Fanny Keismann duce o viață bună. A renunțat cu ani în urmă să mai sacrifice animale alături de tatăl său, măcelar *shochet*, și s-a căsătorit. Știe că în orășelul Motal nu se spun multe vorbe frumoase despre ea, dar a ales să trăiască la țară, așa cum crede de cuviință. Are cinci copii, un soț blând, un cămin trainic. Dar când sora ei, Mende, e cât pe ce să-și pună capăt zilelor, Fanny pleacă pe urmele cumnatului rătăcitor. O însoțește numai Jijek Breșov, fost soldat în armata țaristă, un bărbat fără vârstă, care-și duce zilele pe râul Iaselda, martor tăcut al tentativei nereușite de suicid a lui Mende. Ce l-a îndemnat pe Jijek s-o urmeze și s-o ajute? De ce trăiește ca un paria, izolat de comunitate, și ce se ascunde în spatele muțeniei sale obișnuite? Acestea sunt întrebările care o frământă pe Fanny din prima zi a călătoriei spre Minsk, pe urmele fugarului Zvi-Meir Speismann. Fără îndoială, e periculos pentru evrei să bată drumurile într-o vreme de pogromuri și persecuții, dar o împinge ceva mai puternic decât ea. Într-un crescendo de aventuri rocambolești, mereu cu mâna pe cuțitașul de măcelărie pe care-l ține ascuns sub faldurile fustelor, Fanny Keismann ajunge să pună în pericol chiar fundamentele Imperiului Rus.

„Iczkovits este autorul israelian pe care-l iubesc cel mai mult în momentul de față."

Eshkol Nevo

„O abordare a istoriei demnă de Șalom Alehem și discipolii săi."

The Wall Street Journal

„Cu o imaginație nestăvilită și un stil vibrant, Iczkovits creează un personaj de o bravură de neuitat și își mânuiește condeiul cu inteligență și îndrăzneală. O carte remarcabilă."

David Grossman

Raftul Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Yaniv Iczkovits

Fiica măcelarului

Răzbunarea lui Mende Speismann de mâna surorii sale, Fanny

Traducere din engleză și note de
IOANA PETRIDEAN

HUMANITAS
fiction

Redactor: Ştefania Nalbant
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Ana-Maria Vieru
DTP: Iuliana Constantinescu, Veronica Dinu

Tipărit la Paper Print – Brăila

YANIV ICZKOVITS
THE SLAUGHTERMAN'S DAUGHTER

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ICZKOVITS, YANIV
Fiica măcelarului: răzbunarea lui Mende Speismann de mâna surorii sale, Fanny / Yaniv Iczkovits; trad. din engleză şi note de Ioana Petridean. –
Bucureşti: Humanitas Fiction, 2022
ISBN 978-606-097-041-5
I. Petridean, Ioana (trad.)
821.411.16

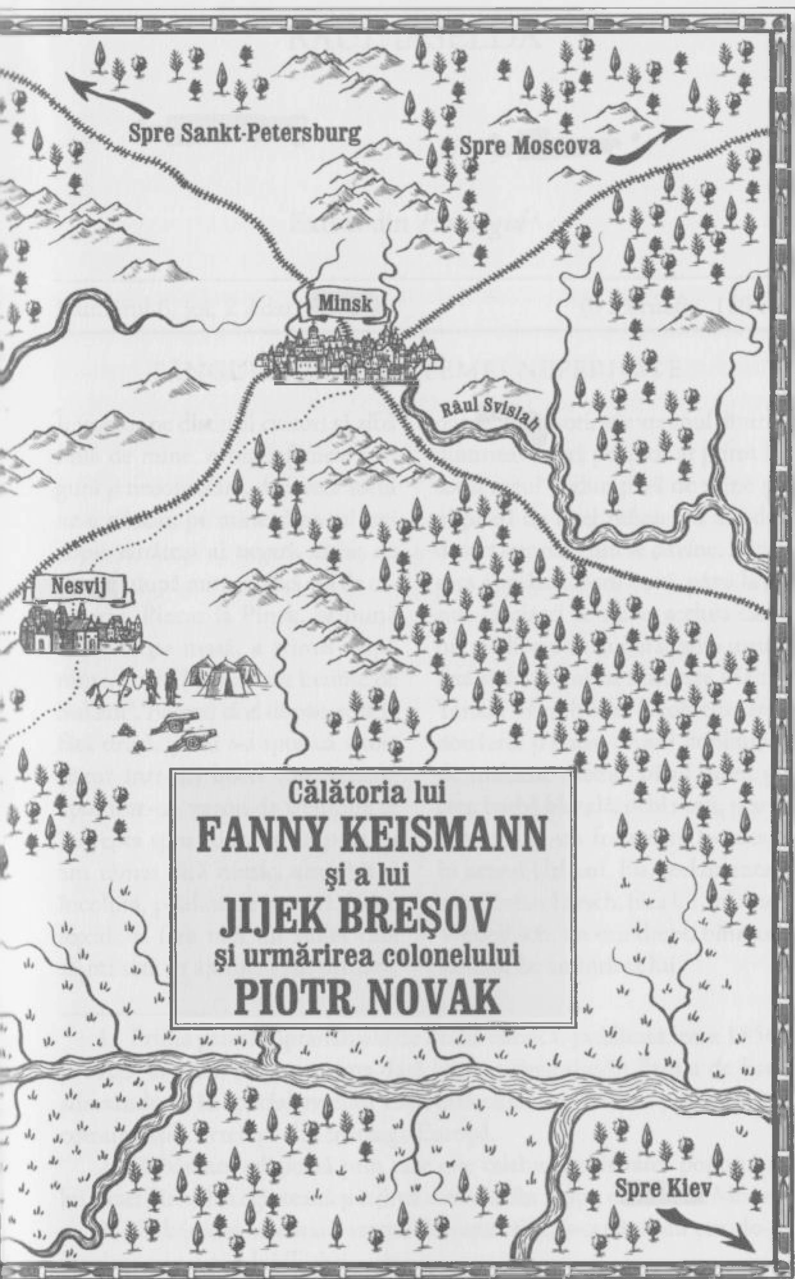
EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021 / 408 83 50, fax 021 / 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Fiicelor mele, Daria și Alona

Autorul dorește să-i mulțumească în mod special profesorului David Assaf, de la Departamentul de Istorie a Evreilor din cadrul Universității din Tel Aviv, pentru comentariile sale generoase și edificatoare.

MAREA BALTICĂ
RIGA
MOSCOVA
GDANSK
MINSK
PRUSIA
IMPERIUL RUS
VARȘOVIA
KIEV
VIENA
BUDAPESTA
IMPERIUL AUSTRO-UNGAR
ROMÂNIA
ZONA DE REZIDENȚĂ
Râul Nemen
Spre Grodno
Belostok
Slonim
Baranovici
Râul Iaselda
Telehani
Kobrin
Motal
Canalul Oghinski
Upirava
Tabulki
Pinsk
Verste
10 0 10 20 30 40 50 60
Spre Pasul Șipka

Spre Sankt-Petersburg
Spre Moscova
Minsk
Râul Svislah
Nesvij
Călătoria lui
FANNY KEISMANN
şi a lui
JIJEK BREŞOV
şi urmărirea colonelului
PIOTR NOVAK
Spre Kiev

RÂUL IASELDA

Extras din *Hamagid*[1]

Numărul 6, joi, 2 Adar, 5654 (8 februarie, 1894)

TÂNGUIELILE UNEI FEMEI NEFERICITE

Îi implor pe distinșii cititori să aibă milă de mine, o biată femeie singură și neconsolată, deoarece soțul ne-a părăsit, pe mine și pe cei trei copii sănătoși ai noștri, chiar de Pesah[2], după numai cinci ani de căsătorie. Plecat la Pinsk, să pună o pâine pe masă, a trimis după mine, iar eu l-am urmat înainte de Sukkot[3]. Numai că el dispăruse deja fără urmă, și mi s-a spus că a fost văzut într-un hotel din Minsk, apoi într-un vagon de tren care se îndrepta spre Kiev, în timp ce eu am rămas fără nimic, amărâtă și încolțită, prădată de bunuri, fără o lețcaie și fără nici un suflet care să-mi sară în ajutor. Prin urmare, onorabili cititori, știe vreunul dintre dumneavoastră pe unde ar putea fi soțul meu? Îndurați-vă de mine și obțineți de la el măcar un act de divorț semnat cum se cuvine. Sunt gata să plătesc bani buni, până la o sută cincizeci de ruble, aceluia care mă va elibera din jugul soțului meu. Iată și datele lui: se numește Meir-Yankel Hirsch din Drohicin, are douăzeci și patru de ani împliniți, de înălțime medie, părul șaten și creț, barbă blondă, ochi verzi, și are o mamă și un frate care locuiesc în orașul Uzlianî. Eu, reclamanta, sunt Esther Hirsch, fiica lui Shlomo Weiselfisch, un om drept, binecuvântată fie amintirea lui.

---

1. Prima gazetă săptămânală de limba ebraică, publicată între 1856 și 1903. A văzut pentru prima dată lumina tiparului în Prusia de Est, adresându-se în special evreilor ruși, însă curând a devenit populară în comunitățile evreiești din întreaga Europă.

2. Sărbătoare religioasă prin care este celebrată eliberarea poporului lui Israel din robia egipteană și ieșirea acestuia din Egipt, condus de Moise.

3. Sărbătoare celebrată vreme de șapte zile, începând cu cea de-a cincisprezecea zi a lui Tishri.

I

Biata Esther Hirsch, se gândește Mende Speismann, în timp ce stă culcată pe spate și strecoară sub saltea articolul decupat dintr-un exemplar boțit al ziarului *Hamagid*. Unde mai pui că are și trei odrasle sănătoase? A spus-o chiar ea. Și o sută cincizeci de ruble în buzunar? Cel puțin! Nu-i rău deloc. Atunci de ce s-o fi grăbit să publice anunțul la ziar? De ce și-o fi făcut public numele și o fi dat atâtea informații despre familia ei? Cu banii ăștia, ar fi putut angaja un detectiv particular, o brută neînfricată, care să-l urmărească pe Meir-Yenkel ăsta al ei și să nu-i lase nici o clipă de liniște, nici măcar în somn, să-l bumbăcească de să-i sară toți dinții din gură, în afară de unul singur, care să-i rămână de prăsilă pentru dureri de dinți.

Mende scoate din nou articolul, având grijă să nu-și miște umărul pe care doarme fiul ei, Yankele. Se întinde încetișor, cât să-și elibereze gâtul înțepenit, pe care fiica ei, Mirl, i-l presează cu coatele. Sforăiturile zgomotoase ale socrilor ei, fie-le viața lungă, se aud din camera de alături. Curând, și Mende știe asta, va trebui să se ridice din pat, să aprindă focul în sobă, să-și îmbrace copiii pe jumătate adormiți și să le pregătească apoi câte un castronaș cu lapte și alac. Ei se vor plânge de gustul stătut, așa cum fac mereu, iar ea o va ruga pe Rochaleh, soacra ei, să-i dea o lingură de zahăr, una singură, pe care copiii s-o împartă între ei. Și Rochaleh se va uita la ea cu o dezaprobare care i se va întinde pe toată fața ei zbârcită și o va dojeni, „Nici un pic de zahăr! *Nit*! Până aici!" Dar imediat după aceea va ofta resemnată. Dimineață după dimineață, o singură linguriță de zahăr e scoasă printre bombăneli morocănoase.

Dar ce e cu interesul ăsta pentru pierderea suferită de biata Esther Hirsch, care o face pe Mende să citească și să recitească articolul, de două săptămâni încoace?

Deși n-ar recunoaște-o nici în ruptul capului, anunțul îi provoacă plăcere, ca și celelalte două, dintr-un număr mai vechi al ziarului (primul intitulat *Un strigăt de ajutor!*, iar celălalt, *Apel urgent!*), precum și zecile de știri similare, care continuă să vină de pe cuprinsul întregii Zone de Rezidență. Femei părăsite, femei înlănțuite în căsnicii din care soții evadează, femei nefericite, femei nenorocite, abandonate de bărbații lor prin înșelătorii și diversiuni. Unul pleacă în America, *die goldene medina*[1], promițând că-și va lua familia cu el, la New York; altul pleacă pe mare spre Palestina, să se prăjească la soare; unul îi spune nevestii-sii că merge la oraș să învețe o meserie, după care e înghițit de cercurile intelectuale din Odessa; un tată le promite fiicelor lui că la întoarcerea acasă le va aduce o zestre frumușică, doar că, pe neașteptate, se zvonește că ar „pupa mezuzele[2]" prin bordelurile din Kiev. Mende știe că numai proștii își găsesc consolare în faptul că și celorlalți le sunt sortite aceleași suferințe, și cu toate astea e copleșită de plăcere în timp ce citește, dincolo de orice sentiment de solidaritate feminină ar putea avea față de toate aceste femei. Ea nu e ca ele, nu va fi niciodată ca ele. Ea nu s-a grăbit să publice anunțuri, nu s-a dus cu jalba-n băț la liderii comunității și nici n-a împânzit orașul cu descrieri ale lui Zvi-Meir Speismann, bărbatul care i-a făcut țăndări întreaga viață. Ea nu va face niciodată nimic din toate astea.

Deși e încă întinsă pe pat, Mende își simte mădularele dureroase, ca și cum ar fi dormit încordată. Mirosul acru de sudoare se insinuează dinspre dormitorul socrilor săi, Dumnezeu să-i

1. Țara aurului.

2. Obiect de cult sub forma unei cutiuțe cilindrice, lipit de tocul ușilor de la intrarea în locuințe. Aceasta conține un mic pergament, pe care sunt scrise anumite pasaje biblice.

binecuvânteze. Până și duhoarea părinților soțului ei e un motiv să înalțe mulțumiri către Sfântul Atotputernic. E adevărat, casa lor nu e decât o cocioabă întunecoasă și dărăpănată de lemn putred, cu două cămăruțe și o bucătărie. Dar pereții sunt izolați și protejați de igrasie, are podea de pământ, acoperiș de șindrilă și ferestre zdravene. Unde mai pui că, uneori, un spațiu mic de locuit are avantajele lui, mai ales în cazul în care soba din bucătărie trebuie să încălzească toată casa. E adevărat că în acest cămin nu se mănâncă niciodată carne de pui, iar plăcinta de pește de vineri seara conține mult prea puțin pește și mult prea multă ceapă. Dar ciorba de legume și pâinea de secară nu lipsesc niciodată de pe masă, iar *cholent*[1]-ul fără carne nici măcar nu e chiar așa de rău.

Bătrânii soți Speismann ar fi putut cu ușurință să-i întoarcă spatele lui Mende. Adevărul e că nu prea se prăpădeau după fiul lor, Zvi-Meir. Pe vremea când era tânăr, speraseră că-i va face să fie mândri de el, așa că-l trimiseseră să studieze la ilustra Ieșiva[2] Volozhin, imaginându-și că avea să devină unul dintre discipolii cei mai buni. Dar, după primul lui an petrecut acolo, părinții l-au auzit pe fiul lor susținând sus și tare că rabinii școlii erau cu toții niște ipocriți și că însuși Gaon[3]-ul din Vilnius ar fi fost rușinat de ei. „Nu sunt decât o adunătură de pierde-vară", zicea Zvi-Meir. „Nimic mai mult decât niște șarlatani mincinoși, deghizați în *hakhamim*[4]." Așa că Zvi-Meir a plecat de la Volozhin, declarând că-i va fi mai bine ca negustor decât ca înțelept al Torei, dacă a fi înțelept însemna să te arăți servil, lacom și distant.

În ciuda acestei schimbări de carieră, Zvi-Meir a continuat să găsească suficiente motive de reproș și nemulțumire. Își împingea căruciorul până la piață, dar nu-i încuraja niciodată

1. Mâncare evreiască tradițională, gătită la foc mic timp de aproximativ douăsprezece ore și consumată în ziua de Șabat.
2. Centru de studii talmudice.
3. Învățat.
4. Înțelepți.

pe trecători să-i cumpere marfa. Stătea acolo precum rabinul comunității, convins că oamenii se vor înghesui la taraba lui, așa cum se înghesuiau sâmbăta la sinagogă. Dar „enoriașii“ treceau mai departe fără să se oprească, gândind: de vreme ce el nu se poartă ca un negustor, de ce m-aș purta eu ca un cumpărător? Prin urmare, familia Speismann era una dintre cele mai sărace din Motal. În momentul în care Zvi-Meir și-a abandonat soția și copiii, ajunseseră deja la fundul sacului. Făceau lumină în casă cu opaițe, nu cu lumânări, și mâncau pâine de secară cu cartofi în coajă. Când Mende a încercat să stea de vorbă cu soțul ei și să-i dea câteva sfaturi despre cum să-și conducă afacerea, el i-a spus: „Când găina începe să cânte ca un cocoş, înseamnă că a venit timpul s-o duci la tăiere.“ Cu alte cuvinte: nu-ţi vârî nasul unde nu-ţi fierbe oala. Doamne apără și păzeşte, nu mai e nimic de adăugat.

Greutatea din piept îi înnăbușă respirația. Copiii se agață de ea, în patul lor îngust. Stă nemișcată, iar în timp ce odraslele i se trezesc sufletul ei urlă: „De ce sunt copiii ăștia responsabilitatea mea?“, dar numai pentru ca imediat să se simtă năpădită de vinovăţie – „Doamne, Atotputernice! Bieţii mei copilași! Cerul să-i aibă în paza lui!“ –, și se roagă la bunul Dumnezeu să aibă grijă de trupul ei, să poată veghea asupra lor și să le ofere un loc pe care să-și culce capetele, se roagă s-o uşureze de gândurile necurate care-i inundă mintea, așa cum face Iaselda primăvara, când se revarsă și inundă câmpiile din Polesia, transformându-le în mlaștini negre.

Încă o dimineață amărâtă îi așteaptă pe ea și copiii ei, cerșind la porțile răsăritului. Yankele va merge la heder[1], în vreme ce Mirl îi va da o mână de ajutor la curățenie, în casa familiei Goldschmidt, de pe strada Pieței, acolo unde locuiesc bogătașii din Motal. Vor freca amândouă podelele din opulenta casă

1. Şcoală primară tradiţională, în care băieților le sunt predate texte biblice în limba ebraică, precum şi elemente de iudaism.

de piatră a bijutierului, după care se vor uita din nou cu jind la colierul de perle al doamnei Goldschmidt, care valorează trei mii de ruble, suficient să-ți acoperi strictul necesar o viață întreagă. De acolo vor pleca la casa familiei Tabaksmann, la fel de bogată, după care se vor duce la tavernă: probabil vor avea nevoie de ceva ajutor și acolo, și poate că Israel Tate, proprietarul, îi va dărui lui Mende încă un număr vechi din *Hamagid*, pe care nu mai vrea nimeni să-l citească.

Rufe și covoare, cârpe și găleți, podele și sobe, ligheane și chiuvete. De pe degetele lor se decojește timpul, casă după casă, mirosul de leșie imprimându-li-se în piele și în suflete. Corvoada se încheie la apus, lăsându-le timp numai cât să-și recapete forțele pentru a o lua de la capăt în ziua următoare. Și apele râului Iaselda se umflă tot mai tare.

II

O dată pe săptămână, sora mai mică a lui Mende, Fanny Keismann, vine din satul Upirava, aflat la șapte verste depărtare de Motal, ca s-o înlocuiască pe Mirl, și asta doar pentru ca nepoata sa să poată studia ebraica și matematica împreună cu fetele ei. Să lucrezi ca servitoare e un lucru rușinos, cu atât mai mult pentru o femeie cu statut de soție și mamă. Mende e roasă de vinovăție din pricina faptului c-o târăște pe sora ei în eforturile umilitoare pe care le face pentru a scăpa de sărăcie. Mai mult decât atât, Mende nu știe cum să-i mulțumească lui Fanny pentru ajutor, așa că se poartă urât cu ea. Indiferent ce ar face sau ar spune Fanny, reacția lui Mende e una de dojană: nimeni nu curăță așa, și de ce a uitat să lustruiască tocul ferestrei, și n-ar trebui să folosească atât de mult săpun, asta dacă nu cumva are de gând să risipească toți banii pe clăbuci.

Mende știe că sora ei nu are nevoie de banii prăpădiți pe care îi câștigă făcând curățenie. Odată a văzut-o strecurând în buzunarul lui Mirl monedele pe care le primise în schimbul

muncii depuse în locul ei. Deși n-a scos un cuvânt, lucrul ăsta a înfuriat-o și mai tare pe Mende. Cum îndrăznește? Îi va permite acestei *yishuvnikit*, acestei evreicuțe de la țară, să vină din satul ei, să-și fluture superioritatea pe la nasurile lor și să le dea o mână de ajutor, numai pentru a dovedi că e mai bună decât ei? Și ce vor zice oamenii despre Mende? Că împrumută bani de la sora ei mai mică? Doamne ferește!

Fanny a mers și așa mult prea departe, când, la nici două luni de la plecarea lui Zvi-Meir, i-a sugerat surorii sale mai mari să meargă să locuiască împreună, în satul ei.

— Știi cât de mult le-ar plăcea copiilor să fie împreună, soră, unde mai pui că și nouă ne-ar plăcea.

Jignită, Mende i-a răspuns că viața la țară nu e în nici un caz pentru ea, ca să nu mai pomenească de Yankele și Mirl, bolborosind pentru sine cuvântul *weit*, care înseamnă îndepărtat, izolat, părăsit chiar.

Fanny n-a spus nimic, dar Mende știa că sora ei înțelesese ce voise să zică prin asta. De ce ar hotărî un evreu să trăiască la țară în astfel de vremuri? Acela care ar face asta ar trebui să fie ori nebun, ori pustnic. De când nu mai e suficient de bun pentru familia Keismann ceea ce majoritatea evreilor găsește plăcut? Ce e în neregulă cu un loc precum Motal, un orășel respectabil, cu sinagogă, cimitir și *mikveh*[1]? Ce ar putea să caute printre goimii din câmpii și mlaștini? Cine îi va proteja acolo de ucigașii de evrei?

— *Weit*, a repetat Mende, iar Fanny s-a prefăcut că nu o aude.

După care Mende a adăugat:

— Uneori nu-l înțeleg pe Natan-Berl. De ce insistă să locuiască la țară?

Pomenirea numelui lui Natan-Berl a fost o mare greșeală, ca smucirea unei frânghii tensionate deja peste măsură. Fanny a întors către ea privirea aceea rece și de neînvins, a unei femei capabile să-și decapiteze sora fără să clipească. Lucrul ăsta a

1. Baia în care are loc cufundarea ritualică.

îngrijorat-o atât de tare pe Mende, încât și-a coborât repede privirea, pentru a se asigura că mâinile lui Fanny se aflau acolo unde ar fi trebuit să fie, și nu încleștate pe plăselele unui cuțit. Mende știa că, ascuns sub faldurile fustelor, Fanny purta cuțitul primit de la tatăl lor, fie-i țărâna ușoară, care le crescuse singur după ce mama lor fusese chemată de urgență la Înălțime.

— Natan-Berl știe ce face, a zis Fanny.

Mende nu înțelesese niciodată cum de pețitorul îi pusese împreună, în primul rând, ca să nu mai pomenim de succesul întâlnirii lor. Natan-Berl Keismann era un zdrahon voinic, mai curând Goliat decât David, a cărui tăcere trecea drept înțelepciune pentru cei care-l iubeau și drept neghiobie pentru care nu-l iubeau. Era pârlit de soare ca un goi și avea carnația densă a unui bețiv; smocuri negre îi coborau de pe ceafă, brațele îi erau acoperite de păr des, care i se încolăcea în jurul degetelor. În fiecare dimineață, în zori, se trezea să-și îngrijească gâștele și oile, iar din laptele acestora din urmă prepara brânzeturile care-l făcuseră celebru în toată regiunea. De fiecare dată când mergeau în vizită la Upirava, Mende și Zvi-Meir abia așteptau clipa în care Natan-Berl avea să le servească, pe un platou triunghiular din lemn, bucățelele de brânză care li se topeau în gură și le înmuiau mințile. Galbenă, verde și albastră, amară și iute, grasă și fermentată, prea delicioasă pentru a fi reală, prea bună pentru a sta pe masa unui evreu.

Mende nu îndrăznește să-i spună lui Fanny zvonurile care circulă despre familia Keismann. De Șabat și la sărbători, familia Keismann vine la sinagoga din Motal, fie ploaie, grindină sau ninsoare, și, chiar dacă are parte de o primire rece din partea comunității, întreabă mereu de cunoștințe, cu zâmbete neclintite de pe buze. Cu toate astea, zvonurile nu se mai opresc. Se spune că nefericiții de ei au prieteni goimi, și asta nu doar de dragul afacerilor: îi vizitează pe neevrei împreună cu copiii lor, se ospătează cu vin și brânză și sporovăiesc într-un amestec de idiș, polonă și rusă. Oamenii zic chiar că locuința lor ar fi din cărămidă, și doar placată cu lemn, pentru a înșela

privirile pline de gelozie ale celorlalți. Tot oamenii mai spun și că celor din familia Keismann le ies bani pe urechi. Se zice că și-au construit o toaletă în curte, cu cinci deschideri pentru aerisire și un butoi îngropat în pământ, pe care-l scot o dată pe an, să-și fertilizeze grădina de zarzavaturi. Se zvonește că Fanny a învățat deja limbile celor de-ai locului și că vorbește fluent polona și rusa, iar soțul ei, cum s-ar zice, nu știe o boabă de ebraică, legănându-se la sinagogă ca un cocostârc în vânt – un adevărat golem. Oamenii spun că...

Mende respinge ferm poveștile astea malițioase despre sora ei: cum ar putea vreodată un suflet evreiesc să se amestece cu unul neevreiesc? Dar asta spune lumea: că au simpatii în afara comunității, că sunt cameleoni. Și că, dacă ar fi trăit la Berlin sau la Minsk, i-ar fi urmat de multă vreme pe descendenții lui Moses Mendelssohn și s-ar fi creștinat.

Mende știe că ceea ce se zvonește e uneori mai important decât ceea ce e adevărat, așa încât a refuzat cu politețe invitația lui Fanny de a merge să locuiască împreună cu familia ei la țară.

— Zvi-Meir, i-a zis ea surorii sale mai mici, cu inima plină de speranță, se va întoarce acasă, sunt sigură. Știi cum e el. Nu se va mulțumi decât cu ce e mai bun. Chiar dacă e condamnat să fie negustor, și nu învățat, e cât se poate de firesc să-și dorească să-și crească afacerea. Ce-ar zice dacă ar afla că odraslele lui au dat repede fuga la țară și au devenit *yishuvikim*?

O senzație ciudată și plăcută a cuprins mădularele lui Mende în clipa în care și-a exprimat cu voce tare încrederea în soțul ei. Chiar și acum, la zece luni de la plecarea lui Zvi-Meir, nu simte că ar fi trecut atât de mult timp. A citit în *Hamagid* despre femei căsătorite care au așteptat și cinci ani și care își pierduseră orice speranță, când, ce să vezi, bărbații lor s-au întors pe nepusă masă.

Astăzi, dacă toate vor decurge așa cum trebuie, Mende va avea parte de o surpriză. Prinsă până peste cap în rutina vieții de zi cu zi, a uitat complet că azi sunt 15 ale lunii Sivan, anul 5654.

Astăzi va împlini douăzeci și șase de primăveri, iar sora și fiica ei au urzit în secret, punând la cale cel mai bun plan de petrecere. Astăzi, Fanny nu vine s-o înlocuiască pe Mirl, ci pe Mende, pentru a-i permite surorii sale să-și ia o zi liberă și să s-o petreacă oricum i-ar face plăcere. Cele două conspiratoare au pus deja la punct toate detaliile, iar providența și-a adus și ea contribuția, făcând ca vremea de afară să fie absolut minunată. După ce vor termina lucrul, sora și fiica vor merge la piață și vor cumpăra bunătăți, din care vor prepara o masă regească pentru Mende. Au reușit să obțină până și promisiunea rabinului Moishe-Lazer de a-i da o binecuvântare. Între timp, Mende se poate odihni acasă, sau poate că va alege să plece din oraș și să facă o plimbare prin pădure, de-a lungul râului. Rabinul Moishe-Lazer le-a sugerat chiar să-i spună că ziua de naștere e oportunitate de a renaște.

Mende are unele rețineri legate de povestea cu renașterea. Îndoiala începe să roadă în mintea ei: cum ar putea oare să stea să se odihnească, în timp ce ele se spetesc muncind? Și de ce Binecuvântatul Unul Dumnezeu a creat lumea în șase zile, și nu în șapte? Până la urmă, are deja o zi de odihnă în fiecare săptămână. Dar Fanny și Mirl îi înlătură toate îndoielile.

— Șabatul e regina, e dedicat sărbătoririi celor sfinte; ziua de naștere e dedicată celor lumești.

— Dar de ce să-mi sărbătoresc ziua de naștere ca și cum ar fi vreo mare realizare? Și ce e de văzut în pădure?

— Aer curat! Mure! Afine! Coacăze! Ieși și bucură-te puțin de lumea asta!

Mende pufnește.

— Lumea asta? Lumea asta e...

Ar vrea să spună: îngrozitoare, blestemată, dar se trezește bâlbâindu-se în fața fiicei ei.

— Și nici măcar, continuă ea, nu am cum să traversez râul.

Fanny și Mirl chicotesc.

— Știam că vei inventa tot felul de obstacole. Ne-am gândit deja la toate și am discutat cu Jijek.

— Să traversez râul laolaltă cu necinstiții goimi?

— Jijek nu e goi.
— Amărâtul de Jijek nici măcar nu știe ce e, Dumnezeu să-l aibă în paza Lui, spune Mende.
Fanny și Mirl o tachinează.
— Toată lumea e amărâtă și nefericită în ochii lui Mende.
Mende aruncă o privire către sora ei, după care se întoarce spre Mirl.
— Cum rămâne cu lecțiile tale?
Ochii lui Mirl se umplu de lacrimi, dar Fanny îi șoptește surorii sale la ureche:
— Las-o în pace, soră, a fost ideea ei. O vom ajuta să recupereze mai târziu, mă ocup eu de asta.
Pe Mende o înfurie faptul că, ori de câte ori i se adresează, Fanny îi spune „soră" – ca și cum relația dintre ele n-ar fi una evidentă, având nevoie să fie reamintită iar și iar, de fiecare dată. În cele din urmă se recunoaște pusă la zid, iar acum e nevoită să sărbătorească, nu așa cum și-ar dori ea, ci așa cum își doresc ele. Totul e stabilit.

III

Fanny și Mirl își iau la revedere de la ea în fața pieței, lângă taraba lui Yoshke-Mendel. Mende le urmărește îndepărtându-se, chicotind și privind înapoi spre ea, pentru ca apoi să se întoarcă și să mai chicotească o dată. Fie ce-o fi, ea nu va merge să culeagă afine; nu e o exploratoare. Cât de departe s-ar putea aventura Mende în această zi de sărbătoare? Între taraba de castraveți și cea de ridichi, și asta dacă își încearcă limitele.
Piața e un vacarm de oameni și animale, străjuită de case cocârjate din lemn, înșiruite de o parte și de alta a drumului. Vitele stau chiar pe margine, iar gâștele își întind gâturile, gata să înhațe pe oricine s-ar apropia de ele. Un vânt dinspre est regurgitează duhoarea unei respirații murdare. Locuitorii orașului dau greutate cuvintelor lor prin gesturi. Se încheie târguri:

unul încasează, celălalt plătește, în timp ce invidia și resentimentul prosperă în tensiunea crescândă. Asta e mersul lumii.

Yoshke-Mendel îi privește pe trecători de deasupra „magazinului" lui, un butoi din lemn care oferă asta și aia: cioturi de creioane, și cuie, și scobitori, și batiste, și pasmanterie. Toată lumea știe că poți găsi orice obiect nefolositor în căruciorul lui Yoshke-Mendel. Acum îi zâmbește lui Mende, cu dinții lui stricați, cuibăriți în barba ciufulită, înfășurat într-un caftan de cerșetor și cu o *yarmulke* șifonată pe creștetul capului.

— Am auzit eu bine, doamnă Speismann, o zi de naștere? *Mazel tov!* De ce să nu te răsfeți cu o agrafă de păr de la Yoshke-Mendel? La numai două copeici, jumătate de preț, rogu-te.

Peste tot în jurul ei, oamenii vând rochii de in și cizme de piele, cocoși și carne, în timp ce Yoshke îi zâmbește arătându-și dinții lui stricați.

Ce se-aseamănă se-adună. Mende chiar și-ar dori să se răsfețe de ziua ei, așa s-a trezit în fața căruciorului lui Yoshke-Mendel, care o potopește cu mulțumiri, chiar înainte să fi cumpărat ceva de la el. Tresare în clipa în care strigă în urma ei:

— Mii de mulțumiri, vino mai târziu, mă găsești aici!

Trece apoi pe lângă *luftmenschen*, „aerienii", intelectualii, care cască pe marginea drumului, duhnind a grog și *vishniac*, ducând fiecare câte o boccea, deși stau în grupuri. Se adună la piață, căutând de lucru ici și colo, pentru a-și putea hrăni familiile – de tăietori de lemne și cărăuși e mereu nevoie. Când treceau prin perioade foarte grele, și Zvi-Meir li se alătura acestor *mujikim*, cum le spunea el, țiganilor. Nu fac decât să vorbească despre bani și averi cât e ziua de lungă, iar ei n-au o copeică în buzunar. Mai mult decât oricine, îi admiră pe capitaliștii responsabili pentru sărăcia lor. Întreabă-i pe „aerieni" dacă ar prefera să trăiască cum se cade, fără nici o perspectivă de a deveni vreodată bogați, sau să trăiască în sărăcie, avânt o șansă infinitezimală de a face avere, și vezi ce-ți vor răspunde.

Mende își dă seama că prietenii soțului său își pleacă privirile în clipa în care trece pe lângă ei, ca și cum ar fi complicii lui

Zvi-Meir. Care dintre ei îi va călca primul pe urme? Cine va ieși din casă cu noaptea în cap, abandonându-și soția și copiii? Lumea merge din rău în mai rău, se gândește Mende; deodată, cu toții vor să se răsfețe în plăceri și să uite de îngerii distrugerii care-i așteaptă în Sheol.

La capătul cel mai îndepărtat al pieței, la umbra turlei bisericii, se află taraba măcelarului Simcha-Zissel Resnick, care nu e nici mai mult, nici mai puțin decât bucătăria casei lui. În vitrina prăvăliei – care e fereastra din față a locuinței lui – pui întregi stau atârnați de picioare, alături de hălci de carne, coaste și cârnați. Mende grăbește pasul când trece pe lângă această prăvălie; mirosul o poartă înapoi în timp, spre copilăria petrecută în Grodno, spre zilele în care nu-și dorea nimic.

Deși tatăl ei, măcelarul, Meir-Anschil Schechter, nu a fost un om care să-și copleșească fiicele cu afecțiunea lui, le răsfăța cu ospețe demne de regi. În ultima vreme, însă, Mende abia dacă a mai atins o bucată de carne, sugând doar măduva din oasele de pui lăsate în farfurie de copiii ei, în zilele de sărbătoare. Dar, în clipa asta, o poftă teribilă de carne crește înăuntrul ei, o dorință incontrolabilă de a simți gustul unei bucăți de vită. Gura i se umple de salivă, ca țărmul la flux, și se simte atât de slăbită, încât trebuie să se sprijine de zidul sinagogii din apropiere. Acesta va fi cadoul de ziua ei, e o decizie fermă. Un adevărat *mechayeh*, un răsfăț!

Dar cum ar putea face un gest atât de extravagant? Și-a ieșit din minți? Cine a mai pomenit ca o evreică să poftească la carne de vită, la ora asta a dimineții? Și ce vor spune oamenii despre lăcomia care a cuprins-o pe Mende Speismann și care a făcut-o să ia de la gura propriilor copii, pentru o clipă efemeră de plăcere? În orice caz, toate aceste obiecții nu fac decât să-i intensifice pofta, din ce în ce mai nestăvilită, în timp ce o ia la sănătoasa către casa socrilor săi, cu gândul să-și ia mai mulți bani.

Rochaleh o vede venind și începe imediat s-o dojenească. Oare nu-i pasă nurorii sale, Mende Speismann, că biata *shviger*

a făcut toată casa lună în cinstea petrecerii de ziua ei? Pentru cine e tot efortul ăsta? Mende ar trebui să intre să vadă, ar trebui să observe măcar că toate lămpile au fost lustruite și umplute cu kerosenul pe care Rochaleh l-a păstrat special pentru această ocazie.

— Mi-am rupt mâinile muncind toată ziua, și pentru ce? se tânguie *shviger*.

Discursul ei obișnuit. Dar Rochaleh continuă: Oare Mende ar fi atât de drăguță încât să mai meargă odată la piață, fiindcă mai au nevoie de lemne pentru foc? Mende își cere scuze, depune un sărut pe fruntea chipului acrit al soacrei ei, după care se strecoară în camera din spate, de unde are de gând să ia economiile păstrate într-o cutiuță, sub saltea.

O rublă ar trebui să-i ajungă pentru o bucată bună de carne. Ia două ruble din cutia de lemn, după care pune la loc una din monede și închide repede capacul, apoi îl ridică din nou, se gândește și numără monedele: treizeci și două de ruble și șaptezeci și una de copeici, toată averea sa. Până la urmă, nu e mare lucru dacă ia două. Chiar dacă le va cheltui, tot îi vor rămâne peste treizeci. Și apoi, deodată, mânată de impuls și poftă, golește cutia în buzunarele rochiei și iese din casă, în timp ce vocea lui Rochaleh răsună în urma ei:

— Mă dor toate oasele; și pentru ce?

Toți ochii o țintuiesc pe Mende din toate direcțiile. Cerșetori amărâți se holbează la ea. Evită să treacă pe lângă piață, așa că alege o uliță noroioasă care șerpuiește printre casele de lemn, ajungând înapoi pe strada principală, în dreptul gardului bisericii, după care se furișează în prăvălia lui Simcha-Zissel Resnick, făcându-l să tresară pe măcelarul care moțăie lângă tejghea; nu pare impresionat. De obicei, Mende vine să cumpere copane de pui la sărbătorile importante, dar asta nu e mare scofală. Își aranjează tichia și își umezește buzele, luând în mână cuțitul de smuls pene.

— Cu ce vă servesc, doamnă Speismann? Pui?

Dar Mende cere o bucată de carne de vită, iar Simcha-Zissel își freacă ciucurii *tzitzit*[1], cerând părerea Atotputernicului în legătură cu această situație. Cele patru monede de argint de pe tejghea îi dau repede răspunsul pe care-l așteaptă, iar Simcha-Zissel se face nevăzut în prăvălia din curte și se întoarce cu o halcă de carne înfășurată într-o bucată de hârtie. Mende desface ambalajul, pur și simplu nu se poate abține. Nici n-ar fi putut cere o bucată mai suculentă, tăiată probabil de pe pulpa animalului. Carnea e roșie, dar nu lucioasă, exact așa cum o învățase tatăl ei că trebuie să fie, uscată pe deasupra și plină de fibră, acoperită de un strat subțire de grăsime. Simcha-Zissel Resnick se bate ușurel pe burtă și spune:

— Numai ce e mai bun pentru fiica lui Meir-Anschil Schechter!

Ea îi zâmbește: patru ruble au transformat-o dintr-o amărâtă nenorocită în fiica lui cutare și cutare.

Iese din nou pe aleea care ocolește piața aglomerată. Simte cum o cuprinde foamea, iar mădularele încep să-i tremure. Ține carnea strâns lipită de piept și-și simte inima bătând din ce în ce mai tare. Deodată încremenește, îngrozită: cum va găti carnea? Nu se poate întoarce în casa socrilor ei cu o halcă de vită care valorează patru monede de argint, și, chiar dacă vreun prieten o va lăsa s-o prepare la el acasă, cum și-ar putea justifica acest răsfăț fără să-l facă invidios? Cum ar putea avea îndrăzneala de a-și frige carnea în fața unor chipuri palide și a unor ochi înfometați, fără să ofere o explicație, fără să ofere o bucată din mâncarea ei?

Mende se reazemă de gardul bisericii. Trupul îi alunecă pe pământul jilav și negru, iar soarele o orbește. Orașul Motal e scăldat într-o lumină atât de strălucitoare, încât le impregnează siluetelor o paloare translucidă. Bărbile, căciulile și basmalele

1. Franjuri sau ciucuri care atârnă la cele patru colțuri ale hainelor evreiești de ceremonie, amintind de anumite versete biblice (Deuteronomul 22:12 și Numerii 15:37-41).

se pierd pe fundalul storurilor și al copertinelor. Vocile și sporovăiala se îmbină cu bâzâitul muștelor. Ridică pachetul, desface ambalajul și, fără să se gândească la ce face, mușcă din carnea crudă. Dinții ei reacționează cu surprindere la răceala cărnii, ochii i se măresc în orbite, în timp ce se căznește să sfâșie o îmbucătură zdravănă și încăpățânată. Gustul sângelui îi încețoșează simțurile, îi înțeapă buzele și îi gâdilă limba.

Din fericire, Simcha-Zissel Resnick, bănuind că ceva nu e în regulă, a urmărit-o în tot acest timp de la fereastră, iar acum își lasă soția la tejghea și se grăbește s-o salveze pe Mende. O ridică în picioare cu blândețe, ambalează din nou bucata de carne și o conduce spre o magazie din curtea casei lui, un fel de bucătărioară de vară, în care depozitează lemne, saci de grâu și o sobă veche. O așază pe un scăunel, în fața lui, aprinde soba și taie bucata de carne pe care a cumpărat-o de la el în felii groase, după care le unge cu ulei și le asezonează cu mirodenii. La final, le aranjează într-o tigaie, ințețind focul cu foalele, așa încât îi servește prima bucată de carne după numai câteva clipe.

Mende devorează toată halca aceea care ar fi fost îndeajuns pentru o familie de patru oameni, sau de șase sărmani, sau pentru zece copii orfani. Simcha-Zissel o privește oarecum îngrijorat, îndemnând-o să mănânce mai încet, să mestece carnea și să-i savureze gustul. Dar ea se cufundă în propria dorință, întorcând încontinuu privirea spre ușă, asemenea unui animal care-și păzește prada. Și, când carnea i se congestionează în stomac, întorcându-se pe gât în sus, împinge cu forță bucățile mestecate înapoi în burta lacomă și prea plină. Simcha-Zissel o privește cu un amestec de consternare și plăcere abia ținută în frâu. Dar chiar în clipa aceea e chemat în prăvălie de soția lui și pleacă fără tragere de inimă.

Între timp, Mende se sprijină de un sac de grâu. Mâncarea îi umple stomacul, iar gustul o inundă de fericire. Izbucnește într-un hohot de râs care se rostogolește iar, și iar, fără oprire,

până când abia dacă mai poate să respire. N-a mai râs niciodată așa; nici o femeie virtuoasă nu s-ar deda la o asemenea frivolitate, ca să nu mai vorbim de una care e și mamă, și soție. Pentru o clipă, îngrijorarea i se târăște iar în gânduri: ce a făcut? Ce se va întâmpla dacă socrii ei vor afla despre asta? Și cum rămâne cu lemnele pe care ar fi trebuit să le ducă la întoarcerea acasă? Și cu banii?

Atinge bancnotele și monedele din buzunar, dar n-are de gând să redevină Mende chiar atât de repede. Până la urmă, Mende se zbate tot timpul, Mende e furioasă, Mende suferă, Mende își face griji, Mende aruncă vina: unde e Mirl, unde e Yankele, ce face Fanny, pentru cât timp, de ce aici, cum a putut să plece, când se întoarce... Gata! Ajunge! Își alungă din minte toate aceste gânduri, se ridică în picioare și o pornește înapoi spre piață, ia la rând tarabă cu tarabă, cărucior cu cărucior, prăvălie cu prăvălie. Înainte de a apuca să-și dea seama ce face, și-a ales deja batiste noi de la Grossman, după care se oprește la taraba lui Ledermann, să-și cumpere pantofi din piele, apoi schimbă o bancnotă de douăzeci și cinci de ruble la Schneider, pentru a încerca o rochie turcoaz cu ciucuri – atât de îndrăzneață! – și cere o felie de plăcintă cu prune la patiseria Blumenkrantz. Cu toții îi primesc banii, răsplătind-o pe măsură: nu sunt zilnic binecuvântați cu clienți noi, într-o asemenea stare de spirit. Ei cer zece ruble, ea propune opt, ei se opresc la nouă, totul fără vociferările obișnuite, de tipul „N-aş lua-o nici gratis“ sau „Doar nu-i datoria mea să plătesc zestrea fiică-tii.“ Mende colindă piața ca o mireasă în ziua nunții, revărsând valuri de zâmbete asupra negustorilor și aruncând complimente în toate direcțiile. Mordecai Schatz, proprietarul unui cărucior cu cărți, nu se poate abține și o întreabă:

— Dar cu ce ocazie, doamnă Speismann? S-a întors Zvi-Meir?

Iar Mende râde cu gura până la urechi și scoate din cărucior cel mai nou număr din *Hamagid*, tipărit cu numai douăsprezece

zile în urmă, un adevărat răsfăț, vândut la un preț pe măsură. Dar nici că i-ar putea păsa mai puțin, azi îl va cumpăra!

Încă o dată, dă peste strigătele unei nefericite *agunah*[1], adunate acum sub un titlu mult prea restrâns: „Ajutor". Chicotește și îi citește lui Mordecai Schatz, cu o voce teatrală, chipurile înecată în lacrimi: „Îi implor pe distinșii cititori ai ziarului *Hamagid*, poate au auzit cumva de soțul meu, Reb Yosef Zilberstein, care m-a părăsit în urmă cu nouă ani, plecând spre Minsk, și de la care n-am mai primit nici o veste de atunci. Poate s-a îmbolnăvit și, Doamne păzește, inima i s-a oprit în loc; poate a fost chiar capturat de bandiți? Cu siguranță n-ar refuza să se milostivească de mine și de fiii lui înfometați. Fără el, ne hrănim doar cu propriile lacrimi. Iată semnalmentele lui..."

Mordecai Schatz o privește uimit, neștiind dacă să râdă sau să plângă, iar Mende spune pe un ton viclean:

— Nouă ani, Reb Mordecai, ce părere ai despre asta? O fi bolnav? Mort? Ținut prizonier?

Mordecai Schatz își pleacă ochii complet expuși, lipsiți de sprâncene. Mende îl bate pe umăr:

— Ținut captiv de *kurwas*, prin cine știe ce bordel!

În clipa aceea îi vine o idee și îl roagă pe Mordecai Schatz să-i dea o bucată curată de hârtie. Se îndreaptă apoi spre „magazinul" lui Yoshke-Mendel și îi oferă o copeică în schimbul unui sfert de creion. Totul se întâmplă atât de repede, încât Yoshke-Mendel nici măcar nu apucă să spună „mii de mulțumiri". Mende iese din piață și găsește un loc umbrit printre cocioabele decrepite, unde, cuprinsă de entuziasm, se așază să compună prima ei scrisoare adresată ziarului *Hamagid*, cu titlul *Vocea unei femei vesele și mulțumite*.

---

1. Femeie prizonieră a unei căsătorii religioase, pe care nu o poate desface, deși soțul și-a părăsit căminul.

Aş vrea să-i mulţumesc bunului şi binecuvântatului Dumnezeu pentru faptul că a revărsat asupra mea milostivirea şi graţia Lui, oferindu-ne un acoperiş deasupra capului mie şi iubiţilor mei copii. Eu, doamna Mende Speismann, fiică a lui Meir-Anschil Schechter, nu-l mai aştept pe soţul meu, Zvi-Meir. Aproape că nu-mi mai aduc aminte cum arată; nu port în minte imaginea chipului lui, nu ştiu cum să-i descriu barba, culoarea ochilor i-am uitat-o demult. Dar, atâta timp cât trăiesc, voi continua să-mi fac datoria în numele Creatorului, a cărui generozitate faţă de mine e limpede pentru oricine.

Ezită preț de o clipă, întrebându-se dacă un astfel de anunț ar stârni interesul publicului și dacă ar avea potențialul de a deveni subiect de discuție, nesigură de mesajul pe care dorise să-l transmită și de corectitudinea celor scrise, dar imediat după aceea trece pe foaie numele destinatarului, pe care îl copiază din ziar – „Dragului Editor Yaakov Shmuel Fuchs". Acest anunț public, știe deja, marchează renașterea ei, apoi, cu mâini tremurătoare, îi dă plicul lui Mordecai Schatz, care colindă cu căruciorul lui drumurile dintre Pinsk și Baranovici și care ar putea să-i pună scrisoarea la poșta din Telehanî. Totul e cât se poate de clar.

Ieșind din nou în stradă, își potrivește basmaua. Mirosul de excremente emanat de latrinele din spatele caselor o scutură zdravăn, trezind-o parcă din visare, iar un cal bătrân pe lângă care trece își aduce și el contribuția, deversându-și propriul gunoi și făcând ca duhoarea să devină insuportabilă. Muștele roiesc în jurul grămezii de fecale, iar Mende simte cum stomacul ei plin se întoarce pe dos. Se îndreaptă spre casă, dar pe drum își aduce aminte că a fost rugată să cumpere lemne de foc. Ce repede a trecut timpul! Ajunge la taraba vânzătorului de lemne, Isaac Holz, și simte un fior traversându-i întreg corpul, înghețându-i respirația. Nu mai are decât trei ruble și patruzeci și cinci de copeici în buzunar. Toți banii pe care îi economisise pentru vremuri grele, pentru un bilet de tren,

pentru a-l trimite pe Yankele la ieșiva, pentru a mitui funcționarii în schimbul eliberării unor documente, pentru o brumă de zestre pentru Mirl – îi spulberase pe toți într-o clipă de nebunie. Acum stă neajutorată în fața lui Isaac Holz, incapabilă să-i întindă ultimele monede, în schimbul lemnelor pentru foc.

În depărtare, vede doi oameni călare, îndreptându-se către piață, iar Mende speră să se întâmple ce e mai rău. Doamne, dă să fie bandiți, să jefuiască și să masacreze, să ardă totul din temelii. Își amintește poveștile îngrozitoare pe care le-a auzit în copilărie din gura bunicului ei, Yankl Kriegsmann, care avea obiceiul de a le speria pe ea și pe Fanny cu istorii despre pogromurile conduse de Bogdan Hmelnițki. Lacrimile i se înnoadă în gât și își dorește cu disperare ca cei doi călăreți să se dovedească a fi brute cazace. Dar nu sunt decât Kaufmann, crescătorul de cai, și fiul lui, care trec pe lângă ea și o salută cu o aplecare a capului. De ce trebuie ca toate figurile din jurul ei să fie atât de cunoscute? Unde ar putea găsi un mic refugiu, în care să-și tragă sufletul? Evreii s-au înghesuit atât de tare unii în alții, încât nu și-au lăsat nici un pic de spațiu, nu mai pot nici să respire.

Capul îi explodează de durere. Fiori reci îi șfichiuiesc șira spinării, precum funia unui bici. Trebuie să-i roage pe negustori să ia totul înapoi. Chiar dacă nu vor fi de acord să-i returneze jumătate din preț. Măcar un sfert – oricât de puțin. Dar Grossman nu poate vinde batiste folosite, și Lederman a bătut deja cuiele în tălpile noilor ei pantofi, iar Schneider a croit deja rochia și a început s-o coasă, așa că o refuză cu toții și, prin urmare, nu-i vor da înapoi nici măcar o amărâtă de copeică.

IV

În curând, vor veni s-o caute. Socrii ei se vor întreba de ce durează atât de mult, vor simți că e ceva suspect și nu vor sta acasă cu mâinile în sân, așteptând ca nora lor să se întoarcă

acasă. Singura cale prin care și-ar putea justifica întârzierea ar fi să traverseze râul și să pretindă că a făcut asta pentru că voia să economisească niște bani și să cumpere lemne mai ieftine, de pe celălalt mal.

Desigur, nu va sufla o vorbă nimănui despre comportamentul ei necugetat, nici măcar surorii sale nu-i va spune, și va economisi alți banii, muncind mai mult. În adâncul sufletului ei, Mende știe că va plăti amarnic pentru impulsul acesta sălbatic și de necontrolat, însă nici măcar acum nu poate admite întru totul că a fost o greșeală. Inima ei nu a mai bătut niciodată în felul acesta.

Se îndreaptă spre Iaselda. Soarele, ereticul ăla bătrân, aruncă săgeți de lumină orbitoare pe deasupra capului ei, însă pinii și stejarii o ajută, protejând-o cu umbrele lor. Se uită peste gardurile grădinilor, urmând sporovăiala gălăgioasă a rațelor și cocoșilor. O *shiksa*[1] iese dintr-o casă, împreună cu cei doi copii ai ei, măturând pragul cu o mătură de paie. Femeia îi întoarce lui Mende un zâmbet, dezvelindu-și dinții stricați, iar aceasta din urmă se întreabă dacă nu cumva și ea a fost părăsită de bărbatul ei și abandonată cu copiii.

De la mare distanță, îl vede pe Jijek așteptând în barca lui, iar, în timp ce el își potrivește vâslele, se gândește că probabil și el a zărit-o și i-a ghicit deja intențiile. Se apropie ezitând, dar nu spune nimic. Nu se poate vorbi cu Jijek. Te urci în barcă, ești transportat pe celălalt mal, după care te întorci. N-are nici un chef să vorbească despre trecut și cu siguranță n-are de gând să discute despre munca lui de zi cu zi. Dar, dacă cineva îi oferă o ulcică de rom, e mai mult decât fericit s-o accepte. Nu poartă pălărie, nu poartă veșmânt tradițional cu *tzitzit*, ca orice evreu cumsecade, și n-a mai văzut vreo pagină din Ghemara[2] de pe vremea când avea doisprezece ani. Cei ce vor să meargă în barca lui sunt bine veniți. Aceia care nu vor, ei bine, pot să-și vadă de

1. Femeie neevreică.
2. Lucrare alcătuită din comentariile rabinice la textele Mishnei.

drum. Iar cei care-l numesc *sheigetz*[1] pot încerca să i-o spună în față și-apoi văd ei ce pățesc.

Toată lumea știe că, pe vremea când era copil, numele lui Jijek era Yoshke Berkovits și că singurul lui păcat a fost acela de a se fi născut într-o familie foarte săracă, într-o perioadă neagră pentru poporul lui Israel. În 5587, țarul Nicolae I, Țarul de Fier (șters și uitat fie numele lui), a adoptat Decretul Imperial, prin care a impus înrolarea în armata rusă a câte unui tânăr drept și nevinovat la fiecare o sută de evrei. Fiecare sat, oraș sau târg a fost obligat să-și sacrifice carne din carnea sa în numele lui Moloh[2]. Liderii comunității au pregătit proteste, au stabilit întâlniri cu oficiali de rang înalt, au încercat să ofere mită, dar totul a fost în zadar. Așa că fiecare gospodărie a lui Israel și-a dat seama că trebuie să se descurce cum poate. Părinții își însurau băieții de la vârsta de doisprezece ani, pentru că bărbații căsătoriți erau scutiți de serviciul militar. Familii întregi au părăsit atunci Zona de Rezidență. Funcționarii erau mituiți, în schimbul „corectării" datelor de naștere și falsificării numărului de gospodării înregistrate. Și ce nume au rămas pe listele oficiale? Doar cele ale familiilor extrem de sărace, cu care nimeni nu dorea să se înrudească prin căsătorie și cărora le lipseau mijloacele necesare pentru a mitui și fugi.

Așa au ajuns liderii comunității la Yoshke Berkovits, fiul cel mai mic al lui Lame Selig, și au trimis un *sborchik*, un colector de taxe în ale cărui atribuții intra și înrolarea tinerilor, să le prezinte părinților acestuia decizia oficială. Mama lui Yoshke s-a prăbușit la pământ, iar tatăl lui s-a clătinat pe picioarele subțiri, lovind zidul cu pumnul, până când încheieturile au început să-i sângereze. Selig și Lea Berkovits au dat fuga în curtea sinagogii și i-au implorat pe rabin și pe mai marii comunității să anuleze hotărârea. Au urlat și au plâns toată noaptea, tânguielile lor i-au

1. Termen peiorativ folosit pentru bărbații neevrei.
2. Rege.

ținut pe toți treji, iar rabinul însuși s-a închis în camera lui și a jelit amarnic. Știa că înrolarea însemna, mai mult ca sigur, moartea. Copiii ăștia urmau să fie botezați și educați ca niște goimi. Aveau să mănânce *treif*, n-aveau să mai cinstească ziua de Șabat, aveau să i se roage smintitului ăluia de Yeshua, care-și închipuia că ar fi fost Fiul lui Dumnezeu.

În orice caz, soții Berkovits au refuzat să plece din curtea sinagogii, iar prezența lor acolo a devenit foarte incomodă. Cetățenii din Motal treceau pe lângă ei, în drumul lor spre rugăciunea de dimineață, și îi priveau oftând după rugăciunea de seară. Sfințenia părea să se fi risipit din sinagogă, și toată lumea mergea cu privirile plecate, ațintite în pământ, neîndrăznind să ridice capetele. La data stabilită, Selig și Lea au refuzat să-și predea fiul autorităților. L-au ținut acasă, nu i-au dat voie să meargă la heder, nu i-au permis nici măcar să iasă în curte, să scoată apă din fântână. Așa că *sborchik* a fost nevoit să apeleze la *khapper*[1], Leib Stein, care trăia de pe urma răpirii copiilor, cu scopul îndeplinirii cotelor de recrutare. Imediat după miezul nopții, a dat năvală în casa familiei Berkovits, însoțit de un grup de bătăuși, a pocnit-o pe Lea în față, în momentul în care a încercat să opună rezistență, iar pe Yoshke și alți doi orfani i-a închis într-o celulă, nu departe de clădirea sinagogii. Lea Berkovits stătea la porțile închisorii, jelind de ți se rupea sufletul.

Prin ce a trecut Yoshke în armata țaristă? Nimeni nu știe. Unii jură că Yoshke-Jijek a ucis două sute de turci cu mâinile goale, în timp ce alții cred că nu a fost niciodată mai mult decât un intendent jalnic. Indiferent cum ar fi fost, un lucru e sigur, evreu nu mai era. Cu obrazul proaspăt ras, cu părul pieptănat cu cărare într-o parte, împodobit cu uniformă militară și medalii, cu un aer inconfundabil de maiestate și grandoare, a reapărut în oraș pe neașteptate, după treizeci de ani de la momentul răpirii. Negustorii din târg erau intimidați de acest legionar impunător

1. Persoană care se ocupa de răpirea copiilor evrei, pentru îndeplinirea cotelor de recrutare.

şi au ezitat înainte de a indica locul în care fusese odată casa mamei lui. Nici unul dintre vecini nu l-a recunoscut pe blândul băiețel care fusese odată, suspectând că aveau de-a face cu un impostor. Trei dintre fraţii lui se căsătoriseră şi trăiau acum departe de Motal. Fratele care locuia încă împreună cu mama lor se temea de răzbunarea lui Yoshke, așa încât a refuzat să-i deschidă ușa și nici nu i-a spus bătrânei ce se petrecea afară. Yoshke avusese de gând să le spună părinților săi că fiul lor cel mic s-a întors, stând drept în fața lor, asemenea unui om ridicat din morți. Dar unul dintre vecini i-a strigat că tatăl lui murise de inimă rea și că mama sa refuza orice contact cu lumea de afară. Și că cel mai bine ar fi să nu-i provoace acum și mai multă durere; n-ar face față șocului, dacă ar ști că el s-a întors.

Dar Yoshke nu i-a lăsat în pace pe locuitorii din Motal. Dobândise o avere frumușică şi numeroase privilegii de pe urma slujbei în cadrul armatei imperiale, ba chiar îi fusese oferită o carte galbenă, care îi asigura permisiunea de a se stabili oriunde în afara Zonei de Rezidență. Nimeni nu voia să-i închirieze o casă în Motal, așa că și-a cumpărat o bucată de pământ la nord de râu, dincolo de lac. În numai câteva săptămâni, își construise deja o barcă zdravănă, care putea transporta trei pasageri, sau chiar patru, dacă se înghesuiau, deşi în spaţiul pe care ar fi trebuit să se afle cel de-al treilea și cel de-al patrulea scaun montase un butoi plin cu rom, băutură de care devenise dependent în timpul serviciului militar. Iar de atunci înainte s-a prezentat zi de zi la datorie, pe malul râului Iaselda, îmbrăcat în uniformă, pregătit să medieze reconcilierea între cele două maluri şi să umple de vinovăţie inimile tuturor celor care-l vedeau. A început să ducă pasageri într-o direcție și să-i aducă în cealaltă direcție. Și, de vreme ce nu percepea nici o taxă, ba chiar le mai şi oferea câte-o ulcică din băutura lui, a dobândit monopol asupra acestei activități. Jijek și-a transformat indezirabila prezență într-o necesitate şi un flagel pentru inimile roase de vinovăţie ale concetăţenilor lui.

Ce vrea Jijek de la locuitorii Motalului? Dacă le-ar spune, ei ar înțelege. La început, au încercat să-l facă să vorbească, momindu-l cu tot felul de bunătăți, dar Yoshke Berkovits a refuzat orice formă de plată. Apoi s-au gândit că poate nu mai știe idiș, așa că au încercat să-i vorbească în rusă și polonă. Însă el continua să vâslească și nu le răspundea nimic, nici măcar atunci când îi spuneau pe nume. Oare îi învinovățește sau e în suferință? E plin de speranță sau dezamăgit? A venit înapoi să se răzbune sau ca să întoarcă și celălalt obraz? Un lucru era clar însă: numele „Yoshke Berkovits“ stârnea amintiri demult uitate, care era cel mai bine să rămână îngropate acolo unde erau, și oricum nu era un nume potrivit pentru un bărbat fără religie și familie. Prin urmare, atunci când a fost pomenit pentru prima dată numele „Jijek Breșov“, numele sub care fusese înrolat în armata țaristă, oamenii din Motal au răsuflat ușurați. Jijek e un nume comun în rândul neevreilor și destul de des întâlnit în rândul soldaților; oricum ar fi fost, stătea mărturie pentru transformarea completă a lui Jijek din evreu în neevreu.

Acum, totuși, în timp ce Jijek dă aprobator din cap spre Mende, iar ea sare în barca lui, îl surprinde pe bietul Yoshke Berkovits îndărătul uniformei militare și se simte înduioșată. Ținând câte o vâslă în fiecare mână, se îndepărtează de mal, atent să nu clatine barca mai mult decât e necesar. Vâslește cu mare precizie, iar pe chipul lui se citește un calm neclintit. Mende face greșeala de a crede, ca mulți alții înainte ei, că ea va fi aceea în fața căreia se va deschide, în sfârșit, așa încât îndrăznește să i se adreseze, spunându-i pe nume:

— Yoshke?

Dar fața lui e neclintită. Buzele lui pârjolite rămân pecetluite, nările i se dilată, iar ochii lui luminoși privesc fix către mal. Deodată, Mende înțelege că liniștea lui nu e decât apatie, în privirile lui pare să se fi instalat moartea, precum în carcasa goală a unei căprioare, iar o durere ascuțită îi străpunge inima.

„Ce e cu lumea asta?“ urlă sufletul ei, în timp ce atinge cele câteva monede din buzunar. O lume în care copiii săraci sunt răpiți de lângă părinții lor, în care sunt îndepărtați de credința lor și lăsați apoi pradă unei vieți chinuite. Unde e dreptatea? Dumnezeu să ne ajute.

Nu se mai gândește la ea, pentru că soarta ei, una peste alta, nu e chiar atât de rea. Are legi și tradiții de urmat, un acoperiș deasupra capului ei și al copiilor, câștigă ceva bani și are vecini cumsecade. Dar de ce se grăbește atât de tare acum? Să ducă lemne pentru foc? Să sărbătorească, la o masă festivă, ziua ei de naștere? Prin ce e ea diferită de toți acei goimi care petrec în casele lor, în timp ce gospodăriile evreiești sunt arse din temelii de tâlhari? Una peste alta, nu face decât să-și domolească fricile jalnice, exact ca ei, în vreme ce amărâții cu adevărat nefericiți își văd lumea spulberată la picioarele lor.

— Oprește-te, zice, vreau să mă întorc.

Dar Yoshke continuă să vâslească.

— Oprește-te! îl roagă. Nu pot continua drumul.

Vâslele lui Yoshke ridică neabătute stropi de apă. Indiferența lui o înspăimântă. Bâiguie o rugăciune îndreptată spre a toate îndurătorul Dumnezeu, după care plonjează cu capul înainte în apele râului Iaselda.

V

Iaselda nu e un râu în care să te îneci. Apele ei sunt puțin adânci și nu e traversată de curenți puternici. Iarna îngheață, primăvara inundă luncile, iar vara are temperamentul moderat al unui *tzaddik*, al înțeleptului care nu-și rostește rugăciunea decât atunci când e răgușit, care nu aruncă cu banii în dreapta și-n stânga când merge la piață și care nu se laudă cu înțelepciunea lui în fața celorlalți. *Tzaddik*-ul respectă preceptele acasă, e generos când se află departe de ochii lumii și e un om căruia nu-i pasă dacă face sau nu impresie asupra celorlalți membri ai comunității.

Mende se trezește în patul său. Abia dacă poate deschide ochii, iar privirea îi e încețoșată. Recunoaște mirosul acru al soacrei ei, Rochaleh, precum și spinarea cocoșată și vocea tare cu care Eliyahu, socrul ei, s-a înarmat în lupta cu surzenia. E greu să nu-l recunoști pe Reb Moishe-Lazer, grație bărbii lui enorme și frumos pieptănate, iar siluetele copiilor săi le-ar putea identifica de la orice distanță, oricât de mare. Cu colțul ochiului zărește o fată, sau poate o femeie, probabil sora sa mai mică, Fanny, care pare a fi cu nervii la pământ, lovind cu pumnul în peretele de lemn. Pe marginea patului lui Mende stă așezat un bărbat. Nu-și poate întoarce capul, să vadă cine e, îi simte doar mâna, odihnindu-se pe pieptul ei, când deodată el se ridică și-și apleacă fața deasupra sa. E oare posibil? Suferința ei l-a făcut oare pe Zvi-Meir să se căiască? S-a întors în cele din urmă la soția și copiii lui? Încearcă să-l privească mai bine, dar gâtul îi e înțepenit.

— S-a trezit, anunță bărbatul pe un ton scârțâit, iar ea are nevoie de încă o clipă sau două pentru a înțelege că vocea îi aparține doctorului Itche-Bendet Elkana.

Pleoapele i se închid și scoate un oftat plin de durere. Toată lumea, cu excepția surorii sale, se înghesuie în jurul patului. Yankele, fiul ei, se aruncă pur și simplu peste ea, iar Mirl îl trage repede înapoi. Nu, ar vrea să spună Mende, e o durere minunată, dar vocea pare să i se sugrume în gâtlej. Rochaleh își privește nora suficient de mult încât să-și dea seama că va supraviețui.

— Ei bine, zice ea, strângând mâna lui Mende mai tare decât ar fi necesar, ai de gând să ne mai sperii mult?

Îndeasă o pernă sub capul nurorii sale, ținând încă mâna lui Mende întinsă pe pat.

— Nu e vina ei, zice Eliyahu. Am zis-o eu de mult timp: Jijek nu aduce decât necazuri.

Mende își spune că e prima dată când îl aude zicând ceva de felul ăsta.

— El te-a aruncat în râu? intervine Reb Moishe-Lazer Halperin, mânat de responsabilitatea pe care o are față de binele comunității.

— Cum ar fi putut s-o și arunce, s-o și salveze în același timp, Reb Halperin? întreabă Fanny din cealaltă parte a camerei. Jijek a adus-o de urgență aici, și tot el a chemat și doctorul.

Rabinul se simte încurcat pentru moment de acest raționament, dar se repliază repede.

— A împins-o ca să se răzbune, apoi a salvat-o ca să facă o reparație, asta fac oamenii sfâșiați între credința iudaică și cea creștină.

Mende clatină din cap, incapabilă încă să scoată o vorbă.

— Uite care e răspunsul la întrebarea dumitale, zice Fanny. A vrut să-și spele puțin fața în apa râului, pe canicula asta, dar a alunecat, nu-i așa, surioară? Acum gata cu interogatoriul, și trimite pe cineva să-i mulțumească dragului de Jijek pentru că i-a salvat viața.

Mende încuviințează și cu toții par dezamăgiți de această explicație simplă. Când lovesc dezastrele, trebuie să existe inculpați, chiar dacă victima nu are curajul de a-i numi. Eliyahu îl plătește pe rabin pentru binecuvântările sale, apoi achită tariful doctorului Elkana, după care se înclină în semn de mulțumire. Rochaleh îi aruncă nurorii ei o privire mult mai dureroasă decât strângerea de mână, care practic spune „Am cheltuit o rublă, și apoi încă una, și pentru ce?"

Doctorul își ia rămas-bun, dar nu înainte de a le explica ce au de făcut, neavând nevoie de supravegherea lui: Mende ar trebui să se odihnească timp de câteva zile, să-și recapete forțele mâncând trei mese pe zi, să bea multă apă și să stea la căldură; dacă temperatura îi crește, iar gâtul i se umflă, Doamne păzește, ar trebui să-l cheme de urgență. Ce va face el atunci? Toată lumea știe deja: nu mare lucru. Cu toate astea, e mai bine să auzi lucrurile astea rostite de un expert, decât de un idiot.

Reb Moishe-Lazer Halperin intră din nou în cameră, pentru a-și lua rămas-bun de la Mende și o asigură de toate gândurile bune și urările de însănătoșire ale cetățenilor din Motal. Nici nu i-ar veni să creadă, însă Ledermann, cizmarul, i-a trimis în dar o pereche de pantofi din piele și a chemat-o pe

Chaya-Leike să facă incantații și să alunge deochiul, cu ouă și mușețel. Schneider, croitorul, a promis că-i dăruiește o rochie turcoaz.

— Știi cât de țicnit poate fi uneori Schneider.

Și Simcha-Zissel Resnick, măcelarul, a adus câteva resturi de cârnați, împreună cu ceva plante medicinale și flori de tei. Cu toții ar vrea să știe ce anume ar face-o să se simtă mai bine.

— N-am mai fost niciodată martorul unei asemenea camaraderii în orașul ăsta, zice el, plin de entuziasm, după care îi cheamă pe Yankele și pe Mirl să-l însoțească în vizitele pe care le are de făcut, pentru ca mama lor să se poată odihni.

Mirl se împotrivește ideii de a pleca de lângă patul mamei sale, dar în cele din urmă se înduplecă, iar, odată copiii plecați, în camera alăturată izbucnește o discuție aprinsă. Rochaleh și Eliyahu i se plâng lui Fanny, care îi imploră s-o lase în pace pe sora ei.

— S-o lăsăm în pace? strigă Eliyahu, și de data asta nu din pricina surzeniei. Cum s-o lăsăm în pace, când se poartă ca o neghioabă? De multă vreme zic eu că începe s-o ia razna.

— Unde avea de gând să se ducă? întreabă Rochaleh. Poți să ne explici? Ești sora ei!

Pune un accent acuzator pe cuvântul „soră".

— Știi că am găsit o adevărată comoară în buzunarele rochiei ei? întreabă Eliyahu. La ce i-ar fi trebuit mai mult de trei ruble?

— Ne ești datoare cu un răspuns, continuă Rochaleh pe un ton furios. Viețile noastre au devenit un adevărat calvar, și pentru ce?

Iar Eliyahu zice:

— Nu am primit-o în casa noastră ca să ne distrugă reputația.

Apoi se lasă tăcerea, întreruptă de o mulțime de *shushes* risipindu-se în aer. Auzind pași în camera ei, Mende se preface că doarme.

— Soră, spune Fanny, sunt eu.

Dar Mende se retrage și mai mult în ea însăși. Cuvintele lui Fanny nu o mângâie, nici „soră", nici „sunt eu". Mende e singură pe lume, iar lumea asta nu e pentru ea.

Zilele trec una după alta, între ele se strecoară câteva nopți, se scurge o săptămână întreagă și nu se vede nici o schimbare. În timp ce trupul lui Mende și-a recuperat deja forțele, iar plămânii ei s-au curățat de apa din râu, cuvintele continuă să-i rămână blocate înăuntru, iar sufletul îi e neconsolat. Abia dacă reușește să se dea jos din pat și, pentru că poate doar să dea din cap a încuviințare sau să clatine din cap a refuz, îngrijitorii ei se limitează la întrebări ale căror răspunsuri nu pot să fie decât da sau nu: „Foame? Sete? Obosită? Vrei să te ridici? Stai comod? Vrei să te întinzi pe pat? Vrei să te acoperim cu ceva?" Lui Mende începe să-i placă această formă de comunicare. În primul rând, nu necesită nici un fel de efort de gândire din partea ei. În al doilea rând, se concentrează asupra problemelor trupești, și mai puțin asupra celor sufletești. Iar, în al treilea rând, asta deturnează orice discuție de la cele întâmplate pe râu, cu Jijek.

Dar există și un neajuns. Gândurile lui Mende s-au micșorat într-atât, încât s-au redus la simple „*yea*" sau „*nay*". Privirea i-a devenit sticloasă, buzele îi sunt uscate, iar prezența ei e din ce în ce mai apăsătoare. Dar dacă e posedată de un *dybbuk*[1], atunci sigur e un *dybbuk* ciudat. Corpul nu îi e scuturat de convulsii, gura ei nu scuipă vorbe murdare, credința ei e la fel de neclintită, iar înțelepții din Motal nu sunt siguri că un ritual de exorcizare ar ajuta la îmbunătățirea stării ei. Vecinii continuă să-i aducă talismane, dar vizitele lor sunt scurte: un singur minut în compania lui Mende e de ajuns pentru instalarea plictiselii. Socrii ei nu se pot înfuria pe un obiect inanimat, iar propriii copii sunt mult prea speriați pentru a se apropia de ea.

Numai tânăra ei soră bate în fiecare zi drumul din satul său în Motal, pentru a o vedea, aducând cu ea pâine și brânză, iar

1. Spirit malefic, în tradiția iudaică.

uneori și câte o felie de prăjitură cu cafea sau puțină marmeladă. Fanny deschide fereastra, aerisește încăperea, aranjează așternuturile, după care se așază lângă patul surorii sale. Vorbește puțin despre copii, povestindu-i despre buclucul în care a intrat Yankele și despre progresele pe care le fac Mirl și fiicele ei în studiul ebraicii și al aritmeticii, apoi îi spune ultimele știri din Motal. Însă nici Fanny n-a fost vreodată vreo vorbăreață.

La sfârșit de săptămână, Fanny vine însoțită de Natan-Berl și de cei cinci copii ai lor, iar uneori și de soacră, Rivkah Keismann, care se ține după ei, în ciuda drumului dificil, și asta numai pentru că „ei au implorat-o să-i însoțească".

Mende Speismann nu știe câți bani le dă Natan-Berl pe ascuns socrilor ei – douăzeci de ruble, poate treizeci, lună de lună. Din tonul servil al lui Eliyahu, își dă seama că gospodăria socrilor săi n-ar scoate-o la capăt cu cheltuielile de zi cu zi, dacă n-ar fi ajutorul surorii. Cu toate astea, Mende e incapabilă să-i arate surorii sale vreun strop de afecțiune. În orice caz, într-una din zile, Fanny o surprinde pe Mende cu vestea că e obligată să plece pentru o vreme. Unchiul lui Natan-Berl e pe patul de moarte și întreaga familie se reunește în Kiev. Nu știe cât timp vor lipsi, o lună, poate două, dar Mende nu are de ce să-și facă griji, pentru că Fanny a aranjat deja totul cu Rochaleh și Eliyahu. Lui Mende i se taie respirația și se simte gâtuită de lacrimi. Se ridică în capul oaselor și se agață de gâtul surorii ei.

— Nu-ți face griji, soră, îi șoptește Fanny. Mă întorc în curând, de sărbători voi fi cu siguranță acasă.

— Eu... eu... se bâlbâie Mende și închide ochii, pentru a-și reține lacrimile.

— Știu, soră, murmură Fanny, ușurată de faptul că Mende își amintește și alte cuvinte, în afară de „da" și „nu".

Absența lui Fanny se resimte puternic. Zilele se succed în buclă, datele devin irelevante, iar sărbătorile par din ce în ce mai departe. Singura consecință semnificativă a schimbării anotimpurilor e dată de lărgimea deschizăturii ferestrei din camera lui

Mende, iar sunetele lumii forfotitoare de afară par să-și râdă de femeia asta închisă în camera sa. Pașii apăsați ai lui Rochaleh și Eliyahu răsună acuzator pe podeaua casei. Cât mai durează asta, Mende, cât mai durează? Iar copiii săi, care înainte erau izvor de bucurie și care acum sunt o sursă de tortură, stau în pragul ușii ei, tânjind după afecțiune.

Într-o zi, Israel Tate, proprietarul tavernei, îi aduce un pachețel. Un număr nou-nouț al ziarului *Hamagid*, o raritate în orășelul acesta uitat de Dumnezeu, care nu are nici măcar un oficiu poștal. Imediat ce bărbatul pleacă, Mende îl deschide, cu un amestec de rușine și entuziasm: poate a venit rândul ei, de data acesta? Ce s-o fi întâmplat cu anunțul?

Iată că astăzi are parte de o dublă dezamăgire. Nu doar că nu e nici urmă de scrisoarea compusă de ziua ei, dar mai dă și peste un articol nou, cu un titlu foarte ciudat, „Soție dispărută", în care se cere ajutorul pentru găsirea unei femei – a unei soții? – dispărute. Asta e ciudat, se gândește Mende, citind primele rânduri, deoarece contravine bunului-simț și legilor morale, iar inima i se umple de ură față de femeile răsfățate care întorc spatele îndatoririlor lor.

O femeie a ieșit din locuința ei la două ore după miezul nopții, și nu s-a mai întors de atunci. Toate eforturile noastre de a-i da de urmă prin sate și orașe, prin păduri și râuri au dat greș. Nu se știe unde s-ar putea afla și nu i s-a putut da de urmă. Prin urmare, oricine deține până și cea mai nesemnificativă informație despre această femeie ar trebui să se grăbească să ne-o împărtășească. Și-a părăsit soțul, cinci copii și o nefericită de soacră, lăsându-i pradă disperării în sătucul în care locuiesc.

Yishuvnikim, se gândește Mende. Țărani. Nici nu e de mirare, bieții amărâți. Trăiesc printre goimi și le imită obiceiurile. Negrul e alb, răul e bun, pământul e cer, iar femeia e bărbat. *Hamagid* e un ziar mizerabil, de vreme ce acceptă să publice asemenea anunțuri. În ce fel ar putea stârni interesul

publicului un astfel de caz anormal, care nu spune nimic despre felul în care ar trebui să stea lucrurile? Mai mult decât atât, nu se știe dacă nu cumva întreaga poveste nu e decât o făcătură; poate că cel care a scris articolul nu caută decât să atragă atenția, să șocheze publicul cu îndrăzneala lui.

Lasă ziarul să cadă pe podea, lângă pat. S-a întors oare lumea cu susul în jos? A luat marea foc? Nu mai există subiecte despre care să se scrie? A venit Mesia? Se află oare în Ierusalimul reconstruit? Au ajuns evreii în punctul în care amărâtele de femei nefericite își pot permite să-și abandoneze bieții copii și soți, Doamne apără și păzește? Izbucnește în lacrimi. Stăpân al Lumii, te implor să pui un obstacol în calea acestei femei care-și părăsește casa la două ore după miezul nopții. Adu-o înapoi în satul ei, la soțul și cei cinci copii nefericiți, și nu o lăsa să ducă și alte femei în ispită. O adevărată catastrofă e pe cale să se întâmple, Sfinte Mare Binecuvântat, simt asta.

Mende ia din nou ziarul în mâini, căutând printre rânduri un semn că rugăciunea i-a fost auzită. Atenția îi e din nou atrasă de articolul despre soția pierdută, pe care îl citește acum până la capăt:

Iată semnalmentele ei: tânără, douăzeci și cinci de ani, față rotundă, păr deschis la culoare (blond), ochi cenușii, simplă, neprietenoasă, cu o cicatrice mare pe brațul stâng, lăsată de mușcătura unui animal, a fost văzută plecând îmbrăcată în negru și purtând pe deasupra o jachetă scurtă, de culoare roșiatică. Numele ei este Fanny Keismann, iar eu, soacra ei, Rivkah Keismann, vă rog să-l ajutați pe ful meu, Natan-Berl Keismann. Sunt dispusă să răsplătesc generos pe oricine știe unde s-ar putea afla.

GRODNO

I

Timp de mai multe nopți la rând, Fanny Keismann nu mai reușise să doarmă. Ochii triști ai lui Mende îi aminteau de mama lor, ducând-o înapoi în timp, în vremea copilăriei lor, în Grodno. Ochi negri, profunzi, tiviți de cearcăne întunecate. Pe vremea când era micuță, nu exista nimic pe lumea asta pe care Fanny să nu-l fi încercat pentru a o face pe mama să se simtă mai bine. O ajuta la treburile casei, pregătea *kreplach* și *krupnik*, a învățat să citească *Tzena Urenah* și *Teutsch Pentateuch*, ba chiar aducea apă din Neman. Vărsa jumătate din ea pe drumul spre casă, dar tot aducea cât de mult putea o fetiță de vârsta sa. Dar, de fiecare dată când se apropia de mama ei, sperând să primească în schimb o îmbrățișare sau un sărut, primea același răspuns: „Nu acum, Fannychka, nu acum. *Mamme* e obosită". Și un oftat.

Tatăl ei, Meir-Anschil Schechter, care de obicei era un bărbat sever, avea o singură glumă pe care îi plăcea s-o spună. A respins orice teorie legată de faptul că soția lui ar fi putut să fie posedată de un *dybbuk* și nici n-a dorit să audă de exorcizări și talismane.

— Mama voastră, le-a explicat el lui Fanny și surorii ei, e de fapt o femeie chiar fericită, și nu iubește nimic mai mult pe lumea asta decât pe voi două. Dar nu se poate abține să fie femeia virtuoasă care este. Și, dacă se spune „în dureri vei naște copii", atunci trebuie să se poarte în consecință.

— Dar nu există o astfel de poruncă! a răspuns Fanny pe un ton indignat.

— Ești o copilă foarte isteață, i-a răspuns tatăl ei, iar expresia feței lui a devenit mai blândă. Foarte, foarte isteață.

De-a lungul copilăriei, Fanny a căpătat obiceiul de a-și masa obrajii, pentru a nu se pomeni și ea cu cearcănele acelea întunecate care umbreau ochii mamei ei. În ultima vreme, petrecând atât de mult timp cu Mende, a observat că mâinile i se duceau din nou către obraji, iar gândurile îi erau atrase, împotriva voinței ei, către zilele acelea de demult.

Chiar și atunci, în creierii nopții, la două ore după douăsprezece, în timp ce ieșea din casă și se urca în trăsura lui Mihail Andreievici, care o aștepta, așa cum se înțeleseseră, la marginea satului, cu calul înhămat, se simțea ca și cum ar fi gonit spre locul de veci al mamei, aflat undeva printre câmpuri de cartofi și grâu.

Fanny avea zece ani când lumina mamei s-a stins, iar copila privise cum trupul mort al acesteia zăcea întins în bucătărie, pe o saltea subțire, acoperit cu un cearșaf alb. Tatăl ei i-a explicat că o așteptau pe femeia de la *hevra kadisha*, care urma să se îngrijească de corpul lipsit de viață și care întârzia din pricina viscolului. Mama ei a zăcut astfel pe podea o noapte întreagă, între masa de bucătărie și sobă, iar Fanny n-a putut închide ochii nici măcar o clipă. Când i s-a părut că aude zgomot de respirație și gâlgâituri în bucătărie, a îndrăznit chiar să se ridice din pat și să dea fuga la mama sa. A atins mâinile reci ale acesteia și s-a strecurat sub cearșaful care o acoperea. Pentru prima dată în viața ei, nu a întâmpinat-o nici vocea mamei, care să-i spună „Nu acum, Fannychka, nu acum. *Mamme* e obosită“, nici oftatul acela blestemat. Copila s-a agățat de cadavru, ținându-l de mână, până când tata le-a găsit acolo împreună, la răsăritul soarelui. Aceste câteva ore au fost printre cele mai fericite din viața ei, iar tata doar i-a zâmbit, fără a trăda nici un semn de îngrijorare.

II

Meir-Anschil Schechter era un om cu frica lui Dumnezeu: *in ehrlicher Yid*, cum spunea toată lumea. Nu era învățat, nu era înțelept și nu se număra printre *tzaddikim*, dar cu siguranță

avea frica lui Dumnezeu. Descendent al unei cunoscute familii de *shochetim*[1], dusese mai departe tradiția familiei, urmând cu strictețe regulile după care trebuiau sacrificate animalele, respectând cu scrupulozitate legile *kashrut*-ului și stabilind prețuri corecte atât pentru cumpărător, cât și pentru vânzător. Refuza să accepte monede și hârtii de bancă de la clienții lui.

— Astea sunt pentru speculanți, le zicea el.

În schimbul serviciilor sale, clienții îi ofereau bucăți de carne, săcotei de grâu, ulcioare de lapte, fructe și legume, ba chiar și mobilă și haine. Scepticismul în privința banilor fusese marca familiei Schechter vreme de multe generații, iar asta îi protejase de impactul depreciativ pe care îl aveau asupra monedei diversele schimbări de pe scena politică.

Meir-Anschil avea o rutină strictă. Dimineața se trezea, se spăla pe mâini, își rostea binecuvântările, se ruga, își mânca pâinea și mergea să-și ascută *halaf*-ul de o piatră. Își îngrijea fiicele cu un devotament meticulos, din clipa în care se trezeau și până când ieșeau din casă, iar drumurile lor se despărțeau, el îndreptându-se spre tăietorie.

Vitele și găinile ajungeau la Meir-Anschil legate și înghesuite unele într-altele, cu frica de moarte citindu-li-se în ochi. Vacile, și oile, și caprele, și viței, și mieii, și cocoșii, cu toții urmau unii după alții, clătinându-se pe picioare, cu gurile uscate și sufletele frânte. În clipa în care intrau în sala de tăiere, animalele simțeau mirosul de sânge și încercau să se opună cu toate puterile care le mai rămăseseră. Loveau din picioare și-și nenoroceau grumajii, scoțând exact aceleași sunete pe care le-ar fi auzit și cu câteva zile în urmă, ridicându-se dinspre clădirea tăietoriei. Proprietarii își rupeau bicele, încercând să zdrobească orice tentativă de opoziție, dar Meir-Anschil le lua animalele și îi ruga să aștepte afară câteva clipe. Odată rămas singur cu animalul, Meir-Anschil nu simțea niciodată cu adevărat milă.

1. Persoană pregătită special pentru a sacrifica animalele în conformitate cu legile tradiției iudaice.

E adevărat că le dădea vitelor să bea apă, că mângâia viţeii şi că privea în ochii supuşi ai mieilor; dar făcea asta dintr-un simţ al datoriei şi din respect, nu din simpatie. Animalele observau expresia severă a feţei lui, amuşinau sângele de pe şorţul lui şi ştiau că acest ultim gest de milostenie le era oferit de nimeni altul decât de cel care avea să-i ucidă. Tocmai bunătatea lui, care era superioară celei a proprietarilor de animale, era aceea care-i făcea suspicioşi. Prin urmare, în clipa în care le arunca la pământ, cu picioarele legate şi cufundate în mizerie, ridicau spre el ochii lor goi, ca şi cum ar fi ştiut că soarta le era pecetluită.

Odată începută treaba, Meir-Anschil nu ezita niciodată, mânuind cuţitul dintr-o singură mişcare, sigură şi precisă. Tăia traheea şi esofagul, artera carotidă şi jugulara dintr-o singură mişcare, fără să zdrobească gâtul sau să spintece de la un capăt la altul. Nu înfigea cuţitul între trahee şi esofag, nu tăia oriunde în spatele inciziei, nu sfârteca deloc carnea – nici cu mâinile, nici cu lama – nu presa şi nu zdrobea animalul şi nu muncea niciodată când era obosit. Verifica o singură dată şi se asigura că inciziile erau caşer, că traheea şi esofagul erau corect tăiate, îşi ştergea fruntea cu mâna, îi mulţumea lui Dumnezeu pentru porunca de a „acoperi sângele cu ţărână", după care arunca pământ peste balta de sânge, pentru a-l absorbi.

Seara se întorcea acasă, la soţia lui, Malka Schechter, şi la cele două fiice ale lor, iar pentru că de obicei Malka se retrăgea în camera ei, el era acela care pregătea mese bogate pentru toţi patru. Meir-Anschil şi fiicele lui mâncau cu poftă, pâine neagră, legume proaspete, cereale, tăiţei şi carne, în timp ce soţia lui îi privea cu un aer îngrijorat. Meir-Anschil îşi construise casa pe malul stâng al râului Neman, la o oarecare distanţă de piaţă, şi îşi aşezase tăietoria cât mai departe posibil de urechile oamenilor din oraş. Nu-l interesau câtuşi de puţin bârfele şi îl deranjau dezbaterile înţelepţilor, aşa încât în casa lor intrau foarte puţini oaspeţi. Seara, singura lui dorinţă era să fie lăsat în pace, să-şi fumeze pipa şi să meargă la culcare devreme.

Își iubea soția cu o pasiune nebună. Părinții lui încheiaseră înțelegerea privind căsătoria lui încă de pe vremea când era un băiețel de numai zece ani și i-au povestit apoi despre frumusețea și înțelepciunea Malkăi ani la rând. Se îndrăgostise de ea înainte de a fi apucat s-o vadă măcar o dată.

S-au căsătorit la doi ani după ceremonia lui de *bar mitzvah*. Toată viața, părinții îl învățaseră că relațiile maritale evoluează încetul cu încetul, dintr-un simț al datoriei, dar în prezența Malkăi se simțea ca un bărbat surprins de o ploaie torențială: fața îi ardea, inima îi dansa, iar gura lui rostea numai prostii și minciuni. Se simțea nedemn de frumusețea ei, de fața ei rotundă, de obrajii îmbujorați, de buzele roșii, nedemn de mica aluniță de pe bărbia ei, fiind copleșit de neliniște ori de câte ori se afla în preajma ei. Știa că singurul motiv pentru care pețitorul îi adusese împreună era meseria lui, care garanta un venit frumușel, însă tocmai din pricina meseriei nu-și permitea să-și atingă soția. Cum ar fi putut să se apropie de ea cu mâinile acelea, care erau pătate de atât de mult sânge? Cu hainele acelea care duhneau a moarte? Cum îi putea umbri splendoarea cu lumea lui întunecată? În noaptea nunții, n-a îndrăznit să se strecoare în patul ei și au trecut multe luni în care au dormit alături, în paturi separate, până când ea a s-a apropiat de patul lui și s-a întins lângă el, ceea ce l-a forțat să-i defloreze trupul mlădios cu carnea lui stângace și mugete de animal. Dimineața, când ea i-a zâmbit cu obrajii îmbujorați, a simțit că doar se prefăcea, din respect pentru el. Nu o iubea așa cum își iubesc soțiile oamenii respectabili, dintr-un simț al datoriei și din dorința de a respecta poruncile; o dorea ca un animal înfometat și îi era supus ca un sclav. În fiecare seară se întorcea acasă, convins că n-o va mai găsi acolo, și era recunoscător de fiecare dată pentru faptul că era pregătită să suporte, chiar și numai pentru încă o zi, prezența lui bizară, mirosul lui acru, mintea lui înceată și meseria dezgustătoare pe care o practica.

A primit un semn de luare-aminte din ceruri prin intermediul unui vis, care a început apoi să-l bântuie. Se făcea că e la

tăietorie, așteptând un client, care vine târând după el un animal ciudat, legat cu o funie: o bestie cu trup de vacă și cap de înger – un înger cu fața delicată a Malkăi. Sunt apoi lăsaţi singuri, el și creatura, care are limba scoasă și ochii holbaţi în orbite. El strigă spre ceruri, vărsând lacrimi amare, după care ridică lama deasupra gâtului ei, însă, din pricina angoasei care-l cuprinde, îi spintecă organele. Ea moare în brațele lui, încet de tot, iar el s-a trezit din coșmarul acesta scăldat în sudoare și încremenit.

Imaginea chipului iubitei lui soții pe trupul unei vaci a fost deja suficient de rău pentru Meir-Anschil, iar amintirea dispe-rării de pe fața Malkăi a fost cu adevărat înspăimântătoare. Dar altceva îl tulbura și mai mult. Cum fusese oare posibil ca mâinile lui să se miște cu atâta neîndemânare, încât să taie organele creaturii, asemenea unui amator incapabil? Și-a dat seama că, dacă va continua să meargă pe drumul acesta al dorinței insați-abile pe care o simțea pentru Malka, își va pierde în primul rând sursa de venit, iar apoi el și familia lui se vor duce de râpă. În vara aceea, și-a mărit casa către curtea din spate, a construit o cameră doar a lui și s-a mutat acolo pentru totdeauna.

III

Încă de când era doar o fetiță, Malka a fost roasă pe dină-untru de vinovăție. Tatăl ei, Yankele Kriegsmann, îi amintea încontinuu că ea se făcea responsabilă pentru toate nenoroci-rile lui. Vremurile erau grele, numai Dumnezeu cel sfânt și binecuvântat își mai putea aminti zile mai bune, iar Yankele Kriegsmann abia dacă mai avea ce pune pe masă. În tinerețe moștenise cantități uriașe de grâu, care putreziseră în timp, din pricina faptului că nu se putuse hotărî ce anume să facă cu ele. La început a vrut să le exporte în vest, dar a fost împiedicat de birocrația de la nivelul guvernului. Apoi a învățat cum să fa-brice bere, însă evreilor le-a fost interzis să producă și să vândă

alcool. Pentru toate aceste eșecuri îi învinovățea pe copiii lui cei răsfățați, care îl forțaseră să rămână pe loc și-l făcuseră să piardă timpul. În consecință, îi altoia cu toiagul și îi băga în sperieți cu povești despre îngeri care-i lovesc pe morți cu bâte albe, de fier încins.

Dar Yankele Kriegsmann a descoperit că putea încropi un câștig frumușel chiar și de pe urma unor copii leneși ca ai săi, cerând zestre generoasă în schimbul căsătoriei cu fiii lui și oferind o zestre foarte mică atunci când venea vorba de fiicele lui. La urma urmei, nu e nimic nedemn în a face profit. Așa încât nu a fost nimic ieșit din comun când fiicele lui au început să primească cereri în căsătorie și când s-a decis ca Malka, cea mai frumoasă dintre toate, să-l ia de bărbat pe fiul lui Isaac-Wolf Schechter, descendent al unei familii care, de generații, avea în proprietate un abator – ceea ce, s-o spunem pe cea dreaptă, nu era deloc o ocupație respectabilă, dar erau cei mai buni în profesia lor, din toată gubernia. Malka avea doisprezece ani când s-a căsătorit.

Pentru Malka, n-a fost deloc de mirare că soțul său n-a dat imediat buzna în patul ei după nuntă. În propriii ochi, ea fusese mereu o povară înainte de căsătorie, așa că avea să rămână o povară până la sfârșitul zilelor sale, iar, dacă însuși tatăl ei știa asta, atunci cum putea să aștepte altceva la un străin? Tocmai de aceea nu a fost mirată când Meir-Anschil s-a păstrat pentru sine în noaptea nunții lor, cum n-a fost mirată nici de faptul că au continuat să doarmă luni întregi în paturi separate. În orice caz, și-a inventat un joc al semnelor profetice, care îi dădeau deopotrivă speranță și avertismente: dacă cocoșul cântă de mai puțin de trei ori, Meir-Anschil îi va zâmbi; dar, dacă va cânta de mai mult de trei ori, fața soțului ei își va păstra expresia acră. Dacă va turna ceaiul fără să verse nici un strop, soțul îi va observa frumusețea; dar, dacă va vărsa chiar și numai un strop, va crede că e urâtă. În cazul în care calul va necheza, vor avea noroc; dar, dacă își murdărea pantofii de noroi, un

mare necaz se va abate asupra lor. E inutil să spunem că tot acest lanț de cauze și efecte pe care l-a impus asupra realității era infirmat iar și iar. Dar nu era nevoie decât ca o singură predicție să se îndeplinească pentru ca Malka să simtă că deține controlul și să inventeze un nou pact. Astfel, într-o noapte furtunoasă, și-a promis că, dacă vântul deschide fereastra, se va strecura în patul soțului ei – iar, în clipa în care vântul a deschis fereastra, exact asta a făcut.

După noaptea aceea, Meir-Anschil a continuat s-o caute, dar n-a fost deloc surprinsă când, câteva luni mai târziu, a renunțat și a început să doarmă într-o cameră separată. Stătea nopțile culcată pe pat, incapabilă să-și dea seama dacă dormea sau era trează, fantazând despre bebelușul care va avea nevoie de ea și care va depinde de consolarea pe care i-o va oferi. Când s-a născut Mende, Malka nu o pierdea nici o clipă din ochi și nu lăsa pe nimeni să se apropie de ea, din pricina fricii de deochi. Își lega bebelușul de șorț, cu o frânghie, deoarece știa că, dacă vecinii o vor lua în brațe pe Mende, nu va mai reuși să găsească niciodată un soț pentru fiica ei, iar, după ce a mai crescut, copila nu avea voie să iasă din casă fără mama ei, deoarece sigur ar fi sfârșit zdrobită sub roțile unei căruțe. Chiar și atingerile lui Meir-Anschil pe pielea copilului i se păreau precum săruturile morții.

Un an mai târziu, odată cu nașterea lui Fanny, lucrurile au devenit chiar mai grave. Malka a pierdut de tot controlul și peste tot în jur vedea doar catastrofe iminente. Era convinsă că râul Neman va ieși într-o bună zi din matcă și că amândouă fiicele ei vor fi înghițite de viitură. Le vedea pe fete înecându-se, în timp ce ea încerca zadarnic să le salveze. Durerea pierderii lor abia dacă-i mai lăsa suficientă forță pentru a se da jos din pat. Le născuse în speranță, dar le privea crescând în durere, neputincioasă în fața sorților lor pecetluite.

IV

Când Malka Schechter a murit, Meir-Anschil n-a simţit nici ultima dorinţă de a împlini porunca divină care spune „creşteţi şi vă înmulţiţi", aşa încât nu s-a recăsătorit, în ciuda încercărilor repetate de a i se atrage atenţia asupra faptului că nu avea nici un moştenitor de sex masculin. Îşi vedea în continuare de viaţa de zi cu zi, lăsând fetele cu bunicul lor, Yankel Kriegsmann. Bătrânul a fost rugat să le înveţe ebraică şi aritmetică, însă el îşi dedica cea mai mare parte a lecţiilor unor descrieri amănunţite, în cele mai mici detalii, ale sorţii care le aştepta în iad, unde femeile sunt atârnate de plete şi de sâni.

Într-o seară, în timp ce Meir-Anschil şedea împreună cu fiicele lui, a observat că Mende înfuleca mâncarea cu o poftă ieşită din comun. Pe un ton care părea destul de degajat, Fanny i-a explicat că sora ei stricase o balama, la una dintre uşile din casa bunicului lor, şi că fusese pedepsită pentru asta. Meir-Anschil a încercat să priceapă raţionamentul care stătea în spatele unei asemenea decizii de a pedepsi un copil prin înfometare, şi abia atunci a descoperit metodele educaţionale ale bunicului. Fără să stea pe gânduri, le-a spus fetelor să-şi continue cina, şi-a luat cuţitul şi a ieşit din casă, îndreptându-se către locuinţa socrului său. Kriegsmann a fost luat ca din oală, în clipa în care uşa casei lui a fost dată de perete, iar trupul masiv al ginerelui său s-a oprit în prag, înfăşurat într-o pelerină neagră, cu glugă de blană şi cu un *halaf* în mână. Meir-Anschil l-a trântit pe Kriegsmann pe masa din bucătărie, i-a pus o mână în gât şi i-a apăsat lama cuţitului pe grumaz. Bătrânul era la un pas să fie zdrobit de strânsoare, iar Meir-Anschil l-a lovit cu pumnul în plină figură.

Începând din ziua aceea, Meir-Anschil şi-a lăsat fiicele în grija lui Sondel Gordon, croitorul, de la care puteau învăţa o meserie. Într-adevăr, croitoria e o meserie prost plătită şi aduce cu ea riscul deteriorării vederii, dar Meir-Anschil spera că asta îi va permite să-şi trimită fiicele în Lower East Side, la New York, unde, se zvonea, croitoresele erau la mare căutare şi evreii

prosperau. Mai mult decât atât, atelierul lui Gordon se afla nu departe de tăietorie, aşa că Meir-Anschil putea să-şi ţină fiicele sub supraveghere oricât de mult dorea.

Dar providenţa, aşa cum îi e obiceiul, avea alte planuri. Timp de câteva zile, Meir-Anschil a tot avut impresia că ceva e în neregulă şi se trezea uitându-se încontinuu peste umăr, să se asigure că nu-l urmărea nimeni. Animalele îi miroseau nervozitatea şi se împotriveau cu ferocitate, iar clienţii îi observau ezitarea în clipa în care le lua funiile din mâini. Uneori se întreba dacă nu cumva Sfântul şi Binecuvântatul Dumnezeu îl privea şi îi analiza tehnica, ceea ce-l tulbura de fiecare dată când apropia *halaf*-ul de grumazul animalului.

După cum s-a dovedit ulterior, nu se petrecea nimic de felul ăsta. Într-o clipă de concentrare, cufundat într-o linişte totală, în timp ce acoperea sângele cu ţărână, a auzit zgomote venind de pe acoperiş şi şi-a dat seama că cineva chiar îl urmărea de la înălţime. Dar nu era Preaînaltul, oaspetele neaşteptat fiind chiar...

— Fanny?!

Copila aproape că s-a rostogolit de pe acoperiş în momentul în care şi-a auzit tatăl strigând-o pe nume; iar, când acesta a coborât-o cu multă grijă şi delicateţe pe pământ, primul ei impuls a fost s-o ia la sănătoasa. Meir-Anschil a prins-o de mână, simţind cum tremura din tot corpul. Ochii cenuşii ai fetei deveniseră impenetrabili, iar expresia îi era neclintită.

— Nu ar fi trebuit să vezi niciodată aşa ceva, i-a zis el, alarmat de expresia de pe chipul fiicei sale. Acum, fuga înapoi la Sondel Gordon.

Nu şi-au adresat nici un cuvânt în timp ce luau masa de seară, însă, în clipa în care Mende a început să adune farfuriile, Meir-Anschil şi-a exprimat dorinţa de a sta de vorbă cu fiica lui mai mică.

— Ce ai văzut astăzi, a zis el, este *parnussah*, adică un mod de a-ţi câştiga traiul.

A avut o mică ezitare.

— *Parnussah*, asta e, animalele și sângele.

Își trunchia cuvintele.

— Bunicul tău a fost și el tot *shochet*, a spus oftând. La fel și bunicul lui, a adăugat. Toată familia, de fapt. În orice caz, a spus în cele din urmă, îmi pare rău că ai văzut asta.

După care s-a oprit și n-a mai scos o vorbă.

— Vreau să învăț și eu, a zis Fanny, cu ochii scăpărând pe sub părul blond.

Meir-Anschil a izbucnit într-un hohot de râs, speriind-o pe Mende, pentru ca imediat să-și dea seama că Fanny, care nu împlinise încă unsprezece ani, vorbea cât se poate de serios.

— Ce să înveți? a întrebat-o el, pentru a se asigura că înțelesese bine.

— Vreau să învăț cum să folosesc cuțitul.

Inima lui Meir-Anschil s-a umplut de mândrie. Sângele de *shochetim* curge prin venele ei, s-a gândit, după care și-a amintit dimineața aceea, din urmă cu un an, când o găsise pe Fanny sub cearșaful alb, întinsă lângă mama ei moartă. Fetița își ținuse mama de mână și nu fusese descurajată de dansul sufletului care părăsea trupul. Simțise nevoia să fie ultima persoană care își ia rămas-bun de la trup, exact același sentiment care-l făcea pe Meir-Anschil să bată, dimineață după dimineață, la porțile anihilării. Dacă era un lucru pe care Meir-Anschil să-l deteste, atunci acela era omul credincios și drept care se hrănea cu carne, dar care se declara dezgustat de moarte și de sânge. Acela pe care îl deranjează țipetele și răcnetele, acela care vrea să mute abatorul în afara orașului, pentru a ține la distanță duhoarea carcaselor. Și, cu toate astea, ce pune pe masă?

Era un lucru de negândit ca o fată să învețe meseria de parlagiu, ca să nu mai spunem o viitoare mamă și soție. În orice caz, în răspăr cu dorințele și indicațiile tatălui său, Fanny s-a ținut cu încăpățânare de planul ei, iar Meir-Anschil a început să observe semne îngrijorătoare în comportamentul fiicei lui. În primul rând, dacă Mende știa deja să cârpească hainele fără cusur, Fanny nu învățase absolut nimic de la

Sondel Gordon. În al doilea rând, Meir-Anschil a surprins-o dând târcoale abatorului de alte două ori. În al treilea rând, în zilele ploioase, prin acoperiș începuse să se infiltreze apa, iar când Meir-Anschil a urcat să vadă ce se întâmpla acolo, a descoperit câteva țigle scoase și reașezate greșit. În al patrulea rând, cuțitul pentru desfăcut scrisori, care dispăruse de pe masa din bucătărie, a fost găsit în camera lui Fanny. În al cincilea rând, Meir-Anschil a început să observe crestături adânci pe mobilierul din casă.

Fanny nega tot ce putea fi negat: spionajul, țiglele, crestăturile și multe altele. Dar, când, într-o seară, aruncând o privire în camera ei, a văzut-o ținând în aer cuțitul pentru desfăcut scrisori cu mâna stângă, iar cu dreapta imobilizând o creatură imaginară, Meir-Anschil a știut că dăduse de necaz. Dar un bărbat ca el nu se pierde cu firea în fața unui sentiment de neliniște, așa încât a interzis ca ceea ce se petrecea sub ochii lui să se mai întâmple și a acceptat ceea ce era ascuns privirilor lui, sperând ca acest capriciu să dispară de la sine. Apoi rabinul a venit să-l viziteze, trimis de Sondel Gordon, croitorul, care se temea să discute cu Meir-Anschil despre fiica cea mică a acestuia, dar care era totuși îngrijorat de cuțitul pentru scrisori, pe care, așa cum s-a dovedit ulterior, fetița îl folosise pentru a dezmembra insecte pe podeaua croitoriei.

Rabinul a ținut să-i precizeze cât se poate de clar lui Meir-Anschil că îi vorbea ca de la tată la tată. Până la urmă, Fanny își pierduse de curând mama, iar faptul că refuza să învețe croitorie și toate jocurile ei cu cuțitul indicau limpede că traversa o perioadă dificilă. Cel mai bine era să o țină sub observație și, poate, chiar să găsească o femeie care să-l ajute în gospodărie; Atotputernicul știe că o fetiță are nevoie de mamă. În orice caz, voia să fie clar înțeles faptul că nu avea nici cea mai vagă intenție de a-și vârî nasul în felul în care Meir-Anschil își creștea copila. Din punctul lui de vedere, putea chiar să devină o femeie *shochet*, era la alegerea onorabilului domn. Doar că ar fi fost mai bine s-o îndrume pe calea

cea dreaptă și îngustă, pentru a evita pecetluirea sorții ei din pricina unui capriciu copilăresc, așa încât...

— Ce vrei să spui prin „ar putea chiar să devină o femeie *shochet*"? a întrebat Meir-Anschil.

— N-am vrut să jignesc pe nimeni, a răspuns rabinul.

— Poate o femeie să devină *shochet*?

— Iartă-mă, a spus rabinul, ridicându-și amândouă mâinile în aer, dar nu despre asta e vorba.

— Femeile ar putea face sacrificii religioase, adică ar putea cu adevărat să împlinească actul înjunghierii ritualice?

— Mă rog, ar fi mai bine să n-o facă. Dar nu are nici o importanță. Ideea e că...

— Dar, dacă lucrurile stau așa, atunci lor li se *interzice* să practice această meserie?

— Ei bine, a mormăit rabinul, nu există nicăieri o interzicere explicită, iar legea noastră o permite, în principiu, dar legi halahice importante au recomandat ca femeile să se abțină de la practicarea acestei meseri, date fiind sfiiciunea și fragilitatea lor. Însă, fie-mi cu iertare, nu ăsta e motivul pentru care am venit să-l vizitez pe onorabilul domn; nu despre asta e vorba acum.

În ziua următoare, Meir-Anschil a chemat-o pe Fanny să-l însoțească la abator. Condițiile erau cât se poate de clare: trebuie să se uite și să tacă. I-a dat un șorț vechi și mult prea mare pentru trupșorul ei și a așezat-o într-un colț, pe un taburet. La fel începuse și el, la vârsta de zece ani; își amintea încă mult prea bine cum fusese trimis degrabă înapoi acasă de două ori, din pricina vărsăturilor și a amețelii. Seara, tatăl lui intrase în cameră și îi spusese:

— E adevărat, nu vei avea parte de frumusețe, dar nu va exista nimic pe lumea asta pe care familia ta să și-l dorească și să nu-l poată obține.

Își detestase tatăl pentru ceea ce-i spusese și se simțise mereu torturat de meseria pe care o moștenise. Acum simțea o strângere de inimă plină de remușcare, la gândul că nu-și împiedicase la timp fiica să-i calce pe urme.

— Ești pregătită? a întrebat-o el pe Fanny, sperând că se va răzgândi.

Ea a încuviințat.

Meir-Anschil a adus în țarc un berbec mândru, de culoare maronie. L-a trântit la pământ și i-a legat trei dintre picioare. Berbecul scutura din cap și lovea cu piciorul nelegat, dar *shochet*-ul evita cu îndemânare toate loviturile. A apropiat *halaf*-ul de grumazul behăitor al animalului și, cu o mișcare sigură, de maestru, i-a retezat traheea și esofagul.

Meir-Anschil a privit spre fiica sa în timp ce berbecul era cuprins de convulsii, scăldat într-o baie de sânge. În loc să caute consolare în ochii tatălui ei, Fanny era fascinată de zvâcnirile agonizante ale animalului. Părea să nu simtă nici o emoție, nici un strop de frică, ci să vadă ceea ce se petrecea sub ochii ei ca pe un fel de joc. Când s-a apropiat de ea, cu șorțul pătat de sânge, fetița a întins degetele, pentru a-l atinge, iar, în clipa în care mișcările involuntare ale berbecului au încetat, Meir-Anschil a luat-o de mână, pentru a-i arăta cum să mânuiască cuțitul. Fata stătea în mijlocul bălții de sânge și privea fix spre gâtul animalului, părând pregătită să înfăptuiască ea însăși ritualul de sacrificare cașer.

— Îți dai seama că ăsta e un animal? a întrebat-o el. Că a avut viață?

— Da, îmi dau seama.

Își privea tatăl cu încordare, așteptând vreme de luni întregi momentul în care putea părăsi în sfârșit teritoriul teoriei și în care putea păși în acela al practicii. Între timp, a învățat de la tatăl ei toți pașii procedurii, ajutându-l să presare țărână peste sânge. După mai bine de un an, în ziua în care a împlinit doisprezece ani, Meir-Anschil i-a oferit în dar cu cuțit mic, pentru sacrificat găini. Fanny era în al nouălea cer și-l ascuțea încontinuu, ba chiar a rugat-o pe Mende să-i coasă o păpușă din cârpe, pe care să poată exersa.

Mende a refuzat. După părerea ei, tatăl și sora sa o luaseră complet razna. Ajunsese la concluzia că era mai bine să petreacă

mai mult timp în casa familiei croitorului. Mende știa că un număr tot mai mare de oameni privea cu dezaprobare comportamentul prostesc al surorii ei și că nu va mai dura prea mult până când vor fi nevoiți să-și adune întreg calabalâcul și să-și ia tălpășița, fiindcă afacerea tatălui ei avea să se ducă de râpă; iar ea, fiica cea mare, nu va avea parte de un *shidduch* cum se cuvine. Prin urmare, era mereu politicoasă, îndeplinea cu ardoare toate poruncile și se asigura că făcea impresia unei tinere blânde și modeste în fața fiecărui bărbat care-i ieșea în cale. Știa că oamenii începuseră s-o numească pe la spate „Mende Gordon", dar credea că era totuși posibil ca această poreclă răutăcioasă să lucreze în favoarea ei. În orice caz, era mai bună decât porecla surorii ei – *die vilde chaya*, „sălbăticiunea".

V

Indiferent dacă Fanny era sau nu o *vilde chaya*, a dat cu siguranță dovadă de un real talent pentru *shechitah*, încă de la prima încercare. În general, un *shochet* neexperimentat se sperie de obicei în clipa în care un cocoș înfricoșat începe să-și bată aripile. Se dă înapoi din fața ciocului pregătit să lovească și face un pas în spate la vederea dorinței frenetice de a rămâne în viață. Astfel de ucenici sfârșesc adesea tăind gâtul animalului cu mâini tremurătoare sau chiar vătămând grav capul animalului. Fanny știa că lovitura trebuia să fie sigură și bine controlată, niciodată lăsată la voia întâmplării. A imobilizat cocoșul cu unul din brațe, i-a prins aripile cu mâna dreaptă, iar dintr-o mișcare dus-întors cu mâna stângă, a retezat atât traheea, cât și esofagul. Apoi, în loc să lase cocoșul să agonizeze într-o zbatere frenetică de aripi și picioare, așa cum se întâmplă de obicei, l-a strâns la piept, până în clipa în care a simțit cum sufletul păsării se desprinde din brațele ei, și abia atunci a presărat țărână peste sânge, zâmbind spre tatăl ei.

Meir-Anschil și-a privit fiica cu o mândrie amestecată cu evlavie. Timp de doi ani întregi, Fanny a sacrificat mai ales cocoși și miei – și auziți și vă minunați: clienții lui apreciau munca ei. Evreii din toată gubernia veneau să vadă minunea cu ochii lor, și nu a existat nici un contraargument solid, nici o interzicere halahică explicită pe care contestatarii s-o poată folosi împotriva ei. Clienților nu le era permis accesul în țarcul tăietoriei, dar perspectiva de a o vedea pe fata aceea slăbuță, cu bucle aurii și ochi de lupoaică în curte era îndeajuns de tentant pentru a face efortul de a bate drumul până la Grodno. Își domoleau imaginația în taverne și își odihneau trupurile în hanuri, iar locuitorii orașului au înțeles repede că fiica lui Meir-Anschil putea fi o sursă de venit. Negustorii din târg îmbogățeau legenda care circula despre *vilde chaya*, povestind cum înjunghia fără frică animalele, pentru a produce carne cașer, și cum nimeni nu mânuia cuțitul cu mai multă pricepere decât ea. Cel Sfânt și Binecuvântat călăuzește munca mâinii ei stângi, spuneau oamenii, iar arderea rituală a unor bucăți din carnea animalelor sacrificate de ea pogorau binecuvântări asupra mesei și protejau de deochi. În scurtă vreme, nu mai exista nici măcar un singur om în Grodno, evreu sau creștin, care să nu-și dorească să-și vadă animalele sacrificate de *vilde chaya*.

Un om ca Yankel Kriegsmann, sărman cum era, nu putea lăsa să-i scape o asemenea oportunitate. A început să dea târcoale abatorului, gata să ofere o binecuvântare din partea bunicului fetei sălbatice, în schimbul câtorva copeici. Meir-Anschil a hotărât să-și ierte socrul, propunându-i o slujbă plătită, ca om de serviciu.

Yankel Kriegsmann se prezenta la post după-amiaza și lăsa tăietoria lună. Își îndeplinea misiunea în liniște și cu mult devotament, ca și cum ar fi încercat să-și răscumpere greșelile, iar în curând a reușit să recâștige încrederea ginerelui său. Meir-Anschil și fiica lui au lăsat în seama lui încuierea abatorului pe timpul nopții, iar, după plecarea lor, el mătura podeaua, răzuia pereții și arunca gunoiul în jurul căruia se adunau câinii.

Îndeplinea pe îndelete această ultimă sarcină, deoarece nu voia să se întoarcă în casa lui goală și singuratică. Își petrecea mult timp privind cum se înfruptau câinii din resturile de sânge și țesuturi, simțind că astfel își ispășea păcatele și făcea un lucru bun pe lumea asta.

Dar Kriegsmann a devenit tot mai furios pe unul dintre câinii aceștia vagabonzi, Tzileyger, o potaie cu trei picioare și coloana strâmbă, ale cărui slăbiciune și timiditate îl lăsau mereu flămând și mort de slab. Tzileyger stătea deoparte până când toți ceilalți câini terminau de mirosit, lins și mestecat prada din ziua aceea, și abia apoi își permitea să se apropie, ezitând, clătinându-se pe cele două picioare din față și pe piciorul din spate, de grămada de refuz.

Kriegsmann a hotărât să-l învețe pe Tzileyger să se impună și l-a împiedicat să se mai apropie de gunoi după ce restul haitei pleca. De câte ori îl vedea pe Tzileyger împleticindu-se prin spatele clădirii abatorului, îl alunga, lovindu-l cu un băț, și arunca după el cu pietre. Odată, una dintre pietre a nimerit unul din picioarele din față ale câinelui, iar timp de săptămâni întregi animalul s-a opintit doar pe un picior din față și pe unul din spate, care din fericire se aflau pe părți opuse ale corpului, așa încât era în stare să se mențină în echilibru. Câinele era nevoit să aștepte până după plecarea lui Kriegsmann și să-și încerce norocul abia mai târziu, dar bătrânul, care nu avea nimic mai bun de făcut, se întorcea mereu în mijlocul nopții, luându-l prin surprindere.

În cele din urmă, Tzileyger s-a dat bătut și a început să caute alte surse de hrană, dar Kriegsmann nu și-a găsit liniștea. Seara, se strecura afară cu resturi de carne și oase, ademenind câinele spre casa lui, cu fluierături și tot soiul de onomatopee. Conducea animalul de-a lungul străzilor pline de noroi, până ajungea în fața casei sale, unde așeza mâncarea pe prispă, fluierând și strigând:

— Tzileyger, trișorule, vino să mănânci!

Apoi Kriegsmann pândea din spatele ferestrei și arunca cu pietre în câine de fiecare dată când acesta încerca să mănânce.

Doar că tentația era mult prea mare pentru animalul înfometat, care, în ciuda pietrelor care-i loveau capul, reușea să fure din când in când câte un os, care-l mai ținea câteva zile în viață, mestecându-l într-un colț, la adăpostul treptelor casei lui Kriegsmann.

Într-o dimineață, Yankel Kriegsmann s-a trezit din pricina unui miros fetid, de carne putredă, și a descoperit rămășițe de pui și ghemotoace de blană în spațiul îngust dintre casa lui și pământ. Și-a dat seama că acela era locul în care dispărea câinele de fiecare dată când reușea să șterpelească vreun os. Acela a fost momentul în care Kriegsmann a luat hotărârea de a-i da lui Tzileyger o lecție, odată pentru totdeauna, și a pus la punct o capcană extrem de sofisticată. A pus afară strachina cu mâncare, așa cum făcuse în fiecare seară până atunci, dar a avut grijă să nu-l mai nimerească de data asta cu pietrele pe care le arunca înspre el. Când l-a văzut pe Tzileyger înșfăcând un os suculent, s-a repezit cu bățul spre adăpostul câinelui. Întâmplător, Fanny trecea tocmai atunci pe lângă casa bunicului, întorcându-se de la ora de aritmetică, și a observat incidentul în cele mai mici detalii. Tzileyger a fost luat prin surprindere, suportând bătaia lui Kriegsmann cu schelălăieli și lătrături: unul din picioarele din față i-a fost rupt, iar pe trup avea o mulțime de răni grave, însă fălcile lui refuzau să dea drumul osului.

Fanny n-a spus nimic.

Yankel Kriegsmann râdea ca turbat de tenacitatea câinelui, încercând să i-l smulgă din gură, iar Fanny l-a văzut pe Tzileyger arătându-și colții și mârâind. Bunicul s-a înfuriat atât de tare din pricina împotrivirii animalului, încât trăgea de os cu o mână, în timp ce cu cealaltă continua să-l bată, lovindu-l cu bățul, până când, în cele din urmă, triumfător, a reușit să obțină prada. Dar tocmai triumful lui s-a dovedit a fi acela care avea să-i aducă înfrângerea. Ochii animalului au scânteiat de furie. Fanny l-a urmărit adunându-și curajul și năpustindu-se cu ultimele forțe asupra bătrânului. Apoi, cu o violență cum Fanny nu mai văzuse niciodată până atunci, animalul a mutilat fața bunicului, i-a smuls urechea și i-a scos ochii din orbite.

Fanny a rămas ca paralizată preț de câteva clipe. Era pentru prima dată când vedea un animal răzbunându-se. Când și-a revenit în simțiri, a încercat să alunge câinele, speriindu-l cu cuțitul, dar Tzileyger s-a năpustit și asupra ei, a mușcat-o de brațul stâng și s-a făcut nevăzut. Copleșită de durere, se simțea ca și cum brațul i-ar fi fost desprins de trup. Bunicul ei zăcea la intrarea în casă, inconștient, prăbușit într-o baltă de sânge. Când a ajuns la el, doctorul a reușit să-i oprească hemoragia și să-i curețe rănile, dar, când s-a întors a doua zi, cu unguente și doctorii, i-a spus lui Meir-Anschil:

— Mă tem că nu va supraviețui.

Numai aceia care au văzut cu ochii lor oroarea care era Yankel Kriegsmann în noaptea aceea au înțeles ce voia să spună doctorul. De atunci, bătrânul nu a mai ieșit niciodată din casă. Abia dacă putea vedea și auzi, dieta lui a fost limitată la supă limpede de castraveți, iar sfârșitul îi fusese stabilit pentru iarna anului următor.

Tzileyger nu a mai fost văzut niciodată în împrejurimile orașului Grodno, iar din ziua aceea Fanny a refuzat să mai ucidă animale și să le mănânce carnea. În clipa în care tatăl ei s-a opus acestei decizii, predicând despre „superioritatea oamenilor în fața animalelor", l-a privit și a spus:

— Depinde ce om și ce animal.

Totuși, începând de atunci, Fanny nu a mai avut nevoie să ucidă pentru a putea evoca amintirea sânului matern, iar, câteva săptămâni mai târziu, i-a cerut tatălui ei să-i găsească un pețitor bun, capabil să-i respecte principiile. Meir-Anschil i-a promis pețitorului, Yehiel-Mikhl Gemeiner, luna de pe cer, iar acesta, la schimb, i-a sugerat câteva posibilități, toate respinse pe motiv că nu respectau „principiile" lui Fanny. În cele din urmă, Yehiel-Mikhl Gemeiner a fost nevoit să bată drumul până la Motal, unde auzise de Natan-Berl Keismann, un golem corpolent și mai curând încet la minte, cu cincisprezece ani mai în vârstă decât Fanny. Natan-Berl era producător de brânzeturi,

moștenind o afacere în Upirava de la tatăl lui și fiind recunoscut drept cel mai prosper fermier din întreaga gubernie. „Principiul" după care se conducea în activitatea lui, asta i se spusese în taină lui Yehiel-Mikhl Gemeiner, nu consta într-un proces special de coagulare sau de pregătire a saramurii, ci în faptul că avea grijă să-și mențină animalele într-o stare de liniște și calm – asta era tot.

— Lucrul acesta e pe potriva principiilor ei? l-a întrebat pețitorul pe Meir-Anschil, nereușind să-și ascundă tonul ironic.

— Dacă reușești să găsești o partidă bună și pentru Mende, a răspuns Meir-Anschil, o să le trimit pe amândouă la Motal.

VI

Înainte de a ieși din casă, la două ore după miezul nopții, Fanny a mângâiat spinarea enormă a lui Natan-Berl, în timp ce soțul ei dormea. Și-a trecut degetele prin smocurile negre de pe umerii lui. Oare cum se putea despărți de ursul ei bizar? Cum de îndrăznea să-l chinuie astfel, cum de putea să le provoace atâta suferință propriilor copii?

Natan-Berl însuși se consideră greoi și stângaci, iar ea știe că nu are prea multă încredere nici în propriile lui gânduri. Așteaptă ca ea să aprobe fiecare propoziție care-i iese din gură și-și formulează ideile împreună cu ea, înainte de a le prezenta în fața celorlalți. Înainte de culcare, după ce toți copiii au adormit, îi place să fumeze o țigară în bucătărie și s-o asculte în timp ce-i povestește cum a fost ziua ei. Dar, în ultimele săptămâni, Fanny abia dacă a mai fost capabilă să scoată o vorbă. Ședea în fața lui, cu o figură lipsită de expresie, mormăind:

— Natan-Berl, trebuie să facem ceva pentru Mende.

Iar el știa că nu se putea face mare lucru.

Soția lui vrea să repare lumea întreagă, dar Natan-Berl știe că nimeni nu poate parcurge un drum care i-a fost hărăzit altuia.

Zvi-Meir a vrut să-și părăsească soția și a făcut-o. Mende a vrut să se lase doborâtă de durere, așa că s-a lăsat doborâtă. Ce altceva ar putea face Fanny, mai mult decât s-o consoleze și s-o încurajeze? Ar trebui să stea cu sora ei mai mare până se însănătoșește și să facă tot ce-i stă în putință pentru a o ține cât mai departe de barca lui Jijek. Cât despre Fanny, ea e neobosită în atacurile ei:

— Asta crezi tu, Natan-Berl.

Iar el devine defensiv, pentru că n-a greșit cu nimic.

— Exact, spune Fanny, n-ai făcut absolut nimic, Natan-Berl.

Iar el, care adoră pur și simplu s-o audă rostindu-i numele, nu reușește să înțeleagă ce altceva ar mai putea face. În fiecare dimineață, se trezește să mulgă oile și caprele, să le îngrijească și să le păstorească, mâinile îi sunt ocupate de la răsăritul soarelui și până la apus, în încercarea de a asigura traiul familiei sale. Un miel se îmbolnăvește, pășunile se inundă, iar el e nevoit să se aventureze mai departe, în căutarea unor imașuri pentru animalele lui. Mâine trebuie să curețe țarcul, iar săptămâna viitoare să repare gardul. Iar dacă peste zi ea trebuie s-o îngrijească pe Mende, cine se va ocupa de putinei?

— Nu ai în capul ăla al tău decât lapte, Natan-Berl, zice Fanny în timp ce se îndepărtează, și de-asta lumea merge din rău în mai rău.

Lumea? Natan-Berl e năucit. Ce legătură are el cu „lumea"? E un cuvânt al cărui înțeles îi e imposibil să-l priceapă, iar oamenii îl folosesc în feluri pe care el nu le înțelege. Îi aude adesea pe alții plângându-se: „În ce fel de lume trăim?" Dar, în ceea ce-l privește pe Natan-Berl, lumea e pur și simplu așa cum e; e așa cum e și nu poate fi altfel.

— Sigur că da, l-a tachinat odată Fanny. Atâta vreme cât oile sunt liniștite în țarcurile lui Natan-Berl, nu mai contează dacă animalele sunt torturate în toate celelalte țarcuri.

— Zău așa, Fanny Keismann, a zis el jignit. Am o familie de care trebuie să mă îngrijesc.

Lui Fanny i-a trecut prin minte un gând neașteptat. Nedreptatea care face ravagii în lume are la bază simplul fapt că Natan-Berl are o familie de care trebuie să se îngrijească. Pentru că ea are grijă de propriii copii, odraslele altor familii suferă. Și, din cauza faptului că nu e dispusă să pericliteze fundația propriului cămin, multe alte cămine se destramă. Să ne uităm doar la femeile acelea, de exemplu, a căror primă îndatorire este aceea față de copiii lor și pentru care maternitatea este sursa virtuții lor: ar accepta orice nedreptate, atâta vreme cât cuibul lor rămâne neatins. Dacă aceste femei ar face un pas afară din casele lor și s-ar îngriji de ceilalți, soți precum Zvi-Meir n-ar mai îndrăzni să le abandoneze imediat ce dau de greu. Dar agenții tăcuți ai nedreptății sunt mereu la lucru, și orice suferință care apare într-un loc e facilitată de acceptarea ei supusă într-un alt loc. Fanny se simte complice la nedreptatea care a avut loc în casa surorii sale. Nu, nu complice. Mai mult decât atât. E chiar făptașă.

Lumea nu poate fi reparată, deoarece tocmai ruptura e aceea care o face să se învârtă. Și nu există nici măcar o singură femeie evreică dispusă să-și părăsească propria cale, în încercarea de a face o reparație. Nici măcar ea.

Nu așteaptă nimic din partea bărbaților. De ce și-ar submina ei poziția de stăpâni? De ce ar renunța la titlurile cu care au fost gratulați, în absența unei provocări? Toți oamenii din Motal știu că Zvi-Meir și-a abandonat familia, și cu toate astea nu a fost trimis nici un emisar la Minsk. Se mândresc cu faptul că sunt o comunitate unită, cu un rabin influent, dar de fapt nimeni nu vrea să clatine prea tare barca. Cu toții îl condamnă pe soțul fugar, afișând o atitudine plină de empatie, dar nimeni nu-l caută, rezervându-și astfel dreptul de a face același lucru, la o adică. Denunțarea lui Zvi-Meir nu reprezintă nimic mai mult decât vorbe goale și lipsa oricărei acțiuni.

— Natan-Berl, ar trebui să mergem la Minsk. Trebuie să-l aducem înapoi pe ticălosul ăla de Zvi-Meir.

— La Minsk?

Bărbatul e confuz.

— Mergem cu toții, Natan-Berl, copiii vor fi încântați. Se zice că e un oraș foarte frumos. Că nu există acolo nici măcar un singur evreu înfometat. O să-i ducem la teatru.

— Teatru? mormăie Natan-Berl.

— Acum e cea mai bună perioadă, Natan-Berl, când mlaștinile seacă și drumurile sunt desfundate. Peste câteva săptămâni, noroiul și gheața nu ne vor mai permite să plecăm de aici, vom fi blocați.

Natan-Berl nu spune nimic. Fanny observă că și-a ridicat barierele protectoare împotriva ei și simte cum o inundă remușcarea. De ce-l chinuie așa? Revarsă asupra lui toată furia pe care o simte față de Mende. În loc să toarne în urechile lui Mende atâta vorbărie goală, ar face mai bine să discute cu ea despre decizia de a se arunca în râu și să se asigure că sora ei mai mare nu-și va mai pierde niciodată dorința de a trăi. Dar, în loc s-o scuture zdravăn pe Mende și s-o readucă în simțiri, o lasă să se cuibărească sub cearșaful alb și o ține de mâna inertă, pentru ca seara să-și reverse furia asupra soțului ei.

Dar, într-o zi, Fanny capătă curaj. Așteaptă ca Rochaleh să iasă din casă, pentru a aduce apă, după care închide ușa de la camera lui Mende. Se așază pe patul surorii sale, îi mângâie părul și încearcă să găsească un semn de viață în ochii ei goi. Caută toate cuvintele autoritare care i-au venit în minte de nenumărate ori până atunci, însă vocea îi e prizonieră în gâtlej, deoarece vede că Mende nu își dorește nici un fel de *tikkun*, nu vrea ca sufletul să-i fie reparat. Toată viața ei, Mende și-a dorit un singur lucru – un soț și copii, într-un cuvânt: o familie. Fără una din acestea, Mende nu se simte întreagă, cu siguranță nu se simte puternică, refuzând să se ridice deasupra durerii, de dragul slavei și a laudelor de tipul „uite cât e de curajoasă". Ca să fim sinceri, statutul de *agunah*, de soție fără soț, nu i se potrivește absolut deloc, iar situația precară a familiei sale îi contrazice soarta. *Dybbuk*-ul care a luat-o în posesia lui pe Mende nu e nimic altceva decât tristețe și furia de

a fi fost forțată, împotriva voinței ei, să pășească în lumea păcatului. Nu figura lui Zvi-Meir este cea de care are neapărată nevoie; ea tânjește după autoritatea unui soț și după viața de soție. Ea nu trăiește de dragul lui Yankele și Mirl, ci de dragul de a fi mamă. De aceea Fanny nu a mai spus nimic, ci s-a așezat pe scaunul de lângă patul surorii sale, privind-o preț de câteva clipe. Mai târziu, a ieșit din casă și a pornit-o spre nord, traversând potecile înguste ale orașului, până a ajuns la Iaselda, unde a găsit barca lui Jijek. La rugămintea ei, i-a permis să se îmbarce și a început să vâslească înainte și înapoi, de la un mal la altul. De ce a făcut Fanny lucrul acesta? Nu știe. Poate se aștepta ca Jijek să spună ceva sau să se oprească în locul în care sora ei s-a aruncat în apă. Dar Jijek continua să vâslească hotărât și calm, inexpresiv și cu mișcări constante; în clipa aceea Fanny și-a dat seama că nu era deloc o coincidență faptul că tocmai acolo, în barca lui Jijek, Mende a înțeles că soarta ei era pecetluită. Probabil simțise că așa avea să plutească și ea de-a lungul anilor, că cele zece luni de așteptare a întoarcerii lui Zvi-Meir vor deveni o sută și că viața ei va sfârși, asemenea vieții lui Jijek, prin a deveni o simplă mișcare statornică înainte, spre o lipsă totală de sens.

Atunci, o idee îndrăzneață a prins contur în mintea lui Fanny, pe care aceasta a îndrăznit s-o rostească cu voce tare. Expresia de pe chipul lui Jijek era imperturbabilă, el continua să vâslească mecanic, însă Fanny avea totuși convingerea că o auzea și că înțelegea ce spune. Nu a rostit decât două cuvinte, dar atunci, în cea de-a doua oră după miezul nopții, în timp ce-și părăsea casa cu inima grea, spera că Jijek va găsi o modalitate de a o ajuta.

În seara aceea a fost copleșită de emoții în prezența copiilor, sărind, și dansând, și îmbrățișându-i mult prea mult.

— Ce-i cu tine? a întrebat-o Gavriellah, fiica ei cea mai mare. Te porți ciudat.

— Am încredere în tine, Gavriellah Keismann, a zis Fanny cu ochii în lacrimi, în timp ce privirea fiicei ei o cerceta cu suspiciune.

După ce i-a pus pe copii la culcare, Fanny s-a dus la patul în care dormea soțul ei, mângâindu-l îndelung pe spinare. Când casa a început să se umple de respirația tandră a copiilor adormiți, s-a așezat la masa din bucătărie, căzând pe gânduri.

Înainte să iasă în întunericul de afară, s-a gândit că poate ar trebui să lase un bilet, însă entuziasmul făcuse ca toate cuvintele să i se evapore din minte. Ce ar fi putut să le scrie? Ce explicație ar fi putut justifica gestul de a părăsi cinci copii mult iubiți și un Natan-Berl? În cele din urmă, a rupt un petec de hârtie și a mâzgălit în grabă „Mă voi întoarce foarte curând", dar imediat a regretat că scrisese un mesaj atât de încifrat, așa încât a scris un altul, „Aveți grijă de voi până la întoarcerea mea". Ar fi vrut să-l schimbe și pe acesta, dar timpul o presa, așa încât a lăsat biletul pe masă și a ieșit.

În creierii nopții, s-a întâlnit cu birjarul Mihail Andreievici, care venise cu trăsura, așa cum se înțeleseseră, și o pușcă (pentru a se apăra de animale răuvoitoare), plătindu-i o sumă frumușică, pentru a se asigura că mica lor întâlnire va rămâne secretă. Au călătorit împreună spre Motal, speriind bufnițele care adăstau pe cele mai înalte crengi ale pinilor și căprioarele din pădure. Și-au continuat drumul pe strada principală a orașului. Câinii alergau ca turbați după roțile trăsurii, urmărindu-i până la ieșirea din Motal, dar, slavă Cerului, nici o lumină nu s-a aprins îndărătul vreunei ferestre. Când au ajuns la râu, au găsit barca goală a lui Jijek. Era întuneric beznă.

Jijek a ieșit din tufișuri, cu o lampă aprinsă în mână. A împins repede barca în apă și a ajutat-o pe Fanny să urce, după care a sărit și el și a început să vâslească liniștit spre malul nordic al Iaseldei. Când au ajuns pe partea cealaltă, Fanny n-a știut cum să-i mulțumească: cuvintele și banii nu aveau nici o valoare pentru Jijek. Așa că l-a atins cu delicatețe pe braț, însă el s-a scuturat repede de atingerea ei, ceea ce a speriat-o. Fanny

a coborât din barcă, punând piciorul pe pământul jilav, iar în timp ce se îndepărta de mal, și-a dat seama că el o urma. S-a îndreptat spre cel mai apropiat sat, unde cunoștea câțiva localnici care ar fi putut s-o ajute să închirieze o căruță și cai. Jijek continua să meargă în urma ei. Fanny a început să se teamă că avusese prea multă încredere în el. Jijek nu părăsește niciodată Laselda, iar acum o urmează, îndepărtându-se tot mai mult de apele râului. A început să țeasă repede în minte un plan prin care să se descotorosească de el și și-a pipăit cuțitul lipit de pulpă.

Apoi Jijek i-a luat-o brusc înainte, a preluat conducerea și a lăsat-o să-l urmeze spre un pâlc de copaci, unde Fanny a descoperit că el ascunsese deja doi cai și o căruță, gata pregătite. A ajutat-o să urce în căruță, a apucat frâiele și a dat bice cailor. Vâslitul monoton fusese înlocuit de mișcarea cu care strunea hățurile din piele. Nici un mușchi nu se clintea pe chipul lui. Ochii strălucitori ai lui Jijek erau ațintiți asupra Stelei Polare, care le veghea drumul spre Minsk, iar cele două cuvinte pe care Fanny i le spusese în după-amiaza aceea se împleteau cu tropotul copitelor cailor. *Zvi-Meir... Zvi-Meir... Zvi-Meir...*

TELEHANÎ

I

Întunericul nopții o strânge din ce în ce mai tare pe Fanny, se cufundă adânc în ființa ei și se întinde pretutindeni, impregnând-o cu înțelegerea bruscă a faptului că e liberă. Omul a fost înzestrat cu cinci simțuri prin care să perceapă Creația – văzul, auzul, gustul și atingerea – în vreme ce Creația a fost înzestrată cu un singur simț, simțul libertății, cu ajutorul căruia să-l perceapă pe om. *Shechinah*[1] îl folosește pentru a cerceta inima omului și pentru a distinge între servitori, stăpâni și aceia care nu sunt nici una, nici alta – iar în clipa aceasta, Fanny simte libertatea sfredelindu-i oasele, făcându-i sufletul să cânte și inima să bată cu putere. A suspectat mereu că Bunului Dumnezeu din Înalturi nu-i place deloc să aibă doar oi supuse printre credincioșii Săi.

Apoi, pe neașteptate, e asaltată de spasme de vinovăție. Natan-Berl va fi devastat de gestul ei, iar copiilor le va fi teribil de dor de ea. Cine altcineva le va șopti în urechi primele cuvinte pe care le aud dimineața? Cine le va pregăti mâncarea? Cine le va îmbrăca trupșoarele delicate și le va alunga coșmarurile? Ce fel de libertate e asta, împletită cu trădare și chin? În fiecare zi a vieților lor, Fanny și-a făcut cărare prin trupurile copiilor ei, spre cotloanele sufletelor lor și crevasele inimilor lor. S-a trezit în mijloc de noapte, a hrănit, a îmbrăcat, a îmbăiat, s-a jucat, a alinat, gravând de fiecare dată câte un nou însemn al maternității în carnea trupurilor lor. Nu era niciodată nevoie de prea multe cuvinte; putea să le pătrundă cele mai bine ascunse taine doar ascultând tonul vocilor lor. Era

1. Termen care face referire la Dumnezeu.

de ajuns pentru ea să observe cum anume își turnau ceaiul în cană sau cum își mâncau orezul, iar sufletele lor fremătau. Nu-i spuneau niciodată lucruri pe care ea să nu le fi știut deja și nu-i dădeau niciodată vreo informație nouă; tot ceea ce-i dăruiau erau amintiri din ce în ce mai dragi. În ochii ei, copiii ei nu aveau vârstă, erau suflete nemuritoare, de la micuța Elisheva, până la fiica ei cea mare, Gavriellah, în vârstă de opt ani, al cărei curaj Fanny l-a recunoscut încă din clipa în care a zărit-o ivindu-se la naștere prin deschizătura picioarelor ei. Dispariția sa bruscă le va lăsa tuturor o cicatrice urâtă. Le-a distrus viața de zi cu zi și le-a spulberat sentimentul de stabilitate. Libertatea ei înseamnă temnița lor. Ce fel de mamă e?

Cu toate astea, din momentul în care i-a venit pentru prima dată ideea de a porni în această căutare, a simțit că era de datoria ei să-și părăsească familia. Exact ca atunci când le-a dat naștere copiilor săi, când dorința copleșitoare de a avea grijă de ei s-a împletit cu datoria ei de mamă, știa acum cât se poate de bine că libertatea și nevoia sunt legate. Când se va întoarce, le va explica copiilor săi de ce a hotărât să nu se gândească la suferința surorii ei ca la o sentință divină. Trebuise să parcurgă tot drumul până la Minsk în galop, pentru a-l aduce pe Zvi-Meir înapoi acasă, în genunchi.

Fanny nu-l plăcuse pe Zvi-Meir nici înainte să se fi căsătorit cu sora ei. Fusese dat afară de la Ieșiva Volozhin – în mod limpede, nu era vreun învățat înzestrat –, și, cu toate astea, continua să împrăștie în stânga și-n dreapta perlele de înțelepciune pe care le culesese din Ghemara, atrăgând atenția asupra contradicțiilor pe care avea impresia că le descoperise în textele biblice. Ori de câte ori familia se așeza la masă, împărțind supă de varză cu tăiței, castraveți murați, *kugel* și pâine de secară, Zvi-Meir împărtășea din puținul cunoștințelor lui: cum a fost posibil ca Adam și Eva să merite pedeapsa lui Dumnezeu, de vreme ce ei au primit darul cunoașterii abia după ce au mâncat fruct din copacul cunoașterii? Și, desigur, conversația se transforma curând într-un monolog sforăitor, deoarece Zvi-Meir

nu avea nici un interes în a-i asculta pe ceilalţi, anticipând chiar tot ceea ce îşi imagina că ei ar putea spune, chiar înainte ca aceştia s-o spună. Dacă binevoia vreodată să asculte pe cineva, urechile lui doar înregistrau cuvintele, iar mintea lui le asambla în aşa fel încât să vină în sprijinul predicii lui. Toate discuţiile cu el se încheiau în acelaşi fel: Zvi-Meir le spunea tuturor că ar trebui să citească puţin şi să mai înveţe câte ceva şi că probabil fusese o greşeală din partea lui să deschidă subiectul în faţa unui asemenea auditoriu.

Zvi-Meir merita totul şi toţi cei din jurul lui se făceau vinovaţi de faptul că nu avea nimic. Rabinii de la Ieşiva Volozhin erau vinovaţi că nu-i recunoscuseră şi cultivaseră talentul imediat ce sosise acolo. Muşteriii erau de vină, dacă nu se îmbulzeau la taraba lui din târg. Şi Mende era vinovată pentru că, din punctul de vedere al geniului Zvi-Meir, intimitatea consta în întâlniri private cu sine, şi cu nimeni altcineva.

În tot acest timp, ea, Fanny Keismann, martoră a stingherelii lui Mende, alesese să şadă tăcută la masă, pentru a nu adăuga şi mai multă umilinţă în cârca surorii ei, dar Zvi-Meir n-a interpretat niciodată liniştea care urma fiecare predică a sa ca pe un semn de ostilitate, ci, mai curând, ca pe dovada unei victorii. Măcar dacă Fanny ar fi intervenit atunci, în trecut, poate că nu ar mai fi fost nevoită acum să-şi abandoneze copiii şi să se strecoare afară din casă la o oră potrivită mai degrabă pentru tâlhari în căutarea prăzii.

Jijek îşi scoate vestonul militar şi îl aşază pe umerii ei. La început, e speriată de uniformă, care în ochii ei reprezintă voinţa zdrobitoare a guvernului; dar imediat apoi se cuibăreşte în căptuşeala călduroasă. Când vântul se înteţeşte, îşi încheie cei doi nasturi de sus ai vestonului şi observă că Jijek schimbă direcţia spre est, ocolind primul sat de pe malul râului. Fanny nu înţelege de ce e necesară această schimbare de plan, însă nu-i trezeşte nici cea mai mică suspiciune. În alte circumstanţe, ar fi început deja să urzească un plan în minte, căutând momentul

propice să sară din căruță, dar în prezența lui se simte oricum, numai intimidată nu.

La prima geană de soare, emoțiile nopții se risipesc, iar licăriri de sobrietate scânteiază în razele de lumină care le inundă în curând ochii. Ceața tulbure se evaporă complet. Acum Fanny și Jijek sunt expuși privirilor. Jijek își scoate uniforma, o împăturește și o așază într-o ladă de lemn. Este pentru prima dată când Fanny îl vede fără uniforma militară și fără chipiul care-i umbrește mereu chipul. Probabil că are în jur de șaizeci de ani, judecând după trăsăturile feței. Hainele cu care e îmbrăcat, o jachetă țărănească și o pereche de pantaloni uzați, emană un miros de pește și sunt completate de o bască gri, specific neevreiască. În jurul taliei e încins cu o panglică roșie, pe care oamenii locului o poartă pentru a le aduce noroc, iar în picioare are o pereche de încălțări împletite din coajă de copac.

Fără nici un avertisment, ia vestonul militar de pe umerii ei. Fanny se strânge pe locul său și aruncă o privire plină de implorare spre ochii lui deschiși la culoare. Chiar dacă nu răspunde în nici un fel privirii ei, îi dă voie să-i desfacă cei doi nasturi de la gulerul rochiei și să-i scoată eșarfa. Scoate apoi un surtucel maroniu, din lână, precum cele purtate de femeile locului, după care îi întinde o basma albă, cu motive poloneze. Când transformarea lor e completă, se privesc unul pe celălalt: sunt doi localnici, el nu mai e un soldat, iar ea nu mai e evreică, iar o umbră de mulțumire se întinde pe buzele crăpate ale lui Jijek; sau cel puțin așa pare.

II

Un stol de ciori grive se rotește în înaltul cerului, mierlele caută viermișori, iar un cocostârc somnoros îi privește printr-o jumătate de ochi deschis, din vârful unui stejar bătrân și golaș. Afluenții Iaseldei sug noroiul din mlaștinile întunecate, iar Jijek oprește căruța în clipa în care ajung lângă un morman de

stuf și mușchi. Deshamă caii și îi priponește lângă un ochi tainic de apă. Apoi dă jos din căruță sacul de fân, în timp ce Fanny îl urmează de-a lungul malului alunecos, numai nămol.

Observă că unul din cai, cel sur, e destul de bătrân. Pielea îi atârnă pe spinare ca o pătură, e slăbănog, are burta murdară de noroi, iar coama lui neagră e înspicată de fire albe, ceea ce-i dă un aer mai curând nobil decât supus. Rumegă nemulțumit fânul pe care i-l oferă Fanny, întinzându-și botul spre ea, care și cum ar împoldi-o să se grăbească. Judecând după privirea lui, nu pare deloc impresionat.

Cel roib e mult mai tânăr. Ochii lui sunt curioși și-și bate coada în aer. O adulmecă preț de câteva clipe, după care se reîntoarce la fânul pe care-l rumegă repede. Fanny se întoarce la căruță, pe care Jijek a camuflat-o între timp, acoperind-o cu stuf. În fața lor se întind câmpuri de grâu, ovăz și in, tufișuri de afine, iar în depărtare Fanny vede până și câteva tarlale de cartofi pregătite pentru recolta de vară. Cât timp vor poposi aici? Nu e sigură. Jijek descarcă scânduri și pânză. Planul lui devine curând clar: vor merge doar noaptea, deoarece a călători în timpul zilei prin locuri nefamiliare ar fi mult prea periculos pentru doi străini neînarmați ca ei, ca să nu mai pomenim de faptul că nici nu au documentele cerute de autorități evreilor care călătoresc între uiezduri.

Jijek fixează lemnele în pământ, dar nu leagă prea strâns pânzele, poate pentru a fi pregătit să le adune repede, în cazul în care ar fi nevoiți să plece degrabă. Aranjează cortul, înălțându-l cât mai puțin posibil, în așa fel încât să poată ține în permanență sub urmărire caii, în timp ce rămân totuși ascunși de privirile oamenilor care trec pe drum. Fanny e uimită de pregătirile lui minuțioase pentru această călătorie și de grija cu care a planificat fiecare etapă, simțindu-se rușinată de faptul că nu a adus cu ea decât niște bani și puțină brânză și pâine. Se gândise că aveau să oprească în sate și să înnopteze în hanuri, că avea să-și paveze drumul cu ruble și că va lua primul tren de la Baranovici spre Minsk. Dar ce fusese oare în capul ei? Își

imaginase oare că va putea trece dintr-un sat în altul cu un teanc de bancnote în buzunar, fără a trezi nici o suspiciune? N-ar fi atras oare imediat atenția, cu accentul ei ciudat? Și ce anume ar fi putut căuta o evreică din gubernia Grodno tocmai la Minsk? Nu i s-ar fi cerut oare să prezinte un pașaport? Iar acum, în timp ce Jijek descarcă și mai mulți saci de cartofi și legume, înțelege că el nu are de gând să stea de vorbă cu absolut nimeni până când nu ajung la Baranovici.

Aerul devine irespirabil. Jijek scoate o ploscă de apă și o întinde spre ea. Dar este totuși o problemă, pe care nici unul din ei n-a anticipat-o: soarele pârjolitor al Polesiei, care, timp de câteva săptămâni pe an, devine imposibil de îndurat. Avantajul e cât se poate de clar: pe caniculă, mlaștinile seacă și drumul devine practicabil. Pe de altă parte, cortul pe care l-a ridicat Jijek e ca un cuptor, iar afară soarele arde fără milă, iar singurul loc umbrit se află la o distanță de câțiva kilometri, la poalele unui deal aflat mult prea aproape de drumul principal. Cum se pot odihni în aceste condiții? Simțind neliniștea lui Fanny, Jijek întinde bucata de pânză, pentru a face puțină umbră. Dar căldura și umiditatea atrag hoarde de țânțari, reunite într-un conclav organizat de urgență, în timp ce trupurile lor transpirate atrag roiuri de muște. Această situație insuportabilă îi ține treji și nu mai au chef de nimic. Fanny știe că nu e nevoie decât de încă două astfel de zile și vor sfârși bolnavi de holeră.

Jijek se întinde pe pământul negru, întorcându-se cu spatele și ghemuindu-se cât mai departe de ea. Fanny își vâră capul în cortul înăbușitor, nemaisuportând atingerea usturătoare a razelor soarelui. Acum, că nu mai are de îngrijit copii și de întreținut o fermă, poate face orice îi trece prin minte, dar tot ce-și dorește în clipa asta e s-o înghită pământul. Dacă ar fi fost acasă, acum ar fi spălat rufe, ar fi gătit, l-ar fi zorit pe David să mănânce și ar fi învățat-o pe Elisheva o poezioară nouă; sute de activități pe care oricine altcineva le-ar fi putut face în locul ei, dar a căror semnificație particulară derivă tocmai din faptul că este chiar ea, Fanny Keismann, aceea care o face pe fiecare în

parte. Un observator extern nu ar vedea nimic unic în existența ei, ar pierde din vedere bogăția logicii interne a unei astfel de vieți... Uită-te la ea, biata, n-a trecut nici măcar o singură zi de libertate, și deja tânjește după casa ei.

Insectele alungă orice șansă de odihnă. Imediat ce ochii i se închid, simte cum ceva i se târăște pe picior și o ciupește de gleznă. Nu departe de locul în care stă întinsă, o broască sare într-un tufiș – sau o fi oare vreun castor? Sau poate un șarpe? Fanny sare în picioare; n-are de unde să știe cu siguranță. Canicula face ca însuși timpul să încremenească, greoi și asudat. De câte zile se află oare pe drum? N-a trecut nici măcar una singură? Imposibil. În numai câteva ore ar putea să ajungă la barca lui Jijek, iar timpul și-ar putea recăpăta dimensiunile lui convenționale. Dispariția ei s-ar șterge repede din amintirea soțului și a copiilor ei, iar călătoria aceasta ar fi curând dată uitării. Înflăcărarea cu care dorește să facă dreptate surorii ei s-ar reduce la nimic mai mult decât o simplă încercare. S-au întâmplat și lucruri mai rele în lumea asta.

Chiar în fața ei, spinarea lui Jijek urcă și coboară în ritmul respirației. Brațele îi sunt relaxate, iar chipiul i s-a rostogolit cu gura în sus, pe pământ. Se întreabă dacă să-i împărtășească din tulburarea ei, dar știe că singurul lui răspuns va fi tăcerea. Dacă l-ar ruga să se întoarcă la Motal, ar înhăma caii și ar face cale întoarsă, pe drumul pe care au venit. Dacă alege să meargă mai departe, va apuca hățurile fără ezitare. Barca de pe Iaselda a fost înlocuită de o căruță, iar Jijek se află în slujba ei. Însă de ce tocmai el, dintre toți oamenii, s-a oferit s-o ajute? Cum a reușit să lase în urmă deprinderea lui zilnică, lipsită de sens, de pe apele râului Iaselda? Îl privește și știe că, așa cum stau lucrurile, nu se pot întoarce. Ei? Da, ea și cu el.

Ca și cum i-ar fi citit gândurile, Jijek se ridică, strânge cortul și îndeamnă caii spre cărare. Calul cel bătrân ezită, probabil toropit de căldură, la fel ca ei, iar Jijek încetinește ritmul. Fanny privește cu îngrijorare spre bărbatul masiv care șade lângă ea; dacă vor continua să călătorească astfel, nu vor

reuşi să parcurgă mai mult de douăzeci, treizeci de verste pe noapte. Drumul până la Minsk va dura mai mult decât se aşteptase, şi nici măcar nu e convinsă că vor fi în stare să mai îndure o zi ca asta.

Figura lui Jijek e complet inexpresivă, dar îi întinde hăţurile şi se întoarce să ridice câţiva saci din chilnă. Curând, Fanny îşi dă seama că îi pregăteşte un culcuş, să poată recupera orele de somn pierdute. Cu toate astea, ea se simte datoare să rămână trează împreună cu el, asumându-şi responsabilitatea pentru situaţia în care se află. Aşa încât se trezeşte luptând împotriva oboselii chinuitoare care-i face capul să pice când în faţă, când în spate, torturând-o fără pic de milă. Deodată se trezeşte, panicată; era să cadă din căruţa în mişcare. Jijek înfăşoară o funie în jurul taliei ei, legându-i şoldurile de capră şi imobilizând-o. Admiţându-şi înfrângerea, acceptă sentinţa de a fi legată de scaun, înţelegând că această călătorie este o poveste mult mai complicată decât anticipase. Un somn greu se lasă brusc peste trupul ei, iar visele îi sunt scăldate în arome de rom şi mied.

III

În cea de-a doua zi a călătoriei, fac popas într-un loc mult mai bun, pe malul unui iaz, umbrit de un pâlc de sălcii şi rogoz. La răsăritul soarelui, Jijek îşi dă seama că sunt mult prea expuşi. La o depărtare de câteva verste observă câteva barăci din lemn, înghesuite una în alta, probabil ridicate ilegal de mujicii sătui de dările pe care erau obligaţi să le plătească oriunde altundeva. Jijek hotărăşte să strângă cortul şi rămâne vigilent. Fanny încearcă să-l convingă să se odihnească puţin, dar chipul lui rămâne dur ca o piatră, iar hotărârea lui, la fel de neclintită. Urechile îi sunt pregătite să capteze orice sunet, şi e gata să înfrunte orice pericol ar veni către ei.

Umbra o ajută pe Fanny să-şi revină, iar locul în care se află acum o face să fie mai încrezătoare. Ia o masă consistentă

alcătuită din mere și castraveți, toate aduse de Jijek, și așază cu grijă lângă companionul ei o roșie și două prune. Zvonurile care circulă prin Motal spun despre Jijek că s-ar hrăni cu țipari vii, pe care îi pescuiește din apele râului. Unii sunt convinși că sub aspectul lui modest și neîngrijit s-ar ascunde un milionar, cu un conac în care valeții îi servesc mâncarea în porțelanuri fine din Kiev și îi toarnă vinuri franțuzești în pocaluri vieneze.

Jijek o privește pe Fanny ca și cum i-ar cere permisiunea și, aparent împotriva voinței lui, înșfacă una din prune. Gura lui sluțită abia reușește să mestece fructul, iar fața i se schimonosește, ca și cum l-ar fi mușcat de limbă. Fanny observă că dinții lui se luptă cu pulpa fructului, așa că îi ia pruna din mână și o taie în bucăți mărunte. Jijek nu spune nimic în clipa în care îi întinde fructul tăiat, dar ea observă că privirea îi e deja ațintită asupra celeilalte prune.

Își rumegă hrana ca un țap bătrân, mestecând-o într-un ritm monoton și neîncrezător. Ceva din incompatibilitatea dintre dimensiunile enorme și delicatețea lui îi aduc aminte de Natan-Berl. Dar, în timp ce ochii lui Natan-Berl au aproape mereu o expresie blândă, ochii strălucitori ai lui Jijek sunt goliți de viață, de disperare sau speranță. Placiditatea infinită care străbate fiecare trăsătură a chipului lui e cutremurătoare, asemenea unui lac fără pește, dar care duhnește oricum a pește.

În miezul zilei, fără ca Jijek să observe, Fanny își ridică fusta și lasă vântul să-i adie printre picioare. Să te îmbraci ca o țărăncuță are totuși anumite avantaje; le știe cât se poate de bine, având în vedere că trăiește la țară. Departe de orășenii din Motal, își permite din când în când să-și scoată câteva straturi de îmbrăcăminte și să-și facă treaba în grădină asemenea unei *shiksa*. Deși știe că această indecență contravine legilor halahice, nu crede totuși că acest gest echivalează cu o încălcare a lor. Chiar și în acest moment, de exemplu, nu simte nici o nevoie de a se ruga, dar cu toate astea simte prezența Atotputernicului peste tot în jurul ei.

La adăpostul întunericului, se pun din nou în mişcare şi ies la un drum principal, pe care întâlnesc căruţe de cerşetori şi comercianţi, aflaţi în drum spre Telehanî. Cei mai mulţi oameni care aleg să călătorească noaptea par să se grăbească foarte tare şi numai rareori caută compania altora. Dar nu de aceştia se teme Jijek. Mai sunt printre ei și câțiva vagabonzi cu secrete care trebuie ascunse, exact ca ale lor. Dar nici cu ei nu-și bate Jijek capul. Mai sunt însă alte câteva categorii, cărora bezna le insuflă pornirea de a face rău, și de aceștia îi e frică lui Jijek.

Imediat după ce traversează Canalul Oghinski, câțiva bețivi strigă spre ei, înflăcărați de alcool, iar Jijek se adună pe capră și le face un semn cu mâna. Beţivii nu urăsc nimic mai mult pe lumea asta decât să fie ignoraţi, şi tot ce trebuie să faci e să iei la cunoştinţă de veselia lor, pentru a fi lăsat în pace. Unul dintre ei agită o sticlă în direcția lor și urlă:

— Altceva! Asta-i altceva! Ar trebui să încercați și voi, fetelor!

După care începe să se milogească de căruțașul lui:

— Oprește, prietene, hai să le cunoaștem pe frumoasele astea!

Jijek se simte uşurat când căruța trece pe lângă ei, depășindu-i, fără să se oprească din drum.

Spre miezul nopții, când drumul devine liber, pleoapele lui Jijek încep să se lase incontrolabil. La început, își pălmuiește obrajii și își udă fața, dar, când oboseala îl copleșește, își schimbă poziția, se așază în genunchi și se lovește cu pumnul peste falcă. Fanny se oferă să preia frâiele – știe cum să țină drumul pe timp de noapte –, dar Jijek se ridică și zorește caii, care o pornesc la galop, asemenea unui beţiv cu o sticlă de rom în mână.

O căruță încărcată cu saci de grâu trece prin dreptul lor, iar Jijek încetinește imediat. Un cuplu de vârstă mijlocie șade pe capra căruței, făcându-le cu mâna și urându-le mult noroc.

— Încotro, oameni buni? întreabă femeia, cu fața ascunsă într-o basma înfășurată aproape până în dreptul ochilor.

Fanny, știind că Jijek nu va scoate nici un cuvânt, răspunde în locul lui:

— Minsk.

— Și de unde sunteți, oameni buni? îi iscodește femeia.

— Din Minsk, zice Fanny.

Jijek strunește caii, permițându-le țăranilor să le-o ia înainte, dar și aceștia încetinesc și continuă să meargă în paralel. Urmează un lung moment de observare indiscretă din partea tuturor, iar Jijek evaluează rapid toate posibilele rute de evadare. Dacă ar fi fost mai atent, ar fi apucat-o deja pe un alt drumeag, dar acum, în lipsa unei opțiuni mai potrivite, își asumă riscul de a trage pe dreapta. Spre surprinderea lor, și țăranii se opresc din drum, blocându-le calea. Femeia le strigă:

— Transportați marfă?

— Da, răspunde Fanny în polonă. Cartofi.

Jijek îi face semn să încheie discuția.

— Ați face bine să fiți foarte atenți, dragii mei, spune bărbatul, cu obrajii lui proaspăt bărbieriți strălucind în lumina lunii și cu ochii ascunși de cozorocul chipiului. Noi am fost atacați de două ori pe drumul ăsta. Sper că sunteți înarmați, zona asta din Telehanî e plină de hoți.

Acest avertisment îl face pe Jijek să devină și mai suspicios, așa încât apucă biciul. Calul cel bătrân se încordează.

— Calul e obosit, observă femeia.

— Dar celălalt e plin de energie, totuși, zice bărbatul. Ce mai cal! Ai mai văzut vreodată un asemenea cal?

— Nu, n-am mai văzut, Radek, e un cal cu adevărat minunat!

— Magnific! spune bărbatul, fluierând admirativ. Ăsta e cal pe care cineva l-ar folosi pentru a transporta cartofi?

— E un cal frumușel de tot, adaugă femeia, ținându-i isonul.

— În schimbul calului, spune bărbatul pe nume Radek, chicotind, suntem gata să vă lăsăm cartofii.

Femeia se îneacă de râs.

— Ce ziceți, oameni buni?

Ea și Radek se îndepărtează de căruța lor, amplificând temerile lui Jijek.

— Nu răspund nimic, Radek, poate și-au înghițit cartofii întregi?

— Poate ascund ceva?

— Crezi că ar putea fi *żyds*? întreabă femeia, de data aceasta îndreptându-se spre căruța lor.

— Accentul femeii îmi pare ciudat, zice Radek. Cine pronunță „Miansk" în loc de Minsk?

— Poate cineva care nu vine din Minsk, Radek.

— Poate cineva care nu vorbește polona, draga mea.

Jijek se dă jos din căruță, ținând strâns biciul în mână. Sub mantia de întuneric, încearcă să desfacă hamurile, sperând că el și Fanny vor reuși să încalece și s-o ia la goană.

— Poate că nu sunt *żyds*, Radek, ei nu sar așa repede din căruțe. *Żyds* încremenesc locului.

Ceva se mișcă printre sacii de grâu din căruța celor doi țărani. Doi bătăuși negricioși se ridică pe neașteptate și coboară, pentru a li se alătura bărbatului.

— O s-o facem repede, le zice femeia lui Fanny și Jijek, dând la iveală un șir de dinți sfărâmați, vrem tot ce aveți în căruță.

— Și căruța, zice Radek, stând acum chiar în spatele ei.

— Și mai ales calul, adaugă unul din cei doi negricioși, pe un ton plictisit. E un cal pe cinste.

Cei trei bărbați s-au poziționat cu toții în spatele femeii. Jijek observă o bâtă la spatele unuia dintre bătăuși și plăselele unui pumnal în mâinile celuilalt. Desface hamurile de pe cealaltă parte și îi face semn lui Fanny să încalece repede armăsarul cel tânăr.

— Jijek, hai să le dăm ce merită, spune Fanny în șoaptă, tremurând.

Jijek îi face semn să încalece, trăgând-o cu putere de braț.

Fanny privește în spate, spre bandiți, și observă că unul din cei doi bătăuși a dispărut. Înainte a apuca să-l avertizeze pe Jijek, o lovitură puternică îi izbește spinarea, iar trupul i se prăbușește la pământ. Fanny țipă și încearcă să încalece, dar celălalt bătăuș se năpustește asupra ei, o apucă de poala rochiei și o trage de pe cal. Jijek se străduiește să se ridice în picioare, dar o a doua lovitură îl face să-și piardă cunoștința.

Bătăușul o imobilizează pe Fanny, punându-i un picior pe umărul drept și cerându-i să tacă. Nu poate respira. Doar ochii i se mișcă, atenți încă, observând totul în jur. Între timp, bărbatul și femeia sar în căruță și încep să descarce tot ce găsesc acolo. Mormăie și înjură, ca și cum n-ar reuși să găsească nimic de valoare. Sfâșie sacii și golesc plosca, năpădiți de frustrare, până când femeia găsește cutia din lemn și descoperă înăuntru uniforma și butoiul de rom. Flutură triumfătoare vestonul militar și strigă:

— Radek, am prins un soldat!, în timp ce se apleacă să bea din butoi.

Ovaţionează cu toţii, iar bătăușul care l-a lovit pe Jijek urcă în căruță și îmbracă uniforma militară. Cel care o imobilizase pe Fanny urcă și el în căruță, luptând pentru ce a mai rămas din pradă și găsind o cămașă, o eșarfă, o pereche de pantaloni și un veston militar. După ce prada e împărțită conform locului ocupat de fiecare în cadrul unei ierarhii pe care Fanny încearcă s-o înțeleagă – mai ales pentru că femeia pare a fi capul operațiunilor –, sar cu toții jos din căruță și se apropie de Fanny.

— Știi ce e mai rău decât un *żyd*? întreabă femeia, iar Fanny știe răspunsul.

— Un jeg de polonez trădător, care se pune în slujba armatei țarului. Ptiu! spune unul din bătăuși, scuipând și lovindu-l în burtă pe Jijek, care zace în continuare inconștient.

— Ajunge! bufnește femeia care-i conduce, ca și cum acțiunile bărbatului ar împiedica-o să se concentreze.

Se apleacă deasupra lui Fanny și îi împroșcă în ureche:

— Vrem ca soldatul să-și revină în simțiri. Și știi de ce?

Fanny tremură. Respirația fetidă a femeii duhnește a dinți stricați, cvas și carne în saramură.

— Înainte să-l spânzurăm, vreau să vadă cu ochii lui cum fiii mei o spânzură pe curva de nevastă-sa.

Cei doi fii hohotesc sălbatic.

— Curva de nevastă-sa... asta-i bună de tot, mamă...

Acum, Fanny ar trebui să se roage, să plângă sau să urle, dar altceva o preocupă în acest moment: e oare posibil ca această șleahtă de criminali să fie cu adevărat o familie? Imposibil. Cu siguranță, femeia i-a adunat de pe stradă și i-a crescut pentru a deveni niște nelegiuiți. Dar apoi Fanny observă cât de mult seamănă între ei, cu toții au aceiași ochi afundați în orbite. Și, din cine știe ce motiv, faptul că știe că această bandă e alcătuită din ceva atât de convențional precum o familie o ajută să-și recapete judecata. Nu are de-a face cu îngerii morții, ci cu oameni obișnuiți, făcuți din carne și oase, care, prin urmare, trebuie să aibă punctele lor slabe.

Unul din bătăuși o trage deja de păr, celălalt îi sfâșie gulerul rochiei, iar Fanny se trezește târâtă pe pământ, ca un animal. Nu-i ia mult timp să și-l imagineze pe Tzileyger, nefericitul câine cu trei picioare, iar mâna pipăie în căutarea cuțitului de măcelar, pe care-l poartă lipit de pulpa dreaptă încă de când era doar o copilă.

Femeia și bărbatul încearcă să-l readucă la viață pe Jijek, pălmuindu-l și stropindu-l cu apă, timp în care unul din bătăuși o înșfacă pe Fanny și o obligă să se aplece peste platforma căruței. În timp ce frații se ceartă în șoaptă, încercând să decidă care o va ține și care o va lua primul pe la spate, ea ridică încetișor piciorul drept și, cu mâna stângă, scoate cuțitul și-l ține în dreptul pieptului. Bătăușul care luase vestonul militar o privește chiorâș, iar ea îi poate vedea bine acum trăsăturile feței. Impecabili, dinții sănătoși strălucesc pe fondul obrajilor rumeni și acoperiți de praf. Are un nas delicat, ca de mops, iar ochii afundați în orbite i se zbat în toate direcțiile, asemenea

unui pește aruncat pe uscat. Fanny profită de agitația lui pentru a-i examina cu atenție arterele umflate pe grumaz și apoi, fără nici un avertisment, îi taie gâtul dintr-o singură lovitură agilă.

Sângele care țâșnește din gâtul lui îi stropește fața, respirația bărbatului încremenește, gura îi îngheață, iar ochii îi rămân fixația asupra ei. În clipa în care se prăbușește la pământ cu o bufnitură înfundată, fratele lui, gândindu-se probabil că e beat criță, râde sălbatic și ridică rochia lui Fanny. Aceasta se întoarce spre dreapta într-o fracțiune de secundă și despică și grumazul celuilalt frate. El își pipăie gâtul și continuă să râdă, ca și cum n-ar fi nimic mai mult decât o pișcătură de țânțar. Acum Fanny observă remarcabila asemănare dintre cei doi frați; puteau fi chiar gemeni, deoarece sunt cuprinși de convulsii în exact același fel și se prăbușesc la pământ în mod identic.

Liniștea bruscă ajunge la urechile părinților. Îl lasă pe Jijek și se apropie, dar sunt întâmpinați de o imagine îngrozitoare. Cei doi băieți ai lor zac în agonie, într-o baltă de sânge, iar aerul e irespirabil, din pricina duhorii de latrină. Fanny stă deasupra lor, fluturând în mâna stângă un cuțit de măcelărie, folosit pentru sacrificat găini. Radek încearcă s-o tragă pe soția lui înapoi către cai, dar ea, conducătoarea, se năpustește asupra lui Fanny, clocotind de o furie incontrolabilă, fluturându-și brațele și scoțând strigăte de luptă. Fanny o izbește de căruță și îi taie gâtul. Femeia bâjbâie, încercând s-o nimerească pe Fanny, dar cade la pământ. Radek se răsucește pe călcâie, fugind cât îl țin picioarele, cât mai departe de drum. În timp ce-și lasă în urmă căruța și caii, nu se poate gândi decât la animale; nu-i vine a crede nimic din ceea ce tocmai s-a întâmplat.

În mod straniu, înainte de a merge către Jijek, Fanny se apleacă deasupra cadavrelor, pentru a verifica grumajii retezați. Traheea și esofagul sunt tăiate complet, oasele nu s-au rupt, iar inciziile sunt curate. Mulțumită că a îndeplinit întreg ritualul *cașer*, pune cuțitul înapoi în teacă.

IV

Când se trezește, Jijek se pomenește întins pe propria haină, cu capul bandajat și cu trupul acoperit de uniforma militară, pătată toată de sânge. Mai devreme, Fanny încercase să-l târască până la căruță, dar era mult prea greu ca să-l poată urni din loc. În schimb, i-a curățat rănile cu puțina apă care le mai rămăsese, i-a înfășurat bandaje în jurul frunții și a înhămat caii înapoi la căruță.

Calul cel bătrân, deși deshămat în tot acest timp, nu profitase de ocazia de a pleca. La vârsta lui, libertatea nu mai e ce era pe vremuri. În tinerețe, tânjea să colinde marele necunoscut; dar, în acest punct al vieții sale, ar da totul în schimbul unui grajd bun și al unui morman de fân. Fanny îi mângâie spinarea noduroasă și-l privește cu recunoștință. Calul cel tânăr lovește pământul nerăbdător și entuziasmat. În ultimele două zile, a văzut mai multe decât în toată viața lui de până atunci. Fanny îi freacă fruntea și se îndreaptă spre caii bandiților, cu gândul de a-i dezlega, pentru că rămăseseră moțăind în mijlocul drumului. Apoi se așază lângă Jijek, sperând că se va trezi înainte de ivirea zorilor, înainte să fie descoperiți.

În clipa în care Jijek deschide ochii și vede ce e în jurul lui, își închipuie că lovitura la cap și întunericul i-au afectat vederea. Privirea îi rămâne ațintită pe trei bolovani aflați undeva în apropiere, a căror formă seamănă izbitor cu niște trupuri umane, zăcând pe pământ, cu brațele și picioarele desfăcute. Însă, în momentul în care își întoarce capul spre Fanny și îi vede ochii holbați, înțelege imediat cât de gravă e situația. Chiar se uită la trei cadavre, nu există nici urmă de îndoială.

Încearcă să se ridice în capul oaselor, dar se prăbușește imediat în agonie. Spinarea îi e învinețită, iar capul, însângerat, și Fanny trebuie să-l ajute să-și mențină echilibrul. Se clatină pe picioare în timp ce se îndreaptă spre cai, verifică harnașamentul, apoi privește către drum, să vadă dacă e liber. Îi ia o vreme să priceapă că Fanny a făcut toate astea singură.

Jijek se îndreaptă de spate și privește în jur. Își aruncă vestonul, uniforma și jacheta în căruță, după care se urcă și el. Fanny îl ajută, împingându-l de la spate, apoi sare și ea în căruță. Încearcă să ia hățurile, dar el i le smulge din mână, îndemnând caii s-o pornească la drum.

Fanny își încearcă norocul.

— Jijek Breșov?

Dar, ca întotdeauna, nu primește nici un răspuns – simte doar că, de data aceasta, tăcerea lui e încărcată de o acuzație nerostită.

Stând lângă el, Fanny simte teaca lipită de pulpa piciorului ei: oare de ce continuase să poarte cuțitul cu ea, chiar și după ce renunțase la meseria de parlagiu? Nu știe. Îi trecuse de multe ori prin minte să-l dosească în spatele vreunui bufet, dar, de fiecare dată când îndepărta lama de trupul ei, se simțea ca și cum n-ar mai fi fost întreagă, pentru că era parte din ea, pe lângă celelalte două sute patru zeci și opt, pe care Înțelepții Antichității le identificaseră în corpul uman. De vreme ce nu-l putea ascunde de ceilalți membri ai familiei, începuse să-l folosească aproape fără să-și dea seama, ca și cum ar fi fost un lucru perfect normal. Scotea cuțitul pentru a toca legume, pentru a tăia crengi sau sfoară; o lamă banală, pentru uzul de zi cu zi. Dar, de fiecare dată când toca legume, Fanny știa că nu aceasta era menirea cuțitului și că nu acesta era motivul pentru care îl purta mereu cu ea. Și, în ciuda faptului că era oripilată numai la gândul de a reveni vreodată la povestea cu abatorul, continua să-l ascută în fiecare zi, exact așa cum făcea *die vilde chaya* pe vremuri.

Ori de câte ori mânuia cuțitul, Natan-Berl o privea cu ochi din care pierise orice speranță, și poate chiar jignit. Nu ai încredere în mine, Fanny Keismann? În inima ei, auzea șoaptele tăcute ale întrebărilor lui. Nu ți-a devenit clar, încă din ziua nunții, faptul că nu vei mai avea nevoie de lama aia? Nimeni nu știe mai bine decât ea că nici nu ar fi putut cere un soț mai bun decât Natan-Berl. Ar da tot ce are și chiar mai mult decât

atât, înainte de a permite ca ultimul fir de păr din capul ei să fie vătămat, și nimeni nu ar trebui să confunde mintea înceată cu acțiunea înceată. Dacă cineva îndrăznește să ridice măcar mâna asupra vreunuia dintre copiii lui, acela va simți gustul brațului atotputernic al unui bărbat care, tocmai pentru că recurge la violență doar ca ultimă soluție, are o forță formidabil de copleșitoare. Ideea e că Fanny n-a considerat niciodată că siguranța sa ar depinde de Natan-Berl; a simțit dintotdeauna că lumea ei atârna de un fir. Și ce înseamnă asta? Ei bine, băieții merg la heder, fetele cresc, iar Gavriellah, Doamne Dumnezeule – a crescut o fiică extraordinară, atât de inteligentă și de curajoasă. Natan-Berl e absorbit de munca lui, soacră-sa continuă să se plângă în căsuța ei și nu-și doresc absolut nimic. Dar cum rămâne cu ea? Le cârmuiește corabia spre siguranța oferită de port, seară după seară, asigurându-se că ancorează în locul cel mai lipsit de primejdii. Însă după ce merg cu toții la culcare, ea se așază la masa din bucătărie și ascultă hăulitul lupilor împletindu-se cu sforăiturile familiei ei. Știe că lupii sunt acolo, iar familia ei e aici, dar bariera dintre cele două lumi este fie efemeră, fie absurd de subțire. În orice moment, vântul s-ar putea înteți, iar apele s-ar putea revărsa peste ei și totul s-ar face una cu pământul. Și ce înseamnă „totul"? Ei bine, totul înseamnă totul. Fără un acoperiș deasupra capului, vor pluti în derivă, lipsiți de apărare. Și de aceea are ea nevoie de cuțit și nu poate avea încredere în nimeni.

Într-o zi, Fanny și-a dat seama că astfel de gânduri o pot copleși, așa că s-a dus să stea de vorbă cu rabinul Moishe-Lazer Halperin. L-a găsit în locul lui obișnuit, în cămăruța neaerisită din curtea sinagogii, aceeași pe care trebuiseră s-o suporte și predecesorii săi.

Când a dat cu ochii de Fanny, s-a tras de barbă și a spus:

— Toată lumea pleacă.

— Cine pleacă, Reb Halperin? a întrebat ea.

— Ai putea la fel de bine să întrebi cine *nu* pleacă, a răspuns el. Familia Weissman pleacă, și familia Rosenstein, și familia Grossman, și familia Altherman...

— Unde se duc, Reb Halperin?

— Ar fi mai potrivit să întrebi unde *nu* se duc. Unii o pornesc spre Insula Ellis, unii spre Berlin, unii spre Sankt-Petersburg, iar alții spre Palestina.

— Și ce e rău în asta? a întrebat ea.

— Dar ce e bun în asta? a zis el. Se implică în politică, precum cetățenii altor națiuni. Iau atitudine, de parcă s-ar fi transformat peste noapte în oameni politici: unii iau partea proletariatului, alții iau partea intelectualilor, unii se dau cu rușii, alții se lasă vrăjiți de iluzia Palestinei. Un dezastru, ascultă la mine; pur și simplu, un dezastru. Știi ce ne-a protejat în *golus*[1]?

Fanny tăcea.

— Știi, doamna mea? a întrebat el încă o dată.

— Credința noastră? a sugerat ea.

— Credința? Da, cu siguranță, a încuviințat el repede, pe un ton de respingere chiar, atingându-și fruntea și pieptul cu degetele. Dar, cât timp am trăit aici, în țările în care am fost exilați, ce anume ne-a protejat? Îți spun eu ce: nu ne-am amestecat în treburile politice. Înțelegi, sau nu înțelegi? Oamenii drepți nu adoptă poziții politice, ei doar își întăresc loialitatea față de Cel Sfânt și Binecuvântat, și nici că le-ar putea păsa mai puțin dacă nobilimea se ciondănește cu țărănimea, cum le e indiferent dacă naționaliștii polonezi se luptă cu opresorii ruși. Dacă poți să le vinzi ceva creștinilor sau să cumperi de la ei, pentru a-ți câștiga traiul, cu atât mai bine – dar aici se trage linia dintre ei și noi. Împărțim cu ei același pământ, dar nu și aceeași lume; respirăm același aer, dar nu și aceeași Creație. Draga mea doamnă, știi de ce noi spunem „Pohlin“ în loc de Polonia?

Fanny tăcea în continuare.

— Știi, sau nu știi? Îți spun eu: Pohlin înseamnă „poh lin“, cu alte cuvinte „poh“ – locul în care evreii se vor așeza și – „lin“ – și se vor odihni, și se vor ruga și vor cinsti Șabatul și

1. *Golus* sau *galut*, termeni care se referă la exilul poporului evreu din țara lui Israel.

sărbătorile și îl vor aștepta pe Mesia, fiul lui David, să ne conducă înapoi spre Ierusalim. *Aici* ne statornicim, nu în *die golden medina*, sau la Berlin, sau în Palestina. Și acum cine va mai rămâne? Știi, doamna mea? Îți spun eu: cei care rămân sunt aceia care nu au bani să plece. Toți oamenii umili, toți cerșetorii și cei fără noroc pe lumea asta. Și unde vor veni ei, implorând ajutorul? La cine altcineva decât la Reb Moishe-Lazer Halperin? Către cine vor întoarce fețele lor? Pe vremuri mai erau și familiile Weissman, și Rosenstein, și Grossman, și Altherman, care mai făceau donații către rabin. Dar astăzi?

Și-a sărutat degetul și l-a ridicat la frunte.

În acest punct al întrevederii, Fanny a înțeles că rabinul făcea aluzie la faptul că aștepta o donație din parte unei doamne bogate ca ea, imediat ce conversația lor avea să se sfârșească. Spre deosebire de predecesorii lui, care fie muriseră de dizenterie, fie degeraseră în căbănuța dărăpănată din curtea sinagogii, Reb Halperin reușise să supraviețuiască, grație neclintirii refuzului său de a crede în generozitatea spontană a concetățenilor lui și extraordinarului dar cu care fusese înzestrat, respectiv acela de a-și cere, pe tăcute, salariul. Fanny a scos două monede de aur și le-a pus pe masă, peste care el și-a așezat imediat căciula de fetru, acoperindu-le, apoi a zis:

— M-am gândit mult la sora dumitale în ultimele zile. Draga mea doamnă își dă seama de acest lucru?

Fanny nu-și dăduse seama.

— Draga mea doamnă înțelege la ce mă refer? a întrebat el din nou, iar ea a încuviințat, fără a avea nici cea mai vagă idee.

— Lasă că-i spun eu, a zis el, tonul lui devenind din ce în ce mai siropos, pe măsură ce vorbea despre cum vine un moment în care unitatea unei familii e pusă la încercare și despre prețul pe care comunitatea trebuie să-l plătească atunci când un bărbat precum Zvi-Meir își arogă libertăți care nu i se cuvin. Dar sora ta, Mende, spre deosebire de alte gâște din stol – și va trebui să-mi ierți exprimarea –, își cunoaște locul în lume. Atât de blândă, atât de umilă, toate fiicele lui Israel ar trebui

să-i urmeze calea. Știi cum se spune „ieși în lume și privește în jur“, Mende Speismann: ea își acceptă soarta cu umilință, nu cere gâlceavă, își pune toată încrederea în a toate iertătorul Dumnezeu, care cunoaște rațiunile suferințelor ei.

Fanny a încuviințat jenată și a spus că venise să-l vadă pe rabin din cu totul alte motive.

— Desigur.

S-a ridicat de pe scaun și i-a spus că ar vrea s-o conducă afară.

— Jumătate de regat pentru doamna Keismann.

Erau deja în pragul încăperii, când Fanny a simțit că venise momentul să spună repede ce avea de spus. I-a povestit despre cuțitul pe care-l primise în copilărie de la tatăl ei și despre cum nu se putea nicicum despărți de el. Ochii rabinului s-au aprins, iar el a încercat s-o liniștească, spunându-i că povestea era cât se poate de limpede: cuțitul acela nu avea semnificația unui cuțit, ci era un obiect care-i amintea de tatăl ei, Meir-Anschil Schechter, un om drept, binecuvântată fie memoria lui. Probabil că-i era greu să se despartă de o amintire din copilărie și, chiar mai mult, dacă îi era permis, probabil că ea tânjea și după o bucată de carne de vită, așa cum îi pregătea tatăl ei când era mică și pe care i-o servea pe un platou de argint, iar cuțitul, prin prezența lui, o evoca. Poate că sosise vremea, a sugerat rabinul, să îmbrățișeze din nou tradițiile comunității, deoarece în Facerea 1:28 se spune în felul următor: „Și stăpâniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ și peste tot pământul!“, iar acesta ar fi cel de-l treilea simbol al cuțitului. Și știa ea care era diferența dintre ofranda lui Cain și aceea a lui Abel? Știe draga doamnă care e această diferență? Nu-i nimic, pentru că îi va spune el: Cain a adus ofrandă din fructele pământului, iar Abel, din primele vlăstare ale turmei lui și grăsimea acestora. Pe care dintre cele două a acceptat-o Creatorul? Nu mai e nimic de adăugat, așa că iată și cel de-al patrulea simbol al cuțitului. Și a fost deja spus că, deoarece Cain se arăta atât de milostiv față de animale, era mânat

de o violență plină de cruzime față de oameni, de aceea a și sfârșit prin a lua viața inocentului său frate, de ce vreme ce, în Osea 13:2, se spune „Ei dau ajutor oamenilor. Pentru aceasta ei se închină sărutând viţeii cei de aur". Şi multe altele ar mai putea fi spuse aici, a zis rabinul. Râuri de cuvinte pot fi rostite; concluzia rămâne mereu aceeași: când vine vorba despre lucrurile care contează cu adevărat, omul ar trebui să-și urmeze comunitatea și obiceiurile ei.

Fanny n-a spus nimic, așteptând răbdătoare ca el să-și încheie predica și să adauge la final nelipsitele cuvinte de felicitare și laudă față de ea și familia sa, față de sora ei și familia acesteia, față de toate rudele lor și de toate familiile acestora. Când a plecat, și-a pipăit cuțitul și a știut că nu are nici o semnificație care să se ceară atât de elaborat și complex explicată. Îi era dor de tatăl ei, Meir-Anschil Schechter, un bărbat drept, fie-i amintirea binecuvântată, dar cuțitul nu era decât un cuțit. Mai multe sunt cunoscute decât necunoscute. Era un obiect pe care tatăl ei i-l dăruise când era fetiță, deoarece își dăduse seama că era înzestrată cu ceea ce îi trebuia pentru a-l putea folosi. Și chiar dacă jurase că nu va mai sacrifica niciodată un animal, nu putea renunța la încrederea pe care i-o oferea prezența cuțitului. Foarte puțini oameni știau să folosească un cuțit cu atâta măiestrie ca ea. Tatăl ei fusese conștient de lucrul acesta când o trimisese în Motal. Știuse, dar nu spusese nimic.

— Lumea e pe muchia anihilării complete, îi zisese el simplu, în ziua în care plecaseră. Dacă fiica mea vrea să-și împodobească pulpa cu un cuțit pentru sacrificat găini, așa să fie.

Acum poteca e goală, iar ea călărește uluită alături de Jijek și chiar crede că sfârșitul lumii a sosit, asemenea potopului. Ea, dintre toți oamenii – o copilă-*shochet*-sămânță-criminală –, este urcată pe arca lui Noe, nevoită să navigheze alături de această umbră de bărbat, alături de această țărână neînsuflețită.

V

E schimbul doi, iar colonelul Piotr Novak se află undeva în orașul Baranovici, ascuns de ochii lumii într-o cămăruță întunecată, pe care a închiriat-o de la unul dintre localnici, comparând rapoartele de supraveghere trimise de agenții secreți pe care îi coordonează, Lucian Ostrovski și Mikel Simanski:

Top secret

Lucian Ostrovski	Mikel Simanski
09:45 – Vladimir își părăsește locuința, având asupra lui o geantă din piele.	09:45 – Vladimir își părăsește locuința, ascunzând sub cămașă o geantă suspectă.
10:01 – Vladimir introduce două plicuri în cutia poștală.	10:01 – Vladimir intră în biroul oficiului poștal și privește în jur. Introduce în cutia poștală două scrisori expediate în străinătate, una din ele fiind adresată unui anume familii Lavine, din Paris.
10:13 – Vladimir cumpără brânză din piață.	10:13 – Vladimir stă de vorbă cu târgoveții, în timp ce cumpără brânză. Presupusa brânză e ambalată în hârtie maro.
10:26 – Vladimir merge la frizer.	10:26 – Vladimir intră în frizerie. Patru bărbați așteaptă la rând, aparent citind ziarul. Din când în când, schimbă câte o privire, dar „brânza“ rămâne la cumpărător.

Orice alt ofițer din Ohrană, Novak știe asta, l-ar fi demis imediat pe Lucian Ostrovski pentru raportul acesta jalnic și steril. Cu toate astea, Novak mototolește și aruncă la coșul de gunoi raportul lui Simanski. Cum poate decide cineva când o geantă este sau nu suspectă? Și cum ar fi posibil ca bărbații care își așteaptă rândul la frizerie să citească altceva decât ziarul? Și ce anume face ca brânza să fie doar „presupusă“?

În ziua următoare, Piotr Novak se întâlnește cu adjunctul lui, Albin Dodek, iar acesta din urmă îl întreabă pe comandantul său dacă raportul lui Simanski nu i-a fost chiar de nici un folos, de vreme ce îi oferea informația că una din scrisori fusese trimisă la Paris, fiind adresată unei anume familii Levine. Dar Novak îi răspunde pe un ton mustrător:

— Nu e destul de clar? Simanski n-a descoperit nimic. Nu a făcut decât să strecoare în poveste un nume evreiesc, pentru a condimenta puțin istorioara pe care o inventează.

— Dar cum poți fi sigur că nu aceea este adresa? întreabă Albin Dodek.

— Mi-a spus-o tocmai omul pe care-l urmăreau, mormăie Novak. Lucrează pentru noi.

— Înțeleg.

Albin Dodek lasă povestea așa cum e. De când Piotr Novak l-a văzut pe adjunctul lui scriindu-și greșit propriul nume pe un plic, nu are cum să ignore cuvintele pe care le greșește ori de câte ori deschide gura. Dodek este un birocrat care și-a început cariera ca bucătar, și a tot schimbat posturile în armată până când s-a trezit pe neașteptate cu epoleții de maior pe umeri. La Departamentul pentru Siguranță și Ordine Publică din Ohrană, cei mai mulți angajați încearcă să-și dovedească inferioritatea intelectuală, pentru a evita astfel să fie suspectați de către superiori că ar putea pune la cale o lovitură de culise. În cazul lui Dodek însă, acest comportament este doar consecința limitărilor lui intelectuale naturale. De multe ori, Dodek a sugerat noi piste de cercetare numai pentru a descoperi că ele fuseseră folosite încă de la bun început. Poate că Dodek nu e singurul care se face vinovat de astfel de erori de judecată; protocoalele de investigații active în guberniile Grodno și Minsk, aflate sub comanda colonelului Piotr Novak, ar trebui luate și ele în considerare.

În toate celelalte gubernii ale Imperiului Rus, Ohrana se ocupă de urmărirea micilor prăzi. Grație agenților secreți foarte motivați, polițiștilor sub acoperire și informatorilor cu imaginație

bogată, culeg o mulțime de revoluționari de mâna a doua. Arestează o molie acuzată că publică pamflete, împușcă un țânțar care organizează un protest, și asta doar pentru a se trezi a doua zi dimineața că țarul a fost asasinat de greii din Narodnaia Volea. Puteți fi siguri că așa ceva nu era posibil în tura lui Piotr Novak.

În departamentul de poliție secretă al lui Novak e liniște. Nu are nici un interes să facă dovada faptului că operează noi arestări în fiecare zi. În cea mai mare parte a timpului, încearcă să fie discret, să-și piardă urma prin țesătura socială a marilor orașe a căror jurisdicție se află în mâinile lui – Minsk, Grodno, Kaunas și Vitebsk – și poate fi găsit uneori în sătuce ai căror locuitori n-ar ghici niciodată că printre ei se află un reprezentant al Ohranei. N-a fost deloc întâmplătoare decizia feldmareșalului Osip Gurko de a-l desemna pe credinciosul său ofițer de investigații, Piotr Novak, drept responsabil de ordinea în cele două gubernii. Gurko îl chemase pe Novak în biroul lui și-i spusese:

— Piotr, am nevoie de tine aici, iar tu știi de ce!

Și, desigur, Novak știa de ce. În guberniile cu o populație numeroasă, toată lumea cunoaște pe toată lumea, inclusiv pe agenții sub acoperire, iar metodele depășite ale Ohranei își dovediseră deja inutilitatea.

Dar care sunt metodele speciale ale lui Novak? Cutare și cutare pun la cale o revoltă? Lăsați-i să-și vadă de treabă, zice Novak, și unde mai pui că agenții sub acoperire vor fi mai mult decât bucuroși să le dea o mână de ajutor. Aceiași rebeli au de gând să răspândească sloganuri socialiste? N-au decât! Iar, dacă au nevoie de fonduri, Departamentul va fi mai mult decât fericit să-i finanțeze. Ce-ar putea oare să descopere poliția, dacă nu ar deveni ea însăși parte din toate aceste grupuri? Cum ar putea agenții să câștige încrederea rebelilor, dacă n-ar pune ei înșiși umărul la ințețirea flăcărilor revoluției? Cea mai bună dovadă a eficienței poliției secrete, iar Novak știe asta, e suprimarea revoltelor pe care ea însăși le alimentează.

Așa încât Excelența Sa, guvernatorul Osip Gurko, își trimite periodic ofițerii sub acoperire pentru a fi instruiți de Novak.

— Ce-am putea să învățăm noi de la unul ca el? se întreabă ofițerii de Stat Major din Sankt-Petersburg și Moscova, doar pentru a descoperi că au destul de multe de învățat.

Pentru început, există câteva reguli de bază. În primul rând, colonelul Piotr Novak e rareori văzut în marile orașe. În metropolele forfotitoare, și-a dat el seama în timp, săbiile pe care le ascut oamenii sunt, în general, simbolice; iar ideile, din câte a putut vedea, nu duc la revoluții. E adevărat totuși că aceste orașe se laudă cu câteva universități, nu puține, și nu le lipsesc câtuși de puțin studenții tineri și zeloși. Însă, de vreme ce cu toții vor să devină liderii incontestabili ai revoluției, nu se deosebesc unii de alții decât prin minuscule variații pe aceeași temă. Un socialist își va detesta camaradul de revoluție mai mult decât pe orice aristocrat loial țarului doar pentru greșeala de a fi omis o virgulă în manifestul mișcării. Experiența l-a învățat pe Novak că singurele revoluții care contează sunt cele conduse de mulțimile furioase. Iar o mulțime furioasă – ei bine, unei mulțimi furioase nu-i pasă de nuanțe. Asta e motivul pentru care Novak adulmecă urmele prăzii prin târguri și sate, prin locuri ca Baranovici, de exemplu: locuri care abundă de liniște și pace, până în clipa în care se dezlănțuie iadul pe pământ.

În al doilea rând, cum toată lumea se cunoaște cu toată lumea în astfel de locuri, poți aprecia mult mai ușor diferențele de opinie, dacă te prefaci a fi un simplu călător, forțat să-și petreacă noaptea într-unul dintre hanurile din oraș, atât de strâmtorat încât abia dacă-și permite o cameră ce aduce mai curând cu o peșteră, decât cu o odaie de dormit.

Cârciumile și hanurile se află în prima linie a acestei bătălii, și nu e nevoie să faci nimic, dar absolut nimic decât să stai acolo, să asculți și să lași votca să facă restul în locul tău. Nu e nevoie să creezi breșe între localnici. Ele se află deja acolo, dinaintea timpului însuși. Singura abilitate pe care ar trebui să și-o cultive

un bun agent secret, iar Novak știe asta, e aceea ce de a bea: ar trebui să aibă ficați de porc, urechi de câine și piele de elefant. Viața printre bețivi și vagabonzi nu e pentru cei mult prea îngăduitori cu propriile persoane. Aceia care vor să se bucure de privilegiile rezervate celor puternici n-ar trebui să lucreze în poliția secretă; pentru asta sunt guvernatorii și generalii de armată.

În al treilea rând, așa cum am menționat deja, revoluția trebuie creată doar pentru a putea fi zdrobită; dar asta e mult mai greu de făcut decât de zis. Dacă cineva ar traversa întreg Imperiul Rus, întrebându-i pe oameni ce-și doresc, ar avea parte de răspunsuri foarte asemănătoare: sănătate, un acoperiș deasupra capului, un venit bun, pace și rugăciune. Creștin sau evreu, polonez sau rus, comerciant sau meșteșugar, bogat sau sărac – asta vor spune cu toții: lucruri care vorbesc de la sine. Dacă însă călătorul le va pune întrebări despre socialism, democrație, educație și naționalitate, acești muritori îl vor privi ca și cum și-ar fi pierdut mințile și îi vor oferi ceva de băut, să se liniștească. De ce să-ți bați capul cu lucruri atât de mărețe? Ce ești tu, aristocrat sau general? Stai cu noi la masă și povestește-ne despre călătoriile tale: pe cine ai întâlnit la Minsk și ce ai văzut în Vitebsk? Nu mai trăncăni despre decadența imperială și nu mai împrăștia idei care pun în pericol până și puținul pe care-l avem. Așa a fost de când lumea: bogații au conace, negustorii ambulanți au căruțe, iar cerșetorii au mâini. Stai cu noi la masă și nu ne provoca, până nu începe sângele să șiroiască pe străzi. Revoluțiile se termină întotdeauna într-un singur mod: conducătorul găunos e înlocuit de un altul, iar sărmanul rămâne tot sărman.

Este, prin urmare, în natura lucrurilor – iar Piotr Novak a înțeles asta din clipa în care a pus piciorul în birou – ca ideile sublime despre libertate și egalitate să-și aibă rădăcinile în sentimente mai puțin înălțătoare, precum amărăciunea și invidia. Dacă unui agitator îi vine greu să convingă un țăran să se alăture „Justei Revoluții", iar dacă un orășean n-a auzit niciodată de

„egalitate pentru toți", acesta nu trebuie decât să le atragă atenția asupra prosperității vecinului sau să arate cu degetul spre cutare și cutare, care e o povară pentru plătitorul de biruri.

Această revelație l-a făcut pe Piotr Novak să recunoască importanța evreilor. Se spune că ei reprezintă nu mai mult de cincisprezece la sută din numărul total al populației, dar, dacă e să te odihnești în liniștea unei dughene, vei constata că aceasta e deținută de un evreu; dacă vrei să închiriezi o palmă de pământ pe care să cultivi legume, actul de arendă va avea pe el numele unui evreu; dacă ai nevoie de un tălmaci, imediat își va face apariția un evreu; dacă ești în căutarea unui bilet de tren spre Varșovia, evreii ți-l vor vinde pe cel mai ieftin; dacă ai de gând să cumperi un pursânge arab, te duci direct la evreii din târg. Ai nevoie de un căruțaș? Își vor da nu doar căruțașul, ci și caii. Vrei oale de lut cehești? Le găsești la prăvălia evreiască. Pentru numele lui Dumnezeu: vrei alinare lângă o prostituată rumenită de soare, fii sigur că va fi evreică. În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, evreii par a fi singurii care fac ceva în țara asta, iar, dacă nu vrei să faci afaceri cu ei, ai face bine să te muți pe Lună. Pe scurt, dacă, după toate astea, partenerii tăi de conversație continuă să nu manifeste nici un fel de interes față de revoluție, leneși blestemați, și dacă nu nutresc nici un strop de ură față de evrei, și dacă nu reușești să-i inciți nici împotriva bogaților, și dacă nici măcar țiganii, armenii și nemții nu le provoacă vreo urmă de tulburare, atunci devin cu adevărat suspecți. Acesta e un indiciu al faptului că ai de-a face cu un individ deosebit de viclean, care nu-și dezvăluie adevăratele sentimente în fața unui călător aflat în trecere prin orășelul lui.

În al patrulea rând, pe scurt, agenții, polițiștii sub acoperire și informatorii nu dau doi bani pe cele enumerate până acum. Pentru ei nu are nici o importanță dacă pe tron se află țarul sau un amărât de șobolan. De aceea, nu trebuie decât să rostească vorbele magice, „cont de cheltuieli" (care, din cine știe ce motive necunoscute, îi atinge mai tare decât cuvântul „salariu"),

pentru a-i convinge să ofere rapoarte consistente și detaliate, fără scăpări sau omisiuni.

Mai-marii Ohranei sunt profund impresionați de metodele folosite de Novak. Înainte să-l fi cunoscut, aveau impresia că se impuneau cu fermitate în fața unei minorități neînsemnate și divizate, care atenta la parcea și ordinea care domnea peste imperiu. Din când în când, socialiștii, liberalii, intelectualii și democrații formau alianțe, iar misiunea poliției secrete, cel puțin asta credeau ei, era aceea de a împiedica extinderea unor astfel de culturi patogene. Novak i-a făcut să înțeleagă că scopul lor era acela de a-i dezbina pe oameni, de a-i instiga unul împotriva celuilalt și de a submina ordinea, pentru a separa astfel grâul de neghină. Abia în clipa în care fiecare individ e transformat în inculpat, într-un fel sau altul, abia în clipa în care fiecare gospodărie din Imperiul Rus e întinată, abia atunci suspiciunea va înflori suficient de mult, încât să-i scoată la lumină pe adevărații rebeli – punct în care vor fi relevate adevăratele dimensiuni ale revoluției, iar curajul comandanților va fi testat așa cum se cuvine.

VI

După discuția cu adjunctul său, Albin Dodek, colonelul Piotr Novak îl convoacă pe Mikel Simanski pentru a-l concedia din funcție. Dar, înainte ca Novak să fi apucat măcar să deschidă gura, Dodek dă buzna înăuntru, cu o expresie năucită, cu hainele în dezordine, cu fruntea acoperită de sudoare și cu vești îngrijorătoare: trei cadavre au fost descoperite pe drumul către Telehanî. Reclamantul e înfricoșat și se află în stare de șoc. A declarat că victimele fac parte din cunoscuta familie de bandiți Borokovski; mama și cei doi băieți au fost găsiți zăcând morți în drum, cu răni de cuțit, iar despre tată, Radek Borokovski, nu se știe nimic. Caii le-au fost furați, dar căruța și bunurile sunt neatinse. Dodek își încheie raportul, informându-l cu mândrie

pe colonel că a trimis deja câțiva agenți pe urmele tatălui, care a fost, probabil, implicat în crimele comise.

Piotr Novak ascultă totul cu atenție, după care îi cere lui Mikel Simanski să-l convoace pe Lucian Ostrovski și să aștepte împreună afară. Decide să amâne concedierea, gândindu-se că va avea nevoie de cât mai mulți oameni pentru a soluționa cazul. Își pipăie pulpa piciorului stâng accidentat, care îl doare înfiorător, după care își toarnă un pahar de *slivovitz*, pe care-l dă pe gât dintr-o înghițitură. Râgâie, se încruntă și oftează.

— Ne așteaptă o anchetă, nu-i așa, Dodek? zice el, întorcându-se către adjunct.

— Chiar așa, răspunde Dodek, umflându-și pieptul și adăugând: Mai mult decât o anchetă, asta va fi o adevărată vânătoare de oameni.

— Vânătoare de oameni, Dodek? Ce oameni vânăm?

— Pe Radek Borokovski, desigur, spune adjunctul, care nu învață niciodată din greșeli.

— Înțeleg, înțeleg... și eu care credeam că-l vânăm pe criminal, zice Novak ridicându-se în picioare.

În momentul acesta, Dodek își dă seama că a făcut probabil ceea ce comandantul său numește o „deducție incorectă". Dar, în timp ce superiorului său pare că-i face plăcere această conversație, Dodek se preface că nu înțelege ce vrea să spună.

— Nu sunt criminalul și Radek Borokovski una și aceeași persoană?

— Tu ce crezi, Dodek?

— Habar n-am.

— Ei bine, ancheta noastră face deja progrese, nu-i așa? Acum o clipă știam cine e criminalul, dar în momentul ăsta nu mai suntem chiar atât de siguri.

Dodek scrie în agendă o notiță îngrijită, referitoare la acest indiciu. „Faptul că una dintre persoanele prezente la locul crimei nu a fost ucisă nu ne conduce neapărat la concluzia că persoana respectivă este ea însăși făptuitoarea." Seara, înainte de a merge la culcare, își va revedea notițele și va trece în revistă lecțiile primite peste zi.

Novak îi face semn să-i ofere douăzeci de ruble reclamantului, domnul Otto Kroll, care, în mod surprinzător, nu strânge bancnotele în pumn, ci le ține întinse în palmă. Novak se apropie șchiopătând de domnul Kroll și îi mai dă zece ruble, cu condiția să-i conducă la locul crimei, cât de repede cu putință. Dodek își notează în agendă: „O sumă modică poate cumpăra timp prețios".

Domnul Kroll pute, și nu într-un sens metaforic. Poate din cauza dinților, sau poate că de vină e chiar lipsa lor. Lui Novak i-a luat o vreme să înțeleagă că natura meseriei lui îl forța să se asocieze cu oameni de cea mai joasă speță, dar a acceptat deja de mult timp faptul că poliția secretă e o organizație dezgustătoare și coruptă, lipsită de orice minimă decență. Pe vremea când era în armată, toți soldații știau limpede cine e dușmanul, dar și ce înseamnă victoria și înfrângerea. Aici totul e minciună și înșelătorie, așa încât își dă seama că, pentru a reuși să ducă această anchetă la bun sfârșit, va fi nevoit să apeleze la tot felul de șiretlicuri și escrocherii. Colonelul Piotr Novak nu-și face nici un fel de iluzii: nici un om care-și servește țara folosindu-se de subterfugii nu poate fi considerat un adevărat patriot. Oricine târăște un bătrân afară din căldura patului lui, în toiul nopții, în numele siguranței naționale, oricine smulge copiii din brațele părinților lor în numele unui ideal, acela crede cu certitudine într-o siguranță iluzorie și într-un ideal fals. Dar are el oare puterea de a schimba lumea? Nu cu un picior schilodit. Și cine poate spune dacă o altă metodă de investigație ar fi mai potrivită decât cea folosită în prezent? Numai un prost ar putea tolera așa ceva.

Și, pe parcursul celor cinci ore, cât durează drumul până la scena crimei, patruzeci de verste depărtare, își aduce aminte de vremurile în care călărea mândru sub comanda marelui general Osip Gurko, în timp ce lupta neînfricat împotriva cavaleriei turcești. Colonelul Piotr Novak nu-și îmbărbăta niciodată trupele cu discursuri înainte de luptă și nici nu-i consola pe răniți după bătălie, dar, cu toate acestea, oamenii îl urmau cu ochii închiși

în confruntările cu turcii. Era un tactician extraordinar și nu-și arunca soldații în luptă decât atunci când aceștia îi depășeau numeric pe inamici. Chiar și când șrapnelul acela zburat dintr-un obuz turcesc i-a sfâșiat genunchiul, schilodindu-i piciorul, în timpul luptelor din Pasul Șipka, Novak a continuat să-și conducă trupele spre victorie. A zăcut rănit, sângerând o zi întreagă la marginea trecătorii, până când a fost evacuat într-un sat din apropiere, unde i s-a adus la cunoștință că piciorul lui trebuia amputat deasupra genunchiului. Novak s-a opus cu vehemență, l-a pus pe medic la pământ cu o singură lovitură și, chiar înainte de a-și pierde din nou cunoștința, a cerut ca piciorul să-i fie amputat chiar deasupra gleznei, prin metoda Pirogov. Chirurgul s-a învoit, gândindu-se probabil că Novak oricum nu avea să supraviețuiască operației, dar colonelul și-a recăpătat puterile, în ciuda medicului, și în ciuda sie însuși.

Dacă și-ar fi pierdut viața odată cu piciorul, poate că nu s-ar mai fi cufundat în torentul de îndoieli care-i inundă mintea în clipa asta. Piciorul schilodit nu i-a afectat doar corpul, ci i-a tulburat și judecata, așa încât – în loc să celebreze amintirea purității clipelor de război – mintea lui continuă să macine tot felul de detalii: mădulare sfârtecate, gemete de durere și plânsetele sfâșietoare ale soldaților care-și strigau mamele urlând. Și, de fiecare dată când se căznește să descalece sau când se lasă greu pe bastonul care-i oferă echilibrul pe care piciorul amputat nu mai poate să i-l ofere, nu se gândește la onorurile militare cu care a fost recompensat, și nici la Crucea Sfântului Gheorghe, pe care a primit-o în semn de recunoaștere a curajului de care a dat dovadă în timpul bătăliei din Pasul Șipka; în schimb, își amintește de cadavrele asediaților de pe caldarâmul orașului Plevna – peste care trecătorii pășeau, indiferenți – și de răniți, zeci de mii de răniți, înghesuiți în biserici și moschei, în timp ce sute de cadavre erau evacuate zi de zi, și de nenumărații soldați ale căror urechi fuseseră tăiate, ale căror fețe fuseseră mutilate și ale căror organe genitale fuseseră retezate de turcii aflați sub comanda infamului Osman Pașa, dar și de zecile de mii de turci

căzuți prizonieri de război, pe care rușii îi abandonaseră zile în șir fără adăpost, fără hrană și îngropați în noroi până-n gât, un sfert dintre ei prăpădindu-se înainte de venirea Crăciunului. Devenise imposibil să mai discerni binele de rău, salvatorul de opresor; era greu de spus cine era de partea adevărului și cine se înșela.

Rana i-a distrus lui Novak și visul de-o viață. Era de-acum imposibil să mai fie vreodată avansat la gradul de general, și cu toate astea nu putea îndura gândul de a deveni funcționar. Ilustrul său comandant, Osip Gurko, nu avea însă de gând să renunțe la excelentele lui servicii, așa încât, în clipa în care a fost numit guvernator, l-a convins pe Novak să se alăture poliției secrete. Novak a acceptat oferta de a deveni șef al guberniilor Grodno și Minsk, fiindcă nu voia cu nici un chip să-și jignească în vreun fel comandantul. Colonelul Piotr Novak îi rămâne loial lui Osip Gurko și nu se cramponează nici de numărul de scrisori pe care i le trimite guvernatorul, nici de vizitele lui neregulate. Gurko înseamnă ultima fărâmă de demnitate rămasă în viața lui.

Iar în clipa asta Novak îl urmează pe Otto Kroll, un prost cu acte în regulă, care-i conduce de-a lungul unor poteci fără pic de umbră, sub un soare arzător, aproape înecându-i în apele unuia dintre afluenții Șcearei. Cu ajutorul lui, ajung la locul crimei epuizați și deshidratați.

Sunt îmbrăcați în haine civile, dar caii lor bine îngrijiți îi dau de gol, așa încât mulțimea de vagabonzi și gură-cască adunată la fața locului se împrăștie repede la vederea lor. Kroll o lăsase pe soția lui acolo, să păzească probele, iar nătânga îi așteaptă cocoțată în căruța bandiților, molfăind un cârnat găsit într-unul dintre saci. Novak descalecă, prefăcându-se că nu simte durerea ucigătoare care iradiază din coapsa lui stângă, cuprinzându-i jumătate din trup. În ultima vreme, pare că piciorul dă semne de revenire la viață, iar undele de șoc ale amputării i-au cuprins partea superioară a trupului. Se apropie

cu greu de căruță și lovește cu bastonul una dintre roți, dar soția lui Kroll, în mod surprinzător, nu pricepe aluzia și-și vede în continuare de molfăit. Kroll îi spune nevestei lui să coboare, dar există diverse grade de prostie printre idioate, așa că ea se strâmbă, îndeasă cârnatul în buzunar și se dă jos din căruță, desfăcându-și larg una dintre crăpăturile fustei.

Încurajat de cooperarea soției lui, Otto Kroll se întoarce spre Novak, ca pentru a-și demonstra încă o dată calitatea de persoană indispensabilă.

— Căruța e aici, îi lămurește el. Și cadavrele sunt acolo, și drumul e aici.

Și acolo e pământul, se gândește Novak, și cerul e acolo sus, și dincolo e soarele. Kroll își aprinde pipa, își potrivește cozorocul și zice:

— Hoți de cai, sigur.

O deducție incontestabilă, își spune Novak, după care se îndreaptă spre Albin Dodek, cu cererea de a-i lua de pe cap detectivul amator. Nu au prea mult timp la dispoziție și e multă treabă de făcut, iar polițiștii sunt așteptați din clipă în clipă.

Kroll se îndepărtează, iar Novak examinează cadavrele. Cei doi fii zac amândoi pe burtă, în bălți de sânge rozaliu, uscat, cu trupurile umflate și pielea palidă, îngălbenită. Au brațele întinse pe lângă corp și câte un obraz lipit de pământ. Mama, pe de altă parte, e chircită în poziție fetală, cu genunchii îndoiți și capul aplecat mult în față. Novak, care a văzut la viața lui cadavrele a mii de soldați, știe că poziția trădează modul în care a survenit moartea. Cei doi băieți, fără îndoială, au fost eliminați rapid, dar mama mai a suferit înainte de a-și fi dat duhul.

Colonelul scoate o batistă din buzunar și o ploscă plină de *slivovitz* din jachetă. Udă batista cu țuică de prune, își acoperă nasul cu ea și întoarce cadavrele celor doi frați.

Natura nu are pic de considerație față de nevoile investigatorilor criminaliști. Nori de muște și un adevărat mozaic de paraziți distrugători de probe ies la lumină, nederanjați nici măcar de bătăile din palme ale detectivului însărcinat cu anchetarea cazului.

Mai mult, pantalonii unuia din fii au fost coborâți în vine, iar Novak se trezește deodată față în față cu un furtunaș rozaliu ieșind din nădragii bărbatului, care-i trezește în minte imaginea unei cârtițe oarbe. Novak observă crestăturile înspăimântătoare de pe beregatele victimelor, tăieturi adânci în trahee și esofag, care nu le-au lăsat nici o șansă de supraviețuire. Probabil că trupurile le-au zvâcnit de câteva ori, lovite de convulsii, în propriile excremente și în propriul sânge, înainte de a se fi despărțit de viață. Observă câteva contuzii la țeasta mamei, dar își dă seama că nu acestea au condus la moartea victimei. Rana adâncă de la nivelul gâtului ei ar fi fost suficientă pentru a face asta.

În ciuda loviturilor de cuțit pline de măiestrie ale ucigașului, Novak ajunge la concluzia că acest caz nu prezintă nici un fel de interes pentru poliția secretă. Este, într-adevăr, o crimă îngrozitoare, iar Novak e curios să afle cine e ucigașul, însă consideră că are de-a face cu un caz potrivit mai degrabă pentru anchetatorii din cadrul poliției decât pentru cei de la Departamentul pentru Ordine și Siguranță Publică.

— Să plecăm de aici, îi spune lui Dodek, dar imediat își dă seama că adjunctul său li s-a alăturat soților Kroll, împreună cu care scoate ridichi dintr-un sac.

Ce fel de adjunct ar fluiera admirativ la vederea doamnei Kroll imitând demonstrativ, pe propria beregată, tăieturile de pe gâturile victimelor a căror ucidere o investighează?

— Dodek! strigă Novak.

— Vin imediat, domnule, doamna tocmai își încheia povestea...

— Acum!

Dodek se întoarce, cu un aer placid, de prostănac certat.

— Sper că n-am întrerupt o conversație fascinantă cu distinsa doamnă Kroll, zice Novak, în timp ce se străduiește să încalece, cu piciorul zvâcnindu-i.

— Doamna aproape își încheiase povestea, cu siguranță puteam să mai așteptăm câteva clipe...

— În loc să-mi fii recunoscător pentru faptul că te-am salvat de la a mai petrece o secundă în compania prostănacei satului.

— Nu ştiu dacă e cu adevărat prostănaca satului, zice Dodek. A văzut destul de multe la viaţa ei.

— Cheamă poliția, Dodek, n-avem timp de pierdut cu poveşti despre cai verzi pe pereţi. Spune-le că au fost descoperite trei cadavre la intersecţia drumurilor către Telehanî şi Baranovici. Motivul crimei, cel mai probabil, jaful. Lasă-i să-şi deschidă propria anchetă. Din punctul nostru de vedere, cazul e închis.

— Da, domnule.

Dodek îi instruieşte pe ceilalţi agenţi, încă tulburat de mustrarea primită din pricina discuţiei cu doamna Kroll.

— Doamna e în continuare destul de zdruncinată, spune el, întorcându-se din nou spre Novak. Nu se va linişti prea uşor.

Novak o mai priveşte o dată pe doamna Kroll, care imită o tăietură în dreptul propriului gât, făcând o nouă demonstraţie în faţa mulţimii de gură-cască adunate în jurul ei.

— Dacă va continua să-şi ducă la gât cuţitul ăla imaginar, probabil că îi va fi cu atât mai greu să se liniştească.

— Zice că aşa sacrifică evreii animalele.

Novak îşi struneşte calul. În timpul serviciului militar, a întâlnit mulţi băieţi evrei, forţaţi să devină soldaţi. Unii dintre aceşti tineri recruţi insistau să respecte cutumele primitive ale religiei lor şi sacrificau animalele urmând un ritual păgân, care cerea o metodă unică de tăiere a beregatei, chiar dacă ştiau că aveau să fie biciuiţi pentru asta. Abia atunci a reuşit să înţeleagă de unde venea credinţa populară că evreii se nasc orbi şi că trebuie să bea sânge, pentru a dobândi vederea, precum şi avertismentul tuturor mamelor, care le spuneau copiilor lor: *Żyd wezmie do torby*, adică „Evreii te vor băga în sac dacă nu eşti cuminte".

În ciuda evidenţelor, se gândeşte Novak, ar fi cu totul surprinzător ca ucigaşul să fie evreu. Dacă e să-l uimească ceva la

evrei, atunci lucrul acesta e ușurința cu care capitulează în fața amenințării. Novak a profitat deseori de asta, iar tehnica lui a funcționat de fiecare dată: pune un evreu într-o situație limită, amenință-l cu dezastrul – distrugerea familiei e de departe cea mai eficientă –, după care stoarce de la el toate informațiile de care ai nevoie. În orice caz, Novak a mai observat ceva, și anume că lucrul ăsta se întâmplă nu pentru că ar fi lipsiți de coloană vertebrală sau pentru că ar fi slabi de înger, ci pentru că este mai degrabă o consecință a gândirii raționale și a pragmatismului de care dau dovadă. Situația precară în care se află, ca grup minoritar într-un mare imperiu, e limpede pentru toată lumea; segregarea a funcționat ca metodă de protecție, dar i-a și izolat totodată, așa încât, în fața unei mulțimi violente, au puține speranțe de a fi salvați sau de a primi ajutor. Prin urmare, evreii trebuie să creadă că, dacă se vor supune fără cârtire din când în când, își vor cumpăra astfel pacea pentru restul zilelor care le-au mai rămas. În cazul în care dau dovadă de opoziție armată, repercusiunile nu se vor lăsa așteptate și nu va dura mult până când decretele împotriva lor vor fi pe deplin justificate, casele incendiate, proprietățile confiscate, iar oamenii, deportați în Siberia. Nu, se gândește Novak, e greu de crezut că un evreu și-ar putea asuma riscul de a ucide trei persoane și de a se pune astfel în pericol, pe el și familia lui.

Cu toate astea, sunt câteva dovezi care se cer a fi luate în considerare. Dacă victimele erau într-adevăr niște pungași renumiți și dacă a fost cu adevărat un act de autoapărare, atunci de ce criminalii nu s-au prezentat la poliție, să denunțe fapta? Poate că și ei au ceva de ascuns? Această ultimă întrebare devine cu atât mai pertinentă dacă se ia în calcul metoda folosită pentru autoapărare. Spintecarea beregatelor celor doi fii e de înțeles. Nimeni n-ar vrea să-și lase soarta în mâinile unei perechi de tâlhari beți, mai ales când unul dintre ei flutură un vierme roz și respingător între picioare. Dar de ce au simțit oare ucigașii nevoia s-o omoare și pe mamă? Oare e de presupus că n-au vrut să lase în viață nici un martor? Dar, dacă e

așa, atunci de ce nu l-au urmărit și pe tată? Și de ce n-au furat căruța plină de mărfuri? Și ce-și imaginaseră oare că vor putea face cu caii? Până la urmă, districtul e mic, iar zvonurile despre cai aleargă mai repede decât caii înșiși. Foarte ciudat, într-adevăr. Foarte, foarte ciudat.

Chiar în clipa aceea, la fața locului mai sosește un reclamant. E fratele lui Otto Kroll, Nikolai – geniul numărul trei –, care a fost trimis de Otto însuși, pentru a mai oferi câteva informații și a mai rotunji astfel veniturile familiei. Se pare că Radek Borokovski a fost găsit inconștient într-un sat din apropiere. A băut pălincă toată noaptea și a „ciripit ca un canar". Din câte au putut pricepe oamenii din vorbele lui, domnul Borokovski susține că mai mulți soldați ruși au atacat căruța în care se afla mica și nevinovata lui familie, pe drumul spre Baranovici. Erau cel puțin trei sau patru zdrahoni de cavaleriști, însoțiți de o femeie masivă, înspăimântătoare. Doar el a scăpat, ca prin urechile acului.

— Să-l arestăm? întreabă Albin Dodek.

— Bineînțeles că nu, răspunde Piotr Novak. Dar nu-l scăpa din ochi.

Dodek încuviințează, regretând întrebarea. Ar fi trebuit să-și aducă aminte că Novak, comandantul lui, nu crede în arestări, fiindcă ele pot fi făcute doar în cazul crimelor care au avut deja loc. Novak își rezervă dreptul de a reține pe oricine pentru crime care vor avea loc în viitor, iar, dacă ezită să acționeze acum, înseamnă că se așteaptă ca acuzațiile să devină și mai serioase. Ar trebui să-mi notez asta în agendă și să țin minte, își spune Dodek. „Oferă-i suspectului suficient de mult spațiu și pune urmărirea înaintea arestării."

Novak îi întinde lui Nikolai Kroll douăzeci de ruble, care se adaugă celorlalte treizeci, câștigate deja de familia Kroll în ziua respectivă. Informația aceasta ar fi putut ajunge gratis la Novak, dar timpul este un factor esențial în astfel de cazuri, iar mita pe care o dă pentru a-și asigura locul în fruntea anchetei se poate socoti a fi bani cheltuiți cu cap.

Acum a sosit momentul ca poliţiştii să preia cazul, aşa cum a ordonat deja, iar el să-şi vadă de treabă – cel puţin, oficial. Desigur, intenţia lui e să-şi continue din umbră ancheta neobosită. Între timp, îşi trimite adjunctul să alerteze toţi agenţii disponibili. Trebuie începută de urgenţă cercetarea amănunţită a zonei. Informatorii plasaţi în târgurile oraşelor din apropiere, Telehanî şi Baranovici, sunt rugaţi să stea cu ochii-n patru şi cu urechile ciulite, geambaşilor li se cere să fie atenţi la orice învoială mai neobişnuită, iar hangiilor li se ordonă să raporteze orice oaspete suspect. Nu se întâmplă în fiecare zi să dai peste trei cadavre, să ai de-a face cu tehnici evreieşti de sacrificare ritualică, să primeşti reclamaţii legate de un convoi militar recalcitrant, însoţit de o zdrahoancă înspăimântătoare, şi toate astea să formeze laolaltă o poveste coerentă. Să fiu al naibii, îşi spune Novak. Ţara asta o ia razna de tot!

VII

Odată cu primele raze ale soarelui, gravitatea situaţiei în care se află devine limpede ca lumina zilei. Amândoi sunt bătuţi măr, învineţiţi şi zdrenţuiţi, iar Jijek are nevoie urgentă de un doctor. Nu le-a mai rămas nimic, cu excepţia butoiului cu rom, nici o firimitură de mâncare şi nici un strop de apă.

Jijek opreşte căruţa în apropierea unui iaz, unde se pot spăla şi-şi pot umple ploştile cu apă. Fanny sare din căruţă şi se chirceşte în stufăriş. Jijek presupune că se uşurează, dar, văzând că nu se întoarce, merge să vadă ce se întâmplă. O zăreşte şezând pe un bolovan, cu rochia ridicată până aproape de genunchi, ascuţindu-şi cuţitul de o piatră.

Se apropie de ea ezitând, atent să nu facă nici un zgomot, închipuindu-şi că Fanny se află în stare de şoc. Vrea să spună ceva, dar cuvintele se ceartă între ele înăuntrul capului lui şi nu reuşeşte să le convingă să iasă.

Încercarea lui eşuată de a vorbi nu-i scapă însă lui Fanny. Pentru prima dată, trupul enorm al lui Jijek dă semne de viaţă.

Au mers împreună timp de două zile, iar el nu a scos nici măcar un cuvânt.

— De ce ai venit cu mine, Jijek Breşov? îl întreabă ea în polonă, în timp ce se ridică în picioare, pentru a-l putea privi în ochi.

Jijek se scarpină în cap, iar privirea ochilor lui luminoşi coboară în pământ. Se retrage. Fanny nu-l lasă să scape şi-l prinde de braţ, dar el se smuceşte asemenea unui copil certat.

— Îmi pare rău, Jijek Breşov, eu...

Simte cum i se pune un nod în gât.

Jijek se uită la mâna lui Fanny ca la un spin care i-a intrat în carnea braţului. Stă neclintit, ca şi cum cea mai mică mişcare ar face ca spinul să-i pătrundă şi mai adânc în piele, făcând-o să sângereze. Şi, cu toate astea, nici nu vrea să-şi tragă mâna. Simte un muşuroi de furnici târându-i-se pe sub piele şi mărşăluind în coloană de-a lungul şirei spinării, până sus, la ceafă. O durere crudă, la care n-ar vrea să renunţe, îi paralizează mădularele, iar gândul la moarte îi ocupă deodată întreaga minte. E pregătit să moară chiar în clipa asta, în timp ce simte degetele lui Fanny încleştându-se în pielea lui. Are senzaţia că a fost aruncat în sus, către cer, iar câteva cuvinte pornesc dinspre grumazul lui, pentru a construi un pod peste toată această distanţă.

— Trebuie să ne întoarcem la Motal.

E sufocat de propriile cuvinte.

— Îmi pare rău, dar, dacă rămânem aici, ne vor găsi.

Fanny dă drumul braţului lui şi se îndepărtează. Dacă a aşteptat atât de mult doar ca să spună asta, atunci mai bine ar fi tăcut în continuare. Taie câteva mănunchiuri de ovăz şi hrăneşte caii.

Jijek ştie că a făcut o greşeală. Primele lui cuvinte, după decenii de tăcere, n-au avut parte de primirea dorită. Poate ar fi fost mai bine dacă n-ar fi deschis deloc gura; ce idioţenie din partea lui să încerce măcar! N-a vrut decât să evite şi mai multe necazuri, acum, că au rămas fără mâncare şi mai sunt şi căutaţi pentru crimă în tot ţinutul. Dacă nu se întorc imediat la Motal,

riscă să fie arestați, sau chiar să cadă în ghearele unei mulțimi furioase. Fanny s-ar putea întoarce în satul ei, și-ar putea vedea în continuare de viață, fără a trezi nici un fel de suspiciuni, și totul ar fi bine. Dar, când ridică ochii din pământ, observă că Fanny a deshămat calul cel tânăr și că îl aduce spre el.

— Uite, Jijek Breșov.

Îi întinde hățurile.

— Poftim; îl iau eu pe cel bătrân.

Jijek nu poate îngăima nici un răspuns, iar ea se întoarce spre armăsarul veteran, care se smucește înainte și înapoi, legănând căruța și dându-le de înțeles că nu are nici cea mai vagă intenție să tragă de unul singur toată greutatea aceea. Fanny încearcă să-l potolească, agitând biciul în aer, însă calul o pedepsește pentru această obrăznicie, aruncând-o direct într-o băltoacă de noroi.

Jijek se repede s-o ajute, nereușind să-și rețină un început de zâmbet, la vederea lui Fanny înotând în mocirlă. Ea observă buzele lui crăpate întinzându-se într-un zâmbet și izbucnește în râs.

— Ăsta da cal, n-am ce zice! spune ea, imitând vocea șefului bandiților, după care se prăbușesc amândoi, pradă unui hohot contagios, de nebunie și disperare.

Fanny prinde mâna lui Jijek și se trage afară din stânjeneala aceea mocirloasă, apoi se așază amândoi pe marginea eleșteului, care, în lumina dimineții și de la distanță, părea un lac, dar care, văzut de aproape, s-a dovedit a fi o mlaștină. Se uită la câmpia noroioasă, care seamănă cu suprafața unei prăjituri arse, după care se uită unul la altul – nu mai au strop de energie. Când au pornit la drum, nici nu le-ar fi trecut prin minte că, în acest punct al călătoriei, se vor afla în mijlocul pustietății, cu trei cadavre incriminatoare lăsate în urmă. Jijek își scoate cutia cu tutun și-și șterge nasul cu manșeta, iar Fanny observă că tăietura de la buza lui e adâncă și supurează.

După ce își mai revin, el scoate două căni de rom și propune un plan nou, cu entuziasmul brusc al cuiva care tocmai

a descoperit un lucru preţios, pe care-l credea pierdut pentru totdeauna.

— Baranovici!

— Poftim? întreabă Fanny, luată prin surprindere.

— Baranovici. Îmi pare rău, dar îl cunosc acolo pe proprietarul unui han micuţ, ai putea să dormi la el câteva nopţi, măcar până se opresc căutările.

Jijek azvârle cuvintele în cea mai mare viteză, fără a face pauză, să tragă aer în piept, ca şi cum ar trebui să compenseze pentru timpul pierdut.

— Între timp, trebuie să arzi uniforma pătată de sânge, te rog – repede –, şi ia-ţi nişte haine noi, desigur.

— Nu „ia-ţi", Jijek Breşov, îl corectează ea, ci „să ne luăm".

— Îmi pare rău, dar trebuie să călăreşti până în cel mai apropiat sat şi să te bazezi pe faptul că oamenii se vor milostivi să-ţi dea ceva de mâncare şi câteva haine, n-ai altă posibilitate. În orice caz, nu poţi zăbovi acolo mai mult de o oră, zvonurile despre doi ucigaşi care colindă drumurile dintre oraşe se vor răspândi cu repeziciune, şi tocmai de-asta nu vei mai putea călători noaptea. Singura ta şansă e să te pierzi în mulţime, să pretinzi că ai o familie acolo, un tată şi o fiică. Dacă te iau la întrebări, nu le spune nimic. Apoi du-te la han, poţi rămâne acolo câteva nopţi, până se încheie căutările.

— „Putem" rămâne acolo, vrei să spui, zice ea. Nu plec nicăieri fără tine.

— Grăbeşte-te, te rog, continuă el, ignorându-i cuvintele.

Fanny îl priveşte uluită. Revenirea limbajului lui Jijek e năucitoare, dar de ce nu se include şi pe el în planurile pe care le ticluieşte? Nu ştie. Dar sfaturile lui par înţelepte, aşa încât răspunde privirii lui rugătoare printr-un gest de încuviinţare. Aparent încremenit de fluxul propriei vorbiri, Jijek îşi pleacă privirea, înhamă caii şi se pune pe treabă. Ia uniforma, vestonul şi jacheta, le face ghem şi le aşază peste câteva crengi ţepoase, adunate de la marginea mlaştinii. Dă foc acestei grămăjoare

acuzatoare şi aţâţă focul, pentru a fi sigur că uniforma e mistuită complet. O viaţă întreagă e distrusă de flăcări, iar Jijek o priveşte pe Fanny cu faţa schimonosită de angoasă, asemenea unui om care a pierdut tot ce avea pe lumea asta. Îşi strânge buzele cu forţa unui copil înfometat. Fanny îi cuprinde braţul, uimită încă de şuvoiul de cuvinte care a ţâşnit din gura bărbatului pe care toată lumea îl considera a fi prostul oraşului, şi, împreună, acoperiţi de noroi uscat, stau în picioare şi privesc flăcările în agonie.

VIII

Încurajaţi de succesul primei părţi a planului lui Jijek, se urcă amândoi în căruţă şi se îndreaptă spre cel mai apropiat sat. Dar, înainte de a apuca să ajungă prea departe, restul planului se duce de râpă: dau peste un bărbat, întins cu faţa la pământ, pe marginea drumului. Jijek smuceşte hăţurile, îndemnând caii să grăbească pasul, dar calul cel bătrân decide să încetinească ritmul, ceea ce-i împiedică să ignore trupul care zace pe jos. Observă că e un nefericit de evreu, care poartă un caftan zdrenţuit, legat în talie, şi o pălărie uzată, care-i acoperă jumătate din cap.

Doi corbi negri se odihnesc pe borurile ei, ciugulind din gâtul bărbatului, iar Fanny bâiguie:

— Ar trebui măcar să...

Jijek o opreşte imediat.

— Îmi pare rău, dar nici nu încape vorbă de aşa ceva.

Însă chiar în clipa în care pare că pericolul a trecut şi că străinul de pe marginea drumului nu-i mai poate tulbura decât dacă aleg să se tortureze singuri, privind înapoi, Jijek opreşte caii. Ia o lopată dintr-o cutie înghesuită în căruţă, coboară cu un geamăt, şchiopătând, cu trupul rănit şi nervii întinşi la maximum, către cadavru.

Fanny sare de la locul ei şi-l urmează cu paşi repezi, întorcând trupul neînsufleţit – doar pentru a descoperi că încă respiră. În culmea fericirii, strigă:

— Trăiește!

Dar expresia de pe chipul lui Jijek îi spune că acum au de-a face cu o nouă dilemă: cum vor mai putea fugi, de vreme ce s-au pricopsit cu un evreu suspendat între lumea asta și lumea cealaltă?

Îi aruncă lui Fanny o privire prin care pare că-și cere iertare. Dacă străinul ar fi fost mort, ar fi putut să-l îngroape cum se cuvine, dar, în situația lor, și-ar risca viețile pentru a salva un necunoscut a cărui viață atârnă de un fir de păr. Jijek se întoarce împleticindu-se la căruță, făcându-i semn lui Fanny să fie înțelegătoare și să-l urmeze, dar vede apoi, îngrozit, că aceasta se apleacă deasupra evreului și-și scoate cuțitul. Femeia asta a luat-o complet razna? Oare are de gând să le taie beregata tuturor oamenilor pe care-i întâlnesc în cale? Apoi își dă seama că nu face decât să taie perciunii străinului și să-i tundă puțin barba, în încercarea de a-l descotorosi de aspectul evreiesc, după care îl strigă pe Jijek și îi face semn să aducă mai aproape căruța. Jijek refuză și o imploră să-l lase pe evreu acolo unde e, dar, cu o încăpățânare enervantă, ea se apleacă și-și trece brațul bărbatului în jurul umerilor.

În timp ce se îndreaptă spre sat, cu individul acela necunoscut zăcând în fundul căruței, Fanny îi explică lui Jijek că autoritățile sunt pe urmele unei perechi formate dintr-un bărbat și o femeie, nu ale unui trio. Dacă scobitoarea umană din spate își revine, poate va fi de acord să sacrifice adevărul mărturiei lui, în semn de recunoștință față de faptul că i-au salvat viața? Nici măcar nu va fi nevoie să mintă – nu în mod conștient, cel puțin. Îl vor ajuta să-și împrospăteze memoria.

— Nu vezi, Jijek Breșov, că evreul ăsta e un semn de la Dumnezeu?

Jijek ridică privirea spre cer, simțind cum degetele pârjolitoare ale soarelui îi greblează rana deschisă, apoi se uită la evreul din spate, care a fost trimis să-i salveze și ale cărui barbă și zulufi au fost tunse, pentru a-i ascunde evreitatea, ceea ce este puțin

probabil că se va întâmpla. Tot ce mai poate face Jijek acum e să dea din cap, într-un gest de încuviințare șovăielnică.

Imediat ce intră în sat, își dau seama că sfârșitul e aproape. De obicei, când străinii își fac apariția într-un sat în lunile de vară, localnicii le ies în întâmpinare cu borș și pește sărat, sau măcar cu o ceașcă de ceai îndulcit. Însă nici măcar o familie nu e dispusă azi să-și manifeste ospitalitatea. Pentru creștini, bărbatul inconștient din căruță, ale cărui buze sunt pârjolite și a cărui barbă a fost fără îndoială tăiată în grabă, e cu certitudine evreu; chiar dacă pe frunte i-a fost crestată o cruce, tot evreu rămâne, și sunt imediat neliniștiți de polonezii (probabil fiică și tată) care-l transportă. Ocupanții celor trei case pe ale căror uși se pot vedea *mezuzot* – cu alte cuvinte, cei câțiva *yieshuvnikim* care locuiesc încă printre țărani – sunt și ei suspicioși, deși fac semn spre căruță să încetinească și aruncă înăuntru o pătură veche, o cămașă găurită, pâine mucegăită și câteva fructe pe jumătate putrezite, ba chiar și un taburet rupt.

Fanny știe că sfârșitul e aproape. În sate ca acesta, întinse de-a lungul drumului, nu trece neobservat nici măcar zborul unei muște, iar bâzâitul fiecărei insecte e luat drept înțepătură. În orice caz, reușesc să adune suficiente zdrențe primite de pomană, încât să-și poată încropi câte o ținută: Fanny găsește o rochie roșie, cu copci în loc de nasturi, o jachetă de babușcă și o năframă. Jijek trage pe el o tunică zdrențuită de lână, o haină țărănească și un brâu roșu, uzat. Li se dă voie să scoată apă dintr-o fântână, ca să-și umple ploștile și să adape caii. Cineva observă fața învinețită a lui Jijek și le oferă bandaje și o sticlă cu o licoare medicinală, iar altcineva adaugă o ploscă plină de săruri aromate, poate pentru a-l ajuta să-și revină pe bărbatul care zace în fundul căruței. Fanny știe cum e viața la țară și știe că apariția lor va fi subiect de discuție cât e ziua de lungă. E timpul să-și ia tălpășița, așa că trebuie să se grăbească spre Baranovici, înainte ca zvonurile despre cele trei cadavre să ajungă în sat.

Mulțumită probabil sărurilor aromate, bătrânul evreu își revine în simțiri, iar ochii lui negri se holbează din ce în ce mai

tare la vederea feței rănite a lui Jijek, ivindu-se deasupra lui. Încearcă să se ridice și să coboare din căruță, dar picioarele i se împleticesc precum mădularele unui nou-născut, așa că se prăbușește din nou. În orice caz, după ce înțelege că oamenii ăștia au oprit căruța pentru el, că a primit apă și pâine uscată, nu se mai grăbește atât de tare să plece. Îl doare spinarea și se simte sleit, dar, dacă ar putea lua măcar o mușcătură din merele pe care salvatorii lui le adunaseră în timp ce traversaseră satul, trupul lui și-ar recăpăta în mod sigur puterile. Pe de altă parte, stă prost cu dantura, așa că ar putea fi amabili să-i decojească și să-i felieze unul? Nu durează mult până când Fanny și Jijek își dau seama că evreul ăsta are cam multe pretenții.

Le spune că numele lui e Shleiml și că e *hazan*, cantor. Fanny e surprinsă de această informație. *Hazanim* sunt de obicei oameni evlavioși, foarte respectați în comunitățile evreiești. Ce a pățit și de ce zăcea pe marginea drumului, îmbrăcat într-un caftan murdar? Și, mai mult decât atât, cum de înțelege polona? *Hazanim* nu vorbesc de obicei decât idiș sau ebraică; nu au nevoie de alte limbi. Shleiml Cantorul ridică din umeri și nu oferă nici o altă explicație. L-au găsit pe marginea drumul? E surprins. Poate a căzut victimă insolației, sau poate a fost jefuit de bandiți – da, da, își aduce aminte acum: erau doi, poate chiar trei, niște adevărați căpcăuni, fii de uriași, care voiau să știe de ce umblă pe jos pe drumurile dintre sate, ca un spion al guvernului, iar el le-a explicat că e *hazan*, că menirea lui e să-i bucure pe evrei cu cântecele lui frumoase. Și bandiții l-au întrebat ce fel de meserie e asta, iar el le-a răspuns că e o îndeletnicire cât se poate de onorabilă. Apoi l-au obligat să-și demonstreze talentele și să le cânte ceva – iar, pentru a ilustra acest moment al poveștii, Shleiml Cantorul începe să cânte pentru Fanny și Jijek, așa cum a făcut-o și pentru bandiți:

— *Adon olaaam osherrr molochhh*...

— Ajunge!

Jijek își acoperă urechile cu palmele și se uită înfricoșat către Fanny, ca și cum ar spune „îmi pare rău, dar, dacă Shleiml

e *hazan*, atunci eu sunt țar". Apoi își dau seama de ce a fost forțată pasărea asta cântătoare să pribegească în sărăcie prin sate și orașe: n-a fost nici lovit de insolație, nici atacat de bandiți. E doar un cantor care cântă asemenea unui băiețandru la ceremonia de *bar-mitzvah*, al cărui auditoriu se roagă ca el să amuțească.

Cu toate astea, Shleiml Cantorul întinde palma, așteptând să fie recompensat pentru truda lui. Fanny nu se poate abține și izbucnește într-un hohot de râs. Neabătut, cantorul continuă să cânte:

— *Be-terremmm koll yetzirrr nivraaa...*

Are mâna întinsă în continuare și devine cât se poate de limpede că nu va înceta până nu va primi câteva copeici. În clipa în care Fanny scoate două monede de la brâu, ea și Jijek își dau seama că acest *hazan* nu-și câștigă traiul din cântat, ci de pe urma faptului că e plătit să se oprească din cântat. Imediat după aceea se simte „mult mai bine" și e gata să sară din căruță și să-și vadă de drum, știind că nu va putea stoarce mai mulți bani de la cei doi țărani. Trebuie să-i viziteze pe evreii de la sate, care ar putea fi dispuși să-i asculte încântătoarele melodii, sau care l-ar putea ruga să tacă. Dar, înainte de a apuca să facă vreun pas, Jijek îl prinde de gulerul hainei.

— Dacă nu te deranjează, Cantore, o să ne însoțești până la Baranovici.

Pe drum, cantorul începe din nou să cânte:

— *Azzzai molochhh shemooo nikraaa...*

Dar Fanny îi face semn să nu-și mai forțeze norocul, pentru că Jijek a ajuns deja la capătul răbdării. Încearcă să-l întrebe unde anume a studiat, de unde e de loc, unde trăiește, iar răspunsurile lui fac ca povestea să devină din ce în ce mai limpede. Shleiml Cantorul e un om fără adăpost, un nimeni în drum lipsit de educație, care știe să cânte *Adon Olam* și câteva amărâte de *piyutim*, pentru rugăciunea de Rosh Hashana. Călătorește prin sate și se ține departe de marile orașe, pentru că la țară sinagogile sunt puține, iar *yishuvnikim* sunt dispuși să plătească

sume frumușele pentru a asculta cântecele cu care au crescut, sau măcar trunchieri grosolane ale acestora. A învățat polona pe vremea când bântuia prin taverne, demult, când afacerile îi mergeau bine și norocul la cărți și table îi era asigurat de intervenția Atotputernicului. Acum, de când e deja cunoscut în zonă, veniturile i s-au diminuat drastic. Nu mai are voie să calce prin taverne și nici nu i se mai permite să doarmă în grajduri. Foștii lui parteneri de pariuri și jocuri de noroc i-au terfelit reputația, i-au refuzat orice sursă de venit și, în cele din urmă, l-au împins la marginea drumului. Iar acum, dacă au bunătatea să-i explice, de ce este nevoie de prezența lui la Baranovici? Nu că ar avea ceva împotriva orașului, ba din contră, e chiar plăcut, cu mulți evrei și o sinagogă drăguță, cu o *mikveh*, o piață și o tavernă. Dar rămâne totuși doar un oraș ca toate celelalte, iar casele de acolo nu sunt făcute din aur, așa că poate doamna ar avea amabilitatea de a-l ruga pe distinsul domn care mână caii să-i permită lui Shleiml Cantorul să coboare din căruță?

Fanny îl privește pe Jijek și știu amândoi că a sosit timpul să împrospăteze puțin memoria cantorului. Prin urmare, Fanny îi explică lui Shleiml că se află în căruța lor de două zile – ce, nu-și aduce aminte? L-au cules de pe drum la Telehanî, i-a rugat să-l lase în nu mai știu ce sat, dar curând după aceea a fost lovit de insolație și a căzut în nesimțire. De aceea îl duc acum la Baranovici, la comunitatea evreiască de acolo. Poate își găsește ceva de lucru, sau poate că cineva se va milostivi de el și îi va da o mână de ajutor, dar, indiferent cum ar fi, cu siguranță acolo se va afla în afara oricărui pericol.

Shleiml cade pe gânduri, în timp ce se scarpină în barba tăiată și-și pipăie perciunii retezați, iar în clipa aceea înțelege că evreitatea îi fusese întinată. Îi mulțumește lui Fanny pentru bunele sale intenții, în ciuda faptului că descrierea acelor ultime două zile i se pare destul bizară. Ar fi putut să jure că n-a zăcut în șanț mai mult de o oră sau două; e oare posibil să fi fost în starea aceea nenorocită timp de două zile întregi? Așa o fi. În orice caz, dacă a fost cu adevărat așa, iar el nu spune că n-ar fi

fost, înseamnă că problemele lui sunt mult mai mari decât își închipuia. Trupul lui a ajuns la o limită, iar, dacă nu se va hrăni și hidrata cum trebuie, cu siguranță n-o va mai duce mult. Fanny îi mai taie o felie de pâine și îi mai întinde un măr, în timp ce Jijek ține strâns hamurile în mâini și privește fix înainte, încercând să-și domolească furia. De vreme ce au pomenit de Baranovici, zice cantorul în continuare, chiar este un oraș încântător, iar o comunitate evreiască mare reprezintă cu adevărat un avantaj. Însă Shleiml Cantorul are motivele lui să se aștepte la, ei bine, niște *neînțelegeri*, și pare că mai are și oarece datorii la câteva jocuri de cărți și partide de table, la care Mâna Călăuzitoare l-a cam lăsat să se descurce pe cont propriu. Apoi, cantorul-șef al orașului, temându-se de concurență, i-a declarat război lui Shleiml și i-a interzis să mai cânte vreodată. Tehnica vocală a lui Shleiml Cantorul, i s-a zis, nu mai e binevenită în Baranovici, iar dacă va mai încerca vreodată să cânte acolo, vor fi chemate autoritățile. Pe scurt, observând modul în care îl obligă să viziteze un oraș în care știu cu toții că se va afla în pericol, Shleiml Cantorul ar vrea să știe dacă nu cumva i se cuvine și un alt tip de recompensă, în afară de codrul de pâine.

Fanny și Jijek sunt de două ori ușurați în clipa în care ajung în Baranovici, pentru că o zi în plus alături de acest *schnorrer*[1] i-ar fi costat până și cămășile de pe ei.

IX

Orașul Baranovici are trei hanuri. Cel de pe Strada Poștei e condus de către Tomașevski, bărbat cu un foarte dezvoltat simț al afacerilor și cu o la fel de mare ură față de achitarea taxelor. Prin urmare, perceptorii și ofițerii de poliție se instalează adesea aici, bucurându-se de băutură gratis și de cârnați de mânzat, cu

1. Cerșetor.

complimente din partea casei. Ceea ce în realitate înseamnă că ei trebuie să suporte un meniu pe bază de varză: ciorbă de varză, salată de varză, cârnați de varză, plăcintă de varză, tot ceea ce Tomașevski vinde drept „delicatese din carne". Dar nimeni nu merge acolo doar pentru mâncare, iar bețivii înfometați nu au gusturi rafinate. Este puțin probabil, se gândește Piotr Novak, ca ucigașii să tragă la hanul lui Tomașevski, așa încât se simte recunoscător pentru faptul că nu e nevoit să îndure plăcerea dubioasă oferită de acest sanctuar al verzei.

Cel de-al doilea han, de pe Strada Alexander, e condus de Vozniak. Încă dinainte de păși în holul principal, oaspetele se trezește într-un foaier somptuos, întâmpinat de un valet și de cuiere pentru haine. Pereții hanului sunt făcuți din piatră, de data asta; fiecare cameră e dotată cu un cămin și se servește alcool din import – franțuzesc, mai precis. Oricine dorește să-i vadă pe ceilalți și să fie văzut în Baranovici va veni la hanul lui Vozniak îmbrăcat în cele mai rafinate ținute, pentru a fuma cele mai fine țigări și a se bucura de cele mai scumpe băuturi. Să fie oare acesta locul potrivit pentru niște ucigași fugari? Pare puțin probabil, hotărăște Novak, gândindu-se cu regret la caviarul fin de care se bucurase în câteva ocazii, în trecut.

Acestea fiind spuse, pare că, cel mai probabil, în cazul în care criminalii vor ajunge într-adevăr în Baranovici și nu vor avea nici un fel de legături în oraș, se vor duce la taverna lui Patrick Adamski, aflată pe una dintre aleile care duc spre Strada Marinska.

Un coate-goale îmbrăcat în zdrențe e prăbușit chiar acum pe una dintre mese, cu obrazul murdar de funingine lipit de tăblie. Mai comandă un pahar din cea mai ieftină votcă, un fel de lichid gălbui, de culoarea urinei, fabricat probabil într-o fabrică de săpun, iar, când nu se uită nimeni, golește paharul sub scaun, într-o crăpătură din podeaua de lemn. Apoi își toarnă cu atenție în pahar *slivovitz* dintr-o sticlă ascunsă cu grijă într-unul dintre buzunarele zdrențelor pe care le numește haine. Deși există oarecare șanse să iasă în evidență în mulțimea

de vagabonzi, merită riscul, fie și numai pentru a-și aminti că, spre deosebire de toți ratații din jurul lui, el mai are o rămășiță de demnitate.

Mai este un motiv pentru care Novak a ales, dintre toate, taverna lui Adamski. Prima noapte după comiterea unei crime e crucială. Ucigașii nu vor fi apucat să ajungă prea departe, așa încât sunt obligați să se bazeze pe ajutorul localnicilor. Până la urmă, la bine și la rău, suntem cu toții legați unii de alții, într-un cerc în care o mână spală pe alta. Și, dacă ne amintim asta, dintre toți hangiii, Patrick Adamski e singurul care are în spate o carieră militară, iar dacă legăm asta cu mărturia lui Radek Borokovski, care susține că familia lui nevinovată a fost atacată de soldați ruși, atunci este posibil să avem de-a face cu o pistă plauzibilă.

Ca să fim drepți, mărturia lui Radek Borokovski și-a pierdut deja foarte mult din credibilitate. Găsindu-l beat și inconștient, rubedeniile îngrijorate și prietenii l-au dus la cele mai bune dispensare din regiune, care se întâmplă să fie tocmai tavernele, unde i-a fost administrat cel mai bun tratament, adică și mai multă băutură. Nikolai Kroll, informatorul, care și-a exprimat deja dorința de a oficializa relația pe care o are cu Ohrana, s-a numărat printre specialiștii care l-au îngrijit și a raportat mai multe versiuni ale poveștii care a ieșit din gura lui Borokovski. După fiecare pahar de băutură, Borokovski mai scotea o poveste: inițial, a fost atacat de șase soldați, conduși de un ofițer și de o femeie; apoi doar de ofițer și de femeie; mai târziu, a pomenit ceva despre doi soldați uriași, înarmați cu o pușcă, însoțiți de o femeie, sau erau călare pe un cal în formă de femeie? Pe scurt, nu mai e sigur de absolut nimic.

Albin Dodek intervine pe lângă comandant, să-l aresteze pe Radek Borokovski și să-l forțeze să spună adevărul, folosind tortura.

— E un mincinos înveterat, un bețiv notoriu și un parior incurabil.

Dar Novak îi zâmbește adjunctului său cu viclenie. Știe că adevărul nu poate fi smuls. El trebuie dezmierdat și ademenit. La ce bun să interoghezi un asemenea incompetent? Poți scoate cel mult o nouă variantă a poveștii, de care va ține cu dinții, pentru a nu fi considerat un mincinos. Dacă vor folosi metodele lui Novak, vor obține mai multe versiuni, ceea ce le va permite să compare detaliile, să caute anumite tipare și vor reuși să-și dea seama că povestea conține un anumit număr de soldați – între unu și șase; că mereu apare o femeie masivă și înspăimântătoare, care, prin natura lucrurilor, nu poate fi nici ofițer, nici cal; și, așa cum Novak a identificat deja cu certitudine, metoda evreiască de sacrificare ritualică a animalelor prin crestarea grumazului este mai mult decât evidentă. Pe de altă parte, în cazul în care Novak ar insista să-i interogheze pe Borokovski și pe alții de teapa lui, atunci figura sa, figura autorității, ar deveni cunoscută oamenilor din Baranovici, ceea ce ar face să-i devină ulterior imposibil să se mai piardă în mulțimile din hanuri. Pentru că oamenii care stau în jurul lui în taverna lui Adamski n-au nici cea mai vagă idee că vagabondul ăsta care nu face nici două parale, așezat la masă, cu obrazul lipit de tăblie, nu e nici mai mult, nici mai puțin decât cel mai înalt ofițer de poliție secretă din gubernie, omul care pe vremuri era cunoscut drept colonelul Piotr Novak.

BARANOVICI

I

Stăpânul Lumii își întinde brațul și copleșește soarele cu mâna lui atotputernică, așa încât căldura se domolește, iar vântul adie asupra celor trei tovarăși de drum. Shleiml Cantorul oferă o altă explicație:

— Soarele lihnit a fost spulberat. Și, dacă nici măcar soarele nu e imun la foame, atunci ce se va alege de Shleiml Cantorul, orfanul slăbănog, ca un băț de chibrit?

O singură privire a lui Jijek e de ajuns pentru a-l face să se chircească în fundul căruței, cu brațele în jurul trupului. Călătoria a fost lungă și dificilă; se pare că organele lor interne nu au locuri fixe, iar un plămân poate înlocui pe neașteptate gâtul, sau invers. În cele din urmă, trec podul peste Șceara și se apropie de strada principală din Baranovici. Liniștea e acum bine venită. Trebuie să se prefacă a fi doar niște străini oarecare, aflați în trecere prin oraș; un tată și fiica lui, care-și văd de drumul spre Minsk, însoțiți de un cerșetor cules de pe drumuri. În timp ce trec pe lângă clădirea sinagogii, Fanny apucă brațul lui Jijek, așa cum ar face o fiică, dar lucrul acesta îi creează lui Jijek un sentiment de disconfort, motiv pentru care se retrage. Amândoi își dau brusc seama cât de străini își sunt unul altuia și cât de departe de casă s-au aventurat: Fanny, de Natan-Berl și de copiii ei, iar Jijek, de barca lui de pe Iaselda. Cei doi simt cum îi cuprinde melancolia. În cele mai grele momente, atunci când se aflau pe marginea prăpastiei disperării, au reușit să se consoleze unul pe celălalt, dar această atingere a brațelor are ceva supărător, în ciuda faptului că e un gest necesar pentru siguranța lor. Cu cât evită mai mult să se privească unul pe celălalt, cu atât mai prezent e fiecare din ei în ochii celuilalt.

Apusul e momentul cel mai bun al zilei pentru a-ți face intrarea într-un oraș a cărui populație e alcătuită pe jumătate din evrei. E perioada aceea a anului în care sunt așteptate marile sărbători, e sfârșit de săptămână, și toată lumea așteaptă Șabatul, e seară, și cu toții se pregătesc de rugăciune, așa că evreii se grăbesc să-și adune mărfurile de pe tarabe și să-și închidă prăvăliile, pregătindu-se pentru întâlnirea de la sinagogă. Din fericire pentru trioul călător, nimeni nu stă la pândă, nimeni nu întoarce capul pentru a-l privi. Dacă cei trei și-ar fi făcut apariția în oraș în miezul zilei, toată lumea s-ar fi întrebat cine sunt și încotro se îndreaptă. Și ar fi fost cu siguranță îndemnați să cumpere câte ceva. Însă, de data asta, nici un suflet nu-i întreabă de ce trec prin oraș.

Până și țăranii au plecat deja din Baranovici, întorcându-se în satele lor din apropierea orașului, după ce și-au vândut produsele vecinilor evrei. Mujicii nu prea au viață de noapte. Pentru ei, căderea nopții nu marchează trecerea timpului, ci este un eveniment în sine. Animalele diurne lasă locul celor nocturne, culorile pălesc, iar sunetele se intensifică. Ramurile copacilor se leagănă la unison, frunzele sâsâie în bătaia vântului, broaștele protestează în cor, iar haitele de lupi încep să hoinărească. Seara, țăranii preferă să stea afară, pe prispe, cu degetele încolăcite în jurul cănilor de ceai și cu trupurile cuibărite în scaune confortabile. Unii mujici se adună să bea împreună un pahar de votcă, dar odată cu miezul nopții vine și amărăciunea, așa că se întorc la casele lor cuprinși de furie, și să sperăm că-și amintesc să-și dea jos cizmele, înainte de a se urca în pat.

Cei trei călători înaintează de-a lungul străzii principale, până ajung pe strada Marinska, și se opresc în dreptul tavernei lui Patrick Adamski. Tavernele și hanurile sunt mereu pline la ora asta a serii. E momentul în care leneșii își uită trândăvia și fac pace cu soarta lor sau, cu alte cuvinte, se lăfăiesc în autocompătimire. Jijek îi roagă pe Fanny și pe *hazan* să-l aștepte în căruță, în timp ce el merge să ceară ajutorul hangiului.

— Chiar ai atât de multă încredere în el, Jijek Breşov? întreabă Fanny în şoaptă.

— Îmi pare rău, dar am chiar mai multă încredere, îi răspunde Jijek.

Primii lui paşi sunt plini de ezitare; întredeschide puţin uşa tavernei şi priveşte înăuntru. E mult mai înghesuită şi mai prăfuită decât şi-o amintea. Pereţii sunt făcuţi din lemn neşlefuit şi acoperit de mucegai, iar grinzile sunt într-o stare atât de proastă, încât abia dacă mai susţin greutatea camerelor de la etaj. Fiecare pas făcut pe plafonul de deasupra capului său întinde la maximum nervii lui Jijek, care îşi spune că locul pare mult mai aglomerat decât pe vremuri. Ultima dată când a călcat aici, în urmă cu foarte mulţi ani, proprietarii hanului stăteau întinşi în pat, neavând nimic altceva de făcut decât să numere gândacii morţi şi rahaţii de şobolan care se adunau în crăpăturile podelei de lemn. Acum, însă, de la etaj se aud sunete ciudate şi neaşteptate, chicoteli şi gemetele înfundate ale petrecăreţilor, sau ale călugărilor, sau ale Dumnezeu ştie cui o mai fi pe acolo.

Sala de mese de la parter e delimitată prin arce în stil otoman, strident împodobite. O frescă înfăţişându-l pe Hristos pe Golgota e atât de ştearsă, încât pare că trupul Mântuitorului s-a topit în soare, iar Maria Magdalena se veseleşte la vederea nenorocirii lui. Peste tot sunt icoane, mici cabine cu flori şi rame aurite, printre care „pelerinii" stau şi se roagă pentru o halbă de cvas.

Undeva, într-un colţ, Jijek observă un grup de jucători de cărţi, nişte neica nimeni, care pariază pe ruble pe care nu le au. Unul dintre ei îşi priveşte cărţile din mână şi râde cu amărăciune. La celălalt capăt al sălii, trei bărbaţi sunt cufundaţi într-o conversaţie, poate pe teme politice, gesticulând şi arătându-se cu degetul unul pe altul. Alţi trei trândavi stau singuri, fiecare la câte o masă. Unul e sprijinit de perete, cu ochi goi şi faţă de bufniţă. Al doilea e atât de gras, încât abia dacă reuşeşte să stea cum se cade pe scaun. Iar cel de-al treilea – ei bine, cinci pahare goale de votcă şi obrazul lipit de masă sunt o garanţie a faptului

că nu va rămâne prea mult timp printre noi. În orice caz, nu sunt polițiști în zonă, și nici femei. Jijek intră.

Patrick Adamski coboară de la etaj, urmat de o slugă care are în mână o mătură.

— Aici, indică Adamski, fără să se uite la băiat, iar servitorul se repede să măture într-unul dintre colțurile încăperii.

Adamski e un bărbat puternic și autoritar, cu care subordonații lui s-au obișnuit de-a lungul anilor, dar Jijek nu-și poate șterge din minte imaginea băiețelului orfan care fusese răpit împreună cu el de către Leib Stein, *khapper*-ul, răpitorul de copii.

II

Pe vremea aceea, Patrick Adamski se numea Pesach Abramson și locuia împreună cu fratele lui mai mare, Motl Abramson, în casa unchiului său. Părinții lor se îmbolnăviseră amândoi de tuberculoză și fuseseră chemați Sus, iar cei doi frați s-au alăturat celor șapte copii ai unchiului și ai mătușii, Scholom și Mirka Abramson. Familia lor era cea mai săracă din Motal, iar oamenii se mai milostiveau de ei din când în când, dar nu prea des, totuși, ca nu cumva să se ghiftuiască într-atât încât să le explodeze burțile.

Când valul blestemat al recrutărilor a lovit orașul Motal, luarea la oaste a lui Pesach și Motl putea fi cu ușurință justificată drept o modalitate de a mai ușura povara de pe umerii lui Scholom și ai Mirkăi. Cu toate astea, cu o încăpățânare acerbă, unchiul și mătușa au refuzat să-și predea nepoții orfani și au sfidat avertismentele primite de la *sborchik*. În noaptea în care scârba de Leib Stein a bătut la ușa lor, Scholom Abramson a avut chiar îndrăzneala să-l întâmpine, amenințându-l cu o furcă. Unealta, nu mai e nevoie s-o spun, a fost imediat ruptă în două, dintr-o singură lovitură peste coapsa lui Leib Stein, iar Scholom Abramson s-a simțit mai aproape ca oricând de

Creatorul său, în clipa în care o a doua lovitură l-a izbit în plină figură. Răpitorul n-a cruțat-o nici pe mătușa Mirka: când s-a repezit în ajutorul soțului ei, Stein a lovit-o și pe ea peste față. Lovitura a fost atât de neașteptată și atât de violentă, încât toată lumea și-a curmat deodată sughițurile și țipetele și și-a pironit privirile asupra lui Leib Stein, înspăimântați, ca și cum tot ceea ce făcuse până în clipa aceea ar fi purtat pecetea rațiunii. Zâmbetul sadic al bărbatului era lipsit de echivoc: îi făcea plăcere să bată femei, iar dacă opuneau rezistență le ataca pe fiicele lor. În orice caz, Motl și Pesach au fost apucați de ceafă și imobilizați de bătăușii lui Stein și târâți împreună cu un alt băiețel împietrit, care aștepta deja, în închisoarea din apropierea sinagogii.

Tânguielile lui Scholom și ale Mirkăi Abramson s-au alăturat celor ale lui Selig și Lea Berkovits. Oamenii din Motal plângeau împreună cu ei, inima rabinului s-a frânt în două, dar mulți au suflat ușurați în noaptea aceea, recunoscători că propriii copii fuseseră cruțați.

Dar apoi s-a întâmplat un lucru care l-a luat prin surprindere până și pe Leib Stein. Misiunea lui era aceea de a-i duce pe copii la *ispravnik*, guvernatorul guberniei, iar de acolo, la cantonul militar. Însă înainte de răsărit, când erau pe punctul de a se opri în casa unui creștin, unde urmau să fie cazați și hrăniți, Motl Abramson, în vârstă de paisprezece ani, a sărit din căruță și s-a făcut nevăzut printre mlaștinile înecate în beznă. Leib Stein și bătăușii lui l-au căutat, însă băiatul dispăruse fără urmă, ca și cum ar fi fost înghițit de mlaștinile noroioase. Leib Stein l-a căutat până la răsărit, dar pământul și cerul devin una în ceața dimineții, iar copilul se făcuse nevăzut.

Unde s-a dus Motl Abramson? Nimeni nu știa. O serie de evenimente care a urmat dispariției lui a condus la ipoteza că nu ajunsese prea departe, că rămăsese în împrejurimi, pentru a răzbuna încorporarea forțată a fratelui său, sau poate pentru a răzbuna întreaga stirpe evreiască. La început, în prima lună după răpirea lui Motl, casele a doi oficiali mărunți au fost incendiate.

Focul fusese provocat, nu exista nici urmă de îndoială, iar primii suspectați fuseseră membrii rezistenței poloneze. Dar apoi, două luni mai târziu, a avut loc un incident similar în Baranovici, iar de data aceasta focul a cuprins casa evaluatorului, reprezentantul local al guvernatorului. Poliția a decretat stare de urgență, a fost oferită o recompensă în schimbul informațiilor despre incendiator și au fost anunțate pedepse aspre pentru oricine ar fi cutezat să ofere ajutor infractorului. Emisari proliferând amenințări au fost trimiși la toți liderii comunităților evreiești. La urma urmelor, armata rusă făcea un zid uman în fața revoltelor și a pogromurilor, iar în cazul în care se dovedea că evreii îl găzduiau pe nelegiuit, soldații nu aveau să mai fie în stare să-i protejeze de furia mulțimilor.

Următoarea victimă a fost unul dintre bătăușii lui Leib Stein. Nimeni nu știa cum, dar, în timp ce răpitorul de copii se afla într-o călătorie, un bandit necunoscut intrase în casa lui și îi furase fiul nevinovat.

Ultima persoană care avea să plătească a fost chiar *sborchik*-ul, al cărui rol era acela de a îndeplini cotele impuse de armata rusă. Incendiul acela a rămas în memoria oamenilor din Motal ca unul extraordinar de violent, deși e destul de greu de spus cum anume poate fi un incendiu mai violent decât altul, cu excepția faptului s-a întâmplat în orașul lor și l-a vizat pe unul dintre ei, un evreu. În momentul acela devenise limpede că Motl Abramson era implicat în povestea asta, iar liderii comunității hotărâseră că trebuia să li se pună capăt acestor detestabile acte de răzbunare. Dacă ar fi continuat, Motl ar fi târât întreaga comunitate evreiască într-o baltă de sânge. La urma urmelor, Regele Regilor nu-i ridicase pe evrei deasupra tuturor celorlalte națiuni doar pentru ca ei să se scalde în mocirla politicilor și afacerilor seculare. De aceea acceptau orice formă de guvernare care le ieșea în cale și de aceea își vindeau mărfurile către armata rusească, dar și către inamicii acesteia, fără a se gândi la faptul că lucrul acesta crea anumite conflicte de interese. Nu aveau de ce să se amestece în viața politică, deoarece

se aflau în Polonia, Pohlin, doar în trecere, până la venirea lui Mesia, fiul lui David, care urma să-i conducă spre Ierusalim. Însă afacerea Abramson îi făcea să se revolte împotriva autorităților și amenința să-i atragă pe evrei într-un vârtej al violențelor. Dacă un *sheigetz*[1] se dovedește a fi un criminal, atunci el nu e nimic altceva decât un nebun, dar dacă un evreu e incendiator, atunci toți evreii sunt trădători.

Indiferent cum s-a ajuns la asta și indiferent cine i-ar fi denunțat, informațiile au fost îndeajuns de corecte încât să mobilizeze zece polițiști, care au luat prin surprindere familia Abramson în creierii nopții, pentru a face un recensământ al progeniturilor. Scholom Abramson i-a rugat să-i numere pe copii în paturile lor, dar ofițerul însărcinat cu această misiune a insistat să-i trezească pe toți, inclusiv pe cel mai mic dintre ei, în vârstă de numai un an. Într-adevăr, la numărătoare ieșeau șapte copii, iar numărul se potrivea cu cel din registre, trei băieți și patru fete, exact ca numărul de patriarhi și matriarhe din Tora. Scholom Abramson a ridicat din umeri, ca și cum lucrurile ar fi fost cât se poate de limpezi. Dar ofițerul a verificat documentele fiecărui copil în parte, până au ajuns la cel mai mare dintre ei, un băiat în vârstă de aproximativ paisprezece ani, și a urlat:

— Numele!

— Yaki Abramson, a răspuns băiatul pe un ton încrezător, iar polițistul a verificat cu multă atenție certificatul și a mormăit:

— Ei bine, hmmm… Câți ani ai tu, Yaki?

— Nu vorbește polona, a zis Scholom Abramson.

— Vârsta! a urlat ofițerul, apoi, pe neașteptate, a adăugat în idiș: *Elter*?

— *Seben*… *acht*… s-a bâlbâit tatăl, adăugând, șapte, opt, cine mai știe, cresc atât de repede!

1. Tânăr neevreu.

Ofițerul a rânjit malefic, iar, într-o fracțiune de secundă, băiatul care trecea drept Yaki Abramson a pornit-o alergând către ușă, în timp ce polițiștii care stătuseră până atunci de pază s-au năpustit asupra lui, imobilizându-l cu lovituri de pumni și picioare.

Informația care ajunsese la urechile polițiștilor fusese oribil de adevărată. Motl Abramson chiar se ascundea în casa unchiului și a mătușii sale, pretinzând a fi unul dintre copiii lor, în timp ce verișorul lui, Yaki Abramson, fusese trimis ca ucenic la atelierul unui fierar dintr-un alt oraș, la vârsta de opt ani. Polițiștii i-au încătușat pe Motl și pe unchiul lui, Scholom, în timp ce mătușa și verișorii se tânguiau. Tribunalul i-a condamnat pe inculpați la douăzeci de ani de muncă silnică în Siberia. O lună mai târziu, familia a fost informată că amândoi muriseră, înainte ca sentința să devină una definitivă. Cauza oficială a morții: febra tifoidă.

Sfărâmată într-o mie de bucăți, Mirka Abramson a refuzat orice ajutor venit din partea vecinilor și a liderilor comunității. S-a învoit s-o vadă doar pe Lea Berkovits, mama lui Yoshke, și asta numai în mare taină. Iar dacă familiile Berkovits și Abramson și-au revenit odată cu trecerea anilor, cele două mame au continuat să-i evite pe ceilalți, singura lor concesie fiind aceea de a se întâlni o dată pe an cu Rabbi Schneerson, de la Hevra Techiyas Hameisim, care venea în Motal pentru a le spune puținul care mai ajungea la urechile lui despre fiii lor.

Locuitorii orașului respectau dorința mamelor de a se autoizola în casele lor, chiar dacă, după zece ani de la evenimente, gestul lor părea unul extrem și ostentativ – dacă e să ne gândim fie și numai la ceilalți fii și la celelalte fiice ale lor, care meritau cu toții un *sidduch* cum se cuvine și un viitor mai bun. Cu alte cuvinte, rămăseseră mai mulți copii acasă decât fuseseră răpiți. În orice caz, de fiecare dată când cineva încerca să le expună acest adevăr de necontestat, indiferent cu cât de multă blândețe ar fi făcut-o, i se răspundea cu o respingere lipsită de orice urmă

de politeţe, frizând nerecunoştinţa. Oamenii veneau să le ofere ajutor şi alinare, dar plecau simţindu-se jigniţi şi umiliţi. După moartea lui Rabbi Schneerson, nimeni n-a mai încercat să dărâme zidurile singurătăţii lor.

Pesach Abramson şi Yoshke Berkovits au ajuns în unitatea militară în care urmau să fie reeducaţi. Au refuzat să participe la orele de rugăciune creştină şi nu voiau să li se alăture celorlalţi la programul de instrucţie. Profesorii le-au explicat că acesta era singurul lor bilet spre societatea rusă, iar rebeliunea n-a făcut decât să le aducă amândurora câteva lovituri zdravene de bici, care le-au zdrenţuit spinările, dar n-au reuşit să le frângă încrederea. Încăpăţânarea celor doi prieteni a avut drept rezultat cea mai dură pedeapsă dintre toate: curăţarea latrinelor, ceea ce echivala cu o condamnare la moarte, având în vedere expunerea la mizerie şi dizenteria ce decurgea de aici.

Evadarea lui Motl îi alimenta lui Pesach speranţa că fratele lui se va întoarce şi-l va salva din iadul acela. A continuat să urmeze în secret legile, aşa cum şi le amintea, şi să înalţe rugăciuni către Tatăl Orfanilor, în ciuda faptului că, în condiţiile noii lui slujbe la latrine, se gândea că Dumnezeu ar fi putut să-i facă omului mai puţini pori şi mai puţine orificii, inversând sensul binecuvântării spuse după uşurare. Dar, după ce a auzit ce li se întâmplase fratelui şi unchiului lui, Yoshke nu l-a mai văzut niciodată pe Pesach Abramson plângând sau manifestând vreun alt fel de emoţie. Munca scârboasă de la latrine l-a făcut pe Pesach Abramson să se lepede în cele din urmă de obiceiurile poporului său, la delicata vârstă de doisprezece ani. La finalul programului de educare, a cerut să se antreneze alături de trupele de infanterişti, perioadă în care a fost botezat în sânul Bisericii Fiului Domnului şi creştinat ca Patrick Adamski, nume care-i permitea să devină ofiţer de teren. A fost lăsat la vatră cu onorabilul grad de căpitan, aşa că cei mai mulţi oameni îi spuneau, simplu, Căpitanul.

Curajul de care a dat dovadă în timpul Războiului din Crimeea l-a făcut celebru printre soldați, la fel ca ura față de Poporul Ales. Se zvonea că, de câte ori era trimis să potolească o mulțime înfierbântată, care se îndrepta spre o comunitate de *żyds*, cu gândul de a-i linșa pe membrii acesteia, nu-i zorea pe soldați de la spate, permițând mai întâi ca cel puțin câteva case să fie arse din temelie. În timpul războiului împotriva Imperiului Otoman, a stat la porțile orașului Stara Zagora și nici măcar n-a clipit la vederea sinagogii cuprinse de flăcări. Existau doar două excepții care se sustrăgeau urii lui. Prima era amintirea dragă a băiatului care fusese răpit împreună cu el, în noaptea aceea blestemată, Yoshke Berkovits. A doua, plicurile pe care i le trimite o dată pe lună mătușii lui, Mirka Abramson, și care conțineau jumătate din solda militară și nici măcar o singură vorbă. Punea deoparte cealaltă jumătate, iar, după ce a fost lăsat la vatră, a cumpărat taverna aceea din Baranovici. Nu mai e nevoie să spunem că evreii nu erau bine veniți în locul acela, cum nici el nu era bine venit printre ei. Șușoteau pe la spatele lui: „Frate-său a fost un criminal, iar el e și mai rău".

III

Jijek observă că părul căpitanului Adamski a încărunțit între timp. Favoriții îi sunt mai mari, iar sprâncenele, mai stufoase. Dar mișcările îi sunt încă agile, iar privirea lui e la fel de sălbatică precum cea a unui vultur. Adâncit în catastifele contabilicești, undeva în spatele tejghelei, Adamski îl întreabă pe Jijek, fără să ridice măcar ochii din hârtii:

— Cu ce vă ajut, domnule?

— Îmi cer scuze, dar m-aș învoi și în schimbul unui rahat de porumbel, șoptește Jijek.

Adamski se trage în spate, ca și cum ar fi fost lovit cu putere peste față. Întinzându-și gâtul, privește cu atenție de jur-împrejur, asemenea unui animal care se pregătește să iasă din vizuină.

— Yoshke Berkovits?

Trebuie să se asigure că bărbatul din fața lui e într-adevăr singura persoană din lumea asta care ar putea ști gluma lor de pe vremea când curățau latrine, când orice puneau în gură avea gust de rahat de porumbel.

— Căpitane, zice Jijek, cu ochii scânteindu-i.

Adamski alungă jumătatea de zâmbet care încearcă să i se întindă pe buze și spune în șoaptă:

— Chiar tu ești... fir-aș al naibii!

Jijek știe că, dacă n-ar fi atât de rănit, Adamski l-ar îmbrânci imediat afară din tavernă, fără prea multă fanfară. În schimb, căpitanul îl trage pe Jijek după el, în separeul lipit de han, îi toarnă repede un pahar de vin roșu și îi dă o bucată de pâine cu brânză și cârnați. Jijek dă vinul pe gât și-și îndeasă cea mai mare parte din mâncare în buzunare, apoi, fără să-i explice de unde toată graba asta, îl întreabă pe căpitan dacă el și cei doi însoțitori ai lui s-ar putea adăposti la han. Sprâncenele dezordonate ale lui Adamski se unesc deasupra nasului lui mare. Acceptă: taverna e plină ochi, însă vor putea înnopta în dormitorul lui, așteptând să se elibereze o cameră. Observând paloarea de pe chipul lui Jijek, căpitanul înțelege gravitatea situației. Vizita asta nu e nicidecum una de curtoazie. Jijek și amicii lui au dat de belea.

— Nu e deloc un moment bun, spune Adamski. Colcăie de polițiști peste tot. Au un mandat pentru... Stai puțin...

Jijek tace, în timp ce Adamski îl cercetează cu atenție.

— Nu se poate! Lua-m-ar dracii să mă ia! Te caută peste tot. Au câte un agent la fiecare colț de stradă. Oricine îndrăznește să te adăpostească va sfârși în Siberia.

O, cât de mult îi lipsise franchețea lui Adamski. Îl imploră pe căpitan:

— Te rog să ne ajuți, cât de repede poți, în așa fel încât să nu dai tu însuți de necaz. Nu complica și mai mult lucrurile.

— Fără să dau de necaz, zice el. Ha!

— N-am vrut să sune așa.

— Bineînțeles că ai vrut, spune căpitanul. Fir-ar a dracu' de treabă!

Adamski îi ordonă lui Jijek să le spună celor doi însoțitori ai lui să intre pe rând în tavernă și să se așeze în colțuri diferite ale încăperii, până când îi va putea duce în odaia lui. Cine știe câți spioni pândesc între pereții hanului? Căpitanul promite că cineva se va ocupa de caii lor și-i pune în vedere lui Jijek ca nici unul dintre ei să nu îndrăznească măcar să-i adreseze vreun cuvânt, înainte ca taverna să se golească de tot. Jijek îi explică apoi că a venit cu el și o femeie, iar ochii lui Adamski se holbează a surpriză.

— A ta?

Jijek roșește și clatină din cap.

— Măcar e drăguță? întreabă Adamski curios, iar Jijek aproape că se îneacă.

— În cazul ăsta, mormăie hangiul, grămada de rahat e tot mai mare, cu fiecare minut care trece. Nu va dura nici măcar o secundă, până când toți bețivanii ăștia vor face roată în jurul ei, promițându-i jumătate de lume. Bărbații sunt niște porci, Breșov, nu pricepi? Trebuie să stea la masă cu amicul ei și să pretindă că sunt o pereche. Iar tu, Yoshke, tu o să stai cu mine la bar. Ai înțeles?

Fără să mai aștepte vreun răspuns, căpitanul dispare la etaj. Jijek se întoarce afară, la Fanny, care așteaptă încordată, și vede că Shleiml Cantorul stă lungit în căruță, molfăind la cel de-al treilea măr. Jijek urmează întocmai instrucțiunile lui Adamski și le spune ce au de făcut. Îl apucă pe Shleiml Cantorul de-o ureche și-l avertizează să nu facă vreun gest idiot, zicându-i să nu care cumva să scoată vreo vorbă în idiș. Cantorul se întoarce spre Fanny.

— *Wus hat er gesugt?* Ce spune?

Jijek îi înfige o mână în gât, dar observă că Shleiml se distrează; e perfect conștient de faptul că ei au mult mai multă nevoie de el decât are el nevoie de ei – cea mai proastă situație din câte există. Așa că Jijek îi spune lui Shleiml despre cât de

mult îi urăşte proprietarul hanului pe evrei, povestindu-i episodul cu incendierea sinagogii din oraşul Stara Zagora, doar unul dintre multele exemple ale cruzimii lui Adamski. Toate astea nu fac decât s-o îngrozească şi mai tare pe Fanny, iar ochii ei cenuşii sunt animaţi de o vigilenţă sălbatică. Jijek îi întinde fiecăruia din ei câte o bucată de brânză din partea gazdei, în semn de pace.

Fanny şi cantorul intră în ceva ce ar putea fi, la fel de bine, o gaură de şarpe. Nici un evreu credincios, şi cu siguranţă nici unul aparţinând sexului frumos, n-ar pune vreodată piciorul într-un loc izolat ca acesta, pe jumătate tavernă, pe jumătate bordel, care adăposteşte sub acoperişul său oameni ce pervertesc numele nopţii. Cei doi se aşază într-un colţ, urmând instrucţiunile lui Jijek, păstrând distanţa de gaşca de jucători de cărţi care, din fericire, nici măcar nu-i observă, dar şi de grupurile adâncite în dezbateri politice, care îi măsoară din câteva priviri grăbite – un individ pare să atragă atenţia asupra faptului că străinii se infiltrează în oraşul lor şi fură pâinea de la gura cetăţenilor oneşti –, dar imediat după aceea se întorc la discuţiile lor înflăcărate despre un subiect sau altul. Cei câţiva beţivi răzleţi sunt cuibăriţi comod în starea lor, incapabili de multă vreme să mai observe prezenţa cuiva. Fanny şi Shleiml nu ştiu unde e Adamski, însă presupun că băieţelul amărât care-i serveşte cu grog nu poate fi temutul căpitan care le-a torturat semenii.

Câteva clipe mai târziu, Jijek îşi face apariţia şi se aşază la bar, fără să le arunce nici măcar o privire. Deodată, de deasupra capetelor lor se aude scârţâitul unor duşumele de lemn, ascuţit precum strigătul unui vultur, urmat de ecoul unei voci furioase de femeie şi de paşi tunători coborând treptele scării. Scena se încheie cu un bărbat în vârstă rostogolindu-se pe scări în nădragi şi aterizând în sala de la parter. Hohotele de râs ale jucătorilor de cărţi şi bătăile din picioare ale diplomaţilor însufleţesc vizuina aceea şi aşa instabilă, în care plutesc aburii alcoolului.

— Aici nu-i bordel! rage Adamski spre clientul pe care tocmai l-a aruncat în șuturi pe scări în jos, în timp ce flutură brațul unei femei al cărei trup gol nu e acoperit decât de o cămașă de noapte destul de transparentă.

Adamski o trage după el pe scări în jos, cu umerii goi și sânii săltând. Bărbatul umilit ridică un scaun și-l agită în direcția hangiului.

— Deci acum *nu* e bordel, nu? urlă el către Adamski, dar tremurul nesigur al scaunului, combinat cu privirea beată și pieptul fleșcăit, cere pur și simplu un croșeu de dreapta din partea căpitanului, care-l împinge astfel spre ușă, cu tot cu scaunul pe care-l ține încă în mâini.

Femeia pe jumătate dezbrăcată refuză să plece fără hainele ei și-și cere insistent onorariul, chiar și pentru un serviciu executat pe jumătate. Adamski îi îndeasă în palmă câteva bancnote și îi cere băiatului să-i aducă grămada de haine de la etaj. Căpitanul aruncă o privire de jur împrejurul hanului, jucătorii de cărți și membrii grupului de dezbateri s-au întors la treburile lor, iar cele câteva epave care au mai rămas vor trebui, fără îndoială, să fie mai întâi răzuite de pe masă, ca să poată fi deranjate de ceva. Yoshke stă aplecat la bar, iar Adamski observă abia acum perechea ciudată care stă așezată la o masă din colțul tavernei.

Stând în mijlocul încăperii, Adamski își ațintește privirea asupra cuplului încremenit și simte cum îl cuprinde deodată furia. Rochia femeii e încheiată până sus, la baza gâtului, părul blond îi e legat mai degrabă lejer, ochii îi sunt ca de lupoaică, plini de suspiciune, nasul îi e ascuțit, iar urâțenia ei are ceva ciudat de atrăgător. Bărbatul, în schimb, e o scobitoare ambulantă. Barba i-a fost rasă neglijent și se pot vedea urme de perciuni. Adamski i-ar putea recunoaște de la cinci verste depărtare: *żyds*. E furios pe Yoshke, camaradul care-l privește liniștit, ca și cum prezența lor în taverna lui Adamski ar fi cel mai firesc lucru din lume.

Căpitanul trage adânc aer în piept și se uită spre Fanny, iar ea, simțindu-i ochii ațintiți asupra ei, își compune o expresie

înghețată. Le face semn ei și scobitorii să-l urmeze pe scări în sus. Fanny aruncă o privire spre Jijek, care încuviințează, plin de încredere, apoi se întoarce cu spatele. În timp ce trec pe lângă el, în drumul lor spre scări, Adamski îi șuieră în șoaptă:

— Ești un porc, Yoshke! Mi-ai adus aici doi *żyds*? Mama mă-sii de treabă!

IV

Chiar și pentru cineva care pozează în bețiv, Piotr Novak are pe masa din fața lui un număr impresionant de pahare. Au trecut deja patru ore de când cei doi străini au intrat în han, iar Novak a observat că Patrick Adamski, marele căpitan, nu i-a pus încă să semneze în registru, nu l-a trimis pe băiat să le ia documentele obligatorii și nici măcar nu a schimbat vreo vorbă cu ei. Novak ar fi avut multe ocazii pentru a acționa. Ar fi putut să-l trimită pe băiat să ciripească la poliție, sau să-i întrebe pe jucătorii de cărți dacă știu ceva despre cuplul bizar care se cuibărise în colț; fie și numai o simplă întrebare ca asta ar fi fost de ajuns. Ar fi putut să meargă la grăjdar, cu o clipire din ochi și o mică recompensă, și să-i ceară tratament special pentru caii lor obosiți. Dar, în loc de asta, Novak își spune că va trebui să facă unele investigații legate de trecutul căpitanului.

În apărarea lui Adamski fie spus, cel puțin doi dintre cei trei oaspeți ai săi nu aduc câtuși de puțin a criminali, așa încât probabil că a avut dreptate când a hotărât că nu are sens să denunțe orice suflet amărât care-i iese în cale. Femeia nu e nici masivă, nici înspăimântătoare; din contră, pare blândă și fragilă, în timp ce soțul ei, îmbrăcat în hainele lui largi, pare un fel de încrucișare între idiotul satului și o crenguță. Ochii lui negri sunt atât de afundați în orbite, încât ar putea părea la fel de bine ciuguliți de un vultur. Pe de altă parte, există câteva detalii care i-ar putea lega pe acești doi oaspeți de crimele investigate. În primul și cel mai important rând, sunt, în mod evident, *żyds*. Efortul lor de a trece drept polonezi îl face pe Novak să chicotească. Nu s-au atins de romul care le-a fost

servit, n-au schimbat între ei nici măcar o vorbă – probabil pentru a nu se da de gol, din pricina accentului –, iar femeia poate să poarte cât o vrea haină de babușcă și năframă brodată, pentru că, dacă e ceva ce nu este, atunci sigur nu e poloneză. Apoi mai e și golanul ăla bătrân, care a intrat primul în tavernă și a stat de vorbă cu Adamski. Ei bine, Novak știe bine tipul ăsta de camaraderie. Bărbații nu se poartă așa unul cu celălalt, decât dacă au văzut frica de moarte unul în ochii altuia. Bărbatul în vârstă – cel rănit la gură, care l-a însoțit pe Adamski în depozitul din spate și care s-a întors apoi singur și s-a așezat la bar – ar trebui să fie un vechi camarad de luptă de-ai lui Adamski. Și totuși păruseră destul de reținuți când stătuseră de vorbă. Nici o îmbrățișare, nici o strângere de mână. Nici un semn vizibil de bucurie. Poate că zilele petrecute umăr la umăr în război creaseră o breșă între ei?

Pe scurt, avem mai multe indicii care se potrivesc multiplelor versiuni ale poveștii lui Radek Borokovski: o anumită legătură cu armata, o femeie (chiar dacă nu una masivă și înspăimântătoare) și chiar o posibilă conexiune cu ritualul evreiesc de sacrificare a animalelor: nu există nici un motiv pentru care nefericitul și aparent inofensivul băț de chibrit n-ar putea fi ucenic de măcelar.

Oare ar putea fi ei? Dintre cei trei, singurul care pare capabil să-i răpună pe Borokovski este bătăușul cu buza spartă. Dacă a fost soldat în armata imperială, atunci de ce nu merge pur și simplu la poliție, să prezinte propria variantă a poveștii? Până la urmă, toată lumea știe că Radek Borokovski nu e vreun monument de credibilitate, iar mărturia lui ar fi demolată într-o secundă, în cazul în care s-ar ajunge la cuvântul lui împotriva celui al unui veteran, fost soldat în armata țarului. Dar poate că bătăușul e brațul înarmat al cuplului de evrei, și din acest motiv a folosit metoda aceea de sacrificare unică și ostentativă. Nu există nici o altă rațiune pentru preferarea acestei metode de sacrificare, în afara faptului că e distinctă și transmite un mesaj clar: evreii sunt responsabili pentru eliminarea

membrilor familiei Borokovski, care le stăteau în cale. Este posibil ca actele criminale să fi avut la bază motive ideologice.

Novak face în minte un inventar al agenților pe care i-a plasat de-a lungul și de-a latul guberniilor Grodno și Minsk și se gândește la varietatea de revoluționari pe care o au de înfruntat zi după zi. A infiltrat cincizeci și două de cârtițe în mișcarea socialistă subterană și alte cincisprezece printre agitatorii democrați; două sute patru agenți sunt pe urmele intelectualilor și ale gânditorilor, iar o mie șaizeci de informatori stau cu ochii pe studenți. Alți șase sunt infiltrați în diverse organizații caritabile, patru au fost plantați printre hasidimi, douăzeci și unu, printre maniacii care visează să plece în Palestina, iar doisprezece agenți îi urmăresc îndeaproape pe oamenii de știință. Ar fi oare posibil ca cei trei oaspeți să aparțină vreuneia dintre aceste mișcări subversive? Socialiștii îi vizează pe oficialii imperiali, nu niște bieți țărani, iar democrații nutresc speranța naivă de a le oferi celor de teapa lui Borokovski dreptul la vot, ceea ce ar face din uciderea lor o violare gravă a propriilor credințe. Intelectualii, animați de încrederea lor nechibzuită în sacralitatea sufletului uman, condamnă de obicei violența, în ciuda faptului că studenții înșiși nu sunt decât dovada vie a faptului că sufletul omului e plin de nesăbuință naivă și pasiune trupească. Filantropii își domolesc vinovăția capitalistă prin donații care susțin revoluții ce vor duce, în cele din urmă, la decapitarea lor. Hasidimii își dedică întreaga energie luptei împotriva misnagdimilor, rivalii lor din sânul comunității evreiești. Cei care visează la Palestina vor sfârși în mod inevitabil răpuși de malarie, iar oamenii de știință își curmă de obicei singuri zilele. Pare deci puțin probabil ca ucigașii familiei Borokovski să aparțină vreunuia dintre aceste grupuri. Dar, dacă nu fac parte din nici o tabără, atunci care ar putea fi motivele din spatele actelor lor? Ar trebui oare ca Novak să-și facă griji, gândindu-se că a dat peste o nouă formă de insurgență?

A trecut ceva vreme de când cei trei oaspeți au mers la etaj, iar lui Novak nu-i place deloc faptul că zăbovesc atât de mult în odăile lor, aceleași odăi pe care Adamski le-a eliberat în mare grabă pentru ei. Taverna asta, care i-a adăpostit mereu pe bărbații din Baranovici și prostituatele lor, nu mai este dintr-odată bordel? Mai nou se fac aici împărtășanii? Și ce uneltesc ăia trei acolo sus? Dorm? Complotează împreună cu Adamski? Își ascut cuțitele? Cum ar putea un vagabond atât de beat precum pretinde el că este să se strecoare până la etaj?

Novak își ia bastonul și șchioapătă spre ieșire, pentru a lua o gură de aer proaspăt. Privește în sus, spre cel de-al doilea etaj al tavernei. Lămpile sunt stinse, iar ferestrele întunecate par niște guri căscate. Se îndreaptă spre grajduri. Îngrijitorul doarme dus pe un morman de paie, iar câțiva cai moțăie în staul. Noaptea învăluie orașul Baranovici într-un voal moale și cețos. Departe de locul acesta, la Sankt-Petersburg, soția lui, Anna, și cei doi fii ai lor vor fi adormit deja. Dacă și-ar face apariția pe neașteptate și i-ar lua prin surprindere, ei doar ar pretinde că se bucură să-l vadă, însă zâmbetele lor n-ar face decât să mascheze stânjeneala intolerabilă pe care le-o provoacă prezența lui. Mai bine să stea aici, îmbrăcat în zdrențe, în mijlocul nopții, departe de ei, pentru că zdrențele sunt uniforma lui, iar asta îi e slujba, și pentru că absența sa de acasă are în felul ăsta o justificare onorabilă.

Durerea din picior e mai tăioasă noaptea. Imediat ce-și revenise, acceptase fără ezitare propunerea feldmareșalului Osip Gurko de a se alătura Ohranei, mai ales de frica vieții lipsite de rost care l-ar fi așteptat după lăsarea la vatră.

— Misiunea noastră este aceea de a da dovadă de același curaj și de aceeași demnitate pe frontul de acasă, cum am făcut-o în focul luptelor, i-a spus Gurko lui Novak, în clipa în care l-a convocat la întâlnirea din Sankt-Petersburg.

Așa încât Novak și-a luat în primire noua slujbă cu un simț reînnoit al curajului și demnității. Și tot cu demnitate și curaj și-a alcătuit rețeaua de agenți, a amenințat civili, a operat arestări și a târât copii înfricoșați afară din paturile lor. Până aici,

toate bune și frumoase. Dar, odată cu trecerea timpului, Novak a început să înțeleagă că slujba lui cere calități opuse curajului și demnității. Singura justificare pentru îndeplinirea îndatoririlor sale josnice este exercitarea puterii cu care a fost învestit de către Imperiul Rus.

Acum trebuie să se întoarcă la linia frontului, care în momentul acesta nu e alta decât infamul stabiliment al lui Patrick Adamski. El știe că, dacă țărănoiul cu buza spartă chiar este un ucigaș care mânuiește cu îndemânare lama cuțitului, protocolul îi dictează să ceară întăriri. Având în vedere faptul că n-are decât un singur picior sănătos, trebuie să evite pe cât posibil orice confruntare. Așa că-l trezește pe grăjdar și-l trimite cu un mesaj urgent către agenții lui, care probabil și-au găsit deja drumul spre casa plină de plăceri a lui Tomașevski. Grăjdarul se trezește și-și scutură paiele de pe haine, ca și cum i s-ar părea firesc să fie trezit în toiul nopții de către un bărbat complet necunoscut și să i se dea de îndeplinit o sarcină. Mai ales una ca acesta: trebuie să găsească un bărbat pe nume Albin Dodek și să-i alerteze pe agenții Ostrovski și Simanski.

În clipa în care Novak se întoarce la masa lui din tavernă, descoperă cu profundă satisfacție că norocul îi surâde: scobitoarea evreiască jigărită, care mai devreme șezuse alături de manierata și impecabila lui soție, tocmai coboară treptele, nerăbdătoare să se alăture jucătorilor de cărți. Aceștia din urmă îi aruncă o privire și izbucnesc în hohote de râs, însă, în momentul în care el flutură câteva monede prin fața ochilor lor, îl primesc cu bucurie. Îi oferă un strop de votcă ieftină, anticipând un câștig ușor și rapid. Scobitoarea umană dă băutura pe gât și reușește să piardă o rublă întreagă înainte de finalul primei mâini, după care își freacă barba neîngrijită, ca și cum ar încerca să tragă o învățătură din această pierdere. În timp ce se joacă a doua mână, emite o serie întreagă de hmmm, hmmmm-uri gânditoare și se preface că-și pune cărțile în joc abia după o îndelungată cântărire a situației, deși e limpede pentru toată lumea din jur că mintea lui e rezistentă la orice

formă de logică. În timpul celei de-a treia mâini face o greșeală atât de prostească, încât ceilalți încep să creadă că țeasta îi e plină de paie și pierde cinci ruble dintr-o singură lovitură.

La cea de-a șaptea mână, jucătorii îi spun că a ieșit din joc, pentru că și-a pierdut toți banii. Scobitoarea îi roagă cu cerul și pământul să-i dea voie să rămână în joc, declarând sus și tare că în curând îi va lăsa pe toți cu buzunarele goale, iar, dacă n-o va face, atunci le promite o surpriză. Fericiți că au pe seama cui râde, rechinii cartofori îi dau voie să rămână în joc. După mâinile șapte, opt și nouă, datorează deja încă cinci ruble pe care nu le are, iar, când jucătorii își cer surpriza promisă, Shleiml își scoate pălăria și le oferă un concert gratuit.

— Sunt un cântăreț renumit, îi anunță el, cu respirația duhnind a votcă. *Adooooon olaaaaam...* continuă apoi, cu un vibrato extravagant în voce.

Înainte să-și fi încheiat nota, un pumn aterizează fix în falca lui, iar gura lui Shleiml scuipă câțiva dinți. Acum nu mai este doar un bărbat dator, ci, mai exact, un evreu dator unui polonez – situație care se va încheia, inevitabil, prost. Înainte ca cel de-al doilea pumn să-și găsească ținta, Novak se ridică în picioare, apucă un scaun și strigă că va achita el datoria evreului. În loc de cinci ruble, el scoate o bancnotă de douăzeci și cinci.

Jucătorii de cărți se privesc uimiți unul pe celălalt. Individul cel mai musculos din grup e tentat să ia banii, dar unul dintre amicii lui înșfacă bancnota și i-o înapoiază lui Novak, cu o plecăciune.

— Nu e nevoie, Înălțimea Voastră.

Într-o secundă, petrecerea se sparge: unul dintre ei își cere scuze și spune că e așteptat acasă de soție, un altul se oferă să-l însoțească, al treilea se simte obosit, iar cel de-al patrulea trebuie să se trezească devreme a doua zi. Novak știe că tocmai s-a dat de gol. Se presupune că un vagabond beat ca el n-ar avea de unde să aibă atâția bani în buzunar. Insistă să plătească datoria evreului, în timp ce grupul se sparge, dar jucătorii continuă să refuze, iar, înainte să iasă din tavernă, așază scobitoarea pe un

scaun şi îi potrivesc hainele, deşi e destul de greu să dichiseşti un idiot cu gura plină de sânge şi câţiva dinţi lipsă. Următorii care îşi iau tălpăşiţa sunt clienţii de la masa alăturată, târând după ei un beţiv stupefiat, care stătuse tot timpul până atunci la uşă, bând de unul singur. În cele din urmă, în tavernă rămân doar Novak şi *żyd*-ul, care priveşte fix înainte şi mormăie *be-terem koll, yetzirrr nivraaa...*

Novak se aşază în faţa lui şi îi toarnă în cap un pahar cu apă. Confuză, scobitoarea priveşte spre Novak asemenea unui om orbit de lumina soarelui.

— Unde e soţia ta? întreabă Novak pe un ton calm. Te duc eu la ea.

— Soţia mea?

— Nu e soţia ta?

— De unde să ştiu eu cine e? Cum ar putea să fie soţia mea? Ne-am întâlnit astăzi, deşi ea pretinde că a fost alaltăieri. M-au luat de pe marginea drumului, din Telehanî, aşa zic ei, deşi eu nu-mi aduc aminte să fi ajuns în Telehanî. Cum ar fi putut să mă ia dintr-un loc în care n-am fost? Dracu' ştie! Poate că onorabilul domn mă poate lămuri şi pe mine, fiindcă eu nu pricep nimic din toată povestea asta.

În clipa aceasta, în faţa lui Novak se deschide o oportunitate fantastică. Ar putea lua în spinare scobitoarea asta şi ar putea urca scările, fără ca nimeni să suspecteze adevăratele lui intenţii. Cu toţii vor crede probabil că a fost un gest cavaleresc acela de a-l salva pe prietenul lor din gura rechinilor cartofori şi nu vor ghici niciodată că el este însuşi comandantul poliţiei secrete care acţionează pe raza guberniilor de nord-vest. Dar singurul picior sănătos al lui Novak nu reuşeşte nici măcar să susţină trupul firav al scobitorii, iar, în clipa în care încearcă să-l salte, alunecă la cel de-al doilea pas, şi cântăreţul inconştient aterizează pe pulpa lui schilodită. Patrick Adamski, alarmat probabil de bufnitură, coboară în grabă scările şi le înfige amândurora câte o mână în gât.

— Porci mizerabili ce sunteţi, ajunge pentru astăzi!

Azvârle trupul scobitorii spre ușă și-l lovește pe Novak în măruntaie. Colonelul încearcă să se ridice, în ciuda umilinței, însă bastonul i-a rămas lângă trepte, așa că se prinde cu mâna de marginea unei mese și se târăște în direcția celui de-al treilea picior. Adamski i-o ia înainte, îi privește mânerul acoperit de gravuri și-și dă seama că acela nu are cum să fie bastonul unui vagabond. Ba mai mult, Adamski a văzut zeci de bărbați al căror mers a fost schilodit de răni provocate de șrapnele și ale căror picioare au fost amputate chiar deasupra gleznei, grație metodei inovatoare a marelui chirurg Pirogov. Se întoarce spre Novak cu teamă. E limpede pentru amândoi că de-acum nu pot fi decât fie prieteni, fie dușmani, nu există cale de mijloc.

— Deci ai o odaie pentru mine? întreabă Novak, scuturându-și praful și mizeria de pe cămașă.

— Îmi pare rău, domnule, zice Adamski, presupunând că omul din fața lui e cel mult căpitan. Hanul e plin în noaptea asta.

— Aș putea să împart odaia cu ei, zice Novak. Am putea să ne înghesuim puțin. Crezi că i-ar deranja?

— Cu ei?

— Perechea drăguță pentru care ai făcut atât de mult efort să eliberezi o odaie.

Adamski tace.

— Măcar te-au plătit? Cu bani, vreau să zic.

— Pentru ce altceva aș face-o? chicotește Adamski. Pe ochi frumoși?

— Nu știu.

— Dacă nu plătesc, îi duc în șuturi până la poliție.

— Ei bine, zice Novak, așezându-se, tocmai despre poliție voiam și eu să vorbim.

Adamski se afundă la rândul lui într-un scaun.

— Ești cumva…?

— Nu chiar, zice Novak.

Face meseria asta de zece ani și încă îi vine greu să admită că nu e nimic mai mult decât o cârtiță amărâtă pusă în slujba poliției, și încă una de grad înalt.

— Nu-ți voi cere documentele la control, domnule Adamski – sau să-ți spun, mai bine, căpitane Adamski.

Novak observă că hangiul tremură. Interogatorul se află în avantaj.

— În orice caz, sunt obosit, e deja târziu și am nevoie de un pat în care să dorm. După cum ai văzut – sau poate că n-ai văzut, fiind atât de ocupat cu gestionarea afacerilor dumitale –, tocmai l-am salvat pe idiotul ăsta din ghearele cartoforilor ălora furioși. Nu vreau să-i fac nici un rău. Și ce anume cer în schimb? Să împart camera cu omul a cărui viață tocmai am salvat-o. Și soția lui pare de treabă – umilă și timidă. Mă întreb cum de a nimerit într-o asemenea cloacă? Probabil că aici și-a băgat dracul coada, deși n-aș putea fi chiar sigur de asta. Sunt convins că celor doi le-ar plăcea foarte mult să-mi povestească despre aventurile prin care au trecut pe parcursul călătoriei. În timpul ăsta, tu vei putea sta de vorbă pe îndelete cu vechiul tău prieten. Sau e un dușman? Greu de spus. În orice caz, dacă se întâmplă să te trezești de dimineață și să constați că cei doi soți chiar au plecat fără să plătească, mă ofer bucuros să achit datoria în locul lor. Și ne putem învoi ca asta să rămână secretul nostru, nu-i așa?

Chiar în momentul acela, bărbatul cu buza spartă coboară treptele scării. Trece pe lângă ei și salută, dând din cap politicos, după care se apleacă deasupra scobitorii care zace încă în fața ușii de la intrare. Pentru o clipă, lasă impresia că vrea să readucă epava la viață, dar, în loc de asta, îi trage un șut în față, îl apucă de-o ureche și-l târăște afară din încăpere, ținându-l de gulerul hainei. Dispar amândoi la etaj. Novak râcâie podeaua murdară cu vârful bastonului, ca și cum ar fi deranjat de o pată, după care îl lasă jos și se ridică în picioare, planând mare și amenințător deasupra lui Adamski, care rămâne în continuare așezat pe scaun.

— Văd că-ți faci griji pentru omul ăsta, să nu crezi că n-am observat, zice Novak. Chiar e un vechi camarad de arme,

Adamski? Dacă e cu adevărat prietenul tău, siguranța îi e garantată. Cred că ne înțelegem unul pe celălalt, nu-i așa?

Adamski pălește.

— Cred că, în cazul în care-i ținem aproape pe oamenii de care ne pasă, poate chiar încuiați cum se cuvine, într-o odaie privată, putem paria că nu li se va întâmpla absolut nimic rău, cel puțin nu în noaptea asta. Cât îi privește pe ceilalți, de ce să nu lăsăm soarta să-și urmeze cursul firesc?

Adamski încuviințează.

V

La aproximativ trei dimineața, Fanny se trezește speriată, având senzația că un păianjen uriaș i se târăște pe gât. O siluetă stă așezată pe scaunul de lângă patul ei și o ține de mână. Ea se răsucește pe spate și-și duce mâna la teaca lipită de pulpă. Însă mișcările ei sunt prea bruște, iar silueta o apucă de gât și-i țintuiește mâna pe saltea.

— N-ai de ce să te temi, zice bărbatul încetișor. Sunt doar eu aici.

Fanny simte că nu poate respira. Geana de lumină care pătrunde pe fereastră a decojit bezna de pe un petec minuscul de podea, lăsând tot restul cufundat într-un întuneric ca de smoală.

— Ce vrei? întreabă ea pe un ton ascuțit, sperând că Jijek o va auzi din camera cealaltă, sau că-l va trezi măcar pe Shleiml Cantorul, care sforăie în patul de alături. Presupune că bărbatul de lângă patul ei e Patrick Adamski, omul care-i urăște atât de mult pe evrei. Un individ care a incendiat sinagogi nu s-ar da în lături de la a-i face rău.

— Ei bine, draga mea, nu ne cunoaștem, dar persoana mea nu contează în clipa asta, iar eu n-am cu siguranță de gând să mă transform în subiectul acestei conversații. Tu, pe de altă parte… nu se întâmplă în fiecare zi să dai peste o femeie atât

de tăcută și de fragilă într-o tavernă mizerabilă ca asta, și, mai ales, în nici un caz una cu un accent ca al tău. Dacă ar fi să ghicesc, aş spune o evreică, poate chiar o mamă evreică, dar n-aş băga mâna în foc pentru asta. Pentru că e lucru ştiut, mamele evreice nu-și abandonează căminul și copiii, nu-i așa?

Toate simțurile lui Fanny sunt în alertă. Hainele hangiului duhnesc a băutură, respirația îi e râncedă, iar dinspre trupul lui plutește miros de transpirație și un ușor iz de sânge. Mâna din jurul gâtului său e aspră și puternică; i-ar fi imposibil să se elibereze din strânsoarea ei.

— În orice caz, Adamski, hangiul, m-a asigurat că putem sta de vorbă liniștiți, fără să ne întrerupă nimeni, așa că am adus cu mine acest rachiu fin de prune, să închinăm în cinstea ocaziei care ni se oferă. Cum spuneți voi, *Lehaim*! Dacă slăbesc puțin strânsoarea, promiți că nu țipi?

Fanny încuviințează. În mod limpede, bărbatul care o ține imobilizată nu e Adamski. În schimb, nenorocitul i-a trădat.

— Prea bine. Sigur nu vrei să bei un pahar cu mine? Nu? Nu-ți face griji, totul e deja aranjat. Dintr-o clipă într-alta trebuie să-și facă apariția câțiva buni amici de-ai mei, care să mă ajute să-l salt pe bătăușul pe care l-ai angajat să-ți facă treburile murdare. Iartă-mă că nu includ în poveste și figura plină de drăgălășenie care sforăie lângă tine, dar, chiar și după numai câteva secunde în prezența lui, îți poți da seama că, dacă bietul prostovan e implicat în vreo crimă, atunci asta s-a întâmplat cu siguranță fără ştirea lui. Nu ești de acord cu mine? L-ai luat cu tine pentru a-l folosi pe post de asigurare – un alibi, în termeni juridici. Dar mărturia unui pierde-vară ca el e o sabie cu două tăişuri, care poate fi cu uşurință folosită împotriva ta. În orice caz, v-aş lăsa pe tine şi planul tău să vă urmați calea, ba poate chiar te-aş ajuta, în cazul în care reușești să mă lămurești ce anume urmăreşti. Mă tem însă că ai deja trei cadavre lăsate în urmă și cred că lucrurile vor deveni din ce în ce mai rele, dacă nu dăm cărțile pe față chiar aici, în clipa asta. Prin urmare, am o singură întrebare pentru tine, iar, dacă vei avea înțelepciunea

să-mi răspunzi cinstit, poate reuşim să reevaluăm situaţia în care te afli. Întrebarea mea e: De ce? Atât. De ce?

Fanny nu răspunde. Mâna din jurul gâtului ei se încleştează şi mai strâns.

— Zvi-Meir, zice printre dinţi.

— Zvi-Meir? Strânsoarea slăbeşte puţin. Ce dracu-i ăla un Zvi-Meir?

De afară se aude zgomot de copite galopând. Caii se opresc lângă han, iar bocănitul paşilor călăreţilor răsună pe podeaua de la parter. Bărbatul o eliberează pe Fanny şi iese în întâmpinarea nou-sosiţilor. Îi ordonă unei brute pe nume Simanski s-o păzească pe Fanny, după care, pe un ton autoritar dar calm, Piotr Novak le cere celorlalţi doi bărbaţi să-l urmeze în odaia hangiului, Patrick Adamski, avertizându-i că ar trebui să se aştepte la o oarecare împotrivire din partea căpitanului şi a prietenului acestuia, doi soldaţi căliţi în lupte.

Simanski nu e deloc mulţumit de misiunea primită. Să păzeşti o femeie e o sarcină lipsită de importanţă, de genul celor potrivite pentru un recrut. În loc să facă asta, se plimbă pe coridor, mai aproape de acţiunea reală. Poate va avea totuşi ocazia să-şi demonstreze adevărata valoare.

Ceilalţi doi agenţi, împreună cu Novak, dau năvală în odaia lui Patrick Adamski şi-i găsesc pe hangiu şi pe voinicul prieten al acestuia dormind duşi. Adamski se trezeşte tresărind, sare din pat ca ars şi strigă la Novak:

— Ticălosule! Mi-ai promis că ne laşi în pace.

Imediat e lovit în plină figură de Albin Dodek. Ostrovski şi Dodek l-au imobilizat deja pe nelegiuitul cu buza spartă: îi pun cătuşele, încrucişându-i mâinile la spate şi lipindu-l cu fruntea de perete. Novak îl loveşte pe Adamski cu piciorul în vintre, returnându-i lovitura cu care hangiul îl tratase mai devreme, şi îi împunge pieptul cu vârful bastonului.

— Ştii care e diferenţa între un căpitan şi un colonel?

Adamski se zvârcoleşte.

— Ți-o voi explica eu cu plăcere, dragul meu domn. Un bun căpitan trebuie să fie un ofițer exemplar pe câmpul de luptă. El trebuie să-și conducă oamenii întotdeauna din prima linie, să dea dovadă de foarte mult curaj și să-și cucerească dușmanul. Dar un colonel trebuie să fie viclean, trebuie să construiască strategii, să pună la cale diversiuni, ba chiar să sacrifice o escadrilă, pentru a salva o alta. Ca să nu mai lungim povestea, trebuie să fie un ticălos plin de șiretenie. Cu cât urci mai mult pe scara ierarhică, cu atât mai mulți oameni trebuie să înșeli, și nu doar dintre inamici, ci și dintre subalterni. Nu-i așa? Iar acum să revenim la noi. În timpul ultimei noastre conversații, am simțit că nu sacrificai perechea aceea ciudată doar pentru a-i salva pielea prietenului tău, ci că erai chiar bucuros la gândul că vor fi capturați. Dar, dacă așa stau lucrurile, conform înțelegerii noastre, eu îți voi face un serviciu, iar tu nu va trebui să sacrifici absolut nimic în schimb. Prin urmare, dacă reevaluăm situația, înțelegerea noastră nu conținea și acest moment. Așa că haideți acum să bem cu toții un pahar de rachiu și să stăm prietenește de vorbă. Ce ziceți? Simanski!

Novak urlă pe coridor:

— Adu femeia!

S-a dovedit a fi un plan impecabil, executat perfect. Dodek și Ostrovski îl privesc pe comandant plini de admirație. Instrucțiunile date adjunctului și agenților săi au fost fără cusur, de la bun început, iar evaluarea situației, absolut genială, mai ales când te gândești că a pus totul la cale după ce și-a petrecut cea mai mare parte a nopții în spelunca asta, lovit în coaste și în stomac. Judecând după discursul limpede și fără echivoc pe care i l-a ținut lui Adamski, colegii lui își pot imagina ce ar putea ține în mânecă, pentru interogatoriu.

Există totuși o scăpare în planul acesta – una care nu le-ar fi putut trece prin minte nici unuia dintre ei, în momentul acela. Simanski, în ciuda instrucțiunilor clare de a o păzi pe femeie, stătuse destul de mult timp pe hol, frustrat de faptul că îi fusese refuzat accesul la acțiunea care se desfășura în camera

de alături. În odaia pe care s-ar fi presupus că trebuia s-o păzească lăsase o biată femeie neajutorată și o creatură nefericită, dormind lângă ea, care, judecând după mirosul rânced, probabil se scălda într-o baltă de urină. Iar el, Simanski, în loc să se poarte asemenea unui agent al legii și ordinii, este forțat să piardă vremea cu ei, făcând-o pe îngrijitoarea. Camarazii lui l-ar putea porecli Florence Nightingale și i-ar putea schimba arma cu bandaje și dezinfectant.

Așa că, puțin câte puțin, își abandonează postul și se apropie din ce în ce mai mult de câmpul de luptă, de odaia hangiului. În cele din urmă, lăsându-și spatele expus către oricine ar fi trecut pe coridor, își lipește urechea de ușa dincolo de care are loc arestarea.

Deodată, Simanski simte o înțepătură pe gât, urmată de o durere ascuțită. Îngheață, așteptându-se ca totul să treacă repede, apoi plesnește locul în care a fost înțepat, ca pentru a alunga o muscă sau un țânțar. Dar, în clipa în care se întoarce spre ușă, cu gândul de a asculta ce se întâmplă în continuare în camera hangiului, își dă seama că palma îi e udă, acoperită de un lichid ciudat. Privește peste umăr și o vede pe femeia pe care ar fi trebuit s-o păzească, stând chiar în spatele lui. Vrăjitoarea nebună îl privește cu seninătate, iar el crede că ar trebui s-o roage politicos să se întoarcă în camera ei. În momentul acela, simte cum o durere de neîndurat îi spintecă țeasta, spulberându-i porțile conștiinței, iar pumnii îi izbesc ușa din fața lui, deschizând-o.

La vederea lui Simanski în prag, Novak regretă că nu l-a dat afară imediat după ce i-a prezentat raportul acela fabricat. Este o rușine pentru Ohrană să aibă un agent care să arate astfel, cu ochii bulbucați și saliva curgându-i din colțul gurii, ca unui bețiv mizerabil.

— Simanski! mugește Novak. Unde-i femeia?

Dar, înainte de a apuca să răspundă, Simanski se prăbușește pe podea cu o bufnitură înfundată, mort de-a binelea. Căzătura dă la iveală ucigașa, care stă încă în picioare, în spatele lui, și,

pentru o clipă, toţi inamicii care se află în odaia lui Adamski sunt uniţi într-o stare de şoc. Apoi Fanny năvăleşte în cameră şi sare la gâtul unuia dintre bărbaţii care-l ţin pe Jijek. Spre deosebire de Simanski, agentul Ostrovski ştie deja la ce poate să se aştepte, dar e luat totuşi prin surprindere de agilitatea şi precizia loviturii. Grumazul îi e spintecat, iar el se cufundă în moarte, părând că-și savurează ultimele clipe de viață. Cade la podea, cu fața între genunchi, lăsând impresia că e pierdut în gânduri despre Dumnezeu ştie ce.

Albin Dodek prinde brațul lui Fanny şi îi smulge cuțitul din mână, în timp ce Novak răsuflă uşurat. Puțin prea repede, totuşi – deoarece căpitanul Patrick Adamski, care fusese până atunci imobilizat de vârful bastonului lui Novak, înfipt în pieptul lui, profită de încăierare și sare de la podea. În ciuda coastelor rupte, reuşeşte să apuce bastonul din strânsoarea mâinii lui Novak. Se îndreaptă spre Albin Dodek şi-i ciomăgeşte spinarea, urlând către colonel să nu facă nici o mişcare. Dodek scapă cuțitul, Fanny îl ridică, iar Adamski desface cătuşele lui Jijek. Înainte să se facă nevăzuți, căpitanul îl fixează cu privirea pe Novak, iar colonelul îi răspunde cu o căutătură posacă. Colonelul ştie precis ce gândeşte Adamski. Căpitanii sunt de obicei nişte luptători excepționali și, chiar dacă gândirea lor strategică tinde să fie limitată, ştiu foarte bine de ce e nevoie pentru a ieşi învingători dintr-o luptă corp la corp. Adamski ridică în aer bastonul. Novak își acoperă instinctiv capul, însă căpitanul alege să-l lovească în picior, iar bastonul se face bucăți în clipa în care se izbeşte cu putere de piciorul lui deja schilodit. Durerea urcă spre restul trupului, exact ca atunci, în timpul bătăliei din Pasul Şipka, atunci când, aruncând o singură privire spre piciorul ciopârțit, a înțeles că visul lui de a deveni general, asemenea marelui Osip Gurko, e iremediabil compromis. Se târâse pe pământul năclăit de sânge precum o şopârlă mutilată, sperând că spadasinii turci vor ciopârți epava care ajunsese. În schimb, doctorul regimentului a făcut pe dracu-n patru să-i oprească hemoragia și să-i salveze

viața, care de atunci se duce încontinuu de râpă. Novak se zvârcolește agonizând la picioarele lui Adamski, urlând suficient de tare încât să fie auzit în tot orașul Baranovici.

— Știi care e diferența între un căpitan și un colonel? îl întreabă Adamski, scuipând prin colțul gurii. Un căpitan nu se smiorcăie ca un copil.

Cu puțin timp înainte de răsăritul soarelui, o căruță trasă de doi cai iese din grajdul hanului. Nu prea repede, totuși, nu trebuie să pară că pasagerii ei fug de ceva.

Patrick Adamski și Fanny Keismann stau așezați fiecare pe câte o margine a caprei, al cărei mijloc e ocupat de Jijek. Cei trei n-au schimbat nici măcar un singur cuvânt de când au reușit să fugă. Fanny a fost atacată în timp ce dormea, dar a ieșit victorioasă; Adamski a trădat-o, însă ulterior a ajutat-o. Iar Jijek, care până foarte curând a fost principalul suspect al lui Novak, a fost din nou bătut, încătușat și apoi salvat. În căruță zace încă un bărbat, Shleiml Cantorul pe numele lui. A traversat această noapte dramatică și înfiorătoare fie beat, leșinat sau adormit, reușind totuși să strecoare un scurt *Adon Olam*. Tropăitul monoton al cailor și legănatul căruței par să completeze perfect somnul lui profund, în timp ce sforăitul rivalizează cu zgomotul de copite. Cei trei se întorc pentru a-l privi pe *hazan* și, chiar dacă n-o recunosc, inimile le sunt pline de bucurie, deși numai pentru o clipă trecătoare.

MOTAL

I

Evreii știu, iar Mende Speismann nu face excepție, că trupul poate fi modelat cu foarte puțin efort: nu trebuie decât să sari o masă pe ici, pe colo, să eviți dulciurile și, peste puțin timp, hainele devin largi în talie și flutură în vânt. Dar cazna fără sfârșit a sufletului, Dumnezeu să-l ajute, e atât de demoralizantă. Cum e oare posibil ca omul să nu-și piardă credința în Regele Regilor în vremuri de restriște? Cum ar putea rezista cineva tentației de a bârfi și de a defăima, *lashon hara*, și cum ar putea să-și stăvilească gândurile eretice? Pare că, de vreme ce trebuie să ne alegem luptele cu voința cu mare grijă, e de preferat să răsfățăm trupul cu câte o linguriță de zahăr, atunci când el o cere, și să îmboldim viguros spre acțiune un suflet mult prea leneș pentru rugăciune. Din acest motiv, Poporul Ales nu traversează în mod obișnuit munții, rareori colindă câmpiile și pășunile și-și întinde mădularele doar o singură dată pe zi, seara. În ochii lor, învățații pot muta munții din loc doar cu puterea minții, iar cel mai mare luptător dintre toți e acela care își supune propriile nevoi. Își neglijează trupul în beneficiul înălțării sufletului, deoarece e limpede pentru ei că un suflet sănătos într-un trup bolnav e de preferat unui suflet beteag într-un trup sănătos. La asta se reduce totul.

Totuși, din clipa în care Mende Speismann află despre dispariția surorii ei mai mici, Fanny, nu mai poate suporta să stea întinsă în pat. După ce a citit tulburătorul anunț din *Hamagid*, s-a uitat în jos, spre pulpele ei cărnoase, spre gleznele umflate, spre tălpile late și degetele butucănoase. Mende Speismann și-a repetat mereu că trupul vine pe locul al doilea.

Dacă, Doamne păzește, și-ar pierde o mână, tot Mende Speismann ar rămâne. Dar, dacă n-ar mai respecta ziua de Șabat, ce s-ar alege de ea? Ar fi la fel de nefericită ca goimii, un animal fără suflet, lipsit de însemnătate și scop.

Cu toate astea, ceva legat de corpul ei o deranjează atât de tare, încât nu poate fi evitat prin evadarea în reflecții spirituale. Își simte picioarele ca și cum acestea ar fi traversat o limită ciudată, dincolo de care nu mai sunt picioarele ei. Tălpile umflate și coapsele care gem sub greutatea abdomenului fleșcăit – cui aparțin ele? Bucata de carne putrezindă la care se uită acum nu poate fi ea. Slăbiciunea mădularelor nu pare s-o reprezinte. Probabil privește trupul unui copil neajutorat, cu siguranță ăsta nu e al ei. Cine ești tu, Mende Speismann? Cu tot respectul față de umilința pe care a simțit-o după dispariția lui Zvi-Meir, n-ar fi trebuit să neglijeze alte îndatoriri, mult mai importante, precum copiii ei, de exemplu, și ajutorul pe care s-ar fi cuvenit să i-l dea surorii sale. Este limpede că familia Keismann are nevoie de ea acum. Natan-Berl și copiii sunt probabil copleșiți de durere, în vreme ce ea continuă să se complacă în indolență. Ce rușine!

Pentru prima dată, după luni de zile, Mende se ridică în picioare. O *mechaye*[1]. Capul i se învârte, iar trupul îi tremură din toate încheieturile, dar nu se retrage imediat în culcușul sigur pe care i-l oferă patul, ci se sprijină de perete, până când trece furtuna. Simțindu-se din nou sigură pe picioare, examinează camera cu o expresie dezgustată. Asemenea unui rege care se întoarce dintr-o campanie și-și găsește regatul în ruină, strigă pe un ton ascuțit:

— Yankele! Mirl!

În camera de alături se aud pași mărunței, ca de veveriță. Yankele și Mirl se jucau pe podeaua bucătăriei, iar o groază neașteptată îi face să se ascundă sub masa din bucătărie, așa cum au fost instruiți să facă în cazul în care ar auzi zgomot de

1. Plăcere.

cai galopând. Rochaleh și Eliyahu se așază în fața copiilor, ea împietrită, el, nesigur. Autoritară ca un feldmareșal, Mende își face apariția în bucătărie, îmbrăcată într-o rochie turcoaz, cu ciucurași, pe care nu-și amintește s-o fi avut. Bătrânii se privesc încurcați unul pe celălalt.

— Voi nu citiți niciodată ziarele? îi întreabă ea. Nu știți să citiți? Voi nu vorbiți cu vecinii? Vă ascundeți în propria casă?

— Ce masă? urlă Eliyahu, întorcând urechea spre ea.

— Casă! urlă și Rochaleh.

— De ce nu sunteți la Natan-Berl, în Upirava? întreabă Mende. De ce nu mi-ați spus despre sora mea?

— De ce nu ți-am spus ce? zice Rochaleh pe un ton defensiv. Tu ai spus cu gura ta că e în Kiev.

— Îmi dau seama că nu vă interesează câtuși de puțin Casa lui Israel, că nu v-ar putea păsa mai puțin de ceea ce se întâmplă în propriul vostru oraș. E alegerea voastră. Dar acum vreți să vă îndepărtați și de propria familie? Biata mea soră a plecat, Dumnezeu să ne ajute. A dispărut. Numai Dumnezeu știe unde se află. A lăsat în urmă cinci copii nefericiți și un soț în stare de șoc.

— Foc?! întreabă Eliyahu încurcat.

— Șoc! mârâie Rochaleh, după care se întoarce, să oprească salva de acuzații a lui Mende: O tragedie, într-adevăr, însă n-am știut nimic despre asta, jur.

— Dar cum puteți sta aici când e nevoie de voi în altă parte? întreabă Mende consternată. Haideți, să pregătim bagajele pentru drum; trebuie să le ducem ceva ca lumea de mâncare și să ne pregătim să rămânem acolo cât timp va fi necesar. Îi vom ajuta să conducă gospodăria. Copii!

Îi cheamă pe Yankele și Mirl, care o privesc pieziș din ascunzătoarea lor de sub masă.

— Aveți de gând să vă îmbrăcați astăzi?

Rochaleh și Eliyahu se uită unul la altul. Primul lor impuls e s-o urmeze. Dar apoi își aduc aminte de propria sărăcie și își dau seama că sunt pe cale să-i facă pe plac unei nebune fără

judecată, care continuă să strige la ei. Ce vrea să spună prin „ceva cumsecade de mâncare"? Când ei n-au nimic, în afară de cartofi și morcovi? Ce provizii i-ar putea duce ei familiei Keismann – pâine mucegăită? Încă din clipa în care a început negocierea condițiilor în care urma să aibă loc căsătoria fiului lor cu Mende Schechter, fiica lui Meir-Anschil Schechter, părinții au știut că vor avea parte de o mulțime de necazuri. Auziseră poveștile din Grodno. Știau de mama lui Mende, bolnavă de melancolie, iar sora ei – *die vilde chaya* – le stârnea groaza, dar cedaseră cu toții în fața rugăminților pețitorului, Yehiel-Mikhl Gemeiner. Vorbise foarte frumos despre Mende și calitățile ei extraordinare, lăudase educația pe care o primise în casa lui Sondel Gordon, croitorul. Singurul lucru pe care-l împărtășea cu sora ei era zestrea generoasă.

Ei bine, se alesese praful de toate. Fiul lor risipise zestrea în încercarea sortită eșecului de a deveni negustor ambulant, sora a fost și a rămas nebună, iar nora lor pare că se îndreaptă în aceeași direcție.

— Să le gătim? întreabă Rochaleh pe un ton batjocoritor. Să gătești *tu* pentru ei. Și ar fi bine să te îngrijești mai întâi de propriii copii, nu să-ți verși furia asupra unor oameni mai bătrâni și mai buni decât tine!

Rochaleh arată cu degetul spre castronul cu legume, în care se vede un singur cartof zbârcit.

— Acolo-s proviziile, asta dacă nu cumva te poți duce la râu și să te întorci iar cu trei ruble în buzunar. Că tot veni vorba, ce făceai cu toți banii ăia la tine? M-am abținut o lună întreagă să-ți pun întrebarea asta. De unde îi aveai?

Conform obiceiurilor din familia lor, Mende ar trebui să suporte acum biciuiala zdravănă a limbii ascuțite a soacrei ei. Dar Mende o ignoră pe Rochaleh. Furia bătrânei zumzăie în fundal asemenea unei orchestre de greieri. Mende își concentrează atenția asupra cartofului ridat, expus într-o splendidă izolare. Două frunze mititele cresc din mijlocul lui. Împotriva tuturor legilor logicii, piatra asta încremenită naște viață, iar

Mende își trece cu delicatețe degetele peste frunzele minuscule. Simte viața pulsând pretutindeni. Tocmai a avut loc un mare miracol, iar ea se ghemuiește sub masă, să-și îmbrățișeze copiii.

— Dragii mei, zice ea, cu ochii în lacrimi. *Mamme* e aici.

Cei doi copii plâng împreună cu mama lor, după care râd împreună cu ea. Rochaleh și Eliyahu urmăresc ca trăsniți suspinele și apoi râsetele celor trei: n-au mai fost martorii unei asemenea scene de foarte mult timp, mai ales una provocată de un cartof vechi și zbârcit. Se privesc unul pe altul și se întreabă cum ar putea să-i îndepărteze pe copii de influența negativă a mamei lor tulburate.

— La piață, le strigă Mende copiilor, repede, înainte să se închidă totul!

Și strecoară cartoful în buzunarul rochiei.

— Ce poți să cumperi, fără nici un ban? o întreabă soacra ei. Lasă copiii aici, scutește-i de umilință!

Dar Mende iese deja pe ușă, cu tot cu copii, îndreptându-se către piață asemenea unui trio de gazele sprințare.

II

În Motal e o zi toridă de vară, una dintre acele zile în care un evreu își demonstrează credința în Dumnezeu fie și numai prin hainele pe care le poartă, amintindu-i-se încă o dată cum credința și confortul se află adesea în conflict. Până la urmă, dacă Dumnezeu i-ar fi poruncit poporului Său să se lăcomească la mâncare, să-și bea mințile în public și să preacurvească fără perdea, atunci întreaga omenire ar fi fost o adeptă devotată a Torei.

Chiar dacă efortul îi taie respirația, Mende înaintează, trecând prin fața caselor, ținându-și copiii de mână. La început, crede că e mai bine să rămână pe aleile umbrite, dar picioarele o conduc apoi pe strada principală. Vede turla bisericii și se îndreaptă spre ea. Fiul ei, Yankele, merge țanțoș alături de ea, mândru ca un păun. De cealaltă parte, fiica ei, Mirl, nu pare

că se simte prea bine; e abătută, arătând asemeni cuiva care încearcă să-și amintească ceva important.

— Nu-ți face griji, fiica mea, spune Mende, simțind că, în ciuda dificultăților prin care au trecut, au rămas totuși uniți ca unul. Familia noastră trebuie să fie puternică, pentru a-i ajuta pe cei aflați în suferință.

Biata mea soră, se gândește Mende. O fi având mințile rătăcite? Poate că s-a ridicat din pat încă adormită, a ieșit din casă, lovită de nebunie, și s-a pierdut? Sau poate că i-a venit dintotdeauna greu să trăiască alături de Natan-Berl, dar a fost mult prea mândră ca s-o arate?

Cea de-a doua posibilitate pare mai plauzibilă. A existat mereu ceva legat de viața surorii ei care nu a fost perfect compatibil cu ceea ce oamenii numesc în general „familie". Natan-Berl e – cum s-ar putea spune – un *yishuvnik* needucat, un urs greoi și lipsit de maniere, ai cărui ochi goi reprezintă dovada faptului că tăcerea nu e întotdeauna de aur. Își protejează destul de bine turmele de boli și paraziți și e un foarte priceput fabricant de brânzeturi, dar adevărul este că Mende a crezut mereu că entuziasmul general stârnit de produsele lui e ușor cam exagerat. Brânza-i brânză și tot brânză rămâne, indiferent ce i-ai face. Nuanțele de care se tot miră atât cunoscătorii nu sunt decât fleacuri care țin de cantități și proporții. Până la coadă, nu vorbim decât de lapte închegat, Doamne iartă-mă! Cel puțin Zvi-Meir avea o perspicacitate ascunsă, o anumită acuitate a minții. Dacă cineva ar fi întrebat-o pe sora ei de ce îl plăcea pe Natan-Berl, răspunsurile sale s-ar fi învârtit în jurul „mulsului" și „asezonării". În străfundul inimii, Mende știe că și ea a jucat un rol în dispariția surorii sale. În loc să-i deschidă ochii lui Fanny și s-o salveze de la o căsnicie lipsită de noimă, s-a abținut și a permis alegerea de coșmar a surorii ei.

Dar acum o va ajuta pe Fanny, și nu se va lăsa oprită de lipsa banilor. Mende se oprește hotărâtă în fața prăvăliei lui Zissel Resnick, simțind turla bisericii plutind deasupra capetelor lor. Bărbatul stă, ca de obicei, sprijinit de tejghea, pe

jumătate adormit, trecându-și degetele printre *tzitzit*, asemenea unui copil ascultător. Cei mai mulți dintre negustori stau în camerele din dos, studiind Tora, în timp ce soțiile lor, femei virtuoase, cum sunt ele, stau în spatele tejghelei, sanctificând astfel ascensiunea soților lor pe scara cunoașterii. La nunți, femeile cântă:

Nevasta pantofarului să bată cuie învață,
Nevasta croitorului, să coasă la lămpaș,
Nevasta căruțașului, să cătrănească lemnul,
Nevasta măcelarului, să tranșeze carnea.

Dar Simcha-Zissel ăsta e o mare figură, așa cum și-a dat repede seama și soția lui, pentru că adoarme buștean imediat ce ochii lui dau de Sfânta Scriptură. La începutul căsniciei lor, lucrul ăsta o scotea din minți.

— Rușine să-ți fie, Simcha-Zissel, stai ca trântorul, în timp ce nevasta ta își rupe spinarea!

Iar el spunea, în apărarea lui:

— Draga mea, cum ar putea un bărbat să studieze toată ziua, fără să mai închidă ochii din când în când?

De-a lungul anilor, soția lui a înțeles că Simcha-Zissel nu se va alătura niciodată elitei celor învățați, așa încât a decis că ar putea, la fel de bine, să-și petreacă timpul moțăind în spatele tejghelei. Din nefericire, omul nu poate să stea toată ziua în picioare, iar, în clipa în care se sprijină de tejghea, câte un ochi i se închide, timp în care celălalt trebuie să rămână vigilent, altfel doamna Resnick dă buzna peste el și-l trezește din somnul lui dulce.

Mende pășește în prăvălie și-și drege glasul. Tresărind, măcelarul răsuflă ușurat când își dă seama că femeia din fața tejghelei nu e soția lui. Își aranjează barba și întreabă cu o voce tunătoare:

— Cu ce vă servesc, doamnă? Pui?

Şi, fără să aştepte răspunsul, ia cel mai la îndemână cuţit şi începe să taie câteva felii dintr-un cârnat pe care nu l-a cerut nimeni.

Acum, după ce a dovedit că e treaz, o observă cu luare-aminte, însă nu o recunoaşte. După încă o privire aruncată copiilor, mătură cu palma feliile de cârnat de pe tejghea şi li le oferă cu generozitate, pe o bucată de ziar. Se întreabă ce croitor fără suflet i-a donat o rochie atât de strâmtă nefericitei ăsteia durdulii. Astfel de observaţii îl fac pe Simcha-Zissel Resnick să fie tot mai convins că graniţa dintre milă şi abuz e uneori foarte ştearsă. De-asta el nu le oferă celor în nevoie nimic mai mult decât resturi de cârnaţi. Dacă un cerşetor ar gusta măcar o dată dintr-o bucată cum trebuie de carne, ar înnebuni, gândindu-se la toate gusturile şi aromele pe care nu le va mai savura niciodată.

Dar femeia asta neînduplecată nu pare câtuşi de puţin mulţumită. E încă în magazin, făcându-l să-şi piardă vremea. Tipic pentru un cerşetor – mereu confundă generozitatea cu slăbiciunea. Vor avea pretenţii din ce în ce mai mari de la el, iar, dacă refuză, se transformă automat într-un zgârcit; dacă îi ajută, va deveni brusc un filantrop, pe care îl vor exploata încontinuu.

— Mulţumesc mult, le spune el femeii şi celor doi derbedei ai ei.

Mirosul lor e greu de suportat, iar trupurile uscăţive ale copiilor sunt o imagine deprimantă.

— Simcha-Zissel Resnick, zice femeia, eu sunt!

Eu? Ce vrea să spună cerşetoarea asta prin „eu sunt“?

— Sunt eu, Mende Speismann.

Mende Speismann. Simcha-Zissel Resnick n-a uitat-o. De la ultima vizită în prăvălia lui, i-a apărut adesea în vise, stând în magazia din spatele casei, muşcând din hălcile de carne roşie pe care i le pregătise. În visele lui, stăteau amândoi întinşi pe grămezi de carne crudă, de pe dinţi le picurau stropi de sânge, iar apetitul lor era insaţiabil. Posedaţi, se devorează unul pe celălalt, sângele se prelinge pe chipul înnebunit al lui Mende,

în timp ce caninii ei i se înfig în piele. După ce termină de mâncat, adorm unul în brațele celuilalt. Chiar în dimineața aceasta, Simcha-Zissel Resnick s-a trezit excitat după ce a visat o zbenguială cu Mende Speismann, iar epava asta umană îi spune acum că numele ei e Mende Speismann. Dar numele singur nu e de ajuns pentru a face legătura între Mende din visele lui și femeia din fața tejghelei. Nu poate fi adevărat.

— Mende? Nu poate fi Mende, cu doar o lună în urmă era... și apoi râul... au spus că Jijek... nu știam că...

— Simcha-Zissel Resnick, zice Mende, probabil ești surprins să afli că sunt bine, dar sora mea e într-un mare necaz, Dumnezeu s-o ajute!

— Sora ta?

Măcelarul se luptă să țină pasul cu abundența copleșitoare de informații.

— Cine? Ce s-a întâmplat?

— Nimeni nu știe. Dar e o treabă cât se poate de serioasă. Grăbește-te! Trebuie s-o pornesc spre satul ei înainte de căderea nopții.

— Să mă grăbesc? întreabă măcelarul, plutind încă în derivă.

— Împachetează-mi câteva dintre cele mai suculente bucăți de carne pe care le ai, te rog. Mă așteaptă cinci copii înfometați!

Măcelarul ezită. Lăsându-se pradă fanteziilor lui sălbatice, reușește să identifice câte ceva din trăsăturile lui Mende pe chipul buhăit din fața lui, dar încă nu-și poate da seama dacă s-a transformat cu adevărat din cerșetoare în clientă. Se așteaptă ca Mende să înceapă să se caute prin buzunare, după bani, dar ea stă în continuare nemișcată, țintuindu-l cu privirea, într-o atitudine imperială.

— Simcha-Zissel Resnick! strigă Mende. Văd că onorabilul meu domn trage de timp. Probabil se așteaptă ă fie plătit? Poate și-a uitat datoria? Reb Moishe-Lazer Halperin știe cum ai profitat de o femeie cu mințile rătăcite, care a intrat în prăvălia ta de ziua ei?

— A profitat? Dar tu...

— Știe doamna Resnick cum ai aprins focul în soba din magazie și ai ademenit-o înăuntru pe amintita femeie?

— Ademenit-o? Dar asta e ridicol!

— Carnea, te rog, domnule Resnick, și nu-ți imagina nicio secundă că asta îți va șterge datoria!

Tocmai în acest moment oportun, își face apariția doamna Resnick.

— Datoria?

I se alătură grăbită soțului ei și o privește pe Mende.

— Despre ce datorie vorbește femeia asta? Acum suntem și datori?

Asemenea oricărui bărbat evreu, Resnick știe că o soție are ac de cojocul autorității soțului ei. Tot ce trebuie să facă e să-și ia o expresie acră și să se oprească din vorbit – două lucruri pe care el n-are cum s-o împiedice să le facă –, iar casa se va cufunda în tristețe. Când nevasta e fericită, și Resnick știe asta, toată casa e fericită; în timp ce soțul poate să fie ori trist, ori fericit, fiindcă nimănui nu-i pasă. Așa că se întoarce spre soția lui cu un aer nevinovat și îi povestește despre minunea care tocmai s-a întâmplat. „Femeia" asta cu care stă de vorbă nu e nimeni altcineva decât Mende Speismann, întoarsă din morți. E de datoria lui să-i ofere cea mai bună carne, cum ar putea oare să nu o facă?

Doamna Resnick nu e prea convinsă, dar Mende o lasă să se ciondănească după pofta inimii cu bărbatul său și își reia traseul prin târg, alături de copiii săi. Complicii ei la ultima escapadă la cumpărături îi ies în întâmpinare, partea lor de vină pentru prăbușirea ei nervoasă depășind orice simț al afacerilor. Schneider o copleșește, spunându-i că s-a tot gândit să-i facă o vizită, și iată că ea i-a luat-o înainte. Până la urmă, trebuie să-i ajusteze puțin rochia turcoaz, cea pe care i-a cusut-o de ziua ei. Își dă seama că a măsurat greșit. E prea strâmtă în talie și a estimat greșit lățimea umerilor. Nu are de ales, trebuie s-o refacă în totalitate. Croitorul se agită în jurul lui

Mende, ca și cum ar fi o mireasă. Amintindu-și și de copiii ei, ia măsurile lui Mirl, pentru o rochiță maro, cu volane de muselină albă, după care găsește o jachetă nouă și o cămașă albă pentru Yankele. Când Mende îi mulțumește și-i spune că se va achita de datorie, el o refuză curtenitor:

— Doar nu ne știm de ieri, de azi. Nu există datorii între prieteni.

Nici Liedermann nu se lasă mai prejos. Le dăruiește câte o pereche de sandale lui Yankele și Mirl, iar, în clipa în care copiii îl privesc uimiți, le mai pune în brațe câte o pereche de galoși vechi, pentru iarna ce va să vină.

— Iar pentru mama voastră, anunță el cu voce tare, am de gând să fac o pereche de cizme de piele. Acum, știu la ce vă gândiți, doamnă Speismann: tocmai mi-a făcut o pereche de cizme, de ce aș avea nevoie de două perechi? Ei bine, vă voi spune de ce – astăzi nu ne limităm la strictul necesar, ci ne străduim să facem cât mai mult posibil.

Și, înainte ca Liedermann să-și încheie pledoaria, Grossman, vânzătorul de batiste, și Blumenkrantz, brutarul, stau amândoi în ușile prăvăliilor lor, certându-se care să primească primul vizita ei: negustorul celor mai fine batiste din tot districtul, sau patiserul a cărui reputație a ajuns până la Minsk?

Dar, după ce iese din prăvălia lui Liedermann, Mende nu se îndreaptă spre nici unul din ei. Nu are timp pentru așa ceva acum, poate ar fi bine să-i facă o vizită acasă, în zilele următoare.

— Acasă la tine? întreabă Blumenkrantz nesigur.

— Adică, e destul de neobișnuit... Dar, sigur că da, la tine acasă! se învoiește Grossman, punându-se în avantaj față de rivalul său, prin entuziasmul de care dă dovadă.

Ce minune! Cu puțină vreme în urmă, în ziua în care împlinea douăzeci și șase de ani, Mende Speismann se plimbase prin toată piața, cu treizeci și două de ruble și șaptezeci și una de copeici în buzunar – o sumă frumușică –, iar câteva ore mai târziu era inconștientă și aproape falită. Și acum, fără o lețcaie,

se întoarce în casa socrilor ei cu o captură impresionantă: haine frumoase și încălțări, carne suculentă și promisiuni de la alți negustori. Cum putuse oare să pună la îndoială înțelepciunea Celui Milostiv și credința în generozitatea poporului Său, știind cât de nerăbdători erau cu toții să-I urmeze poruncile?

— Binecuvântat fie numele Lui în veacul veacurilor! strigă ea, în timp ce se îndreaptă în pas săltat, împreună cu copiii, spre casa socrilor, simțind viața pulsând înăuntrul său.

E oare posibil ca un prunc să crească în pântecele ei, chiar dacă Zvi-Meir a plecat de atât de mult timp? Crede în miracole, pentru numele lui Dumnezeu, bineînțeles că da, ca dovadă stă faptul că nimeni nu credea s-o mai vadă vreodată ridicându-se din pat. Și iat-o acum pregătindu-se să plece în sat, să salveze gospodăria surorii sale. Atâta vreme cât Protectorul lui Israel e acolo sus, în Ceruri, orice este posibil, indiferent cât de scandalos ar părea.

III

Oamenii spun: Rivkah Keismann, mama lui Natan-Berl Keismann, este o femeie dificilă. Adevărul e că Rivkah Keismann e o femeie bună.

Oamenii spun: Rivkah Keismann se plânge cât e ziua de lungă. În realitate, în cea mai mare parte a timpului, Rivkah Keismann nu spune absolut nimic, pentru că problemele ei sunt dincolo de cuvinte.

E adevărat că, din când în când, trupul său bătrân mai scapă suspinul acela ciudat. Nu e vina ei că are mâini noduroase de la atâta spălat rufe în apa rece a râului, sau că are spinarea încovoiată, după ani întregi de cărat găleți cu apă, sau că pielea nu-i mai este atât de fină cum era pe vremuri. Oamenii trebuie să-și aducă aminte că Rivkah Keismann nu mai e chiar o tinerică; se apropie cu pași repezi de șaizeci de ani. Cu toate astea,

nu s-a plâns nici măcar o singură dată în viața ei. I s-a spus să se mărite cu Shevach Keismann și s-a măritat. I s-a spus că trebuie să fie soția virtuoasă despre care se cântă în seara de Șabat și a fost. I s-a spus să-și urmeze bărbatul, oriunde s-ar duce, și a făcut-o, chiar dacă a ales să trăiască alături de creștini, într-un sat. I s-a spus că Natan-Berl va fi singurul copil pe care i-l va dărui Cel de Sus, așa că el a devenit lumina ochilor ei, unicul fiu, pe care-l iubește ca pe nimeni altcineva. I s-a spus: fiul tău a devenit bărbat și și-a ales o soție, așa că va trebui să faci un pas în spate și să te dai deoparte. Ei bine, nu s-a dat în spate? Dar nu i s-a spus că această tânără pereche va uita porunca de a-și cinsti părinții. Și nu i s-a spus că „deoparte" avea să însemne o cocioabă în curte, și nu o cameră în casă. Fiul și nora ei nu vor să locuiască sub același acoperiș cu ea, așa că o trimit să doarmă afară, cum trimiți un câine în coteț. În loc să aprecieze ajutorul ei, o tratează ca pe o povară. Și ce anume cere ea la vârsta asta? Bani? Doamne ferește. Iubire? Poate în vise. Sănătate? Nu la anii săi. Un strop de atenție și de respect, atâta tot. Lucruri care nu costă bani și nici nu cer timp: un cuvânt, o privire, o saltea în casă. De-ar vedea Dumnezeu cum trăiește! Mai bine ar muri odată.

Oamenii spun: Rivkah face viața nurorii ei, Fanny Keismann, un adevărat iad. Critică aspru orice gest al lui Fanny. Dacă Fanny tocmai a curățat lună toată casa, Rivkah va descoperi un firicel de praf într-un colț. Dacă Fanny gătește o mâncare de linte, Rivkah recomandă imediat un alt fel de a o condimenta. Când Fanny îi îmbracă pe copii, aude imediat un strigăt din camera alăturată:

— E prea cald afară pentru jachetă!

Sau:

— E prea frig!

Lui Rivkah Keismann nu-i scapă nici o greșeală. Și care e sursa fiecărei greșeli? Aceea că sarcina nu i-a fost încredințată lui Rivkah Keismann de la bun început, desigur.

Adevărul este că Rivkah Keismann e singura supusă unei astfel de examinări atente. De ce n-ar considera ea că Fanny, nora ei, cunoscută de comunitatea din Grodno drept *vilde chaya*, o bestie care sacrifică oile cu o singură tăietură, de ce n-ar considera ea că Fanny nu e îndeajuns de bună pentru fiul ei? Este oare inacceptabil să consideri că odăile nu sunt îndeajuns de curate, după ce Fanny le-a măturat? Este revoltător să spui că mâncărurile lui Fanny sunt prea sărate? Oare n-a crescut și Rivkah Keismann un copil, ca să știe diferența dintre un nepot jucăuș și unul obraznic? Și cum rămâne cu cheltuielile nechibzuite ale nurorii ei? Haine noi – cârpitul hainelor vechi nu e pentru ea? Mâncare scumpă – nu erau fericiți și înainte de a începe să mănânce păstrăv? Lecții de ebraică și aritmetică pentru fiicele ei – Rivkah Keismann nu s-a măritat și n-a avut o familie, fără nici unul dintre aceste lucruri?

Desigur, păstrează pentru sine cea mai mare parte a acestor opinii; orice, de dragul unui trai liniștit. Încearcă să rămână în relații bune cu toată lumea, și poate că tocmai asta e greșeala ei. Deoarece nu poți nega că femeia asta, Fanny Keismann pe numele ei, o ființă cu adevărat virtuoasă, a fugit de acasă în toiul nopții. A lăsat un singur mesaj scurt și grotesc pentru soțul ei, Natan-Berl: „Aveți grijă de voi până mă întorc". Cum ar putea niște copii dezorientați, abandonați de mama lor, să aibă grijă de ei înșiși? Iar pasărea-mamă nu s-a întors încă la cuibul puilor săi.

La început, Rivkah Keismann le-a spus copiilor că mama lor a plecat să aibă grijă de bunicul. Dar apoi și-a dat seama că nepoții ăștia ai ei erau îndeajuns de mari încât să-și aducă aminte că Meir-Anschil Schechter murise cu ceva vreme în urmă. Așa încât le-a spus, în schimb, că mama lor a plecat pentru o săptămână, pentru a completa niște documente funcționărești importante. Shmulke a fost surprins de faptul că mama lui își făcuse programare la biroul unui funcționar, Mishka a vrut să știe de ce aveau nevoie de mai mulți bani, iar David a numărat șapte zile, una câte una, cerând apoi explicații, după împlinirea unei

săptămâni. Ca să nu mai spunem de micuța Elisheva, care, de câte ori vede șorțul mamei sale agățat de spătarul scaunului din bucătărie, strigă „*Mamme!*“, și Gavriellah, cea mai mare, care o ia în brațe pe sora ei cea mică, liniștind-o, cu o expresie impenetrabilă pe chip. Rivkah își simte inima făcută țăndări. Ce ar putea să le spună ea, bunica lor? Își țintuiește privirile în podea și nu mai zice nimic.

Și cum rămâne cu Natan-Berl? Ei bine, de el ți se rupe sufletul. Oamenii spun că nimic nu poate străpunge pielea ca o armură a fiului ei, pentru că întâmpină cu seninătate bucuriile și necazurile lumii. Oamenii spun că Natan-Berl nu face nici un fel de diferență între ceea ce-și dorește un om și felul în care e croită lumea – diferență pentru care cei mai mulți învinuiesc lumea – în raport cu aceste dorințe excesive și o minte neghioabă. Nu i-ar plăcea oare ca oamenii să aibă grijă de animalele lor la fel cum o face el? Fără îndoială. Sigur că i-ar plăcea. Dar cine e el? Ce e el? Unul dintre cei mulți. Există atât de mult din tot restul și atât de puțin din el, așa încât de ce s-ar conforma totul propriilor lui dorințe?

Dar adevărul este că, după cum își permite Rivkah Keismann să spună, nimeni nu cunoaște sufletul omului asemenea mamei lui. Natan-Berl se învârte prin casă, ca și cum ar fi fost lovit de fulger. Nu rostește nici măcar o vorbă în timpul mesei, se duce la culcare devreme și iese la muncă înainte de ivirea zorilor.

Oamenii spun: dar Natan-Berl a fost așa dintotdeauna. Se trezește înainte de primele raze ale soarelui, își mulge caprele, apoi pune laptele în putinei, își mână turma, iar înainte de apus se întoarce acasă, la familia lui. Adevărul este că oamenii pot repeta aceleași acțiuni fie cu plăcere, căutând sublimul în viața de zi cu zi, fie cu tristețe, respectând inerția rutinei. Nimeni n-ar putea detecta vreo diferență în gesturile lui Natan-Berl. Fața lui întâmpină fiecare zi, fără a trăda nici un semn de criză. Mâinile lui groase și păroase continuă să mulgă animalele, cu delicatețea lor magică. Dar, undeva în adâncul lui, o, Doamne,

în adâncul lui, numai mama știe cât de amărât îi e sufletul și cât de împietrită îi e inima.

Numele lui Jijek, care n-a fost rostit încă în casa lui Natan-Berl, e pe buzele tuturor celorlalți. Printr-o coincidență stranie, pe care nici măcar diavolul n-ar putea-o desface, Fanny și Jijek au dispărut amândoi în aceeași noapte. Dintre toți oamenii din lumea asta, nora ei a fugit cu un goi bun de nimic, un bărbat care a întors spatele destinului său de evreu în schimbul unei farfurii de ciorbă de porc, un bărbat care stă de unul singur în barca lui, asemenea prostului satului.

Rivkah Keismann a fost nevoită să-și înghită mândria și să înceapă să doarmă într-o casă în care nu fusese bine venită. A trebuit să preia inițiativa, mutându-și singură lucrurile și întinzându-și o saltea în camera nepoților ei. Fără să ceară permisiunea nimănui, a trimis și o misivă urgentă către *Hamagid*. Să spună numai careva vreun cuvânt. Să spună careva că Rivkah e băgăcioasă, că Rivkah se amestecă unde nu-i fierbe oala. Și care e adevărul? Că Rivkah are dreptate! Rivkah a știut tot timpul. Rivkah a avut suspiciunile ei. A avut îndoielile ei. Îi pare nespus de rău dacă nu ești de acord cu acțiunile ei, dar, în vremuri ca acestea, trebuie să aleagă între două rele, când e vorba de propria familie.

Iar dacă cineva vrea să se scalde în continuare în propriul scepticism, atunci să stea el treaz cât e noaptea de lungă, asemenea ei. Să asculte el șuieratul fiului său, în camera alăturată, și să facă el față coșmarurilor copiilor. Rivkah Keismann trebuie să asculte cum i se spune că toți copiii visează urât, așa se întâmplă de când lumea. Și că Natan-Berl e celebru pentru sforăitul lui de tenor. Rivkah răspunde că, dacă un străin ar sta să asculte, cu siguranță i s-ar părea că aude doar un simplu sforăit. Dar, undeva în adâncuri, Dumnezeul meu, undeva în adâncuri, inima fiului ei bate în agonie.

IV

Vineri dimineața, în timp ce fiul ei, Natan-Berl, discută problema lupilor cu ciobanii, îngrijorat de faptul că urletele lor se aud din ce în ce mai aproape de turmă și se întreabă dacă nu cumva ar trebui să înalțe gardurile care împrejmuiesc țarcul, Rivkah se trezește într-o stare de panică. Oasele îi ard. Șabatul e la numai un pas. Capul i se învârte, din pricina numărului mare de treburi care o așteaptă. Nici nu știe cu ce să înceapă. La vârsta ei, ar trebui să fie oaspete de onoare la masa de Șabat a familiei sale. Cu o secundă înainte de sosirea Reginei Șabatului, ar trebui să intre într-o cameră plină de nepoți iubitori, stând în jurul unei mese încărcate cu bunătăți. Dar, în loc să se bucure de un trai liniștit, se trezește robotind pentru familia fiului ei. Și acum, în timp ce privește pe fereastră, vede o imagine tulburătoare. O femeie bine făcută și doi copii slăbănogi se apropie de casă, împingând un cărucior din lemn, doldora de saci. Probabil așteaptă pomană de la familia Keismann. Dacă ar avea bani de dat, n-ar ajuta-o oare? Bineînțeles că ar ajuta-o, nu e o femeie lipsită de suflet. Dar vremurile sunt grele. Când situația se înăsprește, nu mai e loc pentru generozitatea încrezută, aceea prin care oamenii par să spună: „Eu am și tu nu" – o răutate pe care numai cei bogați o pot numi caritate.

Judecând după rochia elegantă a cerșetoarei (cu excepția culorii de un turcoaz atroce), evreica asta nu e chiar un nimeni în drum. E limpede că rochia a fost croită pe comandă, gulerul e foarte elegant, iar pânza e de foarte bună calitate, prin urmare e probabil o doamnă căreia doar de curând i s-a cam dus norocul. În momentul acesta, începe să simtă deopotrivă frică și curiozitate. Cine ar putea să fie?

O lovitură în ușă e urmată de alte două, scurte, ritmice. La asta s-a ajuns – străinii bat la ușile oamenilor cu atâta nesimțire?

Urmează alte trei lovituri, după aceeași cadență, iar Rivkah întredeschide ușa și aruncă o privire morocănoasă.

— Ce doriți, doamnă?

— Bunico! strigă cerşetoarea pe un ton plin de veselie, cu braţele întinse.

— Bunico?

Rivkah e luată prin surprindere şi încearcă să închidă uşa.

— Bunico!

Cerşetoarea se împinge pe lângă ea şi pătrunde în casă.

— Nu mă recunoşti? Sunt Mende Speismann, sora lui Fanny, iar aceştia sunt copiii mei, Yankele şi Mirl. Am auzit de nenorocirea care vi s-a întâmplat şi am venit să-i ajut pe Natan-Berl şi pe copii.

Rivkah ştie totul despre Mende Speismann. A fost întotdeauna jumătatea mai bună a perechii de surori Schechter. O femeie manierată şi umilă, un model de gospodină şi o mamă extraordinară. Soţul ei e un individ total nefolositor, desigur, un pierde-vară bun de nimic, dar Mende îşi poartă ruşinea cu demnitate. Nu lasă niciodată să se vadă dacă ceva nu merge bine, nu se plânge niciodată, îşi păstrează durerea pentru ea însăşi, aşa cum ar trebui să facă orice fiică a lui Israel. A avut întotdeauna o graţie aparte, ceva plăcut, o anumită seninătate a chipului. Aşa că cine e femeia asta care stă acum semeaţă în faţa ei? O vagaboandă îmbuibată? Şi, judecând după aspect, nepoliticos de lacomă. Are o burtă mare şi flască, iar faţa îi e încadrată în falduri de grăsime, ca la bebeluşi; obrajii aproape că-i înghit ochii, iar bărbia îi e îngropată în grăsime, în timp ce buzele îi sunt foarte umflate. Ar putea fi Mende Speismann, dar, şi dacă ar fi, Rivkah Keismann nu are nevoie de ajutorul ei, iar în clipa asta se gândeşte cât se poate de serios s-o dea afară din casă, chiar dacă se află în prag de Şabat şi sunt rude.

— Am adus mâncare bună, zice Mende Speismann şi se întoarce la căruţă, să aducă sacii în casă.

Bunica suspendă executarea sentinţei, în timp ce priveşte sacii de legume şi cartofi, hainele pentru copii şi pânzele pentru îmbrăcăminte nouă.

— Nu avem nevoie de nimic din toate astea, murmură Rivkah, scotocind printre legume şi alegând cele mai frumoase ridichi.

— Cum crezi, spune Mende cu voioşie, în timp ce întinde pânzeturile pe un scaun. Fie cum vrei tu.

— Nu aşa, zice Rivkah, rearanjând materialele şi netezindu-le colţurile. Nu se face aşa.

Acest ciudat grup de patru oameni se aşază la masă ca să mănânce câte o felie de pâine, cu puţin castravete şi ceapă, din cele aduse de Mende. Rivkah Keismann îi spune de-a fir a păr povestea dispariţiei surorii ei, iar Mende o acompaniază ţâţâind din buze.

— E pur şi simplu îngrozitor, zice ea, lovindu-se peste faţă. Ce tragedie! Sărmana, nefericita mea soră!

Dă aprobator din cap în clipa în care Rivkah o întreabă:

— Chiar crezi că e sărmană şi nefericită? Cum rămâne cu Natan-Berl? Cum rămâne cu copiii? Cum rămâne cu mine?

Mende ţâţâie din nou.

— Dumnezeu să vă ajute pe fiecare dintre voi, sunteţi cu toţii nişte sărmani nefericiţi.

Bunica răspunde:

— Nu toată lumea e nefericită, doamnă Speismann, nu toată lumea! Există tot felul de nuanţe în chestiunile de felul ăsta!

În orice caz, în mijlocul acestei scene, bunica observă un zâmbet ciudat lăţindu-se pe faţa lui Mende Speismann. Ce ar putea fi atât de amuzant la catastrofa asta, ar vrea Rivkah să ştie, şi începe să se întrebe dacă nu cumva, asemenea surorii ei, nici Mende nu e chiar în toate minţile.

Mende se ridică să taie câteva bucăţi din cârnaţii pe care i-a adus, în timp ce Rivkah fixează uşa de la intrare cu o expresie alarmată. N-a mai văzut carne de ani de zile în casa asta, iar de când a devenit o Keismann, aproape că n-a mai mâncat nimic altceva în afară de brânză. Familia Keismann detestă carnea încă de la începuturile istoriei. Aproape că nu-şi mai aminteşte gustul cârnaţilor.

Dar acum, când Mende îi pune în farfurie o bucăţică de cârnat, nu protestează. Îşi ascunde spasmul de plăcere pe care i-l provoacă în tot corpul mirosul înţepător al cărnii prin câteva

mustrări aduse lui Yankele și Mirl – nu-și țin spinările drepte, și n-ar trebui să mestece cu gurile deschise, nici să lovească în masă cu picioarele, și s-ar cădea să ceară politicos lucrurile de care au nevoie –, iar ei, drept răspuns, o privesc liniștiți și-și văd în continuare de ale lor, ignorându-i complet autoritatea. Spre surprinderea sa, Mende i se alătură, spunându-le copiilor să urmeze instrucțiunile bunicii (care ar fi trebuit să fie oricum de la sine înțelese). Acum, că Rivkah Keismann se bucură de susținere, continuă; nu doar că le cere copiilor să tacă, dar le interzice și să comunice între ei printr-un limbaj al semnelor, cunoscut doar de ei.

— Gesturile sunt ca vorbele, zice bunica, iar mama încuviințează.

În cele din urmă, Rivkah le cere copiilor să plece de la masă și să spele vasele.

Mende li se alătură, executând și ea ordinul, ceea ce e derutant pentru Rivkah. În mod evident, Mende nu are nimic din temperamentul sfidător al surorii ei. Ba chiar apucă o mătură de nuiele și începe să măture podeaua, cu un zâmbet chiar mai tâmp decât cel dinainte. Ce s-ar întâmpla oare dacă le-ar permite să rămână? Rivkah ar putea ajuta până la urmă familia asta amărâtă, i-ar putea repune pe picioare și ar da un sens vieții lor lipsite de tată și soț. Au rătăcit pe drumuri, împingând un cărucior de negustor ambulant, iar acum s-au trezit într-o gospodărie decentă, cu o bogăție de bunătăți pentru masa de Șabat. Sunt încă multe de făcut înaintea sosirii Reginei, dar Rivkah va împlini o *Mitzvah* importantă, dacă le permite să se bucure de o masă festivă, înconjurați de familie.

Așa că, fără să mai piardă timpul, Rivkah îi înșiruie lui Mende tot ce trebuie făcut înainte de ora prânzului, iar musafira ia asupra sa responsabilitatea pentru toate. Mende e perfect conștientă de faptul că bunica e crudă cu cei doi copii ai ei și că profită de ajutorul pe care i-l oferă – Mende nu e chiar proastă, până la urmă –, dar acum tot ce contează e să devină parte din familia lui Natan-Berl. Prin urmare, așază masa de

Şabat conform instrucţiunilor lui Rivkah, ca şi cum ea, şi nu Fanny, ar fi nora bătrânei. Mende a făcut ceea ce trebuia, venind să le dea o mână de ajutor orfanilor Keismann la nevoie.

V

Pregătirile pentru cină tărăgănează. Mende face totul pe dos. Aprinde focul prea târziu, riscând astfel o abatere de la programul Reginei Şabatului. Nu înfăşoară *challah* în ştergarul brodat. Borşul n-are nici un gust. *Kartoshkes* sunt nefierţi. Cei cinci copii ai lui Fanny strâmbă din nas şi se zbenguie când mătuşa lor îi roagă să se spele şi să se îmbrace cum se cuvine.

În toată casa domneşte haosul. David are hainele pe dos, iar Gavriellah lustruieşte lumânările, chiar dacă şi-a curăţat deja unghiile. Mende se agită încolo şi încoace, în timp ce copiii se ceartă, iar Rivkah Keismann stă la masă şi dă ultimele instrucţiuni. Dacă ar fi ascultat-o pe ea de la bun început, totul ar fi fost aşa cum trebuie. Dar tot ce putea merge prost a mers exact aşa. Rivkah ar fi trebuit să-şi dea seama că Mende e incapabilă de gândire raţională. Data viitoare, va repeta cu ea fiecare detaliu în parte.

Haosul e încununat de o ceartă, fiindcă Mende nu renunţă la a-i lua apărarea surorii sale.

— E imposibil să ştim ce-a fost în mintea ei, spune Mende.

Asta o scoate din fire pe Rivkah:

— N-are nici cea mai mică importanţă ce-a fost în mintea ei!

— Nu judeca un om până nu eşti pus în locul lui, continuă Mende.

Rivkah loveşte cu pumnul în masă.

— Dacă ar fi aşa cum spui, atunci nici un criminal nu ar fi pedepsit niciodată!

— Asta e o exagerare.

— Şi cum anume ai numi tu ceea ce a făcut sora ta?

— O greşeală.

— O crimă!
— O greșeală!
— Dă-mi voie să te întreb ceva, zice Rivkah. Tu ai pleca? Niciodată. Tu ţi-ai abandona copiii? Știi foarte bine că nu. Ei bine, atunci asta e o crimă sau o greșeală?
— Cuvântul nu are nici o importanţă; poate că sora mea a fost nefericită ani de zile.
— Și tu n-ai fost nefericită alături de Zvi-Meir?
— Cu siguranţă nu, spune Mende, oripilată de simpla sugerare a acestei posibilităţi. Am trecut prin vremuri dificile, dar n-am fost niciodată nefericită.
— Și ai fugit de-acasă?
— Mergi prea departe! Nu sunt atât de sălbatică.
— Aha!
Bunica bate din palme.
— Și atunci de ce ești atât de protectoare, când vine vorba despre răzvrătita asta de soră a ta?
— Nu la asta mă refeream. Fiecare situaţie e diferită. Poate că i s-a întâmplat ceva. Poate că a fost răpită.
— Și răpitorul a scris biletul în locul ei?
— Asta nu știu.
— Și atunci ce anume știi?
— Știu că e sora mea și că ar trebui s-o ajut.
— Aici nu te poate contrazice nimeni.
— Deci ne-am înţeles.
— Asupra faptului că sora ta e sălbatică? Asta categoric!
În orice caz, în ciuda acestor discuţii inutile și a faptului că nepoţii zgâlţâie scaunul pe care șade Rivkah Keismann, clătinându-l ca pe o barcă purtată de valuri agitate, o anume liniște îi cuprinde mădularele. Așa ar fi trebuit să fie mereu. Dacă Natan-Berl s-ar fi însurat cu o altă femeie, una ca Mende Speismann, atunci Rivkah și-ar fi încredinţat fiul în mâinile sale capabile și ar fi putut să se alăture în liniște Creatorului. În schimb, grijile pe care și le-a făcut de-a lungul ultimilor ani i-au prelungit viaţa împotriva voinţei ei, iar acum se teme că, dacă

își va părăsi fiul în această situație, va rămâne pe veci prizonieră între lumea asta și tărâmul celălalt. Pentru cine mai trăiește ea? I-ar fi fost mai bine moartă.

În timp ce Mende înțeapă un cartof, pentru a verifica dacă e îndeajuns de fiert, și David își pune *yarmulke* înapoi pe cap, și Gavriellah o pieptănă pe Elisheva, și Mirl se ghemuiește sub masă, cu o cârpă în mână, pentru a o ajuta pe mama ei să curețe sufrageria, și Yankele și Shmulke se joacă împreună cu chibriturile, bunica se întreabă: De ce să fie mereu lucrurile așa cum sunt acum? Fanny nu se va întoarce, iar dacă o va face, Natan-Berl nu o va primi înapoi. Poate că elocința și vivacitatea nu se numără printre calitățile fiului ei. Dar nu-i pasă de nimic pe lumea asta mai mult decât de demnitate și proprietate. O mamă cunoaște cele mai ascunse gânduri ale fiului său, iar Rivkah are încredere în faptul că Natan-Berl și-a pus în cap s-o uite pe Fanny. Ei bine, de ce n-ar inversa ea obiceiul *yibun*, și să înlocuiască soția absentă cu sora acesteia? Dacă bărbații evrei se pot căsători cu văduvele fraților lor, de ce să nu se căsătorească și Mende cu soțul văduvit al surorii ei? Cu siguranță, asta e o chestiune care ar trebui discutată în primul rând cu Reb Moishe-Lazer Halperin. Până una, alta, nu e ea în măsură să impună legi halahice. Totuși, e greu de imaginat că legea s-ar opune unei unificări naturale a familiei.

Cu ideea asta în minte, când Mende scoate absentă bucata de miel pe care a luat-o de la Simcha-Zissel Resnick, cu gândul de a o pune la fript, în cuptor, bunica se ridică, își așază palmele pe încheietura mâinii lui Mende și îi spune că ar fi mai bine dacă Natan-Berl n-ar afla niciodată că în bucătăria lui a intrat o bucată de carne. Mende se cutremură: cum a putut să fie atât de proastă? Dar bunica o liniștește; din fericire pentru ea, Rivkah e aici, altfel, cine știe ce s-ar fi putut întâmpla? Natan-Berl ar fi putut să răstoarne masa într-un acces de furie și să nu se mai uite niciodată la fața drăgălașă a lui Mende. Dar acum, că dezastrul a fost evitat, Mende Speismann răsuflă ușurată și începe să creadă că totuși chipul i-a rămas frumos, în ciuda grăsimii

acumulate în ultima vreme. Doar Rivkah Keismann a spus-o cu gura ei. La auzul vocii lui Natan-Berl, chemându-și caprele, simte o fluturare în stomac.

Natan-Berl nu intră în casă așa cum face de obicei. Probabil că e suspicios din pricina căruciorului lui Mende, care a rămas în fața ușii, ori poate că se poartă altfel din pricina agitației dinăuntru. Sau poate din pricina mirosurilor nefamiliare care vin dinspre bucătărie – nimeni nu știe cum funcționează mintea lui Natan-Berl, nici cât de ascuțite sunt simțurile lui. În orice caz, stând în pragul ușii, privește precaut înăuntru, numără oamenii din încăpere și-și dă seama că sunt mai mulți decât de obicei. Ridicând privirea plin de speranță, o vede pe cumnata lui, Mende. Jenată, Mende începe să-i explice de ce a venit, dar bunica o ciupește de braț, spunând parcă: Tăcerea lui Natan-Berl e semn bun. Nu e cazul să strici momentul ăsta cu atâtea cuvinte.

Copiii sar imediat în spinarea tatălui lor ca un urs, și până și Yankele și Mirl se bucură să-l vadă. David și Mishka se ciondănesc deja, fiecare din ei vrând să iasă cu turma duminică, iar Gavriellah e supărată pe amândoi, pentru că, în graba lor de a-și întâmpina tatăl, au spart un castron cu varză. Micuța Elisheva se strecoară printre toți și se agață de gâtul tatălui ei, „Eu! Eu!", iar liniștea bruscă de pe chipul lui le transmite tuturor că s-a hotărât deja. Într-un fel sau altul, chiar acolo, sub nasurile lor, într-o infimă clipă de neatenție, tatăl și fiica cea mai mică au făcut un pact dintr-o singură privire. S-a decis ca, duminică, Elisheva să fie aceea care conduce turma.

Dar invidia lor nu se transformă în amărăciune. Frații Elishevei știu că ea are mai multă nevoie de tatăl lor decât au ei. În ultimele trei nopți, a strigat-o pe mama, fără să capete nici un răspuns și, chiar dacă bunica a încercat s-o aline – „Gata, gata, *Bubbe* e aici" –, micuța nu s-a oprit din suspinat, adormind abia după ce a fost răpusă de oboseală. Copiii nu vorbesc între ei despre asta, dar știu foarte bine că nu e momentul să

fie îmbufnați atunci când nu li se face pe plac. Mama lor ar fi vrut ca ei să se arate generoși față de sora mai mică. După o absență de două săptămâni, amintirea lui Fanny e contaminată de furie și resentimente. Vocea ei blândă le răsună încă în minte, iar dorul dureros e din ce în ce mai puternic. Sfidând orice logică, incapacitatea lor de a înțelege motivul pentru care a plecat nu le clatină câtuși de puțin încrederea că se va întoarce. Se vor socoti cu ea atunci.

În ceea ce îl privește pe Natan-Berl, nimeni nu știe ce se petrece în mintea lui. Binecuvântează vinul, după care își spală mâinile conform ritualului. Așezat acolo, în capul mesei, pare că nu-și amintește pentru ce s-au adunat cu toții, sau poate tocmai își dă seama că ar trebui să dea mai departe *challah*, după *hamotzi*, binecuvântarea pâinii. Bunica își drege glasul, iar Natan-Berl se ridică, surprins. Dacă cineva i-ar fi spus că astăzi e marți, ar fi zis „Cu atât mai bine", și și-ar fi văzut de mâncat. Mende observă că, în familia aceasta, Șabatul nu e întâmpinat cu extravaganța cu care o făceau ea și Zvi-Meir, în casa lor.

Adulții nu schimbă între ei nici măcar o vorbă în timpul mesei, deși li se adresează din când în când copiilor. Bunica le face observații, Mende le cere câte ceva, iar Natan-Berl încuviințează. Mende se gândește că, dacă Natan-Berl s-ar întoarce într-o zi acasă și i-ar găsi așezați la masă pe cei trei patriarhi și pe cele patru matriarhe, și-ar pleca pur și simplu capul, s-ar așeza la locul lui și ar începe să-și mestece posac mâncarea. Poate cineva s-o acuze pe sora ei că a evadat din plictiseala asta? Dacă oamenii ăștia i-ar fi rude îndepărtate, le-ar mulțumi frumos la sfârșitul mesei și s-ar întoarce bucuroasă acasă la ea. Dar copiii ăștia, Dumnezeu să-i aibă în paza Lui, sunt nepoții și nepoatele ei, sânge din sângele ei și carne din carnea ei. Cum ar putea să-i lase de izbeliște, fără o mamă care să le spună ce e bine și ce e rău? Nu are de ales. E obligată să-i ajute. Dacă pleacă după încheierea Șabatului, nu se va mai putea privi niciodată în oglindă.

În același timp, crede că tăcerea ar putea avea totuși avantajele sale. Își aduce aminte o seară de vineri în care era foarte obosită, iar Zvi-Meir a venit acasă într-o stare de agitație, vrând neapărat să discute cu ea o problemă pe care înțelepții Torei nu o dezbătuseră niciodată: cum ar fi putut Adam și Eva să înțeleagă interdicția, înainte de a fi mâncat din Pomul Cunoașterii, care-i înzestra cu rațiune?

— Vezi cât de mare e paradoxul? o întrebase el.

— Oarecum.

— Ce vrei să spui prin „oarecum"?

— S-o lăsăm pe mai târziu, oftase Mende.

— Dar așa ceva nu poate să aștepte. De ce nu înțelegi?

Epuizată, Mende fusese nevoită să întindă la maximum limitele puterii sale de înțelegere și să dea aprobator din cap, pe tot parcursul discursului haotic al lui Zvi-Meir, care a durat până la finalul cinei. El a văzut că e epuizată, dar tot a rugat-o să repete ultimul lucru pe care-l spusese; ea i-a cerut s-o lase în pace, recunoscând că e obosită. Zvi-Meir se ridicase atunci de pe scaun și lovise cu palma în masă.

— Obosită? Ești pur și simplu proastă!

Și-a supt obrajii îmbujorați de alcool și a șuierat printre dinți:

— De ce mai discut chestiuni legate de Tora cu o femeie?

Acum, în timp ce stă la masă liniștită, Mende își dă seama că nu e nimic rău în momentele de tăcere. Și, oricum, experiența a învățat-o că oamenii pot vorbi unii cu alții la nesfârșit, fără să comunice vreodată cu adevărat. Totuși, când Natan-Berl se ridică de la masă, fără să-i arunce nici măcar o privire piezișă, știe că zilele ei în casa lui sunt numărate. Rivkah o atinge pe picior și îi șoptește la ureche:

— Vezi ce fericit e Natan-Berl că ești aici? De multă vreme nu l-am mai văzut așa de fericit.

VI

Mende are puţine defecte. De obicei e o femeie cuviincioasă, respectuoasă şi modestă. Opunându-se cu înverşunare frivolităţilor hasidice, Mende nu pune întrebări despre chestiuni înalt spirituale şi nu se îndoieşte niciodată de lucrurile în care a fost învăţată să creadă. Credinţa ei se sprijină pe împlinirea poruncilor. Chiar dacă cineva i-ar oferi dovezi irefutabile ale faptului că Dumnezeu nu-i cere să postească, ea va continua să se tortureze. Mende îşi pune credinţa în cutumele de mii de ani ale evreilor, fără să se întrebe vreodată dacă acestea ar trebui sau nu păstrate. Şi, fiind atât de obedientă în chestiuni care ţin de credinţă, nu face excepţie nici când vine vorba despre familie. După moartea mamei sale, pe vremea când era doar o copilă, s-a îndepărtat de tatăl şi de sora cea ciudată, nutrind o singură dorinţă: să aibă o familie a ei. N-a visat la un soţ care să fie un mare învăţat ori un afacerist de succes. Abia dacă îşi putea imagina o faţă. De fapt, habar nu avea cum i-ar fi plăcut să fie. Însă, de fiecare dată când se gândea la cei cinci copii imaginari şezând în jurul mesei, în timp ce ea le punea în farfurii carne de vită şi cartofi, ştia că şi el se afla undeva, acolo. Imaginea lui era dincolo de capacitatea ei de percepţie, însă prezenţa lui era dincolo de orice îndoială.

Unii ar putea spune că Mende Speismann a avut puţine aşteptări de la viitorul său soţ. Prezenţa, cu alte cuvinte, a fi într-un anumit loc, într-un moment anume, este, până la urmă, o condiţie necesară pentru un soţ. Şi, ca să fim sinceri, Mende nu i-a cerut nimic altceva lui Zvi-Meir. Tot aşa cum mintea lui ascuţită şi studiile la prestigioasa Ieşiva Volozhin au fost daruri neaşteptate de la Cel din Înalturi, bădărănia şi limba ascuţită a soţului ei erau defecte pe care trebuia să le suporte. Binele e mereu împletit cu răul, iar viaţa nu e niciodată numai alb şi negru. Atâta vreme cât stăteau împreună la aceeaşi masă de Şabat, totul era bine, slăvit fie numele lui Dumnezeu.

Așa încât micul dejun pe care Mende îl prepară în cea de-a șaptea zi petrecută în sânul familiei lui Fanny i se pare asemenea unei împliniri a viziunii ei. Cinci copii sunt așezați în jurul mesei. Yankele și Mirl o ajută să servească *krupnik* pregătit cu puțin înainte ca Regina Șabatului să pună piciorul în casă. *Bubbe* supraveghează pe toată lumea, iar Natan-Berl mănâncă după pofta inimii. Casa e plină de viață – clinchet de vase și linguri, plânsete și râsete –, iar Mende n-are nici o clipă de pierdut. O inimă zumzăitoare, eliberată de gânduri împovărătoare, e exact ce-i trebuie acum. Gătitul și curățenia fac ca momentele de odihnă, în care stă întinsă pe pat, să fie cu atât mai dulci. Omul nu se poate odihni dacă n-a muncit. O femeie fără ocupație, care nu are o casă de condus și o familie de îngrijit, se cufundă în abisurile sufletului și se îneacă într-un ocean de nemulțumire.

Dar Mende nu e proastă. Știe că agitația asta nu îi e menită și că locul acesta nu e casa ei. Imediat ce soarele începe să caște, și primele steluțe încep să clipească, în timp ce Regina Șabatului își face ieșirea, Mende se întreabă dacă poate sacrifica atât de mult de dragul a ceva ce nu-i aparține.

Își dă repede seama că această alegere nu stă în puterea sa, iar Preasfântul o conduce spre menirea ei, arătându-i câte un semn, pe rând.

În noaptea dinainte, Mende și copiii săi au dormit pe podeaua sufrageriei. Dar acum *Bubbe* vine cu așternuturi curate și pături, conducându-i pe ea și pe copii în căsuța din curte. Bunica le explică celor trei că și ea a dormit în această odaie drăguță și primitoare. I-a oferit mai multă pace și odihnă decât ar fi putut să ceară. Dar că acum trebuia să doarmă alături de sărmanii copii care aveau nevoie de bunica lor. Cea mai mare pare din zi, Mende și copiii ei vor sta în casă, unde nu va exista nici o diferență între Keismann și Speismann. Este în interesul lor comun să unească încetul cu încetul cele două familii greu încercate. S-au întâmplat două tragedii, iar legăturile lor de sânge le cer să aibă grijă unii de alții.

— Dar este asta oare cu adevărat o tragedie? întreabă Mende, gândindu-se la Zvi-Meir.

— Moartea surorii tale nu e o tragedie? întreabă Rivkah, surprinsă.

— *Moartea* surorii mele? Doamne păzește!

Rivkah Keismann nu înțelege de ce Mende e atât de oripilată. Ce-și imagina? Că o soție poate să-și abandoneze bărbatul, fără să fie considerată moartă de către mama lui? Apoi observă că Mende a luat cuvintele ei ca atare și că e profund zguduită de posibilitatea ca Fanny să fie cu adevărat moartă, așa încât în mintea lui Rivkah scânteiază o idee.

— Nu ți-ai dat seama până acum, draga de tine? zice ea, bătând-o ușor pe Mende pe spinare. Cum ar putea o femeie să se apere singură, într-o lume plină de violență și depravare, având alături de ea doar un bufon care nu e în stare nici măcar să scoată o vorbă? Ce-ți imaginai? Că sunt în Minsk, sau poate în Pinsk? Că trăiesc fericiți, până la adânci bătrânețî? El, vâslind în bărcuța lui, iar ea, într-o colibă? Probabil că imediat după ce au ieșit din Motal au fost atacați de bandiți sau au fost devorați de animale sălbatice.

— De unde știi? Mende plânge. Cobești!

— Omul nu poate fi mai sigur de adevăr decât atunci când zvonurile și bunul-simț spun unul și același lucru.

— Zvonurile?

— Asta spun oamenii din Motal.

— Din Motal? De când?

— Din prima zi a dispariției lor. Îmi pare rău să fiu eu cea care îți dă veștile proaste, dar ai prefera să ascund toate astea de tine?

— Nu, sigur că nu, zice Mende în șoaptă.

— Ei bine, du-te și odihnește-te, draga mea, mâine vom avea o zi lungă.

Mende se foiește și se răsucește de pe o parte pe alta toată noaptea. Își dorește ca lumea să se oprească în loc, ca Sfântul

și Binecuvântatul să deschidă porțile Raiului, pentru ca îngerii să plângă împreună cu ea, sau ca cerurile să-i arate cumva că sora ei e vie. E posibil oare ca, tocmai în acest moment, îngerii distrugerii să-i tortureze sărmana surioară, exact așa cum le povestea pe vremuri bunicul lor, Yankel Kriegsmann, binecuvântată fie amintirea numelui său? Pe la miezul nopţii, oboseala o doboară. Când se trezește, la cântatul cocoșului, ochii ei întâlnesc primele raze ale soarelui, revărsându-se pe fereastră. Lumea continua să se învârtă, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat: lanurile aurii, câmpiile, mlaștinile negre care păzesc orizontul, asemenea unor monștri somnoroşi. Încă o dată, Mende se căznește să se ridice din pat, dar, privindu-și copiii atât de dragi, jură că nu va mai permite să se atingă de ei nici un fel de nenorocire. Uitându-se din nou pe fereastră, vede dovlecei cuibăriţi pe pământ, ramurile pomilor sclipind, încărcate de rod, margarete peste tot în jur, și cireșul plin de fructe. Cireşele sunt preferatele lui Fanny. Să fie oare acesta un semn? Mende nu știe. Deocamdată însă trebuie să se concentreze asupra lucrurilor pe care le știe cu siguranță. Acum se află în locul acesta. Copiii săi sunt cu ea. Dar cum rămâne cu sora ei? Desigur, lui Rivkah sigur îi pasă de binele nurorii sale; n-ar minți în legătură cu astfel de lucruri. Dar, în același timp, până când nu va avea o dovadă clară care să susțină afirmaţiile făcute pe seama lui Fanny, nu va crede nimic. Între timp, va aștepta ziua în care familia surorii ei va putea, în sfârșit, să iasă din coşmarul pe care-l trăiește zi de zi. Abia atunci se va încheia truda sa în gospodăria familiei Keismann.

VII

Toate schimbările din ultima vreme au secătuit-o pe Rivkah Keismann de puteri, ceea ce a determinat-o să caute un sfat și o vorbă bună la rabinul Moishe-Lazer Halperin. La început s-a gândit să-i trimită o scrisoare, printr-unul dintre fermierii

care călătoreau spre Motal, dar, în timp ce se ostenea să-şi aştearnă gândurile pe hârtie, a hotărât că, la vârsta ei înaintată, nu mai era necesar să programeze dinainte o întâlnire de doar cinci minute pentru o discuţie faţă în faţă cu onorabilul rabin.

A plecat la oraş cu căruţa unuia dintre vecinii lor *goyische*, Tomasz Grabowski, cultivatorul de cartofi. A aşezat-o deasupra unei roţi şubrede, dinadins, crede ea – însă, fie că a fost sau nu cu intenţie, cert e că a ajuns în Motal cu o durere cumplită de spinare. Căruţa abia s-a târât de-a lungul drumului, pentru că tocmai astăzi, dintre toate zilele, Grabowski a ales să încarce o cantitate dublă de cartofi. Rivkah nu e genul de femeie care să-şi ţină gândurile doar pentru ea.

— Voi, oamenii tineri din ziua de azi, sunteţi atât de grăbiţi! Lucrurile bune de ieri nu vă mai sunt de nici un folos astăzi. Ei, deci eşti mare om de afaceri acum, nu-i aşa, Grabowski, şi asta pe spinarea mea?

De fiecare dată când ajunge în mahalalele de la marginea oraşului, Rivkah e dezgustată de mizeria şi cruzimea oamenilor care locuiesc aici. Fructe putrezite stau împrăştiate pe marginea drumului asemenea unor cadavre, iar roiuri întregi de muşte i se izbesc de faţă, precum scânteile unui foc de tabără. Casele de lemn sunt atât de tăcute, încât ai putea crede că sunt abandonate. Duhoarea care se ridică din canale e insuportabilă. Oamenii ăştia, orăşenii ăştia care spun despre ei că sunt educaţi nu-s de fapt în stare nici să-şi pună latrinele la o distanţă decentă de casă. Şi ce să mai zicem despre fântânile lor? Put a mucegai de la o poştă. Bărbaţii ăştia iluminaţi se duc la cârciumă sau vorbesc despre ultimele piese puse în scenă la Minsk, în vreme ce dizenteria le bate la uşă. Dezgustător.

Rivkah se îndreaptă spre sinagogă, o clădire modestă, cu două caturi. Bate la uşa biroului rabinului şi, pentru că nu primeşte nici un răspuns, intră pur şi simplu. Încăperea e goală, iar Rivkah nu e deloc surprinsă să constate că pe masa de lucru a rabinului nu se află deschisă nici o carte sfântă. A fost dintotdeauna de

părere că Reb Moishe-Lazer Halperin prosperă grație pragmatismului său, nicidecum grație erudiției. Predecesorii lui debordau de cunoașterea Torei, până într-acolo încât își lăsau trupurile să se ofilească. Devotamentul lor față de credință, față de cufundarea în studiu era atât de mare, încât uitau pur și simplu să se hrănească. Ăsta, în schimb? Ăsta bântuie prin Motal cât e ziua de lungă. Poți să-ți dai seama cât de multă plăcere îi face meseria lui numai privindu-i fața rotundă. Adună cu mare atenție cotizațiile tuturor; nu refuză nici măcar donațiile văduvelor și ale orfanilor. Se zvonește că, pe lângă taxa percepută de stat, în Motal există și așa-numita taxă Lazer. În cazul în care întârzii plata, ajungi să-ți dorești să fi fost ucis într-un pogrom. La început, Reb Moishe-Lazer Halperin îi vânează pe datornici cu privirea lui pătrunzătoare, apoi îi încolțește și începe să le spună toate poveștile posibile despre evreii asimilați din Berlin și despre tinerii care pleacă la New York sau în Palestina, în căutarea unor iluzii. Și pentru ce fac asta, te-ai putea întreba? Pentru că sinagoga nu are bani, iar comunitatea își pierde coeziunea. Apoi Reb Halperin merge mai departe, se năpustește asupra credincioșilor la *shul*, în fața rudelor și a vecinilor, pretinzând public să știe dacă și-au făcut donațiile pentru luna respectivă. Oamenii din Motal știu că ar face bine să plătească în avans, dacă nu cumva vor să se trezească siliți să scoată banii, după ce au fost umiliți în fața tuturor.

Dar Rivkah Keismann nu s-a născut ieri. Putea să vadă prin Reb Moishe-Lazer Halperin și dacă ar fi fost oarbă. De-a lungul timpului, făcuse o înțelegere cu el: brânză, în schimbul discuțiilor. El se poate îmbuiba cu brânza produsă de familia Keismann, cea mai bună din gubernia Grodno, iar ea se poate bucura de atenția capului comunității. În spiritul acestei înțelegeri, pune jos coșul cu brânză pe care l-a adus și se așază pe unul dintre scaunele de stejar.

Într-adevăr, Înălțimea Sa își face apariția două minute mai târziu, însoțit de doi bărbați pe care Rivkah nu i-a mai văzut niciodată și care nu i se par a fi din partea locului. Unul din

ei se sprijină într-un baston ciudat și are un picior schilodit, poate din cauza unei afecțiuni la coloană. Celălalt poartă haine elegante, părând mai degrabă un intelectual străin.

— Doamna Keismann! exclamă rabinul.

— După cum prea bine vezi, răspunde Rivkah Keismann.

— Sper că sunteți bine, știu că traversați vremuri dificile. Aveți vreo veste de la tânăra doamnă Keismann?

Indiscreția rabinului o ia de fiecare dată prin surprindere. Nici măcar n-a prezentat-o celor doi însoțitori ai săi, și deja vorbește despre problemele ei în prezența lor.

— Ce tragedie, adaugă încetișor, aruncând o privire spre cei doi străini.

— Dumnezeu ne are în paza lui, spune Rivkah.

A venit la el pentru alinare, și acum se trezește liniștindu-l ea pe el.

— Nu mă plâng.

În acest moment, își dă seama că intelectualul traduce în polonă, pentru bărbatul cu piciorul schilodit, tot ce spune ea. Foarte bizar. De când se fandosește rabinul cu creștinii?

— Sigur c-o face, mormăie rabinul. Adică, îi mulțumim Domnului... În orice caz, permite-mi să ți-i prezint pe cei doi distinși domni. Au rătăcit timp de patruzeci de ani în pustie, iar acum s-au întors în Țara Promisă. Știi cine sunt?

— Moise și Aron?

— Akim și Prokor.

— Akim și Prokor?

Rivkah e luată prin surprindere de aceste nume poloneze ciudate și înfricoșătoare.

— Te rog să nu tragi concluzii pripite, doamnă Keismann, acești doi frați drepți au fost înrolați în armata țarului pe vremea când erau doar niște copii, iar numele lor adevărate le-au fost furate. Au servit în armata imperială vreme de patruzeci de ani. Unul din ei și-a uitat limba maternă, iar celălalt a întors spatele poruncilor. Dar acum, slavă Domnului, se întorc spre dreapta credință, a cărei flacără eternă a continuat să ardă în sufletele lor.

Rivkah Keismann încearcă să-și aducă aminte numele băieților răpiți din Motal în urmă cu patruzeci de ani. În afară de Jijek, singurii băieți care-i vin în minte sunt frații Abramson, Pesach și Motl.

— Nu sunt de aici, o asigură rabinul. Sunt din Vitebsk. Akim și Prokor ai noștri sunt nimeni alții decât Avremaleh și Pinchasaleh Rabinovits.

— Rabinovits? se miră Rivkah, la auzul acestui nume suspect de comun. Nu cunosc nici o familie Rabinovits în Vitebsk.

Și e cât se poate de adevărat: chiar nu cunoaște pe nimeni din Vitebsk, nici numit Rabinovits, nici altfel. Cu toate astea, îi face pe toți trei să se simtă inconfortabil, mai ales pe învățatul poliglot, care pare să aibă o atitudine ostilă.

— Din păcate, familia i-a respins, continuă neabătut rabinul. I-a condamnat pe nedrept și fără milă. Știi care e secretul supraviețuirii comunității noastre? Știi sau nu știi, doamnă Keismann? Comunitatea noastră din Motal e mică și strânsă ca un nod. Așa cum stă scris, „oamenii poporului lui Israel se sprijină unul pe altul". Pinchasaleh a promis să ridice aici în trei ani o ieșiva care să rivalizeze cu cele din Minsk și din Vilnius. E începutul unei noi ere pentru Motal, doamnă Keismann. Începutul unei noi ere!

Ultimele cuvinte ale rabinului îi lămuresc deodată lui Rivkah Keismann o mulțime de lucruri. Reb Moishe-Lazer Halperin se și vede conducând o ieșiva prestigioasă, ceea ce e mai mult decât evident. Dar mai e ceva ce nu are nici un sens, din punctul ei de vedere: lăsând deoparte întrebarea dacă au fost sau n-au fost răpiți din paturile lor, pe vremea când erau doar niște copii, de ce au venit aici tocmai acum? Numele Pinchasaleh și Avremaleh Rabinovits n-ar putea fi mai nepotrivite decât sunt. Era mai plauzibil dacă rămâneau Akim și Prokor. Ochii lui Pinchasaleh fug în toate direcțiile, și e limpede că nu se simte deloc bine în postura de evreu. Probabil că a fost un bărbat chipeș și mândru în trecut, dar acum e cocoșat și supus. Handicapul fizic a migrat dinspre picior,

contaminându-i inclusiv comportamentul. Are impresia că simte și un damf de alcool venind dinspre el, *zisse bronfen*, un fel de lichior. Dacă tot s-a pregătit o viață întreagă ca un soldat, atunci de ce să nu rămână soldat? De ce să mai răscolească amintiri tulburi din copilărie? Avremaleh pare și el o cauză pierdută. Nu arată ca și cum și-ar dori să se întoarcă în sânul lui Israel. Nu-și poate ascunde nemulțumirea față de tot ceea ce vede în jur, iar pe chipul lui nu se citește nici urmă din entuziasmul la care te-ai aștepta pe figura cuiva care se întoarce acasă după o foarte lungă perioadă de timp. Deci cine ar putea fi acești doi bărbați? Nu este deloc clar și, mai mult decât atât, nu par genul de bărbați care să aibă suficient de mulți bani încât să poată construi o ieșivă. Pe de altă parte, Rivkah Keismann are destule probleme pe cap, mult mai urgente. Trebuie să stea de vorbă cu Reb Moishe-Lazer Halperin, după care onorabilul rabin poate să-și vadă nestingherit de treburile lui, indiferent care ar fi acestea. Prin urmare, le întoarce spatele celor doi străini și își drege politicos vocea.

Rabinul, în orice caz, nu le cere celor doi domni să aștepte afară. În loc de asta, le explică acestora că doamna Keismann a străbătut drum lung, pentru a se consulta cu el asupra unei mari catastrofe care s-a abătut asupra familiei sale.

— Nora ei, Fanny Keismann, a dispărut. Ce tragedie!

Rivkah e furioasă. Ce-și imaginează că fac aici, conversație pe seama ei?

— Fanny Keismann? întreabă Akim surprins și privește spre prietenul Prokor.

— Da!

Chipul rabinului se luminează.

— Aceasta e soacra ei, doamna Rivkah Keismann. A venit până aici tocmai din sat. Oamenii vin din toată regiunea în orașul nostru, să-mi ceară mie sfatul. Ia uită-te la coșul ăsta, continuă el entuziasmat. N-ați gustat niciodată o brânză mai bună decât asta!

— Brânză, traduce Akim pentru Prokor.

— Brânza lui Natan-Berl! zice rabinul, radiind de fericire. Acum chiar a întrecut orice limită. Nu doar c-o face să piardă timpul, dar mai şi strică orzul pe gâşte, risipind rodul muncii ei pe aceşti doi coate-goale. Doar n-a bătut drumul până aici ca să le dea tuturor de pomană. Dacă vor brânză, atunci s-o cumpere!

— Ei bine, observ că rabinul e ocupat, zice Rivkah Keismann şi se ridică, pregătindu-se să plece.

Reb Moishe-Lazer Halperin ştie că nu e bine s-o lase pe Rivkah Keismann să iasă dezamăgită din biroul lui, aşa că se grăbeşte s-o oprească din drum, umil şi pocăit. Le cere celor doi domni să aştepte afară câteva minute, devenit dintr-odată atent şi vioi, trezit brusc din visarea cu ochii deschişi la somptuoasa ieşiva promisă de Avremaleh şi Pinchasaleh.

— Onorate rabin, spune Rivkah în şoaptă, mă tem pentru fiul meu.

— Sigur că da, sigur că da, zice rabinul, încuviinţând. E o treabă tare încurcată. Nu se simte bine?

— Mă tem că nu, zice doamna Keismann, scoţând o batistă. Şi e din ce în ce mai rău.

— De ce nu vine fiul dumitale să mă vadă? Rabinul îşi priveşte ceasul, în timp ce urechile îi sunt ciulite, încercând să prindă orice sunet ar putea răzbate de afară. Va găsi alinare în îmbrăţişarea caldă a credincioşilor din Motal.

— Până atunci, găseşte mângâiere în compania doamnelor din Upirava. Îl ţin numai în plăcinte şi prăjituri, cât e ziua de lungă.

Rabinul înghite în sec.

— *Shiksas*? Neevreice?

— Ar fi dispuse să se converteascã de dragul lui Natan-Berl, zice Rivkah, ştergându-şi o lacrimă. Nu-mi mai pasă. Sunt epuizată. Uită-te la mine. Mai bine aş muri odată!

Rabinul sare de pe scaun şi începe să se plimbe nervos prin cameră, înainte şi înapoi, cu gândurile pierdute undeva între Akim şi Prokor, Natan-Berl şi *shiksas*. Îşi duce mâna când la

frunte, când la inimă, lăsând-o să urce și să coboare de-a lungul bărbii lui stufoase.

— Dar așa ceva este de neconceput, spune el în cele din urmă. Natan-Berl e încă însurat!

— E văduv, vrei să spui.

— Vv-văduv? se bâlbâie rabinul. Dar cum așa...? Cum...?

— Nu e cazul să fii milos, onorate rabin, nu trebuie să mă protejezi de adevăr. Nu mai sunt o copilă. Am cunoscut mulți rabini ai Motalului de-a lungul vieții mele, dar nici unul dintre ei n-a fost atât de conectat la viața comunității cum ești dumneata. Nu are nici un rost să ascunzi de mine ceea ce știe toată lumea.

— Cine ce știe? Toată lumea știe? Dar...

— ...dar există mereu speranță, zice ea, anticipându-i cuvintele. Cu toate astea, toată lumea înțelege că nora mea a fost răpită și ucisă de o brută și că nu se va mai întoarce niciodată să-și crească pruncii.

— Dar Sfântul și Binecuvântatul ne veghează...

— Sfântul și Binecuvântatul ne veghează pe fiecare, încheie Rivkah. Nu mă îndoiesc de asta. Desigur, această femeie virtuoasă se va odihni în pace. Dar, între timp, femeile din sat profită de disperarea fiului meu, și sunt sigură că una dintre ele va sfârși sub acoperișul casei mele. Sunt ostenită, onorate rabin, și, dacă n-ar fi fost Mende Speismann, care mi-a sărit în ajutor, venind să aibă grijă de familie, nu știu, zău, ce s-ar fi ales de noi.

— Mende Speismann e o femeie pioasă, încuviințează rabinul.

— Doar o văduvă poate înțelege un văduv. Ar trebui să-i vezi pe amândoi împreună. O pereche de vis.

— Văduvă? O *agunah*, o femeie părăsită, vrei să spui.

— Onorabile rabin, te rog, nu sunt o fetiță. Aud și eu ce clevetesc oamenii.

— Ce clevetesc? întreabă rabinul îngrijorat, pășind încă în susul și-n josul camerei și aruncând câte o privire prin ușa

întredeschisă, pentru a se asigura că cei doi domni așteaptă încă afară.

— Mende e nefericită, Dumnezeu s-o ajute, ducând de una singură rușinea soțului ei, zice Rivkah Keismann pe un ton ca de înmormântare. La început a fost văzut în compania anarhiștilor, apoi oamenii au zis că frecventa tot felul de taverne *sheigetz*, iar în ultima vreme se aude că s-ar fi înscris la universitate. Din păcate, „studentul" cercetează religia greșită, urmând credințe înșelătoare și îmbrățișând idei eretice. „Isus și Moise sunt unul", propovăduiește el pe străzile din Minsk; înoată complet despuiat în râul Svislah și le împarte necunoscuților pamflete pline de prostii fără sens.

De unde Dumnezeu a scos toate astea? Numai diavolul știe. Dar, odată rostite, cuvintele ei devin cât se poate de adevărate.

Rivkah Keismann izbucnește în lacrimi.

— Reb Moishe-Lazer Halperin, te rog să-mi spui: chiar vrei ca el să se întoarcă în Motal? Mende Speismann e încă legată prin căsătorie, sau e văduvă, iar copiii ei sunt orfani de tată? Onorabilul rabin ar trebui să cugete serios la toate lucrurile astea. Cât îi privește pe oamenii din Motal, Zvi-Meir, diavolul, e deja mort și îngropat. Și, chiar dacă ar sta în fața lor viu și nevătămat, i-ar rosti *Kaddish*-ul chiar acolo, sub nasul lui. În loc să-și facă griji în legătură cu morții, onorabilul rabin ar trebui să-și părăsească odaia confortabilă și să vină să ne viziteze pe noi, evreii de la țară. Acolo va găsi un văduv nefericit și o văduvă virtuoasă, sora răposatei Fanny Keismann, fie ca Dumnezeu să-i răzbune moartea. Cei doi, Natan-Berl și Mende, mielușei neprihăniți cum sunt, vor face față catastrofei și fără îndrumarea rabinului: pot fie să se lase înghițiți de depravarea Sodomei și a Gomorei, fie să se bucure de o căsătorie binecuvântată. Noi, evreii, suntem familiarizați cu obiceiul *yibum*, nu-i așa?

— Căsătorie? *Yibum*?

Rabinul e perplex.

— Tora care ne-a fost dată pe Muntele Sinai nu...

— Tora le-a fost dată pe Muntele Sinai atât bărbaților, cât și femeilor. Dacă un frate își poate lua în căsătorie cumnata, atunci înseamnă că și o soră își poate lua de soț propriul cumnat.

— Doamnă Keismann!

Rabinul simte că se sufocă.

— Te implor, te rog să nu...

— Desigur, n-o să spun nimic, timpul nu ne presează. Deși voi considera că e vina rabinului dacă unul dintre cei mai dragi fii ai comunității ia de soție o Magdalena sau o Maria, Doamne apără și păzește! Mai bine mor!

— Voi veni în sat cât mai curând posibil, spune rabinul, lovit de panică. Voi sta de vorbă cu amândoi.

— Cu cât mai repede, cu atât mai bine, zice Rivkah, ridicându-se în picioare și dând de înțeles că vizita s-a terminat. Și, bineînțeles, n-ai auzit absolut nimic de la mine.

— Desigur, aprobă rabinul, conducând-o spre ușă. Totul rămâne între noi.

Rivkah Keismann știe că, data viitoare când Natan-Berl va auzi vorbindu-se despre soția lui, va afla că aceasta a fost fie răpită de Jijek, fie devorată de un urs. La început va reacționa violent. Într-adevăr, furia pe care fiul ei o ascunde în spatele tăcerii e fără limite. Dar apoi, încetul cu încetul, va înțelege că bieții lui copii au rămas orfani și că ar trebui să se însoare cu o femeie care să devină mama lor, moment în care ea, Rivkah Keismann, va fi împăcată și va putea, în sfârșit, să părăsească lumea asta.

VIII

Oamenii spun: Rivkah Keismann face mereu în așa fel încât totul pare să fie despre ea. Adevărul este că Rivkah Keismann este ultima persoană de pe pământ căreia să-i pese de Rivkah Keismann. Ea nu contează absolut deloc. Fiindcă ei nu-i pasă decât de familie.

Oamenii spun: nu există rezolvare pentru tragedia care s-a abătut asupra familiilor Keismann și Speismann. Adevărul este

însă că Rivkah a descoperit că un necaz plus încă un necaz nu fac în mod necesar un necaz dublu, ci pot forma uneori o soluţie. Necazul numărul unu: o femeie drăguţă şi modestă, a cărei singură greşeală este aceea că-şi doreşte să fie soţie şi mamă, sfârşeşte din nefericire în braţele ticălosului de Zvi-Meir. Necazul numărul doi: se zice că o mamă cu minţile rătăcite, care a plecat de acasă, lăsând în urmă un soţ devotat şi cinci copii, a fost devorată de un animal sălbatic, dacă nu chiar mai rău. Iar soluţia este următoarea: Keismann are ceea ce-i lipseşte lui Speismann, iar Speismann are ceea ce-i lipseşte lui Keismann. Probabil că totul e bine când se termină cu bine.

Oamenii spun că asta ar putea fi o „rezolvare" doar în mintea lui Rivkah Keismann.

Adevărul este că nimeni nu spune că ar fi o soluţie perfectă. Natan-Berl nu trădează nici un fel de sentiment faţă de cumnata lui, iar Mende e departe de a se simţi acasă în gospodăria lui.

Bunica îi zice:

— Vino aici, stai cu noi, odihneşte-te puţin.

Dar Mende se comportă ca şi cum ar fi servitoarea lor. Dacă nu-şi ocupă mereu timpul cu ceva, se simte vinovată.

Bunica îi zice:

— Te-am lăsat să intri în casa noastră, eşti oricând binevenită să stai cu noi. Câtă vreme te vei mai comporta ca şi cum ai avea de plătit o datorie?

— Ai terminat? o întreabă Mende Speismann, înainte să-i ia farfuria de pe masă.

Dar lucrul acesta n-o îngrijorează câtuşi de puţin pe Rivkah Keismann. Oamenii pot să spună orice le trece prin minte. Dacă ar fi plecat urechea la ce se vorbea, nu s-ar fi măritat niciodată cu tatăl lui Natan-Berl. Printre evrei, intimitatea se naşte din coabitare, nu invers. Bărbatul şi femeia învaţă să se placă unul pe celălalt, mânaţi de un simţ al datoriei şi al unui destin împărtăşit. Vor începe să nutrească sentimente unul pentru celălalt făcând faţă greutăţilor vieţii de zi cu zi şi presiunilor impuse de

legământul lor. Iubirea ar trebui să se sprijine pe o fundație solidă, nu pe o toană.

La asta se gândește Rivkah, în timp ce o privește pe Mende scoțând pietrele din pământul grădinii. Oamenii pot să spună ce le vine la gură. Din punctul ei de vedere, aceasta este o familie în devenire. Yankele li s-a alăturat lui David și Mishka, iar acum studiază toți trei cu Schneor Mendelovits, profesorul care vine în fiecare dimineață din Motal ca să-i îndrume în Cortul Torei. În tot acest timp, nepoatele lui Rivkah Keismann se joacă undeva în apropiere, în vreme ce Mirl scoate apă din fântână.

Tatăl pune pâinea pe masă, mama are grijă de gospodărie, iar copiii își văd de treburile lor. Ca în orice altă familie cumsecade. Însă răuvoitorii îi vor spune lui Rivkah Keismann că membrii familiilor lor sunt și iubitori, că-și vorbesc unul altuia, că părinții dorm în același pat, iar copiii știu cine sunt mama și tata. Într-adevăr, în casa familiei Keismann nu e prea multă iubire, oamenii nu-și vorbesc și nu se plac prea mult. Dar trebuie observat că nu există nici certuri sau violență. Oare poate fi spus același lucru și despre celelalte familii? Exact!

Undeva, la distanță, Rivkah vede doi cai, apropiindu-se în galop. Înainte de a le spune dragilor ei nepoți să intre în casă, aruncă o privire mai atentă. N-a mai văzut niciodată o asemenea priveliște: unul din cai e călărit de un bărbat frumos, bine clădit, un călăreț priceput, iar în fața lui stă cocoțat nimeni altul decât Reb Moishe-Lazer Halperin, într-o șa laterală, cu ambele picioare bălăngănindu-se de aceeași parte a calului. Rivkah Keismann nu reușește să înțeleagă semnificația a ceea ce vede, dar știe că orice om care poate fi înduplecat să călărească în felul ăsta și-a pierdut mințile și ar putea fi cu ușurință convins să se închine la falși profeți.

Odată ce-l recunoaște pe Reb Moishe-Lazer Halperin, trage concluzia că scopul vizitei este discuția pe care rabinul a promis că o va avea cu fiul ei, discuție de a cărei necesitate nu mai e câtuși de puțin convinsă. Ideea ei de a-l căsători pe Natan-Berl

cu Mende Speismann i se pare acum depășită. Au trecut trei săptămâni de la dispariția lui Fanny și, ca să fim sinceri, Rivkah Keismann e cât se poate de mulțumită cu felul în care decurg lucrurile. Nu e numai asta, dar momentul pe care rabinul Moishe-Lazer Halperin l-a ales pentru a se invita în casa lor îi trezește suspiciuni lui Rivkah Keismann, la fel ca și prezența acelor însoțitori suspecți. Nu se numeau Adim și Protor? (Ce nume mai sunt și astea? Poate că nu și le amintește ea ca lumea.) Rabinul știe cât se poate de bine că Natan-Berl iese din casă chiar la răsăritul soarelui, să-și mâne turmele la pășune, așa încât e mai mult decât probabil că în gospodăria Keismann vor găsi un om mai puțin, la ora aceasta târzie a dimineții.

Adevărul este că lui Rivkah nu-i place deloc entuziasmul ăsta continuu al rabinului față de cei doi filantropi, din mai multe motive. În primul rând, dacă sunt cu adevărat din Vitebsk, și dacă au trecut într-adevăr prin ceea ce pretinde rabinul că au trecut, atunci îi pare rău pentru ei; dar acum, că nu mai sunt Avremaleh și Pinchasaleh, ci Adim și Protor, nu e deloc sigură că îi vrea prea aproape de nepoții ei.

În al doilea rând, nu-i e deloc clar cum doi soldați au reușit să adune o asemenea avere. Oamenii care își câștigă banii trudind nu sunt de obicei atât de aplecați spre acte caritabile. Oamenii care pun deoparte copeică cu copeică, până adună o rublă, își lasă de obicei averea copiilor și familiei. Filantropii sunt de obicei oameni mizerabili și nefericiți, fiindcă ei nu trebuie să muncească pentru a-și câștiga traiul și nu știu nimic despre caznele de zi cu zi, care transformă un nimeni în cineva. Donațiile lor generoase nu fac decât să le justifice într-un fel sau altul existența și să le spele conștiința de faptul că privesc la modul în care cei mai mulți dintre oameni se chinuie sub povara nevoii de a-și câștiga pâinea. Problema este următoarea: cu cât se străduiesc mai tare să fie plăcuți de oamenii obișnuiți, cu atât mai mult se vor îndepărta aceștia din urmă.

În al treilea rând, dacă sunt într-adevăr Adim și Protor, sau Avremaleh și Pinchasaleh Rabinovits, se spune că nu poți să

judeci un om până n-ai fost pus în locul lui, iar ea nu cere să știe tainele sufletelor lor, așa cum numai Atotputernicul le știe. În paranteză fie spus, a auzit ea de câțiva copii evrei recrutați, care au sfidat educația militară primită în armata țaristă, preferând să moară decât să treacă dincolo de limitele legilor halahice, și să crape de foame decât să pună pe limbă mâncare necurată. Din aceste motive, dar și din altele, pe care nu vrea să le pomenească acum, Rivkah se strecoară înapoi în casă și o roagă pe Mende să le spună oaspeților că ea nu se simte bine, că *Bubbe* se întinde puțin pe pat și că nu poate primi pe nimeni.

Rivkah Keismann se retrage în bucătărie, trage perdeaua și ascultă cu atenție dialogul care are loc afară. Aude zumzetul slab al unei pălăvrăgeli, nechezatul unui cal morocănos și apoi liniște. După care trei bătăi scurte în ușă o iau prin surprindere. Cel mai bun lucru pe care îl poate face e să se retragă într-una dintre odăile din spatele casei, însă, înainte de a apuca să facă vreo mișcare, ușa se deschide larg. Reb Moishe-Lazer Halperin stă în prag, însoțit de cei doi domni, Adim și Protor, care se văd chiar în spatele lui, printre siluetele lor răzbătând lumina orbitoare a soarelui.

— Doamnă Keismann! strigă rabinul, ridicând larg brațele, jubilând. Am auzit că nu te simți bine, așa încât ne-am gândit că ar trebui să intrăm, deoarece suntem siguri că veștile pe care ți le aducem îți vor alina orice tristețe.

Noi? *Noi* suntem siguri? Veștile pe care ți le *aducem*? Cei trei bărbați au devenit peste noapte unul singur?

— De ce te-ai dat jos din pat, dacă nu te simți bine? întreabă rabinul.

— De ce ai plecat din Motal?

— Dumneata m-ai rugat, zice rabinul, atins de disprețul ei. N-am hotărât noi să vin să...

— Asta era în urmă cu o săptămână.

— Nu cred că a trecut atât de mult timp.

— O săptămână în cap.

— Între timp au apărut tot felul de probleme, spune rabinul, cerându-și scuze. Știi bine cât de mult muncesc. Dar îți aduc vești bune.

— Natan-Berl nu e aici să le audă, zice doamna Keismann, și, chiar dacă ar fi fost de față, cu siguranță nu i-ar fi plăcut să le afle în fața unui public atât de numeros.

Rabinul nu se grăbește să răspundă, iar Rivkah își imaginează că a înțeles, în sfârșit, motivul iritării ei. În goana lui după banii filantropilor, și-a neglijat obligațiile față de comunitate.

— Dacă îmi permiți îndrăzneala, ai putea să le dai oaspeților câte un pahar cu apă? spune rabinul, trăgându-și un scaun.

Nu zău! Un pahar cu apă pentru oaspeți? Mereu începe cu un pahar cu apă și se încheie cu o invitație la orice îți trece prin minte.

— Sunt încă slăbită, zice ea pe un ton frânt. Ar putea onorabilul rabin să-și toarne singur apă?

Reb Moishe-Lazer Halperin merge singur la cișmea și umple trei căni cu apă. Cu aerul unui servitor blajin, oferă apă generoșilor lui oaspeți, care stau încă în pragul ușii. Acum pășesc în cameră, iar Rivkah observă că bărbatul care își spune Protor șchioapătă mai tare decât își amintea ea și că, fără baston, probabil ar fi nevoit să se târască. Ochii lui alunecoși cercetează fiecare cotlon, ca și cum ar fi în căutarea a ceva. Adim, pe de altă parte, privește în jurul lui cu dispreț, și, ori de câte ori privirile li se întâlnesc, întoarce imediat capul, ca și cum ar spune „Oameni buni, nu-mi vine să cred cât de înapoiați sunteți. Ați putea la fel de bine să trăiți în Epoca de Piatră, pentru că eu am umblat cât e lumea de mare. Sunt educat. Știu rusa și franceza". Eu, eu, eu. Un bărbat ca ăsta, care crede că lumea se învârte în jurul lui, nu poate fi evreu. Comportamentul unui evreu trădează dispreț față de sine și inutilitate.

Și totuși e ceva legat de Protor. Probabil că piciorul acela schilod o face să-i fie milă de el, sau poate că Rivkah s-a mai

înmuiat, odată cu trecerea anilor. Din fericire, Sfântul și Binecuvântatul a înzestrat-o cu simțuri ascuțite, iar, în vreme ce majoritatea oamenilor se folosește în primul rând de vedere, ea are un foarte fin simț al mirosului. Nu încape nici o îndoială asupra faptului că Protor e un sclav al alcoolului și a încercat să mascheze mirosul puternic de băuturi spirtoase cu ceva lichior de fructe – piersici, poate? Sau prune? Dar mai e un motiv în spatele mersului său nesigur, în afară de piciorul schilodit și de alcool. Privește asemenea unui om care n-a mai pus niciodată piciorul într-o casă evreiască, cu ochii uimiți și larg deschiși ai unui copil. Lui Rivkah îi e milă de un evreu care nu recunoaște nici măcar o lumânare de Șabat. Ar fi posibil să-l readucă pe calea cea dreaptă dacă n-ar fi cufundat într-un șuvoi de băutură și durere.

Reb Moishe-Lazer Halperin le face semn oaspeților să ia loc la masă. Abia după ce amândoi stau așezați comod își permite să ia și el loc pe un scaun și să bea o gură de apă. Cum de a devenit orașul o desfrânată? Numai lăcomia poate explica asta.

— Ce avem să vă spunem, zice rabinul în numele celor trei, vă vom spune personal și în față și vă asigurăm că nici o informație nu va părăsi această încăpere.

Iată încă un secret dus pe apa Sâmbetei, își spune bunica.

— Acești domni generoși, continuă rabinul, au fost tulburați de întâlnirea cu dumneata. Adevărul este că vizita dumitale i-a neliniștit foarte tare pe Akim și Prokor, mă scuzați, Avremaleh și Pinchasaleh.

Deci Protor e Prokor, iar Adim e Akim. Numele lor n-au nici o noimă; memoria ei nu mai e ce era pe vremuri.

Rabinul își continuă discursul.

— Și-au amintit deodată că, atunci când au fost ultima oară la Baranovici, au întâlnit-o pe doamna Fanny Keismann într-o tavernă!

— O tavernă? pufnește disprețuitor Rivkah. *Kvatsh, kvatsh mit zozze*, prostii cu sos.

— Nu sunt prostii, zice rabinul, pe un ton defensiv. Ba, mai mult, când le-am povestit despre catastrofa care a lovit familia voastră, nu m-am putut abține și le-am pomenit despre Mende Speismann și ticălosul ăla de soț al ei, Zvi-Meir. Şi ştii ce mi-au spus? Că au dat peste un bărbat pe nume Zvi-Meir în Minsk și, cu cât le dădeam mai multe detalii despre el, cu atât mai convins sunt că e vorba despre omul nostru. L-au văzut la sinagogă, doamnă Keismann – la sinagogă!

— Baranovici? întreabă bunica uluită. Minsk?

— Akim și Prokor pot trimite neîntârziat pe cineva la Baranovici. Mi-au spus că stătea la...

— Taverna lui Adamski, murmură Akim. Patrick Adamski.

Iar Protor – adică Prokor – dă din cap a încuviințare.

— Adamski, repetă rabinul. Patrick Adamski. Acolo au văzut-o, șezând în tavernă, nu în pădure, sfârtecată de animale sălbatice. Probabil că s-a oprit acolo să se odihnească puțin. Sunt vești minunate – și nu e doar atât.

Te rog, oprește-te, se gândește doamna Keismann, ajunge.

— Ți-am vorbit deja despre generozitatea și compasiunea lui Avremaleh și Pinchasaleh. Ei bine, sunt gata să finanțeze căutarea lui Fanny Keismann și să readucă liniștea în sânul familiilor Keismann și Speismann. Prin urmare, scopul vizitei noastre nu e acela de preveni un alt dezastru, ci de a vă atrage atenția asupra faptului că nu s-a întâmplat nici un dezastru, pentru că Sfântul și Binecuvântatul, tatăl orfanilor și al celor întorși din morți, i-a protejat în tot acest timp pe cei dispăruți. Foarte curând, soțul se va întoarce acasă la familia lui, iar mama, la copiii ei, și fericirea va izbândi. Te simți mai bine acum, doamnă Keismann?

De fapt, bunica simte că țeasta a început s-o doară și că mădularele îi sunt lipsite de viață.

— În orice caz, continuă rabinul, avem nevoie de toate detaliile pe care ni le poți oferi despre nora dumitale și Zvi-Meir. Domnii te roagă să nu ne ascunzi nimic, de vreme ce până și cele mai neînsemnate detalii s-ar putea dovedi a fi cele mai

importante. După asta, domnii vor trimite mesageri, care să ne aducă înapoi acasă oile rătăcite. Haide, doamnă Keismann, avem puțin timp la dispoziție și multe lucruri de făcut. Tu ni-i descrii, Akim traduce, iar eu voi încerca să mă odihnesc puțin, pentru că-mi chiorăie stomacul. Dacă ai vreun colț de pâine uscată de la micul dejun, ți-aș fi tare recunoscător. Iar dacă ai și câteva firimituri de pâine, ar fi păcat să le arunci. De unde să începem, doamnă Keismann? Hai s-o apucăm de undeva! Timpul e scurt! Și nu omite nici un amănunt!

NESVIJ

I

Când Dumnezeu a creat cerul și pământul, întunericul plutea peste tării. Nu a fost nevoie să creeze întunericul, doar lumina. Atotputernicul a luminat până și sufletele nefericite ale oamenilor, chiar dacă au rămas în forma lor primordială, și anume, într-o singurătate teribilă. De aceea i-a creat bărbat și femeie, după chipul și asemănarea lui, cu alte cuvinte: „Voi, oamenilor, sunteți incapabili de civilizație. Veți fi cu adevărat ființe omenești abia în clipa în care veți fi învățat să trăiți împreună în armonie".

Dar acum, în timp ce călătoresc toți patru într-o căruță șubredă, în toiul nopții, bezna totală de afară și disperarea din interior inundă abisul sufletelor lor. Fiecare dintre ei vrea să fie singur, cât mai departe posibil de orice altă creatură vie, și să uite tot ce s-a întâmplat. De ce le e frică? Mai mult decât orice, le e frică unul de altul. Căpitanul Adamski își îngroapă capul între genunchi. Ce, în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, a făcut? Pe toți dracii! Acum, autoritățile îi vor confisca taverna, asta e sigur. A investit în afacerea asta toate economiile lui de-o viață. Rezultatul a treizeci și cinci de ani de luptă în trupele de infanterie – s-a risipit ca fumul. Prietenia lui cu Yoshke Berkovits e ceva ce ține de trecut, aparține vremurilor în care nu era decât un băiețel evreu neajutorat, un laș demn de milă, pe nume Pesach Ambramson. Imediat după ce a auzit despre modul în care comunitatea l-a predat pe fratele lui în mâinile autorităților, despre cum credința îi determinase pe cei mai importanți oameni ai ei să inventeze o poveste care să justifice această nedreptate monstruoasă, a știut că nu mai

vrea să aibă niciodată de-a face cu acești porci și religia lor, a cărei legi imuabile pot fi oricând distorsionate pentru a servi nevoilor și intereselor mereu în schimbare. E adevărat, Yoshke i-a salvat de mai multe ori viața lui Adamski, dar nu acesta este motivul pentru care căpitanul s-a învoit să-l ajute. A făcut-o în ciuda acestui lucru. Până la urmă, el nu i-a cerut niciodată lui Yoshke să-i salveze nenorocita de viață. Atunci, de ce a riscat totul și s-a băgat până-n gât în povestea asta? Ca să nu mai pomenim de faptul că prietenul lui, pe vremuri un bărbat rațional, a devenit între timp un mielușel naiv, dus de nas de diavolul ăsta de femeie. Nu e soția lui Yoshke, și e cât se poate de limpede că n-au avut niciodată o relație intimă. Să-i lege oare o relație de afaceri? Dacă așa stau lucrurile, atunci el ce are de câștigat din toate astea? Să fie oare prea târziu pentru a mai schimba taberele?

Și Fanny e adâncită în propriile gânduri. Cu una din mâini își mângâie gâtul, care cu puțină vreme în urmă era pe punctul de a se frânge sub strânsoarea degetelor ofițerului, în timp ce cu cealaltă mână își atinge cuțitul, pe care are de gând să-l arunce cu prima ocazie. Situația dezastruoasă în care se află nici n-ar fi putut să se îndepărteze mai mult de-atât de planul ei inițial, acela de a-și ajuta sora. Nu voia decât să traverseze Iaselda și să meargă la Minsk, să-l înfrunte pe Zvi-Meir și să-l oblige să semneze un act de divorț, acolo, în fața ei. Nu și-a imaginat că va măcelări o familie întreagă de bandiți, și nici că va deveni o fugară, pierzându-și urma alături de un incendiator de sinagogi, după ce va fi tăiat gâturile a doi ofițeri de poliție. Probabil că Natan-Berl e bolnav de îngrijorare. Când va sosi vremea, poate că va fi în stare să înțeleagă ce a vrut de fapt să facă soția lui. El o cunoaște. Și, până la urmă, dorința omului și felul cum e întocmită lumea pot fi doar arareori împăcate. Poate cineva să supună lumea propriilor lui dorințe? Oricine știe că numai Sfântul și Binecuvântatul o poate face. Dar, oricum ar fi, chiar dacă Natan-Berl ar fi fost de acord cu planul ei inițial, n-ar putea nicicând să accepte consecințele acestuia: a lăsat în urma ei cinci cadavre, iar propria viață e în mare pericol.

Natan-Berl n-are cum înțelege nimic din biletul acela ridicol pe care i l-a lăsat. „Aveți grijă de voi până mă întorc". Asta le scrie o mamă celor pe care-i iubește, știind că va lipsi de acasă o bună bucată de vreme? Ce-a fost în capul tău, Fanny Keismann? Probabil copiii ei merg pe vârfuri în preajma tatălui lor, măcinați de vinovăție și durere. Gavriellah e singura din casă care le poate oferi un strop de alinare, iar Fanny știe asta. Soacra ei, Rivkah Keismann, va savura fiecare clipă. Ea, care și-a avertizat mereu fiul, arătându-se împotriva căsătoriei acestuia cu fiica măcelarului, acea *vilde chaya*. Să fie oare prea târziu pentru Fanny să renunțe acum la tot și să se întoarcă acasă? Va mai putea să-și salveze fosta viață? Sau poate că, de fapt – iar gândul acesta o face să se cutremure –, a știut mereu că o va abandona pentru totdeauna?

Cei doi fugari se tem unul de celălalt. Adamski a văzut cu ochii lui cât de periculoasă poate fi această femeie fragilă, dacă are cuțitul în mână, iar ea l-a văzut pe căpitan trădând-o fără să clipească. E adevărat că ulterior și-a riscat viața în încercarea de a o salva pe a ei, și nici nu poate ignora curajul de care a dat dovadă, eliberându-l pe Yoshke Berkovits, contrazicând tot ceea ce credea el despre lașii ăștia de evrei, însă nici unul dintre aceste evenimente nu fusese planificat dinainte, așa încât nimeni nu știe ce va urma și cum se va sfârși totul. Fanny se întreabă: Oare căpitanul o va trăda din nou? Adamski se întreabă: Oare îi va tăia și lui gâtul? Doar timpul va da un răspuns la această întrebare. Poate că în câteva zile, sau poate ore, sau poate minute, își vor primi răspunsurile. Deocamdată nu pot decât să stea unul lângă celălalt, încordați și vigilenți.

Dar cum rămâne cu autoritățile și forțele de ordine? Au motive întemeiate să se teamă de ele. E mai mult decât posibil ca toată povestea asta să se încheie pe eșafod. Fie el sub acoperire sau în uniformă, fiecare ofițer din gubernie va lua personal această vânătoare de oameni. De-acum nu se mai vorbește doar de bandiți uciși la drumul mare; de-acum sunt căutați pentru uciderea unor agenți secreți.

Comandantul lor, așa cum s-a dovedit ulterior, era un bețiv șchiop din tavernă. I-a șocat să descopere că un astfel de om era un agent versat al Ohranei, care se putea da cu ușurință drept *tzaddik* în ziua următoare. N-ar trebui să-i subestimeze viclenia, nici setea de răzbunare, cum n-ar trebui nici să uite că Adamski zdrobise piciorul deja schilodit al comandantului, adăugând rănii fizice o jignire agonizantă.

Primele raze ale soarelui nu ușurează câtuși de puțin tensiunea care plutește între călători. Trebuie să decidă încotro se îndreaptă. Dar ce îi ține pe oamenii aceștia împreună, cu excepția faptului că fiecare dintre ei fuge deopotrivă de ruși și polonezi? Și că au reușit să stârnească atât mânia răufăcătorilor, cât și pe aceea a forțelor legii? În timpul nopții, bezna i-a ajutat să-și evite unii altora privirile. Dar acum, pe măsură ce cerul se luminează, iar orizontul se deschide dinaintea ochilor lor, această intimitate pare să se risipească, întrucât prezența celorlalți devine imposibil de ignorat.

Fanny ridică privirea spre Adamski. Ochii săi sunt de culoarea ambrei – cum e posibil ca o pereche de ochi înțelepți, ca de bufniță, să se pună în slujba răului? Nu pare în largul lui, sprâncenele stufoase îl fac să pară neîngrijit, iar buza de sus îi e nenatural de subțire. Poate că pe vremuri, înainte de a se fi apucat de incendiat sinagogi, Jijek îl considera un adevărat prieten. Dar, după noaptea asta, e limpede că ura lui față de evrei e mult mai puternică decât orice rămășiță de loialitate ar fi avut cândva față de poporul său.

Adamski aruncă o privire în direcția lui Fanny. Nu a mai văzut de multă vreme o asemenea urâțenie, atât de atractivă. Nasul îi e ascuțit, privirea îi e rece și detașată, părul blond îi e ascuns sub basma, ceea ce face ca expresia ei impasibilă să pară de-a dreptul glacială. O cicatrice adâncă pe brațul stâng nu lasă nici o urmă de îndoială: e o leoaică, o luptătoare. Dar, dacă e lipsită de emoție, ca orice alt evreu, de ce și-a riscat viața ca să-l salveze pe Yoshke Berkovits? E un mister.

Nu se poate abține să nu strige:

— Și-acum ce mama dracului facem?

Fanny îi spune lui Jijek printre dinți, în polonă:

— Nu-i pomeni nimic despre planurile noastre, Jijek Breșov, nu va face decât să ne toarne din nou la poliție.

Adamski e furios.

— Asta dacă voi mai avea gâtul întreg, desigur. În cazul în care nu mă vei măcelări și pe mine.

— De fapt, e mai simplu să arzi sinagogi.

— Ce?!

— Ai auzit foarte bine.

— Cum îndrăznești...?

Jijek trage de hățuri și oprește căruța. Nici Fanny, nici Adamski nu par să se fi gândit prea mult la el. Și-a părăsit locșorul lui din barca lui de pe Iaselda pentru a o ajuta pe Fanny Keismann să-l găsească pe Zvi-Meir, după ce a văzut-o pe sora acesteia aruncându-se în apele râului. Și-a luat cu el și cei doi cai, un armăsar bătrân, pe care-l are din vremea armatei, și un mânz îndărătnic, iar de atunci s-a topit în arșița nemiloasă, a flămânzit și a ajuns la epuizare. Apoi, în mijlocul nopții, a căzut victimă unei tentative de jaf la drumul mare, a fost lovit de bandiți până când și-a pierdut cunoștința și a devenit un fugar. În taverna lui Patrick Adamski, a fost încătușat de către agenții care l-au izbit cu capul de perete, iar dacă n-ar fi fost Fanny și Adamski, s-ar fi trezit curând în temniță.

— Oi! strigă deodată Jijek, după care se oprește la fel de brusc. Vocea încă îi sună necunoscut, precum cea a unui străin.

Adamski e nervos.

— Oi ce, prostule?

Jijek tace.

— Mama mă-sii! mârâie Adamski, dar Jijek observă că Fanny îl privește, așteptând.

— Oi, spune din nou, nu vă mai ciondăniți. Îmi pare rău, dar, dacă vreunul din voi vrea să coboare din căruță, s-o facă în clipa asta, imediat. Caii ăștia nu se vor opri până nu ajung la Minsk, în cazul în care nu vă deranjează. Îmi pare rău, dar, dacă aveți de gând să vă certați în continuare, va trebui s-o faceți pe

marginea drumului, pentru că nici unul din voi nu e sfânt în povestea asta. Cu toţii regretăm câte ceva şi poate că, dacă reuşim să scăpăm cu viaţă, veţi avea atunci şansa să decideţi a cui e vina cea mai mare. Aţi înţeles?

Fanny şi Adamski ascultă cu multă atenţie, iar izbucnirea lui Jijek li se pare înduioşătoare. Când îşi încheie cuvintele, se privesc unul pe celălalt: încă au îndoielile lor. De ce să stea un evreu religios în aceeaşi căruţă cu un trădător? Şi ce au în comun un căpitan în armata ţarului şi o evreică nebună? Şi ce au ei toţi în comun cu un pseudocantor inutil, care ar fi putut să fie profesor de muzică, dacă sforăitul melodios i-ar fi asigurat o diplomă? Pe lângă asta, nu e deloc clar cine şade pe locul căruţaşului: Jijek Breşov sau Yoshke Berkovits? Un călugăr, sau un demagog; un mut, sau un orator? Pentru siguranţă, nu s-a inclus şi pe el în acest discurs plin de reproş, a vorbit ca şi cum doar ei s-ar găsi acolo, ca şi cum el ar fi fost încă în barca lui de pe Iaselda. Şi, de vreme ce e adevărat că s-au născut cu toţii evrei, la o privire mai atentă se poate observa că singurul lucru pe care îl au în comun în momentul de faţă e faptul că sunt cu toţii fugari.

În acelaşi timp, nici unul nu coboară din căruţă, iar fricile încep să slăbească după discursul lui Jijek, în ciuda ezitărilor şi a scuzelor prosteşti. Prin urmare, de ce nu se tem în momentul de faţă? În primul rând, de ei înşişi. Fanny ştie că acum cuţitul ei şi-a recăpătat vechea întrebuinţare, după ce a dormit ani întregi lipit de pulpa sa. Adamski îşi aduce aminte cum taverna îl secătuise de mândrie – în loc să conducă trupe în bătălie, le aducea prostituate oaspeţilor săi de la etaj. Jijek şi-a recăpătat vocea, după foarte mult timp. Iar cantorul – ei bine, nu sunt prea multe de spus despre el, dar cu siguranţă îi e mai bine în căruţă, cu un butoi de rom, decât singur, pe marginea drumului.

Problema alegerii traseului rămâne. Cum vor putea călători până la Minsk, fără să treacă prin oraşe şi sate, de-a lungul drumurilor expuse ori a câmpiilor deschise – asta în timp ce

încearcă să evite mlaștinile negre? Nu există un asemenea traseu în Zona de Rezidență, ca să nu mai spunem că, de fapt, nu există în întreg marele și vastul Imperiu Rus. Adamski, în orice caz, cunoaște foarte bine zona și șoptește câteva cuvinte la urechea lui Yoshke, iar acesta din urmă pălește. Fără alte explicații, Adamski apucă hățurile. Fanny îl privește curioasă, gândindu-se că probabil și-a pierdut mințile, în cele din urmă.

— *Ah! Che la morte!* urlă Adamski, ridicându-se în picioare pe capră și arătând asemenea generalului unei armate alcătuite dintr-un singur om. La barăci, Yoshke! zice arătând spre nord-vest. *Ah! Che la morte!* La moarte!

II

Lovitura brutală primită în piciorul rănit l-a umilit profund pe Novak. Adjunctul lui, Albin Dodek, l-a văzut de-acum țipând și zvârcolindu-se asemenea unui băiețel înfricoșat. Iar când medicul orașului a fost chemat să-l vadă, ilustrul colonel a cerut nici mai mult, nici mai puțin decât o injecție cu cloroform: un anestezic puternic, folosit pentru a adormi caii.

Cât timp zăcuse la pat, în starea aceea? O săptămână, judecând după rănile de pe spatele lui. Revenindu-și în simțiri, își simte ochii umflați, iar zâmbetele de pe chipurile celor din jur îi spun că probabil buzele lui au îngăimat în tot acest timp numai prostii. Piciorul îl doare mai puțin, slavă Domnului, iar Novak gonește repede mulțimea gălăgioasă din odaia lui – alcătuită în cea mai mare parte din ofițeri, agenți și informatori –, cerându-i până și doctorului să plece. Se ridică din pat, capul i se învârte, așa încât se sprijină pentru o clipă de perete, pentru a-și recăpăta echilibrul. Coboară apoi în sala principală a tavernei lui Adamski, chemându-l pe Albin Dodek să i se alăture la o masă, împreună cu alți doi agenți, ale căror nume îi scapă. Ei sunt înlocuitorii lui Ostrovski și Simanski, odihnească-se-n pace.

Dacă ar putea, Novak ar cere să fie lăsat singur, să poată gândi în linişte. Dar, într-o situaţie ca aceasta, şi el o ştie bine, Ohrana se aşteaptă la un răspuns rapid. Dacă ar sta să judece lucrurile pe îndelete, atitudinea lui ar fi interpretată drept un semn de slăbiciune. În loc de asta, îi cere adjunctului său să-i povestească tot ce s-a întâmplat în timp ce el a zăcut inconştient în odaia de la etaj, iar Novak e surprins să afle că Dodek s-a dedicat cu precădere organizării înmormântărilor celor două victime. Ca să fie sigur, i-a alertat pe informatori, le-a oferit informaţii negustorilor şi proprietarilor de hanuri din regiune şi i-a avertizat pe toţi agenţii relevanţi, însă pare mult mai interesat să descrie ultimele onoruri aduse celor doi eroi, Ostrovski şi Simanski, împăunându-se în mod special cu coroanele de flori trimise familiilor îndoliate.

Obrajii lui Novak sunt în flăcări.

— O înmormântare plină de respect e un eveniment important, nu-i aşa, Dodek?

Cei doi agenţi fără nume, care rivalizează cu Dodek în ceea ce priveşte prostia, dau din cap a încuviinţare.

— Sper că ai chemat portretistul, să facă portretele-robot ale fugarilor.

— Sigur că da, răspunde Dodek. De fapt, aveam de gând să-l chem de urgenţă, dar m-am gândit apoi că ar fi mai bine să trimit întâi o patrulă de căutare.

Novak simte că se sufocă.

— Şi ai făcut-o?

— Da, da, zice Dodek. Nu încă.

Novak îi priveşte pe cei doi agenţi, care încuviinţează împreună cu Dodek.

— Deci presupun că i-ai scris general-locotenentului Mişenkov, de la compania de lângă Nesvij, şi i-ai cerut să trimită întăriri, nu-i aşa?

— Da, da.

Pumnii lui Dodek lovesc masa încetişor, în semn de încuviinţare.

— Trebuie să-i scriem.
— Dar ai făcut-o sau nu?
— Desigur, desigur. O să-i scriu negreşit.
Şi, ridicându-se încurcat în picioare, Dodek îi zoreşte pe cei doi agenţi să-l urmeze şi să ducă degrabă la îndeplinire ordinele primite.

În cele din urmă, Piotr Novak rămâne singur. O ocazie excelentă să-şi toarne un pahar de şliboviţă şi să se gândească la cele întâmplate. Prima concluzie pe care o trage este aceea că, uneori, e bine să-i asculţi pe idioţi. Radek Borokovski, singurul supravieţuitor al familiei de tâlhari, un beţivan şi un tâmpit, a oferit o mulţime de variante ale poveştii despre măcelărirea familiei sale: la început a vorbit despre şase soldaţi, apoi despre doi uriaşi înarmaţi cu puşti, apoi despre o trupă întreagă de cavalerie şi despre câte şi mai câte. În orice caz, în nici una dintre versiuni nu a omis să pomenească despre prezenţa unei femei masive şi înspăimântătoare. Novak nu se gândise prea mult la asta, pentru că evreica pe care o văzuse în tavernă era oricum, dar numai masivă nu, şi, cu siguranţă, nicidecum înspăimântătoare. Faţa îi era rotundă, buzele ei trădau experienţa naşterii, iar obrajii aveau din când în când spasme scurte, care arătau o anumită senzaţie de disconfort, dar nu de agitaţie. Lângă ea şezuse un prost îngrămădit, dar omul nu era nimic altceva decât un clovn care şi-o căuta cu lumânarea: nu era tocmai complicele versat al unei ucigaşe. În absenţa oricărui semn de pericol venind dinspre ei, Novak se concentrase exclusiv asupra muntelui de om cu faţa plină de lovituri. Şi ce greşeală făcuse! Dintre toţi cei patru oameni implicaţi în crimele din tavernă, acesta se dovedise a fi cel mai inofensiv. Chiar şi molâul de Albin Dodek reuşise să-l încătuşeze, fără să întâmpine rezistenţă.

A doua concluzie pe care o trage Novak după cele petrecute în noaptea aceea este faptul că preconcepţiile sunt o piedică pentru judecata limpede. Presupusese că, fiind femeie, fiinţa aceea ar fi fost incapabilă să comită o crimă, în timp ce zdrahonul, fiind bărbat, era în mod automat sursa oricărei forme de violenţă.

Când pătrunsese în camera ei și stătuse lângă patul în care dormea, îi mângâiase puțin brațul în somn, iar pentru o clipă se simțise alinat; un sentiment aproape imposibil de evitat, ca să fim sinceri – un caz de forță majoră, chiar și numai din pricină că se afla alături de o femeie.

Dar fusese mai mult decât atât. Ideea că urma să atingă o evreică – o femeie care urma legi complet diferite – nu doar că nu-i repugna, ba chiar îi producea o anume excitare. Ciudat, nu-i așa? Și apoi, solicitările slujbei de ofițer al armatei produseseră o ruptură în relația lui cu Anna și cei doi fii ai lor. Nu s-a priceput niciodată să scrie scrisori, așa că prefera să le trimită plicuri cu bani, pe care nota simplu „Soției și fiilor mei, de la Piotr", ca și cum lucrul acesta l-ar fi scutit de orice altă obligație față de ei.

Când se întorsese acasă rănit, după bătălia din Pasul Șipka, fusese nevoit să zacă în pat câteva săptămâni. Se simțise asemenea unui corp străin în gâtul familiei, deoarece, cu fiecare privire nerăbdătoare pe care i-o arunca, Anna părea că încearcă să-l expulzeze cât mai curând din casa lor. Când i-a povestit despre propunerea pe care i-o făcuse Osip Gurko, de a se alătura Departamentului de Securitate și Ordine Publică, nici măcar nu l-a întrebat ce poziție va ocupa. Dacă cineva ar întreba-o azi cu ce se ocupă soțul ei, n-ar reuși să dea un răspuns clar, ar putea cel mult să spună că se află undeva în apropiere de Grodno sau de Minsk, făcând ceva în slujba serviciilor de securitate, dar că nu știe foarte bine ce anume.

Novak nu va uita nicicând felul în care îl îngrijise când fusese țintuit la pat. Când îi aducea mâncarea, nu reușea nicicând să-i descifreze privirea ferită, care părea să nu-l perceapă, nici chiar atunci când zăbovea asupra lui. Când se întorcea să ia farfuriile murdare, el îi lăuda mâncarea, iar ea își întindea buzele într-un zâmbet artificial. Îl privea cu dezgustul rezervat lașilor. Nimeni nu-l mai privise niciodată astfel. În clipa în care a încercat să-i vorbească despre ce îndurase în timpul luptelor din Pasul Șipka, își strânsese tare buzele, făcând eforturi să nu izbucnească în râs.

I-a luat o vreme să înțeleagă că ratase ocazia de a o face să-l vadă ca pe un erou cu foarte mult timp în urmă. Nu fusese alături de ea când li se născuseră cei doi fii și nu luase aproape niciodată masa împreună cu ei; își crescuse copiii ca și cum ar fi fost orfani de tată. Pentru ea, el nu era un ofițer curajos, ci un laș oarecare, un sabotor de rând, ceea ce în ochii ei echivala cu a fi cel mai rău dintre criminali.

Dar, în timp ce atingea brațul evreicei, emoția scosese ce era mai bun din el. Cât de mult i-ar fi plăcut să abandoneze chiar acolo, pe loc, întreaga misiune și să se strecoare sub cearșaful ei!" N-ar fi dezbrăcat-o sub nici o formă – Doamne păzește, nu e un barbar! N-ar fi făcut decât să se agațe de trupul ei cald și să se cufunde în somn. Așa și-o imagina, moale și delicată – prin urmare pierduse din vedere expresia surprinzătoare de pe chipul ei, în momentul în care începuse s-o interogheze. O, nu, pentru el era o femeie și, asemenea oricărei femei, ducea cu ea promisiunea unei consolări, sau cel puțin asta credea Novak, până în clipa în care a văzut-o tăind gâturile a doi dintre agenții săi.

A treia concluzie a lui Novak a fost aceea că, pe măsură ce descoperă tot mai multe informații despre identitatea ucigașei, devine din ce în ce mai dificil să-i înțeleagă motivele. În primul rând, numele Zvi-Meir a fost stabilit drept cauză a tuturor celor întâmplate. Un nume evreiesc, desigur, dar necunoscut lui. Novak nu-și amintește să existe nici un Zvi-Meir în grupurile de insurgenți socialiști sau în cele ale visătorilor cu ochii deschiși la pământul Palestinei. Trebuie să afle cât mai curând cine e și în ce anume e implicat. În al doilea rând, Novak e convins că Adamski n-ar risca totul pentru o asemenea adunătură bizară de oameni, nici măcar de dragul vechiului său prieten. Dar, dacă un om care are atât de multe lucruri de pierdut se poartă într-un mod atât de irațional, înseamnă că luptă pentru un ideal. Totuși, de obicei tocmai idealul este acela care dictează cursul evenimentelor, ceea ce, în schimb, face aluzie la principiile subiacente. Idealurile și eforturile se află într-o stare de reciprocitate. Cu toate astea, acțiunile întreprinse în acest

caz sunt de neînțeles și sfidează logica: de ce să-ți pui în cap atât nelegiuiții, cât și oamenii legii? Și de ce să măcelărești oamenii, ca și cum ar fi vite?

Novak hotărăște că nu există decât o singură cheie în ceea ce privește această investigație: e gata să pună prinsoare că nu există prea multe femei măcelar printre *żyds*, și tot ce trebuie să facă, pentru a descoperi unde locuiește, e să dea o raită prin orașele din apropiere. Novak știe că e de ajuns să bată la câteva uși, pentru ca femeile să înceapă deja să strige, alergând: *Gevalt! Gevalt!* Ce au oamenii ăștia, de se sperie la cea mai mică pală de vânt? Dacă îți aprinzi o țigară de față cu ei, au imediat impresia că ai de gând să le dai foc la casă. Prin urmare, imediat de înțeleg că nu vrei decât niște informații, respiră ușurați și-ți spun tot ce știu.

III

Ce vrea un soldat pe timp de pace? Război. Adamski știe că, dacă dușmanii țarului ar fi văzut curajul armatei rusești în vremuri de liniște, nu ar fi îndrăznit nicicând să declare război acestui urs disciplinat. Să aruncăm o privire spre baza militară din apropierea orașului Nesvij. Corturi spartane, confecționate din doc, proțăpite pe lângă barăci improvizate din lemn, care transformă întreaga zonă într-un oraș de ofițeri și soldați. Fiecare unitate e o familie, iar fiecare regiment are propriii brutari, croitori, cizmari și fierari. Și, desigur, cel mai important pentru moralul trupelor: trupe de muzicieni și portretiști, care să-i imortalizeze pe eroii de război.

Soldații stau în grupuri mari, bărbați voinici, înalți, cu piepturi largi și înguști în talie. Cu toții poartă câte o *kepi*, tunici lungi, verzi-închis, și pantaloni largi, îndesați în cizme până la genunchi. Moralul le e scăzut, pentru că sunt staționați la Nesvij, adică foarte departe de puținele teritorii în care armata lor luptă în continuare cu turcii. Nu există nimic mai deprimant pentru soldați decât să se simtă lăsați pe dinafară.

Ca regulă, țarul Alexandru al III-lea, „împăciuitorul", are tendința de a evita conflictele cu alte țări. Spre disperarea soldaților lui, își petrece cea mai mare parte a timpului făcând alianțe, creând coaliții și cucerind teritorii în Asia prin simpla semnare a unor înțelegeri. În ritmul ăsta, oamenii vor fi lăsați la vatră, fără să fi participat la nici o luptă, în toată cariera lor. Între timp, își curăță conștiincioși armele, fac de gardă și se antrenează. Mai joacă și cărți, își examinează reflexia ochilor în fundurile de sticlă ale paharelor și-și pârjolesc gâturile cu fum de țigară. Dar cel mai mult le place să împrăștie zvonuri. Chiar în clipa asta, noi planuri de mobilizare a forțelor către Dunăre fac să le crească speranțele.

Câștigă treizeci și două de ruble pe lună, ceea ce înseamnă dublul soldei unui turc, dar numai o treime din aceea a unui francez și un sfert din cea a unui britanic. Dar asta nu-i va împiedica, în orice caz, să mărșăluiască cinci verste pe oră, atunci când li se ordonă s-o facă. Echipamentul lor e mereu pregătit: o raniță în care se găsește un cort, un sac de dormit, un ibric de cupru, pentru fiert cafea, și o haină groasă, gri și legată strâns, cu o funie.

Cavaleria arată complet diferit. Înarmați până-n dinți, poartă fiecare pe umăr câte o muschetă cu baionetă, iar de centuri au agățate un toc de pistol și o teacă de sabie. Sunt uniți, au figuri serioase, ochii mici și gurile mari, semănând atât de mult unul cu celălalt, încât aproape că-și pierd individualitatea. Poartă părul des și lung până mai jos de linia umerilor, cu o nuanță mai deschis decât culoarea mustăților. Se disting prin caii de rasă și calitatea hamurilor. Cu toate astea, sunt îngrozitor de înguști la minte. Pentru ei, războiul nu e o chestiune de politică; e un loc din care un bărbat poate ieși fie mândru, fie umilit. Câmpul de luptă este considerat acel teritoriu în care un om poate da măsura celei mai înalte forme de umanitate. Și dacă țarul, emisarul lui Dumnezeu, a decis că trebuie să atace Constantinopolul, nu vor întreba niciodată „de ce"; singura lor întrebare va fi „când".

Ofițerii dorm în corturi separate. Gradul de venerație de care se bucură este de obicei invers proporțional cu vârsta. Ofițerii tineri sunt cei mai admirați, dar faptul că muncesc în imediata apropiere a trupelor lor îi epuizează. Nu provin neapărat din familii de aristocrați, prin urmare, onorurile de care se bucură depind mai curând de faptele lor, decât de titluri. Sunt mereu gata de luptă, curajoși și inteligenți, urăsc dogmatismul și sunt adepții soluțiilor spontane. Un bun comandant de pluton este și un bun ascultător, atât al propriilor soldați, cât și al inamicului.

La un nivel mai sus, se află coloneii și generalii-maiori și comandanții de regiment și de divizii. Aceștia provin de obicei din familii renumite și cresc cu ideea că viața la Sankt-Petersburg este prea burgheză. Motivul pentru care se înrolează este unul aproape existențial, considerând câmpul de luptă drept singurul loc în care un om își poate găsi împlinirea și în care poate trăi o viață cu sens. Maniera lor de conducere e una filozofică și distantă; cum altfel ar putea trimite la moarte sute de oameni? Au tendința de a-și observa subordonații de la depărtare și de a reflecta asupra naturii umane: Ce-i determină să-mi urmeze ordinele? De ce nu fug, de ce nu dezertează? Cum pot fi sigur că mă vor asculta și mâine? Și așa mai departe.

Generalul de armată stă în vârful piramidei, un prinț sau un conte care poate interpreta șansonete franțuzești sau arii italienești. Noaptea, la lumina lămpii, se apleacă asupra *Prințului* lui Machiavelli, iar dimineața face plimbări lungi prin garnizoană, ținându-și sub observație domeniul. Un general poate avea sub comanda lui douăzeci de mii de subordonați, sau chiar mai mult, fără să fi tras în viața lui nici măcar un foc de armă într-o bătălie adevărată. El își va fi dobândit calificarea profesională la Academia Militară din Sankt-Petersburg, studiind mai ales după manuale depășite de strategie militară, scrise de strategi conservatori rigizi, precum profesorul Levițki. Principalele neajunsuri în abilitățile de conducere ale unui asemenea general sunt următoarele: tărăgănarea deciziilor, neștiința de a profita de avantaje, eșecul de a

ataca inamicul, efortul mult prea mare de a ataca inamicul cu orice preț, erori strategice, o insuficientă cunoaștere a terenului, repartizarea neadecvată a soldaților și, pe scurt, lipsa oricărei înțelegeri asupra câmpului de luptă în general. Un general tipic își va camufla incompetența, pretinzând că își ascunde „adevăratele" intenții și manevrele „secrete". Până la urmă, subalternii lui nu pot integra imaginea de ansamblu așa cum o face el, lipsindu-le informațiile detaliate de care numai el singur dispune. În orice caz, în ciuda resentimentelor pe care le au față de el, subordonații generalului continuă să-l idolatrizeze și să i se adreseze, nici mai mult, nici mai puțin, decât cu formula „Înălțimea Voastră". Simplul fapt că el se află în această poziție, și nimeni altcineva, îi face pe toți ceilalți să creadă că trebuie să aibă totuși ceva special, chiar dacă lucrul respectiv e greu de identificat. Până la urmă, în absența unui motiv serios pentru această admirație, pot în continuare discuta cu el la nesfârșit despre finele țigarete Sobraine pe care le păstrează într-o tabacheră aurită, în buzunarul vestonului.

În garnizoana de la marginea orașului Nesvij, chiar lângă satul Uzanka, totul merge, mai mult sau mai puțin, ca la carte, sub comanda generalul-locotenentului Mișenkov. Generalul însuși nu se află în tabără în momentul de față. Cu două zile în urmă, a fost invitat la o petrecere în casa asesorului și nu s-a întors încă. La academia militară, Mișenkov a învățat că un bun comandant este judecat după cât de bine funcționează unitatea în absența lui, așa încât își testează adesea forța de conducător, dispărând din garnizoană zile la rând – uneori săptămâni întregi – și lăsând totul în seama adjunctului său, general-maiorul David Pazhari. De fiecare dată când se întoarce, Mișenkov descoperă cu mulțumire roadele splendidei sale maniere de conducere: tabăra se află în perfectă ordine, antrenamentele se desfășoară conform programului și toate rapoartele îl așteaptă pe birou, scrupulos completate de către adjunctul său.

IV

În garnizoană, o nouă zi se apropie de final. Armele au fost îndelung lustruite, așa încât îți poți admira mustățile în ele, tot echipamentul a fost pus la păstrare și tocmai urmează să aibă loc schimbarea gărzii. Chiar în clipa aceea, sergentul de serviciu observă în depărtare o căruță cu trei cerșetori apropiindu-se și trimite doi soldați să-i alunge.

Fugarii au mers toată ziua pe drumuri lăturalnice. Pe măsură ce au început să aibă încredere unii în ceilalți, au făcut cu rândul de pază, dându-le celorlalți posibilitatea să se odihnească. Fanny a fost prima care i s-a alăturat cantorului în fundul căruței, după care Jijek i-a luat locul, iar, în cele din urmă, până și Adamski și-a dat voie să moțăie lângă bețivul duhnind a urină. Oamenii sunt porci. E o lume putredă.

Ies din nou în drumul principal, iar în fața lor se întinde o câmpie enormă, locul de campanie al unei tabere militare bine cunoscute lui Adamski. De ei se apropie doi infanteriști, cu puștile pe umeri și țigări atârnând în colțul buzelor. Unul din ei ridică o piatră și o aruncă în direcția lor, iar Adamski se ridică în picioare pe capră și-și flutură ambele mâini în aer, asemenea unui om pierdut pe mare.

— Plecați de-aici, proștilor, le strigă celălalt soldat, indiferent, continuându-și relaxat înaintarea spre ei, în timp ce camaradul său mai ia de jos o piatră.

Jijek trage de hățuri și oprește căruța. Soldații se opresc, la rândul lor, păstrând distanța, iar cel de-al doilea, care tocmai își rulează o nouă țigară, le strigă din nou:

— Plecați de-aici, mizeriilor!

Fără să le arunce măcar o privire.

Soldații schimbă între ei câteva cuvinte, apoi izbucnesc în râs, bucurându-se, în mod limpede, de faptul că se află la o oarecare distanță de tabără.

— Sunt căpitanul Adamski, strigă bărbatul care până de curând a fost proprietarul unei taverne rău famate. Regimentul 3, Divizia 5, Armata a 11-a.

— Şi eu sunt Petru cel Mare, îi răspunde primul soldat, lovind căruța cu piatra.

Furios, Adamski sare din căruță.

— Soldat, tună el, cer să stau de vorbă cu superiorul tău!

— E chiar aici, spune primul soldat, arătând către cel de-al doilea, care se îneacă în hohote de râs, scoțând fum de țigară pe nări.

— Şi cine este superiorul tău? îl întreabă Adamski pe cel de-al doilea soldat.

— El este, spune acesta din urmă, arătând cu degetul către primul, care mai ia o piatră și o aruncă spre cizmele lui Adamski.

— Şi cui îi raportați voi doi? zice Adamski, de data aceasta înaintând către ei.

— Lui.

Amândoi arată spre cer, iar soldatul iubitor de pietre spune:

— Serios acum, tataie, nici un pas în plus, nu vrem să-ți facem rău.

Adamski privește furios în spate, spre Jijek și Fanny, cu fața stacojie și fălcile încleștate. Se urcă din nou în căruță și smulge hățurile din mâinile lui Jijek.

Caii simt că hamurile sunt în mâinile altcuiva, mâini care le trag cu mișcări agresive și smucite, dar îl ascultă pe Adamski până și în clipa în care îi îndreaptă direct spre cei doi soldați. Alarmat brusc, soldatul cu țigara ridică pușca și trage un glonț în aer. Caii tresar din pricina sunetului, dar își continuă drumul, iar soldatul aruncător de pietre își flutură arma cu baionetă. Mâna lui Fanny se răsucește în căutarea cuțitului, dar Adamski îi anticipează gestul și o avertizează printr-o privire tăioasă: nici să nu îndrăznească.

— Sunt căpitanul Adamski, urlă el din nou. Regimentul 3, Divizia 5, Armata a 11-a.

— Stai pe loc sau trag! strigă acum soldatul care se amuza mai devreme, de data aceasta înfricoșat.

Focurile de armă se aud la barăci, dar, în vremuri de pace și de plictiseală, astfel de sunete pot fi cu ușurință considerate

rodul imaginației. Curând, se mai apropie doi husari, primii care se alarmează, urmați repede de zeci de soldați nerăbdători să ia parte la luptă. Nu peste mult timp, căruța e înconjurată de un întreg pluton de infanterie, iar primii doi soldați, eroii neașteptați ai momentului, oferă o relatare a celor întâmplate. Le-au dat intrușilor un avertisment, după care i-au atacat cu pietre, pentru a se asigura că au înțeles mesajul. Dar apoi unul dintre pasagerii căruței, un idiot, sau poate un nebun, a urlat la ei: „Sunt căpitanul nu-știu-cum, din regimentul cutare și cutare, divizia cutare și cutare", și a dat bice cailor în direcția lor, cu intenția de a trece peste ei. Neavând de ales, au tras în aer focuri de avertisment, pentru a pune capăt asaltului.

Se lasă liniștea peste câmpia bolovănoasă, brăzdată de pârâiașe gravate de tăișurile ascuțite ale razelor de soare, cu ochiuri de apă strălucind asemenea unor bălți de sânge. O sabie e scoasă din teacă, cu sunetul ascuțit al unui ciripit de pasăre, de către un husar îndesat și lat în umeri, cu față de copil. Își oprește calul în spatele căruței și aruncă o privire înăuntru, căutând sursa zgomotelor ciudate care se aud dinăuntru. Spre surprinderea lui, descoperă acolo un bărbat somnoros, îmbibat în propria urnă, cu o barbă tăiată neîngrijit și obraji înroșiți de băutură. Pasagerul se freacă la ochi, își răsucește o șuviță de păr în jurul unui deget, după care începe să-și sugă degetul mare – de ce nu? Acestea sunt ultimele clipe de răsfăț dinainte de trezire. Când deschide din nou ochii, vede, mai mult sau mai puțin, exact ce se aștepta și, fiind obișnuit să se trezească în mijlocul unui balamuc, își duce mâna la frunte, culcat încă pe spate, și-l salută pe soldatul cu sabia.

Soldatul izbucnește într-un hohot de râs, iar ceilalți fac același lucru, incapabili să priceapă ce au în fața ochilor. Dar Adamski cunoaște toate nuanțele acestor râsete, după cum știe și că există o notă sinistră a ușurării soldaților. Cu toții au înțeles că pasagerii din căruță nu reprezintă o amenințare, ci o oportunitate de a prădui. Desigur, husarul a inventariat deja sacii goi din căruță, iar ochii i s-au oprit pe butoiul cu rom. Adamski se ridică în toată măreția lui și se întoarce spre soldat.

— Sunt căpitanul Adamski! spune cu emfază. Regimentul 3, Divizia 5, Armata a 11-a!

— Nu ești decât un *żyd* jegos, îi răspunde cu dispreț husarul. Stai pe loc.

Multe lucruri pot fi spuse despre Patrick Adamski. Jegos? Desigur. Un proprietar depravat de tavernă? Cu certitudine. Un pește și-un escroc? De ce nu? Dar un *żyd*? Oricine spune asta o face pe propria răspundere. Adamski și-a dedicat o parte mult prea mare din viață unicului scop de a-și șterge trecutul și de a-și nega identitatea. Nici un husar grăsan și fără ocupație nu-l va întoarce în noaptea în care a fost răpit de Leib Stein. Din acest motiv, Adamski nu stă nici o clipă să se gândească dacă e momentul potrivit sau dacă e înțelept să acționeze – înconjurați, cum sunt, de o unitate întreagă de infanteriști, înainte de a se repezi asupra soldatului, de a-l trânti de pe cal și de a-l tăvăli în noroiul câmpiei. În mod surprinzător, nimeni nu se repede să-i despartă și să-l spintece în două pe Adamski, iar acesta din urmă își dă seama că, dacă reușește să ignore dezavantajele vârstei, poate face față contraatacului unui husar cu treizeci de ani mai tânăr decât el.

Căpitanul Adamski nu și-a făcut un nume datorită dimensiunilor sau forței lui, ci datorită temperamentului său furtunos, asemănător celui al unui prădător vorace. În vreme ce camarazii lui luau cu asalt pozițiile inamice, aruncând pumni și lovituri și rostogolindu-se pe pământ până reușeau să-și apuce adversarii de grumaz, Adamski își înfigea dinții și sfâșia nasuri și urechi, își vâra degetele în orbitele soldaților, le zdrențuia pielea și gurile. Răpunându-și dușmanii fără prea mare efort, îi lăsa zăcând plini de sânge la pământ, spintecați și scobiți, căutându-și câte o bucată lipsă din lobul urechii sau din nări. Nu folosea această metodă doar în încăierări, ci și pe câmpul de luptă. Soldații turci îl priveau șocați pe lupul țarului, cu dinții sclipind de sânge proaspăt și ochii de culoarea ambrei, însetați de o nouă luptă. Nimeni nu mai lupta așa, lepădându-se de orice urmă de umanitate sau, mai rău, înăbușindu-și fără milă orice posibilitate de a fi uman.

Acum însă Adamski își simte oasele sfărâmându-se sub loviturile ca de ciocan ale pumnilor husarului, picioarele lui îndoindu-se asemenea unor stâlpi pe punctul de a se prăbuși și coastele cedând din pricina încordării. Și totuși, adunându-și puterile, se apleacă înainte și-și înfige dinții în bărbia adversarului. Husarul e luat prin surprindere de acest atac neconvențional și încearcă să se elibereze din colții bestiei, dar fălcile lui Adamski îi sfâșie carnea. Soldații din jurul lor nu pot decât să privească uluiți la camaradul lor, care urlă de durere, apărându-și cu o mână ce i-a mai rămas din bărbie, în timp ce cu cealaltă lovește orbește în gol. Din poziția de superioritate nou câștigată, Adamski mai face o încercare.

— Sunt căpitanul Adamski, spune el, scuipând bucăți din bărbia adversarului. Regimentul 3, Divizia 5, Armata a 11-a.

Husarul plin de sânge scoate pistolul din teacă și-l ia în cătare pe Adamski. Dar mâna îi tremură și ochește prea jos, iar glonțul șuieră pe lângă genunchiul căpitanului, spulberând o spiță de la una dintre roțile căruței. Adamski e pe punctul de a se repezi din nou asupra lui, dar un al doilea glonț îi trece pe lângă ureche, tras de data aceasta de undeva din spatele lui. Se întoarce și vede un alt husar, un locotenent, cu o pușcă pe umăr și un pistol în mână.

— Ce vrei, căpitane? întreabă locotenentul, pe un ton cât se poate de politicos.

Privirea îi e ușor chiorâșă, părul blond, și se vede că n-a cunoscut niciodată gustul tranșeelor.

— Cine vrea să știe? gâfâie Adamski, ștergându-se la gură. Tu sau arma ta?

— Arma e doar pentru a mă asigura că nu vrei să-mi săruți bărbia, răspunde locotenentul, mulțumit de râsetele soldaților din jurul lui. Eu, pe de altă parte, vreau să știu de ce dracului nu te cari odată de aici.

— Împușcă-l, urlă husarul cu fața sfâșiată și plină de sânge, căutând din priviri resturile bărbiei sale, împrăștiate pe pământ.

— Vreau să vorbim între patru ochi, zice Adamski.

— Nu te afli în poziția de a negocia, spune ofițerul, ridicând tonul.

— Sunt căpitan în armata țarului, zice Adamski. Am servit Rusia vreme de treizeci și cinci de ani!

— Împușcă-l! țipă husarul mutilat, în timp ce descoperă magnitudinea pierderii suferite.

— Ai servit Rusia? râde locotenentul, ignorând suferința camaradului său. Te-ai servit pe tine, ți-ai servit familia.

— Și mi-am riscat viața!

Adamski e consternat. Nimeni n-ar fi îndrăznit să vorbească în felul acesta pe vremea lui, cu siguranță nu husarii, și mai ales, nu în fața unor simpli soldați.

— Și ai primit bani frumoși pentru asta, nu-i așa?

— Se vede de la o poștă că n-ai luat parte la nici o luptă, băiete, șuieră Adamski, făcând un pas către el. Cer să vorbesc între patru ochi cu comandantul tău.

— Cum dorești, zice locotenentul, scoțând pistolul. Mă voi asigura că ultimele tale cuvinte vor ajunge la urechile lui.

Urmează o tăcere mormântală. Arma și Adamski se înfruntă cu obstinație. Amândoi sunt de oțel. Trupele așteaptă semnalul, pentru a lua cu asalt căruța. Fanny și Jijek se înghesuie unul în altul, și până și cantorul privește, întrebându-se dacă ar fi momentul potrivit pentru a da drumul unui *Adon Olam*, pentru a mai detensiona puțin situația.

— Împușcă-l! imploră husarul.

În noaptea dinainte, când Adamski avea încă ce pierde, acționase ca un nebun de legat, riscând tot ce avea, de dragul lui Yoshke. Acum, când nu mai are nimic de pierdut, acționează tot ca un nebun de legat, ignorând țeava unei arme îndreptate spre fruntea lui. S-ar putea trage concluzia că Adamski e un imbecil, punându-și viața în mâinile unui tânăr locotenent a cărui limbă ascuțită i-a demonstrat deja cruzimea și răutatea, atribute deloc rare ale reprezentanților tinerei generații. Probabil că a fost educat într-una dintre școlile acelea burgheze care, în

loc să-i învețe pe elevi cum să respecte și să caute dreptatea, îi expune la întreaga rețea de interese și ipocrizie in spatele acelor „principii". Își ascund sufletele corupte în spatele unor citate, care, asemenea unor cârlige de rufe, atârnă cuvintele de sforile cinismului, pentru a le seca de înțelesurile lor frumoase – până în punctul în care conștiința și demnitatea se transformă în vorbe goale, invocate de intelectuali în discuțiile cu prietenii lor.

Cine poate să știe dacă locotenentul cel blond va apăsa într-adevăr pe trăgaci? Adamski mai face un pas în direcţia lui.

Prostia, poate chiar și îngâmfarea, sunt probabil calități admirabile în armată, pentru că locotenentul ezită să apese trăgaciul, iar un murmur de admirație începe să se ridice dinspre soldații care stau în jurul căpitanului Adamski. Fără îndoială, omul acesta e ofiţer, un războinic neînfricat, iar gestul de a-i spulbera ţeasta cu un glonţ i se pare nepotrivit în astfel de circumstanţe. Adamski se gândeşte să mai facă un pas, dar, după toate lucrurile prostești pe care le-a făcut până acum, consideră că a înainta astfel, înconjurat de soldați care-i urmăresc fiecare mișcare, ar fi un risc mult prea mare. Așa că pune capăt ceremoniei de apropiere precaută și se îndreaptă cu pași mari și hotărâți către tânărul ofiţer, care își dă seama că, din moment ce bătrânul și-a asumat un asemenea risc, nu mai poate răspunde printr-un laş foc de armă. Dacă e nevoie să lupte corp la corp în noroi și să riște ca fața lui frumoasă să fie mutilată, atunci asta se va întâmpla. Până și husarul însângerat își ține răsuflarea, sperând să nu fie singurul care va ieși umilit din această confruntare.

În orice caz, tânărul locotenent descalecă și-l conduce pe Adamski în afara cercului de soldați care-i înconjoară. Vorbesc încetișor preț e câteva clipe. Locotenentul arată spre tabără, Adamski desenează ceva pe pământ, după care continuă să discute. În cele din urmă se întorc la grupul de soldați, ținându-se de braț, asemenea unor prieteni vechi. Adamski arată cu degetul spre Jijek, iar Fanny e sigură că ticălosul a mai făcut o înțelegere pe la spatele ei. Căpitanul va face în așa fel încât el și

Jijek să iasă basma curată din toată povestea asta, în vreme ce ea și cantorul vor fi lăsați pradă mulțimii furioase. Dar imediat apoi locotenentul îi cere lui Fanny permisiunea de a urca în căruță și îi strânge cu căldură mâna lui Jijek.

— E o mare onoare, domnule, șoptește ofițerul. Dacă am fi știut, toate astea ar fi putut fi evitate.

Zâmbește și către Fanny, cerându-și parcă scuze.

— Vă rog, doamnă, să ne scuzați pentru lipsa de maniere. Fără să mai adauge nimic, se întoarce spre soldații care privesc întreaga scenă.

— Acești oameni vor fi oaspeții noștri pentru următoarele zile. Dacă aud că vreunul dintre voi s-a apropiat de ei fără permisiune, o să-i smulg limba cu mâna mea.

Adamski urcă înapoi în căruță și se așază lângă Jijek. Fanny, privindu-l în continuare cu dispreț, nu se poate abține și întreabă:

— Ce i-ai spus?

— Două cuvinte, atâta tot, zice Adamski.

— Zvi-Meir? întreabă Fanny, neîncrezătoare.

— Zvi-Meir? întreabă și Adamski. Cine naiba e Zvi-Meir?

— Nu contează, mârâie Fanny.

— I-am spus Yoshke Berkovits, zice Adamski pe un ton misterios, iar Fanny observă o schimbare aproape imperceptibilă în expresia lui Jijek.

— Yoshke Berkovits?

— Asta era tot ce trebuia zis, răspunde căpitanul. A dracului treabă!

V

Unii oameni nu pot fi mulțumiți niciodată. Au în minte o imagine a felului în care ar trebui să fie lucrurile, iar dacă realitatea nu corespunde acestei imagini din capul lor, nu se gândesc niciodată că ar putea fi ceva greșit cu imaginea, preferând în schimb să blameze realitatea. Ei bine, Shleiml Cantorul nu

are nici un fel de imagine în minte. Asemenea celor mai mulţi cerşetori, îşi duce traiul ca pe o succesiune de dorinţe umile, de aspiraţii de moment şi gratificări imediate.

Orfan din copilărie, după cum a fost voia Atotputernicului, a fost trimis mai întâi la unchiul său din Cracovia, apoi la unchiul din Pinsk, iar din clipa în care a fost capabil să ia singur decizii, a început să-şi câştige traiul lustruind pantofi, contra unor sume modice de bani. Ce bine ar fi fost să existe o poveste despre cum, curând după aceea, a atras atenţia unui filantrop bogat, care l-a scos din sărăcie şi i-a oferit pentru prima dată o şansă în viaţă! Ce frumos ar fi să ni-l imaginăm pe Shleiml Cantorul ca pe o calfă de tinichigiu, care va ajunge într-o bună zi proprietarul unei antreprize de căi ferate. Din nefericire, aşteptările lui de la Cel de Sus au fost mult mai modeste. Dacă n-ar fi făcut decât să plămădească pâine din ţărână şi să n-o ducă la gura lui Shleiml, ar fi fost de ajuns. Dacă ar fi dus-o la gura lui Shleiml, pentru care nu s-ar fi dovedit suficient de gustoasă, ar fi fost de ajuns. Dacă pâinea ar fi fost bună, iar El nu i-ar fi trimis şi câte un cartof, din când în când, ar fi fost de ajuns. Dacă i-ar fi trimis câte un cartof din când în când, dar nu l-ar fi lăsat să aibă parte de copane de pui la Marile Sărbători, ar fi fost de ajuns. Dacă l-ar fi lăsat să aibă parte de copane de pui la Marile Sărbători, dar nu şi să se bucure de puţină băutură, ar fi fost de ajuns. Dacă se bucura de băutură şi nu-l binecuvânta cu talentul de a cânta *Adon Olam*, ar fi fost de ajuns. Cu toate astea, Tatăl Cel Milostiv a dublat şi triplat norocul lui Shleiml, răsfăţându-l adesea cu câte un grajd sau un hambar, în care să pună capul jos, să se odihnească. Poate înţelege oare cineva bucuria lui Shleiml Cantorul, în clipa în care străbate noaptea străzile înzăpezite ale satului Uzda, lătrat din toate părţile de câinii vagabonzi, şi deodată un evreu iese să-i deschidă porţile grajdului? Poate cineva să-şi imagineze momentul în care e invitat cu atâta generozitate să se alăture unei mese festive, să-şi scoată cizmele îmbibate de apă şi să se înghesuie în jurul sobei, împreună cu gazdele? Poate înţelege cineva cât de norocos e în clipa aceea?

Dar mila Atotputernicului e nesfârșită, iar El nu-i întoarce spatele lui Shleiml Cantorul. Uitați-vă la el acum, cu câtă ceremonie e condus cantorul ambulant într-o garnizoană. Și i se arată drumul spre un cort! I se dă un pat de campanie, cu tot cu saltea! I se dă și o uniformă, una curată! E adevărat că-i e cam mare, dar de ce s-ar plânge omul, când propriile lui zdrențe sunt îmbibate în... ei bine, din fericire n-a observat nimeni. Acum cantorul emaciat poartă uniforma armatei țarului, gata să-i distreze pe soldați, cântându-le *Adon Olam*, mai ales când îl întâmpină cu asemenea întrebări binevoitoare. Ai mâncat? Nu! Ai băut? Ai vrea ceva? Da!

Ca să fim sinceri, acriturile alea trei care au venit cu el strică toată atmosfera. Îl recunoaște pe unul dintre ei după ochii amenințători, dar nu-și aduce aminte unde l-a mai văzut. Femeia care l-a târât în aventura asta pare că nu se simte prea bine și-și freacă încontinuu obrajii. Trebuie să-și aducă aminte să aibă o discuție de la om la om cu ea. Câteva cuvinte din partea din Shleiml Cantorul i-ar putea îmbunătăți starea, iar, dacă asta n-o va face, atunci un cântec va reuși cu siguranță. Iar tipul solid, lovit la gură, pe care ei îl strigă Jijek, e atât de serios, de zici că tocmai a asistat la cea de-a treia distrugere a Templului. Stau cu toții abătuți, ca și cum ar aștepta ca dezastrul să lovească dintr-o clipă în alta, în timp ce în cort le sunt aduse pâine, cartofi și carne la conservă. Un mic sfat din partea lui Shleiml Cantorul: dezastrul poate sau nu să lovească, dar, până atunci, ar trebui să-și îndrepte spinările și să se bucure de o masă bună, așa cum n-a mai văzut de foarte multă vreme. Pe când cantorul ambulant cere mai multă pâine, fără să-i pese dacă a fost coaptă astăzi sau în urmă cu o săptămână, ceilalți trei au fețele posomorâte, culegând firimiturile cu vârfurile degetelor, bând puțin și schimbând între ei priviri îngrijorate.

Orice prost, iar Shleiml Cantorul nu face excepție, știe că sufletul omului se separă agonizând de trup, în momentul morții. Cei mai mulți oameni își imaginează că sufletul se desprinde din legăturile trupești pe patul de moarte și se ridică în înalturi.

Dar Shleiml Cantorul e convins că cei mai mulți dintre oameni nu înțeleg că trupul e acela care se separă de fapt de suflet, ofilindu-se, deoarece oamenii se agață încă de la vârste fragede de caznele lor mentale, până într-acolo încât, asemenea tovarășilor lui de călătorie, tulburarea le neagă plăcerea produsă de pâine și cartofi. Asta s-a întâmplat și cu Adam și Eva, cărora le-a fost dăruită Grădina Edenului, pentru a-și satisface toate dorințele, iar în loc să se bucure de bogăția creației lui Dumnezeu, au agonizat cu gândul la interdicția de a nu se atinge de un anumit fruct. Așa că, de pe vremea Primului Om și până în zilele noastre, oamenii au învățat să-și ignore trupurile ca niște copii, care urlă de fiecare dată când nu sunt hrăniți sau nu au parte de odihnă, imaginându-și că problemele sufletești sunt mult mai importante. Spre deosebire de ei, cantorul are sufletul lipit de trup, iar atunci când cel de-al doilea cere mai multă pâine, primul se supune. Iar când trupul cere mai mulți cartofi, sufletul spune: n-are nici un sens să tragi de timp. Și, când trupul întreabă dacă există și vreun strop de alcool, sufletul îi răspunde, vesel, de ce nu? În orice caz, ia pe săturate.

Prin urmare, cantorul nu adoptă dieta indiferentă a celor trei companioni ai săi. Probabil stomacurile lor cred că gurile lor și-au pierdut mințile. Iar dacă lasă ceva în farfurie, indiferent că e o coajă de pâine sau un cartof, se întinde imediat să le ia. Nu-ți place? Nu mănânci asta? Dar asta? E păcat să lași atâta mâncare în farfurie. Mare păcat! Și în clipa în care un soldat intră în cort, interesându-se de soarta lor, nu-și ține gura, ca prietenii lui, de teamă să nu fie aruncat în mlaștinile întunecate, ci îl întreabă cu nerușinare dacă nu și-ar putea uda gâtlejul și cu altceva, în afară de apă chioară. Puțină „diversitate" ar fi binevenită. Ciudatul umor al epavei îl face pe soldat să devină serios, iar pentru o secundă pare că bietul cantor ambulant va primi o lovitură în plină figură. Dar soldatul iese din cort, fără să rostească o vorbă, doar pentru a se întoarce, o clipă mai târziu, cu două sticle de mied. Și cantorul radiază.

Tovarășii lui melancolici refuză cu încăpățânare băutura, ca și cum s-ar afla în mijlocul unor negocieri cât se poate de serioase. E chiar atât de rău ce li se oferă? Un pic de bucurie pentru suflet și tihnă pentru trup? Ce anume refuză ei, de fapt? Refuză oferta de a le fi mai bine decât le e acum? El n-are totuși nici un motiv să se plângă. Uneori, sufletele oamenilor îi izolează de realitate, forțându-le mințile să devină obsedate de lucruri precum ziua de ieri sau ziua de mâine, șanse și riscuri. În felul acesta, le lasă libertatea celor ai căror ochi sunt concentrați asupra prezentului și ale căror suflete urmează calea trupului. Să te răsfeți cu o conservă de carne și două sticle de mied n-a făcut niciodată vreun rău nimănui.

VI

Adamski nu-și înghite tovarășii. Dacă n-ar fi fost vechiul lui prieten, Yoshke Berkovits, ar fi dat cu plăcere foc cortului, lăsându-l să ardă, cu tot cu cei aflați înăuntru. Cantorul e un porc lacom. Peste numai o oră, îl vor vedea din nou sforăind și ușurându-se în pantaloni. Femeia e atât de încrâncenată, încât nici măcar n-a avut demnitatea să-i mulțumească pentru faptul că i-a salvat viața. Are impresia că se poate baza pe lama cuțitului ei, ca și cum ar putea-o ajuta într-o tabără militară înțesată de soldați necruțători. Ce naiba e cu evreii ăștia? De ce așteaptă mereu următoarea catastrofă? De ce se apără, stând cu mâinile în sân în fața dezastrului?

Adamski își amintește ziua în care a fost incendiată Stara Zagora. Trupele otomane și unitatea Bashi-Bazouk răscoliseră și jefuiseră orașul. Regimentul lui Adamski a fost chemat să intervină cu o întârziere de câteva ore, iar în clipa în care a ajuns la periferia orașului, a văzut un șir lung de refugiați bulgari, inclusiv evrei, înaintând în căruțe în care înghesuiseră tot ce putuseră salva din casele lor cuprinse de flăcări. Păreau să fi aruncat un scăunel ici, o poliță dincolo, câteva pături, într-o

dezordine totală, lăsând probabil în urmă bijuteriile și obiectele de valoare.

Bashi-Bazouk, o adunătură de mercenari sălbatici, încinși la mijloc și purtând turbane roșii, înarmați cu pistoale, pumnale *shibriya* și strigând *Allahu Akbar*, a terorizat orașul, masacrându-i pe locuitorii care nu reușiseră să fugă – peste zece mii de oameni – femei violate în grup, urechi smulse și cadavre cu organele genitale tăiate.

Adamski nu va uita niciodată imaginile acelea înfricoșătoare. O vale a morții, plină de cadavre pârjolite, cadavre pângărite, un nor de duhoare și putreziciune, de viermi albăstrui și muște verzi. O turmă de supraviețuitori în stare de șoc se târa din haosul apocaliptic: bebeluși plângând, mame care încercau să-i liniștească, prunci încremeniți și tați înmărmuriți, trăgând de catâri încăpățânați. Pașii lor nesiguri trădau faptul că nu fugeau din calea prăpădului. Stăteau acolo, în mijlocul carnagiului, devenind una cu el. Chipuri dezumanizate treceau pe lângă Adamski, fără să spună un cuvânt, străpungându-l cu privirea: Și acum, ce? Unde ne ducem? Cum ai putut permite să se întâmple așa ceva? Au incendiat până și biserica, sălbaticii!

Deodată, a auzit vorbindu-se tare și a văzut un catâr apropiindu-se, trăgând după el o căruță, în care se afla o familie numeroasă de evrei: bătrâni, femei și copii. Conducând căruța, bărbații familiei erau cufundați într-o discuție aprinsă. Pe jumătate sufocați de fumul pe care îl inhalaseră, bătrânii păreau aproape morți. Femeile erau deshidratate. Amintindu-și sunetele limbii idiș, Adamski a început să fie atent la discuția dintre bărbați.

— Se luptă între ei, musulmanii și creștinii, iar noi plătim, a zis unul.

— Așa a fost dintotdeauna, a adăugat un altul.

— Dar ce au turcii cu noi? a întrebat un al treilea. Le-am vândut trei tone de grâu numai anul ăsta.

— Turcii ne-au urât mereu, a zis al patrulea.

Cel de-al cincilea bărbat nu a spus nimic.

— Iar când bulgarii se întorc cu armata rusă, a zis primul, va fi mai bine?

— Mai rău, a spus al doilea.

— Şi unii, şi alţii sunt la fel de răi, a adăugat cel de-al treilea.

— Bulgarii ne urăsc de când lumea, a declarat al patrulea.

Cel de-al cincilea bărbat a continuat să tacă, strângând din dinţi.

— Au incendiat ieşiva, a zis primul.

— Şi au ars sulurile Torei, a şuierat al doilea printre dinţi.

— Itzhak Galet, tatăl lui Arie, a fost ucis.

— Itzhak Galet mi-a făcut mereu zile negre, a zis cel de-al patrulea pe un ton melancolic.

Cel de-al cincilea era mut şi posomorât.

Adamski continua să tragă cu urechea, pentru că nu-i venea să creadă cât de rupţi de realitate şi de indiferenţi puteau fi oamenii aceştia, care trăiau în lumea lor minusculă. De ce nu pomeneau nimic despre teribilul dezastru care lovise oraşul şi locuitorii lui? Din punctul lor de vedere, catastrofa îi afecta doar pe ei, familia şi sinagoga lor. Ei erau curaţi ca lacrima, în timp ce toţi ceilalţi erau vinovaţi. În ochii lor, orice individ care nu le vorbea limba nu era vrednic de nimic altceva decât de a le fi client. Totala lor ignoranţă îi făcuse să creadă că într-o zi puteau vinde grâne armatei ruseşti, pentru ca în următoarea să le vândă celei otomane, şi să rămână în continuare neutri.

Dar, mai presus de orice, Adamski a detectat o oarecare uşurare pe chipurile bărbaţilor; dincolo de oboseala şi de cenuşa care le acopereau se citea chiar o urmă de exaltare, ca şi cum dezastrul pe care-l aşteptaseră, odată produs, îi eliberase în sfârşit din ghearele neliniştii. Apoi Adamski şi-a dat seama că oamenii ăştia nu anticipau catastrofa, ei o trăiau, permiţându-i să le modeleze felul în care priveau lumea. Dezastrul nu era o posibilitate, ci o necesitate. Seminţele distrugerii nu se aflau exclusiv în mâinile barbarilor, ci erau plantate pretutindeni. Aşa încât, dacă un goi le refuza oferta de afaceri, el nu putea fi un

om de afaceri care lua o decizie economică, ci se transforma în mod obligatoriu într-un criminal antisemit, care avea să apară într-o zi la ușa lor, cu o mulțime de oameni înarmați cu torțe și furci.

Iar acum, așa cum era de așteptat, Fanny șade lângă el, amărâtă și cufundată în gânduri, în ciuda faptului că tocmai îi găsise ascunzătoarea ideală. Dacă n-ar fi fost el, ar fi atârnat deja în laț, iar Adamski încă nu înțelege de ce Dumnezeu și-a riscat viața și a sfidat soarta de dragul ei. E timpul să-și dea seama în ce s-a băgat și îi cere să-i spună cine naiba e Zvi-Meir ăsta și care e legătura dintre ea și Yoshke Berkovits. Așa că Fanny începe să-i povestească, fără prea mare tragere de inimă, despre sora ei, Mende Speismann (ce interesant), care a fost abandonată de soțul ei, Zvi-Meir (o, serios? Adamski e gata-gata să izbucnească în lacrimi), și cum ea, sora lui Mende, n-a vrut decât să meargă la Minsk și să-l găsească pe soțul fugar (așa... și când începe adevărata poveste?).

Dar asta *este* adevărata poveste.

Poftim?!

Asta e, mai mult sau mai puțin – restul nu era în plan. Au fost atacați pe drum, lucrurile s-au întâmplat pur și simplu, au reușit să scape și s-au trezit fugind de oamenii legii, iar restul poveștii e deja cunoscut.

— Atât?

Fanny încuviințează.

— Fir-aș al naibii. Pe toți dracii!

Adamski trage adânc aer în piept, închide ochii și se întinde pe pat. Shleiml Cantorul, care aude și el povestea pentru prima dată, ridică în aer paharul cu mied.

— *Lehaim!* Să-l găsim cât mai repede pe nemernicul ăsta de Zvi-Meir!

Adamski deschide ochii și se uită la imbecil, apoi la femeia care tocmai i-a explicat, pe un ton sec și glacial, motivul ridicol pentru care el a pierdut totul. Întoarce privirea către prietenul lui, sperând să primească lămuriri, oricât de neînsemnate.

Dar prietenul lui e cufundat în propria suferință, refuzând până și să mănânce. Figura lui Yoshke nu oferă nici cea mai vagă explicație pentru faptul că l-a atras pe Adamski într-o încurcătură atât de absurdă.

Adamski își aduce aminte momentul în care a aflat că fratele său fusese trădat, iar asta se întâmpla în timp ce curăța latrinele. Un alt băiat, care fusese răpit din Pinsk, îi povestise despre zvonurile care circulau în Motal. În schimbul unor recompense generoase, unul dintre vecinii unchiului și ai mătușii sale, Itche-Schepsl Gurevits, expert în curățat pendule, oferea informații despre persoanele care se sustrăgeau de la plata taxelor și despre falsificatorii din comunitatea evreiască. Un misnagid înverșunat, a început prin a-i trăda pe străvechii lui dușmani, hasidimii. Dar, pe parcurs, a început să ciripească și despre frații misnagdimi, iar zvonurile spun că și-ar fi turnat până și propria soacră. Cu toţii știau și închideau ochii, pentru că rareori erau afectați în mod direct de acțiunile lui, dar și din pricină că nu voiau să aibă de-a face cu autoritățile. Polițiștii care-l căutat pe fratele lui Adamski, Motl Ambramson, au sfârșit luând legătura cu Itche-Schepsl Gurevits, care le-a spus că nu observase nici un fel de activitate suspectă în casa familiei Ambramson, dar a sugerat că, poate, documentele lor ar trebui verificat cu ceva mai multă grijă. Și asta a fost tot.

Toată lumea știa care aveau să fie consecințele trădării lui, însă nimeni nu a mișcat un blestemat de deget. Pe la spatele lui, oamenii ziceau că Itche-Schepsl curăța pendulele ca și cum și-ar fi curățat propria conștiință. Dar, atâta vreme cât cerurile nu se prăbușeau în capul lui, Itche-Schepsl Gurevits continua să se plimbe prin Motal ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, făcându-și apariția la rugăciunea de seară cu regularitate, punctual ca un ceas.

Apoi, într-o zi, a dispărut de acasă și nu s-a mai întors niciodată. Cine îl răpise? Ei bine, nu e deloc greu de ghicit. Prin ce cazne ale iadului a trecut? E destul de ușor de imaginat pentru oricine. Tot ce putem spune e că în clipa în care Adamski l-a

înjunghiat cu un pumnal și i-a aruncat cadavrul în mlaștinile Polesiei, a simțit că-și periclitase în mod iremediabil legătura cu poporul său și că, din momentul acela, nu-i va mai vedea pe evrei decât la celălalt capăt al unei lame. Acum, umilit, căpitanul se ridică în picioare și iese furios din cort, însă nu înainte de a observa că Fanny, femeia asta nerușinată, îl fixează cu privirea ei înghețată, ca de lupoaică, aproape amenințându-l. A fost un prost până acum. Dar, din clipa asta, totul se va schimba.

VII

Lui Fanny nici nu i-a trecut vreodată prin minte că va ajunge să îmbrace uniforma armatei țariste. Dar iat-o aici, într-o tabără militară, purtând o tunică verde și pantaloni largi, o singură femeie, înconjurată de mii de bărbați. Îl are de o parte pe un cerșetor nătâng, iar de alta, pe Jijek de pe Iaselda. Se pare că Jijek e un faimos erou de război. Cum altfel ar putea fi explicată ospitalitatea de care s-au bucurat, imediat ce a fost rostit numele de Yoshke Berkovits? În ultimele zile, ajunsese să-l placă, părându-i-se că putea descoperi în ochii lui luminoși o fragilitate înduioșătoare. Dincolo de bărbatul stângaci, care ședea stingher în barca lui, cu o mină bovină și duhnind a pește prăjit, Fanny începuse să vadă latura lui blândă, părul mereu frumos pieptănat într-o parte, fruntea netedă și nările încordate. Iar acum iese la iveală faptul că Jijek e un ucigaș necruțător, care a măcelărit zeci, poate chiar sute de soldați inamici.

Se întreabă dacă e doar o coincidență faptul că a sfârșit în compania unor criminali. Cum de nu-i trecuse deloc prin minte, în clipa în care ieșise din casa ei, la ora două după miezul nopții, și în timp ce-și croia drum pe străduțele laterale, că îi va fi imposibil să ajungă la Zvi-Meir fără să treacă prin locuri în care nu a fost văzut niciodată un șal de rugăciune evreiesc, în care nici o femeie evreică n-a mai pus vreodată piciorul?

Dorul de copiii săi e ca un bolovan rostogolindu-se la vale de pe o stâncă, supus legilor gravitației și necesităților de moment.

Se rostogolește spre ei, în vise care se spulberă la trezire. În închipuire, își trece degetele prin părul de pe spinarea lui Natan-Berl, în același fel în care își atinge el ciucurii șalului de rugăciune, *tzitzit*, ciucure cu ciucure, după care îi frământă grăsimea de pe omoplați. Se torturează pentru faptul că nu e acolo, să-și pună copiii la culcare și să-i privească în timp ce dorm, în loc să-l asculte pe Shleiml Cantorul, trăgând cu ostentație vânturi care duhnesc a conservă de carne. Îi e dor, și tânjește, și e epuizată, dar e totuși ceva ce nu simte: regret. Nu are nici un regret. Cum ar putea avea?

În timp ce erau conduși spre garnizoană și-și făceau intrarea în cântece de fanfară, cu toți ofițerii plecându-și capetele în semn de salut, Fanny spera că mama sa o privea din înalturi. Malka Schechter avea obiceiul să stea în camera ei, copleșită de neliniște, murmurând „Cu ajutorul Domnului, totul va fi bine". Propoziția asta era preferata mamei sale, mereu însoțită de un oftat greu, care îi îngrijora și mai tare pe ceilalți membri ai familiei. Nimic nu o îngrozea pe mama ei mai tare decât necunoscutul. În opinia sa, un viitor incert reprezenta o amenințare mai mare decât un dezastru palpabil. Malka Schechter nu se oprea niciodată din a spune că, dacă i-ar zice cineva unde și când avea să lovească dezastrul, ar fi capabilă să-i facă față. Ceea ce nu putea ea tolera era elementul-surpriză. Și, chiar dacă știa că eventualitatea ca fiicele ei să fie călcate de o căruță era aproape de zero, pentru ea, posibilitatea rămânea una cât se poate de validă! Dacă doi copii dintr-o sută mureau de difterie, ei bine, acei doi copii aveau să fie, în mod sigur, fiicele sale! Care era diferența între doi din o sută și doi din doi? Din acest motiv, își țesuse o pânză densă de „dacă..., atunci...", gândindu-se că, cel puțin, în felul acesta ar putea păstra sub control partea cu „dacă" a problemei. Dacă face asta și cealaltă, atunci se va întâmpla așa și altminteri. Prin urmare, cu ajutorul Domnului, totul va fi bine.

Încă de când era foarte mică, Fanny o urmărise pe mama ei ascunzându-se în pat, în timp ce straturile umanității sale se cojeau unul după altul. „Nu acum, Fannychka, nu acum, *Mamme*

e obosită." Auzindu-și fetele mișcându-se prin casă, scotea suspinul acela greu, care bubuia în urechile fiicelor ei asemenea unor tunete de furtună, aducând cu ele cuvintele „Cu ajutorul Domnului, totul va fi bine". În noaptea în care mama sa a murit, iar corpul i-a fost întins în bucătărie, până dimineața, Fanny nu a putut închide un ochi. În timp ce dezastrele îi cucereau imaginația, a început să-și țeasă propria rețea de „dacă..., atunci...". În timp ce se ruga ca totul să fie bine, cu ajutorul Domnului, a udat patul.

Mânată de un impuls, dăduse la o parte păturile cu care era acoperită și se strecurase spre locul în care se afla mama ei. La lumina opaițului, chipul Malkăi Schechter era palid și senin. Fanny nu o mai văzuse niciodată atât de liniștită. Fiica strânsese mâna lipsită de viață a mamei sale, care îi transmisese o căldură neobișnuită. Pungile de sub ochii Malkăi se neteziseră, iar buzele îi erau întredeschise, ca și cum s-ar fi pregătit să spună ceva. Pentru Fanny, moartea mamei era o ploaie de splendoare, în comparație cu viața zdrobită care îi animase trupul. Pe fața aceea frumoasă și împăcată, buzele mamei purtau promisiunea unei vorbe blânde. Fanny știa că nici un joc de ipoteze și concluzii nu putea schimba faptul că mama ei murise. Așa încât nu l-a implorat pe Atotputernicul s-o readucă din morți, și nici s-o apere de îngerii distrugerii. S-a agățat pur și simplu de corpul mamei și a început să-i mângâie părul. Tocmai prin faptul că nu s-a rugat s-a simțit cel mai aproape de Dumnezeul din Înalturi, și tocmai în lipsa ei de credință că El o va readuce înapoi la viață și-a găsit consolarea. Absurditatea și lipsa de sens a morții au fost acelea care i-au permis să-l descopere pe Dumnezeu pentru prima dată.

Fanny a dormit lângă mama sa până la răsărit, promițându-și că nu va ceda niciodată în fața fricii. Cu aceeași pasiune cu care își înfigea degetele în friptura mamei, Fanny și-a jurat să-și mânjească degetele în cazanul lumii ăsteia și să se cufunde complet în viața pământească. Însă accesul la viața asta i-a fost blocat în clipa în care a fost forțată să devină cusătoreasă. Fanny

se îndepărta din ce în ce mai mult de chemarea ei, cu fiecare zi pe care o petrecea în casa lui Sondel Gordon, croitorul, în timp ce urechea acului o făcea să-și strice vederea de vultur. În opinia ei, toți oamenii din Grodno erau asemenea mamei ei: izolați de lume, puși la adăpost, în siguranța propriilor locuințe. Un evreu nu se poate numi evreu dacă nu se ascunde în spatele zidurilor limbii idiș și dacă nu e un locuitor al citadelei numite ștetl. Bărbații nu pot respecta legile religioase decât dacă se țin departe de tentații și le impun femeilor reguli stricte de conduită. Femeile nu pot fi întregi fără soții lor, chiar dacă virtutea bărbaților lor nu valorează nici cât o ceapă degerată. Fiecare clipă trebuie reglementată prin reguli și legi bine stabilite, totul trebuie să fie la locul lui. A încerca să sfidezi legile halahice înseamnă a te pune, de bunăvoie, în pericol.

Pentru Fanny, un astfel de mod de gândire nu însemna doar o viață în care te înșelai încontinuu pe tine însuți, ci un adevărat sacrilegiu: oamenii ăștia întorseseră spatele Creației înseși. Așa că s-a apropiat tot mai mult de tatăl ei și i-a învățat meseria, după care s-a dus tocmai în Motal, să se mărite cu Natan-Berl, îmbrățișând viața la țară și lăsându-se încântată de obiceiurile țăranilor. În comparație cu Mende și toate femeile din Grodno, Motal, Pinsk și Minsk, Fanny era o renegată. Pentru ele, ea nu era decât o nebună, o *meshugene*. Pe la spatele ei, bârfitoarele *klaftes* șușoteau că, dacă te culci alături de câini, nu e de mirare că te trezești plin de purici, vrând de fapt să spună că nu era decât o chestiune de timp până când tragedia avea să lovească familia Keismann, care locuia printre creștini. Cât o privește pe Fanny, era fidelă nevoii ei de a le convinge pe femeile din Motal că evreii n-ar trebui să-și întoarcă spatele către lume și că tocmai segregarea era rețeta pentru dezastru. Așa că a învățat să vorbească polona și s-a împrietenit cu vecinii ei, conducând un negoț de succes, și toate astea în timp ce continua să urmeze tradițiile evreiești, în spiritul iudaismului. Și, că tot veni vorba de câini, și mai ales de cei plini de purici, Fanny nu-l uitase niciodată pe Tzileyger, potaia care îndurase o viață de nenorociri,

până în noaptea în care luptase pentru propria-i libertate, cu fiecare strop de curaj care-i curgea prin vene. Asemenea acelui câine, spera să poată depăși toate limitele destinului ei și să mutileze chipul oricui ar fi stat în calea sa către libertate.

În clipa în care fusese condusă către barăci, crezuse că se afla într-un mare pericol și că avea toate motivele să creadă asta. Trecutul o învățase că soldații armatei țariste nu au obiceiul de a le arăta femeilor nici un strop de milă, cu atât mai mult femeilor evreice. Dar acum știe că nu i se va întâmpla nimic rău. Se simte în siguranță alături de soldații aceștia care o salută, plecându-și capele în fața ei și care își împart cu ea hrana. Totul, în timp ce arde de curiozitate să afle în ce mod și-a câștigat Yoshke Berkovits renumele de care se bucură printre ei.

— Jijek Breșov?

Se întoarce spre el.

Nu-i răspunde.

— Yoshke Berkovits? încearcă ea din nou, simțind că încalcă o limită.

Nici un răspuns.

Asemenea unui om care se ascunde într-un buncăr, cu urechile acoperite, în timpul unei canonade, Jijek stă pe salteaua lui, acoperindu-și capul cu brațele. În ciuda onorurilor cu care a fost copleșit, Fanny își dă seama că să intre în barăci sub vechiul lui nume l-a tulburat profund. Abia dacă a ciugulit câteva firimituri de pâine, când s-au așezat la masă, după care s-a culcat pe saltea, cu ochii ațintiți asupra pânzei de cort de deasupra lui. În ultimele câteva zile, tuleie cenușii răsăriseră pe fața lui de obicei frumos bărbierită, dându-i un aspect neîngrijit. Bătăile pe care le încasase de la bandiți și de la agenți îl fac să-și găsească cu greu o poziție confortabilă. Pare asemenea unui om care stă întins pe o câmpie stearpă, încercând să înlăture bolovani invizibili de sub spinarea lui.

Lumini ciudate se văd prin deschizăturile cortului, iar pentru o clipă Fanny se teme că sunt înconjurați de o mulțime de

oameni cu torțe. Privind afară pe furiș, Fanny vede apropiindu-se de cort un grup de soldați care aduc cu ei lumânări și flori, ca și cum Jijek Breșov ar fi un sfânt creștin.

Fermecată de priveliște, Fanny ridică puțin pânza cortului, gândindu-se că lucrul acesta i-ar putea face plăcere lui Jijek. Dar el se întoarce cu spatele și-și acoperă capul cu pătura. Fanny înțelege mesajul.

Iese să-i întâmpine pe soldații cu gurile căscate. Unul dintre ei se apropie, ducând cu el o pânză întinsă pe o ramă și o pensulă, întrebând-o în polonă dacă ar putea să-l picteze pe Tatăl.

— Tatăl?!

Fanny e confuză.

— Da, Yoshke Berkovits, zice pictorul.

— Îmi pare rău, dar nu se simte bine, am bătut drum lung până aici.

Pictorul traduce imediat cuvintele ei în rusă, pentru ceilalți soldați, care zumzăie în jurul lor asemenea unui roi de albine.

— Sigur, încuviințează pictorul, radiind. Înțeleg. L-ați putea întreba dacă e posibil s-o facem mâine? Nu există nici măcar un singur portret al Tatălui, în toată armata rusă.

— Dar de ce-l numești așa? întreabă Fanny.

Pictorul se apropie de ea și îi spune pe un ton plin de mister:

— El e Tatăl care ne-a salvat.

— V-a salvat? Un singur soldat a salvat o divizie întreagă?

— O divizie? Ce ziceți de o întreagă unitate? Sau o întreagă armată? Chiar nu știți? Credeam că sunteți soția lui!

— O, nu, zice Fanny, izbucnind într-un hohot de râs, dar imediat observă că pictorul e jignit, aparent, în numele Tatălui. Nu, călătorim împreună, începe ea, iar pictorul pare dezamăgit. Sunt nepoata lui, minte ea, iar fața pictorului se luminează din nou. Însă nu ne-am mai văzut vreme de foarte mulți ani.

— Îl veți întreba?

— Desigur, promite ea.

Apoi, incapabilă să se abțină, întreabă:

— A fost ofițer?

Pictorul răspunde în șoaptă:
— Caporal, poate sergent.
— Un luptător neînfricat?
— Un laș.
— Poftim? Atunci cum...?
— Prin puterea cuvintelor. Cum altfel?
— Povestește-mi!
— Cu o singură condiție.

BEALA

I

Un bărbat și o femeie stau într-o căruță. El ține în mână o pensulă, ea e numai urechi. Puțin mai devreme au încheiat o înțelegere: ea va afla adevărul despre Yoshke Berkovits, cel mai timid erou al armatei țariste, cu condiția ca artistul să aibă onoarea de a picta portretul nepoatei Tatălui.

Lumina lunii e ca o cravată pe după grumazul nopții, razele ei alunecând le-a lungul unui costum de beznă. Steluțe sclipitoare pâlpâie pe cer. Un vânt răcoros mângâie spinarea unduită a pământului, care a devenit molcom sub povara căldurii de peste zi, cerșind îndurare. Broaștele își cântă chemările pline de amor, iar aerul e îmbibat de parfumul ierbii și al bălegarului. Pictorul începe, odată cu prima tușă de culoare.

Conturul feței

Vă rog să mă iertați, doamnă, sunt un bărbat cu multe defecte, dar nimeni nu m-a acuzat vreodată că aș fi un maestru al cuvintelor. Ni-meni! Mi-a fost hărăzit un dar ceresc, pe care eu îl numesc simțul pentru frumos. Vă rog să mă iertați, doamnă, dar cei mai mulți dintre oameni au ochi. Și ce văd ei cu ochii aceia? Dumnezeu să ne aibă în pază! Vă vine să credeți că oamenii au inventat cuvântul „urât"? Ca să fim sinceri, cuvântul ăsta e folosit pentru a-i descrie pe aceia ale căror fețe au anumite defecte. Dar eu, pictorul, n-am văzut niciodată ceva „urât". Timp de ani întregi am trăit cu sentimentul că mintea mea e slabă și că pricep greu lucrurile, deoarece eram fascinat de oameni pe care ceilalți îi percepeau drept neatrăgători. Toată lumea mă lua peste picior: dacă totul e chiar atât de frumos,

mă tachinau ei, înseamnă că nimic în lumea asta nu e respingător, nici măcar alunița aceea gigantică, nici fundul lui cutare și cutare, ziceau ei. Ei bine, eram stânjenit. Nu voiam să spun că totul era perfect, simetric și atrăgător. Voiam să spun că până și lucrurile care ne repugnă sunt frumoase în felul lor și că până și o aluniță uriașă poate mișca sufletul cuiva.

Vă rog să mă iertați, doamnă, pentru amplul preambul, dar povestea pe care urmează să o auziți e spusă de un pictor. Oare lucrurile s-au întâmplat astfel, până în cele mai mici detalii? Nu știu. Oare așa mi-a fost spusă și mie povestea? Nu-mi amintesc. Dar asta e felul în care mi-o depăn mie: o poveste spusă de un bărbat care simte frumusețea, chiar și într-o latrină sau lângă o groapă comună. Dacă vreți să auziți o altă versiune, atunci puteți întreba pe altcineva, un fierar sau un brutar, care vă vor spune cu siguranță povestea din perspectiva fierului sau a pâinii. Poate că ei vă vor găsi ca fiind o femeie ciudată și înfricoșătoare. Părul dumneavoastră blond, și ochii de lupoaică, și nasul ascuțit, și urechile mici, toate par să fi fost aduse și puse laolaltă din părți diferite ale lumii ăsteia. Dar eu cred, și vă rog să mă iertați dacă sunt prea direct, că sunteți frumoasă. Văd o mare taină îndărătul ochilor dumneavoastră limpezi, ca de madonă.

Vă rog să mă iertați, doamnă, dar cuvântul cu care sunt forțat să încep povestea lui Yoshke Berkovits e „căcat". Pentru siguranță, nu voi folosi nici „fecale", nici „rahat", nici „excremente", și asta pentru un motiv cât se poate de întemeiat. Folosesc „căcat", pasta maronie, în formă de cârnat, care iese din dosurile oamenilor o dată pe zi, poate de două ori, într-o zi bună. Ei bine, povestea căcatului e de fapt povestea rasei umane, sau, cel puțin, povestea ieșirii spiritului din trup, care e într-o foarte mare măsură legată de ridicola distincție între frumusețe și urâțenie. Dacă sunteți într-adevăr rudă cu Yoshke Berkovits (lucru pe care îl găsesc greu de crezut, în timp ce vă schițez linia rotundă a feței, care nu seamănă câtuși de puțin cu bărbia ascuțită a Tatălui), atunci înseamnă că sunteți evreică. Oricum ar fi, dacă aveți cunoștință de Vechiul Testament, înseamnă că nu vă

e străină povestea lui Adam și a Evei, care au mâncat din Pomul Cunoașterii. Poate vă amintiți, draga mea doamnă, care a fost primul lucru pe care l-au făcut după ce au început să vadă lumea în mod diferit? S-au îmbrăcat! Brusc, trupul a devenit un motiv de rușine, și asta fără nici un temei, înțelegeți? Din clipa în care a devenit posibil să distingă între bine și rău, făptașul a fost descoperit: corpul e rău, mintea e bună. În momentul acela, draga mea doamnă, a început istoria căcatului. Pentru că, dacă ne rușinăm de trup, suntem dezgustați și de reziduurile lui.

Vă rog să mă iertați, doamnă, probabil că vorbele mele sună prea dur în urechile dumneavoastră? Unde mai pui că un artist cultivat și un pictor sublim n-ar trebui să fie interesat de lucruri de căcat. Sus boașele pentru asta! Artistul în cauză chiar e preocupat de căcat și n-are nici o intenție să lase materia în chestiune să-i scape. Și știți de ce? Pentru că Yoshke Berkovits a făcut primii pași spre independență într-o grămadă de căcat.

Da, draga mea doamnă, în ziua în care a fost furat de răpitorul de copii, Yoshke Berkovits a fost trimis, împreună cu alți băieți evrei, flăcăi polonezi delincvenți și orfani ruși, la școala cantonului de lângă Kiev, pe malurile Niprului. Și ce au învățat ei la școala aceea? Ei bine, meșteșuguri folositoare vieții de soldat: unii au învățat să facă pâine, alții au învățat să bandajeze răni, iar alții, să bată în tobe, și numai câțiva erau suficient de atletici încât să fie antrenați pentru luptă.

Vă rog, doamnă, permiteți-mi să vă cer să nu vă mișcați. Sunt pe punctul de a termina conturul feței și orice mișcare pe care o faceți poate modifica unghiul și, prin urmare, întreaga lucrare, așa încât, dacă nu vă deranjează... exact. Așa.

În orice caz, Yoshke a ajuns la școală la vârsta de doisprezece ani, împreună cu prietenul lui, Pesach Ambramson, iar cei doi au devenit cei mai încăpățânați cadeți din întreaga unitate. Când elevii erau chemați la slujba de duminică – ei nu veneau. Când li s-a oferit suma de douăzeci și cinci de ruble pentru a

fi botezați în apa râului – s-au făcut nevăzuți. Bucătăria nu era cașer – refuzau să mănânce. Era strict interzisă purtarea de *yarmulke* – amândoi își acopereau creștetul cu palmele. Fiți atentă, doamnă, pentru că trebuie să înțelegeți: încasau aproape o sută de lovituri de bici în fiecare săptămână. În cele din urmă, au primit cea mai rea pedeapsă pe care o putea primi un cadet: să curețe latrinele, meserie care scurta, dacă nu chiar amputa viața celor condamnați să o practice. Pe parcursul primei luni, trupul se molipsea de cine știe ce boală, pe parcursul celei de-a doua luni apărea febra, iar în cea de-a treia lună se odihnea deja în cel mai îndepărtat colț al cimitirului. Dar imaginați-vă că cei doi au reușit să rămână sănătoși grație simțului umorului. Se strigau unul pe celălalt Colonel Căcat și General Pișat. Se prefăceau că studiau zi de zi doctrina funcționării corpului și a orificiilor lui și dezbăteau îndelung, ca doi mari învățați, dacă unul sau altul mâncaseră grâu sau porumb la cină. Își înghițeau mâncarea nepăsători, de vreme ce nu primeau altceva în afară de cartofi zdrobiți. Nu după multă vreme, nu mai puteau face distincție între mâncarea insipidă pe care o dădeau pe gât și rahatul de porumbel pe care primiseră ordin să-l curețe de pe ferestre.

— Ce avem azi de mâncare? întreba unul din ei.

— Rahat de porumbel, răspundea celălalt, gluma lor obișnuită.

Vă rog să mă iertați, draga mea doamnă, dar nu știu dacă înțelegeți ce vreau să vă spun. Cei doi băieți, în vârstă de doisprezece ani, care crescuseră într-un orășel evreiesc de departe, au fost răpiți din patul lor într-o noapte și târâți sute de verste, pentru a li se oferi niște privilegii inimaginabile, în schimbul supunerii. Și, cu toate astea, ceva din adâncul sufletelor lor le spunea să reziste. Iar noi, soldații armatei ruse, apreciem rezistența încăpățânată, și nimic nu ne face o plăcere mai mare decât să frângem încăpățânarea unui catâr. Acesta este motivul pentru care instructorii lor i-au trimis în grămada aia de căcat, oferindu-le în schimb două posibilități: căința sau moartea. Ei doi

aveau să se trezească dimineață de dimineață și să meargă la latrine. La început, încercaseră să-și păstreze hainele curate, vomitând de fiecare dată când petele de căcat treceau dincolo de uniformele pe care le purtau. Începuseră să respire numai pe gură și ignorau larvele și viermii care mișunau peste tot. Cu timpul, și-au dat seama că asta avea să fie lumea lor de aici înainte, așa puturoasă cum era, iar singurele mijloace de protecţie pe care le aveau la dispoziție erau ochii închiși și nările acoperite.

Au continuat să se roage în fiecare dimineață, după-amiază și seară, fără să știe măcar de ce o făceau, recitând frânturile și fragmentele pe care și le aduceau aminte. Pe măsură ce zilele treceau, au început să se schimbe. Se spune că Dumnezeu a început să râdă când i-a auzit slăvindu-I numele, în timp ce erau mânjiți de căcat. Asta nu se întâmplă prea des, știți, ca Dumnezeul domniilor voastre să se prăpădească de râs. El are pretenţii, stabilește pedepse, iar uneori se dovedește milostiv. Dar să râdă? Și Dumnezeul nostru e la fel de uscat ca o pâine veche. Nu mi-ar plăcea să iau cina cu Sfântul Tată Ceresc și Fiul.

Ei bine, râsul lui Dumnezeu i-a îmboldit și mai mult către rugăciune, iar ei, la vârsta aceea fragedă, au înțeles ceva ce majoritatea oamenilor nu înțelege până la ultima suflare: nu e nimic în neregulă cu trupul, nici măcar cu excrementele. Zi după zi, întâmpinau miile de soldați bine hrăniți care vizitau latrinele. Asemenea unor chelneri atenți, care își aduc aminte ce comandă de obicei clienții lor, cei doi au învățat să-i recunoască pe soldați după mirosul, forma și culoarea excrementelor.

Glumeau între ei: uite că vine cârnăciorul rozaliu al căpitanului, urmat de gâlma pufoasă a fierarului, apoi rahatul împroșcat al sergentului de artilerie (care pare să nu nimerească niciodată gaura) și căcărezele ca de oaie ale brutarului. O, privește, bucătarii au schimbat azi meniul, nu mai servesc piure de cartofi, ci orez și fasole, așa cum ne putem da seama după rahatul ăsta ațos. Cu toții suntem țărână, și în țărână ne vom întoarce; nu așa zice și Scriptura voastră?

Ați putea să vă relaxați puțin? Să continuăm cu ochii. Sunt destul de impunători și așa, prin urmare, vă rog să nu vă încruntați. Mulțumesc.

Vă rog să mă iertați, doamnă, dar Yoshke și Pesach au muncit la latrine, fără ca vreunul din ei să se îmbolnăvească. Dacă ar fi să fac o estimare, aș zice că ar fi putut s-o ducă așa doi ani întregi. Altceva i-a făcut să cedeze, desigur. Unii le spun „emoții“ sau „chinuri mentale“, dar acestea nu sunt decât maniere edulcorate de a descrie rănile și loviturile pe care le suportă sufletul, în clipa în care e sfâșiat.

Vă rog să mă iertați, doamnă, dar, așa cum probabil v-ați dat deja seama, nu sunt cine știe ce patriot. Îmi place Rusia, dar n-aș muri de dragul ei. În armată, primesc mâncare în schimbul talentului meu artistic, chiar dacă acesta e redus la executarea portretelor banale ale generalilor. Mă rog la Dumnezeu, la fel ca toată lumea, atât cât să nu-mi atrag atenția nedorită a unora și să evit să fiu perceput ca un intelectual disprețuitor, Doamne păzește! Și dacă ai căuta, n-ai putea găsi o idee pentru care aș fi pregătit să-mi sacrific trupul. De aceea v-am admirat mereu pe domniile voastre, evreii (asta dacă sunteți într-adevăr evreică), pentru hotărârea cu care evitați orice formă de patriotism și pentru loialitatea față de familie și de comunitate.

Într-o zi ca oricare alta, în timp ce Pesach Ambramson stătea sprijinit de peretele unei barăci, după ce curățase latrina, unul dintre cadeți s-a apropiat de el, informându-l despre zvonurile care circulau în legătură cu o posibilă arestare a fratelui său. Nu știu toate detaliile, dar se pare că fratele lui Pesach fusese și el luat cu forța, dar reușise să evadeze și hotărâse să se răzbune. Necruțătoarele lui acte de răzbunare determinaseră comunitatea evreiască să-l dea, în cele din urmă, pe mâinile autorităților.

Vă rog să mă iertați, draga mea doamnă, dar, când am auzit povestea asta pentru prima dată, mi s-a părut greu de crezut. Poate oare cineva să se lovească singur cu pumnul în față? Poate

oare cineva să-și tragă singur un genunchi în burtă? Pare că, odată ce frica e semănată în rândurile domniilor-voastre, oameni buni, ura erupe și deveniți cei mai răi dușmani ai voștri. Unul nu înghite pe altul, acesta din urmă îl detestă pe primul, îl trădează, iar acela ciripește, și, așa, întreaga comunitate e dezbinată. În cele din urmă, cineva devine țap ispășitor pentru toată lumea. În noaptea aceea, Pesach Ambramson s-a întins pe pat cu ochii larg deschiși, în timp ce gânduri eretice îi asaltau inima lipsită de apărare. A început să-și amintească tot felul de incidente, cărora nu le dăduse atenție până atunci, dar care i se păreau acum de o importanță ce nu putea fi ignorată.

Și-a amintit, de exemplu, că, la câteva zile după ce fusese răpit și după ce fratele lui reușise să evadeze, răpitorul lor, Leib Stein, îi târâse pe el și pe Yoshke în casa unui țăran goi, într-un sat de pe drumul lor spre cazarmă, țăran care se învoise să le ofere adăpost și hrană, în schimbul unei sume generoase. Pe masă erau lumânări de Șabat, iar Pesach l-a privit pe Yoshke, nevenindu-i să-și creadă ochilor: se aventuraseră atât de departe de casă și nici măcar nu băgaseră de seamă sosirea Reginei Șabatului. Într-o răbufnire spontană de devotament, răpitorii au început să se roage asemenea unor cantori, în fața fermierului stânjenit. Apoi au făcut *kiddush*, și-au spălat mâinile și au trecut *challah* de la unul la altul, făcând înconjurul mesei, în timp ce Pesach îi privea cu seninătate, fiindcă ce evreu nu întâmpină Șabatul cu bucurie? Un străin ca țăranul acela nu putea înțelege așa ceva.

Dar, în clipa în care a aflat că fratele său a fost dat pe mâna autorităților, Pesach și-a adus aminte de seara aceea, plin de consternare. Interpretând expresia de pe chipul țăranului într-o cu totul altă manieră, și-a dat seama că el nu simțise stânjeneală, ci rușine și resentiment, gândindu-se cum pot șerpii ăștia ticăloși să înalțe imnuri întru slava Gardianului lui Israel, după ce au răpit fără milă pruncii aceluiași gardian? Nenorociții nu văd nici o contradicție între faptele lor pline de cruzime și rugile pentru protecție, siguranță, sănătate și o viață bună; cu

alte cuvinte, aspiră tocmai la lucrurile pe care li le refuză altora. Pesach s-a cutremurat la gândul că, pentru unii oameni, religia nu face decât să le servească nevoilor lor egocentrice, legile fiind cel mult mimate. Apoi a început să se întrebe la ce foloseau rugăciunile celor mai de seamă oameni ai comunității, de vreme ce tocmai acești oameni permiseseră ca alți membri ai comunității să-l trădeze pe fratele său și să-l dea pe mâna poliției? În numele cui îl sacrificaseră? Al credinței? Al Torei? Al nici uneia. Totul servea exclusiv interesele egoiste ale unor bărbați care se tem de autorități. Și ce minciuni își spun, oare, pentru a-și suprima sentimentele de vinovăție? Ce verset au folosit pentru a justifica această transgresare? O durere ascuțită a străpuns trupul lui Pesach, dar nici n-a urlat, nici n-a plâns, știind că nu era decât durerea detașării. Trebuia să-și epureze existența de prezența lor, în așa fel încât să nu lase nici măcar o urmă. Avea să-i privească de acum înainte cu același resentiment pe care îl citise în ochii fermierului. Și cum rămânea cu scursura care-i trădase fratele? Ei bine, îi va veni rândul să plătească pentru fapta lui.

Yoshke Berkovits stătea întins în patul de lângă el, simțind furia prietenului său. Și el era treaz și a întins mâna, să-l atingă pe Pesach. Un gest important, deoarece, după noaptea aceea, a devenit limpede că Pesach nu mai putea rămâne Pesach. A doua zi dimineața, le-a raportat instructorilor că vrea să fie botezat în apele râului. Din clipa aceea, munca la latrine a încetat și a fost trimis să se pregătească alături de trupele de infanterie. Lui Yoshke Berkovits i-a fost dat un nou ucenic, Imre Schechtman pe numele lui, iar de acum abia dacă-l mai vedea pe Pesach Ambramson, devenit între timp Patrick Adamski, în timpul zilei. Dar noaptea, fără să rostească nici un cuvânt, Yoshke și Pesach stăteau întinși pe pat, ținându-se de mână, știind că legătura dintre ei nu avea nimic de-a face cu religia sau naționalitatea.

Expresia de pe chipul dumneavoastră îmi spune că povestea aceasta despre Pesach Ambramson vă surprinde, sau poate chiar vă creează o senzație de disconfort. Asta e ciudat, deoarece, în

condițiile în care sunteți rudă cu Tatăl, nu știți nimic despre venirea pe lume a lui Patrick Adamski. Uimirea dumneavoastră se va regăsi pe pânză. Mă tem că nu voi putea evita acest lucru.

Vă rog să mă iertați, draga mea doamnă, dar ar fi bine să spunem câteva cuvinte și despre Imre Schechtman, pentru că îl găsesc cu totul înduioșător. Veți înțelege puțin mai târziu de ce. Familia lui Imre venise din îndepărtatul Imperiu Ungar, în căutarea unei vieți mai bune. Tatăl lui era un comerciant de sare care se mutase împreună cu familia la Odessa, pentru a-și îndulci profiturile, fiind astfel mai aproape de rutele comerciale din apropierea Mării Negre. Vremea sudică, i se spusese, ar fi putut ameliora psoriazisul soției sale. Într-adevăr, după numai o vară se simțea mai bine decât se simțise vreodată în ultimii zece ani. Dar, indiferent cine i-ar fi dat tatălui său acest sfat, uitase să-i pomenească despre vântul năprasnic care mătură golful Odessei în timpul iernii, așa încât furtunile au răpit-o, așa cum era de așteptat, pe doamna Schechtman și l-au lăsat pe Imre Schechtman, cel mai mic dintre cei șapte copii ai familiei, orfan de mamă. Afacerile tatălui au avut și ele de înfruntat furtuni necruțătoare. Puternicii săi competitori știau și ei că Marea Neagră era cheia lor spre succes. Spre deosebire de tată, ei aveau câteva avantaje: vorbeau fluent limba localnicilor, aveau relații la nivel înalt și dispuneau de lichidități. Nu peste mult timp, domnul Schechtman s-a trezit cu stocurile de sare distruse de umezeală, din lipsa depozitelor și a cumpărătorilor, așa că nu e greu de înțeles cum a ajuns la concluzia că fiul său cel mai mic avea în față o carieră strălucită în armata țarului.

Micul Imre nu împlinise nici măcar opt ani când a fost înrolat ca fiind în vârstă de doisprezece. Nu peste multă vreme, ajunsese să fie considerat un prost de către toată lumea: se chinuia să citească, nu reușea să scrie, iar când era certat, își mușca limba și nu rostea un cuvânt. Singurul lucru pe care-l putea face era munca la curățatul latrinelor, de vreme ce nu necesita nici un fel de abilități retorice ori înzestrări cognitive.

Aici l-a întâlnit pe foarte experimentatul Yoshke Berkovits, care l-a învățat tot ce are nevoie un băiat de opt ani să știe despre căcat.

Dar Imre Schechtman nu era Pesach Ambramson. O, nu, nicidecum! Sufletul îi era zdrobit, iar trupul îi era șubrezit. Spre deosebire de predecesorul lui, el nu găsea nici un fel de consolare în munca la latrine. Își petrecea fiecare zi cufundat în tăcere, afișând o expresie din ce în ce mai apatică. Yoshke Berkovits a renunțat la mesele ca găinațul de porumbel și i le oferea băiatului, însă Imre vomita tot ce punea în gură, iar în curând a devenit fragil ca o iască și, după nici o săptămână, s-a prăbușit, ajuns la capătul puterilor. Fața lui inocentă și delicată părea pregătită de moarte. Yoshke l-a dus la infirmerie, sigur că zilele băiatului erau numărate.

Vă rog să mă iertați, doamnă, ne vom întoarce la Imre. Într-adevăr, povestea lui poate părea lungă și v-a tulburat, dar nu suntem decât la început, foarte departe de miezul evenimentelor. Între timp, dacă doriți, îmi voi dedica timpul ochilor dumneavoastră, care îmi spun atât de multe despre domniavoastră, mult mai multe decât aș fi vrut să știu.

În fiecare dimineață, Yoshke Berkovits se prezenta singur la datorie și nu vorbea cu nimeni, cât era ziua de lungă. A uitat toate rugăciunile, cu excepția aceleia care se referea la orificii, și asta grație muncii sale. Amintirea tatălui și a mamei lui, Selig și Lea Berkovits, a început să se estompeze. Principiile pentru care luptase atât de mult se risipeau. Trupul, se dovedise, avea nevoie de un teren solid, însă Yoshke se simțea ca și cum ar fi plutit prin spațiu. Visa la ziua în care va putea să plece din școala cantonului și se va întoarce acasă, ghidându-se după lumina stelelor. În imaginația lui, nu călca pe cărări pietruite și drumuri murdare, ci zbura ușurel pe deasupra munților Polesiei, pe deasupra pădurilor și a mlaștinilor, traversând cu repeziciune Iaselda și aterizând în Motal. Dar, odată ajuns înapoi acasă, uita

ce anume îl chemase acolo și nu-și putea aminti ce făcea în locul acela. Apoi revenea la momentul de aici și acum și la căcatul care-i ajungea până la genunchi.

Nu putea să doarmă, și noaptea continua să-l țină de mână pe prietenul lui convertit. Trupul lui Patrick Adamski se lățise, din pricina antrenamentelor, deasupra buzei începuseră să-i răsară câteva tuleie, iar postura lui devenise atât de semeață, încât era de-a dreptul de invidiat. Ceilalți băieți făceau mare caz de trăsăturile atletice ale lui Adamski și, nu doar o dată, Yoshke s-a întrebat dacă nu cumva prietenul său nu-i mai întindea mâna lui caldă doar din nevoie. Încăpățânarea lui Yoshke devenise ridicolă. Nimeni nu se apropia de el, din pricina muncii pe care o făcea. Nu a avut de ales, decât să privească realitatea așa cum era și s-o pornească pe un drum nou, în sânul lui Hristos. Cu toate astea, draga mea doamnă, din cine știe ce motiv, Yoshke Berkovits n-a putut consimți la ritualul de botez în apele râului. Motivul reticenței sale nu mai era originea lui evreiască, față de care, asemenea prietenului său, nu mai simțea nimic. Sfidarea lui nu avea la bază decât sfidarea însăși. Considerațiile de ordin pragmatic au avut foarte puțin de-a face cu schimbarea deciziei lui, de vreme ce a continuat să refuze ofertele pe care i le făcea Patrick Adamski. Yoshke Berkovits voia să se răzvrătească, iar evreitatea lui era în primul rând o revoltă împotriva conveniențelor.

Vă rog să mă iertați, dragă doamnă, dar acum ajungem la cea mai rea parte a poveștii. Într-o noapte ca oricare alta, Yoshke stătea întins pe pat, așteptând întoarcerea prietenului său, Pesach Ambramson. Îl auzea sporovăind și râzând împreună cu alți tineri. Când Pesach a intrat în dormitor, s-a apropiat de patul lui Yoshke și s-a dezbrăcat, ca de obicei. Yoshke a așteptat, răbdător, ca prietenul său să se întindă și să ofteze adânc, în timp ce-și relaxa mădularele. Dar, în clipa în care Yoshke a întins mâna, așteptându-se să simtă atingerea aceea familiară, degetele lui au cuprins doar aerul. Patrick Adamski stătea culcat lângă el, respirând liniștit, dar nu și-a întins brațul spre el și, după o secundă sau două, s-a ridicat din pat, și-a adunat lucrurile și s-a mutat mai aproape de camarazii săi.

Yoshke a rămas întins acolo, cu o greutate apăsându-i inima. Pentru el, aceasta era prima noapte departe de casă, chiar dacă trecuseră deja mai multe luni de când fusese răpit din patul lui din Motal. Se simțea abandonat, asemenea unui mădular detașat de trup: nefolositor și lipsit de speranță. Îl iubise pe Pesach Ambramson ca pe un frate și putea trăi chiar și cu Patrick Adamski. Dar acum se simțea copleșit de o frică violentă și se lupta pentru fiecare respirație.

Orice om știe, iar Yoshke Berkovits o știa mai bine decât oricine, că incontinența înseamnă pierderea demnității. De aceea domniile-voastre, evreii, vă proslăviți Dumnezeul prin rugăciunea aceasta ciudată, una pe care noi n-am îndrăzni în veci s-o rostim în bisericile noastre, mulțumindu-i pentru faptul că l-a creat pe om cu orificii și cavități. Vă admir pentru asta. Dar, în noaptea aceea, un nou hău s-a căscat în inima lui Yoshke Berkovits, iar din el nu curgeau lacrimi ori alte secreții. Era înțesat cu o durere surdă, care-i anihila dorința de a trăi. În dimineața următoare, supraveghetorul l-a gonit la muncă, fără a-i permite să ia masa, iar, după ce a golit primele găleți, Yoshke s-a lăsat să alunece într-o groapă de căcat și și-a pierdut cunoștința.

Nasul

Draga mea doamnă, acum, că am terminat cu ochii dumneavoastră, trecem la nas. Luând în considerare faptul că principalul nostru subiect de discuție, până în momentul de față, a fost căcatul, am fi putut să creăm acest portret de jos în sus, dacă înțelegeți ce vreau să spun. Dar un portret poate urma o poveste într-un mod bizar: să lăsăm ochii să miroasă, nasul să vadă, gura să audă și urechile să vorbească. Să trecem prin urmare la nas, centrul feței.

Yoshke Berkovits se află încă într-un mare căcat, și nu la figurat. Rebeliunea lui a sfârșit într-o gaură mizerabilă și, dacă n-ar fi fost unul dintre sergenți, Serghei Sergheiev pe numele lui, povestea noastră s-ar fi încheiat aici.

Sergentul Serghei Sergheiev ura carnea. Mânca în schimb cantități uriașe de pâine și cartofi, motiv pentru care scaunele lui erau neobișnuit de lungi și dureroase. În dimineața aceea, Serghei Sergheiev tocmai se ghemuise, pregătindu-se pentru încă o defecare agonizantă, când a observat o mână ieșind din groapa de sub el. A chemat imediat alți soldați, pentru a-l ajuta să scoată trupul de acolo.

— Încă respiră! La infirmerie, repede! Poate mai are o șansă!

Vă rog să mă iertați, doamnă, dar adesea e mai bine să te întorci cu spatele și să închizi ochii în astfel de situații. Un sergent chircit, scremându-se, cu trupul încordat și înțepenit, tensionat la maximum. Oricum ai întoarce-o, nu e câtuși de puțin un moment de glorie. Vede o mână ieșind din groapă. Ar putea la fel de bine să-și vadă de treabă, știind cu siguranță că armata țaristă nu ar simți lipsa unui astfel de soldat. Nimeni nu va veni să-l caute, iar într-o bună zi va fi trecut pe lista soldaților dispăruți în misiune. Dar sergentul Serghei Sergheievici nu s-a întors cu spatele, și nici nu s-a prefăcut că nu vede. În schimb, l-a dus pe Yoshke Berkovits, inconștient cum era, la medicul unității, Dimitri Iakunin.

Doctorul Iakunin avea obiceiul să spună cu putea să vindece orice boală vindecabilă. Avea o mulțime de astfel de tautologii, care păreau pline de sens: putea să facă doar ceea ce putea să facă, iar într-o astfel de situație nu putea decât să spere la ce se putea spera, încheind de fiecare dată cu concluzia că omul trebuie să aștepte cele mai bune rezultate, dar să se pregătească mereu pentru ce e mai rău. Pacienții, indiferent dacă starea lor se ameliora sau se agrava, erau foarte mulțumiți de metodele lui de tratament, deoarece medicul se asigura că primeau cele două lucruri de care le păsa cel mai mult: un preot și droguri.

Medicul îi permitea părintelui Alioșa Kuzmin să intre în infirmeria lui, dar nu le dădea voie altor preoți să se apropie de pacienții săi. Credea că toți ceilalți preoți erau niște ipocriți. Se învârteau în jurul cortului, sunând din clopotele lor enervante

și etalându-și icoanele, spunându-le tuturor ceea ce voiau să audă. Părintele Kuzmin, pe de altă parte, le spunea pacienților adevărul verde-n față. Între mesele în timpul cărora se îmbuiba fie cu votcă, fie cu măsline (de ce îi plăceau măslinele atât de mult? Numai diavolul știe), mergea printre paturi, scuipând sâmburi de măsline și ocărând fiecare pacient care-i ieșea în cale.

— De ce ar trebui să fii vindecat? Ticălos împuțit ce ești! Ai fost un păcătos și-un nesocotit toată viața ta... Și tu? Nu ești bun de nimic! De ce și-ar aminti Hristos de tine, parior nenorocit?

Din cine știe ce motiv, pacienților le plăcea de el. Poate pentru că spunea adevărul, sau poate pentru că era la fel de depravat ca ei.

Doctorul Iakunin administra medicamentele invers proporțional cu gravitatea stării pacientului. Nu le administra cloroform pacienților muribunzi, lăsându-i să sufere în agonie, în vreme ce pacienții cu infecții minore primeau cantități uriașe de sedative. În mod surprinzător, acest sistem absurd funcționa, pentru că toți pacienții se străduiau să dea semne de recuperare, pentru a obține tratamentul. Asta îl scutea pe doctorul Iakunin de obișnuitele spectacole cu strigăte și gemete, iar dispensarul lui era tot mereu o oază de liniște.

Prin urmare, draga mea doamnă, vă puteți imagina reacția doctorului Iakunin în clipa în care a dat cu ochii de soldatul Yoshke Berkovits. Le-a dat imediat instrucțiuni surorilor să-l pună în cel mai prost pat din infirmerie. Două dintre picioarele patului erau de fapt cărămizi stivuite, iar acesta fusese așezat sub o gaură mare în pânza cortului, care lăsa ploaia să se scurgă înăuntru. Doctorul a dat ordin ca trupul acestei epave umane să fie curățat și pregătit pentru înhumarea iminentă, după care a fost lăsat să zacă acolo dezbrăcat, acoperit doar cu o pătură subțire. Doctorul l-a chemat pe părintele Alioșa Kuzmin, care a scuipat doi sâmburi de măsline către băiat și a zis:

— Ăsta-i *żyd*, tu nu vezi? Se duce direct în iad!

În timp ce soldatul Yoshke Berkovits delira din pricina febrei, doctorul Iakunin n-avea nici ce mai mică intenție de a risipi medicamentele pe el.

Și totuși, Yoshke Berkovits avea un avantaj, doamnă, un leac pe care puțini pacienți sunt îndeajuns de norocoși încât să-l aibă. În fiecare dimineață, după-amiază și seară, sergentul Serghei Sergheiev venea să-l vadă. Acest soldat, aflat de mult în armata țaristă, le văzuse pe toate la viața lui. În calitate de aghiotant al generalului, colindase lumea întreagă. Întâlnise femei cu părul negru și ochi migdalați în stepele Mongoliei și bărbați îndesați în Erevan. Văzuse mii de ruși în pelerinaj la Ierusalim, dormind sub cerul liber, lângă Biserica Sfântului Mormânt. Fusese martorul trupelor pline de sadism, care prădaseră și violaseră, și al soldaților care dăduseră dovadă de îndurare în cele mai cumplite dintre clipe. Știa totul despre natura umană și ajunsese la concluzia că virtutea era mult supraestimată. În cea mai mare parte, susținea el, oamenii care au fost învățați să urască vor urî, în vreme ce oamenii puși cu spatele la zid vor face tot ceea ce li se va cere. Realitatea nu e modelată de alegerea între bine și rău, ci de opțiunea pentru ceea ce e necesar și oportun. Și da, există mereu excepții de la regulă, dar asta contează mult prea puțin.

Era însă un lucru, draga mea doamnă, de care sergentul Serghei Sergheiev nu se bucurase niciodată: iubirea unei familii. Se înrolase înainte de a fi avut posibilitatea să se căsătorească, iar cariera pe care o alesese nu-i lăsa prea mult timp pentru asemenea nimicuri. Nu avusese copii, cel puțin nu știa să fi avut, iar părinții lui muriseră înainte ca el să fi împlinit vârsta de douăzeci și doi de ani. Domnia-voastră, pe de altă parte, sunteți o familistă. Emanați încrederea pe care numai o mamă o poate da, în ciuda faptului că acum vă aflați departe de soțul și copiii dumneavoastră. Asta ridică o întrebare incitantă: v-ați despărțit de familia dumneavoastră de bună voie sau forțată, ați ales să faceți asta sau a fost o necesitate? Dar vom lăsa deoparte această chestiune, cel puțin pentru moment.

Draga mea doamnă, sergentul Serghei Sergheiev își dorise mereu să aibă un fiu. Iar când s-a ivit posibilitatea, n-a prea avut de ales. La aproape treisprezece ani, Yoshke nu mai era un băiețel. Trupul îi era frânt, sufletul îi fusese sfâșiat, iar rusa și polona lui erau inexistente. Dar nu-ți poți alege familia, așa că sergentul Serghei Sergheievici își făcea vizitele cu regularitate, luptând pentru drepturile „fiului" său. Doctorului Iakunin nu-i plăcea să aibă vizitatori mișunând prin infirmeria lui. I-a spus lui Serghei Sergheiev că ar putea la fel de bine să macine apă, fiindcă băiatul era o cauză pierdută. Părintele Kuzmin i-a sugerat că ar face bine să adopte mai degrabă un tâmpit din neamul lui, decât să ia sub aripa sa un ucigaș de-ai lui Hristos. Dar Serghei Sergheiev nu se lăsa impresionat de insinuările și avertismentele lor și a cerut ca Yoshke să primească un pat cumsecade.

Sergentul petrecea ore întregi alături de Berkovits, draga mea doamnă. Poate credeți că vorbele lui calde și alte asemenea tâmpenii l-au ajutat pe Yoshke să-și revină? Nici că v-ați putea înșela mai tare. Ceea ce i-a salvat viața lui Yoshke a fost tot ce a făcut sergentul pentru el, nu ce i-a spus. Înainte de a merge mai departe, vă rog totuși să-mi permiteți să vă torn o cană cu rom, din butoiul ăsta din spate, la care mă tot uit de ceva vreme. Dacă ar fi să ghicesc, aș spune că e rom negru, preferatul Tatălui, băutura aceea maronie, care a salvat viața așa-zisului dumneavoastră unchi.

Da, e adevărat că Yoshke Berkovits e adesea considerat ca fiind nimic mai mult decât un bețiv de două parale de către aceia care nu reușesc să înțeleagă de ce are mereu la îndemână un butoi cu rom. Dar nu e deloc un bețiv, și cu siguranță nu e un om de două parale. A învățat de la tatăl său adoptiv, sergentul Serghei Sergheiev, un secret care l-a ținut sănătos până în ziua de astăzi: calitățile speciale ale romului se află tocmai în ceea ce nu este el. Când Yoshke Berkovits a auzit pentru prima dată această explicație a sergentului, s-a gândit că îi reveniseră episoadele de delir. În orice caz, tatăl său adoptiv îl forța să dea băutura pe gât, și nu se oprea nici măcar când fiul lui își vărsa mațele pe pernă. Sergentul îi spunea:

— Vei învăța să bei rom, fie că-ți place, fie că nu, deoarece calitățile lui se află tocmai în ceea ce nu este.

Dacă vă vine să credeți, băiatul era mai bine în numai o săptămână.

Romul e o băutură fermentată, extrem de tare. Gustul dulce se transformă repede într-unul amar și paralizează stomacul timp de ore întregi. Dacă-l bei într-o zi toridă de vară, arzi de viu; dacă te răsfeți cu el în zăpadă, ai să îngheți. Calitățile lui se află tocmai în ceea ce nu este: cu alte cuvinte, în aceea că nu este apă.

Și de ce n-ar trebui să fie apă, mă întrebați? Sau, mai curând, ce e atât de rău la apă? Ei bine, draga mea doamnă, noi scoatem apa din fântâni contaminate, iar la vremea respectivă bietul nostru continent era măturat de boli din toate direcțiile. Până și Florence Nightingale, dacă ați auzit vreodată de ea – faimoasa soră medicală care s-a ocupat de soldații armatei inamice în timpul războiului din Crimeea –, a pierdut atunci jumătate din pacienți. Prin urmare, draga mea doamnă, oricine bea rom se putea abține de la a bea apă, și de aceea calitățile romului se află tocmai în aceea că nu este apă.

Yoshke Berkovits supraviețuise la latrine vreme de luni întregi, dar Yoshke Berkovits din perioada aceea era cât se poate de răzvrătit, iar atâta vreme cât îl avea alături pe Pesach Ambramson, ar fi putut îndura până și torturile trupelor Bashi-Bazouk, dacă ar fi fost nevoie. Despărțirea de Pesach îl lăsase demoralizat și apatic, astfel încât până și cea mai neînsemnată cantitate de apă infestată i-ar fi putut veni de hac. Prin urmare, e bine că n-a băut apă – sub stricta supraveghere a sergentului Serghei Sergheiev, pe care eu nu o pot descrie decât ca pe un act de bunătate, chiar dacă nu înțeleg prea bine sensul acestui cuvânt. Vedeți dumneavoastră, doamnă, din clipa în care Yoshke Berkovits și-a revenit în simțiri, a devenit clar că distanța dintre el și sergent nu putea fi anulată. Sergentul avea aproape șaizeci de ani, era un pustnic sobru, care a înțeles repede că nu avea să se aleagă cu un fiu iubitor din toată povestea asta. Ascendența evreiască a lui Berkovits,

cu alte cuvinte, străinătatea lui, i-a fost clară încă de la bun început, așa încât abia dacă reușeau să comunice într-o limbă vorbită de amândoi. Lui Sergheiev nici măcar nu i s-a mulțumit cum se cuvine pentru ajutorul său, deoarece băiatul era complet devastat de faptul că fusese salvat. În timpul fiecărei vizite, Berkovits se ridica din patul lui, mai curând în semn de respect. Sorbea o cană de rom împreună cu Sergheiev, după care se întindea din nou, cu o expresie oțelită. Sergentul continua totuși să vină în vizită la infirmerie, pentru că trupul, scumpa mea doamnă, e gata să facă foarte mari concesii de dragul intimității. Sergheiev nu doar că-i ținea companie lui Yoshke. El refuza să-l lase pradă melancoliei și a început să-l învețe polona. Când Iakunin și Kuzmin i-au cerut să-l lase în pace pe băiatul ăsta demn de toată mila, i-a ocărât pe amândoi, spunându-le că un om de onoare n-ar folosi niciodată asemenea cuvinte, cele mai îngrozitoare din tot dicționarul, o combinație enervantă de ignoranță și aroganță.

— Ce prostie, a zis părintele Kuzmin și a sunat din clopoțel, pentru a atrage atenția celorlalți pacienți. Unde am fi noi astăzi fără Hristos, Fiul lui Dumnezeu, a cărui întreagă evanghelie se clădește pe iubire și milostenie?

— Iubire și milostenie? a spus sergentul, chicotind. Sunt două lucruri complet opuse. Cum ai putea să te milostivești de cineva pe care-l iubești? Nu poți să te simți apropiat de cineva pe care-l consideri a fi demn de milă!

Observând că pacienții nu erau înclinați să-i dea dreptate părintelui Kuzmin, doctorul Iakunin a pus capăt schimbului de replici.

Și să știți, draga mea doamnă, că sergentul Serghei Sergheiev chiar vorbea serios. Nu-i era milă de Yoshke Berkovits și nu-l menaja. Când băiatul și-a recăpătat puterile, sergentul îl însoțea în plimbări lungi prin curtea unității, în fiecare dimineață și seară, iar nu după mult timp l-a transferat pe Yoshke de la infirmerie în cortul său, împotriva sfaturilor doctorului Iakunin și în ciuda avertismentelor părintelui Kuzmin, care era sigur că

după încă o lună petrecută în infirmerie avea să-l convingă pe eretic să se alăture Bisericii Ortodoxe. Sergheiev i-a schimbat numele băiatului în Jijek Breșov, un nume cât mai apropiat ca sonoritate de Yoshke Berkovits, și s-a asigurat că această schimbare va fi operată în toate documentele lui oficiale. În ceea ce-l privește, Jijek n-a arătat nici un semn de opoziție sau de acceptare. Era pur și simplu zdrobit și nu mai avea nici un motiv să trăiască. Nici că-i păsa dacă îl chema Jijek sau Yoshke.

Nu v-am vorbit oare deja despre bunătate, draga mea doamnă? Sigur că am făcut-o. Am încercat s-o explic în diverse moduri. Am vorbit despre nevoia sergentului Serghei Sergheiev de a avea o familie. V-am vorbit despre singurătatea lui. Am pomenit despre opoziția lui tenace și încăpățânată față de Iakunin și Kuzmin. Am arătat faptul că nu s-a ales cu mare lucru din toată afacerea asta, pentru că fiul lui adoptiv nu era pregătit să aibă un tată. Dar pot explica toate acestea decizia sergentului de a-i lăsa moștenire lui Jijek Breșov toate posesiunile lui?

Îmi dau seama că sunteți surprinsă, draga mea doamnă, și, din fericire, v-am terminat de pictat nasul, care are acum o ușoară contracție. Vom începe imediat să pictăm buzele, dar poate ar fi mai bine să ne luăm o clipă de răgaz, să ne mai venim puțin în fire. Ca să vă liniștiți puțin, vă voi spune că „posesiunile" sergentului constau în câteva zeci de ruble, adică nicidecum o avere. Sergentul își risipea aproape întreaga soldă pe femei și rom. Cunoscuților care-l îndemnau să pună bani deoparte pentru zile negre le răspundea că are mereu câteva monede în buzunar, pentru un opaiț.

Draga mea doamnă, când am spus „posesiuni", nu m-am referit la bani, ci mai curând la cuvinte, adică, la limbi – polonă, rusă, franceză și engleză –, patru limbi pe care orice aghiotant priceput ar face bine să le stăpânească. În fiecare dimineață, Jijek Breșov se trezea pentru a lua în primire „moștenirea" care îi fusese lăsată prin testament, conform unui program foarte strict și bine pus la punct. Nu era suficient timp pentru a preda fiecare limbă separat, așa încât învăța expresii și cuvinte uzuale

în toate cele patru limbi deodată. Ce avea să facă ulterior cu toate aceste limbi era treaba lui Jijek, dar, în ceea ce-l privea, sergentul se asigura că, în fiecare dimineață, la micul dejun, băiatul învăța douăzeci de propoziții noi în rusă, polonă, franceză și engleză.

Jijek studia fără tragere de inimă, memorând zilnic propoziții ca „Ce anume ați dori să vă aduc?" și „Unde v-ar plăcea să mergeți?" în patru limbi diferite. Avea o singură condiție, sau, mai curând, cerere: în infirmerie mai era un băiat pe nume Imre Schechtman, care zăcea undeva într-un colț, zguduit de frisoane și tușind de-și scuipa plămânii. În cazul în care Sergheiev se putea lipsi de puțin rom și reușea să-l salveze din capcana morții pusă de doctorul Kuzmin, lui Jijek i-ar fi prins bine un coleg de studii. Sergentul a încuviințat, deoarece vedea cererea lui ca pe un semn de viață. Prin urmare, Sergheiev s-a trezit peste noapte tutorele a doi băieți.

Din păcate, romul avea un efect foarte puternic asupra lui Ignat Șepkin, băiețelul de opt ani, cunoscut în trecut sub numele de Imre Schechtman. Abia ținându-și capul pe umeri și moțăind aproape toată ziua, abia reușea să stea treaz două ore înlănțuite. Furia sergentului la adresa firavului băiețel era întâmpinată de un zâmbet prostesc și obraji îmbujorați.

Serghei Sergheiev nu avea încotro decât să-l pedepsească. Scotea din buzunar un pandantiv în care se afla un portret în miniatură al țarului Nicolae I, Țarul de Fier, și îi spunea lui Ignat Șepkin să-l copieze în cele mai mici detalii. Cea mai mică abatere de la trăsăturile țarului ducea la smulgerea foii de hârtie și aruncarea ei în coșul de gunoi, ceea ce însemna că băiatul trebuia s-o ia de la capăt. O săptămână mai târziu, Ignat putea desena mustața țarului, fruntea înaltă, părul cârlionțat și privirea nobilă cu cea mai mare acuratețe, câștigându-și astfel dreptul de a trage un pui de domn după încă o cană de rom dulce-amărui. După un an de zile, Jijek Breșov putea purta conversații în patru limbi, așa încât Sergheiev a decis că sosise momentul ca protejatul său să învețe câte ceva despre oratorie și rafinament. A scos volumul

lui Puşkin *Evgheni Oneghin* din „bibliotecă“, nimic mai mult decât o ladă de muniție pârjolită, şi l-a pus pe Jijek să memoreze scrisoarea Tatianei către Oneghin.

Draga mea doamnă, nici un rus adevărat nu e capabil să-și țină în frâu lacrimile în clipa în care citește această scrisoare. Nici prietenul nostru Jijek n-a rămas stană de piatră. La cine se gândea oare, în timp ce citea rândurile acelea? La mama lui? Probabil la o veche iubire din orășelul său? Poate.

Spre deosebire de Jijek, care l-a memorat pe Pușkin de dimineața până seara, Ignat Șepkin abia dacă reușea să deschidă gura. În schimb, el a învățat să redea portretul Țarului de Fier cu atâta acuratețe, încât noaptea suferea de coșmaruri teribile, de teamă că se abătuse de la trăsăturile autoritare ale lui Nicolae I, ceea ce însemna că trebuia s-o ia de la capăt.

Aceasta a fost moștenirea sergentului Serghei Sergheiev, şi este imposibil de estimat valoarea a ceea ce le-a oferit el celor doi fii adoptivi ai săi. Restul poveștii va face totul mai clar în această privință.

Gura

Vă rog să mă iertați, stimată doamnă, dar ceasul îmi spune că e trecut deja de miezul nopții, iar tovarășii dumneavoastră de călătorie nu au venit încă să vă caute. Ciudat lucru. Ce fel de tovărășie este aceasta? Vă rog să mă iertați, dar romul mă face să devin curios.

Ochii, așa cum se zice, sunt oglinda sufletului. Și dacă, așa cum am spus-o deja, principala noastră preocupare nu se leagă de suflet, ci de carne, am putea spune că gura este oglinda trupului. Gura mestecă hrana şi ne permite să căscăm, satisfăcând două nevoi distincte ale trupului. Am putea adăuga aici, desigur, că e folosită și pentru a săruta și pentru a vorbi: două nevoi distincte ale sufletului. Și atunci, cum procedăm?

Ar trebui să știți, draga mea doamnă, că nu există pericol mai mare decât separarea trupului de sufletul său. Pentru că, dacă sunteți într-adevăr nepoata lui Yoshke Berkovits, ca evreică, ați

întâlnit cu siguranță goimi – sau oricum ne-ați mai numi –, măcar din când în când, care vă privesc cu dispreț. Goimii susțin că sunteți spurcați și că împrăștiați boli. Unii sunt convinși chiar că ați fi vampiri fără suflet. O mamă iubitoare va atinge frunțile copiilor ei și îi va speria cu Evreul cel rău, care complotează să-i fure de lângă părinți. Cum procedăm în legătură cu asta?

Dar știți de ce vă urăsc atât de mult? Aveți idee de ce eu vă urăsc atât de mult? Vă vor vorbi despre cum l-ați trădat pe Fiul lui Dumnezeu până poimarți. Vi se va spune că e un război între două credințe, aducând în discuție invidia lor față de succesul vostru financiar, vi se va vorbi iar și iar despre înstrăinarea și alienarea voastră. Dar dați-mi voie să-mi spun părerea în calitate de pictor: nici nu mi-ar putea fi mai clar faptul că percep în voi cele mai mari defecte ale lor, cele mai intime caracteristici ale lor. Țăranul polonez crede despre sine că este mult mai drept și generos decât este în realitate, în vreme ce aristocratul rus are impresia că este o figură curajoasă și autoritară, calități mult supraestimate. Nici unul din ei n-ar admite că suferă de frică, și de singurătate, și de alienare, și de lăcomie, și de dorință, și, mai presus de toate, că și ei au trupuri din carne și sânge: zbârcite, fleșcăite, urâte și dezgustătoare. Nu sunt atât de minunați pe cât le place să creadă, motiv pentru care pun în spinarea voastră greutatea de care se chinuie atât de tare se scape ei înșiși. Paradoxul este că urăsc la voi tocmai lucrurile care-i bântuie.

Am făcut acest preambul pentru că povestea lui Yoshke Berkovits e o poveste a trupului. Dar, când spun asta, nu mă refer la trup ca la un conglomerat de organe și oase. Eu vorbesc despre o creatură care înțelege faptul că umanitatea sa este, fără discuție, o expresie a propriului trup, fiindcă, în lipsa unui trup, umanitatea sa n-ar mai putea fi exprimată. Vorbesc aici despre un băiat care și-a început viața în cel mai mare căcat. Nu în fecale, rahat sau excremente, draga mea doamnă (și vă rog să iertați că repet iar și iar acest cuvânt murdar), ci în căcat. Da, căcat! Nu trebuie să fii un învățat ca să observi cu propriii ochi cârnatul maroniu care iese în fiecare zi dintre picioarele omului.

Nu trebuie să fii un geniu ca să știi că grație acestui cârnat există toate iubirile tale, sentimentele, cuvintele, ideile și gândurile. N-are nici un sens să mergi la universitate ca să înveți despre natura umană dacă nu reușești să-ți dai seama de un lucru atât de simplu, ori dacă astfel de subiecte ți se par obscene sau jenante. Probabil ești nebun dacă-ți imaginezi că a dori pe cineva care să te țină de mână în timp ce adormi e o chestiune care ține de minte. Dacă nu pricepi că trupul e acela care caută căldură și intimitate în timpul nopții, atunci ești un prost. Dacă nu ți-ai dat seama că, întinzând mâna după atingerea cuiva și cuprinzând doar aerul în palmă ți se va frânge inima, înseamnă că nu ai trăit niciodată. Dacă nu știi că vorbele pot fi la fel de tăioase ca lama unui cuțit, și nu doar în sens figurat, ci mă refer la un cuțit în toată regula, atunci înseamnă că nu știi ce sunt cuvintele. Și dacă nu mai vrei să întinzi brațul, pentru a atinge mâna altcuiva, devenind apatic, și dacă nu înțelegi că trupul tău tremurând și inima frântă preferă moartea în locul singurătății, atunci probabil că ești deja mort.

Acum, că am lămurit toate aceste lucruri, va fi mai ușor de înțeles ascensiunea lui Jijek în ierarhia armatei țariste.

Moștenirea lăsată de sergentul Serghei Sergheiev s-a dovedit a fi una de neprețuit. Cei mai mulți soldați nu știau nici măcar să scrie și să citească, iar puținii alfabetizați dintre ei nu cunoșteau, de obicei, decât rusa. Prin urmare, un potențial aghiotant, chiar dacă simplu soldat, vorbitor de patru limbi străine, după o pregătire de numai doi ani, era la mare căutare printre ofițerii de grad înalt. Desigur, sergentul Serghei Sergheiev știa foarte bine lucrul acesta, motiv pentru care și-a pregătit fiul adoptiv să devină un aghiotant perfect. În clipa în care sergentul a auzit că se caută soldați pentru un nou regiment, care să fie trimis în zona Dunării, nu departe de București, a spus ceea ce trebuia cui trebuia, iar Jijek Breșov, la vârsta de nici cincisprezece ani, a fost promovat la rangul de caporal și trimis în nord-vest, alături de Ignat Șepkin. Sergentul l-a înscris pe Șepkin sub titulatura de artist militar, în ciuda faptului că nu știa să deseneze decât

portretul Țarului de Fier, ceea ce i-a permis să-l urmeze pe Jijek Breșov spre noua unitate, aflată sub comanda colonelului Grigori Radzețki.

Interludiu

De vreme ce numai simpla pomenire a numelui „Radzețki cel Crunt" e suficient pentru a mă face să mă cutremur, probabil că ar trebui să luăm o pauză de la pictat, pentru a nu risca să vă greșesc liniile buzelor. Contrar opiniei generale, draga mea doamnă, sufletul unui artist nu trebuie să sufere în mod nejustificat pentru a capta nemurirea, și nici nu are nevoie de nebunie sau de muze pentru a trasa liniile buzelor cu cea mai mare precizie. Un pictor poate fi fericit, sau chiar euforic, și, în același timp, să producă o operă de artă valoroasă. Prin urmare, având în vedere furtuna emoțională pe care urmează s-o traversăm în povestea noastră, vă rog să-mi permiteți să pun deoparte pensula pentru moment. Vă veți putea destinde și dumneavoastră între timp.

De unde venea Grigori Radzețki? Nimeni nu știe. Unii spun că era cel de-al zecelea fiu al unui iacut din Siberia, un păstor de reni care-și forțase copiii s-o apuce pe drumul sinucigaș al înrolării în armată, în ciuda faptului că gubernia lor nu avea obligația să trimită recruți. Călătorind mii de kilometri, traversaseră Munții Ural, îndurând temperaturi de până la minus douăzeci de grade, după care mărșăluiseră tot drumul până la Sankt-Petersburg. Numai doi dintre frați supraviețuiseră, unul din ei fiind Grigori, iar zvonurile spuneau că reușiseră hrănindu-se pe drum cu carnea fraților lor morți. Alții refuză să creadă povestea aceasta, zicând că atât distanța, cât și temperaturile ar fi făcut imposibilă o astfel de călătorie. Totuși, până și scepticii, după ce ajungeau să-l cunoască pe Radzețki cel Crunt, erau gata să accepte faptul că e posibil să fi luat parte la acte de canibalism fratern, chiar și în afara contextului unei călătorii atât de lungi.

Și acum, o ghicitoare: peste munți și văi, un vultur negru, cu două capete, își depune ouăle – darul lui Dumnezeu. Ce

sunt ouăle acelea? Bine spus, doamnă: cartofi. Ecaterina cea Mare și Pavel I au încercat să-i convingă pe supușii lor să cultive acest bulb plin de nutrienți. Dar rușii sunt oameni încăpățânați, fiind convinși că bulbii erau periculoși, toxici și răi, făcând parte dintr-un plan conspirativ, pus la cale de Coroană. Numai Țarul de Fier a reușit să-și impună voința asupra țăranilor imperiului. Înfrângându-le rezistența încăpățânată și chiar rebeliunea, i-a convins pe mujici că solul patriei-mame e ideal pentru cultivarea cartofului. Mai târziu au înțeles că nici o familie nu poate trăi doar cu *kartofl*.

O altă poveste este probabil cea mai apropiată de adevărul despre Grigori Radzețki: se spune că era fiul unui țăran sărac lipit, dar patriot, care locuia în apropiere de Kazan și care se apucase de cultivat cartofi, asemenea tuturor oamenilor din regiune. Proprietarul terenului pe care tatăl lui Radzețki îl luase în arendă percepea taxe atât de mari, încât acesta nu reușea să scoată nici un fel de profit. Dar, asemenea oricărui patriot, tatăl și-a luat soarta în propriile mâini și i-a mulțumit Mamei Rusia că-i dă dreptul să muncească, deși nu avea nimic de câștigat. A văzut ordinul de înrolare mai curând ca pe o binecuvântare, decât ca pe un blestem, o rară oportunitate de a face sacrificiul suprem, pentru a-și demonstra vrednicia. Dar nu voia ca fiii lui să moară. Însă, dacă era să moară, măcar să fie pe câmpul de luptă, apărându-și țara și pe țar.

Pe vremea aceea, luptele purtate în numele apărării Rusiei erau de fapt stârnite de dorința imperiului de a se extinde peste teritorii noi și de a înăbuși revoltele localnicilor. Războaiele din Grecia, Caucaz, Persia și Turcia nu au avut ca scop apărarea Sankt-Petersburgului. Cu toate acestea, patrioții, patrioți fiind, au tendința să creadă că justiția și interesele țării lor sunt unul și același lucru. Gândind în felul acesta, tânărul și entuziastul Grigori Radzețki s-a alăturat trupelor de infanterie ale armatei.

Și acum, o a doua ghicitoare: un pluton de infanterie primește ordin să cucerească o colină. Colina e ocupată de soldați

otomani, mult mai bine echipați și având o artilerie mai bine dotată. Unul dintre ofițeri spune:

— Aceasta este o misiune sinucigașă. Mai bine să așteptăm întăriri sau să creăm o diversiune.

Un altul spune:

— Astea sunt ordinele primite și trebuie să ne supunem fără cârtire.

Care dintre ei credeți că face parte din armata țaristă? Să fie ofițerul înțelept, plin de resurse, care anticipează rezultatul confruntării? Sau ofițerul obedient, care s-ar arunca și-n gura unui vulcan, dacă așa a primit ordin să facă? Ei bine, ați ghicit, și știți de ce? Pentru că armata țarului, draga mea doamnă, este clădită pe disciplină. Obediența înseamnă promovare. Îndeplinirea ordinelor înseamnă onoare. Un ofițer nu se măsoară prin victoriile și înfrângerile sale; ceea ce contează cel mai mult e dacă soldații lui mărșăluiesc în linie dreaptă, dacă se prezintă la raport cu uniforma îngrijită, dacă fanfara ține ritmul și dacă răcanii lui ar îndrăzni vreodată să dezerteze. Ghicitoarea despre colină, draga mea doamnă, nu e o simplă ipoteză. Grigori Radzețki, pe vremea aceea un simplu sergent, a preluat comanda plutonului al cărui locotenent ajunsese la concluzia că ordinele de a lua cu asalt colina dinspre partea de sud însemna sinucidere curată și că ar trebui flancat dinspre nord. Sergentul Grigori Radzețki i-a întors pe soldați împotriva ofițerului recalcitrant și i-a condus pe coama dealului, direct către moarte, urlând din toți rărunchii *„Ah! Che la morte!*" Numai trei au supraviețuit – printre ei și Radzețki – dintr-o unitate de treizeci de soldați, iar, când s-a întors în tabără, a fost ridicat imediat la rangul de ofițer.

Din multe puncte de vedere, acesta era lucrul care trebuia făcut. Încă de la Războaiele Napoleoniene, înalt comandanții ruși înțeleseseră că nu puteau să câștige o campanie decât dacă perseverau îndeajuns de mult timp și dacă asigurau un flux neîntrerupt de soldați pe câmpul de luptă. Deși pierdeau mii de oameni, mult mai mulți decât orice altă armată, chiar dacă marea lor majoritate se prăpădea din pricina proastelor decizii

ale superiorilor, din pricină că îi abandonau pe răniți și avansau fără să aștepte ca întăririle să-i prindă din urmă, armata țaristă avea încă suficient de mulți patrioți analfabeți care să-i asigure atacurile. Războiul avea să fie câștigat prin uzura adversarului, iar gafele generalilor erau mușamalizate după proclamarea victoriei. Oare știți dumneavoastră, draga mea doamnă, care a fost cel mai periculos dușman al soldaților țariști în perioada aceea? Credeți cumva că mă refer la curajul turcilor? Sau la viclenia generalilor persani? Nimic de felul acesta. Pentru fiecare soldat mort în luptă, alte zeci mureau din pricina bolilor, a paraziților și a rănilor căpătate în afara câmpului de luptă. Și știți de ce soldații nu se revoltau? Ei bine, încercați numai să-l înfruntați pe Grigori Radzețki!

În armată, Radzețki era în elementul lui. Era un mediu care-i permitea să le impună trupelor aceeași supunere și același copleșitor simț al loialității față de țar care îi fuseseră inoculate în copilărie. Pe vremea aceea, ofițerii aveau dreptul să-i biciuiască pe soldați, însă Radzețki o lua ca pe o obligație. Soldații trebuiau biciuiți în fiecare săptămână, atâta vreme cât nu-și puteau dovedi nevinovăția, și nu trebuiau să-și dovedească doar propria nevinovăție, ci și pe aceea a camarazilor. Procedura standard folosită de Radzețki era pedeapsa colectivă. Un dezertor știa că întreaga lui echipă va fi aruncată în închisoare pentru gestul lui, că fiecare dintre camarazii săi va primi zilnic câte cincizeci de lovituri de bici. Un trăgaci știa că, dacă nu ucidea un anumit număr de dușmani, va fi atârnat de glezne în soarele pârjolitor, până când îl va implora pe Îngerul Morții să-l ia la el. Simțul datoriei față de țar era unul absolut.

Ascensiunea rapidă a lui Grigori Radzețki poate fi atribuită și contribuției pe care a avut-o la înăbușirea Revoluției Maghiare. Un regiment al armatei țariste fusese chemat să susțină Imperiul Austriac în încercarea de a zdrobi revolta, iar mai bine de opt mii de infanteriști care au trecut Carpații au fost înfrânți de forțele ungare, mult superioare. Numai două mii de soldați ruși reușiseră să supraviețuiască, scăpând fie de moarte, fie de prizonierat.

Plutonul lui Radzețki nu s-a descurcat mult mai bine decât restul regimentului, dar tacticile sale au atras atenția superiorilor. La început, generalii găseau poveștile care se spuneau despre el ca fiind greu de crezut, dar, de vreme ce zvonurile continuau să se răspândească, rămânea tot mai puțin loc pentru îndoială. În primul rând, tânărul locotenent nu le permitea soldaților săi să evacueze răniții după luptă. În opinia lui, a fi rănit în bătălie echivala cu eșecul de a-ți fi îndeplinit datoria; era un semn de mediocritate, ai căror purtători erau suspendați între singurele două finaluri dezirabile: victoria sau moartea. Un soldat rănit reprezenta și o problemă de logistică. Un rănit îi putea pune în pericol pe soldații sănătoși și, mai mult decât atât, țara va fi nevoită să cheltuiască o avere pentru îmbunătățirea stării de sănătate a unui om care putea să nu se mai întoarcă niciodată pe câmpul de luptă, ceea ce echivala cu devalizarea cuferelor țarului. În loc de asta, dacă era rănit, de la un brav carabinier se aștepta să lase la o parte mila față de propria persoană și să alăture din nou trupelor, transformându-și în felul acesta moartea într-una valoroasă. Într-adevăr, draga mea doamnă, Radzețki le interzicea trupelor sale să evacueze răniții și, din principiu, indiferent cât de ridicol ar suna asta, le interzicea chiar și să se lase răniți. Camarazii erau forțați să se privească unii pe alții spulberați pe câmpul de bătălie, zăcând pe jos în bălți de sânge (trădătorii), gemând de durere sau luați prizonieri (lașii), având parte de o moarte lentă sau fiind uciși și jefuiți de dușman. Radzețki susținea că răniții ar fi putut să moară mai repede, iar în felul acesta s-ar fi scutit singuri de suferință, și puțini îndrăzneau să-l contrazică.

Apoi a fost atinsă o problemă religioasă sensibilă: locotenentul Radzețki refuza să evacueze cadavrele. A declarat că ridicarea cadavrelor ar fi putut zdrobi moralul soldaților, pentru că astfel de întâlniri palpabile cu moartea îngreunau foarte mult negarea iminenței ei. Iar această negare este esențială pentru capacitatea unui soldat de a acționa pe câmpul de luptă.

Mai mult decât atât, după cum probabil ați dedus din tot ceea ce am povestit până acum, Radzețki considera că un ofițer nu trebuie să facă eforturi pentru a fi plăcut de soldații lui. Soldații nu-și dau viața din iubire și nu stau în formație de drag. Un soldat ar trebui să știe că singurul mod de a supraviețui e să urmeze ordinele.

Și, în sfârșit, lui Radzețki nu-i păsa câtuși de puțin de camaraderie. Soldații n-ar trebui să fie prieteni. Disciplina pe câmpul de luptă, așa cum știm deja, ar trebui să aibă la bază exclusiv obediența și simțul datoriei. Pe scurt, draga mea doamnă, Radzețki nu le cerea soldaților săi nimic altceva din ce nu-și cerea și lui însuși. Și tot ceea ce voia de la el însuși era disciplină de fier, fervoare fără limite și o moarte eroică, urmare a obedienței.

Tânărul locotenent a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-i înfrânge pe rebelii maghiari. Și-a spulberat complet unitatea, în ambuscade fără nici un rost, undeva în apropiere de Hermannstadt. Apoi a atacat trecătorile din Carpați de pe poziții slabe, conducând întreaga companie spre dezastru. Comandantul a fost ucis, așa încât a părut cât se poate de firesc ca Radzețki să-i ia locul. Însă, în loc să se retragă spre Valahia și să le permită soldaților să-și lingă rănile, Radzețki i-a trimis într-o misiune disperată de flancare, grație unei erori de orientare, ceea ce a dus trupele direct în bătaia puștii inamicului. Comandanții îl priveau pe noul maior căzuți în admirație: avusese vreo reușită notabilă? Nu. Cauzase armatei pierderi inutile? Fără îndoială. Se dovedise a fi un tactician impresionant? Nu tocmai. Ei bine, să stăm cu ochii pe acest ofițer promițător. De ce? Foarte simplu: nu avusese loc nici o dezertare, soldații mărșăluiau în formații fără cusur, gorniștii suflau în goarne până la ultima respirație, soldații înfruntau moartea fără să cârtească, iar datorită unei organizări minimaliste, divizia fusese scutită de obligația de a-și îngriji răniții și de a-și înhuma morții. Dă-ne încă o mie de Radzețki și vom cuceri Insulele Britanice – chiar dacă va fi nevoie să moară douăzeci de soldați ruși pentru unul singur britanic.

Așa cum vă puteți imagina, draga mea doamnă, dacă sergentul Serghei Sergheiev ar fi știut că urma să-și dea fiii adoptați pe mâinile acestui nebun, ar fi făcut tot posibilul pentru a împiedica o asemenea greșeală. Dar, în clipa în care a auzit că un „nou“ regiment urma să fie organizat nu departe de București, nu știa că, de fapt, istoria acestui regiment putea fi trasată până pe vremea Ecaterinei cea Mare. Și nici nu știa că cei mai mulți dintre soldații care-l compuseseră muriseră în timpul uneia sau alteia dintre aventurile demente ale lui Grigori Radzețki. Acestea au fost circumstanțele în care protagonistul nostru, care astăzi e numit Tatăl – pe vremea aceea un tânăr iuncher în vârstă de cincisprezece ani, să fie trimis în unitatea lui Radzețki. Alături de el călărea Ignat Șepkin, care nu împlinise încă vârsta de unsprezece ani și care nu avea nici un fel de înzestrare, cu excepția talentului de a desena producții de serie ale portretului Țarului de Fier. Acum pot, în sfârșit, să-mi continui pictura; doar pomenirea acestui duo, format din Jijek și Ignat, are darul de a mă liniști.

Gura – continuare

Radzețki a fost foarte entuziasmat la sosirea lor. Regimentului său nu-i fusese alocat un aghiotant, până în clipa aceea, ca să nu mai pomenim de un artist militar. A ordonat imediat ca soldatul Șepkin să-i realizeze portretul, în timp ce stătea aplecat deasupra hărților Dunării. Și ce a făcut Șepkin? Exact ce făcea mereu. L-a pictat pe Țarul de Fier, acoperind chelia acestuia cu smocuri de păr și adăugând legătura maronie pe care Radzețki o purta înfășurată în jurul gâtului.

Draga mea doamnă, permiteți-mi să vă spun ceva: nimic nu le face oamenilor o mai mare plăcere decât să se uite la un portret care-i înfățișează într-o lumină favorabilă. Sergentul Serghei Sergheiev știa ce face în clipa în care îl pedepsea pe Ignat Șepkin, forțându-l să copieze portretul țarului. Brusc, Grigori Radzețki se vedea pe sine – fiul unor mujici dintr-un sat de

lângă Kazan, care fusese avansat la rangul de colonel, fără titlu sau medalii – așa cum nu se mai văzuse niciodată. A privit tabloul care-i înfățișa chipul mohorât – craniul alungit, pielea aspră, ochii căprui, părul rărit, nasul strâmbat într-o expresie de nemulțumire și buzele strălucitoare – și a văzut imaginea unui aristocrat. Ochii verzi, mustața îngrijită, perciunii tăiați, fruntea puțin prea înaltă, poate, și bărbia ușor proeminentă, toate alcătuiau imaginea standard a unui ofițer, un om plin de onoare și cu un profund simț al datoriei.

Radzețki și-a examinat îndelung portretul, iar Jijek a observat că privirea lui începuse să se înmoaie. Mai târziu, Jijek și-a dat seama că era pentru prima dată când Radzețki nu se mai percepea pe sine ca fiind fiul analfabet al unui cultivator de cartofi, sărac lipit pământului. Acum era un ofițer educat, un adevărat membru al nobilimii! Un artist de bună credință mi-a pictat portretul, se gândea el... Grigori Radzețki, ăsta ești tu, ăsta ești chiar tu, fără nici o urmă de îndoială.

— Știi că mărșăluiești? l-a întrebat Radzețki pe soldatul Șepkin.

— Da, să trăiți.

— Poți continua să pictezi, chiar dacă bombele cad în jurul tău, iar gloanțele îți șuieră pe la urechi?

— Da? a răspuns ezitând Șepkin.

Apoi s-a adunat repede.

— Da, să trăiți.

— Mai știi și alte nenorocite de cuvinte, în afară de „da"?

— Nu, să trăiți.

Șepkin nu prea avea habar ce ar fi trebuit să răspundă, dar tonul îi indica faptul că această întrebare avea răspunsuri corecte și greșite.

— Soldat, înțelegi că tocmai te-ai contrazis?

— Da, să trăiți.

— Și asta nu te deranjează?

— Nu, să trăiți.

— Excelent. Ai primit postul! Data viitoare, să-mi cobori puțin frizura. Ai înțeles?

Șepkin a încuviințat, deși nu era sigur dacă o făcuse sau nu.

— Și fă-mi bărbie dublă, fir-ar să fie de treabă! Și tu, a zis Radzețki, întorcându-se spre Jijek și scuipând printre dinții din față, tu ce dracu' faci aici?

Jijek a început să-și înșiruie impresionanta listă de calități necesare unui aghiotant: putea face o planificare a oamenilor care erau de serviciu și a celor plecați în permisie, putea supraveghea răniții și optimiza mobilizările. Colonelul nu era deloc impresionat. În regimentul lui nu era nevoie de planificare. Soldații erau numărați de trei ori pe zi, iar dacă fiecare numărătoare corespundea cu cea precedentă, numele soldaților nu aveau nici cea mai mică importanță. Trupele lui Radzețki nu primeau niciodată permisie, iar soldații răniți, așa cum știm, trebuiau evitați cu orice preț.

— Cu alte cuvinte, i-a spus el lui Jijek, calitățile tale sunt complet inutile. Du-te la depozitul de arme și roagă pe cineva să te învețe cum să folosești o muschetă. Apoi prezintă-te la unul dintre nenorocitele de plutoane.

Jijek n-a fost deloc surprins de rezultatul întrevederii, chiar dacă acesta nu se desfășurase deloc conform planului. Nu pomenise nimic despre faptul că vorbea fluent patru limbi străine, ceea ce l-ar fi scutit să devină pușcaș în regimentul condus de Grigori Radzețki. Două zile mai târziu, s-a prezentat la noul său pluton, unde i s-a ordonat să lustruiască cizmele soldaților și să le servească masa. E greu să învinovățești trupele lui Radzețki, draga mea doamnă, pentru faptul că l-au forțat pe tânărul Jijek să le servească pâinea și conservele de carne, în timp ce purta pe cap o panglică de prostituată. Pe acești soldați îi aștepta, mai mult ca sigur, moartea, iar disperarea era o trăsătură a vieții lor de zi cu zi, despărțirea de tentațiile pământești era foarte aproape, așa încât erau mai pregătiți decât oricând să creadă în lumea de dincolo. Singurul mod în care se puteau simți bine cu ei înșiși era umilindu-și supușii pe linie ierarhică, bucurându-se că viețile acestor băieți erau chiar mai rele decât ale lor. Să-mi fie cu iertare, dar Jijek nu a fost singurul căruia i s-a luat și ultimul gram

de demnitate. Fiecare nou recrut era încadrat ca ospătar și i se încredințau treburi precum lustruitul bocancilor sau alte misiuni, pe care nu le pot aminti în prezența unei doamne.

Buzele domniei-voastre s-au strâns într-o expresie de oroare, draga mea doamnă. Vă rog să vă relaxați, nu mă ajută să surprind trăsăturile pronunțate și tenace ale figurii dumneavoastră. N-aș vrea să vă gândiți că povestea pe care v-o spun este una exclusiv a disperării și supunerii. Nicidecum. Trupul nu este niciodată înfrânt, și până și Tatăl a reușit să iasă cumva din această situație. Deși nu s-a întâmplat peste noapte. În unitatea staționată pe malurile Dunării, Jijek a suferit luni întregi de umilințe, odată intrat pe mâinile regimentului lui Grigori Radzețki.

Știți dumneavoastră, draga mea doamnă, care este cel mai rău dușman al unui soldat? Nu, nu foamea, setea sau oboseala. Nici deznădejdea sau moartea. Soldații sunt pregătiți dinainte pentru toate astea. Chiar dacă au de înfruntat obstacole dificile, există mereu o soluție, excepție făcând moartea, desigur, care este soluția ultimă pentru toate celelalte. Răspunsul este frigul, draga mea doamnă. Da, da, frigul. Oricine a purtat vreodată o uniformă militară vă va spune același lucru. În cazul în care canicula vi se pare de nesuportat, ei bine, frigul e agonie curată. Încerci să te protejezi de el, te ghemuiești și îți ridici toate scuturile, porți fiecare strat de îmbrăcăminte pe care îl ai la îndemână, chiar și casca, atunci când tunurile tac. Îți acoperi urechile și nasul. Ai da orice în schimbul unei haine din blană de oaie sau de mangustă. Dar dacă frigul e destul de încăpățânat, dacă reușește să descopere o fantă cât de mică, îți străpunge carnea și ți se cuibărește în oase, indiferent ce ai face. Atâta timp cât îți lipsesc mijloacele necesare pentru a-ți cumpăra o haină de blană, te vei trezi, la fel ca Jijek, înghesuit între alți băieți, într-o ambuscadă lipsită de sens, pe malurile Dunării, în vreme de pace, cu trupul tremurând, cu oasele înfuriate, cu burta goală, dârdâind și simțind cum te dor toate mădularele. Acestea sunt momentele în care trupul e secătuit de ultimele picături

de putere, draga mea doamnă, când mintea nu mai poate cuprinde nimic altceva, în afară de aerul înghețat. Ți-ai vinde și propria mamă pentru o cană de ceai fierbinte, ți-ai da copiii în schimbul unui bol de supă aburindă și ți-ai da foc propriei case doar pentru o baie fierbinte. În astfel de momente, inima ți-o ia razna. Aceasta e clipa în care tinerii soldați, care sunt de obicei indiferenți și reticenți, își permit să se transforme în poeți.

Un soldat își amintește de o zi ca oricare alta: stătea la masă în casa lui din Iaroslavl, tatăl îi servea cu supă de pui, în timp ce frații lui se loveau cu picioarele pe sub masă. Povestea continuă, fără să se întâmple ceva notabil, iar pe neașteptate, camarazii lui încep să-și înghită sughițurile, dezlănțuind o durere fără lacrimi și un dor nețărmurit. Un alt soldat spune:

— Mi-ar plăcea să le pot scrie.

Iar povestitorul zice, surprins:

— De ce ai vrea să-i scrii familiei mele?

Soldații schimbă între ei câteva zâmbete și îi mulțumesc Domnului pentru acest moment de grație, care îi face să se simtă din nou oameni. Emoția sparge crusta de gheață a obedienței și datoriei, făcându-i să-și recunoască iubirea pe care și-o poartă unul altuia, să-și simtă camaraderia și momentul de consolare pe care îl împărtășesc. Apoi Jijek spune:

— Pot să scriu eu scrisoarea în locul tău.

Toată lumea tace. Soldații mai vechi nu folosesc această ocazie pentru a-i pedepsi pe deștepții care îndrăznesc să-i privească de sus pe analfabeții din grup. În mod normal, pușcașii nu urăsc pe nimeni mai mult decât pe oamenii educați, care cred că statul în biblioteci îi face mai deștepți, și, cu toate astea, oferta lui Jijek nu e ridiculizată. În loc de asta, soldații mai mari se întorc spre el plini de respect, programându-se la rând pentru scrierea scrisorilor, ciondănindu-se între ei, care să fie primul și cât de mult să dureze, războindu-se de data aceasta unul cu altul, și nu cu inamicul.

Așa a devenit Jijek soldatul indispensabil al plutonului său. Camarazii îi luau arma și îi dădeau în schimb pană și hârtie.

În cea mai mare taină, a început să scrie scrisoare după scrisoare, pentru soldații mai vechi. După miezul nopții, abia reușind să-și mai țină ochii deschiși, s-a străduit din răsputeri să mai scrie câteva, pentru noii recruți. Nu după multă vreme, Jijek a început să le ofere și sfaturi compoziționale.

— În loc de „zi-le salut la copii", ce spui de „te rog să le spui copiilor că nu trece nici măcar o zi fără să mă gândesc la ei"?

Soldatul care dicta scrisoarea ezita în primul moment.

— Ți se pare că sună mai bine?

— Înseamnă același lucru, îi răspundea Jijek, dar e mai expresiv.

— Expresiv?

— Da, expresiv.

— Mă rog, dacă zici că înseamnă același lucru, atunci hai să fim expres-și-nu-mai-știu-cum.

Apoi Jijek îi spunea unui alt soldat:

— „Mi-e dor să stau în scaunul meu de lângă sobă" nu e rău deloc, dar ai putea spune „Mi-e dor să te privesc în timp ce stau în scaunul meu de lângă sobă".

Soldatul devenea defensiv.

— Nu crezi că e jenant ca un bărbat să scrie așa?

— De ce să fie jenant? Și tu spui același lucru – nu ți-e dor de scaunul tău de lângă foc?

— Sigur că mi-e.

— Și ce vezi când stai pe scaun?

— Pe soția mea, în bucătărie.

— Ei bine, atunci e unul și același lucru.

— Deci nu e jenant?

— Sigur că nu.

Erau și câțiva soldați care nu-l căutau pe Jijek și nu-și așteptau rândul să-i ceară ajutorul. Poate că scrisorile lor erau mult prea intime. Poate le era teamă că ceilalți le vor auzi tainele sufletului. Cine știe? În orice caz, Jijek îl cunoscuse în trecut pe unul dintre aceștia, iar cei doi evitau să se privească unul pe celălalt, ori de câte ori drumurile li se intersectau în tabără.

Soldatul în cauză era un tânăr sergent, care se alăturase regimentului lui Radzețki abia de curând, dar care își făcuse deja un renume, grație curajului și neînfricării sale. Numele lui era Patrick Adamski, iar inima lui Jijek părea să se oprească ori de câte ori trecea pe lângă el. Cu pieptul larg și ochii ca două bucăți înflăcărate de ambră, Adamski îi supunea pe subordonații săi unei discipline riguroase, care îi făcea să-l admire și mai mult. Jijek spera că, la un moment dat, sergentul Adamski va dori să-i dicteze o scurtă scrisoare adresată mătușii lui, Mirka Ambramson. Dar Adamski nu se apropia niciodată Jijek și nici nu-i vorbea. În schimb, trimitea bani în plicuri care nu conțineau nici măcar un cuvânt, expediate de la oficiul poștal din București.

În orice caz, Adamski era un caz cu totul special. Toți ceilalți se înghesuiau în jurul lui Jijek, ca și cum ar fi fost Mesia. Draga mea doamnă, lunile de iarnă ale anului 1852 au fost cele mai fericite pe care le-au trăit soțiile soldaților ruși, de la nașterea Imperiului încoace. Nu doar că aveau norocul de a fi măritate cu bărbați care își făceau datoria față de țară și care puneau pe masă pâinea familiei, dar soții lor se dovedeau a fi niște poeți plini de sensibilitate, atenți la nuanțele minții femeiești. În orice caz, aceasta s-a dovedit a fi o binecuvântare amestecată. Înainte, soțiile soldaților crezuseră că singurătatea lor era o formă de sacrificiu la fel de mare ca cea a soților lor și le spuneau vecinilor că e o onoare și o datorie să poarte această povară, chiar dacă în secret urau faptul că erau nevoite să crească singure copiii și aveau aventuri cu bărbați mult mai puțin curajoși, dar mult mai aproape de ele. Iar acum, brusc, femeile acestea își voiau soții înapoi, iar, din punctul lor de vedere, toată armata Rusiei putea să se ducă pe apa sâmbetei.

Ați putea să vă întrebați, doamnă dragă, cum reușea un tânăr în vârstă de cincisprezece ani să compună niște scrisori atât de emoționante. Ce putea el să știe despre dragoste și femei, cum de avusese îndrăzneala să corecteze cuvintele folosite de un tată, pentru a-și exprima dorul față de copiii lui? E adevărat,

știa foarte puține lucruri despre femei și cu siguranță nu avea copii. Dar știa câte ceva despre dor, despre durere și despre cum e să tânjești după casă. Adăugați toate astea la proza lui Pușkin, care i-a servit drept inspirație, și să te ții! Oricare dintre elementele enumerate ar fi fost de ajuns. Dar Jijek le avea pe toate. Draga mea doamnă, scrisorile acelea au fost niște capodopere.

La vârsta lui, dacă n-ar fi fost în armată, Jijek s-ar fi căsătorit cu o domniță din orășelul natal. Pe măsură ce schița scrisorile soldaților, visa la viața pe care ar fi trebuit s-o aibă, cu alte cuvinte, la viața lui Yoshke Berkovits. Nu-i scria soției unui sergent, la Kiev, sau copiilor unui husar, la Iaroslavl; îi scria Minei Gorfinkel, din Motal, a cărei privire o surprindea uneori, când se întâlneau la piață, deși Jijek nu era tocmai sigur că-și aruncaseră vreodată ocheade, sau era doar rodul imaginației lui. Vedeți dumneavoastră, draga mea doamnă, după plecarea lui Patrick Adamski și după ce Pesach Ambramson și orașul Motal se dizolvaseră, scrisorile pe care le scria Jijek Breșov erau singurele care-l țineau în viață pe Yoshke Berkovits. În timp ce scria, Jijek Breșov îl invoca pe Yoshke Berkovits într-un fel în care n-o mai făcuse și nici nu avea s-o mai facă vreodată. Îl descria la ceremonia de logodnă și în ziua nunții, și-l imagina apoi în noaptea nunții. Vorbea cu copiii lui despre năzbâtiile pe care le făcea când era mic, invoca o imagine a lui însuși ca bărbat autoritar și încrezător, blând și sensibil, de încredere și curajos. Inspirat de scrisorile Tatianei către Oneghin, scria imaginându-se în singurul loc în care nu va ajunge vreodată: casa lui.

O dată pe an, Jijek Breșov se întâlnea cu rabinul Schneerson, de la Societatea pentru Învierea celor Morți, care îi aducea o scrisoare de la mama lui, Lea Berkovits. Jijek studia fiecare milimetru al plicului. Hârtia era necunoscută, ștampila era ciudată, iar literele ebraice cu care era scris numele lui puteau să fie, la fel de bine, niște pictograme. Jijek nu uitase limba idiș, dar nu mai reușea să înțeleagă ce citea. Erau acolo cuvinte ca „băiatul meu", sau „*zissale* al meu", sau „*Mamaleh* e aici", pe care Jijek

le citea iar și iar, încercând să le pătrundă înțelesul. Nu se putea îndemna să le scrie celor din familia lui. Putea să-și folosească talentul doar pentru a crea o viață imaginară.

Și ce era, până la urmă, așa deosebit la casa aceea? Și ce era lucrul pe care Jijek reușea să-l comunice în scrisorile pe care le scria pentru ceilalți și care le emoționa atât de tare pe soțiile soldaților? Care era esența distilată a acestor scrisori, comună oricărei forme de dragoste și tuturor relațiilor dintre soț și soție, care reușea să miște atât de multe inimi? Ei bine, nu avea nimic de-a face cu esențe sau relații, distilări sau purificare. Ba din contră. Jijek Breșov scria despre detalii atât de plictisitoare și de răsuflate, încât soldații aveau toate motivele să-l pocnească drept în față, în clipa în care sugera, de exemplu, că scrisorile lor ar trebui să pomenească ceva despre un ceainic.

— Un ceainic? întreba soldatul, încurcat.

— Un ceainic, insista Jijek.

Nevoia de a-l readuce la viață pe Yoshke Berkovits cu ajutorul cuvintelor îl inspira pe Jijek să-și imagineze viața alături de Mina Gorfinkel, până în cele mai mici detalii. Ceainicul, pe care și-l imagina ca fiind din fier, modelat în formă de elefant, era martorul multor momente idilice: un cuplu sorbind ceai și delectându-se cu prăjitură *lekach*. Sau, dacă scria în numele unui proaspăt tată, își imagina bebelușul trezindu-se plângând în mijlocul nopții, în timp ce unul din părinți se ridica să pună ceainicul cu apă la încălzit, să-i pregătească un castron de terci. Într-o altă scrisoare, părinții ocupați își aruncau zâmbete unul altuia, neavând nici o clipă liberă, pentru ceaiul de după-amiază. Jijek putea chiar să simtă căldura ceaiului, gura umplându-i-se de salivă, în clipa în care își imagina prăjitura topindu-i-se pe limbă.

Soldații știau că nu trebuie să-l întrerupă pe Jijek în timp ce scria, nici măcar atunci când descria un camarad mergând la liturghie, mână în mână cu soția lui, sau când exprima regretul unui tată care nu-și poate privi copiii în timp ce dorm, chiar dacă tatăl în cauză n-ar fi făcut probabil niciodată asta.

În opinia lui Jijek, era crucial ca ei să scrie toate aceste lucruri în scrisorile lor. Soldaților le plăcea felul în care îi descria, fără a fi deranjați de faptul că fuzionau, cel puțin temporar, cu viețile lui Yoshke și Mina Berkovits.

V-ar surprinde, draga mea doamnă, dacă v-aș spune că unitatea lui Radzețki a fost brusc inundată de cereri de permisie? Vă puteți imagina un maior însetat de luptă, căruia i se ordonă într-o dimineață să verifice în ce mod sunt respectate drepturile soldaților, deoarece conducerea a primit plângeri legate de soldați care nu au mai fost acasă de mai bine de doi ani, iar acum maiorului i se cere să ia în considerare nevoile militarilor, pentru numele lui Dumnezeu?

— „Nevoi", a scuipat Radzețki. „Drepturi?" a urlat el, în timp ce intra în cortul care-i servea drept birou. Le arăt eu lor drepturi!

Nu mai e nevoie s-o spunem, Radzețki n-a considerat că ordinele primite sunt demne de a fi urmate. Radzețki era de părere că îngustimea minții comandantului și corupția puteau genera exclusiv ordine care erau fie ilegale, fie nepotrivite pentru un mediu precum cel militar. Acesta este momentul în care un soldat simplu, în cazul nostru, un tânăr maior, trebuie să-și pună mintea la contribuție și să rămână ferm pe poziție. Mai mult decât atât, această problemă a drepturilor trebuia eradicată o dată pentru totdeauna, motiv pentru care Radzețki avea nevoie să știe ce anume le scriau soldații celor de acasă. De vreme ce numele Jijek Breșov apărea în discuție de fiecare dată când era menționată scrierea vreunei scrisori, Radzețki l-a chemat în cele din urmă în biroul lui.

— Mi se spune că știi să citești, a mârâit Radzețki.

— Da, să trăiți, a răspuns Jijek, privindu-l pe Ignat Șepkin, care stătea alături de maior, cu pensula în mână. În patru limbi.

— În patru limbi? a icnit ofițerul. Dar ce naiba, oi fi vreun nenorocit de intelectual?

— Nu, să trăiți.

— Faci pe deșteptul cu mine?
— Nu, să trăiți.
— Atunci ce dracu' ești?
— Aghiotant, să trăiți.
— Un nenorocit de aghiotant?
— Da, să trăiți.
— Vezi teancul ăsta de scrisori?
— Da, să trăiți.
— Ia una și citește-o.
— Da, să trăiți.

Tonul poruncitor pe care i-a fost dat ordinul a încețoșat judecata lui Jijek. A luat una dintre scrisori și a început să citească cu voce tare: „Mult iubita mea Ludmila, iarna aspră e pe cale să se încheie. În ciuda degerăturilor de la picioare, am reușit să supraviețuiesc. Aștept cu nerăbdare ziua în care mă voi întoarce acasă și te voi îmbrățișa..."

— Oprește-te! a strigat Radzețki. Cine a trimis scrisoarea asta?

Jijek n-a răspuns, chiar dacă știa foarte bine că era vorba despre soldatul Evgheni Stravinski, care le scria soției lui, Ludmila, și copiilor, care locuiau undeva în apropiere de Kiev.

— Evgheni Stravinski?!

Radzețki părea șocat de numele scris pe plic, deoarece îl cunoștea pe Stravinski și se simțea trădat de cuvintele lui.

— Stai să vezi ce îmbrățișare îi dau eu *lui*, a șuierat el printre dinți.

Vă rog să mă iertați, draga mea doamnă, dar trebuie să înțelegeți că această întorsătură pe care au luat-o lucrurile a fost una cât se poate de relevantă, ba chiar istorică, aș îndrăzni să spun. Pentru că în momentul acela a fost inițiată procedura de cenzurare a scrisorilor în Armata Imperiului Rus. Jijek a fost transferat de la trupele de infanterie și numit aghiotant-șef al lui Radzețki. Principala lui responsabilitate era aceea de a-i citi maiorului toate scrisorile pe care le compusese în ultimele zile. Desigur, după nefericitul caz al lui Evgheni Stravinski – bietul om a fost biciuit până s-a făcut terci și n-a mai putut

face niciodată parte dintr-o unitate de luptă –, Jijek adapta cu grijă scrisorile, pe măsură ce citea, pentru a-l face pe Radzețki fericit. Astfel, în loc de „Iarna asta mă stoarce de puteri", propoziția era citită în fața maiorului ca: „Nimic nu oțelește sufletul unui bărbat ca gerul iernii". În loc de „Mi-e dor de casă", Jijek citea: „Supunerea plină de îndatorire față de țar și de ofițerii mei mi-a câștigat dreptul de a-mi fi dor de casă". În loc de „Mi-e atât de dor de voi toți" sau „Mă gândesc mereu la voi toți", citea: „Plutonul e familia mea. Mă simt în siguranță la adăpostul lui și mă gândesc și la voi". Nu peste multă vreme a devenit clar că, în orice caz, cele cinci sute de lovituri de bici pe care maiorul le-a ordonat drept pedeapsă nu se refereau neapărat la conținutul scrisorii, ci la trimiterea ei, gest pe care îl interpreta ca pe un semn de slăbiciune și lașitate.

Curând, Jijek și-a dat seama că cel mai bine ar fi ca soldații să se abțină cu totul de la a mai trimite scrisori. I-a sfătuit pe toți soldații regimentului ca, până la primirea unor noi ordine, să nu mai trimită acasă, la familiile lor, nimic altceva decât bani, fără nici un bilețel, oricât de mic, strecurat în plic. A încetat să le mai scrie scrisorile, iar corespondența regimentului aproape că a dispărut.

Ca să fim sinceri, Radzețki devenise dependent de orele acelea în care asculta scrisorile nefericite ale soldaților și a ajuns la concluzia că era nedemn și laș din partea soldaților să renunțe la trimiterea de scrisori, doar din frica de pedeapsă. A stabilit astfel o normă de scrisori pe care fiecare soldat trebuia să le trimită acasă o dată pe lună, nu mai puțin de cinci sute de cuvinte, pedeapsa pentru încălcarea acesteia fiind mai aspră decât cele cinci sute de lovituri de bici.

Draga mea doamnă, în numai câteva luni, soldații s-au transformat în cadavre umblătoare. Spinările le erau pline de răni, de la loviturile de bici, sufletele le erau zdrobite și nu aveau nici o scăpare. Indiferent ce ar fi dictat și indiferent ce ar fi scris Jijek în numele lor, rezultatul rămânea același. Din clipa în care Jijek le deschisese acest orizont al scrierii de scrisori, era

pentru prima dată când această îndeletnicire, pe vremuri atât de iubită, se transformase într-o corvoadă de nesuportat.

În acest punct al poveștii, draga mea doamnă, pare că s-au întâmplat câteva miracole. Înainte să ajungem la cel mai important dintre ele, permiteți-mi să vă vorbesc despre alte câteva, minore, dar nu lipsite de valoare, care l-au precedat.

De-a lungul istoriei, oamenii au fost convinși că rasa lor, asemenea întregii naturi, e obligată să lupte pentru a-și proclama dominația asupra celorlalte. Oare leul nu vânează gazela? Oare rechinul nu vânează foca? De ce ar fi oamenii altfel? Încercaţi doar să respingeţi acest argument – încercați să spuneţi, de exemplu, că, atunci când leul vânează, el nu ucide o întreagă turmă, ci numai o singură gazelă. Şi ce contează asta? va răspunde interlocutorul dumneavoastră. Nu are nici o importanță; leii sunt animale, în vreme ce noi suntem oameni. Imaginați-vă una ca asta!

Chiar şi în ziua de astăzi, o mulţime de idioţi naivi îngroașă rândurile armatei, pentru a se pune în slujba Dumnezeu știe cărui scop. Întrebați-i pe acești soldaţi de ce se înrolează și vă vor îndruga verzi și uscate despre datorie, dragoste de țară, apărarea patriei, despre urmarea plină de curaj a conducătorilor şi lupta împotriva despoţilor malefici ai duşmanului. În orice caz, ei nu o fac doar în numele unor ideologii. Cei mai mulți dintre soldați, în cazul în care nu sunt chiar proști făcuți grămadă, sunt răsplătiți cu sume considerabile de bani, ceea ce face ca viața lor să fie mult mai uşoară, în comparație cu cea a majorităţii oamenilor. Dacă indemnizaţiile le-ar fi reduse la jumătate, tot s-ar socoti că au onoarea de a lupta în numele unei cauze importante.

Dar, o dată la câteva secole, se produce un fel de trezire, sau o deziluzionare, dacă doriți, și toate aceste principii sunt reconsiderate. Exact asta s-a întâmplat în regimentul lui Radzețki. De-a lungul timpului, soldații au început să creadă că înrolarea în armata ţaristă fusese o greșeală nefericită și că le-ar fi fost mai bine dacă ar fi rămas să lucreze pământurile arendașilor lacomi,

ceea ce i-ar fi scutit, în mod sigur, de loviturile de bici, dacă nu și de alte corvezi. Au început să-și pună, în mod obsesiv, tot felul de întrebări dificile: oare chiar am fost meniți să stăm toată viața ascunși în tranșee și să luptăm împotriva altor bărbați, fie ei turci, britanici sau francezi? Oare chiar e în natura noastră să ne ucidem unii pe alții? Ce anume are țăranul turc, de trebuie să-l urâm atât de tare? N-ar fi oare mai bine să-i întindem mâna, să devenim prieteni, poate chiar să facem comerț cu el, decât să-i tragem un glonț în ceafă? Suntem oare aduși pe lumea asta numai pentru a eșua pe un câmp de luptă, care va deveni curând o baltă de sânge presărată cu cadavre mutilate, dintre care unele aparținând oamenilor noștri? Oare interesele țarului chiar coincid cu interesele noastre?

Draga mea doamnă, puteți gândi că sunt naiv sau puteți crede că sunt nebun, dar vă spun că soldații din regimentul lui Radzețki își pierduseră orice dorință de a lupta. În orice caz, cu cât îi îndemna mai tare s-o facă, cu atât mai puțin îi priveau ei pe bărbații pe care-i înfruntau pe câmpul de luptă ca pe niște dușmani. Mai mult decât atât, au înțeles că principiile care le fuseseră inoculate în timpul pregătirilor erau mai mult un fel de îndoctrinare, menită să le inducă frica și să ridice bariere între ei și dușmanii lor – de fapt, între ei și umanitate. Desigur, conștiința acestei noi stări de fapt n-a putut fi tradusă în acțiuni concrete. Obediența era încă esențială, pentru a evita carcera și pentru a salva ce mai rămăsese din spinările lor mutilate. Prin urmare, au continuat să se târască înainte, pierzând zeci, sute de camarazi, rămânând cu sufletele amare și liberi, dacă putem folosi acest cuvânt, doar în sufletele lor.

N-a durat mult până la producerea celui de-al doilea miracol. Sau poate a fost același cu primul? Greu de spus. În orice caz, era de așteptat ca soldații să-și canalizeze furia către renumitul compozitor de scrisori, Jijek Breșov, al cărui tot al zecelea cuvânt le asigura câte o lovitură de bici pe spinare. În orice caz, cu timpul, soldații l-au rugat pe Jijek să nu le mai modifice scrisorile, astfel încât să respecte capriciile lui Radzețki, ci să

scrie exact ce le trecea prin minte. Odată liberi să se gândească și la alte lucruri, în afară de acte de bravură și de piepturi împodobite cu Crucea Sfântului Gheorghe, s-au trezit față în față cu viața, așa cum e ea, sau, mai bine zis, cu ce mai rămăsese din ea. De vreme ce erau biciuiți indiferent ce ar fi făcut, nu mai erau speriați de Radzețki și se simțeau îndeajuns de liberi încât să urmeze sfaturile lui Jijek și să se întoarcă la stilul poetic al primelor scrisori.

Trebuie să fac un efort, draga mea doamnă, să-mi rețin lacrimile, gândindu-mă la rândurile pe care le-au scris atunci. Mi-ar fi plăcut să le puteți citi. Conțineau amintiri ale viitorului și planuri pentru trecut, lamentații despre vieți irosite și ultimele dorințe ale unor oameni care nu plecaseră încă dintre noi. Soldații depănau amintiri despre copilăria pierdută, pe care un băiețel răpit din sânul familiei sale nu o putuse trăi, iar deodată prin mintea lui Jijek a trecut meteoric gândul că ei scriau viața pierdută a lui Yoshke Berkovits. Într-adevăr, în timp ce alcătuia fiecare scrisoare în parte, Jijek trebuia să se imagineze pe sine în casele lor, trecând pragul, auzind scârțâitul ușii, admirând masa frumos pregătită, așezată lângă șemineu, trecându-și brațul în jurul taliei soției sale și îmbrățișându-și cei cinci copii.

În clipa aceea, Jijek și-a dat seama că nu mai putea rămâne un simplu martor al evenimentelor: el, Jijek Breșov, aghiotant, va salva viețile camarazilor lui. Vă rog să mă iertați, dar ideea aceasta nu era deloc nouă. Dorința de a salva regimentul de sub teroarea crudului său comandant era înrădăcinată adânc în inima fiecărui soldat al unității. Și, dacă puteți păstra un secret, pot să vă spun că ideea asasinării lui Radzețki a apărut nu numai o singură dată. Și ocaziile au fost destule: ar fi putut să-i înfigă un glonț în spinare, în timpul luptelor, sau chiar să-i otrăvească mâncarea. Planul lui Jijek, în orice caz, era unul complet diferit și, dacă îmi permiteți să adaug, consta în totalitate din a-și exercita profesia. Jijek voia să-i salveze scriind scrisori.

Ideea i-a venit în timp ce stătea cu Radzețki, citind o scrisoare pe care o scosese la întâmplare din grămadă. Fusese expediată din Sankt-Petersburg și scrisă de mâna soției sergentului Surikov, un grenadier înalt, cu față de copil, renumit pentru curajul de care dădea dovadă. Soția lui Surikov, Agata, provocase, fără să vrea, multă suferință spinării soțului ei. În fiecare scrisoare, își exprima dorința ca el să revină acasă și se întreba când anume vor înceta „bătăliile astea idioate", așa le numea ea. În scrisorile precedente, îi povestise că singura lor fiică, Elena, voia să se mărite cu iubitul ei și că singurul lucru care stătea în calea acestei uniuni era consimțământul „soldatului de mult pierdut", după cum îl numea Agata pe soțul ei. Răsfoind scrisoarea, Jijek i-a raportat lui Radzețki că nu conținea nimic interesant: în afară de apropiata căsătorie a fiicei lor, soția mai scria despre starea bună de sănătate a bunicii ei, despre o piesă de teatru pe care o văzuse recent și ceva despre ultimele zvonuri care circulau în Kazan. Observând că urechile ofițerului se ciuliseră la auzul cuvintelor „zvonuri care circulau în Kazan", Jijek s-a hotărât să facă următoarea mișcare.

— Mai avem o scrisoare aici, a zis el, înainte ca Radzețki să tune un ordin de pedepsire a lui Surikov, scrisă de soția căpitanului Veneditkov, sau așa ceva. Probabil că e nou în regimentul nostru.

Genunchii lui Jijek tremurau, în timp ce rostea numele inventat.

— Mmmmm… a murmurat maiorul. Veneditkov? Desigur… desigur, îl cunosc. Soi putred. Ei bine, ce zice nevastă-sa?

— E destul de interesant, a zis Jijek. Familia e din Sankt-Petersburg.

— Aristocrați nenorociți?

— Ceva de felul ăsta, spus Jijek. Trec peste ea?

— Ți-am zis eu să treci peste ea, Breșov? Citește dracului scrisoarea aia!

„Dragul meu,

Copiii și cu mine îți trimitem urările și dragostea noastră, dar sunt foarte îngrijorată. În Rusia bat vânturile schimbării și se zvonește că țarul se teme de confruntarea cu celelalte puteri de pe continent. Aici, în Sankt-Petersburg, toată lumea îl laudă pe generalul Paskevici pentru faptul că a tot tărăgănat-o cu planul de atacare a otomanilor, rața șchioapă a Europei. Dacă ai fi fost aici, nu ți-ar fi venit să-ți crezi ochilor: Paskevici a primit ordine explicite de a asedia Silistra, dar a răspuns că are nevoie de mai multe trupe și de artilerie. Și cum sunt primite cererile lui aici, în capitală? Cu laude față de geniul său și clarviziunea sa! Gorceakov se ascunde cu trupele lui pe malurile Dunării și ezită să ia parte la lupte, iar prințesa are de gând să-l promoveze!

Ce vremuri triste trăim, dacă nu mai suntem pregătiți să plătim prețul în schimbul onoarei Rusiei; dacă refuzăm să ne mântuim patria-mamă cu sângele nostru! Suntem pe cale să devenim una dintre țările acelea jalnice, care își ascund lașitatea cavaleriei sub zgomotul tunurilor? Ne vom ascunde în fortărețe, precum efendi turci, în timp ce imperiul se prăbușește? Îți spun, dragul meu, cel puțin în casa asta, femeia aceasta și copiii aceștia știu că tu ești croit dintr-un alt material.

A ta pentru totdeauna,
Elena Venediktova"

Pentru prima dată după foarte mult timp, maiorul a ascultat scrisoarea în liniște. Expresia lui era calmă, dar mâinile îi zvâcneau.

— Ce femeie! a zis el în cele din urmă. Cum ziceai că o cheamă?

— Elena Venediktova, a răspuns Breșov, încă tremurând.

— Sankt-Petersburg? s-a interesat Radzețki, răsucindu-și vârfurile mustății.

— Da, a răspuns Breșov, așteptând să audă pedeapsa pe care o va suferi inexistentul căpitan Venediktov.

— Cheamă-l imediat aici pe Venediktov ăsta.

— Desigur. Imediat ce se întoarce de la București, a zis Breșov, cu inima bubuindu-i în piept.

— Cu prima ocazie, a încuviințat Radzețki, după care și-a trimis adjunctul să anuleze ambuscada pe care o plănuise în apropierea Dunării.

Jijek a experimentat extazul care inundă sufletele exploratorilor și ale oamenilor de știință în clipa în care scot la lumină una dintre tainele Domnului. Să fi fost scrisoarea fictivă a doamnei Venediktova aceea care a dus la decizia lui Radzețki de a anula ambuscada? Poate. Este, în orice caz, o posibilitate care nu trebuie exclusă. Era limpede că Jijek îl dezorientase pe maior și că făcuse asta în mod intenționat. Confundase un patriot neobosit cu aristocrația lipsită de coloană vertebrală a Sankt-Petersburgului și, Doamne apără și păzește, ceva în legătură cu aceste bârfe din capitală reușise să pătrundă dincolo de carapacea dură a lui Radzețki. Fortăreața pe care maiorul se străduise din greu s-o ridice în jurul propriului sentiment al datoriei cedase, iar ceva de genul „interes personal" îi bătea acum la ușă. În cele din urmă, Jijek își găsise vocea. Nu se mai folosea de cuvintele lui Pușkin, nici nu-i mai permitea Tatianei să vorbească prin condeiul lui. Iată-l acolo, scriind într-o limbă nouă, inventată de el însuși: limba doamnei Venediktova. Și funcționase. Jijek nu avea de ales, trebuia să încerce din nou.

Săptămâna următoare, a sosit un alt plic.

— O nouă scrisoare de la doamna Venediktova! Știm deja că e loială, așa că să trecem mai departe, a zis Radzețki, radiind. Apoi, încercând și nereușind să-și înfrâneze curiozitatea:

— Ce spune? Ceva interesant?

— Nu tocmai, a răspuns Jijek. „Petersburg și iar Petersburg, și tot mai mulți nobili înfricoșați de luptă, și bârfe, și tineri generali citând din *Arta războiului* lui Sun Tzu, și ce spun oamenii despre rana lui Paskevici, și..."

— Breșov! a strigat Radzețki. Ar fi bine să citim imediat scrisoarea asta!

„Dragul meu,

Copiii și cu mine îți trimitem salutările și dragostea noastră, dar sunt foarte îngrijorată. Rusia e în pericol. Probabil că voi, soldații, nu sunteți conștienți de ceea ce se petrece în spatele scenei. Voi urmați ordinele: Du-te acolo! Vino aici! Dar nu știți ce spun oamenii din Sankt-Petersburg. Ei spun că Paskevici s-a prefăcut doar că ar fi rănit. Îți vine să crezi? Spun că s-a folosit de o zgârietură pe care susține că a căpătat-o de la un șrapnel drept scuză pentru a se retrage ca un erou național și pentru a abandona Rusia în cele mai negre zile ale sale, lăsând-o la cheremul unor lași mai mari ca el.

Am fost la teatru, împreună cu tata și mătușa. Am stat lângă câțiva generali și niște prinți destrăbălați. Ridicau în slăvi cumpătarea lui Paskevici și vorbeau despre faptul că Rusia ar trebui să renunțe la vechile doctrine, depășite. Ziceau că ofițerii care continuă să se năpustească asupra pozițiilor inamice cu capul înainte, vărsând sângele trupelor lor, ar trebui trimiși la granița cu Siberia. Apoi îl proslăveau pe Sun Tzu – îți vine să crezi? Acum am ajuns să învățăm de la barbari! – și admirau tacticile avansate care folosesc potențialul unității. Toată lumea de aici e obsedată de pragmatismul și gradul de sofisticare al trupelor, de armament optimizat și oportunități multiple. Vorbesc despre comanda la nivel înalt în termeni de costuri și beneficii, iar eu văd deja următorul război condus de bancheri și contabili. Nici nu-ți va veni să crezi această ultimă găselniță: că soldații ar trebui să fie mai fericiți! Dați-le voie să bea rom în loc de apă, se zice. Îți poți imagina trupele tale, pornind la luptă în stare de ebrietate? Dumnezeu mi-e martor, exact asta se spune.

Loviturile de bici sunt și ele un subiect constant de dezbatere, iar mulți susțin că ar fi „inumane". Pentru Dumnezeu, eu nici măcar nu înțeleg ce înseamnă acest cuvânt. Inventează

cuvinte noi, care propagă o lumină nouă asupra adevărului, vezi tu. Disciplina și-a pierdut întreg sensul. Ce s-a întâmplat cu onoarea? Ce s-a întâmplat cu „să mergem înainte"? Există oare vreo aspirație mai mare decât aceea de a-ți da viața pentru patria-mamă?

Şi cine sunt aceşti noi ofițeri care sunt promovați, indiferent ce-ar face? Idealurile noastre sunt făcute fărâme, credința noastră e slabă, moda de la Paris și Londra tulbură judecata dreaptă a femeilor noastre, conacele de lux sunt vândute prin anunțuri la ziare, iar domnii admiră mâncarea fină prin cuvinte precum „suculent". Ce înseamnă „suculent", de fapt? Mult iubita noastră țară a devenit un mare, decadent și scârbos bordel.

Indiferent unde ai fi staționat, dragul meu, sunt sigură că nimeni nu vorbește despre suculență, pentru că voi, soldații, sunteți adevărata inimă a acestei națiuni. Dragul meu, cel puțin oamenii din casa asta, femeia aceasta și copiii aceștia, știu că tu ești croit dintr-un alt material.

A ta, pentru totdeauna,
Elena Venediktova"

Expresia de pe chipul maiorului era imposibil de descifrat, dar Jijek a observat că bătea din picior și venele de pe gât îi pulsau. Pentru prima dată în viața lui, Radzețki avea de înfruntat o dilemă. Pe de o parte, avea în minte imaginea clară a propriei lui morți eroice: trântit de pe cal, avântându-se în continuare în fălcile dușmanului, în timp ce lasă o impresie de neșters asupra trupelor sale pline de respect și invidie deopotrivă. De asta era sigur. Pe de altă parte, devenise oarecum sceptic la ideea de a muri într-un mod atât de demodat. Ar trebui oare să le ofere răsfățaților ălora de locuitori ai capitalei plăcerea de a-și aminti de el ca de husarul care a galopat nebunește spre propria moarte? Este peste puterile lui să le demonstreze că poate fi un ofițer „modern" – unul de mult mai bună calitate decât oricare dintre ei?

Radzețki s-a ridicat de pe scaun, s-a scobit într-o nară și s-a întors către Breșov. Aghiotantul și-a adus brațele la piept, anticipând o lovitură din partea maiorului. Era sigur că scrisoarea fusese mult prea densă, că includerea citatelor din Sun Tzu era mult prea artificială și că se dăduse de gol. Oare ar fi trebuit să lase deoparte comentariile despre loviturile de bici și consumul de rom? Acum Radzețki va cere în mod sigur să-l vadă pe căpitanul Venediktov, și ce va spune el, aghiotantul? A reușit Breșov cu adevărat să-și salveze camarazii, sau să se sinucidă? Maiorul l-a ciupit pe Breșov de nas, ca și cum ar fi încercat să-i scobească și lui nările, apoi a zis, pe un ton gutural:

— Elena Venediktova, hmm? Ce femeie!

Draga mea doamnă, din săptămâna aceea, loviturile de bici n-au mai fost aplicate ca pedeapsă în regimentul lui Radzețki. Dumnezeu mi-e martor. Desigur, n-a existat nici o notiță oficială în această privință, dar n-au existat nici ordine care să contrazică această decizie, iar în absența unor instrucțiuni clare, comandantul a ales să renunțe la această practică. Două săptămâni mai târziu, influențat de următoarea scrisoare a doamnei Venediktova, Radzețki le-a cerut superiorilor lui permisiunea de a organiza o ambuscadă, pentru a surprinde trupele inamice aflate în plină retragere.

— Dacă-i luăm prin surprindere, i-a explicat el comandantului diviziei, voi putea folosi cum se cuvine potențialul unității mele.

— Potențialul? a repetat comandantul diviziei uluit. Dacă vrei să organizezi o ambuscadă în est, n-ai decât, Radzețki, dar nu mai scoate tâmpenii pe gură.

În timp ce trupele rusești asediau Silistra, Radzețki și-a mobilizat unitatea în partea de nord-est, detașându-și trupele de cavalerie și de infanterie într-o zonă de deasupra uneia dintre văile înguste ale Dunării. De când începuse să citească scrierile lui Sun Tzu, cu ajutorul aghiotantului său – știa că „un general înțelept se bazează pe proviziile inamicului“, așa că și-a trimis soldații să se odihnească în satele din apropiere, le-a

permis să bea mied, să se desfete cu târfe după pofta inimii și să revină apoi cu moralul ridicat. „Ca să existe cu adevărat un avantaj al înfrângerii inamicului, oamenii noștri trebuie să-și primească partea." Așa grăit-a Sun Tzu!

Draga mea doamnă, suntem pe cale să terminăm de schițat linia gurii. Chiar dacă forma în sine nu e deloc neinteresantă, adevărata enigmă a gurii e de fapt culoarea. Buzele dumneavoastră nu sunt roșii, ci de un roz deschis, aproape alb. Paloarea lor pare să reflecte calmul dumneavoastră natural. Găsesc foarte interesant chipul dumneavoastră impenetrabil, incandescent, care radiază deopotrivă dorință și hotărâre. Nu-mi pot da seama dacă inima dumneavoastră e plină de libertate sau reținere, de pasiune sau durere, de înșelăciune sau adevăr, de început sau de sfârșit. Indiferent cum ar fi, am ajuns la urechi, organul cel mai docil, comparativ cu cele ale mirosului, gustului și văzului. Urechea, draga mea doamnă, este singura parte a feței pe care pictorii o pot ascunde, complet sau parțial, folosindu-se fie de păr, fie de unghiul compoziției. Uneori schițăm doar lobul urechii, alteori desenăm canalele interne. Pentru pictori, urechea reprezintă o adevărată provocare. Ne testează nu doar măiestria, ci și abilitatea de a reprezenta tipul de ascultător pe care îl avem în față.

Draga mea doamnă, am putea spune, fără teama de a greși, că Jijek Breșov era un bun ascultător. Prin asta nu vreau să spun că avea răbdarea de a sta și asculta problemele oamenilor. Bineînțeles că nu. Vreau să spun că Jijek Breșov asculta pulsul spațiului și al timpului; asculta bătăile de inimă ale epocii lui.

Ce fel de epocă era? Ei bine, era o perioadă în care, așa cum spune Sun Tzu, pentru a-și aduce oamenii în punctul în care să-i ucidă dușmanii, cineva trebuia să le întărâte furia. Imaginați-vă următorul lucru: unul în Rusia, celălalt fie în Anglia, fie în Franța sau Turcia. Nu știu absolut nimic unii despre ceilalți. Nu o cunosc pe soția inamicului lor, nu-i cunosc copiii, nici

măcar soacra, Doamne ferește. Cu toate acestea, pentru că au fost crescuți într-o perioadă anume și într-un anume loc, sunt învățați să nutrească ură fără margini și sunt gata să se distrugă unul pe celălalt, unul aspirând să reteze urechile adversarului, în timp ce al doilea are de gând să-i spargă capul primului – și de ce? Pentru că cel de-al doilea a crescut în Kazan, iar primul, în Constantinopol. Mama mă-sii!

Ați putea să mă întrebați care a fost marea descoperire făcută grație talentului de ascultător al Tatălui? Ei bine, el a observat că, în mod contrar credinței populare, bărbații nu se înrolează mânați de idealuri: bărbații se înrolează pur și simplu, iar idealurile le servesc pentru a-și justifica ulterior gestul. Cu alte cuvinte: cu cât sunt mai înalte valorile aduse în discuție, cu atât e mai probabil ca ele să fi fost scornite de cine știe ce prinț blestemat (astea sunt cuvintele lui Radzețki), pentru a-i legitima decretele și ordinele. Cu cât cineva invocă mai des numele lui Dumnezeu, cu atât e mai probabil s-o facă în scopuri imorale.

Jijek a observat o transformare progresivă în modul de a gândi al lui Radzețki, în contextul zvonurilor fabricate venite din Sankt-Petersburg. Renunțând la toate planurile sale anterioare, i-a ordonat regimentului său să rămână staționat unde se afla, iar în timp ce trupele imperiale sufereau o nefericită înfrângere în bătălia de la Silistra, cavaleria lui Radzețki aștepta răbdătoare sosirea întăririlor care n-au mai venit niciodată. Divizia de care aparținea regimentul lui Radzețki era pusă la pământ – mii de oameni muriseră în timpul luptelor, iar alte zeci de mii se îmbolnăviseră de holeră –, dar trupele lui rămăseseră neatinse, cu excepția ficaților atacați de excesele de alcool și câțiva soldați care căzuseră pradă sifilisului. Când Radzețki a fost convocat pentru a da raportul în legătură cu performanțele oamenilor săi, toată lumea a fost uimită să afle că unitatea lui scăpase fără o zgârietură, ba chiar reușise să scape până și de holeră. La întrebările colegilor săi, s-a prefăcut surprins de abordarea lor demodată: chiar nu știau că Sun Tzu spusese că „nu

există o strategie mai păguboasă decât asedierea unui oraş fortificat?" Nu aflase încă toată lumea că „acela care ştie când să lupte și când să n-o facă are să câștige"? Comandanții celorlalte regimente se holbau la Radzeţki, nefiind siguri dacă aveau în faţă un geniu sau un idiot. Cu toate astea, era un miracol că trupele lui scăpaseră neatinse de boală. În alte regimente, pentru fiecare martir rus căzut pe câmpul de luptă, alţi zece bărbați mureau răpuși de boli: frisoane, vomă, dizenterie, sufletele lor chinuite li se despărţeau de trupurile deshidratate abia după chinuri îngrozitoare, incapabili să-şi aline corpurile secătuite cu apă proaspătă, la care nu aveau oricum acces.

— Apă? a întrebat Radzeţki confuz. Soldaţii mei beau rom şi o cafea mică, la recomandarea reprezentanţilor ţarului, de la Sankt-Petersburg. Nu ştiaţi?

Într-adevăr, cum ar fi putut ei să ştie despre scrisorile doamnei Elena Venediktova din Sankt-Petersburg?

În orice caz, deși nu se puteau ei hotărî dacă Radzeţki era un tactician excepţional sau un prost îngrămădit, două lucruri păreau sigure: primul, Radzeţki avea în mod sigur legături cu aristocraţia din Sankt-Petersburg, şi, al doilea, Dumnezeu trebuie că era de partea lui. Aşa că merita să fie promovat pe loc.

Faptul că a devenit *polkovnik*, colonel, şi a păşit în ierarhia miliară superioară l-a şocat pe Radzeţki. Şi-a dat brusc seama că îi judecase prea rapid pe grangurii de la Sankt-Petersburg şi că atitudinea lui faţă de înaltul comandament fusese mult prea aspră, probabil. Îi recunoscuseră meritele, în cele din urmă. Potrivit doamnei Venediktova, se zvonea că unităţile secrete îi atacau pe Bashi-Bazouk, întinzându-le capcane sofisticate, iar numele lor erau cunoscute numai şi numai celor mai înalte eşaloane ale armatei ruse.

Cum era de aşteptat, Radzeţki continua să fie condus de simţul datoriei şi-şi reprima bucuria pe care i-o stârnea admiraţia de care se bucura acum din partea trupelor sale. În timp ce mergea prin tabără, ofiţerii făceau un pas în lateral, lăsându-i loc să treacă, husarii se ridicau în picioare, gata de noi ordine,

croitorii se plecau dinaintea lui, iar bucătarii îl invitau să guste din pâinea proaspăt scoasă din cuptor. El continua să-i inspecteze din cap până-n picioare, verificând dacă aveau armele bine unse şi dacă centurile lor erau drepte şi bine legate. Admiraţia e bună şi frumoasă, dar el avea un regiment de condus.

Radzeţki îl ţinea mereu alături pe aghiotantul său, dar nu şi-a închipuit niciodată că admiraţia de care se bucura era de fapt îndreptată spre Tatăl, omul fără de care ar fi fost spulberaţi cu miile şi zecile de mii. Jijek a continuat să trimită scrisorile soldaţilor către soţiile şi copiii lor, iar în timpul liber îi învăţa să scrie şi să citească. Era ca şi cum ar fi fost copiii lui. Stăteau în jurul lui dispuşi în două cercuri, ca în jurul unui foc de tabără, şi îi absorbeau învăţătura, buchisind cuvinte pe care ar fi putut să le folosească în următoarele lor scrisori. Cât despre el, le asculta poveştile şi învăţa despre viaţa care ar fi putut să fie a lui: îşi imagina că toate soţiile lor erau Mina Gorfinkel, că toate oraşele lor natale erau Motal, că toate casele lor semănau cu cea din care fusese răpit în copilărie. Ei aveau nevoie de cuvintele lui pentru a le aprinde inimile, iar el avea nevoie de vieţile lui pentru a aprinde sufletul lui Yoshke Berkovits: soţ, tată, cap de familie.

În tot acest timp, Imre Schechtman a continuat să picteze portretul lui Radzeţki. Odată devenit colonel, Radzeţki îşi vedea portretul, care, de fapt, era în continuare acela al Ţarului de Fier, într-un mod complet diferit. De-acum era membru al aristocraţiei. Oricât de ciudat ar părea, trăsăturile lui deveniseră mai nobile, adaptându-se în mod perfect noului său rang. Un om obişnuit care ar fi privit portretul lui Radzeţki n-ar fi ghicit niciodată că demnitarul portretizat era fiul unor ţărani. Nu şi-ar fi putut imagina vreodată că fiul unor cultivatori de cartofi putea ajunge să capete aspectul incontestabil şi distant al unui conducător spartan, un comandant militar în devenire. De ce nu chiar comandant suprem? Elena Venediktova susţinea în continuare că Rusia îşi pierduse minţile şi că se vorbea despre înlăturarea vechii gărzi, care risipise de pomană o parte însem-

nată a forțelor militare ale imperiului. Și cine va intra în scenă, odată înlăturați? Cine ar putea ocupa funcția de comandant suprem, dacă nu un ofițer modern, din categoria celor pe care doamna Venediktova îi găsește atât de dezgustători? Elena Venediktova, hmm? Ce femeie, în ciuda ideilor ei demodate!

Prin urmare, în clipa în care Radzețki a fost promovat la gradul de general-maior și a primit misiunea de a susține forțele asediate din Sevastopol, care nu mai așteptau decât înfrângerea, a cerut permisiunea de a-și mobiliza trupele în nordul Peninsulei Crimeea, pentru a bloca orice atac-surpriză pe flancul respectiv din partea trupelor britanice și franceze combinate. Generalii înaltului comandament îl ascultau cu atenție, ezitând să-i refuze solicitarea, deși era foarte puțin probabil ca un astfel de atac să aibă cu adevărat loc. Așa că, în timp ce luptele din Balaclava și Inkerman erau în toi, într-o încercare disperată de a sparge asediul forțelor aliate, divizia general-maiorului Radzețki a staționat în câmpiile Ucrainei, fără să tragă nici măcar un singur foc de armă.

— O altă scrisoare de la doamna? a întrebat general-maiorul încet, în timp ce camarazii lui duceau lupte grele în Sevastopol. Ce s-a întâmplat, Breșov, ți-ai înghițit limba? Citește blestemata aia de scrisoare!

„Dragul meu,

Copiii și cu mine îți trimitem salutările și dragostea noastră, dar lucrurile au devenit de netolerat. Rusia se destramă, și când spun asta nu mă refer la înfrângerea din Crimeea. Nu, dragul meu, pentru că am cunoscut înfrângeri și mai însemnate. Mama Rusia se află în fața unei prăbușiri spirituale, și tocmai de aceea sunt atât de îngrijorată în ceea ce privește viitorul ei. Voi, soldații, sfinții să vă aibă în pază, duceți greul acolo, în tranșee, fără să vă dați seama că revoluția începe acasă. Nobilii și prinții din Sankt-Petersburg vorbesc despre pace, dar te împușcă pe la spate, iar oamenii spun că țarul se află sub influența lor. Se zvonește că starea

lui de sănătate s-a deteriorat, iar unele guri spun chiar că... mâna îmi tremură, te rog să mă ierți, dragul meu... unii spun că ar mai avea de trăit numai câteva săptămâni, și știm cu toții mult prea bine cine îi va lua locul pe tron. Alexandru Nikolaevici nu poate fi numit militar, asta cu siguranță, iar gurile rele mai zic și că toți ofițerii responsabili pentru înfrângerile din Crimeea vor fi decăzuți din rang și trimiși în Siberia.

Ieri am fost la operă și am ascultat o nouă punere în scenă a lucrării lui Glinka, *Viață pentru țar*. Asta e cea mai bună operă a lui, fără nici o urmă de îndoială. Am fost înconjurați de cele mai mari și mai bune personalități ale capitalei, iar, în timp ce priveau minunata dramă a lui Ivan Susanin, eroul rus care-și sacrifică viața în numele țarului, spuneau că toate armatele ar trebui să se retragă la graniță și să pună capăt acestui carnagiu inutil. Vezi tu, dragul meu? Dacă mâine, Dumnezeu să ne apere, ți-ai pierde viața într-o bătălie cruntă, vor considera că moartea ta a fost inutilă. Din punctul lor de vedere, curajul de dragul curajului nu este un motiv suficient de bun pentru a-ți da viața. Pentru ei, onoarea e monedă de schimb, loialitatea e un simplu bun, iar iubirea pentru patria-mamă e doar o idee, printre multe altele. Vor să cultive un nou soi de ofițer, unul care gândește cu mintea lui, care se îngrijește de forțele pe care le are sub comanda lui și care, mai presus decât orice, își protejează soldații de holeră. Următorul comandant suprem va trebui să fie un infirmier, iar ofițerii lui își vor servi soldații cu pâine și carne de vită.

Se zice că Sevastopolul e pe cale să cadă. Dar asta nu-i împiedică să se pună la patru ace, ca să participe la spectacole de operă, și să caute țapi ispășitori. Se spune că întreg înaltul comandament va fi exilat în Siberia. Spre marea noastră rușine, jumătate din armata Rusiei e îngropată într-o peninsulă minusculă. Știu că, din punctul tău de vedere, e un lucru bun să încerci să spargi asediul, chiar și

cu prețul a zeci de mii de vieți. Cu toate astea, știm că ofițerii ca tine sunt numiți „demodați" și că grație curajului și loialității vei ajunge să atârni în ștreang, asemenea unui trădător mizerabil. Nu-ți face griji, dragul meu, cel puțin oamenii din casa asta, femeia aceasta și copiii aceștia, știu că tu ești croit dintr-un alt material.

A ta pentru totdeauna,
Elena Venediktova"

Dacă întreaga artă a războiului se bazează pe viclenie, așa cum credea prietenul nostru Sun Tzu atunci și starea de nonrăzboi se poate baza tot pe viclenie, a tras concluzia Brešov. Dar, dacă era ceva ce putea fi afirmat fără teama de a greși, atunci acela era faptul că Războiul din Crimeea a avut un sfârșit dezastruos pentru Rusia și că le-a învățat pe trupele lui Radzețki următoarele: că ar fi bine să nu amesteci cafeaua cu rom, legumele rădăcinoase pot provoca indigestie, iar târfele din Odessa se înfurie dacă nu le plătești.

În această perioadă, primii „fii" ai Tatălui au fost lăsați la vatră, veterani între patruzeci și cincizeci de ani, care supraviețuiseră până la vârsta pensionării. Le-au povestit copiilor și nepoților lor despre cel de-al doilea Tată al lor, Jijek Brešov, aghiotantul, sau Yoshke Berkovits din Motal, care salvase viața taților lor înainte să fi împlinit vârsta de optsprezece ani, și asta doar prin puterea cuvintelor. Jijek era primul tată din istorie care se putea lăuda cu zeci de mii de descendenți la o vârstă atât de fragedă, descendenți care erau cu cel puțin douăzeci de ani mai în vârstă decât el.

Patrick Adamski a devenit și el unul dintre copiii lui Brešov. Adamski, pe vremea aceea locotenent adjunct, a fost scutit de nenumărate ori de misiuni sinucigașe, la ordinele lui Radzețki. În repetate rânduri, trupa lui Adamski a fost mobilizată în diverse locuri vulnerabile, înconjurată de forțele superioare ale trupelor Bashi-Bazouk, o rețetă perfectă pentru dezastru, născocită de Radzețki ori de câte ori nu voia să se simtă lăsat

complet în afara războiului. Dar, imediat, aghiotantul îi citea general-maiorului scrisoarea care, ce coincidență, tocmai sosise de la doamna Venediktova, făcându-l pe Radzețki să se îndoiască de ideea atacului. Conform scrisorii, părea că prinții și conții din Sankt-Petersburg erau atât de impresionați de viclenia lui Radzețki, încât începuseră să-l numească „Husarul". Husarul, ziceau oamenii, înfrânge dușmanul în timp ce-și ține trupele la adăpost, iar numele lui, spuneau în șoaptă prinții, ajunsese până la urechile țarului. Chiar voia să-și facă țăndări reputația, riscând o înfrângere pe câmpul de luptă? Probabil că nu. Prin urmare, Radzețki trimitea ordin de retragere și securizare a flancurilor, transmițându-le ofițerilor că-și încheiaseră misiunea. Și care fusese misiunea lor? Nimic mai mult decât să țină unitatea intactă, din câte ieșise la iveală.

Vă rog să mă iertați, draga mea doamnă, dar asta nu înseamnă că Ambramson și Berkovits redeveniseră prieteni. Ba chiar din contră. Adamski nu era un patriot, ci era mânat de o incontrolabilă dorință de moarte. Astfel, în clipa în care Războiul din Crimeea a luat sfârșit, el a fost transferat – la cererea lui, de altfel – către o altă unitate. În această nouă unitate, condusă de un general de modă veche, Adamski și-a împlinit dorința. A luptat în numeroase războaie din Caucaz, reușind să moară de cel puțin douăsprezece ori, din punctul de vedere al pușcașilor, care-l priveau atacând liniile inamice cu mâinile goale. Lui Adamski nu-i păsa câtuși de puțin dacă avea să fie ucis în luptă. Până și Îngerul Morții prefera să-l lase în plata Domnului, neriscând să-și piardă vreo ureche sau vreun ochi. Adamski a fost decorat cu toate clasele Ordinului Sfântului Gheorghe și nu a cerut niciodată vreo permisie. Cea mai mare plăcere a lui era să percheziționeze casele evreilor, în timp ce locatarii lor priveau. Le călca în picioare pâinea și legumele, le golea oalele pe pragurile ușilor, distrugea toate porțelanurile pe care le găsea, sfâșia hainele și urina pe lemnele pentru foc. Când unul dintre superiorii săi l-a întrebat de ce nu se rezuma la a-i jefui, bucurându-se doar de pradă, Adamski i-a răspuns, în timp ce zdrobea o varză sub călcâi:

— Dar cine spune că nu mă bucur?

Însă toate astea se întâmplau după plecarea din unitatea lui Radzețki. În perioada petrecută în cadrul regimentului de la Dunăre, Adamski ignorase toate încercările lui Jijek de a stabili un minim contact vizual, luându-și o mină inexpresivă de fiecare dată când prietenul lui din copilărie se afla în apropiere. Jijek era tensionat ori de câte ori îl vedea pe Adamski de la distanță. Tensiunea atingea apogeul în momentul în care se întâmpla să dea nas în nas, iar Jijek schița o jumătate de zâmbet strâmb și ezitant.

— Soldat, lătra ofițerul Adamski, la cine îți închipui că zâmbești?

— Dar, dacă așa stau lucrurile, zice Fanny, de ce a riscat Adamski absolut totul și ne-a adăpostit în taverna lui?

— Taverna lui? întreabă pictorul surprins și ridică ochii de la pânză. Asta nu știu, draga mea doamnă, lucrurile astea țin de prezent. Dar, dacă ar fi să ghicesc, atunci, ei bine... În fine. Haideți să terminăm de pictat urechea.

Intervale

Avem conturul feței și nasul, gura, părul și urechile. Portretul este încă incomplet, totuși, pentru că nu sunt stabilite proporțiile. Oamenii tind să creadă că proporțiile sunt determinate în mod natural prin distanțele dintre trăsături. Așezi nasul aici și buzele dincolo, și ai deja un spațiu între ele. Dar, dacă faci acest spațiu puțin mai larg, expresia se pierde. Dacă îl faci prea mic, expresia devine grotescă. Proporțiile corecte nu sunt date de trăsăturile feței, ci distanțele dintre ele sunt acelea care determină forma feței. Intervalele, draga mea doamnă, din inima poveștii noastre. Îmi permiteți să continui? Atunci, vă rog să stați dreaptă.

Puțin peste douăzeci de ani este intervalul care ne apropie de finalul poveștii noastre. După acest moment, probabil că

îmi veți putea povesti dumneavoastră despre viața Tatălui, de vreme ce, așa cum spuneți, sunteți nepoata lui, deși sunt încă sceptic în această privință. În orice caz, mă îndoiesc că ceea ce mi-ați putea spune ar depăși ca importanță următoarea parte a poveștii mele, în care Tatăl l-a întâlnit pe țar. Ca să-mi bateți povestea, ar trebui să-mi spuneți că Tatăl l-a cunoscut, nici mai mult, nici mai puțin, decât pe Dumnezeu însuși. Dar asta, presupun – cu tot respectul –, e ceva ce nu puteți face.

Când bătăliile de la Dunăre s-au încheiat, Radzețki a fost avansat la gradul de general-locotenent. Nu mai avea nevoie de Elena Venediktova. Un comandant de trupe nu urmează sfaturile unei doamne din Sankt-Petersburg, indiferent cât de rafinată ar fi ea. Cu alte cuvinte, în momentul acela, Radzețki asimilase deja complet modul de a gândi al doamnei Venediktova. Pe de altă parte, fii deștept, Radzețki: dă-le blestemaților de aristocrați ce-și doresc. Bate-i la propriul joc. Pe de altă parte: nu uita că ești croit din același material ca bărbații pe care îi admiră doamna Venediktova.

Și, într-adevăr, eforturile lui au dat roade. Cine ar fi crezut că în clipa în care Alexandru al II-lea a convocat adunarea înaltului comandament în mijlocul Războiului Ruso-Turc, un mesager va fi trimis de urgență din orașul bulgăresc Beala către forțele lui Radzețki, staționate lângă București, cu solicitarea de a-i trimite țarului de urgență un raport, în orașul alb, de pe malurile Iantrei?

Erau cu toții acolo. Legende vii, mituri umblătoare, titanii gloriei și ai splendorii. Încăpățânatul Osip Gurko și neînfricatul Mihail Skobelev, precum și mulți alți generali faimoși, inclusiv Radzețki, fiul cultivatorului de cartofi, care își pavase drumul spre vârful ierarhiei, vânzându-și sufletul diavolului.

Jijek trecuse prin Beala de mai multe ori în timpul serviciului militar, având amintiri foarte frumoase despre oraș. Era micuț și curat, înconjurat de ziduri albe, casă pentru locuitorii prietenoși și cârciumi vesele. Dar acum armata rusă, care măturase

orașul și îi alungase pe turci, mărșăluia pe străzile gemând de cadavre în putrefacție. Aerul era dens și vâscos, iar apele râului Iantra erau pline de mizerie. Era imposibil să găsești o masă pentru mai puțin de o rublă, iar Radzețki era revoltat din pricina blestemaților de localnici, care profitau de rușii cinstiți și trăncăneau încontinuu despre inflație, când ar fi trebuit să fie mulțumiți de cuceritorii lor civilizați. Ar fi făcut bine să se întrebe dacă voiau să se trezească în fiecare dimineață auzind chemarea la rugăciune a muezinului.

În ceea ce-i privește pe localnici, lor le era indiferent ce uniformă purtau soldații care mărșăluiau pe străzile lor. Culturile le erau prădate, vinul băut și virtutea femeilor lor terfelită, așa încât nu conta pentru ei câtuși de puțin dacă toate astea erau făcute în rusă sau în turcă. Aceste colosale progrese istorice se conturau pe deasupra capetelor lor, dar îi izbeau direct în vintre, deși ar fi preferat să stea în pragul ușii și să privească liniștiți desfășurarea evenimentelor.

Țarul a ocupat un conac turcesc abandonat din inima orașului, înconjurat de garduri și sălcii plângătoare. Locuia într-o reședință temporară amenajată în curte, în timp ce întâlnirile aveau loc în pavilionul principal, care funcționa și ca sală de mese. Radzețki și aghiotantul lui au fost invitați să se spele și să se schimbe în uniforma de ceremonie (ar fi fost nepotrivit să-l întâlnească pe țar îmbrăcați în uniforme prăfuite, uzate și purtate timp de aproape o săptămână). Ignat Șepkin îl portretizase deja pe generalul Radzețki în uniformă albă, exultând de forță și mândrie, iar radiantul general i-a dat ordin talentatului său pictor să redea întâlnirea cu măiestria lui obișnuită, pentru a-l surprinde pe țar cu acest grațios omagiu.

Am neglijat până acum rolul jucat de Ignat Șepkin în povestea noastră, draga mea doamnă. Asta, probabil, din pricina faptului că nu vreau să vă provoc tristețe, cum nu vreau să-mi provoc nici mie. În orice caz, cu permisiunea dumneavoastră, voi adăuga câteva cuvinte despre el.

Slujba lui Șepkin era cu adevărat plictisitoare, dar, cu trecerea timpului, s-a lăsat complet absorbit de ea. Adamski a

rupt orice legătură cu anii copilăriei sale și s-a concentrat asupra viitorului, cu alte cuvinte, asupra morții; Breșov spera să-și învie trecutul; Șepkin se cufunda în prezent, cu alte cuvinte, în arta picturii. Ați putea crede, draga mea doamnă, că Șepkin picta cai în timpul său liber, sau poate peisaje, câmpuri de luptă, delicii culinare. Aceasta este o greșeală obișnuită. Șepkin nu a încercat niciodată să picteze altceva în afară de blestematul de portret pe care învățase să-l picteze în urmă cu treizeci de ani de la sergentul Serghei Sergheiev. În cea mai mare parte a timpului, Șepkin zăcea moțăind în cortul lui, așteptând să fie chemat de comandant. Satisfacția pe care i-o produceau tablourile sale lui Radzețki îi adusese un anume statut și diverse beneficii, dar inspirația lui avea o altă sursă: aspira la executarea unui portret perfect, cea mai vie operă din istoria picturii.

Șepkin ne-a învățat pe noi, artiștii, o importantă lecție a umilinței. Este inspirația un element esențial? Absolut. Muza? E bine venită. O răbufnire de creativitate? N-a făcut rău nimănui. Dar, fără acuratețe și precizie matematică, nimeni n-are dreptul să se numească pictor. Nici măcar apariția a ceea ce numim „cameră fotografică“, în zilele noastre, n-a reușit să ne pună munca într-un con de umbră. De ce? Pentru că, așa cum ne-a învățat Șepkin, o pictură poate fi mult mai fidelă decât o fotografie.

Dacă această observație vă surprinde, draga mea doamnă, gândiți-vă la un bărbat care ține în mână o fotografie, nereușind să recunoască figura îmbătrânită pe care o are dinainte. Radzețki, pe de altă parte, considera că Șepkin îl portretizase în mod impecabil, cu excepția unui rid sau două. În final, pictura reflectă mult mai bine imaginea pe care o avem despre noi înșine.

Șepkin pleca adesea din tabără, în drumeții pe munte, unde se putea îngriji de treburile sale personale, care constau mai ales în bordeluri. Ospătărițele se băteau pentru el, iar prostituatele se luptau pentru atenția lui. Cum lui Șepkin îi lipsea complet orice tip de dorință, vacanțele lui însemnau timp liber și pentru

ele. Mânca orice îi puneau în farfurie, oferea bacșișuri exorbitante și le mângâia pe prostituate, fără să abuzeze niciodată de ele. Mulțimea de fii produsă de toate acele femei era creștinată cu numele de botez Ignat Șepkin, deși nimeni nu știe dacă era cu adevărat fructul vintrelor sale. În orice caz, Șepkin le trimitea tuturor bani și își vizita presupusele progenituri ori de câte ori avea ocazia. Copiii erau la început temători și începeau să plângă atunci când îl vedeau, dar el îi trata ca nici un alt bărbat pe care-l cunoscuseră; cu alte cuvinte, îi învăluia în căldură și iubire. Ei, pe de altă parte, aveau nevoie de timp, pentru a se obișnui că bărbatul acesta slăbănog, care-i acoperea cu sărutări, îi ridica în brațe și chiar îi legăna să adoarmă. Odată obișnuiți cu prezența lui, îi familiariza cu meșteșugul care-i salvase viața. Când ajungeau la vârsta de nouă ani, toți copiii lui puteau să deseneze portretul unui om mândru, îmbrăcat într-o uniformă militară somptuoasă.

Acum pot să vă spun că și numele meu e tot Ignat Șepkin, iar acesta este motivul pentru care sunt cumva implicat în această poveste. Dacă vă vine să credeți, chiar îmi aduc aminte de el, lașul: indiferent cât de amărât ar fi fost, în clipa în care intra în bordel, prezența lui aducea lumină pe fețele tuturor celor prezenți. Mama se minuna și se bucura și, indiferent ce și-ar fi dorit, făcea tot posibilul să-i dăruiască.

Și atunci de ce, draga mea doamnă, v-am prevenit că e vorba despre o poveste tristă? Ei bine, istoria noastră nu s-a încheiat încă. Mi-aș dori, dragă doamnă, ca ea să se fi încheiat aici. Dar vorbeam despre intervale, iar în acest punct un anumit interval a devenit imposibil de îngust.

Când țarul i-a întâmpinat cu grație pe comandanții armatei sale și a strâns cu căldură mâna lui Radzețki, nou-numitul general s-a simțit în al nouălea cer. Înălțimea Sa îl recunoscuse! Nu mai încăpea nici o urmă de îndoială că Husarul își făcuse un renume. Radzețki nu-și putea lua ochii de la țar și-l îndemna pe Șepkin să înceapă să picteze. Alături de el, aghiotantul Breșov aștepta, încordat și îngrijorat, întrebându-se ce întorsătură vor lua lucrurile.

Țarul era epuizat, capul i se bălăngănea pe umeri, iar gâtul îi era inflamat și congestionat. Dar era încântat să audă despre loialitatea trupelor sale, care-și dăduseră viața în timpul luptelor de pe malurile Dunării, despre unitățile care înfrânseseră forțele superioare Bashi-Bazouk, precum și despre micile victorii de la Dunăre și din Pasul Șipka. Apoi conversația s-a mutat asupra orașului asediat Plevna. Skobelev era furios din pricină că armata nu atacase mai devreme, în vreme ce generalii își justificau decizia de a întârzia atacul.

Venise momentul lui Radzețki. Și-a dres gâtul, a tușit, apoi a bolborosit:

— Dar de ce să-l asediem?

Skobelev și ceilalți ofițeri au tăcut, privind în jur, în căutarea sursei acelui zgomot enervant care le întrerupsese conversația. Când ochii li s-au oprit asupra lui Radzețki, acesta din urmă s-a făcut roșu de mândrie și s-a lansat în recitarea unui citat din Sun Tzu:

— „Asediul îți va consuma forțele. Generalul, incapabil să-și țină în frâu iritarea, își va trimite oamenii la atac, ca pe un roi de furnici, iar rezultatul va fi acela că o treime dintre oamenii lui vor fi măcelăriți, iar orașul nu va fi cucerit. Acestea sunt efectele dezastruoase ale asediului."

Țarul a ridicat capul și s-a uitat direct spre Radzețki.

— Cine e ăsta? l-a întrebat Skobelev pe aghiotantul țarului, în loc să i se adreseze lui Radzețki în mod direct.

— Acesta este generalul Radișcevo, a spus aghiotantul-șef, consultându-și lista.

— Radzețki, l-a corectat aghiotantul Breșov. Generalul Radzețki.

— Da, desigur, a bâiguit aghiotantul-șef, aruncând încă o privire asupra listei. Radzețki, Armata a 9-a.

— Armata a 11-a, a zis Breșov.

— Desigur, desigur, Armata a 11-a.

— Armata a 11-a? a zis Skobelev, chicotind și întorcându-se către țar. Astea sunt forțele pe care le ținem mobilizate în apropiere de București.

Ofițerii care ședeau în jurul mesei au izbucnit în hohote de râs, iar Skobelev i-a strigat lui Radzețki:

— Tu n-ai mai tras nici măcar un foc de ani întregi; de ce nu-ți ții mai bine gura?

Obrajii lui Radzețki erau în flăcări. Nu mai fusese nicicând umilit în felul acesta. A rămas la masă, dar mâinile îi tremurau și ardea de mânie. Mai mult decât atât, în timp ce intra în pavilion un general vârstnic a observat portretul țarului, realizat de Șepkin. A luat lucrarea de pe șevalet, a întors-o spre cei prezenți și a spus:

— Înălțimea Voastră, pare că acestui pictor îi e dor de tatăl Domniei Voastre, Nicolae I!

S-au auzit și mai multe râsete tunând dinspre generali, care au cerut să știe în ce context fusese produs tabloul acela atât de ciudat.

— Domnule, a zis generalul, scuturând umărul lui Șepkin, noul țar a fost încoronat în urmă cu mai bine de douăzeci de ani. Cine e comandantul dumitale?

Astfel, numele lui Radișcevo, pardon, Radzețki a fost pomenit din nou, într-un alt context umilitor. Devenise bătaia de joc a înaltului comandament.

— Iată efectele dezastruoase ale unui portret, a zis Skobelev, parafrazându-l pe Sun Tzu și însuflețind pe dată auditoriul. Radzețki i-a aruncat lui Breșov o privire care nu promitea nimic bun.

Generalul umilit a rămas cufundat în scaun, până la finalul întâlnirii. Într-o singură clipă, redevenise jalnicul fiu de țăran din Kazan, un obiect de batjocură pentru nobilimea din Sankt-Petersburg.

După ce întrunirea a fost suspendată, țarul și-a continuat consultările cu Skobelev și Gurko. Breșov și Șepkin simțeau și ei lama ascuțită care străpunsese inima lui Radzețki. Țarul și-a ridicat scurt privirea din hărți și l-a privit fix pe Radzețki. Generalul a luat poziție de drepți: oare țarul se pregătea să-i ceară sfatul sau să-i împărtășească planurile confidențiale? Dar

țarul n-a făcut decât să privească fix la unul dintre nasturii vestonului său, ca și cum ar fi văzut prin el. Radzețki a tras adânc aer în piept. Le va arăta lor; să-l mai numească și altă dată „Radișcevo“! Le va dovedi că se înșală cu toții când spun despre el că n-a tras nici măcar un singur foc de armă!

Draga mea doamnă, probabil puteți ghici ce s-a întâmplat în continuare. Nici o scrisoare nu poate opri un bărbat care încearcă să dovedească ceva prin propria moarte, nici măcar surprinzătoarea scrisoare primită curând după aceea de unul dintre ofițerii lui Radzețki de la mama acestuia. Patriotă fervență, la a optsprezecea generație de petersburghezi, doamna în chestiune își avertiza fiul asupra faptului că apăruseră zvonuri în capitală, care spuneau că aristocrația intenționa să demită o întreagă cohortă de generali care, zicea ea, duceau Rusia la pierzanie. Două nume care apăreau frecvent, continua ea, erau cele ale lui Skobelev și Gurko, care insistaseră să-și trimită trupele în misiuni sinucigașe, ce eșuaseră în mod lamentabil. Aveau să fie ghilotinați și înlocuiți de ofițeri mai prudenți, spunea scrisoarea. Radzețki asculta cu atenție, în timp ce Breșov continua să citească, după care a exclamat:

— Prostii! Nimeni nu-și amintește de ăla prudent.

Astfel, Breșov, care salvase zeci de mii de vieți grație puterii cuvintelor, se vedea neputincios, două zile mai târziu, când Radzețki a dat ordin ca unitatea lui să se deplaseze spre sud-vest, către Plevna. Trupele au mărșăluit vreme de săptămâni întregi pe caniculă, iar aproximativ patru sute de soldați au murit pe drum, din pricina deshidratării. Jumătate din cei care au rămas în viață s-au ales cu rupturi musculare și spinările bolnave. Și cine s-a alăturat marșului? Șepkin și Breșov, pictorul și aghiotantul, care au fost alungați din cartierul general, de vreme ce nu mai era nevoie de portrete ale unui fost împărat și scrisori fabricate. Radzețki era hotărât să arunce unitatea în flăcări.

În apropierea satului Pordim, Radzețki s-a intersectat cu trupele lui Skobelev. În loc să-și unească forțele cu armata mult

mai numeroasă a unui general senior, Radzețki nici măcar nu s-a oprit să campeze, ci și-a continuat drumul spre următorul flanc, satul Liubcea, ducându-și soldații în bătaia puștilor otomane, în timp ce traversau un câmp deschis, controlat în totalitate de armatele otomane. Neștiind de planul lui Skobelev de a ataca Liubcea, plan conceput cu câteva luni înainte, Radzețki le-a ordonat soldaților lui să țintească direct spre tunurile inamicului. Era noaptea târziu, când primul proiectil a căzut printre oamenii lui. Soldatul otoman trăsese oarecum fără tragere de inimă, auzind zgomote venind dinspre lanul de porumb și nefiind sigur dacă sunetele veneau dinspre câmpul de luptă sau erau o născocire a minții lui. Dar, odată ce a auzit zarva stârnită de proiectil, și-a alertat camarazii, îndemnându-i să-și ocupe pozițiile, moment în care au înțeles cu toții că se aflau în fața unei întregi armate rusești, pregătite de atac. Radzețki, care așteptase cu nerăbdare momentul acesta, s-a dus în prima linie călare și a ordonat cavaleriei să atace.

Dar ce anume trebuiau să atace? Draga mea doamnă, sunt sigur că vă puteți imagina. Proiectile, gloanțe și sulițe în poziții fortificate. Unul câte unul, soldații călare ai lui Radzețki cădeau pradă fălcilor de foc ale războiului, în timp ce comandantul lor îi conducea spre moarte: *„Ah! Che la morte!"* Împleticindu-se în urma lor, infanteria se dezintegra puțin câte puțin, învăluită de fum și șrapnele. Câteva zeci de soldați reușiseră să străpungă linia de tragere a pozițiilor turcești, dar fiecărui glonț pe care îl trăgeau i se răspundea cu salve letale. După nici o jumătate de oră, trupele lui Radzețki erau dispersate în toate direcțiile. Unele dintre ele se retrăseseră spre Pordim, în vreme ce altele se îndreptaseră direct spre întăririle otomane. Câțiva, puțini, se ascunseseră pe câmp, așteptând să fie salvați. Abia în clipa în care a răsărit soarele au ieșit la lumină și adevăratele proporții ale catastrofei. Nu doar că o întreagă armată rusească fusese decimată, draga mea doamnă, dar nici un cadavru nu fusese lăsat neatins, fără a-i fi fost tăiată o ureche sau mutilate organele genitale. Capetele se rostogoleau

precum bolovanii, uniformele fuseseră sfâșiate, iar cadavrele deveniseră hrană pentru păsările de pradă și animalele sălbatice. Capul lui Radzețki zăcea la o oarecare distanță de trup, cu ochii ațintiți asupra propriei spinări, goliți de mândrie sau pace.

Șepkin s-a așezat pe pământ imediat ce se auzise primul foc de armă. Jijek a încercat să-l tragă după el, dar tatăl meu ședea pe un bolovan. Și-a scos din buzunar un creion și o bucată de hârtie și a început să facă o schiță șuie a lui Nicolae I, țarul de Fier, în timp ce gloanțele zburau în toate direcțiile. Respira încă în momentul în care a fost descoperit de turci. Și-au lăsat deoparte săbiile pentru câteva clipe și s-au uitat la desen. Era cea mai bună lucrare a tatălui meu, fără nici o umbră de îndoială. A părăsit lumea aceasta, draga mea doamnă, lăsând în urmă un firicel de lumină în inima întunericului. Femeile și copiii din Rusia au jelit în tăcere. Nu deplângeau neapărat pierderea unui soț sau a unui tată, de vreme ce nu erau obișnuiți să-i aibă prin preajmă. Dar, când am primit vestea morții lui, am simțit că pierdusem ceva ce nu știusem nicicând că am, iar durerea a fost de nesuportat.

N-ar trebui să vorbim despre suferințele unui pictor obscur, draga mea doamnă. Ar trebui să vorbim despre Tatăl și despre cum sfinții l-au ferit de capcana morții întinsă de Radzețki. Nimeni nu știe în ce fel a supraviețuit, și speram ca dumneavoastră, așa-numita nepoată a sa, să știți ceva despre dispariția lui misterioasă de pe câmpul de luptă. S-a culcat la pământ, prefăcându-se mort? Dacă da, atunci cum de urechile i-au rămas intacte? S-a cufundat în apele râului? Dacă da, atunci cum de nu s-a înecat? A reușit să se ascundă în sătucul din apropiere? Dacă da, atunci cineva trebuia să fi știut ceva despre asta. A intrat în blestematul de pământ, fără urmă. Astfel de situații, draga mea doamnă, alimentează legendele. Soldații care au supraviețuit acestui masacru nu se puteau hotărî dacă a fost ridicat la ceruri pe un nor de furtună, dacă l-a înghițit pământul cu totul sau dacă a fost răpit de un serafim călare pe un dragon gri. Un carabinier jura că văzuse miracolul cu ochii lui:

— Tatăl lupta împreună cu noi toți, când deodată un înger de-ai lui Dumnezeu a aterizat pe câmpul de luptă, călărind un dragon înfricoșător, l-a așezat pe Jijek pe spinarea creaturii și a zburat cu el în ceruri!

Dacă extravaganța legendelor despre Tatăl stă mărturie pentru admirația pe care i-o purtau soldații, atunci acesta este un exemplu cât se poate de bun. Probabil că nu a existat un dragon gri, și e puţin probabil ca ceva să se fi pogorât din ceruri. Dar mulți și-au imaginat că Jijek Divinul a fost scos din acea vale a morții de către însuși Duhul Sfânt.

Te-ai putea aștepta ca dispariția lui să-i fi înfuriat pe camarazii săi, având în vedere că nu reușise să salveze unitatea de la distrugere. Dar, din momentul în care Radzeţki îl numise pe Jijek în funcția de aghiotant al său, generații întregi de soldați fuseseră salvați, iar acei soldați aveau copii, soții, părinți și prieteni. Putem afirma, fără teama că exagerăm, că nenumărați ruși îi sunt îndatorați Tatălui, iar dacă nu s-ar fi născut evreu, ar fi fost cu certitudine declarat sfânt.

Aproape am terminat, draga mea doamnă. Pesemne curiozitatea dumneavoastră a fost satisfăcută, în vreme ce curiozitatea mea a rămas în continuare neostoită. Înainte de a vă prezenta rezultatul întâlnirii noastre, vreau să vă rog un lucru: vreau să aud că Tatăl are un copil al lui. Chiar dacă trebuie să mințiți, și deja văd zbaterea din ochii dumneavoastră, spuneți-mi că a reușit să trăiască o viață împlinită, în care cuvintele sunt din nou cuvinte, și nu unelte. Spuneți-mi că a găsit consolare în brațele Minei Gorfinkel și că pruncul căruia i-a dat viață a reușit să-i vindece sufletul, că și-a aflat liniștea într-o căsuță modestă din Motal. Descrieți-mi felul în care Jijek Breșov a redevenit Yoshke Berkovits și nu te voi mai întreba absolut nimic, nu-mi va păsa dacă sunteți sau nu nepoata lui sau o mincinoasă. Nimeni nu credea că va avea onoarea de a-l întâlni pe Tatăl înainte de a muri, motiv pentru care găsim intolerabilă retragerea lui. Vrem să știm că nu-i lipsește nimic. Singurul nostru vis e acela de a ști că, în clipa în care Yoshke Berkovits merge

seara la culcare, își poate spune că palatul lui e casa lui și că zilele petrecute muncind la latrine, cot la cot cu Pesach, sunt duse pentru totdeauna. L-a așteptat Mina Gorfinkel? A fost primit cu brațele deschise la întoarcerea în orășelul natal? A avut copii? S-a împlinit ceva din toate acestea, draga mea doamnă, sau sunt doar dorințe deșarte?

Vă asigur că motivul pentru care vă aflați aici nu ne privește, deși ne stârnește curiozitatea. Mai mult, atâta vreme cât sângele curge în venele soldaților și ale husarilor cantonați aici, nimeni nu vă va face vreun rău. Chiar dacă țarul însuși ar ordona să fiți arestați, v-am escorta într-un loc sigur și am dejuca orice plan ticluit împotriva domniilor-voastre. Există un singur lucru pe care am dori să-l știm, totuși: e Tatăl fericit? Da, chiar atât de simplu. E loc de bucurie în inima sa? A ajuns la final odiseea lui? A reușit să-și recupereze cuvintele pe care le-a pus în slujba uzului comun și și le-a însușit din nou? A reușit să-și pună dorurile în cuvinte, nu pentru iubitele celorlalți, ci pentru draga inimii lui? A fost în stare să folosească vorbele așa cum au fost ele rostite de către Primul Om?

Expresia de pe chipul dumneavoastră nu e deloc liniștitoare, draga mea doamnă. Muțenia dumneavoastră de cuvinte e asurzitoare. Nu vreau să vă aud bâiguind jumătăți de adevăruri. Să ne despărțim atunci. Vă rog să uitați povestea pe care v-am spus-o, pentru că nu e nimic mai mult decât o poveste. Orice soldat din această unitate vă va spune o versiune complet diferită, depinzând de imaginația fiecăruia și de timpul pe care îl are la dispoziție. În orice caz, eu m-am achitat de datorie și nu mă pot plânge nici de domnia-voastră. Ați stat aici timp îndelungat și ați ascultat un artist emoționat și îndurerat, care poartă de acum amintirea unei presupuse nepoate a Tatălui. Portretul dumneavoastră este singura amintire pe care o am despre familia mea. Pentru că m-am născut Ignat Șepkin, purtând numele unui bărbat care în mod sigur nu a fost tatăl meu, dar care mi-a arătat numai bunătate. Vreți să aruncați o privire la ce a ieșit?

II

Ignat Şepkin face o plecăciune în fața lui Fanny și întoarce tabloul spre ea. Nu e obişnuită să se uite la propria imagine reflectată în oglindă, cu atât mai mult reprezentată pe o pânză, ca să nu mai pomenim, şi în prezenţa unei alte persoane. Într-adevăr, îşi recunoaşte faţa în formă de lună, părul deschis la culoare, ochii strălucitori, pe care artistul i-a lăsat încețoșați. Se gândește că nasul îi e disproporţionat, iar cuta dintre sprâncene e abia schițată. N-ar putea spune că e un portret fidel, crede mai degrabă că Ignat Şepkin n-a reuşit să urmeze sfatul tatălui său, de a se limita la desenarea unei singure teme. Figura de pe pânză e tristă, pungile umflate de sub ochi suprimă orice semn de vitalitate pe care ar fi putut-o avea. Stai puțin...

Fanny își atinge obrajii, simțind pielea și grăsimea acumulate în ultima vreme. Imposibil! Observă că ochii din tablou sunt înconjurați de cercuri negre, iar în bărbie are o gropiță mică, adâncă.

— Ce e asta? întreabă Fanny. Pe cine ai pictat?

Şepkin zâmbește și își adună șevaletul.

— Dă-mi-l!

Încearcă să-i smulgă tabloul.

— În nici un caz!

El îi împinge braţul.

Gândurile îi zboară fără să vrea spre cuţit.

— Înțelegerea e înțelegere, spune pictorul, de data aceasta supărat, și sare din căruță. Ce te-a apucat? În mod sigur, nu eşti nepoata lui, zice el şi se face nevăzut în întuneric.

Ce se întâmplă cu ea? Nu se poate gândi decât la portret. Pictura înfățișa o pereche de ochi supuși, așa cum ochii ei nu sunt, nici pe departe! Sunt ochii Malkăi Schechter. Cum ar putea Şepkin să știe despre mama ei, care a murit cu peste zece ani în urmă, în Grodno? Oare a desluşit în Fanny resemnarea care o consumase pe mama ei? Imposibil. Spre deosebire de mama sa, chiar și în copilărie, Fanny își interzisese să joace

„dacă-atunci" și-și luase soarta în propriile mâini. Hotărâse să-l vâneze ea însăși pe Zvi-Meir, în loc să se roage, asemenea rabinilor, pentru eliberarea din lanțurile căsniciei a femeilor părăsite de soți. Cum poate un artist idiot să confunde frivolitatea cu vigoarea, sau slăbiciunea cu aflarea unei soluții?

O furie înăbușită aprinde obrajii lui Fanny, iar degetele îi coboară spre cuțitul legat de coapsă. Atingerea lamei o liniștește, dar liniștea se transformă imediat în frică, și Fanny simte că luptă pentru fiecare gură de aer. Își încleștează degetele în jurul gâtului, ca și cum ar încerca să-l elibereze din strânsoarea cuiva. Simte nevoia să scoată cuțitul: cine-i acolo? Cine îndrăznește să încerce s-o stranguleze?

Placidă și indiferentă, noaptea își vede în continuare de ale ei. Luna e zbârcită precum o pară uscată, peisajul se dizolvă, iar Fanny ascultă sforăiturile care zguduie corturile. Acum, că a devenit în sfârșit propria stăpână, perspectiva de a pierde controlul asupra vieții sale o îngrozește. Vechile jocuri „dacă-atunci" ale mamei se târăsc înapoi spre gândurile ei. Dacă adoarme aici pe câmp, atunci va fi capturată la răsăritul soarelui. Dacă se va uita în ochii calului cel bătrân al lui Jijek, atunci va fi trimisă în Siberia. Dar dacă se dă jos din căruță, punând înainte piciorul drept, toți patru vor fi, în mod sigur, salvați. Dacă renunță la cuțit, atunci toată povestea asta încurcată va fi uitată. Ce trebuie să facă?

Se dă jos din căruță și se grăbește spre cort. La lumina slabă a lămpii, își poate da repede seama că Adamski și Cantorul nu se află înăuntru. Numai Jijek e acolo, întins de-a curmezișul patului, cu spatele către ea. Se împiedică de câteva lăzi, mergând să verifice dacă e treaz. Ochii lui, ochi de crap mort, par să nu înregistreze prezența ei. Fanny îl atinge ușurel pe umăr.

— Jijek, spune în șoaptă, îmi pare rău pentru tot. N-am vrut să... Dar ce te-a făcut să mă ajuți, de la bun început?

Jijek nu se întoarce, dar pleoapele i se mișcă. Refuzul lui de a o privi, asemenea unui copil încăpățânat, îi străpunge inima ca un cuțit. Trupul lui refuzat, niciodată atins, e rigid, aproape

țepos. Privirea lui plină de angoasă proiectează o luciditate pe care o recunoaște de la copiii ei: privirea unui băiețel certat, care cere iertare. Dacă ar fi atins de o femeie, el ar cere o mamă; dacă l-ar atinge o mamă, s-ar retrage în el însuși. Trupul nu i-a fost niciodată de vreun folos; singura afirmare a existenței lui a reprezentat-o imageria pe care o derula în scrisorile camarazilor lui. Punerea în act a iubirii față de Mina Gorfinkel este la fel de neplauzibilă pe cât a fost pe vremea când era doar un copil.

Și totuși Fanny îl atinge: la început îi atinge gura mutilată, își trece degetele peste buzele crăpate, îi mângâie obrajii și îi dă la o parte șuvițele de păr de pe frunte. Această atingere, chiar dacă interzisă, nu se simte asemenea unui act de infidelitate, pentru că nu-i produce nici un fel de excitare.

Un geamăt de durere alunecă de pe buzele lui Jijek. Cât de departe a ajuns atingerea ei? Nu poate spune, dar, în timp ce-i mângâie fruntea, observă că umerii i se încordează și că-și arcuiește spinarea, ca și cum ar încerca să se îndepărteze de el. Fanny se întinde lângă el, își lipește trupul de al lui și-i cuprinde talia cu brațele. Jijek rămâne nemișcat, fără să scoată nici măcar un sunet, dar respirația îi devine mai liniștită. Acum nu se mai poate desprinde de el și nu știe dacă o face pentru el sau pentru ea.

TABULKI

I

Nici un bărbat din tabără nu are ceva rău de spus despre comandantul adjunct, colonelul David Pazhari. De vreme ce perioadele de absență ale general-locotenentului Mișenkov sunt din ce în ce mai lungi și mai numeroase, Pazhari e perceput ca fiind comandantul de drept al regimentului. În timp ce Mișenkov e plecat, Pazhari ar putea să facă orice i-ar trece prin minte. Ar putea să bea vinuri scumpe de dimineața până seara, să fumeze țigări fine sau să-și petreacă timpul cu localnicele. Dar, uneori, când întâlnești un aristocrat din Sankt-Petersburg, îți dai seama că anumite lucruri, tolerate în capitală, nu sunt tolerate și în alte părți.

Comandantul adjunct e un bărbat înalt, lat în umeri și cu trăsături bine conturate. Părul blond, care i se scurge pe frunte asemenea unui gălbenuș de ou, e tuns îngrijit la spate, într-o linie dreaptă, care ar face mândru orice meseriaș. Se bărbierește zilnic, chiar și iarna, și nu-l veți vedea niciodată purtând cizme scâlciate și cârpite, așa cum fac alți colegi de-ai săi. Chiar și când se trezește noaptea, să se ușureze, colonelul își pune centura înainte de a ieși din cort. Pazhari, zic oamenii, nu va fi prins nicicând cu pantalonii-n vine.

Pe lângă statura sa impresionantă, trăsăturile bine conturate și o cicatrice deasupra buzei superioare, Pazhari se distinge și prin rara însușire de a putea să arunce o vrajă asupra bărbaților și a femeilor deopotrivă. Un comentariu banal în timpul unei întâlniri a conducerii armatei îi poate face pe ofițeri nesiguri, neștiind dacă ceea ce simt e enervare sau iubire, dacă nu chiar pasiune față de el. Și, de vreme ce pasiunea între bărbați e de

zece ori mai înălțătoare decât alternativa ei trivială, bărbații pot interacționa cu Pazhari doar dacă îl iubesc necondiționat sau dacă prezența lui îi dezgustă.

Dezgustații au de rezolvat o dilemă. Dacă ar putea pune degetul pe o cât de mică deviere în comportamentul lui Pazhari, ar putea cel puțin simți că atitudinea lor e justificată. Dar comportamentul colonelului este impecabil. Ar putea foarte simplu să urmeze exemplul lui Mișenkov, să lase totul în responsabilitatea adjunctului său și să plece să ia masa în oraș, cu oficialii guvernamentali. Modul acesta de predare a autorității în mâinile altcuiva ar putea fi reluat la nesfârșit, sfârșind prin a aduce un simplu cadet în postura de comandant suprem. Dar Pazhari preferă rutina vieții de campanie deliciilor senzuale și intrigilor politice. Îi place să stea de vorbă cu noii recruți, să se ghemuiască într-un pat pliant gol, din cine știe ce cort, și să tragă un pui de somn, să inspecteze bucătăria o dată pe săptămână și să fumeze cu ofițerii lui. Dacă ceva scapă atenției lui Pazhari, înseamnă că Pazhari a lăsat intenționat să-i scape, deoarece îl liniștește să știe că sunt și lucruri pe care nu are nevoie să le știe. Colonelul a învățat că fiecare soldat încalcă cel puțin o regulă zilnic. În opinia lui, este de preferat ca aceste încălcări să se refere la consumul de opiu, de morfină sau de mied, decât la furt de arme sau – Doamne păzește – spionaj.

Într-o dimineață, la câteva zile după sosirea în tabără a cvartetului nostru, colonelul Pazhari primește o telegramă urgentă din partea Departamentului de Ordine și Siguranță Publică. Un nume frumos pentru șobolanii din Ohrană, se gândește Pazhari. Scrisoarea îi este adresată general-locotenentului Mișenkov, iar colonelul se întreabă despre ce ar putea fi vorba. Privind numele semnatarului, scris în josul paginii, este surprinsă să vadă că telegrama a fost trimisă de către nimeni altul decât comandantul Ohranei pentru guberniile de nord-vest, colonelul Piotr Novak.

Deși Pazhari a fost sub comanda lui Novak doar paisprezece zile, îl cunoaște pe fostul comandant mai bine decât ofițerii

care i-au stat în subordine vreme de peste douăzeci de ani, iar asta grație unui accident banal: Pazhari, pe vremea aceea căpitan de cavalerie, a fost de față când proiectilul a lovit calul lui Novak, în timpul luptelor din Pasul Șipka. Husar hotărât cum e, Pazhari se afla în prima linie de atac și a fost martorul clipelor de agonie zvârcolitoare ale ofițerului, care-și târa piciorul pe pământ, asemenea unui șarpe cu coada rănită, neștiind încotro se îndrepta. Lăsând în urma lui o dâră de sânge, Novak s-a sprijinit pe o pușcă, într-o încercare disperată de a se ridica în picioare, iar Pazhari, ignorând toate regulile, a sărit de pe cal cu intenția de a-l scoate pe ofițer din bătaia armelor, însă nici n-a apucat bine s-o facă, pentru că s-a trezit cu un pumn în plină figură.

— Ce crezi că faci, prostule? a urlat Novak. Încalecă și întoarce-te imediat în luptă!

Pazhari a urmat ordinul, dar nu-și putea dezlipi privirea de la bucata de carne îngrozitoare, însângerată și arsă care fusese odată un picior. Sângele țâșnea din genunchiul sfâșiat de șrapnel, udând carnea pârjolită. Cu fața crispată, Pazhari și-a dat seama că Novak percepuse teroarea de pe chipul lui. Ridicând ochii, colonelul părea că imploră: e chiar așa de rău? Chiar nu mai există nici o speranță? Pazhari nu avea îndrăzneala să-și mintă superiorul. A ignorat întrebarea lui Novak și s-a întors în iadul luptei.

Contrar a ceea ce tind să creadă oamenii, busola noastră morală nu ne garantează capacitatea de a face ceea ce trebuie în momente critice. Ba chiar din contră. Oamenii drepți nu sunt virtuoși, de vreme ce nu au avut niciodată de luptat cu vreun defect. Din nefericire, cei mai mulți dintre oameni devin o palidă versiune a lor înșiși și-și pierd mințile în clipa în care diavolul își face apariția. Este, prin urmare, greșit să judecăm moralitatea cuiva în situații de criză. Cei mai mulți, iar Pazhari nu face excepție, devin conștienți de moralitatea lor abia retrospectiv, odată ce și-au recunoscut greșelile și nedreptatea irevocabilă pe care au dezlănțuit-o. În același fel în care un ucenic

de croitor face haine proaste înainte de a fi învățat să croiască și să coasă fără cusur, oamenii își dezvoltă simțul moralității prin greșeli, defecte și păcate.

Vreme de foarte mulți ani, Pazhari a revăzut iar și iar în minte scena aceea din timpul bătăliei din Pasul Șipka, dându-și seama, în cele din urmă, că rolul său de ofițer în armata țarului era acela de a-și învăța oamenii să accepte realitatea așa cum este ea. Nimic mai mult. Dacă s-ar fi putut întoarce la momentul acela – și cât de des își imagina că o putea face –, s-ar fi întors spre chipul rugător al lui Novak și i-ar fi spus pe un ton aspru:

— Piciorul s-a dus, descurcă-te așa!

Chiar dacă Novak s-ar fi așteptat ca el să-l consoleze, Pazhari și-ar fi îndeplinit datoria morală: să-i vadă pe oameni așa cum sunt – în acest caz, cu un picior schilodit –, și nu cum ar trebui să fie.

În orice caz, chiar dacă Pazhari nu ar fi știut cine e Piotr Novak, o cerere din partea unui comandant din cadrul Departamentului pentru Ordine și Siguranță Publică nu era puțin lucru. Mai mult decât atât, telegrama cere, într-o manieră fără echivoc, să știe dacă patru fugari certați cu legea au fost văzuți în tabără, trei bărbați și o femeie, membri ai unei organizații clandestine, probabil evreiești, care au ucis cu cruzime o familie nevinovată și doi agenți și au reușit să scape, fugind cu o căruță veche, probabil spre Minsk. Mai jos, un rând scris de o altă mână transmite următoarele: „Orcine ascunde informațe despre indentitatea ori locul unde să aflâ va fi considerat complice și judicat de conspirațe tăinuire și complcitate la omor".

Indiferent cine ar fi adăugat aceste cuvinte, este cu siguranță un idiot. Nu se poate să fi fost Novak, se gândește colonelul Pazhari. Dar zâmbetul pe care i-l aduc pe buze greșelile gramaticale nu trebuie să acopere seriozitatea sensului cuvintelor. Eșafodul poate fi ridicat de proști care nu știu nici măcar să-și scrie numele. Pazhari cunoaște credința comună că poliția secretă funcționează după legi proprii, dar oricine gândește cu

mintea lui știe că poliția secretă nu funcționează după nici un fel de reguli. Dacă ea decide mâine că David Pazhari trebuie să dispară, atunci David Pazhari va dispărea; iar dacă poimâine decide că David Pazhari n-a existat de fapt niciodată, atunci el pur și simplu n-a existat.

Prin urmare, după ce citește telegrama, colonelul le ordonă imediat ofițerilor săi să afle dacă printre oamenii lor se ascund patru fugari. Le cere comandanților de unitate să cerceteze până și cele mai îndepărtate avanposturi și dă instrucțiuni cavaleriei să trimită oameni în recunoaștere, în satele din apropiere. Nu trec nici măcar treizeci de minute înainte să primească un răspuns negativ, ceea ce îi stârnește suspiciunea. În primul rând, zvonurile stimulează de obicei imaginația oamenilor plictisiți și îi determină să inventeze lucruri despre care de obicei nu știu absolut nimic. Dă-i unui mujic un motiv să facă un raport, și-ți va veni cu povești imposibile, în care sunt implicați patru oameni nevinovați fără alibi, dar, în cazul acesta, nimeni n-a văzut nimic. În al doilea rând, cum ar fi putut parcurge deja drumul până la cele mai îndepărtate avanposturi și înapoi, de vreme ce sunt situate la o distanță de o jumătate de oră de mers călare, în orice direcție?

În circumstanțe normale, lui Pazhari nici că i-ar fi putut păsa mai puțin de faptul că soldații au secretele lor. Dacă ar fi fost vorba despre orice altceva, ar fi lăsat lucrurile așa cum sunt. Dar combinația dintre exigența telegramei și promptitudinea răspunsului îi dă o stare de disconfort.

— Glazkov! îl cheamă el pe unul dintre comandanții batalionului. Vreau să te duci azi în Nesvij. Începând din noaptea asta, vei organiza puncte de control la toate porțile orașului. Demidov! Mâine pleci spre Minsk. Zarobin! Îți mobilizezi trupele la sud, spre Baranovici. Soldații tăi nu trebuie să închidă un ochi, până-i prindem. E clar?

Pazhari nu și-a văzut niciodată ofițerii într-o asemenea stare.

— La Nesvij? bâiguie Glazkov.

— Unde spuneați că ar trebui să instalăm puncte de control? întreabă Demidov.

— Unde să mă duc? întreabă Zarobin confuz.

— Sunteți încă aici? zice Pazhari, în timp ce consultă hărțile zonei. Haideți! Fiecare minut contează!

Colonelul găsește amuzantă ezitarea ofițerilor săi. După ce ies din cort, se uită afară pe furiș și îi vede adunându-se ciopor. În mod normal, nu-i pun la îndoială ordinele, dar acum par agitați și ezitanți. Pazhari știe că nu va dura mult până ce secretul lor va ieși la lumină.

Într-adevăr, odată ordinele puse în aplicare, iar lipsa de sens a urmăririi oaspeților lor timp de mai mult de o săptămână devine evidentă, Zarobin se întoarce la comandantul său cu vești proaspete: una dintre santinelele sale a raportat că doi dintre cei patru fugari au fost văzuți cu o noapte înainte în apropiere de tabără. Au fost organizate patrule de căutare, pentru a-i aduce la Pazhari.

— Și ceilalți doi? întreabă colonelul.

— Așa cum am spus, domnule, santinela a raportat doar doi oameni.

Putem presupune că soldații se simțeau datori doar față de Tatăl și de nepoata lui. Nimănui nu-i pasă de Adamski, chiar dacă a fost un căpitan decorat la vremea lui, și în mod sigur pe nimeni nu doare sufletul de cantorul afon și lacom.

Dacă e să fim sinceri, unii dintre soldați erau de părere că una dintre regulile de aur spune să nu-ți faci de lucru cu Departamentul pentru Ordine și Siguranță Publică. Dacă departamentul cere ca patru oameni să fie predați în mâinile lor, ar face bine să predea patru oameni, chiar cu prețul de a-l trăda pe Breșov. În orice caz, alții credeau că a-l lăsa la greu până și pe unul singur dintre cei patru ar fi echivalentul unui sacrilegiu. Din respect pentru armata țaristă și trupele sale, ar fi mai bine să nu zăbovim asupra argumentelor care tulburau corturile soldaților și care s-au transformat repede în lovituri de pumn, altercații încrâncenate, reglări de conturi și câteva nasuri rupte.

În cele din urmă au ajuns la concluzia că vor preda doi dintre oaspeți și că-i vor salva pe ceilalți doi, deși nu era încă foarte clar unde anume se aflau acum cei doi destinaţi arestului. Nu erau în cortul lui Jijek Breșov și nimeni nu știa unde își petrecuseră întreaga săptămână de după sosirea în tabără.

II

După ce își dă seama că Yoshke și tovarășii lui, conduși de femeia aceea diabolică, l-au tras pe sfoară (cum de fusese în stare să-și piardă întreaga avere din pricina unei ciondăneli matrimoniale?), căpitanul Adamski iese din cort și începe să hoinărească prin noapte, luându-și aerul unuia de-al locului. Numai privind frânghia cu care sunt legate corturile poate spune care dintre ele vor supraviețui vânturilor de toamnă și care vor fi azvârlite direct în Marea Neagră. Corturile freamătă de sforăituri, gemete înfundate, cuvinte frânte și oase trosnite, sunete atât de familiare, încât le-ar putea folosi pentru a compune o simfonie: o bășină de început, urmată de o înjurătură și o piatră aruncată spre bășinos, care-l va nimeri din greșeală pe sforăitor, care, drept răspuns, va urla, furios: „Lăsați-mă să dorm, ticăloșilor!“ Ceilalți îl vor potoli: „Pupa-m-ai în cur!“ Liniștea se lasă repede, după ce o santinelă intră și strigă: „Trezește-te, Igor!“ Igor va lătra ceva drept răspuns „Nu mă trezesc!“, și așa mai departe. Tot acest schimb de replici va fi acompaniat de ochii deschiși și urechile ciulite ale unui soldat care se roagă pentru mântuire, incapabil să doarmă; primul care va fi ucis pe câmpul de luptă.

Dacă ar fi vrut, Adamski ar fi putut găsi cu ușurință un pat liber într-unul dintre corturi. Să se trezească dis-de-dimineață și să se pregătească pentru raport ar fi pentru el cel mai firesc lucru din lume, ar putea conduce chiar el întreaga operațiune. Cunoaște toate procedurile și le-ar putea adapta pentru tinerii răsfățați ai acestei generații. Sunt mult mai vorbăreți, mai înțelegători și mai empatici; cu alte cuvinte, sunt mult mai delicați decât cei din generația lui. În fine. Poate trăi cu rahaturile astea.

Ideea cu viața de armată este că omul se confruntă rar cu lucruri ceva mai existențiale. Urmează un careu de raport? Pregătește-te. Nu sunt careuri? Dormi. Urmează o bătălie? Luptă. Nu e nici o luptă? Dormi. Între ele, soldatul poate mânca și, dacă are ocazia, poate bea, poate juca table și cărți în timpul serii. Adamski știe mult prea bine că-ți poți petrece o viață întreagă în felul acesta, o viață în care încape orice: urechea tăiată a unui prieten, organe genitale mutilate, degerături și trupuri murate în sudoare. La dracu', te poți obișnui până și cu glumele de armată. Iar în timp ce-ți semnezi hârtiile prin care ești lăsat la vatră, îți blestemi libertatea, deoarece te face să simți că anii petrecuți în serviciul militar au fost absurzi și inutili și că nu ai nimic în comun cu cei mai mulți dintre camarazii tăi, nici măcar cu cei pe care îi consideri ca fiind cei mai apropiați prieteni.

Nu, nu și-ar găsi locul într-unul dintre corturile astea. În schimb, ia o jachetă ușoară și o pereche de pantaloni atârnate pe o sfoară, pentru a-și face ieșirea mai simplă, evitând astfel un șir nesfârșit de explicații. În mod necaracteristic pentru el, în noaptea asta preferă să evite încăierările sau scandalurile și să retrăiască vechea lui viață, lipsită de griji. Chiar și numai pentru câteva ore.

Îndepărtându-se de centrul taberei, observă în depărtare un nimb de lumină, probabil un foc de tabără. Se îndreaptă în direcția lui, sperând să găsească acolo băutură și companie, dar, mai presus de toate, ocazia de a o uita pe odioasa aceea de Fanny, care a ras tot ce avea cu o singură lovitură de cuțit. Cine îl va despăgubi pentru pierderea tavernei? Cine îi va returna lui proprietatea? Are până și îndrăzneala de a-l privi cu ochii ei cruzi și sălbatici, fără nici un strop de... Nu! Cu siguranță nu are nevoie de mila ei. La ce te-ai putea aștepta de la o blestemată de evreică? Și totuși, ea nu e ca restul tagmei ei, ea are ceva ce lor le lipsește, sau, mai bine zis, ei îi lipsește ceva ce toți ceilalți au. Dacă i s-ar fi cerut să dea un copil, invocându-se decretul de recrutare, n-ar fi acceptat nici în ruptul capului; ar fi vânat fiecare răpitor de copii în parte și l-ar fi decapitat cu mâna ei.

Pentru numele lui Dumnezeu, numai gândul la ochii ei de lupoaică îi face sângele să fiarbă în vene. N-a mai simțit o asemenea furie de la moartea fratelui său. Ar face bine să-și continue drumul spre lumină, altfel se va întoarce la cort, îi va lua cuțitul și o va lega fedeleș. Mai bine nu. Dacă se pornește, nu-l mai oprește nimic.

Orice soldat cu experiență știe că nimic nu e mai înșelător decât o lumină în noapte. Atâta vreme cât nici un sunet nu vine din direcția flăcării, este aproape imposibil să estimezi distanța la care se află. Te gândești că aproape ai ajuns și te trezești căzând într-un pârâu, sau că mai ai de traversat o colină, și ești convins că e ultima, dar apoi urmează o culme și un canion pe care trebuie să-l treci, după care lumina dispare și nu mai ești sigur dacă a existat cu adevărat sau dacă a fost doar rodul imaginației tale. Adamski alunecă în timp ce-și croiește drum prin întuneric, suduindu-l pe Creator: dacă a vrut întuneric, de ce s-a mai complicat cu luna? Și dacă a vrut o lumină nocturnă, de ce apune luna atât de repede? Orice prost ar fi putut să facă lucrurile mai bine. Mama mă-sii!

Nu te poți învinovăți decât pe tine însuți, spune o voce din capul lui. Ești un prost care repetă iar și iar aceeași greșeală. Ce legătură ai tu cu Yoshke Berkovits? Ce-i datorezi? El a ales să continue să muncească la latrine, până s-a îmbolnăvit. El a ales să rămână credincios comunității care l-a transformat într-un proscris și i-a distrus familia. A crezut că poate prosti o lume întreagă cu scrisorile lui, până a dat de dracu'. Toate trupele lor au fost decimate într-o singură, jalnică bătălie.

Și tu erai la București, în singura ta permisie, când s-a întâmplat totul. De ce te-ai grăbit înapoi, să-l salvezi? De ce ai fost atât de îngrijorat când ai auzit de planul lui Radzețki? Ai călărit timp de cinci zile, fără oprire, hrănindu-te doar cu pâine și ceapă și dormind în șa. După ce alergai atunci? Ce voiai să salvezi? Ce voiai să dovedești? L-ai văzut, lașul, alergând în a patra sau a cincea linie de atac. N-a tras nici măcar un foc de armă. Fugea ca un idiot, nepăsându-i dacă moare sau trăiește.

Iar în clipa în care te-a văzut, a început să plângă ca un prunc. I-ai tras două perechi de palme. Nu mai boci, n-avem timp pentru așa ceva, tâmpitule. Capul la pământ și hai să ieşim din iadul ăsta.

— Pesach, te-a strigat el, cu vocea tremurând.

Și tu i-ai permis. Ca un prost ce eşti, i-ai permis.

Ar fi trebuit să-l azvârli de pe cal și să-l lași la mila trupelor Bashi-Bazouk. Furios, l-ai amenințat cu pumnalul – dacă îți mai spune vreodată Pesach, îi tai limba. Și idiotul ți-a smuls pumnalul și și-a tăiat gura, continuând să bâiguie, cu gura însângerată și gingiile sfârtecate, „Pesach, Pesach".

Nu-ți venea să-ți crezi ochilor. L-ai aruncat de pe cal și l-ai târât pe pământ.

— Prostule! ai strigat. Ce faci?

Idiotul continua să se vaite:

— Pesach, Pesach!

— Pentru ce vrei să trăiești?

— Pesach, Pesach.

— Răspunde-mi, Yoshke!

— Pesach, Pesach!

L-ai cărat până în cel mai apropiat sat, unde a primit îngrijiri. Nu aveai de ales. Gura lui era o fântână de sânge. L-ai lăsat în grija unei familii în schimbul câtorva ruble și ai plecat cât de repede ai putut. Și acum? Aceeași poveste? Fără să te gândeşti de două ori înainte? Își face apariția în taverna ta și sari imediat să-l ajuți. O meriți, Adamski, e numai vina ta!

Adamski presupune că oamenii care stau în jurul focului sunt ofițeri. Probabil au vrut să se elibereze puțin de efortul de a simula verticalitatea, datorie pe care o cară peste tot, asemenea unei greutăți puse pe umerii lor. Presupunerea îi este confirmată de sunetul chicotelilor femeiești. Să aduci prostituate în tabără necesită un anumit grad de putere și resurse, iar dacă ofițerii au vreun avantaj în fața soldaților simpli, atunci acela este solda mult mai mare și oportunitățile care decurg de aici.

Și totuși, e imposibil să vezi pădurea de copaci. Ei bine, de fapt, chiar e o pădure, una deasă, plină de mesteceni subțirei

ca degetul, care se înalță din pământ și zgârie cerul cu unghiile lor ascuțite. Adamski se strecoară prin desiș, în încercarea de a ajunge în luminiș, întrebându-se cum de reușise să zărească focul, de vreme ce trebuise să traverseze hățișul acesta pentru a ajunge la el. Odată ieșit din pădure, nu întâlnește nici ofițeri, nici târfe, doar câțiva soldați și niște localnice care trecuseră întâmplător pe acolo. Spre surprinderea lui, nimeni nu ridică arma și nu-i cere străinului să se identifice. Nici că le-ar fi putut păsa mai puțin dacă e un asasin polonez din mișcarea de rezistență sau un veteran care nu vrea decât să se bucure de o țigară în compania lor.

Trei soldați și cinci femei îl privesc fără nici o expresie. Unul dintre ei, afișând o mustață neîngrijită și obraji nebărbieriți, îl invită să li se alăture.

— Vino încoace, tataie, îi strigă el și, înainte ca Adamski să răspundă, un alt soldat, subțirel ca un greiere, îi întinde o pipă umplută cu un tutun ciudat.

Adamski bănuiește că a fost îndulcit cu opiu, presupunere confirmată de buna dispoziție a grupului. Bărbații nu fac mare caz de femei, iar femeile nu-i resping. Sunt ancorați cu toții într-un golf de automulțumire nețărmurită. Dacă Adamski ar fi fost încă ofițer, i-ar fi aruncat imediat pe toți în temniță. Dar astfel de gânduri nici măcar nu trec prin mințile lor în clipele astea.

Una dintre femei se ridică și se așază din nou, de data aceasta alături de Adamski.

— Ești chiar bătrân, zice ea chicotind, dar, din cine știe ce motiv, el nu se simte jignit. Ai riduri în colțul ochilor.

Îi atinge fața, iar Adamski închide ochii, concentrându-se asupra pipei.

— Povestește-ne, tataie, spune cel de-al treilea soldat – care, judecând după corpolența lui, e probabil bucătar –, ai luptat în Războiul Ruso-Turc?

— Războiul Ruso-Turc? horcăie Adamski. Ce ziceți de dezastrul din Crimeea?

— Crimeea!

Mustăciosul devine dintr-odată atent.

— Bătălia de la Inkerman?

— Inkerman, Balaclava, Sevastopol.

Adamski expiră fumul pe care îl ținuse până atunci în piept.

— Războiul Ruso-Turc a fost joacă de copii, în comparație cu Crimeea.

— Se zice că situația se încinge iarăși în est, spune soldatul-greiere pe un ton nazal. Și noi plecăm pe front, poate chiar luna viitoare. Cine știe ce-o fi acolo. În sfârșit, vom avea parte de acțiune.

— Ce te face să crezi că vei fi trimis pe front? îl întreabă mustăciosul, cu un aer batjocoritor? Ce-o fi acolo? Supă rece de castraveți, dacă ai noroc. Generația noastră e condamnată. Uită-te la bătrânul ăsta. Un singur soldat, două războaie. Dar noi? Noi curățăm puști cât e ziua de lungă. Povestește-ne, tataie, continuă el, povestește-ne despre britanici. Chiar sunt țintași atât de buni precum se zice? E adevărat că nu plâng la înmormântări? I-ai înfruntat față în față?

— Da, zice Adamski, aș putea zice că da. Adică, nu le puteai vedea fețele, dar...

Deodată, tânăra care șade alături de Adamski își așază capul pe umărul lui și-și întinde picioarele. Fusese pe cale să le povestească despre cum sfârtecau vintrele dușmanului, dar acum se răzgândește, deoarece se uită la admiratorul său, cu treizeci de ani mai tânăr, în timp ce femeia se agață de el, deși gestul ei nu e unul seducător, ci mai curând o cerere de protecție.

— Ei bine? îl îndeamnă bărbatul rotund ca o bilă.

— Ce rang ai? întreabă mustăciosul. Sergent?

— Da, minte Adamski, în rezervă.

— În rezervă, spune greierul. *Ești* un tataie.

Adamski nu zice nimic.

În clipa în care femeia de lângă el închide ochii, Adamski îi observă trăsăturile ciudate ale feței. Dinții îi sunt distanțați,

iar buzele îi sunt umflate. Are ochii ciudat de înguști, iar nasul îi e turtit, precum cel al unul buldog. Se întreabă dacă nu cumva suferă de vreo boală, fizică sau psihică. Gândul acesta nu-i produce nici milă, nici repulsie. Îi mângâie părul fin și închide și el ochii. Fața îi e încălzită de flăcările focului, iar oboseala îi relaxează corpul încordat. După un timp, o vede pe Ada – a hotărât că acesta e numele ei – gătindu-i cina și așteptându-l în casa lor, în timp ce el se întoarce de la câmp, cărând o furcă. Deodată izbucnește în râs, dar nu e sigur dacă aceasta e expresia unei explozii spontane de fericire sau a unui moment de autoironie, datorat faptului că a ales să fie un țăran, și nu un prinț, chiar și în fanteziile lui.

Cât timp a petrecut alături de acest grup? Cine știe? Nopțile se îngânau cu zilele, iar sânii Adei erau moi și primitori. Un lucru e clar: pipa nu era plină cu tutun; altfel i-ar fi imposibil să-și explice reveriile sălbatice și faptul că se trezește într-o dimineață pe un pat de paie, într-un cort nu departe de tabără. Probabil că prietenii lui și-au încheiat permisia de o săptămână, l-au târât afară din pădure și l-au abandonat aici, iar el habar nu are unde se află. Sau poate că săptămâna asta, de la un capăt la altul, nu a fost decât un vis frumos, iar Ada, asemenea nimbului îndepărtat de lumină din mijlocul beznei, nu a fost decât o plăsmuire a minții lui. Indiferent ce s-ar fi întâmplat, acum se simte ca și cum s-ar fi rostogolit de pe vârful unui munte direct într-o mlaștină tulbure. Amintirea Adei îi stârnește impulsuri de dorință în tot corpul, vii și intense, deși nu-și poate da seama dacă a fost aievea sau doar o închipuire.

N-a simțit niciodată așa ceva pentru o femeie. De fapt, nu i-a păsat niciodată prea mult de femei. În anii de armată, la fel ca în ultima vreme, în care a fost proprietar de tavernă, femeile n-au fost niciodată decât un mijloc de a-și satisface nevoile – târfe plătite, un accesoriu pentru domolirea dorințelor carnale. Ca să fim sinceri, n-a simțit niciodată că ar avea nevoie de altceva ce ar putea veni de la ele. Indiferent cât de mult s-ar strădui, vederea unei femei nu reușește să-i stârnească decât

două reacţii: atracţie sau repulsie. Dar, dintre toate, femeia aceasta inocentă şi neatrăgătoare, care şi-a lipit capul de umărul lui, căutând protecţie, în ciuda faptului că nici măcar nu-i știa numele, l-a făcut să se deschidă spre o posibilitate pe care nici măcar nu o poate defini.

Şi mai e ceva. Adamski simte că, înainte de a pleca în căutarea ei, trebuie să se întoarcă la cortul lui Yoshke şi să pună capăt acelei poveşti; asta dacă vor mai fi fiind acolo și nu-l vor fi lăsat să tragă ponoasele de unul singur.

Își amintește destul de ușor drumul spre cort. Simţurile lui, chiar dacă puțin încețoșate, sunt încă îndeajuns de ascuțite încât să-l conducă în direcţia potrivită. Se pierde în mulțimea de soldați, grație uniformei împrumutate. Nimeni n-ar crede că e un căpitan în rezervă. Găseşte cortul şi intră cu mare grijă, ridicând partea din spate a pânzei. Deşi recunoaşte imediat privirea războinică din ochii lui Fanny, nu simte furia pe care i-o stârneşte de obicei prezenţa ei. Nu-i pasă dacă e suspicioasă ori dacă are de gând să folosească dragonul de oțel, adormit pe coapsa ei. A terminat-o cu ea.

Traversează cortul, dar se opreşte repede, la vederea lui Yoshke, care stă întins pe pat, asemenea unui cadavru. Ce a făcut toată săptămâna? S-a scăldat în autocompătimire? Un bărbat de dimensiunile lui, culcat pe burtă asemenea unui sac de cartofi, pus la pământ de înfrângerile suferite în copilărie, victima propriilor alegeri nefericite. Adamski îi surprinde pe toți, în clipa în care se așază pe marginea patului lui Yoshke. Yoshke nu se clinteşte. Umărul rănit al lui Adamski tremură, iar el şopteşte:

— Yoshke, eu sunt.

Revenindu-şi ca prin magie, Yoshke se întoarce, cu ochii scânteind către prietenul său.

— Pesach?

Adamski îl cercetează cu răceală: barbă ciufulită, ochi năuciți. Gura mutilată a lui Yoshke tremură.

— Gata, Yoshke, șoptește Adamski. S-a terminat. Plec.

Seninătatea netulburată care cuprinde treptat fața lui Berkovits îi spune lui Adamski că Jijek înțelege perfect ce-i spune: indiferent ce s-ar întâmpla, aceasta este ultima dată când se mai văd unul pe celălalt. Adamski nu va mai veni să-l salveze. Povestea lor a ajuns la final. Nu va exista nici un fel de reconciliere.

— Asta a fost, spune Adamski și întinde brațul spre Yoshke, care s-a întors din nou cu spatele, cu ochii scânteietori și umezi.

— Fă cum vrei, zice el și privește în altă parte.

— Patrick Adamski, nu pleci nicăieri, zice Fanny pe un ton sfidător. Dacă te prind, vom fi cu toții responsabili.

— Responsabili? explodează el, încălcându-și jurământul de o ignora, incapabil să-i tolereze obrăznicia. Ce știi tu despre responsabilitate? Mucoasă răsfățată ce ești! Întorci pe dos un întreg imperiu pentru o poveste idioată de dragoste, distrugi în drumul tău viețile celorlalți – asta numești tu dreptate? Nu-mi ține mie prelegeri despre responsabilitate!

Se răsucește pe călcâie, gata să plece.

— Am spus că nu pleci nicăieri, zice din nou Fanny.

Incapabil să se mai abțină, Adamski se întinde spre ea și îi cuprinde brațul stâng, înainte de a apuca să ia cuțitul legat de coapsă. Împingând-o în pânza cortului, îi mârâie în față:

— Nu mai ești chiar o eroină fără cuțitul ăla al tău, nu-i așa? Aș putea să te zdrobesc ca pe o muscă, înțelegi? Nu-mi spui tu mie ce am și ce nu am voie să fac. Am terminat-o cu voi toți!

Își vâră mâna sub fustele ei și scoate cuțitul. Atingerea pulpei ei îl excită. Se așteaptă să vadă teroare în ochii ei, dar e întâmpinat cu un zâmbet care aproape că-l invită. Ei pur și simplu nu-i vine să creadă că e capabil să meargă atât de departe. Lui Adamski i-ar plăcea să-i demonstreze contrariul, dar pur și simplu nu o poate răni. Știe foarte bine că face o greșeală, că va plăti mai târziu pentru slăbiciunea lui, dar nu reușește să-și întețească strânsoarea.

— Pesach! strigă Jijek.

— Cât tupeu ai să-mi spui Pesach, ticălos nenorocit ce ești! urlă Adamski, în timp ce îndreaptă cuțitul spre Jijek, care stă acum în picioare, lângă el, înfruntându-l.

În ciuda înălțimii considerabile a lui Jijek, Adamski știe că adevăratul pericol din cameră e tot femeia. Își înfige mâna în grumazul ei și nu o scapă din ochi. Toți cei care au lăsat cât de cât garda jos în preajma lui Fanny au sfârșit cu gâturile tăiate.

Apoi, fără nici un avertisment, pumnul de fier al lui Jijek aterizează drept în falca lui Adamski. Acesta din urmă, care știe totul despre bătaie, își dă seama că nu există apărare în fața unui asemenea pumn și că, dacă încearcă să lovească înapoi și să rămână în picioare, mâna lui liberă nu va lovi decât aerul și va sfârși prăbușit la pământ. Bazându-se pe experiență, se întoarce spre adversarul său și se năpustește asupra lui Jijek, gata să-l sfâșie în bucăți cu dinții și unghiile.

Se rostogolesc pe pământ, încleștați. Pielea lui Adamski e sfâșiată, Jijek îl lovește în coaste și amândoi încearcă să se lase unul pe celălalt într-o stare de inconștiență.

Apoi Fanny reușește să apuce cuțitul scăpat de Adamski și-l ține deasupra cefei căpitanului.

— Nu! zice Jijek, abia respirând. Nu te băga în asta.

Slăbește strânsoarea din jurul grumazului lui Adamski.

Căpitanul cedează și el și rămân amândoi la pământ, într-o încâlceală de organe și mădulare, asudând și clocotind de furie.

— Deci ai hotărât să te trezești, în cele din urmă, nu-i așa? gâfâie Adamski. Ai dormit vreme de patruzeci de ani. E cam târziu să începi să lupți acum, nu crezi?

Jijek nu răspunde. Trupul îi e lovit și rănit. Respirația lui întretăiată abia dacă aduce destul oxigen în corpul suferind.

— Ai auzit ce tocmai ți-am spus? întreabă Adamski.

Jijek îl privește, fără să scoată o vorbă.

— Gata, asta a fost, zice Adamski. S-a terminat. Plec. Dacă-ți mai văd vreodată mutra, nu vei mai fi pentru mine decât un străin.

Jijek închide ochii, ca și cum un spasm plăcut i-ar fi traversat corpul, iar Adamski, așteptându-se la și mai multă rezistență, descoperă că nu mai are cu cine să se certe.

— Ar fi trebuit să te las să mori, zice Adamski exasperat, în timp ce se ridică în picioare. Pentru prima dată după ani de zile, de pe vremea când erau copii, de fapt, Adamski vede un zâmbet larg întinzându-se pe fața adversarului său.

— Asta vrei? Să mori? întreabă Adamski. Putem aranja foarte simplu.

Adamski ia o pătură și începe să arunce în ea câteva cutii de conserve împrăștiate prin cort. Apucă una dintre sticlele golite de lângă patul gol al lui Shleiml Cantorul și o umple cu apă. Îl caută din priviri, ignorându-i pe Fanny și pe Jijek, după care se îndreaptă spre ieșire, dar, chiar în clipa în care se pregătește să iasă din cort, se trezește întâmpinat de cinci santinele, care au ordin să-i conducă de urgență pe Adamski și pe Cantor la cartierul general.

— N-am nici o legătură cu ei! protestează Adamski, arătând cu degetul spre Fanny și Jijek, dar i se spune să lase jos tot ce luase cu el.

— Excelent, zice ofițerul N-am venit pentru ei.

— Mă arestați?

Adamski e livid.

— Ei sunt de vină... eu doar am ajuns aici cu ei.

— Nu-mi pasă cine a ajuns aici cu cine. Am primit ordine clare și am de gând să le duc la îndeplinire. Apropo, unde este cel de-al patrulea, cel căruia i se spune Cantorul? L-a văzut careva în ultima vreme?

III

Întrebarea comandantului santinelelor captează perfect situația în care se află Cantorul în acest moment. Într-adevăr, va mai trece o săptămână înainte de a da de urma lui. Nu vă faceți griji, va fi încă în viață. Dar simplul fapt că cineva îl

caută, că cineva e interesat de soarta lui poate fi explicat prin însăși sosirea lui în tabăra militară, unde s-a bucurat de o viață cum nu mai trăise niciodată. De fapt, contează pentru cineva dacă e sau nu prin preajmă.

Totul a început, desigur, cu somptuosul banchet de care s-a bucurat în ziua sosirii lor. După ce ingerase mai mult de o jumătate de kilogram de carne la conservă (cașer, desigur, sau cel puțin așa susțineau soldații care o aduseseră), o franzelă întreagă și trei sticle de vin (tot cașer, după cum fusese asigurat), cantorul s-a cufundat, fără voia lui, într-un somn adânc. Apoi, ghiftuindu-se peste măsură, fusese nevoit să se trezească în mijlocul nopții și să se grăbească să răspundă chemărilor blestemate ale corpului.

Dar apoi, ceva îl tulbura pe Shleiml Cantorul, împiedicându-l să adoarmă din nou. La început a crezut că era vorba despre unul dintre gândurile acelea sinistre care pun stăpânire pe el din când în când, fără nici un fel de avertisment; un nor întunecat, neîncărcat de ploaie, care-l înfășoară în tristețe și îi blochează lacrimile. O zbatere ușoară în stomac, în orice caz, îl anunța că foamea tocmai se întorsese și că senzația aceea de greutate în stomac nu era decât lovitura unui apetit embrionar.

În opinia cantorului, apetitul era o creatură mititică care sălășluia în burta lui, având capacitatea de a căpăta dimensiuni monstruoase pe neașteptate și de a-l secătui de putere. Obișnuit cu aceste sarcini, asculta pulsațiile fătului cu un amestec de plăcere și durere. Dacă i s-ar oferi măcar jumătate de șansă, ar fi în stare să ofere detalii despre fiecare masă care i-a liniștit vreodată stomacul, cu atât mai mult, dacă a fost alcătuită din mai multe feluri de mâncare. În aceste ultim caz, era suficientă simpla amintire a lor, pentru a se simți din nou plin, chiar și la zile întregi după eveniment.

Așa cum se întâmplă, cina din seara precedentă – bogată, abundentă, recompensa lui pentru faptul că-l escortase pe Tatăl (cine e totuși Tatăl ăsta? Habar nu are) – l-a lăsat înfometat și însetat, iar acum nu are deloc chef să facă față unei noi lungi

gestaţii. În armată, se gândeşte el, pare că există recompense imediate, iar dacă îşi joacă bine cărţile, astfel de mese ar putea deveni o rutină.

După o vreme, dă peste un grup de jucători de cărţi adunaţi într-unul dintre corturi şi se oferă să li se alăture. Ei îl întâmpină cordial, iar el începe de la presupunerea – douăzeci de copeici runda – că este un joc amical. Chiar şi aşa, asta nu-l opreşte de la a acumula pierderi ameţitoare, iar curând se află în capul listei datornicilor, cu o datorie de cinci ruble. Din cine ştie ce motiv, noii lui prieteni se amuză din pricina pierderilor lui şi nu cer să fie plătiţi imediat. Din contră. Îi dau să bea cvas şi să mănânce cârnaţi de vită (caşer, să ne înţelegem) şi râd de se prăpădesc, indiferent ce face sau ce spune.

— Câştig! declară Shleiml Cantorul, fluturând cea mai slabă mână de la masă, iar jucătorii râd, ţinându-se cu mâinile de burtă.

— Mă ridic! anunţă el mândru, cu pălăria lui amuzantă, iar unul dintre soldaţi sparge o sticlă de un stâlp al cortului, pentru a se putea opri din râs.

— A mai rămas ceva de mâncare? întreabă scobitoarea, după ce a dat pe gât douăzeci de cârnaţi, iar gazdele lui hohotesc isteric.

Când vine momentul să-şi ia la revedere, soldaţii lasă lângă el zece puşti, una peste alta, într-o grămadă, şi îi cer să le ungă pe toate până în zori. Cantorul acceptă cu dragă inimă, surprins de faptul că asta îi va şterge datoria. Cele mai multe dintre nopţile în care e părăsit de noroc se sfârşesc cu o bumbăceală, dar acum nasul îi e la locul lui, coastele îi sunt întregi, iar sufletul îi e împlinit.

Ce ştie Shleiml Cantorul despre puşti? Nu prea multe. Pare să-mi amintească totuşi că, dacă trăgaciul e apăsat la un capăt, cineva moare la capătul celălalt. Cu toate astea, dacă poate să-şi plătească datoria curăţând armele, în loc să se aleagă cu faţa făcută terci, atunci armata se dovedeşte a fi un loc mult mai atrăgător decât îşi imaginase. Încă din copilărie, a călătorit fără

întrerupere, scăpând la mustață de viața în orfelinat. Cine ar fi crezut că mâncarea unui copil poate fi raționalizată? Tot ce le serveau acolo era o felie de pâine pe zi, puțină brânză și supă de legume fără legume. Oscilarea între foamete și lăcomie în lumea de afară e mai bună decât înfometarea într-un așa-zis azil pentru copii.

Stilul de viață ales de Shleiml se împletește cu norocul. E greu să prezici comportamentul oamenilor. Odată, în tinerețe, a întâlnit o femeie morocănoasă, care îl boscorodea tot timpul, iar el nici măcar nu apuca să deschidă gura:

— Un flăcău de vârsta ta, de ce nu te duci la muncă? Pierde-vară! O să fii cantor doar în visele tale. Uită-te la copiii mei, trag de găleți de dimineața până seara.

Prelegerea era urmată de scoaterea unui pantof de te miri unde, care-l rata la mustață. În timp ce dădea să plece, dezamăgit, ea a intrat înapoi în casă, doar pentru a se întoarce cu o tavă plină de bunătăţi: ciorbă de varză și borș cald, carne cu *katoshkes* și prăjiturele *lekach*. Imaginați-vă. Altă dată, a întâlnit o mamă milostivă, care a ieșit din casă picurând vorbe mieroase:

— Înțeleg, cum aș putea să nu înțeleg? Nimeni nu e orfan, dragul meu, cu toții avem un tată în ceruri. Nimic din ce ți se întâmplă nu e din vina ta. Intră, casa noastră este și casa ta, vino și ia masa cu noi, e un *mitzvah*.

Dar, în timp ce le punea copiilor ei gulaș dintr-o oală, lui i-a dat un morcov palid și ofilit, care arăta precum degetul unui cadavru. La urma urmei, nimeni nu trebuie să umple stomacul unui cerșetor cu mai mult decât poate duce. Femeia nu-şi putea asuma responsabilitatea pentru moartea unui *tzaddik*.

Dar salvarea lui Shleiml Cantorul a venit mereu din surse nebănuite și a înțeles că nu trebuie să dispere niciodată. Cele mai pline de triumf momente ale sale au venit exact în clipa în care era convins că nu-l mai așteptau decât înfrângerea și umilinţa. De aceea acceptă să curețe armele, sperând că asta îi va aduce și alte recompense. De data asta, în schimb, se gândește

că norocul lui nu mai e o simplă chestiune care ține de hazard, ci finalitatea perfect logică a unui întreg proces. Pe de o parte, a pariat și s-a ospătat pe spezele gazdelor sale. Pe de altă parte, n-a plătit pentru absolut nimic. E cât se poate de firesc să i se ceară ceva în schimb și e la fel de firesc ca misiunea lui, având în vedere faptul că se află printre soldați, să aibă de-a face cu armele, că doar nu cu florile. În timp ce lustruiește țeava unei puști, cantorul se întreabă dacă nu cumva acesta e genul de ordine și disciplină de care viața lui are cu disperare nevoie. Dacă tot ce trebuie să facă e să curețe câteva țevi de oțel în schimbul conservelor de carne – cașer, desigur –, atunci s-ar înrola bucuros în armata țaristă. Cu cât mai repede, cu atât mai bine!

A doua zi dimineață, le aduce la cunoștință membrilor grupului din seara precedentă, pe jumătate adormiți acum și, în mod limpede, mult mai puțin primitori, planurile lui, dar aceștia îl trimit să le pregătească cănile cu cafea. Dornic să-și dovedească devotamentul, el se supune, pomenind din nou despre dorința lui de a se înrola, în timp ce le servește fiertura.

— Eu sunt total de acord, strigă unul dintre soldați. Poate să-l înlocuiască pe Oleg.

— Ce idee bună! îi țin ceilalți isonul. Să-l înlocuiască pe Oleg!

Cantorul întreabă dacă a-l înlocui pe Oleg presupune și ceva mâncare și băutură, și toată lumea îl asigură că, începând din clipa aceea, mâncarea și băutura vor fi cele mai mici probleme ale sale.

E greu de descris ce se întâmplă cu un om în clipa în care cele mai mari probleme ale sale devin cele mai mici probleme. În primul rând, e copleșit de bucurie. În al doilea rând, dispare pur și simplu miezul ființei lui, viața lui ia o întorsătură complet nouă. Dacă nu mai este nevoit să scormonească după mâncare, ce ar trebui să facă în schimb?

— Haideți! zice un alt soldat. Să-l înlocuim pe Oleg!

— Să iau ceva cu mine? întreabă cantorul.

— Ce ai? întreabă soldatul.

— Nimic.

— Și atunci ce vei lua cu tine?

Într-adevăr, logica militară a acestui soldat e imbatabilă. Îi va lua o vreme lui Shleiml până să o stăpânească și el.

Drumul e lung, iar soarele e orbitor. Cine știa că postul lui Oleg nu e de fapt în tabără, ci între două culmi abrupte? Desigur, cantorul rămâne în urma soldatului cu mers sigur din fața lui. Când ajung la destinația lor din trecătoare, se dovedește că Oleg e de fapt Dimitri, un carabinier trimis să păzească flancul estic al taberei, iar adevăratul Oleg, află Shleiml, a fost mâncat de lupi, chiar în timp ce se afla în acest post.

— Glumesc, spune râzând însoțitorul lui, e doar o glumă.

— S-a întâmplat demult, spune Dimitri pe un ton liniștitor. Pe mine mă verifică cineva o dată la două zile.

— O dată la două zile?

Cantorul e îngrijorat.

— Și ce se întâmplă dacă...

— Vezi lada aia? întreabă soldatul, arătând spre o cutie mare. Ai putea hrăni jumătate din armată cu ce se află înăuntru. Poți mânca oricât de mult vrei.

Cantorul deschide lada, alungă câteva muște și începe s-o jefuiască de bogății. Dacă Dumnezeu ar fi plămădit pâine din țărână și nu ar fi adus-o la gura lui Shleiml, ar fi fost suficient. Dacă ar fi adus-o la gura lui, dar nu ar fi aruncat și niște carne din conservă, și sardine, și biscuiți, și niște legume oarecum proaspete, și patru sticle de băutură, ar fi fost suficient. Dacă ar fi aruncat și carne din conservă, și sardine, și biscuiți, și legume oarecum proaspete, și patru sticle de băutură, dar nu i-ar fi lăsat și un cort mititel, în care să-și întindă oasele, ar fi fost suficient. Dacă i-ar fi lăsat un cort mititel, în care să-și întindă oasele, dar nu și o grămadă de paie pe care să se așeze, tot ar fi fost suficient. Dacă ar fi fost și un pat de paie, fără o pernă veche, din pene, ar fi fost suficient.

Poate cineva înțelege pe deplin exaltarea Cantorului Shleiml? Îl va înlocui bucuros pe Oleg.

— Puteți avea încredere în mine, exclamă el, ducându-și o mână la pălăria ridicolă pe care o poartă pe cap. Să trăiți! adaugă el, pentru siguranță, iar cei doi soldați râd de se prăpădesc.

După schimbarea gărzii, Dimitri îngenunchează și își face de câteva ori semnul crucii. Până și cantorul înțelege din gestul lui că postul e unul periculos și că șansele de supraviețuire în locul acesta sunt invers proporționale cu perioada de timp petrecută aici. Dacă își amintesc de tine o dată la două zile, poți ieși relativ nevătămat din toată povestea. Dar, dacă te uită, un schimb de două săptămâni întregi, care include vizite aproape zilnice ale bandelor de bandiți și ale haitelor de lupi, aruncă în aer orice șansă de supraviețuire. Dimitri, din câte iese la iveală, a petrecut aici patru zile. Faptul că n-a fost măcelărit de țigani, polonezi sau turci sau că n-a fost mâncat de lupi e cu adevărat înduioșător.

Dimitri și celălalt soldat încep să se îndepărteze de postul lui Oleg.

— Nu uita, o ai și pe Olga, îi strigă Dimitri peste umăr, arătând cu degetul spre o sperietoare de ciori, cu pălărie de paie.

Cantorul e impresionat de torsul ei lat din prelată și de brațele făcute din scânduri, una fiind jumătate cât cealaltă.

— Mă bucur să te cunosc, Olga!

E fericit să afle că are companie. Strângându-i mâna, îi propune:

— Vrei să luăm cina împreună?

IV

În timp ce Adamski e târât afară din cort de către soldați, Tatăl se repede după ei, urmat îndeaproape de Fanny.

— Nu! strigă el.

Un întreg pluton își pleacă fruntea când răsună vocea pe care și-a dorit atât de mult timp s-o audă. Soldații știu prea bine că singurul mod de a-l salva pe Tatăl din mâinile Departamentului pentru Ordine și Siguranță Publică este să-l țină

legat fedeleș și cu un căluș în gură, și totuși nimeni nu îndrăznește s-o facă, deși sunt dureros de conștienți că ezitarea lor îl expune pe sfânt unui mare pericol.

Trei dintre cei patru fugari sunt aduși în fața colonelului Pazhari. Cel de-al patrulea, cea mai simplă pradă dintre toți, este singurul care nu poate fi găsit. Din câte își poate da seama Pazhari, acest personaj este mai curând unul ostentativ: un bărbat uscățiv, ciudat, cu barba neîngrijită și perciuni, un *żyd* cât se poate de *żyd*.

— Căutați-l, ordonă Pazhari. Trebuie să fie undeva în tabără.

Pazhari nici că ar fi putut avea mai multă dreptate, deși există un detaliu care i-a scăpat, iar soldații care l-au trimis pe Cantor să-l înlocuiască pe Oleg decid să țină lucrul acesta pentru ei. Când sosește ordinul de arest pentru cel de-al patrulea suspect, fără să se gândească la asta și fără să se înțeleagă între ei, se prefac că nu știu absolut nimic despre cantor. Când mesagerul a ajuns cu ordinul la cortul lor, l-au măsurat din priviri și au ridicat din umeri, luați prin surprindere de mandat în sine, ca să nu mai spunem de posibilitatea de a descoperi un *żyd* în cortul lor.

După plecarea lui, și-au dat seama de gravitatea faptelor lor. De ce riscaseră totul de dragul unei epave umane? Dacă adevărul ieșea la lumină, unul dintre ei, dacă nu chiar toți, aveau să plătească amarnic. Pentru numele lui Dumnezeu, ar putea ajunge chiar în fața tribunalului militar. Cu toate astea, din cine știe ce motiv, au ales să nu-l toarne, ca și cum cantorul – un *żyd* orfan și un nomad nesătul – ar fi fost unul dintre ei. Imaginați-vă!

În orice caz, în timp ce colonelul se întoarce spre suspecții recuperați, se întreabă ce s-o fi întâmplat cu prietenul lor, deoarece nici unul dintre cei trei nu are alură de criminal. Femeia e într-adevăr neobișnuită, privindu-l drept în ochi, fără teamă. Ce caută oare? Nu știe, dar, chiar dacă pune ceva la cale, figura ei palidă, obosită și vlăguită îl asigură că nu va merge prea departe. Țărâna de pe drumuri și praful de pușcă

ars i-au colorat părul blond în gri, pe sub basmaua pe care o poartă pe cap, iar tenul îi seamănă cu o frunză înnegrită de varză. Fragilitatea și încordarea ei, precum și faptul că e neînarmată, fac să-i fie greu să creadă că pumnii ei ar putea reprezenta vreun pericol.

Zdrahonul care stă lângă ea, în schimb, e un gigant. În ciuda vârstei – cincizeci și cinci, poate șaizeci? –, Pazhari ar prefera să-l vadă încătușat, mai ales din pricina cicatricei de la gură, care trădează experiență pe câmpul de luptă. Dar silueta lui impozantă e îmblânzită, în orice caz, de comportamentul lui înfricoșat, care-l face pe colonel să se îndoiască profund de faptul că trupul acesta masiv ar putea lua parte la un asalt mortal. Bărbatul e taciturn, introvertit, cu privirile ațintite în pământ. Coconul acesta nu va adăposti niciodată un fluture cu aripi de fier.

Cel de-al treilea suspect își spune căpitanul Adamski și nu se oprește din a bâigui ceva despre cel de-al 3-lea Regiment, Divizia a 5-a, Armata a 11-a, din care pretinde că a făcut parte. Dar ce vede Pazhari, în orice caz, e un pitic îmbrăcat în uniformă militară, un gnom care se împăunează cu perciuni de proxenet, un personaj de genul celor pe care le vezi ieșind în zorii zilei din taverne, pentru a hoinări pe străzi asemenea unei găini fără cap, făcându-te să te întrebi: „Chiar îmi sacrific viața pentru asta?“

Dacă este cu adevărat căpitan, nu are cum s-o dovedească. Nu are documente, iar în clipa aceasta cuvântul lui nu valorează nici cât o ceapă degerată.

— De ce nu sunt încătușați? îl întreabă Pazhari pe comandantul garnizoanei.

— Domnule... ezită soldatul. Nu-l putem încătușa pe Tatăl. Este oaspetele nostru.

— Tatăl? întreabă Pazhari. Al cui tată?

Gardianul-șef nu răspunde, stânjenit.

— El este Tatăl, spune Zarobin.

Pazhari e iritat de reverența pe care o manifestă Zarobin față de acest bărbat, dar apoi, pe neașteptate, înțelege ce încearcă să-i transmită.

— Care din ei? întreabă el uluit, ghicind înainte ca Glazkov să i-l indice cu degetul.

— Iar aceasta este nepoata lui, adaugă Demidov.

— Cât despre ăsta, zice Zarobin, arătând spre Adamski, nimeni nu știe ce caută aici.

— Sunt căpitanul Adamski, Regimentul 3, Divizia a 5-a, Armata a 11-a.

— Ești arestat, Pazhari pe un ton glacial.

Deși arestarea neașteptată a afectat în mod indubitabil judecata limpede a lui Adamski, poate estima în continuare distanța dintre pumnul său și fața colonelului, așa încât îi trimite o lovitură fulgerătoare direct în bărbie.

Căpitanul a învățat în timp că pumnii în plină figură pot avea diverse consecințe. Poți rupe o falcă, poți sparge o arcadă, poți scoate dinți cuiva, unul câte unul... Dar o singură lovitură în bărbie va face mult mai mult. Și, într-adevăr, colonelul Pazhari se prăbușește la pământ, moment în care Adamski fuge afară din cort cu viteza unui demon.

Dacă cineva ar dori să evalueze care sunt șansele ca el să evadeze din tabără, ei bine, s-ar putea concentra asupra câtorva lucruri: un veteran trecut bine de prima tinerețe, care a sărbătorit deja cincizeci și șase de primăveri, evadează din pavilionul foarte bine păzit al comandantului. În spatele cercului format din corturile ofițerilor, zeci de mii de soldați își urmează rutina de dimineață, cu armele pregătite. Următorul cerc e alcătuit din mii de călăreți neînfricați, așteptând alături de caii lor zdraveni și bine hrăniți. Și, cu toate acestea, omul nostru a crezut că e o idee bună să încerce să străpungă această linie defensivă.

Există totuși un avantaj pe care Adamski l-a avut întotdeauna. Cei mai mulți dintre soldații din jurul lui habar nu au ce înseamnă de fapt o luptă. Desigur, se luptă unii cu alții în timpul antrenamentelor, trag la țintă și sar peste obstacole,

călare pe caii lor, asemenea unor nobili englezi. Dar nu trebuie decât să le ronțăi o ureche, și îi vezi deja la pământ, târându-se în căutarea ei.

Adamski se întrece pe sine. Trece pe lângă santinele, traversează cercul ofițerilor, înțeapă cincisprezece ochi (dintre care doi aparțin aceluiași ofițer), zdrobește șapte nasuri (lăsând un bărbat aproape fără nas), smulge douăzeci și una de urechi (trei dintre ele sunt găsite repede, în ciuda faptului că proprietarii lor de drept nu le pot recunoaște), iar o sută douăzeci de gloanțe, câte două pentru fiecare an al lui Adamski (căpitanul le-a numărat pe toate), îl ratează pe omul pe care Pazhari îl socotise un pitic și un proxenet.

De ce eșuează totuși tentativa de evadare? Cum se întâmplă de obicei cu Adamski, de vină e temperamentul lui. Dacă s-ar fi folosit de iadul pe care l-a dezlănțuit pentru a scăpa și de ultima santinelă, făcându-se nevăzut pe spinarea unui mânz, poate ar fi reușit să ajungă la Ada, tânăra alături de care vrea să-și întemeieze un viitor. Dar Adamski nu se poate abține și atacă fiecare ureche care-i iese în cale, iar în cele din urmă, o ceată de bărbați înarmați și furioși reușește să-l pună la pământ.

Acum e înconjurat de zeci de soldați, cu toții știind deja de ce e capabil, iar simpla lui prezență îi face să-și atingă nasurile și urechile, pentru a se asigura că sunt încă la locul lor. Exuberant, Adamski se ridică în genunchi, își face de patru ori semnul crucii și întinde mâinile, în așteptarea lanțurilor.

Legat și lovit, căpitanul e târât înapoi în tabăra comandantului adjunct. La urma urmei, nu există dovadă mai mare de curaj și viclenie în luptă decât să ataci un soldat înlănțuit. Pazhari și-a revenit între timp după lovitura primită în bărbie, chiar dacă e încă amețit și-și simte limba amorțită, iar Adamski stă lângă el, mârâind și scuipând sânge. Jijek și Fanny încremenesc la vederea trupului lui însângerat. Pazhari se apleacă, pentru a se uita mai bine la chipul lui.

— De ce? îl întreabă colonelul pe Adamski.

— De ce nu? răspunde căpitanul.

Pazhari îi respectă răspunsul onest, dar nu poate trece cu vederea cele întâmplate.

— Luați-l, le ordonă el santinelelor. Vreau să fie păzit de trei oameni, chiar și când se pișă. Și acum voi! zice, întorcându-se către Fanny și Jijek. Voi veniți cu mine.

V

În interiorul cortului lui Mișenkov există o mică porțiune izolată, pe care generalul o numește „birou", în timp ce subordonații lui preferă să-i spună „bordel". Mișenkov și-a organizat biroul în așa fel încât să-și poată răsplăti amicii de rang înalt, răsfățându-i cu cele mai fine distracții pe care le poate oferi o viață modernă. În ciuda decorului cazon, a reușit să amenajeze acolo un salon de invidiat.

Dincolo de pânza de la intrare, pe oaspeți îi așteaptă o lume complet nouă, un spațiu pictat în culori aprinse, parfumat cu esențe rare și decorat cu mătăsuri. O canapea capitonată cu catifea verde e așezată în fața unui balansoar de stejar plin de perne, iar pe o măsuță asiatică de cafea, așezată în centrul încăperii, se află o tablă de șah, ale cărei piese sunt sculptate în dinți de focă, în timp ce într-o găleată cu gheață se vede o sticlă de votcă fină Wyborowa, acompaniată de un butoi de rom englezesc și o cutie de țigări franțuzești. Pe un raft sunt stivuite operele lui Racine și Molière, iar un platou plin de caviar, pește, ouă de prepeliță, bucăți de vită și fructe exotice – cum de reușește Mișenkov să facă rost de fructe exotice? – te îndeamnă să te afunzi în pernele canapelei și să te îndopi până uiți de tine.

În mod normal, Pazhari n-ar îndrăzni să pună piciorul în biroul lui Mișenkov în absența comandantului, dar acum îi invită pe distinșii săi oaspeți să intre și să ia loc pe sofa. Dacă guvernatorul, sau chiar țarul însuși, ar fi fost acolo, Pazhari n-ar fi avut îndrăzneala de a-i primi într-un cort prăfuit și nu

le-ar fi servit niciodată ceai călduț cu pesmeți învechiți. La fel de mult își dorește să-l bucure pe Tatăl cu tot ce are mai bun. Comandantul adjunct al taberei le oferă lui Jijek și Fanny câte un pahar de Wyborowa, chiar dacă el însuși nu a pus niciodată pe limbă o astfel de băutură. Amândoi refuză, dar Jijek se uită cu ochi dulci la butoiul de rom, și colonelul știe imediat ce are de făcut. Jijek golește cana și o întinde, să-i fie umplută din nou. Pazhari zâmbește pentru sine și-l servește fără să clipească.

Asemenea tuturor celorlalți, și Pazhari cunoaște o versiune a poveștii Tatălui, deși cu siguranță nu știe atât de multe detalii ca Ignat Șepkin. Generozitatea pe care Pazhari le-o arată lui Fanny și Jijek nu-i surprinde nici pe soldați, nici pe oaspeți. Fanny se întreabă dacă nu cumva chiar și viața lui Pazhari însuși a fost salvată de scrisorile Elenei Venediktova, iar dacă nu viața lui, atunci poate viața tatălui lui, sau a unui frate, sau a unui unchi. Numai necuratul știe care dintre ei a atârnat între viață și moarte, până când a intervenit aghiotantul Jijek Breșov. Dar adevărul este că Pazhari a făcut parte dintr-o unitate mobilizată mult mai la nord, nu l-a întâlnit niciodată pe Radzețki și nici o altă rudă de-ale sale, cel puțin, nu din câte știe el, n-a făcut parte din structurile armatei – și asta din simplul motiv că nu are familie. Prin urmare, putem spune fără să greșim că atașamentul să emoțional față de Tatăl nu se bazează pe recunoștința de a-i fi salvat la un moment dat viața.

Absolut toți soldații din tabără, de la cadet la căpitan, sunt mulțumiți de felul în care îl tratează comandantul pe Tatăl, sunt fericiți că Jijek Breșov a avut parte de o primire ceremonioasă, din partea unui descendent de viță nobilă, aparținând aristocrației din Sankt-Petersburg. Dacă e să spunem adevărul, se înșală și în legătură cu acest lucru. Cu alte cuvinte, nu se înșală asupra primirii ceremonioase, dar se înșală asupra ascendenței nobile a comandantului adjunct. Pentru a putea explica greșeala lor, nu avem de ales, și trebuie să ne întoarcem în trecutul colonelului David Pazhari, care, în momentul acesta, ar putea părea o figură marginală în povestea lui Jijek și a lui

Fanny, dar care, din pricina faptului că este comandantul adjunct al taberei militare și ofițer de serviciu, va juca un rol esențial în conturarea destinului lor.

VI

Prima greșeală a colonelului a fost să se nască într-o tavernă, din motive care rămân neclare până în ziua de astăzi. Cârciumarul – mai direct, codoșul – este probabil adevăratul său tată, iar mama probabil că a încercat mult prea târziu să corecteze greșeala făcută. Un singur lucru este însă dincolo de orice dispută: o tavernă nu e nicidecum locul potrivit pentru a crește un copil.

Deși din documente reiese că Pazhari a fost trimis la orfelinat la vârsta de cinci luni, ar putea jura că are o amintire timpurie a mamei sale: o femeie corpolentă, plină de vitalitate, cu părul cârlionțat și fruntea îngustă, pe care și-o amintește fredonându-i un cântec de leagăn, cu accent franțuzesc: „*Mon chéri*, dragul meu, bijuteria mea, *mon petit*".

Acest cântecel sau, mai bine zis, această amintire poate oferi toate informațiile necesare pentru a contura povestea lui David Pazhari. Nu și-a urât niciodată mama și nici n-a visat vreodată la ziua în care o va face să plătească pentru toate relele pe care le-a suferit. Nici măcar când era biciuit de către directorul orfelinatului, un preot pios, de fiecare dată când încerca să evadeze. Accepta loviturile de bici, știind că erau un mijloc de intimidare a copiilor care ar fi putut să-i urmeze exemplul, iar cu fiecare lovitură pe care o încasa își plănuia următoarea evadare.

La cea de-a noua încercare, în Ajunul Crăciunului, în timpul sfintei cununii dintre Nașterea lui Hristos și beția generală pe care o provoca acest eveniment, băiatul a reușit să iasă din oraș și să se ascundă în pădure. Singurele piedici în calea planului său au fost zăpada, care i-a încetinit fuga, și frigul, care îi tăia respirația, forțându-l să caute adăpost și căldură în grajdurile

de pe marginea drumului. Cuibărit sub harnașamente vechi și strecurându-se în căpițe de fân, a reușit cumva să supraviețuiască timp de trei săptămâni, suferind doar trei degerături: două la picioare, iar una în porțiunea dintre gură și nas, lăsându-i o cicatrice vizibilă până în ziua de azi, spărgând simetria de altfel supărătoare a trăsăturilor lui.

Cât despre hrană, n-a avut prea multă. Se strecura din când în când în case goale și scotocea prin cămări. În satul Tabulki, nu departe de Motal, și-a găsit în sfârșit de lucru, ca slugă în casa Komarov, o familie de țărani care-i permitea să doarmă într-o magazie micuță, construită în bătătura casei lor. Cât îl privește pe David, el considera că-i oferiseră un adevărat palat. Era împodobit cu unelte și cuie, rafturi pline de vopseluri, gălеți de diferite dimensiuni și chiar un butoi îndeajuns de lung încât să poată fi așezat pe o parte și folosit pe post de pat, dacă îl căptușea bine cu fân.

Membrii familiei Komarov erau creștini fervenți, iar băiatul a învățat să-l iubească pe Isus așa cum n-o mai făcuse niciodată până atunci. Povestea lui preferată era o interpretare personală a Sfintei Treimi, oferită chiar de familia Komarov – Isus, mama lui, Maria, și Maria Magdalena –, pe care tatăl, Lev Komarov, care era, în mod evident, înzestrat cu o imaginație debordantă, le-o expunea copiilor lui cu grandilocvență. Nimic nu-l emoționa mai tare pe tânărul David decât iubirea lui Isus pentru Maria Magdalena. În visele lui era corpolentă, avea părul cârlionțat și fruntea îngustă, cântându-i lui Isus cu accent franțuzesc: „*Mon chéri*, dragul meu, bijuteria mea, *mon petit*". Lev Komarov a observat că argatul era atent la poveștile lui, așa încât i-a permis să se oprească din curățat vatra și să asculte povestea despre crucificare. Copilul a fost fermecat de acest act de generozitate.

Într-o zi, noua lui viață idilică a fost însă perturbată. Un grup de săteni a sosit la casa familiei Komarov, cerându-le membrilor acesteia să spună dacă observaseră vreo activitate suspectă pe terenurile lor. Spuneau că hoții prădaseră cabana

lui Teplov, în ceea ce era a doua spargere din Tabulki în săptămâna respectivă.

— Nu, a răspuns Komarov, ridicând din umeri. Dar ce căutau în cabană? Copii, voi ați văzut ceva?

Copiii familiei Komarov n-au răspuns nimic, iar David a făcut același lucru.

— N-am văzut nimic, a zis Komarov.

— Ticălosul l-a amenințat pe Teplov cu un topor. Teplov jură că a fost un *żyd*, l-a văzut cu ochii lui.

— Un *żyd*? a spus Komarov în silă, ca și cum cuvântul respectiv ar fi fost un blestem. Așteaptă puțin, vin cu tine. Să iau câțiva cai din grajd. David, fugi și înhămează-i.

Ce era oare cu acel cuvânt, *żyd*, care avusese darul de a-l înfuria atât de tare pe stăpânul său? David era curios și l-a rugat pe Komarov să-i permită să meargă cu el. Komarov era într-o dispoziție bună. L-a bătut pe băiat pe umăr și l-a lăsat să urce în șa, în spatele lui. În timp ce se îndreptau spre desiș, băiatul nu-și mai încăpea în piele de fericire, iar în drumul lor au incendiat un ogor de grâu aparținând unui evreu și au dat foc unei magazii de lemne aparținând altuia. Lucruri absolut incitante.

— Moarte pentru *żyds*! scrâșnea printre dinți Teplov.

Iar David îi ținea isonul:

— La moarte cu ei!

Căutarea a fost o jubilare. David era consumat de dorința de a prinde hoțul, având toate simțurile ascuțite la maximum. Ticălosul! Pătrunde într-o cabană, amenință oamenii cu toporul, cine se crede jegosul ăla de *żyd*? Moarte tuturor!

S-au întors acasă câteva ore mai târziu, fără să fi găsit vinovatul, dar destul de mulțumiți de ei înșiși, simțind că-și reconsolidaseră apărările, împăunându-se cu forța și curajul lor, pentru ca toți ceilalți să-i vadă și să-i audă. Grupul ședea acum în jurul mesei lui Komarov. Bărbații se îmbuibau cu băutură, iar băiatul le servea ce mai rămăsese de la cină: borș și chiftele de porc și cartofi cu smântână. În clipa în care David a terminat

de curățat bucătăria, Komarov l-a trimis în magazia lui, unde îl aștepta o surpriză.

În butoiul lui, în întuneric, se ghemuise, mârâind, o creatură. David nu s-a gândit nici măcar o secundă să fugă de acolo. Magazia aceea era casa lui, iar el era decis să o apere. A întins mâna după fierăstrău, dar bestia s-a năpustit asupra lui și l-a lovit în cap cu o găleată. David a ridicat fierăstrăul, însă în clipa aceea a auzit o șoaptă înfricoșată:

— Nu! Nu!

Era singurul cuvânt pe care bestia îl știa în polonă, iar David a scăpat fierăstrăul din mână, rămânând cu ochii ațintiți asupra băiatului din fața lui. Tocmai descoperise motivul răscoalei țăranilor.

Tot ce puteau zări unul din celălalt erau siluetele lor întunecate și erau incapabili să comunice unul cu altul. Fugarul vorbea idiș și puțină ebraică, iar David Pazhari vorbea polonă și puțină rusă. Dar își auzeau unul altuia respirația, iar David a înțeles deodată că, deși urma să-l coste tot ceea ce avea, îl va ajuta pe băiatul acesta cu tot ce-i va sta în puteri.

Fugarul era ud leoarcă. David și-a scos imediat cămașa de duminică, o basma veche, o căciulă din blană de râs, pe care o găsise lângă râu și care îi proteja de frig urechile în timpul nopții – cine s-ar fi gândit vreodată că un băiat de condiția lui va simți vreodată moliciunea unei blăni de râs? –, și o pereche de ghete vechi, cu tălpile tocite. S-a gândit să-i dea până și pantalonii de pe el, singura pereche pe care o avea, de altfel. A ridicat o scândură din podea și i-a arătat fugarului rezerva secretă de hrană: pâine proaspătă (veche de numai o săptămână), o jumătate de varză, brânză din lapte de vacă și gem de afine. Băiatul, îngrozit, s-a repezit spre pâine și și-a îndesat în gură o bucată atât de mare, încât părea că îi iese un pumn direct din gât, depărtându-i dinții cu degetele.

David era încântat. Era copleșit de satisfacție, în timp ce-l privea pe *żyd* hăpăind vorace pâinea pe care o pusese deoparte pentru el. Loialitatea e un lucru ciudat. Un om își poate trăda

cel mai generos binefăcător, în timp ce altul își poate urma orbește cel mai mare adversar. David nu s-a oprit din a cântări părțile pro și contra ale acestei chestiuni, dar s-a apucat de stivuit gălețile, de acoperit găurile din pereții grajdului, și-a mutat patul-butoi și a făcut o ascunzătoare pentru băiat. Dacă l-ar fi găsit în pădure, o oră mai devreme, l-ar fi decapitat. Dar acum, deși știa că, dacă l-ar preda pe fugar, ar deveni peste noapte un erou, era hotărât să renunțe la propria viață, doar pentru a o salva pe aceea a oaspetelui său.

Cocoșul a început să ocărască soarele, în timp ce zorii se strecurau înăuntru prin crăpăturile pe care David se căznise să le acopere. Judecând după respirația profundă și egală, fugarul dormea încă. David ședea într-un colț, asemenea unei santinele, incapabil să închidă un ochi. Câte nopți a rămas fugarul acolo? David nu-și putea aminti. Câte cuvinte au schimbat între ei? Dacă cineva ar spune că nici unul, ar avea dreptate, iar dacă altcineva ar spune că o infinitate, ar fi la fel de adevărat.

David își amintește încă ultima noapte a oaspetelui său. După miezul nopții, băiatul a îndrăznit să-și părăsească ascunzătoarea și să se așeze lângă el. Duhnea a urină, dar lui David nu-i păsa. Nu-și imaginase niciodată că trupul unui om poate emana căldură asemenea unui cuptor. Cei doi au sfârșit îmbrățișându-se strâns, iar oaspetele a ridicat ochii spre cer, asigurându-l pe David că făcuse ceea ce trebuia.

Când s-a trezit a doua zi dimineața, a descoperit că prietenul său dispăruse. Fără prezența fugarului, magazia devenise un loc ciudat și gol, pe care nu-l mai percepea ca pe o casă. Și-a împachetat hainele pe care i le împrumutase oaspetelui și pe care acesta din urmă le lăsase frumos așezate într-o grămăjoară, apoi a început să-și plănuiască evadarea din casa familiei Komarov. Destinația lui era Sankt-Petersburg. De ce capitala? Pentru că Sankt-Petersburg era locul cel mai denigrat de care auzise David. În casa familiei Komarov se spunea că metropola nu era decât o mare tavernă, un canal mișunând de clici pompoase, care pierd vremea pe Nevski Prospekt. Poartă haine

după ultima modă și exprimă opinii favorabile legate de reforma socială la Palatul Stroganov. Cine va avea de câștigat de pe urma acestei reforme? Nu ei, bineînțeles. Nu plebea: țăranii, mujicii, șerbii și toți sclavii care-și câștigă traiul muncind cu adevărat și cultivând lucruri care chiar pot fi gustate și mirosite, și care n-au nimic de-a face cu aristocrația. Între dezbaterile pe tema reformei, locuitorii orașului Sankt-Petersburg frecventează sălile de teatru, mai ales pentru a avea ce bârfi, și, chiar și în momentul în care piesa ajunge la apogeu, ei se holbează pur și simplu la frumușica lui cutare și cutare. Oficialii și fiii oficialilor, dintre care nici unul nu are habar ce înseamnă munca adevărată, iată cine sunt locuitorii capitalei, iată cine dorește reforma. David înțelegea foarte puțin din toate aceste critici, dar inima lui simțea o chemare spre locul pe care familia Komarov îl disprețuia atât de mult.

Cum a ajuns Pazhari, dintr-un vagabond, o mlădiță a nobilimii din Sankt-Petersburg? Ei bine, n-a ajuns. După ce a coborât în gara din Moscova, la ora opt și un sfert dimineața, băiatul stătea în picioare pe peron, amețit de forfota chipurilor abătute. La ce se gândea? Erau îmbrăcați diferit, miroseau diferit, vorbeau un dialect pe care nu-l mai auzise până atunci. Voia să întrebe cum să ajungă la... dar nu știa nici măcar încotro mergea. Ba, mai rău, în clipa în care a reușit în sfârșit să vorbească, s-a simțit stânjenit. S-a dus în Piața Vosstania și a continua să meargă, până a ajuns la Mănăstirea Nevski, pe malurile Nevei, simțind ochii polițiștilor ațintiți asupra lui cu suspiciune, ca și cum tocmai ar fi fost pe punctul de a fura un portmoneu. Văzând câțiva soldați care se adunaseră pe o străduță laterală, s-a apropiat de ei și, din cine știe ce motiv, s-a simțit mai în siguranță.

În ziua următoare, băiatul s-a prezentat la cartierul general și s-a înscris la o școală militară imperială din est, dincolo de Munții Ural. Întrebat cum se numește și de unde vine, a răspuns:

— David Pazhari, Sankt-Petersburg, observând cum fețele intervievatorilor săi devin dintr-odată serioase.

— Ești rudă cu contele Pazhari din Sankt-Petersburg?

— Sigur că sunt rudă cu Pazhari, a răspuns David, ca și cum lucrul acesta ar fi trebuit să fie evident.

— Sunteți unul dintre fiii Înălțimii Sale? au întrebat ei, intrigați.

În momentul acela, David și-a dat seama că tocmai avusese loc o neînțelegere, dar s-a hotărât să rămână totuși fidel poveștii.

— Sunt nepotul lui, a murmurat. Fiul verișorului lui.

Contele Alexandr Pazhari era unul dintre cei mai cunoscuți și venerați bărbați din întreg imperiul. Se număra printre cei mai apropiați și influenți sfătuitori ai țarului, fiind candidatul cu cele mai multe șanse la funcția de cancelar, cea mai înaltă funcție din cabinetul politic. Locuia pe Nevski Prospekt – unde altundeva? – și era un prieten apropiat al familiei Stroganov. David Pazhari, băiatul considerat acum ca fiind înrudit cu marele om de stat, a fost primit în tabăra militară cu respectul rezervat numai regilor. Comandanții îl tratau cu multă politețe, ofițerii cereau rapoarte săptămânale în legătură cu starea lui, iar fiecare comandant care îl lua pe Pazhari în vreo misiune, de orice natură, ținea să atragă atenția asupra faptului că băiatul avea o mică cicatrice între nas și buza de sus încă dinainte de a fi participat la misiunea respectivă și că nu o dobândise în timpul acesteia din urmă.

Curând a ieșit la iveală faptul că băiatul cel răsfățat era un adevărat talent militar. Se descurca bine la școală, dobora cei mai puternici adversari, era un țintaș bun și s-a adaptat foarte repede la noile condiții climatice. Iarna se plimba de colo-colo fără blănuri, iar la masă se mulțumea cu un colț de pâine cu brânză și gem.

Ascensiunea rapidă a lui Pazhari pe scara ierarhică a fost absolut justificată. Dacă numele de familie îi oferea vreun avantaj, atunci acela era că fiecare comandant își dorea să-l aibă în unitatea lui. Cu timpul, în capitală au început să circule zvonurile despre nepotul luptător al contelui Pazhari, care era deja ofițer la vremea respectivă, iar contele, în mod surprinzător, nu a negat

legătura de rudenie. Nici unul dintre fiii contelui Pazhari – o adunătură de scursuri indolente – nu alesese să-și servească patria. Singurele lor cereri erau: „Papa, dă-mi un sfătuitor în chestiunea asta; papa, dă-mi voie să deschid o firmă de avocatură acolo".

Papa, papa, papa. Nu aveau nici cea mai vagă urmă de decență. Nu avea să facă nici un rău renumelui familiei faptul că unul dintre descendenții săi era un militar de carieră.

Dacă cineva deschidea față de el subiectul David Pazhari, contele evita să intre în discuție.

— Excelența Voastră, am auzit că David Pazhari se descurcă bine, spunea cineva. Nu are nici măcar treizeci de ani și a fost deja promovat căpitan.

— Un băiat bun, răspundea contele cu entuziasm. Mereu am știut că e destinat să facă lucruri mărețe.

Când David Pazhari a fost avansat la gradul de colonel la vârsta de treizeci și cinci de ani, a început să primească oferte de a se alătura serviciului civil. Dar Pazhari le-a refuzat pe toate, hotărât să rămână alături de soldații lui.

— Excelența Voastră, a fost întrebat Alexandr Pazhari în Sankt-Petersburg, ce e în neregulă cu nepotul domniei-voastre? Chiar are de gând să îmbătrânească la barăci?

— David Pazhari nu e un om ca toți ceilalți, a răspuns contele. Prin venele lui curge sânge de prinț.

VII

În timp ce Pazhari se așază dinaintea lui Jijek și Fanny, se simte ca și cum întreaga lui viață de până acum n-a curs decât pentru a-l aduce în acest moment, punctul culminant al existenței sale. Când a auzit pentru prima dată povestea Tatălui, a știut că se mai întâlniseră undeva, că drumurile lor se intersectaseră în gospodăria familiei Komarov. Fugarul pe care-l ascunsese în magazie era Yoshke Berkovits. Pazhari o simțea cu tot corpul. Oamenii care știau mai multe despre povestea Tatălui

puteau face o presupunere de bun-simț: n-avea cum să fie Yoshke Berkovits cel pe care-l întâlnise în magazie, dar ar fi putut să fie Motl Ambramson, renegatul frate al lui Pesach. Totul se întâmpla, cu aproximație, în aceeași perioadă și în zona în care evadase Motl; numeroase detalii se potriveau, mai mult sau mai puțin. Desigur, numai un orfan blajin ca Pazhari, chiar dacă devenit între timp colonel și comandant adjunct, putea să-și închipuie că, în vasta întindere dintre granițele absurd de lungi ale imperiului, se putea întâmpla o asemenea coincidență. În clipa în care a auzit despre Tatăl, convingerea aceasta i s-a cimentat în minte și nu s-a mai clintit de acolo, ca și cum n-ar mai fi fost și alți băieți vagabonzi în imperiu, inclusiv *żyds*, pe care ar fi putut să-i întâlnească. De fapt, credința lui era cât se poate de nefondată, însă, cu toate astea, fantasma lui Pazhari putea funcționa în beneficiul celor doi arestați, ceea ce e este o coincidență fericită în sine.

— Și ce anume vă aduce aici? întreabă Pazhari duoul uluit, care șade în fața lui, pe canapeaua de catifea.

Cei doi nu spun nimic.

— Ești Jijek Breșov, nu-i așa?

Pazhari pune această întrebare evidentă cu scopul de a-l atrage pe bărbat în conversație.

Nici un răspuns.

— Și dumneata?

Se întoarce spre Fanny.

— Știi că jumătate din imperiu e pe urmele dumitale?

Pazhari observă o schimbare ciudată în trăsăturile ei. Ochii îi capătă o expresie feroce, iar fața i se tensionează. Mâna stângă îi alunecă spre picior. Pune ceva la cale.

— Fanny! izbucnește Breșov, iar Pazhari e luat prin surprindere.

Oare o subestimase pe această doamnă?

— Îmi pare rău, dar... zice oaspetele lui.

— E în regulă, șoptește Pazhari, nu s-a întâmplat nimic.

Comandantul adjunct al taberei se gândește la revolverul său. O singură mișcare, și-l scoate. Nu are nici cea mai mică

intenție de a se transforma în următoarea lor victimă, indiferent care le-ar fi motivele. Pazhari știe că nu e momentul pentru gesturi bruște. Dacă femeia își dă seama că el a observat felul în care își ducea mâna spre picior, ar putea simți nevoia să-și ducă planul la îndeplinire. De-a lungul carierei sale de ofițer, Pazhari a învățat că, dacă un soldat te minte în față, cel mai bine e să eviți confruntarea directă și să-i dai șansa să se căiască. Dacă vei pune un escroc față în față cu propriile minciuni, se va simți mereu vinovat în prezența ta și te va urî toată viața.

— Ai de gând să ne predai? întreabă femeia, aproape făcându-l să simtă că un răspuns afirmativ i-ar pecetlui soarta.

Cât tupeu!

— Nu, zice Pazhari.

— Cum putem avea încredere în tine? întreabă Fanny.

— Doamnă, pot spune că nu mă simt bine când vorbesc cu dumneata, încearcă Pazhari s-o pună la punct în mod politicos. Apoi arată cu degetul spre Breșov: Mai bine l-ai lăsa pe el să vorbească.

— Îmi pare rău, dar...

Breșov își pleacă capul.

— N-ai de ce să-ți ceri scuze. De ce sunteți aici?

— Suntem... Te rog, trebuie să te grăbești... se bâlbâie Jijek, Patrick... Adamski... e... nebun... el...

— ...e un imbecil, zice Fanny. Noroc că l-au prins, înainte să ne ducă pe toți de râpă, odată cu el.

— Nu-l pot ajuta, zice colonelul, uitându-se la Jijek. Va fi spânzurat în curând și, crede-mă, i se va face o favoare. Voi, pe de altă parte...

Pazhari e complet nepregătit pentru ceea ce urmează. Jijek își îngroapă fața în palme și se înăbușă în lacrimi. Colonelul îl privește ca vrăjit. Bărbatul scâncește, apoi urlă, icnește și se cutremură. Uriașul e frânt, plânge și îngână:

— Pesach... Pesach...

Își mângâie cicatricea de la gură cu dosul palmei.

— Jijek, zice femeia, dezmierdându-i fruntea, Pesach Ambramson a fost foarte multă vreme Patrick Adamski. Înțelegi asta?

— Uite, spune colonelul, aplecându-se către el. Să văd ce pot face pentru Pesach... adică, Adamski.

Jijek își ridică ochii luminoși spre Pazhari, asemenea unui om care a fost martorul unei minuni.

— Nu-mi pasă dacă suspiciunile legate de voi sunt adevărate sau neîntemeiate, continuă Pazhari. De fapt, e mai bine să nu-mi spuneți dacă sunteți responsabili pentru toate crimele astea sau nu. Am o singură întrebare, foarte simplă: ce căutați aici și unde aveți de gând să mergeți?

— La Zvi-Meir Speismann, zice Fanny imediat.

— Care Zvi-Meir?

— La Zvi-Meir Speismann, spune ea. Soțul surorii mele. E în Minsk.

— Îmi pare rău, dar... bâiguie Jijek. Ai zis, în legătură cu Pesach... el este...

— Nu-ți face griji, spune Pazhari, atingând brațul lui Jijek. O să mă asigur că prietenul tău nu va păți nimic.

Nu are însă nici cea mai vagă idee cum anume va reuși să-și țină această promisiune imprudentă.

— Te rog, zice Jijek în șoaptă, privind temător spre mâna lui Pazhari, ca și cum ar avea un șarpe încolăcit în jurul brațului.

— Mă voi ocupa eu însumi de Adamski, spune colonelul, jenat. Spune-mi ce s-a întâmplat cu Zvi-Meir.

— Nu s-a întâmplat nimic cu Zvi-Meir, răspunde Fanny. Tocmai asta e problema.

Pazhari nu spune nimic, se uită doar la Jijek, care privește țintă în pământ.

Fanny începe să-și spună povestea.

— A abandonat-o pe sora mea și pe copiii lor, iar acum trebuie să fie pedepsit pentru asta.

Colonelul își încrucișează brațele pe piept și se foiește în scaun.

— Și ce legătură are Breșov cu toate astea?

— Breșov mă ajută pe mine. Sunt nepoata lui.

— Vrei să spui că o ajută pe sora ta, al cărei soț se află în Minsk. Dacă tu ești nepoata lui Breșov, atunci și ea este.

— Exact. Chiar așa.

— Și Pesach? Vreau să spun, Patrick?

— El are legătură cu Breșov, spune Fanny.

— Și cel de-al patrulea bărbat?

— El n-are legătură cu nimic.

— Îmi pare rău, spune din nou Breșov.

— Nu e nevoie să-ți ceri scuze, îl liniștește Pazhari. Totul e în regulă.

„M-am băgat într-o mare încurcătură", se gândește Pazhari, în timp ce-i întreabă pe un ton politicos:

— Mă așteptați, vă rog, puțin?

Pazhari se grăbește spre garnizoană, pentru a se asigura că soldații nu-l fac pe Adamski una cu pământul, dar expresia de pe chipul adjunctului său îi spune că e prea târziu. Prizonierul zace inconștient, după ce a încasat-o zdravăn de la fiecare dintre gardieni. Unul dintre ei a mers chiar atât de departe, încât i-a sfâșiat cu dinții lobul urechii, pe care l-a mestecat apoi și l-a înghițit cu poftă. Adamski îi zâmbise scurt, înainte să leșine. Numai un adevărat sălbatic poate aprecia sălbăticia altuia.

Pazhari știe că, dacă Jijek îl vedea într-o asemenea stare, aventura lor se va sfârși. Pe de altă parte, ce beneficii va avea Pazhari, în cazul în care ea va continua? De unde să știe? Ce lucru bun poate ieși din faptul că adăpostește un fugar? Mai puțină mâncare și mai puține pături. Unii vor spune că Pazhari e prea moale și prea blând, dar oricine l-a văzut vreodată în tranșee va confirma că e un bărbat dur. Atunci de ce complotează asemenea unui proscris? Ei bine, sunt mult prea multe întrebări deodată. Nu are nici cea mai vagă idee.

În timp ce se întoarce în biroul lui Mișenkov, unde îl așteaptă cei doi, Pazhari ajunge la concluzia că cel mai înțelept

ar fi să împartă grupul în două. Jijek și Fanny vor fi escortați la Minsk, unde își vor încheia socotelile cu Zvi-Meir. Ceilalți doi, inclusiv Adamski, cel rănit mortal, îi vor aștepta aici, în tabără – asta dacă va fi găsit și cel de-al patrulea dintre ei. Între timp, Pazhari va inventa un motiv sau altul pentru a-l reține pe Novak, îi va arunca o momeală, va fabrica niște indicii, iar când povestea va ieși la iveală, îl va preda pe unul dintre ei, cel mai probabil, pe cel de-al patrulea. Dar, înainte de a ajunge la birou, aude un ofițer de garnizoană anunțând de la distanță:

— Atenție! General Mișenkov, să trăiți! La comanda dumneavoastră!

VIII

General-locotenentul Mișenkov trimite de obicei vorbă înainte de revenirea în tabără. Cu două zile înainte de întoarcerea sa, trimite un mesager care solicită un raport despre starea lucrurilor în unitate și despre desfășurarea antrenamentelor. În timpul întâlnirii cu adjunctul său, două zile mai târziu, Mișenkov și Pazhari trec în revistă cele mai recente evenimente, care trebuie supuse atenției generalului.

Mișenkov:

— Deci, bătrâne, înțeleg că știi totul despre cele mai eficiente manevre de artilerie.

Pazhari:

— Desigur, domnule! Totul a decurs foarte bine.

Mișenkov:

— Știai că doar doi soldați au dezertat luna asta, bătrâne? E o veste excelentă.

Pazhari:

— Da, domnule! Bazarov și Gossin. O să-i găsim.

Mișenkov:

— Ei bine, când o s-o faceți, spânzurați-i de glezne, nu le arătați nici un strop de îndurare.

Pazhari:

— Desigur, domnule.

Mișenkov:

— Și înțeleg că numai doisprezece oameni au murit de febră tifoidă, cred că e chiar o realizare.

Pazhari:

— Da, domnule, adică, nu, vreau să spun, e relativ...

Cel de-al doilea lucru pe care îi place lui Mișenkov să-l facă la întoarcere e să schimbe anumite aspecte din rutina taberei. Sunt foarte multe lucruri care nu-i plac, însă nu vrea să tulbure prea tare apele. La un moment dat, îl enervau steagurile:

— Bătrâne, nu putem arbora simbolurile imperiului pe cârpele astea. Înlocuiește-le imediat!

Altă dată au fost caii:

— Ei de ce nu se prezintă la raport împreună cu husarii? Pregătiți-i!

Pentru a stăvili ordinele absurde ale lui Mișenkov, Pazhari ordonă executarea lor, după care, o oră mai târziu, îl abordează pe general pentru a-i face niște sugestii menite să le atenueze: nu există în depozit steaguri noi, care să le înlocuiască pe cele aflate în posesia taberei, iar steagurile noi trebuie comandate tocmai la Minsk; este o idee excelentă să fie incluși și caii în procedurile legate de raport, însă, munciți cum sunt, grăjdarii vor cădea din picioare dacă vor mai avea de îndeplinit și această sarcină. N-ar fi oare la fel de eficient ca husarii să-și inspecteze caii direct la grajduri?

— Desigur, bătrâne, încuviințează pe dată Mișenkov, bucuros să vadă contribuția ordinelor lui la mobilizarea unității. Este exact ce voiam și eu să spun. Hai s-o facem așa.

Mișenkov a început să-l numească pe Pazhari „bătrâne" din ziua în care a fost numit general. Pazhari e mai în vârstă decât el cu câțiva ani, iar porecla e menită să-i amintească lui Pazhari că vârsta, experiența și, în mod cert, sângele albastru nu sunt necesare pentru a fi promovat în ierarhia militară. Doar uită-te la el, general-locotenentul Mișenkov, fiul unui nobil mai puțin renumit decât contele Alexandr Pazhari, care a crescut în Kazan,

nu în Sankt-Petersburg, și care a reușit să ajungă general-locotenent înaintea lui. Ce are de spus Pazhari în legătură cu asta?

Lui Pazhari, desigur, îi fusese oferit gradul lui Mișenkov în urmă cu patru ani, însă îl refuzase, declarându-le superiorilor săi că prefera să-și petreacă timpul alături de trupele sale, și nu într-un birou. Colonelului nu-i place să iasă prea mult în evidență. Dacă minciuna care l-a catapultat într-o poziție atât de înaltă va fi vreodată demascată, atunci va pierde tot ceea ce are.

În orice caz, acum Mișenkov tocmai se întoarce călare din ultima lui expediție. E urmat de o trăsură condusă de birjarul lui personal, care încearcă să țină pasul cu generalul, hurducându-i fără milă pe pasagerii aflați înăuntru, bărbați îmbrăcați în uniformă, care par a fi aghiotanți dintr-o altă unitate.

— Bătrâne! strigă Mișenkov, făcându-i cu mâna și înfrânându-și calul. Sper că ai vești bune pentru mine.

— Întotdeauna, domnule, răspunde Pazhari. Desigur.

— Deci i-ai prins?

— Pe cine? întreabă Pazhari, prefăcându-se că nu înțelege.

— În biroul meu, acum, ordonă Mișenkov, în timp ce descalecă. *Acum!*

În clipa în care, cu câteva minute mai devreme, Pazhari îl auzise pe ofițerul de garnizoană anunțând: „Atenție! General Mișenkov, să trăiți! La ordinele dumneavoastră!“, năvălise în birou, îi împinsese pe Jijek și pe Fanny afară din cort, prin ieșirea din spate, apoi îi dăduse ordin comandantului de garnizoană să-i aresteze și să-i ascundă într-o celulă izolată, împreună cu Adamski.

— Este de datoria mea să vă informez că trupele vor refuza să ducă la îndeplinire acest ordin, domnule. Nimeni nu va accepta să-l închidă pe Tatăl.

— E singura cale de a-l salva, i-a răspuns Pazhari. Trebuie să le spui asta!

În timp ce Mișenkov intră în tabără, Fanny și Jijek sunt deja la adăpostul unei celule fetide. Pentru că văgăuna în care au fost aruncați se află în apropierea unui canal de scurgere,

duhoarea din celulă o face pe Fanny să vomite. Cât despre Mişenkov, el îşi goleşte măruntaiele, aşa cum face de obicei după o lungă călătorie călare, apoi îşi taie câteva felii de cârnat şi le înmoaie în caviar.

Observând o cană pe biroul său, generalul o ridică pentru a o mirosi, apoi strigă:

— Romul meu!

Se întoarce spre Pazhari, care ridică din umeri neputincios, îşi drege glasul şi spune:

— M-am servit puţin, domnule.

— O, nu e nevoie să-mi dai explicaţii, răspunde Mişenkov radiind, te rog.

Pune sticla cu băutura scumpă în mâinile adjunctului său şi îl priveşte pe Pazhari în expectativă, asemenea unui bucătar care aşteaptă validarea din partea clientului.

— Nu-i aşa că romul meu e cel mai bun din câte ai gustat?

Pazhari încuviinţează jenat. Mişenkov devine serios.

— Ei bine, avem două chestiuni urgente. În primul rând, pe drumul meu încoace am observat corturile Regimentului 2. De ce nu sunt aşezate mai aproape de cele ale Regimentului 1? Sunt poziţionate de parcă ar fi două armate inamice. Spune-le să campeze mai aproape şi să desfiinţeze gardurile.

— Da, să trăiţi, răspunde Pazhari, ştiind că va trebui să-l abordeze pe Mişenkov mai târziu, sugerându-i să relocheze doar cortul care i se păruse generalului a fi mult prea departe de celelalte.

I-ar lua cel puţin o lună de zile să mute tabăra unui întreg regiment.

— Şi acum să trecem la cea de-a doua problemă, bătrâne. În timp ce şedeam cu consilierul Bobkov – îl ştii pe Bobkov, nu-i aşa? E un om bun, foarte apropiat de Anton şi Maria.

Pazhari zâmbeşte în sinea lui, amuzat de slăbiciunea lui Mişenkov de a strecura tot felul de nume în conversaţie. Anton şi Maria Radziwill sunt cuplul de aur al aristocraţiei. Este foarte puţin probabil ca Mişenkov să-i fi întâlnit vreodată.

— Ei bine, discutam probleme militare și afaceri de stat, iar Bobkov mi-a spus că Anton și Maria organizează un bal la Berlin și că insistă să fac tot ce-mi stă în puteri să particip. Sunt un cuplu adorabil, Anton și Maria. În orice caz, în momentul acela, doi agenți secreți au dat buzna înăuntru, fără a se sinchisi să bată la ușă, înspăimântându-le pe doamne. „Ce s-a întâmplat?" am întrebat eu. „Ce vreți?" Și mi-au spus că au un mesaj de la Novak. I-am liniștit pe ceilalți și m-am retras cu agenții în bibliotecă. Cum de m-a găsit la reședința Bobkov? Numai diavolul știe. Dar, de găsit, m-a găsit. Important e că și-a instruit agenții să-mi transmită să le ordon tuturor unităților aflate sub comanda mea să se alăture căutării a patru fugari. Auzi tu! Cine se crede el, să-mi spună mie cum să-mi conduc trupele? Nu era decât un amărât de maior, când a fost lăsat la vatră. Îi arătăm noi lui! Îi vom prinde pe fugarii ăia cu orice preț!

— Desigur, domnule, spune Pazhari, îngrețoșat de propriul servilism.

Indiferent cât de departe ar fi ajuns argatul orfan din casa familiei Komarov care a fugit la Sankt-Petersburg, continuă să se înjosească de fiecare dată în fața autorității.

Mișenkov își ia înapoi sticla de rom, îi toarnă un strop lui Pazhari, apoi își pune și lui o cantitate generoasă, după care soarbe o înghițitură și spune:

— Agenții zic că suspecții sunt mai periculoși decât revoluționarii Narodnaia Volea. Trei bărbați și o femeie, *żyds* jegoși, vreau să începem imediat căutările!

— Desigur, domnule! încuviințează colonelul.

De obicei, în acest punct al discuției, Pazhari iese din biroul lui Mișenkov și se întoarce o oră mai târziu, cu o propunere ceva mai rezonabilă, care să îmblânzească ordinele generalului. Acum însă, luat prin surprindere de hotărârea necaracteristică a lui Mișenkov, izbucnește:

— Dar cum rămâne cu antrenamentele, domnule? O astfel de căutare poate fi epuizantă, iar oamenii au foarte mare nevoie de exercițiile lor de antrenament. Pușcașii nu sunt suficient

pregătiți, călăreții abia dacă se pot ține pe cai și, cel mai rău, artileriștii continuă să rateze loviturile.

— Vom îmbina căutarea cu un exercițiu combinat pentru toate trupele. O idee excelentă, Pazhari!

Dacă e un lucru ce-i face pe soldați să simtă cum li se încrețește pielea, cum li se usucă gura, cum li se ridică părul pe spate și îi mănâncă tot corpul, atunci acela e expresia „exercițiu combinat". Mult prea târziu, Pazhari înțelege greșeala făcută. Acum, pentru a găsi patru suspecți, dintre care trei sunt ținuți prizonieri într-o celulă aflată la nici o verstă depărtare de biroul lui Mișenkov, generalul va trimite toate trupele să se topească în căldura pârjolitoare. Ce poate să facă? Trebuie să găsească o soluție, și încă repede.

— Dă ordinul, Pazhari, acum!

— Da, domnule.

Pazhari soarbe încet din rom.

— Chiar în clipa asta!

În timp ce se îndreaptă spre ofițerii săi, interval în care găsește de obicei o alternativă la ideile geniale ale lui Mișenkov, nu-i vine în minte nici o idee despre cum ar putea să procedeze în situația de față. Una dintre opțiuni ar fi să-i vorbească deschis generalului, să-i spună că Tatăl e oaspetele lor și să-l roage să se alăture șaradei. Dar Pazhari știe mult prea bine că există două feluri de oameni: cei care sanctifică legea și cei care își urmează propria conștiință. Primii vor avea câștig de cauză în orice dispută, iar cei din urmă vor face mereu ceea ce trebuie. Mișenkov aparține primului grup, iar Pazhari poate auzi deja răsunându-i în minte răspunsul superiorului său:

— Oricât de trist ar fi, bătrâne, nu e de datoria noastră să judecăm ce e bine și ce e rău. Dacă autoritățile au hotărât că Jijek Breșov e un criminal, cine suntem noi să-l ajutăm să scape de rigoarea legii? Dacă am face cu toții după cum ne-ar plăcea, dacă ne-am urma cu toții „conștiința", cum se spune, sau „toanele", cu alte cuvinte, am sfârși în anarhie.

Pazhari nu e un om învățat, și nici un expert în formularea de ipoteze, dar își stoarce mintea, căutând o modalitate de a-l

convinge pe Mişenkov. Complet demoralizat în clipa în care intră în cortul lui, aruncă o privire spre hărţile desfăşurate pe birou, caută inspiraţie într-o jumătate de măr putrezită, aruncată pe podea, şi ascultă lătratul îndepărtat al unui câine. Cu toate astea, nu reuşeşte să găsească o metodă de a-l convinge pe Mişenkov să nu dea curs cererii lui Novak.

În cele din urmă, îl cheamă la el pe căpitanul carcerei, Istomin, un ofiţer robust, în care Pazhari a căpătat tot mai multă încredere, odată cu trecerea timpului. Priveşte direct în ochii tânărului.

— Înţeleg dacă refuzi să urmezi acest ordin. Ar trebui să ştii că, în cazul în care dă greş, tu şi oamenii tăi veţi fi judecaţi pentru trădare. Dacă asta îţi aduce vreo consolare, o să stau alături de tine în sala de judecată. Te rog să-i escortezi pe cei trei prizonieri la Minsk, înainte ca trupele să se întoarcă de la exerciţiul combinat. Trebuie să găsească un bărbat pe nume Zvi-Meir Speismann. Ajută-i să-l găsească. Singurii care au voie să se apropie de ei sunt cei cinci cei mai buni oameni ai garnizoanei tale. Trebuie să le asigure hrană, apă şi tratament medical. Nu vă atingeţi de Patrick Adamski. Întindeţi-l în căruţă şi găsiţi-i o infirmieră. Ţineţi-i în viaţă şi nu spuneţi nimănui despre misiunea voastră. Asta e tot. O vei face?

— Da, domnule!

Istomin salută şi pleacă.

A doua zi, în mare grabă, general-locotenentul Mişenkov ordonă începerea exerciţiului combinat, după care pleacă imediat într-o călătorie de câteva ore la Nesvij, pentru „a obţine câteva autorizaţii, pentru a vizita un prieten vechi, pentru a se ocupa de bugete şi provizii, înţelegi..." Lasă exerciţiul în seama colonelului Pazhari, până când se va întoarce, să preia comanda.

Pazhari stă ca pe ghimpi. Nu ştie cât de mult va dura până când Novak va afla despre sosirea în tabără a celor patru nelegiuiţi, aşa că se decide să i-o ia înainte şi, chiar înainte de a pleca spre locul de desfăşurare a exerciţiului, trimite o misivă

urgentă la birourile din Grodno și Minsk ale Ohranei. Trebuie să-i arunce lui Novak o momeală, Pazhari știe prea bine, dar nu una foarte suculentă, totuși. El raportează că trei persoane suspecte au trecut prin tabără; nu e sigur dacă aveau cu ei vreo femeie, și nici nu le-a putut verifica numele. Unul dintre ei s-a prezentat santinelelor sub numele de Patrick Breșov, iar celălalt, ca Jijek Adamski, sau ceva de felul ăsta. În orice caz, nu au zăbovit prea mult și nici nu au stârnit suspiciunea soldaților.

În timp ce galopează spre poziția din care poate conduce exercițiul, e preocupat de posibilitatea unei confruntări cu Novak. Cât timp va dura acest exercițiu? Dacă l-ai fi întrebat pe Mișenkov, ar fi zis că până la încheierea misiunii, fără a se obosi să spună la ce misiune făcea referire și ce anume era mai important: capturarea suspecților sau antrenamentul? Cine rămâne în tabără? Ei bine, santinelele, câțiva deținuți (dintre care trei sunt ascunși într-o celulă tainică), o mână de administratori, soldații bolnavi și cei răniți, cel puțin doi cai și câteva sute de santinele și spioni plasați în diferite puncte de control, unele chiar îndepărtate, dintre care unul este condus de un cantor sfrijit, cu un apetit nesfârșit.

Cantorul, că tot veni vorba, e din ce în ce mai convins că viața cazonă i se potrivește mănușă. Oleg ăsta pe care a fost trimis să-l înlocuiască trebuie să fie un individ tare ciudat. De ce să renunți la un pot atât de bun? Nu i se cere decât să stea toată ziua într-un loc. Are mâncare din belșug, deși sardinele s-au cam dus de mult și, judecând după viteza cu care a devorat conservele de carne, nu-i vor ajunge mai mult de câteva ore, iar pesmeții – cum să spunem asta? –, pesmeții înfundă niște cărări interne care trebui să rămână desfundate. Dar omul nu trebuie să se plângă că are stomacul plin.

Și, mai mult decât orice, ar trebui să fie recunoscător pentru compania care i-a fost asigurată. Cantorul nu e prost. El știe că Olga nu e decât o sperietoare de ciori blondă. Când îi vorbește, știe că vorbele lui se izbesc de o prelată. Cu toate astea, indiferența ei e reconfortantă; cantorul nu trebuie să-și

măsoare cuvintele, sau să se teamă că va primi o palmă, sau că-i va scoate dinții dacă o supără.

Olga nu l-a refuzat nici măcar o singură dată, de când s-au cunoscut. Cantorul depune la picioarele ei varză stricată și resturi de castravete. Noroc că există pe lumea asta și oameni ca Oleg, care, nefericiți cu ce au, se leapădă de noroc și pleacă în căutare de cai verzi pe pereți. Cantorul e fericit să-i ia locul lui Oleg, deși cineva ar trebui să sosească în curând, să-i umple lada cu mâncare, altfel va fi nevoit să se întoarcă în tabără și să ceară ce i se cuvine de drept. Nu se îngrijorează pentru el însuși, dar este tot ce poate face pentru o doamnă precum Olga, care stă mereu cu ochii pe el și-l protejează noaptea de lupii care urlă la lună.

GRODNO

I

Tocmai în momentul acela, colonelul Piotr Novak se îndreaptă spre est de Baranovici, către Grodno. De ce Grodno? Ei bine...

În săptămâna de care a avut nevoie pentru a se recupera după noaptea aceea blestemată din taverna lui Adamski, clădirea a fost transformată în cartierul general al poliției secrete, toți bețivii care frecventau în mod normal locul fiind alungați. În clipa în care a fost în stare s-o facă, Novak a părăsit taverna și s-a îndreptat spre piață, pentru a-și pune în mișcare piciorul rănit. Pentru prima dată în viața lui, s-a oprit lângă tejghelele evreiești. Sprijinindu-se în baston și scrâșnind din dinți, privea creaturile acelea care i se păruseră mereu primitive și inferioare.

Era scârbit de felul în care arătau, de îmbrăcămintea lor ciudată. Bărbile stufoase, ochii afundați în orbite, felul în care își înmoaie degetul în gură, în timp ce răsfoiesc paginile cărților lor misterioase. Afară e o întreagă lume, și totuși ei preferă să-și țină ochii lipiți de scripturile lor rigide? Dracu' să-i ia! Și mirosul respingător, oare nu se spală niciodată? Nu degeaba roiesc mereu muștele în jurul lor.

Nu e nevoie să-i țină cineva prelegeri lui Novak despre cum toți oamenii sunt creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Nu e nevoie să i se spună că un copil poate fi plămădit din orice material. Îi poți crește făcându-i să creadă că a sta toată ziua în casă și a studia de dimineața până seara e un lucru normal. Îi poți face să creadă că e normal ca bărbații să umble de colo-colo cu perciunii atârnându-le pe lângă urechi. Îi poți convinge că e normal să-și acopere mereu capetele cu o pălărie

sau o *yarmulke*. Novak știe asta mai bine decât oricine și crede că ar trebui să aibă măcar decența de a se lăsa asimilați, de a face minime eforturi pentru a se integra în societate. Dar tocmai pentru că este conștient de această antipatie instinctuală față de evrei, Novak începe să se întrebe dacă nu cumva a acționat asemenea unui om de rând atunci când s-a lansat în această investigație, fără a reflecta serios înainte de a o face. Dumnezeu să-i dea putere, n-a trecut decât o săptămână de când i-a întâlnit pe cei patru *żyds* jegoși. Femeia i-a ucis agenții, un alt membru al grupului i-a zdrobit piciorul, iar scobitoarea aia ambulantă nu se mai oprea din cântat. Cel care avea aspectul cel mai înfricoșător, zdrahonul cu gura mutilată, era tăcut ca o stâncă. Despre nici unul dintre ei nu se poate spune că e vreun învățat. Dacă ar fi purtat haine țărănești, ar fi putut trece cu ușurință drept localnici. Femeia era cu adevărat interesantă, o Ioana d'Arc evreică, poate, dar ce fel naiba de femeie se poartă ca o sălbăticiune? Cum reușește? Cum poate fi atât de răzvrătită și supusă, în același timp?

În timp ce se plimba prin piața aglomerată, Novak s-a silit să se oprească și să-i privească mai atent pe *żyds*. A observat căruțe ponosite, încărcate până la refuz cu un amestec haotic de ustensile de bucătărie și unelte de lucru. A fost uimit de coada din fața prăvăliei lui Levinsohn – faimosul lor patiser – și a observat atitudinea de turmă, în timp ce clienții se înghesuiau unul în altul, fără să se plângă. A studiat gesturile pe care le făceau în timpul discuțiilor – o femeie în vârstă a strigat la un vânzător de legume, care a strigat și el, doar că ceva mai tare, doar pentru ca în secunda următoare să se îmbrățișeze și să facă schimb de copeici și castraveți. Nu era nici un pic de loc liber, doar o masă de oameni în interiorul căreia fiecare se simte obligat să se certe cu ceilalți și să se plângă, ca și cum orice tranzacție comercială ar trebui să atingă un punct culminant dramatic, înainte de a fi încheiată. Fiecare cuvânt din limba lor ciudată are o sonoritate conspirativă și grețoasă. De ce nu-și pot găsi un loc al lor? De ce țin morțiș să se infiltreze într-o țară care nu-i dorește?

Spre enervarea lui, gândurile îl conduc pe Novak la aceleași concluzii, iar și iar, ceea ce nu reprezintă câtuși de puțin o situație folositoare pentru investigația lui. Ce vrea? Să le înțeleagă obiceiurile. De aceea s-a oprit să-i observe. Cu toate acestea, observațiile lui au produs numai speculații care îi confirmă bănuielile de început, așa încât este oare posibil ca metoda lui să fie una greșită? Poate că, în loc să observe, ar trebui să experimenteze pe propria piele.

Novak nu s-a apropiat niciodată de *żyds* în situații în care să nu fie necesară declararea funcției și a statutului său. Fiecare discuție pe care a purtat-o cu ei a avut unicul scop de a stoarce informații, ceea ce avea de gând să facă și de data aceasta. S-a apropiat de zarzavagiul care tocmai încheiase o tranzacție gălăgioasă pe bază de castraveți.

— Bună ziua, l-a salutat Novak în polonă.

Bărbatul a încuviințat, nesigur. Imediat, Novak i-a zărit pe negustorii din apropiere, care îi făceau cu toții ochi dulci, ca unul singur.

— Cât costă? a întrebat el, luând câțiva castraveți de pe tarabă.

— *Acht und zwanzig*, a răspuns bătrânul, dând la o parte o roșie stricată.

— Cât? a repetat Novak, rugându-l pe zarzavagiu să-i scrie pe o bucată de hârtie.

— *Acht und zwanzig*, a spus din nou vânzătorul, ignorându-i solicitarea.

Novak n-a mai zis nimic. Fața emaciată a bătrânului era pătată precum cea a unei hiene flămânde, mâinile lui pestrițe întorceau castraveții ca brațele unui bărbat care ară pământul, nasul îi era inexplicabil de vinețiu, cu vârful negru, asemenea capătului ascuțit al unui creion. Novak a scos o monedă de o rublă și a trântit-o pe cântar cu un zgomot metalic, dar bătrânul nici nu s-a uitat la bani. Novak i-a dat castraveții înapoi și a pus moneda la loc, în buzunar. Degetele agile ale vânzătorului au reașezat repede castraveții într-o grămăjoară.

Novak s-a alăturat persoanelor care aşteptau la rând, în faţa patiseriei lui Levinsohn. Câţiva ţărani trăncăneau cu evreii într-o limbă-hibrid, un amestec de polonă şi idiş. Novak a interpretat asta ca pe un semn încurajator – poate că evreii de aici vor sta de vorbă. Ce se întâmpla? Aceasta era cea mai bună patiserie din Baranovici. Toată lumea era de părere că prăjiturile lui Levinsohn erau de neîntrecut. Oamenii continuau să-şi aştepte rândul, fie soare, fie ploaie. Şi, imediat ce şi-a făcut apariţia Novak, au dispărut cu toţii?

Un sentiment ciudat creştea înăuntrul lui: prezenţa sa în locul acela era nedorită, era un străin în propria lui ţară. Fiind mereu cufundat în problemele Departamentului pentru Ordine şi Siguranţă Publică, nu se mai comportase niciodată până atunci ca un cetăţean obişnuit, iar *żyds* erau primii care observau asta. Nu se trezea dimineaţă de dimineaţă pentru a merge la acelaşi birou, nu se întorcea seară de seară acasă, la aceeaşi femeie. Trăia în umbră, iar chipul lui trăda asta. Ce trebuia să facă pentru a fi perceput ca o fiinţă omenească normală de către evreii din partea locului?

În cele din urmă, Levinsohn s-a întors către el, iar Novak a arătat cu degetul spre o bucată de prăjitură cu prune sau cu cireşe, nu era nici el sigur cu ce anume. Se aştepta să primească rest de la moneda de o rublă, însă Levinsohn i-a împachetat prăjitura, a ridicat din umeri şi a trecut la clientul următor. Cum era oare posibil ca acesta să fie preţul unei singure bucăţi? Era mai mult decât exorbitant, era preţul unei mese întregi. Clienţii dinaintea lui, pare că-şi aminteşte, nu plătiseră la fel de mult pentru aceeaşi prăjitură. Dar, neştiind cum să pună întrebarea şi găsind incomprehensibilă politica de stabilire a preţurilor, Novak s-a repezit afară din prăvălie. Imediat după plecarea sa, coada s-a format din nou, iar evreii şi creştinii s-au înghesuit iar unii în alţii, aparent uşuraţi de dispariţia lui.

Şi lui Novak i-a fost mai simplu să revină la a-i observa de la o distanţă sigură. Linia de demarcaţie care-i separa de el fusese trasată din nou. În apropierea lor se simţise inconfortabil. În

calitate de agent al Ohranei, misiunea lui era aceea de a sădi frică și suspiciune în inimile oamenilor. Știa că un schimb de numai câteva replici cu oricare dintre cei care se aflau la coada aceea, înghesuiți unii într-alții, ar fi fost suficient pentru a-l determina să scoată un cuțit și să înjunghie spinarea celui aflat în fața sa. Îi putea ațâța unii împotriva celorlalți cât ai zice pește. Dar, în absența unei amenințări concrete, trăiesc în armonie unii cu alții. Nu e nevoie decât de o felie de prăjitură cu fructe de pădure (s-a înșelat când a crezut că e cu prune sau cu cireșe; e un amestec dens de afine și dude albe, absolut delicios!), pentru a-i face pe polonezi să uite că *żyds* câștigă de două ori mai mult decât ei și că hoarda asta purtătoare de *yarmulke* deține aproape toate afacerile din oraș.

La un nivel filozofic, s-ar putea spune că oamenii sunt creaturi cu dorințe și nevoi exclusiv materiale. Tot ce le trebuie polonezilor e o felie de prăjitură, chiar și una pe jumătate la fel de bună ca cea pe care tocmai o dă el pe gât, pentru a face pace cu *żyds*. În orice caz, din fericire pentru Novak, polonezii detestă lucrurile materiale mai mult decât orice pe lume. Încearcă mereu să demonstreze că sunt oameni spirituali, inspirați de divinitate. El știe că fără „valorile" polonezilor nu ar mai exista violență și, indiferent cât de preferabilă ar fi o astfel de situație, în lipsa violenței, Novak ar rămâne fără slujbă. Prin urmare, nu trebuie decât să-i întrebe pe polonezi ce părere au asupra acestei chestiuni: „Ce e mai important pentru tine – morala sau dudele?", și, în numai douăzeci și patru de ore, Novak ar putea capta mintea mulțimii, programând-o să incendieze jumătate din oraș. Dar poate există și alte metode de a se infiltra în rândul evreilor. Dacă nu-i poate observa pur și simplu, sau dacă nu poate vorbi cu ei ca un om normal, atunci, se gândește el, ultima soluție e să devină unul dintre ei. Va avea nevoie de o minciună foarte bună pentru a-și ascunde identitatea, și de un interpret, desigur, preferabil un localnic care le cunoaște obiceiurile și care le vorbește fluent limba conspirativă. Dacă Novak

urmează să se apropie de ei, dându-se drept unul de-al lor, cu siguranță i se vor deschide.

Dar cum rămâne cu aspectul lui exterior? Ei bine, chiar dacă nu-i face plăcere s-o recunoască, fața colonelului e de mult obosită și lovită de intemperii. Odată l-a auzit întâmplător pe unul dintre agenții lui glumind cu alți colegi de-ai săi și spunând că nimeni nu l-ar putea bănui pe Novak de colaborare cu Ohrana, pentru că seamănă mult prea mult cu un *żyd*. Aspectul lui decrepit s-ar putea dovedi util de data aceasta. Investigația pe care o are de condus îl va forța să sape foarte adânc. Va trebui să mascheze întreg adevărul despre sine, dacă vrea să-i prindă pe vinovați.

II

Novak a plecat din piață, șchiopătatul devenindu-i din ce în ce mai pronunțat, cu fiecare pas. S-a întors la taverna lui Adamski, pentru a-l găsi pe adjunctul său, Albin Dodek, aplecat deasupra unei hărți. Săgeata care indica nordul era îndreptată direct spre burta fleșcăită a lui Dodek, care privea încurcat simbolurile de pe hartă, ca și cum ar fi încercat să descifreze un cod.

— Ai găsit ceva interesant, Dodek? l-a întrebat Novak, iar adjunctul a roșit, ca și cum ar fi fost prins în flagrant.

— Da, domnule, încerc să-mi dau seama în care dintre satele din apropiere s-ar putea ascunde.

— Și la ce concluzie ai ajuns?

— Dacă nu se află într-o tabără militară, ceea ce e puțin probabil, sunt cu siguranță într-unul dintre satele din această zonă.

Respingerea categorică de către adjunctul său a posibilității ca fugarii să fi căutat refugiu într-o tabără militară îi stârnește imediat lui Novak bănuiala că exact acesta este locul în care s-au ascuns.

— Mesagerii noștri s-au întors cu răspunsul generalului Mișenkov?

— Nu, domnule, au plecat abia ieri, deși eu am adăugat o notiță scurtă, prin care specificam că e urgent, a zis Dodek. Am scris că oricine tăinuiește informații despre indentitatea lor sau locul în care se află se va face vinovat de complicitate.

— Cine ți-a spus să faci asta? l-a întrebat Novak.

Acum toată regiunea va crede că Novak, comandantul Departamentului pentru Ordine și Siguranță Publică, e un idiot sadea.

— Trimite imediat doi agenți la Nesvij, a ordonat el. Probabil că Mișenkov își petrece timpul la reședința lui Bobkov. Vreau ca agenții să-l lămurească pe Mișenkov asupra faptului că în povestea asta e implicat guvernatorul Gurko și că vreau să preiau conducerea unității sale.

— Guvernatorul Gurko? a zis Dodek, speriat. Da, domnule. Imediat!

În clipa aceea, au auzit un zgomot venind de la etaj. Un bărbat încercase să sară pe fereastră, iar doi agenți îl prinseseră de guler, doar pentru a fi imobilizați de doi tineri și o femeie de vârstă mijlocie, cu toții încercând să-și elibereze prietenul. Lui Novak i-a luat câteva secunde să-și dea seama ce se întâmplă, deoarece părea să urmărească un număr de comedie ieftină: o grămadă de bufoni, făcându-i sandvici pe doi dintre agenții lui lipsiți de creier. Dodek i-a explicat calm că „ăștia sunt *żyds* predați de localnici. Noi am făcut câteva razii prin casele lor, iar acum ei fac mare caz de asta."

— Nu înțeleg, a zis Novak, cu capul în mâini. Ce legătură au ei cu investigația?

— Sunt *żyds*.

— La fel ca jumătate din locuitorii blestematului ăstuia de oraș!

— Da, dar ăștia au fost reclamați.

— De ce?

— Ei bine, de ăsta, de exemplu, și Dodek arată spre bărbatul care tocmai a încercat să evadeze, se zice că împrăștie pamflete.

— Şi ce scrie în pamfletele astea?
— Că religia e morfina maselor, domnule.
Novak s-a uitat spre o foaie volantă care arăta ca alte sute de foi pe care le vedea peste tot, în toate colțurile imperiului. O foaie imprimată, pe care socialiştii o fac să circule, pentru a incita masele.
— Dar ce legătură au pamfletele cu investigația noastră?
— Nu ştiu, domnule, dar sunt sigur că o să aflăm. Asta e meseria noastră. Dar ăsta de aici? Ăsta ne râde în nas, ticălosul! Ştiți cum îşi zice? Akaki Akakievici, ca şi cum ăsta ar fi un nume.
— Este un nume. N-ai auzit niciodată de Gogol?
— Numele lui nu e Gogol, domnule, e Akaki Akakievici, cum v-am spus.
— Las-o baltă, Dodek. Eliberează-i şi hai să ne vedem de treabă.
— Da, a încuviințat Dodek, fără să adauge onorificul „domnule".
Novak, care era familiarizat cu fiecare expresie de nemulțumire de pe chipul adjunctului său, era impasibil. Numai un prost are nevoie de aprobarea unui alt prost.
— Aşteaptă o clipă, a zis el, deoarece îi trecuse ceva prin minte. Adu-l aici pe Akaki.
— Da, domnule.
Dodek a sărit în picioare, bucuros că superiorul lui a decis în cele din urmă să se poarte totuşi rezonabil.
— Şi lasă-ne singuri, a adăugat Novak.
Capul lui Akaki Akakievici era acoperit de porțiuni pleşuve, semănând cu scalpul unui bebeluş, iar buzele lui aveau forma protuberantă a gurii unui peşte-papagal (sau poate era doar rezultatul unui pumn încasat în bărbie?), în vreme ce pielea rozalie şi curată îi dădea un aspect aproape delicat. Dacă n-ar fi ştiut că e un nelegiuit, Novak ar fi crezut că bărbatul din fața lui e un lacheu sau un valet.
Discuția lor ar putea fi descrisă ca un monolog pentru doi, sau poate ca un dialog unidirecțional. Indiferent cum s-ar numi, important este că Novak a fost singurul care a vorbit.

Era de neoprit, cuvintele rostogolindu-se de pe buzele lui asemenea unei avalanșe verbale.

— Numele Akaki Akakievici îmi spune tot ce trebuie să știu despre omul din fața mea. Dumneavoastră, domnule, sunteți un intelectual arogant, care a citit minunatele opere ale lui Gogol și Pușkin și care este convins că toți cei din jurul lui sunt niște ignoranți. În ce privește majoritatea agenților Ohranei, nu sunteți departe de adevăr. Dar întâmplarea face ca eu să-l cunosc bine pe Gogol și să mai știu câte ceva și despre Pușkin, iar într-o zi mi-ar plăcea foarte mult să stăm de vorbă despre Evgheni Oneghin, sau despre aventurile lui Cicikov, sau poate chiar despre autori mai puțin cunoscuți, precum Eliza Ojeșko – trebuie să fi auzit de ea, nu-i așa? O, n-ați auzit? E o scriitoare foarte talentată, care trăiește în Grodno, motiv pentru care nu există prea multe șanse ca numele ei să ajungă la urechile învățatelor adunări din Sankt-Petersburg. Ar trebui să știți că eu însumi am dat ordinul ca drumul din fața casei ei să fie presărat cu fân, pentru a atenua zgomotul căruțelor care trec pe acolo, în așa fel încât să nu-i fie perturbată liniștea. Știți ce este cultura? Ei bine, ar trebui să ridicați ochii din cărți și să priviți în jurul dumneavoastră. Asta e cultura. Ar trebui să-i arătați respect.

Poate sunteți surprins, domnule, de faptul că un ofițer experimentat din Ohrană este preocupat de chestiuni pe care publicul larg le consideră nimicuri. Dar permiteți-mi să vă spun următorul lucru: dacă o doamnă nu poate scrie în pace, atunci la ce bun să mai apărăm imperiul? Poate că un revoluționar cosmopolit și educat ca domnia-voastră consideră că polițiștii sunt doar niște idioți îmbrăcați în uniformă. Poate că mintea domnului Pamfletar e înțesată de idei care au luat naștere în capul prusacului ăluia obez și decadent, Karl Marx, un om care n-a muncit nici măcar o zi în viața lui și pe care plictiseala cronică l-a determinat să pună la cale o revoluție a lumii noi. Dacă așa stau lucrurile, dați-mi voie să vă întreb: în lumea asta nouă a acestui prusac puturos cine va presăra drumul cu paie, pentru ca doamna Ojeșko să poată scrie în pace? Revoluția voastră a luat în considerare astfel de lucruri?

Intențiile domnului Pamfletar au fost cu siguranță bune. Probabil că și-a spus: m-am săturat să fiu doar un amărât de evreu, vreau să fiu un cetățean al lumii, vreau să mă integrez. Dar ne urâți atât de mult pe noi, restul – cum ne spuneți? *Goimi*! –, ați venit pe lume nutrind ura asta și nu puteți reconcilia dorința de a vă lăsa asimilați de societatea goimilor și repulsia pe care o simțiți în prezența noastră. Acesta este motivul pentru care onorabilul domn e forțat să încerce să ne schimbe, să ne critice, să ne facă să semănăm cât mai mult cu el însuși. Ce ar putea fi mai bun decât socialismul, care caută să elimine diferențele sociale și religioase? Dar apoi domnul Pamfletar descoperă că, în primul rând, rămâne fără familie, iar în al doilea rând, fără toți ceilalți. Nimeni nu vrea să aibă de-a face cu el. Familia lui tradiționalistă îl reneagă, în timp ce goimi îl consideră un blestemat de intelectual. Tot ce poate să facă este să se declare revoluționar și să le împrăștie manifeste analfabeților. În absența iubirii și a încurajării din partea unei alte organizații, nu-i rămâne decât să îmbrățișeze „dreptatea", „libertatea" și „adevărul", sperând că, într-o bună zi, milioanele de oameni care-l disprețuiesc astăzi vor deschide ochii și se vor elibera din lanțuri – iar atunci îl vor jupui de viu pe domnul nostru Pamfletar în piața publică, în ziua în care vor prelua puterea.

În orice caz, în acest moment, nu are decât o singură modalitate de a ieși din pânza pamfletărească de păianjen pe care și-a țesut-o singur. Îmi va fi foarte ușor să vă descopăr adevăratul nume. Odată ce voi face asta, vor ieși la lumină și numele părinților dumneavoastră, al soției, al copiilor și al oricui altcuiva prin venele căruia curge sângele lui Akaki Akakievici. Dacă descoperi un măr stricat în coș, atunci toate celelalte mere trebuie verificate fără întârziere. Îmi imaginez că nu vreți să vă treziți în Siberia, nici ca odraslele domniei-voastre să primească o scrisoare prin care să afle despre boala care a dus la decesul tatălui lor – o întâmplare nefericită, desigur. Asta se întâmplă de obicei, sunt sigur că înțelegeți. Drumul spre Siberia e lung și greu, iar condițiile groaznice din închisori reprezintă un dezavantaj evident al locului. Și trebuie să fim de acord cu

faptul că în nici un caz nu se poate număra printre prioritățile guvernatorului grija față de condițiile de viață ale criminalilor condamnați.

Dar nu vă faceți griji, dragul meu domn, n-ați ajuns la capătul drumului și văd că îmi acordați întreaga atenție. Poate că vă va bucura să aflați că omul din fața domniei-voastre nu are nici cea mai mică intenție să vă zădărnicească planurile sau să vă demaște contactele. Din contră. Domnul Pamfletar și Departamentul pentru Ordine și Siguranță Publică se află de aceeași parte a baricadei. Doar imaginați-vă, domnule, ce s-ar întâmpla dacă nu ar exista pamflete. Imaginați-vă ce s-ar întâmpla dacă oamenii s-ar trezi dimineața și ar descoperi că toate manifestele subversive au dispărut. Ce-ar crede? Ar crede că regimul este unul opresiv! Că nu există libertate de exprimare! Mă înțelegeți, domnule? Guvernul are nevoie de rezistență. Dacă o minoritate se opune guvernului, asta înseamnă că majoritatea îl susține, ceea ce nu e deloc un mesaj rău pentru public. Prin urmare, Ohrana nu are nici o problemă cu manifestele domniei-voastre, dar motivul pentru care vă aflați aici este cu totul altul.

Vreau să vă fac o propunere simplă: vă asigur, împreună cu întreaga familie, protecție deplină, cerându-vă în schimb să mă ajutați la capturarea a patru nelegiuiți care fac ravagii în gubernie, din motive deocamdată neclare. Vă cer, prin urmare, să mă însoțiți și să-mi serviți drept interpret. Tot ce vreau e să vă cunosc cât mai bine poporul, nu pe marxiști, desigur – pe ei știu prea bine cum să-i abordez –, ci pe evrei, pe oamenii dumneavoastră, mă rog, care au fost ai domniei-voastre, înainte de a fi ales să le întoarceți spatele. Dumneavoastră, domnule, îl veți ajuta pe Piotr Novak să devină unul dintre ei.

Numele dumneavoastră conspirativ va fi Akim, care este destul de apropiat de Akaki Akakievici, dar ceva mai credibil, în timp ce numele meu ar trebui să fie ceva ce începe cu P, poate Prokor, numele unui mare ofițer, pe care l-am cunoscut la un moment dat în armată. N-ați rostit un cuvânt de la începutul discuției noastre, Akaki, adică Akim. Deci ce părere aveți?

Înainte de începerea discuției, pamfletarul îi luase peste picior pe agenții Ohranei, declarând că se numește Akaki Akakievici, dar în acest moment era paralizat de frică. Novak vedea că, sub pielea lui rozalie, bărbatul acesta nu era decât un băiețel timid, un nimeni în drum, ale cărui singure răbufniri de curaj se petreceau în timpul dezbaterilor ideologice încrâncenate din sălile unei facultăți sau a alteia. Acum descoperea că diseminarea manifestelor, refugiul lașilor, îl aruncase direct în abis.

Smocurile de păr de pe capul lui Akim păreau violete, ca și cum cuvintele lui Novak l-ar fi înțepat și i-ar fi lăsat o eczemă pe scalp. Mustața lui îngrijită, semn sigur de vanitate, flutura în sus și-n jos, în timp ce inspira și expira.

— Nu poți... Deloc...

Propozițiile lui frânte sunau în urechile lui Novak precum niște bule efervescente.

— E imposibil, n-ai putea deveni niciodată unul dintre ei – nu te-ar crede...

— Exact! a zis Novak pe un ton plin de încântare. Tocmai de-asta am nevoie de tine.

— Dar... cine sunt eu? Nu înțelegi... nu sunt unul dintre ei... nici măcar propria familie nu vorbește cu mine... abia dacă-mi amintesc limba.

— Excelent! a exclamat Novak, bătându-l pe umăr pe Akim. Iar acum regreți că ai plecat și vrei să te întorci. E o poveste minunată. Vezi? Deja facem progrese.

— Dar... a zis Akim, zbătându-se.

— Uite, prietene, a spus Novak, aplecându-se către el. Dragul meu Akim, vine un moment în care explicațiile nu-și mai au rostul, în care contradicțiile nu mai contează, iar discuția se încheie. Iar în momentul acela trebuie să ne suflecăm mânecile și să ne apucăm de treabă. Cine suntem noi? Akim și Prokor. Ce suntem noi? Evrei. De ce ar trebui să fim crezuți? Asta rămâne încă neclar. Dar de-asta suntem aici și de-asta ești tu încă în viață. Nu-i așa?

Novak n-ar fi putut să prevadă rezultatele imediate și, am putea spune, excepționale ale recrutării acestui așa-numit Akaki

Akakievici. În seara aceea, doi bărbați au ieșit din taverna lui Adamski: Avremaleh și Pinchasaleh Rabinovits, cunoscuți și ca Akim și Prokor. În timp ce se îndreptau spre piața pustie, cu tarabele ei goale, au dat peste un grup de vânzători ambulanți, a căror conversație părea să fi părăsit de mult terenul afacerilor, virând spre bârfă. Akim s-a apropiat de ei, aparent cu teamă, și a început să le spună pe scurt povestea tristă a lui Avremaleh și Pinchasaleh. Vânzătorii îl ascultau cu atenție, iar Prokor s-a apropiat și el încetișor de grup. Și-a dat seama când Akim a reușit să stoarcă informația pe care fusese de altfel trimis s-o obțină: știau vreo femeie *shochet* în zonă? Printre sunetele dense ale dialectului lor ciudat, Novak a identificat numele orașului Grodno și a zâmbit pentru sine. Rețeta pe care o inventase îi asigura o mâncare cu adevărat sănătoasă.

Înainte chiar ca Akim să fi încheiat discuția cu vânzătorii ambulanți, Novak știa, chiar și fără ajutorul interpretului, că erau îndrumați spre un oraș pe care-l cunoștea foarte bine, unde îl așteptau un birou bunicel și câțiva agenți de încredere. Vor găsi familia măcelăresei și vor afla motivele faptelor ei. Va fi interesant de văzut dacă va îndrăzni să ridice cuțitul, în cazul în care un pumnal va sta la gâtul părinților și fraților ei.

— Bună treabă, Akim, i-a zis el noului și împietritului său lacheu. Plecăm de dimineață la prima oră.

III

Rusia nu se laudă cu nimic mai mult decât cu mărimea ei și nimic nu o face să sufere mai mult decât mărimea ei. Imperiul este o uriașă corpolentă, care nu poate vedea dincolo de propria burtă și nu se poate apleca să-și lege șireturile: nu va ști niciodată ce se întâmplă sub faldurile ei de grăsime. Un vânzător de sare din Moscova, aflat într-o călătorie de afaceri la Astrahan, ar putea fi nerăbdător să afle dacă soția lui însărcinată, rămasă la Moscova, e bine sănătoasă, dar scrisoarea va călători cel puțin

șase luni, înainte de a ajunge la destinatar. Dacă îi scrie, răspunsul va ajunge la soția lui după șase luni. Poate el să schimbe trecutul sau să prezică viitorul? Bineînțeles că nu. Acesta este motivul pentru care este bine ca scrisorile să nu conțină sfaturi legate de diverse chestiuni practice, ci să se limiteze la cuvinte pline de afecțiune, la întrebări legate de copii și la rugăciuni. Astfel de lucruri au fost mereu libere de constrângerile locului și ale timpului.

Prin urmare, nu miră câtuși de puțin faptul că propunerea inginerului austriac Franz Anton von Gerstner de a construi în Rusia o rețea de căi ferate a fost primită cu entuziasm de către țarul Nicolae I. Consilierii lui n-au avut nici o îndoială că această aventură ar fi putut îmbunătăți starea economică a imperiului, însă nu erau convinși că greoaia uriașă rusă putea fi transformată aproape peste noapte într-o atletă sprintenă. Se întrebau dacă zecile de mii de verste de oțel puteau cu adevărat să traverseze întinderile dezolante, imposibil de cuprins, sau dacă nu cumva calea ferată va schimba caracterul Rusiei.

Până atunci, iacuții trăiau doar cu iacuții, în Siberia, iar moscoviții trăiau împreună cu alți moscoviți, la Moscova. Dacă iacuții i-ar fi întâlnit pe moscoviți, atât primii, cât și cei din urmă ar fi fost la fel de uimiți de faptul că erau cu toții supușii aceluiași imperiu. Aspectul lor nici că putea să fie mai diferit: unii erau turco-mongoli, pe când ceilalți erau slavi est-europeni. Religia lor era diferită – în ciuda încercărilor moscoviților de a-i converti, religia iacuților era în continuare șamanică. Dar cum rămâne cu ocupațiile lor? Unii mânau turme de animale, ceilalți erau funcționari și birocrați. Despre ce ar fi putut să vorbească între ei iacuții și moscoviții? Poate că ar fi reușit totuși să închege o conversație, dacă ar fi vorbit unii limba celorlalți. Avea calea ferată să depășească toate aceste diferențe? Era greu de crezut că avea să o facă.

În orice caz, mulți dintre membrii guvernului se întrebaseră la vremea respectivă: de ce ar trebui ca iacuții și moscoviții să semene unii cu ceilalți? O astfel de aspirație părea mult prea

deplasată. Este oare necesar ca toate relațiile să aibă la bază o limbă comună, o credință identică și preocupări similare? Ce e greșit într-o relație pur comercială, care se rezumă la schimburi de produse și construirea de fabrici? O căsătorie între un bărbat iacut și o femeie moscovită nu era de așteptat în viitorul apropiat, dar, până atunci, comerțul reprezenta o perspectivă realistă, iar calea ferată avea să multiplice oportunitățile în acest sens. Și, pentru că tot veni vorba, înainte de prima căsătorie dintre un iacut și o moscovită, ar trebui construită linia care să unească Sankt-Petersburgul de Varșovia.

Când Novak ajunge în gara aglomerată din Baranovici, împreună cu rozaliul său camarad de arme, sala de așteptare e înțesată de oameni, iar în difuzoare se aude anunțul că trenurile au întârzieri, din pricina intervențiilor urgente care au loc la linia Baranovici-Slonim. Probabil că un mujic intoxicat cu băutură a căzut în comă alcoolică pe șine. E ceva ce se întâmplă destul de des, dar, în loc să-l calce, probabil că mecanicul a decis să-i salveze viața și a frânat brusc, făcând trenul să sară de pe șine și distrugându-i tampoanele. Acum o întreagă regiune e paralizată, pasagerii bat din picioare și nimeni nu știe cât de mult va dura până când circulația va fi repornită.

La ghișeul de bilete, Novak este informat că toate trenurile în direcția Slonim au fost anulate, până la alte ordine. Întrebat când va fi reluată circulația, casierul adormit își scoate ochelarii, se freacă la ochi și ridică din umeri. Un conductor sprijinit de perete pufăie dintr-o pipă și spune:

— La cum se mișcă lucrurile în țara asta, va dura o veșnicie.

Novak observă că omul se așteaptă ca el să înceapă o conversație. Nu există metodă mai bună de a invita pe cineva la discuție decât exprimarea unei plângeri legate de modul în care e condusă țara, ceea ce va duce în curând discuția către avariția aristocrației, corupția birocraților și se va încheia scoțând în evidență neputința omului de pe stradă, în fața forțelor statului. Ce pierdere regală de timp!

Înapoi la taverna lui Adamski, Novak decide că e timpul să treacă peste accidentul suferit. Vor străbate drumul până la

Slonim călare, după care vor lua trenul spre Grodno, via Belostok. Distanța până la Slonim nu e deloc mică, mai mult de șaizeci de verste de culmi stâncoase, dar Novak e de părere că nu mai au timp de pierdut. La capătul primei zile, geme din pricina durerii care îi sfâșie piciorul.

Anestezicele sunt inutile. Blestemat fie Adamski fiindcă a trezit din amorțire monstrul agoniei! Novak ar fi putut să-i ceară doctorului din Slonim o doză de morfină, imediat după ce au ajuns în oraș, însă asta l-ar fi doborât, iar spectacolul în care colonelul Piotr Novak bâiguie tâmpenii pe sub pături e ceva ce iese complet din discuție. Nu are decât două opțiuni: fie învață să trăiască cu durerea, fie moare.

— Ai nevoie de ajutor? îl întreabă buzele ca de pește-papagal.

„În ziua în care voi avea nevoie de ajutorul acestui individ pentru a-mi îngriji piciorul, își spune Novak, o să-mi trag un glonț în cap." Dar, în clipa în care ajung la hanul în care vor înnopta, Novak abia dacă e capabil să descalece. E nevoit să-i permită interpretului-valet să-i care geanta la etaj și să semneze în registru. Novak se întinde imediat pe pat, dar nu reușește să adoarmă, stând treaz ore întregi, cu fața îngropată în perne, în timp ce rușinea se îmbină cu durerea și furia.

Când pleacă spre Slonim, a doua zi, iar interpretul adoarme în șa, Novak se întreabă de ce continuă oare să alerge după cai verzi pe pereți. Colegii lui frecventează saloane somptuoase, se bat pe burtă cu aristocrați și plutocrați, își fac timp liber pentru afacerile personale, delegându-și subalternii să facă munca în locul lor. Pe când el? El încă încearcă să-și mulțumească stăpânul, pe guvernatorul Osip Gurko, sau toată povestea asta s-a transformat într-o vendetă personală, după ce Adamski i-a rănit și mai tare piciorul schilod? E mânat de dorința de a descoperi motivele din spatele crimelor sau de atracția pe care o simte față de enigmatica ucigașă? Este oare posibil să le separi pe cele două? Indiferent de situație, un lucru e sigur, și anume că Novak ar călări până la Grodno, orice ar fi.

În cea de-a doua zi, reușesc să parcurgă doar o treime din distanța străbătută în ziua precedentă. Novak are nevoie de odihnă, iar planul inițial de a ajunge în Slonim în două zile se dovedește a fi cât se poate de nerealist. Vor fi nevoiți să călărească timp de patru, poate chiar cinci zile. Decizia de a vizita leagănul vieții măcelăresei a fost una critică: dacă se dovedea a fi fost inutilă, atunci Novak avea să piardă o săptămână crucială pentru anchetă și era posibil să nu mai poată recupera timpul pierdut.

Novak găsește intolerabilă prezența lui Akaki Akakievici. Luând în considerare autoritatea și onoarea, deținuții tind să-și lingușească gardienii, profitând apoi de asta; dar nu și Akaki.

— Ai nevoie de ajutor? Ți-e foame? Sete?

— Gata cu toate întrebările astea, îi cere Novak. N-am nevoie de nimic de la tine.

Netulburat de intervenția lui Novak, Akaki începe să-i pună colonelului întrebări personale, asumându-și rolul unui intervievator intruziv și băgăcios.

Akaki: Unde sunt cei din familia ta?

Novak: Sankt-Petersburg.

Akaki: Și când i-ai văzut ultima dată?

Novak: Acum un an.

Akaki: Ți-e dor de ei?

Novak: Asta e o întrebare ciudată. Cred că da. În locul tău, aș termina cu vorba.

Akaki: De ce nu-i vizitezi mai des?

Novak: Munca.

Akaki: Câți copii ai?

Novak: Doi băieți, Ivan și Alexei.

Novak e forțat să-și afirme autoritatea, lansând un contra-interogatoriu.

Novak: De unde e familia ta?

Akaki: Vitebsk, Minsk, Kovno.

Novak: Nu înțeleg.

Akaki: Nici eu.
Novak: Și cum ți-ai croit drum spre Marx?
Akaki: El și-a croit drum spre mine.
Novak: Poftim?
Akaki: Chiar așa.

Răspunsurile laconice ale lui Akaki sunt mult prea în răspăr pentru a-i permite lui Novak să pună lucrurile cap la cap. În orice caz, Akaki se află la dispoziția lui și, în ciuda faptului că deținutul încearcă să mimeze controlul asupra situației, mădularele lui tremurătoare îi trădează frica.

Ei bine, Novak a făcut o cruntă și necaracteristică greșeală în legătură cu această ultimă remarcă. Un bărbat care se teme cu adevărat de autorități nu-și bate joc de poliția secretă, prezentându-se drept Akaki Akakievici. Novak nu are nici o garanție că va reuși să-l supună.

De fapt, el nu știe că Akaki suferă de artrită cronică, boală care-l torturează cu frisoane și un tremur constant. Acesta este motivul pentru care a plecat de acasă, să studieze medicina la Minsk. Numele lui adevărat nu este Avremaleh, desigur, și nu a cunoscut niciodată vreun Pinchasaleh; numele lui e Haim-Lazer și nu s-a născut în Vitebsk, Minsk sau Kovno (în acesta din urmă nici nu a pus măcar piciorul). De fapt, s-a născut la Mir. Cum a ajuns să distribuie manifeste marxiste? Cu mulți ani în urmă, la cursul de anatomie, a întâlnit-o pe Minka Abramovics, o evreică ce a reușit să-i sucească mințile. Părea atât de progresistă și de luminată, vorbea fluent limba rusă și se îmbrăca după ultima modă de la Sankt-Petersburg. Dacă i-ar fi cerut să se alăture unei mișcări clandestine care preamărea opera cine știe cărui faraon, ar fi împărțit manifeste care îl lăudau pe monarhul egiptean. Ce-i păsa lui? Și, în ciuda faptului că fusese limpede încă de la bun început că nu avea nici o șansă în ceea ce-o privea, entuziasmul lui a rămas nealterat. Era mult prea demodat pentru gusturile ei; cu alte cuvinte, nu putea renunța complet la iudaism. Într-adevăr, renunțase la ieșiva și plecase să studieze medicina, însă nu se desprinsese complet de vechea lui lume și

se știa că, din când în când, avea obiceiul de a se strecura în câte o sinagogă.

Spre deosebire de el, Minka era sălbatică. Vorbea întruna despre o revoluție mondială, despre proletariat și o revoltă internațională. Venele de pe fruntea ei înaltă pulsau amenințător în timp ce susținea discursuri publice. De fiecare dată când era nevoie de voluntari care să împartă manifeste, ea era prima care ridica mâna, iar el al doilea.

După doi ani, Haim-Lazer a abandonat școala de medicină și s-a alăturat grupării clandestine conduse de Minka. Așa cum li se întâmplă multor tineri revoluționari care au tendința să uite motivațiile personale care i-au mânat inițial spre revoltă, ideile și principiile devin miezul chestiunii, iar asta chiar și după ce Minka s-a măritat cu un goi, și, chiar mai mult, după ce ea a fost arestată și trimisă în Siberia. Mulți ani mai târziu, Haim-Lazer a devenit liderul unei grupări clandestine și expert în politici interne, ceea i se păruse dintotdeauna ceva la fel de corupt ca guvernul pe care dorea să-l alunge de la putere. Când a fost prins de poliția secretă din Baranovici, nu voia să fie eliberat în aceeași zi. Intenționa să se întoarcă la camarazii lui după o săptămână petrecută în închisoare, nu, nu, mai bine după o lună de detenție, pentru a-i impresiona. De-asta spusese că îl cheamă Akaki Akakievici și a constatat cu surprindere că nimeni nu recunoaște numele. În clipa în care l-a întâlnit pe Novak, și-a dat seama că măcar unul dintre ei citea și altceva, în afară de rapoarte polițienești, iar după ce a ascultat discursul interogatorului, a înțeles că se pricopsise cu un membru cu experiență al Ohranei. Un ofițer de grad înalt nu se încurcă de obicei cu o lună de detenție, ci, așa cum se spune printre luptătorii în clandestinitate, pune în scenă o „evaporare". Cu toate astea, auzind despre cei patru suspecți pe care Novak îi vânează, Haim-Lazer s-a hotărât să facă tot ce-i stă în puteri pentru a zădărnici ancheta. Cei patru suspecți nu sunt partenerii lui, dar sunt proscriși, ceea ce e suficient pentru a-i stârni dorința de a-i ajuta.

Un lucru îl surprinde pe Haim-Lazer: indiferent cât de mult ar încerca, nu-l poate urî pe Novak. Este prima lui întâlnire

consistentă cu un agent de talia lui, un om care întruchipează tot răul regimului decadent al țarului. La urma urmei, colonelul e autorizat să pieptene scrisorile personale ale oricărui suflet; poate pătrunde în orice casă, invocând numele securității naționale, poate târî oameni afară din paturile lor, le poate întoarce casele pe dos și-i poate smulge de lângă cei dragi. Sub egida justiției, a legii și ordinii, seamănă haosul în viețile cetățenilor, care, de teamă că se vor vâna unul pe celălalt în lipsa unui guvern central, îi permite himerei imperiale să-i vâneze chiar ea. Spre deosebire de alți ofițeri de rangul lui, Novak pare să creadă cu adevărat că este protectorul ordinii publice. Corpul lui mutilat e acoperit de cicatrici, pomeții îi ies prin pielea bătătorită și se târăște asemenea unui om frânt. Ca să fim sinceri, Novak e la fel de singur ca Haim-Lazer; amândoi sunt oameni care și-au lăsat casele departe, în urmă. În cazul în care Haim-Lazer ar fi trebuit să ghicească dacă persoana care călărea alături de el era comandantul de gubernie al Ohranei sau un evreu chinuit, ca el însuși, ar fi ales cea de-a doua variantă. Prin urmare, chiar dacă vrea să-l vadă pe Novak pierzând, nu-și dorește ca înfrângerea să fie una umilitoare.

IV

În momentul în care Akim și Prokor ajung la Slonim, Novak e deja o epavă. În timpul zilei, durerea din picior i-a urcat spre șale, iritația provocată de șa s-a transformat într-o adevărată rană și fiecare milimetru al pielii sale înflorește într-o nuanță diferită de roșu, devenind aproape vinețiu în zona inghinală. Novak, ar trebui reamintit, e aproape de vârsta pensionării, iar oasele lui nu mai sunt la fel de robuste cum erau pe vremuri.

Verifică programul următorului tren spre Belostok, apoi de acolo spre Grodno. Călătoria cu trenul nu-i ușurează durerile: zile întregi de mers călare l-au făcut să simtă durere în fiecare oscior, iar hurducăturile trenului îl zgâlțâie acum zdravăn.

Ajunge în Grodno epuizat, dar, în clipa în care coboară în gară, Novak se simte încurajat de imaginea familiară: râul Neman, care înconjoară orașul, vechiul castel (transformat acum în tabără militară), turlele bisericii Sfântul Xavier, care veghează asupra pieței. Există o limită a suferinței pe care o poate îndura. Novak își dorește să facă o oprire la biroul lui din Grodno. Călătoria de cinci zile călare și apoi drumul de noapte cu trenul i-au câștigat cu siguranță dreptul de a se odihni. Dar ce s-ar întâmpla dacă cineva, chiar și un singur evreu, l-ar vedea ieșind din birourile Ohranei, care se află imediat lângă primărie și piață? Cum ar mai putea atunci să se prefacă a fi Pinchasaleh Rabinovits, dacă a fost primit cu brațele deschise de către agenții secreți? Totuși, dorința de a se strecura într-un birou confortabil, de a deschide o sticlă nouă de șliboviță și de a-și schimba șosetele este atât de puternică, încât Novak se străduiește să găsească o justificare. În cele din urmă, își adună suficientă forță pentru a accepta că, în starea deplorabilă în care se află, se poate cel mai bine infiltra printre evreii din piață. Îi dă lui Akim o mulțime de instrucțiuni despre cum ar trebui să procedeze. În primul rând, ar trebui să le spună povestea într-un mod cât mai credibil cu putință, să spună că sunt morți de foame și să întrebe despre abatoarele din oraș; apoi, ca din întâmplare, să întrebe despre măcelăreasa din Grodno, Fanny Schechter, fiica lui Meir-Anschil Schechter.

Totul decurge conform planului. Akim intră repede în vorbă cu un bătrân fără dinți, care emană un miros ascuțit de sfeclă și ridichi, precum cele de pe taraba lui. Vânzătorul îl ascultă pe Akim cu multă atenție, iar alte câteva suflete curioase se opresc în jurul lor. Înduioșați de povestea celor doi evrei pierduți din Vitebsk, le oferă cu generozitate pâine, ceapă și ridichi. Novak e înfometat după călătorie și înfulecă totul, așteptând ca Akim să ajungă la miezul problemei.

În clipa în care e pusă întrebarea despre Fanny, fiica lui Meir-Anschil Schechter, ascultătorii se înghesuie repede unii într-alții, pentru o scurtă consultare.

— *Die vilde chaya?* întreabă unul.
— *Eine barbaren!* răspunde un altul.
—*Oistrakht*, povești! pufnește disprețuitor croitorul.

Iar Novak fierbe de curiozitate. Ce Dumnezeu vorbesc acolo? Doamne, ce limbă ciudată! Ce fel de limbă e idișul, până la urmă? Un fel de germană de mâna a doua? Un fel de bavareză obscenă? Un fel de prusacă rafinată?

Fața lui Akim se îmbujorează la auzul comentariilor lor. Novak încearcă să-i surprindă privirea, dar Akim îl evită și continuă să-i asculte. Novak încearcă să-l tragă deoparte, să audă traducerea, dar Akim îl evită. Novak îl trage de haină.

— Ce spun? întreabă el, iar Akim șoptește din colțul gurii:

— Nu-i aici.

— Cum adică „nu-i aici"? întreabă Novak, înspăimântat. Unde e familia ei?

Akim zâmbește, probabil pentru a-l liniști, dar Novak deslușește o scânteie de satisfacție în privirea lui, în clipa în care spune:

— Sunt cu toții în lumea de apoi.

— Ce?! scheaună Novak.

E tot ce poate să facă, pentru a nu izbucni în urlete.

— Ești sigur?

Înainte ca Akim să-i poată răspunde, câțiva dintre evreii care-i înconjoară încep să-i conducă prin piață, apoi trec pe lângă cele două castele – cel vechi și cel nou – construite pe malul râului, apoi se îndreaptă spre sinagoga principală și ajung într-o cocioabă întunecată și umedă, care se dovedește a fi un restaurant. Sunt serviți cu o salată de castraveți și mărar cu un aspect ciudat, o mâncare gelatinoasă (probabil un fel de pește), chiftele cu gust de unghii prăjite și morcov pasat, care e atât de picant, încât îți arde gura. Novak se forțează să zâmbească în timp ce gustă din mâncărurile astea scârboase și le mulțumește tuturor: „*Dank! Dank!*" – un cuvânt pe care l-a preluat de la Akim – observând că, între timp, în jurul lui s-au adunat zeci de evrei curioși. Stau acolo, cu ochii scânteind de fericire

la fiecare dumicat pe care îl bagă în gură, ceea ce-l împiedică să scuipe mâncarea într-o batistă. O înghițitură bună de șliboviță ar fi făcut întreaga experiență mai tolerabilă, sau măcar i-ar fi împrospătat gura și ar fi temperat gustul mâncării, însă ei îl servesc cu *yash*, un fel de băutură între coniac și rom amestecat cu urină de vacă. Golește pahar după pahar, fără să se oprească, până când inima îi ia foc.

Imediat ce termină de mâncat, sunt târâți pe o alee, către o casă mare, cu o curte imensă. Akaki reușește să-i șoptească lui Novak:

— Am ajuns într-o comunitate de hasidimi, acum ne duc la *gute Yid*, evreul cel bun, rabinul, strănepotul rabinului Alexander Ziskind cel Drept, autor al volumului *Fundațiile și rădăcinile venerării*, considerat un geniu de către Gaonul din Vilnius însuși. E o mare onoare!

— Minunat, șuieră Novak printre dinți. Dar cum rămâne cu Fanny Schechter?

— Habar n-am, zice Akaki, ridicând din umeri.

Rabinul îi întâmpină cu o îmbrățișare călduroasă și ochi înlăcrimați, ca și cum ar fi fost propriii fii, demult pierduți. Câteva momente mai târziu, *gabbai*-ul sinagogii i-a și luat măsurile lui Novak pentru un caftan, alte mâini au așezat o căciulă de blană pe capul lui, *tzitzit* îi atârnă de sub cămașă, și toată lumea dansează în jurul lui, învârtindu-se extatic în cerc. Când vine vremea pentru rugăciune, la *shtiebel* – o căsuță de rugăciune neîngrijită, goală și umedă, înțesată de oameni, alcătuind o mulțime pestriță, care îi amintește lui Novak de imaginile din piață –, bărbații îngrămădiți în jurul lui se apleacă înainte și înapoi, la dreapta, apoi la stânga, înfășurați în șaluri sacre ce duhnesc a varză murată. În loc să bucure Cerul cu sunete melodioase, care să rezoneze în armonii perfecte, și în loc să purifice aerul cu tămâie și esențe, mormăie și mârâie cu toții, cu entuziasmul unor oi care behăie.

Îi strecoară în mâini o carte de rugăciune. Unul dintre oamenii rabinului stă chiar lângă el și îl ajută să urmărească

scrierea pătratică, cuvânt cu cuvânt. După rugăciune, cu toții trec pe la el să-i strângă mâna și să-i invite pe Avremaleh și Pinchasaleh la *tisch*. Novak așteaptă cu disperare ca seara să se încheie, pentru a putea da pe gât o cană de șliboviță, să-i curețe gustul rău care-i stăruie în gură, înainte de a-i înfige o mână în gât lui Akaki Akakievici, ca să regleze puțin conturile. Dar înainte de a se așeza din nou la masă, rabinul ține un discurs, cu paharul de vin în mână. Și Novak se trezește urmând exemplul celor din jur și strigând „*Lehaim*!" odată cu ei, bând odată cu ei, murmurând odată cu ei, așezându-se pe scaun odată cu ei, cântând odată cu ei, veselindu-se odată cu ei și dansând odată cu ei. Îi sunt servite mai multe feluri de mâncare, iar acestea, fără doar și poate, seamănă cu ceea ce i se oferise mai devreme, mai ales *yash*-ul. De data asta însă, stomacul lui Novak e mai puțin pus pe harță, așa încât devorează tot, nemaiținând cont de gust, lăsându-și simțurile învăluite de băutura tare și de dansul frenetic.

La căderea nopții, în loc să-i dea lui Akaki un pumn drept în față din cauză că l-a obligat să participe la o asemenea farsă, Novak se întinde fericit pe un pat șubred, într-o colibă golită special pentru el. Se simte împăcat. În clipa aceasta, Fanny Schechter e undeva departe de mintea lui, reușind să uite chiar și de călătoria chinuitoare până la Grodno. Imediat după ce-și așază capul pe pernă, cade într-un somn adânc, îmbrăcat cu hainele de stradă, cu inima pătrunsă de discursul enigmatic al rabinului.

V

Uneori, cântatul cocoșului trezește setea de răzbunare. Soarele nu a răsărit încă, dar o pereche de cocoșei certăreți ciugulesc rămășițele somnului lui Novak. În astfel de momente, colonelul regretă că nu are un pistol. Colegilor lui le explică mereu că Departamentul pentru Ordine și Siguranță Publică duce un război tăcut, în care orice folosire a armelor de foc ar însemna

un eșec. „Tunurile noastre sunt urechile noastre ciulite și memoria infailibilă “ e replica lui favorită.

Dar acum, în timp ce capul îi explodează, iar mâncarea de noaptea trecută își croiește drum în sus, pe gâtul lui, urechile și memoria nu-i sunt de nici un folos.

O singură privire spre bărbatul care sforăie lângă el e suficientă pentru a-i aminti tot ceea ce ar prefera să uite. După ce a ajuns la Grodno, în dimineața zilei trecute, a fost târât într-un ospăț al proștilor. Îi dăduseră să bea un vin grosolan la ora prânzului, apoi cântase împreună cu ei *Shalom Aleichem* la miezul nopții. La *shtiebel*, un cuvânt nou în vocabularul lui, s-a legănat în rugăciune, prefăcându-se că citește din cartea lor de neînțeles. Și pentru ce? Se pare că oamenii pe care-i caută, rudele lui Fanny Schechter, nu mai sunt printre cei vii. Novak e îngrijorat.

Începe de asemenea să suspecteze că Akaki Akakievici ăsta nu e tocmai un mielușel nevinovat. Oare știuse din capul locului că toată această tortură de călătorie nu va avea nici un rezultat? Dacă acesta a fost planul lui încă de la bun început, atunci valetul lui cel palid e un pungaș pe sub solzii ăia de pește-papagal. Foarte interesant. Dacă Akaki continuă să-și urmărească planurile chiar și după amenințarea cu exilarea în Siberia, atunci înseamnă că Novak are de-a face cu un adversar puternic.

Colonelul știe că lanțul de inferențe care l-a adus în acest pat nu este unul fără cusur. Ba mai mult, ușurința cu care a fost convins să participe la petrecere, acel *tisch* organizat în onoarea lor, totul sugerează un comportament frivol, neglijent și lipsit de profesionalism. Cu toate acestea, în timp ce-și amintește bucuria sălbatică ce-i cuprinsese pe bărbații aceia, hainele pe care îl puseseră să le îmbrace, mâncarea pe care fusese nevoit s-o înghită, dansurile care-i făcuseră capul să se învârtă pe umeri, nu poate identifica nici măcar un moment în care ar fi putut să scape din ghearele lor. Îl înconjuraseră pur și simplu, îl târâseră cu ei și-l așezaseră la masă. Îi vine greu s-o recunoască, dar, în compania lor, simțise o revărsare de energie – de fericire chiar. Se năpustiseră asupra voinței lui asemenea unei turme

de bivoli, iar, spre surprinderea lui, el păruse să întâmpine cu bucurie năvala. Chiar și piciorul îi e ceva mai bine, iar o întreagă zi e pe cale să treacă, fără ca Novak să se fi gândit la el nici măcar o singură dată. Sticla de șliboviță rămâne în buzunar, neatinsă.

Prin urmare, chiar dacă știe că trebuie să se întoarcă într-un fel sau altul la Baranovici, Novak nu protestează în clipa în care doi tineri intră în colibă și îi invită pe el și pe Akim la *shtiebel*. Se ridică din pat și își încheie caftanul care i-a fost împrumutat cu o zi înainte. Uită-te la el acum: colonelul Piotr Novak, mergând de mână cu trei *żyds*, cu capul împodobit de un *spodik* – pălăria înaltă, de blană –, cu caftanul cel lung atârnându-i în jurul trupului, încins în talie cu *gartel* și sprijinindu-se în baston pe o parte, în timp ce de cealaltă parte merge „fratele“ lui, Avremaleh Rabinovits.

În drum spre *shtiebel*, Novak observă câteva rațe, legănându-se prin curți asemenea unor bețivi, și cireși încărcați cu fructe de un roșu aprins, și schimbă zâmbete și strângeri de mână cu alți hasidimi. Desigur, în cazul în care colegii lui din poliția secretă l-ar surprinde într-un astfel de moment, ar putea să le explice totul, în cele mai mici detalii: a renunțat la planul inițial de a le întâlni pe rudele lui Fanny Schechter, dar vrea totuși să afle îndeajuns de multe despre modul de viață al evreilor, încât să poată trece drept unul de-al lor. Nu e mimic rău în asta. Și totuși, dacă și-ar întâlni vreunul dintre colegi în clipa asta, când tocmai intră în curtea rabinului, înconjurat de o mulțime de bărbați legănându-se în rugăciune, probabil că Novak ar alege să nu spună că inima îi tresaltă de bucurie.

La prânz, el și Akim sunt invitați să ia masa în casa unei familii: soț, soție și șapte copii, dintre care patru se joacă de-a v-ați ascunselea în jurul lui Novak. Unul dintre pungașii ăia mici se lovește de colțul mesei și începe să se vaite. Mama îl ia în brațe și îi ceartă pe frații săi, bunica încearcă să liniștească pe toată lumea, iar tatăl îi oferă o felie de *lekach* – încă un cuvânt adăugat la vocabularul lui Novak –, și băiețelul uită

imediat de durere, concentrându-se asupra recompensei, stârnind gelozia fraților. Și ei sunt recompensați cu prăjitură, după care se lasă repede liniștea.

Novak n-a înțeles nici o clipă ce avea de făcut – cu familia lui, cel puțin. S-a căsătorit, desigur, așa cum se așteptau cei din jurul său, iar soția sa a născut doi băieți sănătoși. Dar unitatea familiei său, cea pe care ar fi trebuit s-o protejeze – unde era? Cu cine se luptă? Ce apără? Cum se definește victoria? Fiii lui au avut parte de cea mai bună educație care poate fi cumpărată cu bani. Ivan e deja notar, Alexei studiază ingineria la Moscova. Nici soția lui, Anna, nu e nefericită, sau, cel puțin, așa pare. Toată viața lui, Novak a muncit pentru a le asigura cele necesare și pentru a-i proteja, iar dacă el nu ar fi urcat pe scara ierarhică a armatei și nu ar fi trimis acasă plicuri burdușite cu bani, cu siguranță nu ar fi avut nici pe departe viața pe care o au astăzi.

După ce făcuse eforturi uriașe de a ajunge la nunta fiului său cel mare, Ivan, mirele îi strânsese mâna și îi spusese „Mulțumesc foarte mult, domnule", ca și cum ar fi fost un oaspete oarecare. Iar când fiul lui cel mic a plecat la Moscova, Novak s-a dus în marele oraș, pentru a se asigura că totul era bine, după care a depus în mâna băiatului suma necesară achitării chiriei pentru un an întreg. Alexei l-a privit stânjenit și a luat banii cu teamă, ca și cum i-ar fi fost înmânați de către un cămătar. Chiar dacă fiul îl copleșise cu mulțumiri, Novak simțea că gestul acesta îi aruncase și mai departe unul de celălalt.

Acum, după ce a fost martorul vieții de familie a acestor oameni, se ridică, își cere scuze, își lasă interpretul în urmă și iese pentru a da pe gât niște șliboviță. Apoi se plimbă de unul singur pe aleile înguste, purtat încet către o stradă largă, care duce spre drumul principal și o sinagogă mare. Nu după mult timp, se află din nou în piață. Trecătorii îl privesc curioși: șchiopătatul lui le provoacă fie repulsie, fie milă. Dornic să riște tot ce a reușit să obțină până în acest punct, intră direct în biroul lui, aflat în apropierea clădirii primăriei.

VI

Agenții lui Novak sunt obișnuiți cu deghizările lui. L-au văzut îmbrăcat în cerșetor și în proxenet, în birjar sau în portar, l-au văzut deghizat chiar și în femeie. Se poate presupune cu ușurință că, în clipa în care o persoană intră în sediul Departamentului pentru Ordine și Siguranță Publică fără să acorde nici o atenție gărzilor îmbrăcate în haine civile de la poartă, atunci acea persoană este Novak. În clipa în care este observat șchiopătatul lui specific, presupunerea e confirmată. Dar, din cine știe ce motiv, evreul care se apropie acum de poartă nu este recunoscut ca fiind Novak. Nici măcar șchiopătatul nu le împiedică pe gărzi să-i blocheze drumul, strigând: „Stai, jidane!", și să ridice o piatră imaginară, pe care s-o arunce spre el.

În mod ciudat, Novak e rănit. E luat prin surprindere de această exonerare imediată de la cel mai elementar bun-simț, iar piciorul îi tresaltă, ca și cum ar fi fost lovit de o piatră adevărată. Încearcă să-și țină firea.

— Adrian, Nestor, sunt eu, Novak!

Reușește să le capteze atenția.

— Da, domnule. Iertare, domnule!

Îl privesc admirativ în timp ce înaintează pe hol, vorbind în șoaptă despre uluitorul comandant care nu încetează să-i surprindă. E și așa destul de impresionant faptul că poate trece drept un cerșetor sau un proxenet, dar *żyd*? Omul ăsta nu se odihnește niciodată și cu siguranță nu se culcă pe lauri. Se dedică total fiecărei anchete la care lucrează, tratând fiecare nelegiuit ca și cum ar fi primul său caz. Chiar dacă Novak a obținut deja ceea ce Adrian și Nestor au aspirat să obțină din clipa în care s-au alăturat Departamentului pentru Ordine și Siguranță Publică – privilegiile puterii – încă face muncă de teren, mânjindu-și mâinile.

Șoaptele legate de adevărata identitate a evreului înaintează pe coridor înaintea lui Novak, și cu toții se pleacă în fața lui, plini de politețe. Odată ajuns în biroul său, își scoate caftanul

și simte deodată că îl cuprinde un frig îngrozitor. Faptul că a fost numit *żyd* a atins un punct sensibil. Se cufundă în scaun, deschide repede o sticlă de șlibovița și se uită la medalia militară pentru curaj de pe biroul său. Simte o nevoie presantă de a trage obloanele, de a încuia ușa și de a se ascunde de lume. De obicei îi place să se uite în jos, către piață, de la fereastra lui, situată la cel de-al doilea etaj al clădirii, întrebându-se câți dintre oamenii care-și văd de treburile lor – zăbovind pe la colțuri de stradă, trăgând cu urechea prin taverne, plimbându-se pe alei lăturalnice, solicitând ajutorul vecinilor lor – o fac doar în beneficiul bărbatului de la etajul al doilea. Dar acum, prăbușit în scaunul său, simte cum melancolia se lasă greu peste inima lui. Cine e el? Ce e? Un *żyd* jegos. Un vierme.

Se simte epuizat. Nu-l interesează câtuși de puțin teancul de scrisori de pe biroul său. Plicurile nu conțin decât lingușeli și minciuni, fie adresate lui, fie scrise de el. Mereu a crezut că, dacă li s-ar da șansa, rebelii și insurgenții pe care îi urmărește el ar întoarce țara cu susul în jos, provocând un adevărat dezastru. Ignoranții și imbecilii l-ar înlocui pe Alteța Sa Imperială, Țarul, delincvenții și pungașii ar deveni ofițeri de armată și poliție, în vreme ce prinții și aristocrații ar cerși pe străzi. Anarhie totală! Dar ce au acum? Nu pare că ordinea asta socială, coruptă cum e ea, seamănă din ce în ce mai mult cu o anarhie? Și dacă legea și fărădelegea sfârșesc prin a deveni unul și același lucru?

Ce conține grămada asta de plicuri de pe biroul lui? Trădare și bârfă, jumătăți de adevăr și invenții. Un vecin acuzând un altul: ăsta nu și-a plătit taxele, celălalt minte autoritățile, ăștia au fost văzuți în compania socialiștilor, ceilalți l-au vorbit de rău pe unul dintre prinții apropiați țarului. Toate conțin cuvintele „Vă rog să țineți minte că l-am servit cu credință pe Țar", urmate imediat de: „În altă ordine de idei, îl recomand pe fiul meu drept candidatul perfect pentru poziția de funcționar în serviciul public." Ce vor cu toții? Să facă favoruri, să-și dovedească loialitatea și supunerea și să se apropie cât mai mult de sursa de putere. Știe foarte bine că s-ar alătura cu la fel de

mult zel unei găşti de golani, dacă ar avea mai multă putere decât monarhul lor.

Deodată, lui Novak îi vine o idee. Simte cum îl străbate un fior de entuziasm. Îşi încheie din nou caftanul, sare de pe scaun şi se îndreaptă împleticindu-se către dulap, apoi se întoarce la birou, păşind înainte şi înapoi. Abia dându-şi seama ce spune, exclamă:

— Da! Desigur! Asta voi face!

După care se aşază din nou. Scoate din sertar o foaie curată de hârtie, îşi înmoaie peniţa în tuş şi-şi dă părul pe spate. Cum să formuleze? Asta va stârni un adevărat scandal. Scrisoarea lui trebuie să fie cât se poate de clară. Guvernatorul Osip Gurko trebuie să înţeleagă motivele demisiei lui. Printre rânduri ar trebui să se citească şi critica la adresa situaţiei în care se află imperiul. Novak trebuie să explice limpede faptul că nu mai poate susţine un sistem care-i face pe cetăţeni să trăiască în frică, în timp ce statul face tot ce-i stă în puteri pentru a-i instiga pe unii împotriva altora, asigurându-se că vor continua să rămână săraci şi needucaţi. Dar poate că ar fi mai bine să fie succint. Poate că ar trebui să scrie ceva simplu; „Vreau să vă aduc la cunoştinţă demisia mea din funcţia de comandant al guberniilor Grodno şi Minsk. Cu stimă,..." Doamne, scrisoarea asta va face valuri.

Gurko îl va chema cu siguranţă la o întâlnire urgentă.

Gurko: Ce se întâmplă, dragul meu Piotr? Te rog să-mi spui, doar ne cunoaştem de atâta vreme.

Novak: Nu se întâmplă nimic, domnule, vreau doar să mă retrag.

Gurko: Dar de ce?

Novak: Nu e nevoie de prea multe detalii. Aceasta este decizia mea finală.

Iar cu asta, Novak îşi va pune sufletul în pace şi nu va mai adăuga nimic altceva. Misterul demisiei sale îl va face pe Gurko să înţeleagă că ceva e putred în guberniile Grodno şi Minsk.

Dar cum rămâne cu ancheta? E vârât până-n gât într-una dintre cele mai încâlcite taine peste care a dat vreodată. Va

trebui să explice de ce renunță la cazul care a pus pe jar toată gubernia. I-a găsit pe criminali? Dacă da, atunci de ce nu sunt în lanțuri? A stabilit motivele crimelor? Dacă da, care sunt acestea? Povestea asta e atât de dezlânată. Ce-i va spune Novak lui Gurko? Că vrea să renunțe la anchetă pentru că are atât de puțin sens și pentru că singurele lucruri care au totuși sens sunt de-a dreptul sinistre și corupte? Trebuie oare să-i spună lui Gurko că logica însăși e nedreaptă? Va îndrăzni să-i spună comandantului pe care-l admiră atât de mult că e copleșit de călătoria bizară la care au pornit acești pungași, cu atât mai mult cu cât nu are nici cea mai vagă idee care e scopul ei? Va mărturisi că vrea să se retragă din această anchetă nu pentru că demisionează, ci din contră: simte că e de datoria lui să demisioneze, pentru că vrea să se retragă din anchetă?

În clipa aceasta se aude o bătaie puternică în ușa biroului lui, iar Novak se strecoară afară din caftan, deschide obloanele, împrăștie pe birou teancul de scrisori și scoate un timbru și un cuțit pentru desfăcut scrisori. Deschizând ușa cu aerul cuiva care tocmai a fost întrerupt dintr-o muncă importantă, e surprins să-l vadă pe adjunctul lui, Albin Dodek, stând în pragul ușii, aducând vești care nu suferă amânare.

— V-am căutat în toată gubernia, domnule, iar în cele din urmă am luat trenul.

Mama mă-sii de treabă, se gândește Novak, mi-am pus sănătatea în pericol degeaba. Leneșul ăsta idiot a ajuns aici mai repede decât mine.

Dodek continuă:

— Se pare că, în ciuda părerii dumneavoastră, propoziția pe care am adăugat-o la finalul scrisorii adresate lui Mișenkov s-a dovedit a fi foarte utilă. Mă refer la „Oricine tăinuiește informații despre indentitatea lor sau locul în care se află va fi considerat complice.“ Chiar dacă ați fost furios din pricina asta, cred că am avut un motiv întemeiat s-o fac.

Acest comentariu ar fi avut șansa să fie unul bun, se gândește Novak, dacă n-ar fi venit din partea unui om absolut

incapabil de judecată rațională. Cu cât stă mai mult timp departe de Albin Dodek, cu atât mai surprins e Novak, în clipa în care se întâlnesc din nou, de faptul că neghiobul ăsta e adjunctul lui.

— În orice caz, domnule, continuă Dodek, a sosit un mesaj urgent de la colonelul Pazhari. Susține că cei patru urmăriți au trecut prin apropierea taberei militare în urmă cu câteva zile și că unul dintre ei se numește Patrick Breșov, iar celălalt, Jijek Adamski. Dar, de vreme ce cunoaștem unul din cele două nume, Patrick Adamski, putem presupune că cel de-al doilea este Jijek Breșov!

— Poate că da, poate că nu, mormăie Novak și se întoarce la plicurile de pe biroul său.

— Am făcut deja investigații, domnule. Se pare că nu există decât un singur Jijek Breșov, și locuiește la Motal. Pun rămășag că acolo vom descoperi toate informațiile de care avem nevoie despre complicii lui.

— Motal? întreabă Novak surprins.

— Da, Motal. Am trimis acolo câțiva agenți.

— Ce ai făcut?

Novak e îngrozit.

— Ieri! zice Dodek mândru. Ar trebui să cam ajungă acolo.

— Oprește-i imediat! îi strigă Novak lui Dodek. Nu-i lăsa să intre în oraș.

— De ce? Cum? Domnule?

— Pentru că așa spun eu, răspunde Novak în șoaptă, observând că adjunctul său îl privește cu îngrijorare, alarmat chiar. Vreau să merg personal acolo, să văd totul cu ochii mei, zice, ca și cum lucrul acesta ar fi fost evident.

— Desigur, domnule, le voi spune să se retragă, zice Dodek pe un ton conspirativ.

— Acum lasă-mă singur. Lasă-mă să lucrez.

Dodek iese încet din birou, întrebându-se dacă discuția pe care tocmai o purtaseră nu poate fi numită tot muncă.

Imediat după plecarea adjunctului său, Novak ajunge la două concluzii. Prima, această anchetă nu se mai află în mâinile

lui. Asemenea unei caracatițe monstruoase, acest caz și-a întins tentaculele gelatinoase în toate direcțiile. Novak va fi obligat să mușamalizeze totul. A doua, dacă familiile suspecților se află într-adevăr în Motal, Albin Dodek îl va eclipsa pe colonelul Piotr Novak, care va părea neglijent, eșuând în a aplica o analiză rece și calculată – poate chiar simplă –, devenind mult prea implicat emoțional și insistând asupra faptului că acest caz ar fi mult mai complicat decât este în realitate. Mai mult decât atât, s-a înșelat în privința loialității lui Adamski, după care a căzut în capcana prejudecății că o femeie, și cu atât mai mult, o evreică, n-ar putea fi o criminală. Dar noaptea trecută s-a întrecut pe sine, veselindu-se la petrecerea hasidimilor și bând suficient de mult încât să se simtă bine în timp ce cânta *Shalom Aleichem* la *tisch*. Iar acum, idiotul de adjunct al său schimbă între ele prenumele lui Breșov și Adamski, caută locul în care trăiește Jijek Breșov și descoperă un orășel uitat de lume, la care Novak nu s-ar fi gândit niciodată.

Motal. Ar putea fi, oare? Când a trecut în revistă târgurile din jurul orașului Pinsk, a apărut și numele ăsta: un loc izolat, înconjurat de mlaștini negre. Casă a vânzătorilor de lemne și a cultivatorilor de cartofi și de in, locuitorii săi preferă să rămână între granițele sale și rareori se aventurează mai departe de piețele din Pinsk și Telehanî. Cu toții sunt interesați doar de nimicuri: nunți, nașteri și spălatul rufelor în apele râului Iaselda. Se mândresc cu calitatea lemnului și a inului lor, pe care îl consideră moale ca mătasea. Ultima crimă înregistrată în oraș a avut loc când un mujic s-a întors beat de la cârciumă într-o noapte și a intrat din greșeală într-o altă casă, unde s-a ospătat cu carnea de porc și hrișca pe care nevasta le lăsase pe masă pentru el, sau cel puțin așa crezuse. Mulțumit de mâncarea bună, așa cum nu mai pusese în gură de foarte mult timp, și-a scos cizmele, plănuind să se strecoare în așternuturile generoasei bucătărese și s-o îmbrățișeze, în semn de recunoștință. În clipa aceea a dat peste un piept păros, în locul curbelor ademenitoare, și s-a dezlănțuit iadul pe pământ. Au fost încheiate

atunci socoteli vechi între frați, unchi și cunoștințe care s-au alăturat încăierării generale, izbucnite dintr-o greșeală, dar ale cărei consecințe erau inevitabile. Fusese oare Novak atât de neatent, încât să nu-și dea seama că sursa întregului necaz sălășluia în Motal?

E adevărat, unele dintre greșelile lui Novak denotă o anumită superficialitate în conducerea anchetei. Ar fi putut să trimită alți agenți la Grodno, nu-i așa? Ar fi putut să meargă la Minsk, în loc de Grodno, să-l caute pe individul ăla, Zvi-Meir, care pare să fie cheia întregii afaceri. Primul principiu pe care-l predă comandanților de gubernii trimiși la el de Gurko este legat de locul comandantului în timpul anchetei. „Nu poți alege unde să te afli; asta îți dictează misiunea. Este o chestiune pur obiectivă.“ Și uită-te la el acum. Unde sunt chestiunile obiective? Curiozitatea și instinctele au pus stăpânire pe mintea lui. Nici măcar n-a avut răbdarea să aștepte ca trenurile să fie repuse în circulație, ci s-a aruncat cu capul înainte, ca posedat, pornind într-o călătorie de cinci zile călare, alături de Akaki Akakievici. Și unde l-a dus firul originilor din Grodno ale lui Fanny Schechter? Ei bine, la înfulecat de răcituri din picioare de vițel și chiftele aromate.

Iese din birou, încă îmbrăcat ca un evreu, și are senzația că funcționarii îl privesc lung. Aruncând o scurtă privire în biroul lui Dodek, vede două perechi de picioare întinse confortabil în fața biroului adjunctului. Observându-l pe Novak, Dodek îi face semn să intre. Dacă vrea să știe ce agenți se află în biroul lui Dodek, Novak va trebui să bage capul pe ușă, dar decide să nu o facă. Imediat ce hotărăște asta, se gândește la ce e mai rău: și anume că, de acum înainte, cei doi agenți din biroul lui Dodek îl vor ține în permanență sub observație. Nu e vorba de paranoia. El însuși a fost acela care le-a impus oamenilor săi doctrina supravegherii, lucru bazat pe premisa că Ohrana nu e o structură ierarhică, ci una construită asemenea unei pânze de păianjen, lăsându-i pe toți membrii ei la fel de vulnerabili în fața anchetei.

Novak îl găsește pe Akaki, așa cum era de așteptat, în pat. După rostirea binecuvântării, Avremaleh Rabinovits a mâncat un ou – onoare rezervată exclusiv oaspeților –, salată de castraveți și ceai călduț cu prăjitură de griș ca desert. Apoi s-a dus direct la culcare, pentru a-și continua odihna după noaptea precedentă și pentru a se acomoda cu plăcuta reîntoarcere în sânul comunității evreiești. Novak îl lovește pe Akaki cu bastonul în burtă.

— Ridică-te, plecăm spre Motal.

E surprins în clipa în care Akaki îi răspunde zâmbind.

Călătoria spre Motal e scurtă. Se urcă într-un tren care face legătura cu Baranovici, iar când ajung la destinație, Novak ordonă să-i fie adusă cea mai bună căruță și cei mai odihniți cai. În aceeași seară, Akim și Prokor au pornit-o spre Motal într-o caleașcă spațioasă, în care ar fi încăput cel puțin cinci pasageri, etalând niște roți enorme, spițe de culoarea cuprului și banchete de piele fină, cu un șasiu rezistent la orice fel de șoc. În timp ce caleașca înaintează, nu poți decât să admiți că e un șasiu bun, mama lui de șasiu, unul exact ca la carte. Nici nu e de mirare că cei doi ajung la Motal în mai puțin de o zi.

De data aceasta, nu se duc direct în piață. Novak știe că, dacă va repeta aceeași greșeală, după-amiaza va sfârși într-un *shtiebel*, holbându-se la un scris indescifrabil, iar seara va sorbi ciorbă de varză fără nici un gust. O, nu. De data aceasta, trebuie să-l găsească imediat pe liderul comunității, pe rabin, și să-i facă în mod discret o ofertă generoasă: dă-mi vinovații, iar eu îi voi cruța pe inocenți. A venit vremea să strângă lațul.

VII

Planul lui Novak e un succes răsunător. Chiar dacă agenții sunt pe urmele lui, singurul lucru de care îl pot acuza este faptul că îi surâde norocul, pentru că, într-adevăr chiar așa s-a întâmplat.

În timp ce Akim și Prokor îl întâlneau pe rabinul din Motal, Reb Moishe-Lazer Halperin, și îi povesteau despre planurile mărețe pe care le aveau pentru oraș – construirea unei ieșiva noi și renovarea clădirii *mikveh* –, nu și-ar fi putut imagina că în biroul rabinului aștepta Rivkah Keismann. Chiar dacă ar fi făcut-o, nu s-ar fi gândit că poate fi o persoană importantă pentru mersul anchetei. Dar când rabinul le-o prezintă pe femeia în vârstă și le povestește despre soarta tristă a nurorii ei, Fanny Keismann, combinația dintre numele lui Fanny și dispariția ei bubuie în urechile lui Prokor asemenea tobelor în luptă. În clipa în care Reb Moishe-Lazer Halperin le vorbește despre dezastrul care a lovit familia și despre sora ei și soțul acesteia, Zvi-Meir, Prokor e cuprins de entuziasm. Doi iepuri dintr-o lovitură: Fanny și Zvi-Meir sunt membri ai aceleiași familii. De ce nu reușise să-și dea singur seama de asta?

Și totuși, ceva din povestea rabinului îl pune pe Novak pe gânduri. Reb Halperin descrie cele două dispariții, aceea a lui Zvi-Meir și pe cea lui Fanny, ca fiind două evenimente fără legătură între ele, însă Novak e convins că lucrurile nu stau chiar așa. La urma urmei, asta afirmase criminala însăși, în clipa în care o strânsese de gât.

Novak hotărăște că a sosit momentul să viziteze casa familiei Keismann, care locuiește într-un sat din apropiere, Upirava, și să închidă orașul Motal. Când ajunge în cele din urmă la gospodăria familiei Keismann, se împlinesc deja aproape trei săptămâni de la momentul dispariției lui Fanny, și nici măcar un cocor nu poate părăsi orașul Motal fără permisiunea lui Novak. Agenții privesc plini de admirație cum strânge un laț invizibil în jurul orașului. A desfășurat trupe de poliție sub acoperire pe celălalt mal al râului Iaselda, iar către sud, în apropiere de satul în care locuiește familia Keismann, a plasat un lider pregătit să mobilizeze în orice clipă o întreagă mulțime de oameni cu torțe în mâini. Are la dispoziție un mic grup de soldați cantonați nu departe de Pinsk, precum și câteva haimanale împrăștiate prin mlaștinile negre, gata oricând să raporteze orice informație

nouă. O mulțime de agenți și de informatori proaspăt recrutați se infiltrează chiar în Motal – în tavernă, în locantă, în piață. Un informator i-ar putea vinde varză unui alt informator, fără ca ei să știe măcar unul de celălalt.

Novak ajunge la întâlnirea cu doamna Keismann, în Upirava – un alt blestemat de loc uitat de lume –, convins că e pe cale să soluționeze cazul. Piesele sunt așezate pe tabla de șah exact așa cum îi place lui și, în ciuda faptului că cei patru adversari ai săi sunt încă departe, inclusiv regina lor, toate celelalte sunt prinse într-o capcană inteligentă. Să-i dăm reginei voie să zburde, să-și vadă pionii căzând rând pe rând. Să cotrobăie printre ruinele propriului regat. Libertatea nu e întotdeauna un semn al triumfului, și nimeni nu știe asta mai bine decât Novak.

Nu se observă nimic suspect în curtea casei lui Fanny. Câteva găini, două gâște și niște straturi de zarzavaturi. O casă din lemn simplă, dar destul de mare, iar judecând după câteva mici detalii, Novak își poate da seama că are de-a face cu o familie înstărită. Dar ce e cu copiii care se joacă în curte? În primul rând, e bine că se află aici. Pozițiile de negociere ale adversarului sunt serios zdruncinate în clipa în care sunt implicați copii. În al doilea rând, ochii strălucitori și pătrunzători ai fiicei celei mari îi amintesc de mama ei. Va trebui să întrebe cum se numește.

Reb Moishe-Lazer Halperin îi poftește în casă. Tocmai îi spune doamnei Keismann despre întâlnirea lui cu Fanny și Zvi-Meir, în timp ce Akim traduce pentru Prokor. Acum rabinul o roagă pe bătrână să-i spună orice le-ar putea fi de folos pentru a-i găsi pe cei doi fugari.

— Ce-i spune acum? îl întreabă Prokor pe Akim.

— Că au rămas fără brânza lui preferată de capră.

— Dar ce legătură are brânza?

— Rabinului îi e foame, îi explică Akim.

În timp ce Reb Moishe-Lazer Halperin ciugulește dintr-o bucată de pâine și câteva resturi de brânză într-un colț, cei doi

se așază în fața bătrânei, dar, în mod surprinzător, neridatei doamne Keismann. Furia pare să i se fi concentrat în ochi și în sprâncenele stufoase, care atârnă deasupra lor ca două roșcove. Nu i-ar mira să afle că e oarbă, de vreme ce privirea ei rămâne neclintită, chiar şi atunci când amândoi stau foarte aproape de ea. Doamna Keismann pare că repetă spre pereți întrebările care i se pun, apoi dă răspunsuri mormăite și bâlbâite, doar pentru sine. Akim traduce pentru Prokor fiecare cuvânt.

Întrebare: Vreți să vă povestesc despre Zvi-Meir și Fanny?

Mormăit: Vor să le povestesc despre Zvi-Meir și Fanny. Ce grozăvie!

Întrebare: Cât de mult timp aveți la dispoziție?

Mormăit: Își închipuie că eu am timp de pierdut cu ei, m-am săturat de vorbit.

Întrebare: Ce știți despre cei doi?

Șuierat: Ei bine, ce poate să știe oricine? El e un imbecil, iar ea nu se lasă mai prejos.

Novak, adică Prokor, începe să se foiască în scaun și-l roagă pe Akaki, adică Akim, să o ghideze pe femeie cu întrebări mai bine țintite. Când anume au plecat? Unde s-au dus? Au lăsat vreun bilet? Cine a fost ultima persoană cu care s-au întâlnit? Ce legătură de rudenie există între cele două persoane dispărute?

Întrebare: Când au plecat, mă întreabă? Cine știe când au plecat?

Mormăit: Și, ca să fiu sinceră, cui îi pasă? Mie una, nu! Ăștia doi pun prea multe întrebări. Cu toții sunt aici, până în ziua în care hotărăsc să dispară. De ce e deodată atât de important? Sunt plecați de ceva timp. Ce fel de soț își abandonează soția? Biata Mende, se mărită cu un student eminent la ieșiva și află că nu e decât un pierde-vară indolent. Iar Fanny: cine a mai auzit de o noră care să-și trimită soacra să doarmă în curte?

Întrebare: Unde s-au dus? Păi vă imaginați că mi-ar spune mie așa ceva?

Mormăit: Zvi-Meir ăla a mâncat cu mine la aceeași masă la toate marile sărbători. Nu mi-a adresat niciodată nici măcar un

cuvânt. Filozofa cât era ziua de lungă, mult zgomot pentru nimic, atât era omul ăsta. De unde să știu eu despre Creație, ce, am fost eu acolo când a fost creată lumea? Cine sunt eu, să vorbesc despre Adam și Eva? *Kvatsh mit zozze*, prostii cu sos. Ăsta e Zvi-Meir. Așa că, înainte de a-și pune coada pe spinare, vă închipuiți că a venit la mine, să-mi spună unde se duce? Și Fanny? Mai rău de-atât. Sunt bunica copiilor ei, și nu s-a gândit să-mi spună absolut nimic. Nu cer mult, chiar nu cer. Încerc să ajut pe toată lumea, și poate greșesc. Ce primesc în schimb? Aștept cât e ziua de lungă să vină să-mi ceară sfatul: „Bunico, tu ai experiență de o viață, mi-ar plăcea să știu ce părere ai. Bunico, tu ce ai face? Bunico, tu cum te simți?" Dar o face? Niciodată. Ea le știe pe toate. Iar acum, când are un mare secret, care o face să fugă de acasă, crezi că vine la mine să mi-l împărtășească?

Întrebare: A lăsat vreun bilet?

Șuierat: Ce fel de întrebare e asta? Ce sunt eu, oficiu poștal? Birou guvernamental? Administrator? Umblu prin casă, căutând bilete? Ce știu ei? Nu știu nimic. Ei cred că viețile oamenilor sunt ca niște spectacole de teatru. Ce bilet? Despre ce naiba vorbesc? Poate cineva să zdrobească inima cuiva și să lase apoi un bilet? Să distrugi o familie și apoi să rostești câteva cuvinte de alinare? Ce ar putea să scrie: „Aveți grijă de voi până mă întorc?" Nu știu cum au fost crescuți asemenea oameni!

Novak aproape a ajuns la capătul răbdării. E furios. Scorpia asta a trebuit să apară tocmai în clipa în care era convins că avea la degetul mic rezolvarea cazului. Cât îl privește pe Akim, el adoptă comportamentul unui înger, cu pielea lui rozalie și buzele de pește-papagal, și pare să se agațe de fiecare cuvânt al femeii. Novak e gata să jure că Akaki pune ceva la cale. La naiba, probabil că a avertizat-o pe bătrână în legătură cu el. Cuprins de agitație, Novak îl apucă pe Akaki de încheietură și îi șoptește la ureche:

— Ascultă-mă bine, idiotule, spune-i să înceteze cu bolboroseala asta. Vreau răspunsuri clare. Formulează-mi fiecare răspuns într-o singură propoziție.

— Ce vrei să spun? îi șoptește Akaki.

— Spune-i următoarele cuvinte: „Doamnă Keismann, pentru a vă putea ajuta, avem nevoie de răspunsuri clare, formulate în propoziții simple."

Dacă Novak și-ar fi închipuit consecințele solicitării sale, și-ar fi ales cuvintele cu mult mai multă atenție.

Întrebare: Să mă ajutați pe mine?

Mormăit: Ăștia își închipuie că mă ajută pe mine! Cazacul ăsta dă buzna în casa mea, mă supără, îmi sperie nepoții, și pentru ce? Să mă ajute! Dacă aș avea vreodată nevoie de ajutorul tău, l-aș implora pe Binecuvântatul să mă elibereze din coșmarul ăsta care se numește viață. Am cerut eu vreodată mai mult decât pâine, Tora și familie? Am cerut eu să-mi fie trimiși Avremaleh și Pinchasaleh Rabinovits? Am spus eu vreodată cuiva: „Mi-aș dori ca doi oameni drepți să ne renoveze *mikveh*?" Dați-mi voie să vă spun ceva: *mikveh* e foarte bună așa cum e. Nou nu înseamnă neapărat și mai bun. Ce ar spune tatăl lui Natan-Berl dacă ar vedea cine îmi sare în ajutor? Aveți idee de unde am pornit în viață? Acasă nu aveam de nici unele. Fântâna era la patru verste depărtare. Nimic nu creștea în pământul din mlaștini. Trebuia să ne vindem încălțările ca să cumpărăm *kartoshkes*. Iar acum voi doi, dintre toți oamenii, veniți să-mi săriți în ajutor?

Întrebare: Vreți o propoziție simplă?

Șuierat: Vor un răspuns scurt? Cine sunt ei, poliția propozițiilor? Spuneți-mi, vă rog, când am început să lucrez pentru cineva care-mi spune câte cuvinte îmi e permis să folosesc? Pentru că, dacă așa stau lucrurile, cer salariu întreg pentru fiecare cuvânt pe care nu-l folosesc, și vă rog să mă credeți, indiferent cât de mulți sau de puțini bani aveți, vă veți trezi foarte repede cu buzunarele goale. „O propoziție simplă", asta să le-o spună soldaților, în armată, celor alături de care au mâncat sau nu carne de porc, cu care au cântat sau nu în biserici, dar nu doamnei Keismann, care este încă stăpână pe propria limbă, iar cine îi va mai spune o singură dată „o propoziție simplă" se va trezi dat afară din casa ei!

Reb Moishe-Lazer Halperin, care tocmai a terminat de înfulecat o bucată întreagă de brânză, deşi nu din aceea care-i place lui cel mai mult, zâmbeşte înţelegător şi spune:

— V-am zis eu că Rivkah Keismann e cea mai bună!

Novak a ajuns la capătul puterilor. L-ar strangula cu plăcere pe Akaki şi l-ar împuşca pe rabinul rotofei. Dacă ar avea la el pistolul, ar speria-o pe bătrână de i-ar merge fulgii. Răbdarea lui s-a terminat. Dacă este nevoie de o ureche educată pentru a-i putea aprecia pe cei mai inovatori compozitori, în mod sigur e nevoie de antrenament şi pentru a o asculta pe doamna Keismann – o formă de antrenament care lui Novak îi lipseşte în momentul de faţă.

Mai mult decât atât, Novak e sătul până-n gât. După lovitura încasată în piciorul bolnav, după ce a traversat ţara călare, sub diverse identităţi false, consultându-se cu informatorii şi recrutând trădători ca aliaţi, simte nevoia de a încorda muşchii atotputernicului Departament pentru Ordine şi Siguranţă Publică. Se imaginează încleştându-şi pumnul şi aplicând o lovitură care va culca la pământ întregul Motal. Tot ce trebuie să facă e să impună interdicţii de circulaţie şi să înconjoare casa aceasta cu poliţişti şi soldaţi. Ştie ce va spune toată lumea. „Aţi văzut? Până şi Novak s-a săturat de jocuri. Aţi văzut? Până şi Novak recurge la metode căzăceşti."

Şi poate că aşa ar trebui să stea lucrurile? Ajunge cu deghizările: violenţă în locul subterfugiilor. E adevărat, pe vremuri a fost maior în armată, cu un viitor strălucit deschizându-se înaintea lui. E adevărat, a luptat la Pleba, iar oamenii îşi amintesc încă modul plin de curaj în care şi-a condus soldaţii în timpul bătăliei din Pasul Şipka. E adevărat, a fost martorul capitulării marelui Osman Paşa. Dar ce s-a ales de el? Cât de mult timp se poate agăţa cineva de trecut? Când s-a uitat ultima dată în oglindă şi a spus: „Te-ai descurcat bine, Novak, meriţi să fii răsplătit?" Cine se uită la el cu respect? Albin Dodek şi turma lui de proşti. Un fost maior în cea mai mândră armată a lumii a devenit o umbră a lui însuşi. Reflectând la toate acestea, Novak

se gândește că renunțarea la vechile lui obiceiuri și restricționarea libertății de mișcare n-ar fi chiar cele mai rele soluții. Nimeni n-ar mai putea să salveze aparențele, iar când jocul ia sfârșit și toate cărțile sunt pe masă, nu va mai dura mult și va afla tot ceea ce are nevoie să știe. Și poate că asta îl va elibera din ghearele nostalgiei față de perioada petrecută în armată, ajutându-l să se împace, în sfârșit, cu ceea ce a devenit: o brută, cu nimic mai bun decât cel mai rău dintre bătăuși...

O, la dracu', nu! Trebuie să mai existe o cale. În cazul în care concluzia lui va fi aceea că totul poate fi rezolvat prin forță, înseamnă că și-a dedicat a doua jumătate a carierei unor jocuri ale minții inutile și unor manipulări fără rost. Dacă nu e cu nimic mai bun decât Dodek, ar putea la fel de bine să-și umple scrisorile de greșeli gramaticale. Dacă nu e nevoie decât de un pumn de fier, atunci de ce mai e Ohrana o organizație secretă? Și ce va spune guvernatorul Gurko când va auzi de ieșirea lui Novak? Cum vor reacționa ofițerii antrenați de Novak? Interdicție de circulație? Șantaj? Tortură? Călătoriseră oare până la Minsk pentru a afla ceea ce oricine care practică această profesie poate face? Trebuie să gândească un alt plan, chiar dacă asta îl va face să mai piardă două zile.

Reb Halperin, care tocmai și-a înghițit ultima bucată de pâine, privește entuziasmat spre Akim și Prokor, cu o încântare nemărginită.

— Ați aflat tot ce doreați să știți? Minunat! Putem să ne întoarcem acum în oraș, să luăm cina cu demnitarii locali.

Akaki îl privește pe Novak, care nu se uită la el, dar îi șoptește:

— Spune-le că le mulțumim. Nu-i vom mai deranja.

În timp ce oaspeții se îndreaptă spre ieșire, iar rabinul șterge firimiturile de pe masă și se grăbește să-i ajungă din urmă, copiii, care se jucaseră până atunci afară, intră alergând în casă, cu o femeie speriată după ei, și trântesc ușa în urma lor. Novak se uită pe fereastră. Zeci de agenți călare ai Ohranei se îndreaptă

galopând către casă, în frunte cu Albin Dodek. Ce Dumnezeu face? se întreabă Novak, sperând că nu îl caută pe el. Fără să se gândească la ce face, îi zorește pe membrii familiei într-una dintre camerele din spate.

Dodek și agenții se opresc la poartă. Adjunctul descalecă și-și salută comandantul, care stă pe verandă.

— Domnule!

— Ce faci, idiotule?

Lui Novak îi vine să-l lovească. Dodek tocmai i-a deconspirat identitatea.

— Am venit să arestăm familia.

— Să arestați familia? Cine v-a spus să arestați familia?

Dodek deschide poarta și se îndreaptă cu pași mari spre comandant. Gâsca se retrage lângă gânsacul ei. Adjunctul urcă treptele și-și scoate melonul caraghios care îi face pe membrii poliției secrete să fie atât de ușor de recunoscut.

— Lucrurile scapă de sub control, domnule, zice Dodek gâfâind, fără să-l privească în ochi. Oamenii vorbesc.

— Oamenii vorbesc, spune Novak. Ce altceva ar putea face proștii, decât să vorbească?

— Și totuși, domnule, situație e serioasă.

— Cine te-a trimis aici?

— Dumneavoastră, domnule.

— Eu te-am trimis? Eu ți-am spus să aștepți! Cine mai e implicat în asta, Dodek? Cine te-a trimis?

— Pentru Dumnezeu, domnule, n-am nici cea mai vagă idee despre ce vorbiți, toată lumea e implicată în asta. Harababura asta cu toate cadavrele și tot restul nu e un secret pentru nimeni. Toată gubernia știe. Mai ales acum, că e implicat și guvernatorul Gurko.

— Gurko? întreabă Novak uluit. Guvernatorul Osip Gurko a vorbit cu tine? El ți-a spus să vii aici?

— De ce ar vorbi cu mine, domnule?

— Tocmai l-ai pomenit pe Gurko!

— Nu, dumneavoastră l-ați pomenit, domnule. Când ați trimis agenții la Mișenkov, dumneavoastră mi-ați spus că Gurko e implicat.

— Dodek! mugește Novak. Aia era doar o amenințare!

— Și de unde să știu eu asta?

— Deci Gurko știe de toată povestea?

— Nu știu.

— Cum ai știut unde să mă găsești? Cine m-a urmărit?

— Nimeni, domnule, era clar că veți fi aici.

Aceste ultime cuvinte îl zguduie pe Novak. Rămâne cu ochii holbați la adjunctul lui, ca lovit de fulger, asimilând pe deplin sensul a ceea ce tocmai a auzit. Metodele lui viclene au devenit previzibile? Oare chiar a reușit cel mai încet la minte adjunct care a existat vreodată în forțele armate, un om de o minimă inteligență și cu un firicel de creier, să ghicească următoarea mișcare a colonelului Novak?

— Și acum? întreabă Novak, admițând că a fost luat pe nepregătite.

— Totul e pus la punct, domnule. Am dat deja ordin de interzicere a liberei circulații. Avem control total asupra tuturor intrărilor și ieșirilor, domnule, orașul e închis! Acum trebuie să arestăm rudele și să le interogăm. O operațiune genială, domnule, felicitări! Indiferent dacă Gurko știe sau nu de toate astea, cu siguranță va fi mândru.

Uimit, Novak se scarpină în cap. Dodek se holbează la el ca și cum ar fi un străin, sau poate chiar un suspect. Brusc, colonelului Novak îi vine o idee. Își înfige bastonul în pământ și își ia o mină plină de amărăciune.

— Of, dragul meu, ai făcut o mare greșeală.

— O greșeală, domnule?

— Chiar așa. Ai acționat mult prea devreme. Ai uitat de Zvi-Meir. El este cheia întregii afaceri.

— Zvi-Meir? întreabă adjunctul, confuz.

— Gata cu întrebările, Dodek! Trimite un mesaj urgent către agenții care se află pe urmele lui Zvi-Meir, în Minsk. Spune-le să fie pregătiți să-l aresteze.

— Desigur, domnule. Zvi-Meir. Nu mă gândisem la asta.

— Să gândești nu face parte din meseria ta.

— Cu siguranță nu, domnule.

— La ce sunt buni criminalii fără minţile geniale din spatele lor?

— Sunt de acord.

— Atunci, fuga de-aici!

Novak privește cu ușurare cum adjunctul său le dă ordine agenților. A avut noroc că s-a gândit la Zvi-Meir tocmai acum, Altfel ar fi fost prins cu garda jos. A reușit să dovedească din nou că adjunctul lui tembel este incapabil de gândire creativă, pentru că, asemenea unui plăpumi prea mici, creierul lui Dodek e destinat să lase nedescoperit tocmai esențialul. Pentru a evita să se mai pună într-o astfel de poziție, Novak își impune să fie cu luare-aminte, să nu mai piardă din vedere faptul că această anchetă e unică. Întorsăturile pe care le ia nu sunt legate exclusiv de fugari înșiși; ea reușește să-i strângă de gât inclusiv pe investigatori. Nu este oare așa?

MINSK

I

Scrisă și semnată în Minsk
De către Zvi-Meir Speismann,
În cea de-a douăzecea zi a lunii Elul, anul 5654

Dragilor mei profesori și maeștri, modele de perfecțiune și prieteni, iubiți și preaiubiți, înțelepți, pricepuți și învățați în adevărurile Torei, prețioși bărbați ai înțelepciunii. Iubitului meu prieten, Rabbi Scheinfeld, și iubitului meu prieten și om de litere, eruditul Rabbi Kahanah, și iubitului meu prieten, învățatul și piosul Rabbi Leibowitz. Îmi întorc în pace fața către voi, trei bărbați înțelepți, pentru că virtutea voastră susține lumea.

Omul care vă scrie acum e nimeni altul decât Zvi-Meir Speismann, băiatul pe care l-ați exmatriculat de la Ieșiva Volozhin în urmă cu opt ani, pe vremea când avea cruda vârstă de optsprezece ani. Nu vă temeți, nu am de gând să vă batjocoresc sau să vă fac vreun rău. Inima mea nu nutrește nici un strop de amărăciune, nici nu mă bucur de închiderea definitivă a porților Ieșivei Volozhin. Nu mai sunt omul pur și inocent de pe vremuri. Eu, Zvi-Meir Speismann, am fost menit să urmez calea plină de suferință a profeților.

În prezent locuiesc în piața din Minsk, unde nu am nici casă, nici mijloace de trai. Zilele îmi sunt numărate, dar nici că aș putea fi mai fericit. Mi-am găsit menirea. Inima îmi e încălzită de flăcările credinței, iar spiritul mi se ridică spre înălțimile Cerului. Cuvintele mele adevărate s-au răspândit

în întreaga Rusie. Oricât de mult ar încerca, persecutorii mei nu vor putea niciodată să smulgă adevărul care s-a lipit de atât de multe inimi și care a cucerit nenumărate suflete. Din contră, moartea mea nu va face decât să scoată și mai mult în evidență dreptatea cauzei mele și să dovedească nedreptatea pe care am suferit-o. Contrar a ceea ce afirmă tradiția noastră, dreptatea învinge, indiferent dacă are sau nu sprijinul majorității. Adevărul nu are nevoie decât de un mesager, iar eu m-am pus mesager în slujba lui.

Dragii mei prieteni, cerșetorii fără adăpost m-au avertizat că legiunile atotputernice sunt pe urmele mele. Nu vreau să arăt cu degetul, dar, încercând să-mi dau seama cum anume s-a întâmplat ca Zvi-Meir – un gânditor blajin și obscur, un învățat modest – să devină o amenințare la adresa marelui Imperiu Rus, răspunsul mi s-a dezvăluit în mii de lumini strălucitoare: voi, membrii vechii gărzi, considerați că învățăturile mele sunt periculoase. Orbiți de învățătura voastră, ați devenit insensibili și distanți. Precum aceia care i-au auzit pe Profeții lui Israel, mânați de gelozie și ticăloșie, ați refuzat să dați atenție vorbelor mele și m-ați alungat.

În Motal, am fost un cărturar aspirant (asta dacă acrobațiile scrise și verbale pot fi numite „cărturărie"). La heder, învățătorul îmi spunea „micul *chucham*" și mă lăuda mereu. Atașamentul meu față de Tora, nu modestia, mă obligă să adaug că ceilalți colegi ai mei erau niște proști, neavând nici o vină pentru această stare de fapt. Convinși încă din pruncie că ei nu știu nimic și că toată cunoașterea lor nu va fi nimic mai mult decât o picătură în oceanul Torei, ce motiv mai aveau să se apuce de învățat? Copiii stăteau cu ochii pierduți pe ferestre, așteptând ca învățătorul să le dea voie să iasă în curte, la joacă.

Eu, pe de altă parte, nu lăsam nici o carte nedeschisă. În ciuda tuturor dificultăților, mi-era destinat să studiez la Volozhin. Dacă Oamenii Aleși sunt luminile națiunilor, Volozhin e farul lor: templul înțelepciunii și al învățăturii,

sursa argumentării fără cusur. Această academie, mi s-a spus, prețuiește reflecția profundă, dezbaterea edificatoare și chiar studiul celor șapte științe: matematica, geometria, muzica, astronomia, științele naturale, teologia și filozofia. Era de neimaginat: erudiți evrei care să studieze astronomia, demonstrând teoreme și alergând după fluturi! Acest vis a devenit realitate la Volozhin, care se înalță mult deasupra tuturor celorlalte ieșivoturi din Zona de Rezidență. Renumele ei, iubiții mei prieteni, s-a răspândit în lung și-n lat, în fiecare sat și în fiecare oraș.

Învățătorul le-a vorbit părinților mei despre perspectivele fantastice care mi se deschideau și despre renumitul lăcaș de învățătură. Mama, Rochaleh Speismann, a leșinat pe loc. Tatăl meu, surd ca un lemn, a întrebat pe un ton scârțâit, „Ce s-a întâmplat?“, iar mama, revenindu-și suficient încât să-l dojenească, l-a informat: „Volozhin, Eliyahu, Volozhin!“

Profesori ai mei, a căror virtute susține lumea: imaginați-vă bucuria mea în clipa în care tata m-a condus la tren și și-a fluturat batista de pe peron. „Să nu te întorci!“, mi-a strigat în timp ce trenul se urnea din loc. Am fost lăsat de unul singur pe Muntele Moria, dar, spre deosebire de Isaac patriarhul, eu n-am fost legat fedeleș, pentru a fi dus la sacrificiu; simțeam că fusesem binecuvântat de Îngerul lui Dumnezeu. De-acum știam că plictisitoarele zile din Motal se duseseră. Nu aveam să mai fiu nevoit să suport indolența colegilor mei, care vânau insecte și aruncau cu tot felul de gunoaie în mine. Călătoream spre intrarea în cea mai înțeleaptă dintre casele evreilor, care sunt cei mai înțelepți dintre oameni.

Iubiții mei prieteni, sau să vă spun călăi? Întrebați de poliție și de șefii armatei cine este Zvi-Meir Speismann, cu siguranță m-ați descris ca fiind un bărbat îngâmfat și imprudent, o amenințare la adresa evreilor din Zona de Rezidență, care împrăștie minciuni, incită la rebeliune, îi manipulează pe cei slabi și corupe sufletele tinere. Prietenii mei vagabonzi m-au avertizat: „Zvi-Meir, ai grijă! Fie că-ți vine sau nu să

crezi, ești urmărit de generali de armată! Ai scandalizat cele mai înalte cercuri ale poliției!“ Dar eu îi cunosc cât se poate de bine pe oamenii pe care i-am înfuriat. Ei m-au crescut și m-au învățat ceea ce eu am luat drept înțelepciune pură, dar acum știu că nu e decât o iluzie, un castel de nisip, un copac fără frunze.

Am venit la Volozhin când aveam șaptesprezece ani, și încă îmi amintesc primele zile de ieșiva ca pe un coșmar. Stăteam acolo, umăr lângă umăr cu marii erudiți, martor al dezbaterilor asupra fiecărui amănunt insignifiant, abia reușind să-mi dau seama de diferențele dintre litere. În clipa în care recitam un verset, ei răspundeau cu citate din *Hayei Adam* de Avraham Danzig, cu un rând din Eleazar din Worms și un contraargument din Rabbi Shmuel Eidels. Apoi începeau să critice *Călăuza rătăciților* a lui Maimonide, îl făceau țăndări pe Abravanel și împrumutau un argument câștigător de la Rabbi Yehuda Shmuel din Regensburg. Și iată-mă stând acolo, holbându-mă neîncrezător la o pagină din Talmud, copleșit de rușine. Ce făceam eu la Motal? Acolo eram capul turmei, iar aici eram la coada tuturor. Mă lăfăisem în căldura laudelor învățătorului meu, care ar fi fost măscăriciul ieșivei, dacă ar fi ajuns vreodată acolo. Așa cum mi-am dat seama mult prea târziu, promisiunea făcută în Motal era doar de ochii proștilor.

Dragi profesori și maeștri ai mei, timp de patru luni, o sută și douăzeci de apusuri, am stat și n-am zis nimic. Când mi se adresa cineva, dădeam solemn din cap, fiind mereu cufundat în sfânta învățătură. „Ridică-ți privirea din pagină și înfruntă-ți adversarul în dezbatere. Profeții lui Israel nu erau erudiți“, mi s-a spus. Cu toate astea, simțeam că facultățile mele de raționare erau încă în fașă, ghemuindu-se, scâncind în timpul nopții și căutând un punct de sprijin. Înainte de a termina un volum, îl începeam deja pe următorul, după care îl reciteam pe primul în timpul nopții. Am studiat și am citit la lumina lămpii, chinuindu-mi ochii.

Abia așteptam vacanța de la sfârșitul primului semestru, în cincisprezece Av, ca să mă pot apuca de învățat pentru cel de-al doilea semestru. În timp ce colegii mei se întorceau acasă, la familiile lor, câștigau câțiva bănuți, mâncau pulpe de pui și dormeau în paturi confortabile, eu am rămas la școală, trăind în abstinență și devorând cărți.

Reflectând asupra discuțiilor dintre comentatori în legătură cu Pomul Cunoașterii, indiferent de roadele pe care le-ar fi produs, lămâi, smochine, vin sau grâu, o idee anume nu-mi dădea pace. M-am apropiat de Rabbi Scheinfeld, întâiul membru al troicii voastre, cu mâini tremurătoare și picioare moi, și l-am întrebat încetișor pe veneratul maestru: „Dar cum se face că interdicția de a mânca din Pomul Cunoașterii le-a fost impusă lui Adam și Evei încă înainte ca ei să fi gustat din fructele lui, cu alte cuvinte, înainte de a putea discerne între bine și rău?"

Într-adevăr, Rabbi Scheinfeld, prietene, îți amintești întrebarea inocentă pe care te-ai grăbit atât de tare s-o ignori? Îți aduci aminte cum mi-ai explicat atunci că mulți alții au abordat această enigmă înaintea mea și că cel mai mare și mai inteligent dintre ei a propus un răspuns care se afla chiar acolo, în fața ochilor mei (cum de nu reușeam să-l înțeleg?). „Cunoașterea binelui și a răului" în această accepțiune nu are nimic de-a face cu virtutea, așa cum o dovedește coborârea adevărurilor imuabile ale lui Dumnezeu pe tărâmul comportamentului omenesc, unde binele și răul sunt determinate de instincte și pasiuni, motiv pentru care Primul Bărbat și Prima Femeie s-au acoperit cu frunze de smochin, și asta e tot.

Eu am dat din cap în semn de încuviințare, dar, în adâncul sufletului meu, refuzam să accept explicația lui. Oare asculta vreodată? Nu pusesem veșnica întrebare: de ce să-i refuze Dumnezeu Primului Om dreptul la a „cunoaște binele și răul" și cum ar putea păcatul să-i câștige omului virtutea cunoașterii? Onorat maestru, ceea ce voiam

eu să știu era cum ar fi putut omul să înțeleagă semnificația în sine a interdicției? Nefiind niciodată martorul morții, cum ar fi putut înțelege porunca „Numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu: «Să nu mâncați din el, nici să vă atingeți de el, ca să nu muriți!»" Cum ar fi putut ei să pătrundă sensul interdicției și al pedepsei care avea să urmeze?

I-am pus aceeași întrebare și rabinului Kahanah, marele erudit, care, spre surprinderea mea, m-a privit și a mormăit: „Creatorul n-a avut niciodată intenția de a-l ucide pe om atunci și acolo, ci a vrut să-l facă finit, cu alte cuvinte, l-a destinat morții." Onorat rabin, poți măcar să-ți imaginezi că am căzut pradă unei perplexități imposibil de evitat? Este prea greu de acceptat pentru tine faptul că un prunc poate adresa o întrebare demnă de reflecție?

M-am întors atunci către înțeleptul rabin Leibowitz, cel fără de cusur, primul care a observat enigma și a analizat-o: „Omul a înțeles foarte bine interdicția, pentru că i s-a spus «nici să vă atingeți de el, ca să nu muriți», cu alte cuvinte, nu vei mai munci, iar omul știa ce este munca, deoarece Dumnezeu îl pusese pe Om în Paradis pentru a trudi și a-l îngriji."

Profesori și maeștri ai mei, mi-a luat numai câteva clipe să-mi dau seama care era cusurul răspunsului lui Rabbi Leibowitz. Dar, înainte de a avea șansa să răspund, Rabbi Scheinfeld a venit să mă dojenească: „Speismann, iar tu, cu prostiile tale despre bine și rău? Citește Talmudul!" Nu! Îmi venea să plâng, nu acesta era răspunsul corect, dar nu aveam pe nimeni care să mă susțină, așa că am plecat, alungat și respins.

Îmi pusesem în minte să vă caut din nou cu această întrebare, pe voi, trei bărbați inteligenți, în clipa în care aveam s-o pot formula mai limpede. Stăteam cu burta pe carte și ziua, și noaptea, fără să scap nici o clipă din ochi sfintele scrieri. Din când în când mă gândeam cum ar fi putut

Primul Om să înțeleagă interdicția înainte de „cunoașterea binelui și a răului“ și înainte ca Dumnezeu să-l fi pus la încercare. Cu cât citeam mai atent versetele și comentariile, cu atât eram mai flămând de adevăr, până când am înțeles: „cunoașterea binelui și a răului“ nu are nimic de-a face cu pomul și roadele sale, fie ele smochine sau lămâi. Cunoașterea nu putea fi obținută decât prin încălcarea interdicției. Dacă nu ar fi încălcat interdicția, omul n-ar fi putut cunoaște ce e binele și ce e răul; n-ar fi putut decât să se supună. Pomul din care Adam și Eva au luat fructul interzis a devenit Pomul Cunoașterii binelui și răului abia în clipa în care au transgresat limita, și nu mai devreme.

Mult iubiții mei profesori, nu vă pot descrie sentimentele care m-au copleșit atunci. M-am prăbușit din pricina tensiunii. M-am întins pe podea, stupefiat, cel mai fericit om în viață, spirit fără trup. Sfintele Scrieri începeau în sfârșit să capete sens. Dileme imuabile au fost deconstruite într-o clipă. Mă tot gândeam la ce altceva am mai putea învăța din această descoperire: doar în momentul în care omul a încălcat porunca divină a putut vedea dacă există credință și necredință, punct în care a putut alege pentru prima dată între devotament și erezie. Nesocotirea poruncii divine este, prin urmare, o condiție necesară a credinței. Acesta e adevărul gol-goluț. Adevărul nu are nevoie de cunoașterea mea. Doi plus doi fac patru, cu sau fără Zvi-Meir Speismann.

Pentru mine, această descoperire a fost precum măcinarea stâncii și transformarea ei în praf: numai un păcătos poate fi un adevărat credincios. Dacă omul nu încalcă limitele, atunci nu va rămâne decât un câine credincios.

Entuziasmat, mă așteptam ca marile minți ale generației noastre, iubiții mei profesori, să continue discuția cu mine. Dar n-au făcut decât să afișeze o grimasă și să treacă de la furie la ironie: „Doar negrul poate fi alb“, a mormăit Rabbi Scheinfeld, „Doar ziua poate fi noapte“, a chicotit Rabbi Kahanah, „Doar proștii pot fi deștepți“, a tunat Rabbi Leibowitz.

Nu puteam să-mi cred urechilor. Troica mă lăsase dezarmat și umilit; pradă ușoară pentru discipolii ei. Îmi era atât de rușine, încât îmi doream să mor.

Erudiții roiau în jurul meu pentru a-mi arunca tot felul de contradicții: „Doar un evreu poate fi creștin", „Doar *kartoshkes* pot fi napi" și așa mai departe. În timpul nopții, am implorat ajutor din partea farurilor generațiilor trecute – Gaonul din Vilnius! Rabinul Yehudah Shmuel din Regensburg! Iată-mă! –, dar unor oameni de calibrul lor, care se ospătează în viața de apoi la masa lui Dumnezeu, nici că putea să le pese mai puțin de un novice de la Volozhin. Accesul la profesorii care fuseseră martorii suferinței mele, zile și nopți, îmi era acum refuzat. Imediat ce deschideam gura eram redus la tăcere, batjocorit și abuzat precum un prostănac abominabil. Oamenii mă porecliseră „Lepădătura Motalului" și „Regele mlaștinilor".

Ostracizat, dragii mei, știam că zilele mele la ieșiva erau numărate. Într-adevăr, nu am fost exmatriculat în mod oficial, și nici renegat. Cu toate astea, știm cu toții mult prea bine că denigrarea și sfidarea pot fi mai dureroase decât alungarea. Dacă mă apropiam de colegii mei cufundați în dezbateri, aceștia se îndepărtau, înainte de a apuca să deschid măcar gura. După o vreme, singura masă la care mă mai puteam așeza era cea rezervată capetelor seci care fuseseră admise la Volozhin doar datorită donațiilor generoase ale bogaților lor tați.

În acel moment am avut revelația faptului că Ieșiva Volozhin este o piață de idei în care succesul depinde de capacitatea cuiva de a formula evidența; cu alte cuvinte, depinde de disponibilitatea sa de a juca după anumite reguli. Iar voi, cele trei minți luminate, *gedoylim*, vă plimbați de colo-colo cu pas măsurat, corectându-le exprimarea – conduși nu de Tora, ci de toane și capricii. Un bazar turcesc, asta era acolo, pentru mine; Volozhin era un loc în care puteau fi puse orice fel de întrebări, cu condiția să aibă

rimă și rost. După cum s-a dovedit, voi funcționați la Volozhin ca simpli arbitri ai ceea ce considerați voi a fi rima și rostul. Nici nu e de mirare că amestecul în treburile altora era în floare, de vreme ce un val întreg de scurgeri de informații și rapoarte către autorități au dus în cele din urmă la închiderea porților școlii.

Ziua în care am părăsit ieșiva a fost ziua în care mi-am împlinit scopul studiilor mele. M-am apropiat de Rabbi Leibowitz și mi-am scos pălăria, asemenea unui creștin, stând cu capul dezgolit în fața lui Dumnezeu. Eu, Zvi-Meir Speismann, am făcut o călătorie de partea cealaltă, pentru a experimenta erezia la prima mână, ca să pot hotărî singur dacă vreau sau nu să-l urmez pe Atotputernicul. Asta s-a întâmplat când am jurat să merg pe cărarea Domnului, nu așa cum o înțelegeți voi, ci ca un om obișnuit; dacă asta înseamnă că trebuie să fiu vânzător ambulant, atunci așa să fie, dar nu voi face niciodată rabat la adevăr.

M-am căsătorit cu Mende Schechter, fiica lui Meir-Anschil Schechter, un măcelar din Grodno. Părinții mei au fost mulțumiți de propunerea pețitorului și de zestrea frumușică ce venea odată cu ea. Mende era destul de inofensivă – comportament decent, o gropiță drăgălașă în bărbie, ochi inocenți, blândă și manierată. Chiar dacă nu mă făcea să-mi pierd mințile, era cu siguranță demnă de un erudit în devenire ca mine.

Pentru a-mi câștiga traiul, am încropit un cărucior cu obiecte evreiești de strictă necesitate: haine, mobilier, ustensile de bucătărie și lemne pentru foc. Dar, când m-am dus cu ele la piață, mă izbeam mereu de ezitarea și suspiciunea oamenilor. Cu toții mă întrebau ce face un student de la Volozhin cu un cărucior pentru cerșetori? Clienții mă considerau prea deștept pentru o asemenea muncă, iar profesorii mă credeau prea plebeu pentru a putea fi deștept. Nu am avut de ales decât să-mi spun povestea și să-mi expun descoperirile oricui dorea să asculte. Nici nu vă va

veni să credeți ce reacții aveau oamenii! Ochii și urechile erau ațintite la mine, iar bunurile aduse spre vânzare erau uitate complet. Unul după celălalt, mă sfătuiau să mă întorc la studii. În clipa în care am încercat să-i împărtășesc din necazurile acestea soției mele însărcinate, mi-a aruncat o privire inexpresivă și mi-a spus că o doare capul. În următoarea zi încă o durea, apoi capul a început să i se învârtă, iar după ce s-a născut fiica noastră, Mirl, Mende a fost mai tot timpul obosită. Ori de câte ori încercam să deschid subiectul, mă ruga timid să lăsăm discuția pentru altă dată. Dumnezeule Atotputernic, cu cine ar putea sta de vorbă un bărbat – cu un măgar?

Vă spun, dragi maeștri, că, dacă nu ar fi fost copiii, m-aș fi mutat la Minsk în urmă cu nouă ani. Dar cum aș fi putut să-mi las în urmă copilașii? Noapte după noapte, îl țineam în brațe pe Yankele și îi povesteam despre Talmud și despre ieșiva la care va merge când va crește. Fondată de către tatăl său, Rabbi Zvi-Meir Speismann, academia va stârni invidia școlii Volozhin. Ieșiva lui Rabbi Speismann va preda, în primul și cel mai important rând, flexibilitatea intelectuală. Oricine va memora versete va fi exmatriculat. Asta i-am spus fiului meu. Dar, pe măsură ce visurile mele deveneau mai mărețe, îmi găseam îndatoririle din ce în ce mai greu de suportat. Iată-mă hălăduind pe străzi, propovăduind cuvântul Torei și ocărându-i pe clienții care refuzau să-mi cumpere marfa. Am observat mulțimea de frați ai mei care merg la sinagogă pentru a împlini porunci înghițite pe nemestecate, fără să se gândească nici o clipă la ceea ce fac. În opinia mea, nu erau decât un roi de insecte, părăsindu-și labirinturile subterane, în căutare de firimituri.

Dar cum aș fi putut să mă plâng? Firimiturile erau preocuparea noastră principală acasă. Mende pălăvrăgea întruna despre lucrurile pe care le cumpăra, cine i-a făcut ce cui, că spun oamenii asta și cealaltă, când l-a vizitat X pe Y, cât costă roșiile aici și de ce nu cumpără nimeni de dincolo.

Cui îi pasă? Pierdut pe tărâmul gândurilor, eram întrebat deodată ce părere am despre nu știu ce haină cumpărată de la un vecin. Și, dacă ceream vreodată pace și liniște, Mende își acoperea fața cu mâinile și se învârtea prin casă ca o găină jumulită.

Dulcii, inteligenții mei copii erau lumina ochilor mei. Puteam, de exemplu, să-l privesc pe Yankele stând într-un colț și explorând conținutul unui castron. Și îl certam, „Yankele, lasă castronul!", moment în care el întorcea spre mine o privire conspirativă și continua să-și vadă de treabă. Băiatul, care nu avea încă trei ani, înțelesese deja ceva ce mie mi-a luat un an întreg la chinuitoarea Ieșiva Volozhin: transgresarea e o necesitate. Spuneți-mi voi, care susțineți lumea asta cu virtutea voastră, cum ați putut voi, cei mai înțelepți dintre oameni, să nu înțelegeți ceea ce este limpede ca lumina zilei pentru un copil nevinovat?

Am făcut tot ce mi-a stat în puteri pentru copii, umblând din sat în sat ca un vânzător ambulant amărât, ca să le pun o pâine pe masă. Zestrea lui Mende s-a dus, iar eu nu mai aveam timp pentru studiul Torei. Oamenii întrebau, „Zvi-Meir Speismann, un bărbat înțelept ca tine, de ce nu te afli în sala de studiu?" Iar eu le răspundeam cu un zâmbet: „Nu există Tora fără pâine. Căruciorul e sala mea de studiu." Și cu toate astea, eram umilit. Dar cel mai rău îmi părea de copiii mei. Yankele ajunsese la vârsta la care ar fi trebuit să meargă la heder, unde spiritul avea să-i fie zdrobit. Mirl avea să crească și să devină la fel ca mama ei. Cum anume definește Mende o zi bună? O pereche de pantofi ieftini, o bârfă savuroasă și jubilare la auzul necazului cuiva. Tot ce putea învăța fiica noastră e că viața se rezumă la vorbărie goală.

Mult iubiții mei prieteni, nu mai puteam îndura. Mă urmăreau ochii plini de rușine ai copiilor mei. Am împărtășit cu ei, la masa de Șabat, învățăturile Torei, apoi am plecat în seara următoare, după masa de Melaveh Malka,

cina care anunță plecarea Reginei Șabatului. Bătând din ușă în ușă, ce putem avea în comun cu clienții mei? Nu cumpărau nici măcar un singur produs, înainte de a-mi face prețurile fărâme. Mă rugau să mă întorc, ticăloșii, abia după ce refuzam târgul și dădeam să plec, ca și cum comerțul ar fi o încleștare de mușchi, un joc căruia numai cei mai bine antrenați îi pot supraviețui. Uitându-mă la ei, îmi dădeam seama că eram exact la fel: nu ne păsa decât de bani.

Mi-am dorit să-mi pot separa chemarea de profesie. Din păcate, profesia nu se limitează exclusiv la trup; sfârșește mereu prin a prăda cele mai mari bogății ale minții. La apus, în timp ce stăteam acasă, sperând să pot gândi în liniște, vorbăria lui Mende îmi eroda gândurile. Nu mai puteam suporta imaginea familiei mele cinând alături de mine. Lăcomia cu care mestecau pâinea, felul în care ronțăiau grăsimea, până când începea să li se scurgă pe bărbii în jos sau felul în care sorbeau supa, până la ultima picătură. Mi-am pierdut complet pofta de mâncare. N-am mai mâncat zile întregi, devenisem un schelet înconjurat de animale de pradă.

Inima mea sărea o bătaie ori de câte ori vedeam un foc pe-afară, gândindu-mă că ar fi putut să fie rugul aprins care mă purta spre adevărata mea chemare. Cu toate acestea, de fiecare dată când mă apropiam, oamenii așezați în jurul focului aruncau în mine cu pietre, pentru a mă ține la distanță. Dimineața, mă trezeam așteptându-mă să aud o voce coborând din înalturi, însă nu auzeam decât sforăitul lui Mende. Aveam de gând să aștept până când Mirl va mai crește, iar Yankele va fi capabil să judece cu propria minte, înainte de a pleca, dar, după nouă ani, viața mea a devenit de nesuportat. Mi-am abandonat căruciorul și am jurat că nu mă voi mai întoarce la Motal până ce nu-mi voi împlini visul: acela de a deveni un om mai bun și, cel mai important, un tată demn de copiii lui.

Am ajuns la Minsk fără nici un ban în buzunar. Oameni cumsecade m-au luat sub aripa lor protectoare, permițân-

du-mi să înnoptez în casele și-n hambarele lor. Au refuzat să lase un frate evreu să înghețe pe străzi. Când m-au întrebat care e povestea mea, le-am spus-o de la un capăt la altul, moment în care mi-au zis că ilustra ieșivă la care studiasem și-a închis porțile, dezvăluindu-mi istoria neînțelegerilor și a trădărilor de la Volozhin. Am fost rușinat, maeștri ai mei, dar nu surprins. Le-am jurat gazdelor mele că o nouă și magnifică ieșivă se va ridica, de data aceasta pe fundații solide, și le-am cerut o donație, care să-mi permită pentru început să conduc o sală de studiu. M-au invitat în academiile lor, pentru a-mi prezenta descoperirile, și am acceptat. Dar, oriunde mă duceam, foștii studenți ai școlii Volozhin îmi refuzau accesul la orice podium și la orice amfiteatru.

Acceptându-mi înfrângerea, știam că zilele îmi sunt numărate, deoarece nu mai vedeam nici o licărire de speranță în această vale a morții. Să mă întorc la Motal nu era posibil: inimile copiilor mei ar fi fost frânte, dacă și-ar fi văzut tatăl atât de dărâmat și de descurajat. Palestina e o fundătură plină de golani, iar New York-ul, *die goldene medina*, un pat de spini. Aveam de gând să-mi ard șalul de rugăciune, luând exemplul lui Mendelssohn, cel mai faimos evreu convertit al Germaniei, după care să mă sinucid, asemenea celor posedați de *dybbuk*. Singurul lucru care m-a oprit a fost faptul că știam că asta le va face foarte mare plăcere detractorilor mei. Am continuat să trăiesc pe străzi și să-mi răspândesc învățătura de dimineața până seara. Mi-am pierdut trei degete din pricina degerăturilor, plămânii aproape mi-au cedat de două ori, și numai Sfântul cel Binecuvântat m-a ținut în viață și mi-a dat puterea de a continua să-i propovăduiesc cuvântul.

Trecătorii mă ocărau: „Du-te la muncă, vorbești numai tâmpenii!" Dar eu le răspundeam doar cu vorbe curate și nevinovate. Spuneți-mi, în ce fel de lume trăim, văduvită de orice suflet și orice adevăr, ai cărei locuitori nu sunt cu nimic mai buni decât animalele sălbatice? Unii se opreau

să-mi asculte predica, alții îmi aruncau câteva copeici la picioare, și numai prietenii mei vagabonzi mă ajutau cu o cană de supă caldă în fiecare zi. Nu m-am apropiat niciodată de cantinele săracilor și nici nu am pus vreodată piciorul în vreo tavernă. Mult iubiții mei profesori, am trăit doar cu mintea, fericit și mândru de munca mea.

În urmă cu câteva săptămâni, am auzit că poliția e pe urmele mele. „Ai grijă, Zvi-Meir!" mi-a șoptit un cerșetor la ureche. „Ești urmărit." Uitându-mă în stânga și în dreapta, am văzut câteva figuri dubioase la colțul străzii. M-am dus apoi la piață și i-am văzut și acolo, ascunzându-se într-un nor de fum de țigară, pe treptele bisericii. Încetișor de tot, m-am strecurat în clădirea sinagogii, *die kalte Shul*, și i-am văzut scoțându-și agendele, ca să ia notițe.

Cine i-a trimis după mine? Nu există nici o umbră de îndoială. Nu puteau fi decât liderii închisei școli Volozhin. Venerabilii înțelepți, eruditii profesori au început să se teamă de ideile lui Zvi-Meir Speismann! Au observat un suflu nou, o gură de aer proaspăt revitalizându-i pe locuitorii Minskului. Învățăturile înțeleptului ăluia nenorocit se propagă din gură în gură, iar nu peste multă vreme, oamenii vor începe să înțeleagă: credința religioasă este condiționată de libertatea de alegere. Brusc, i-au văzut pe toți bărbații evrei care acceptă să poarte pălării și costume transformându-se în funcționari. Uitându-se la ceas, își dau seama că evreii aceștia lucrează în birourile lor până seara târziu și nu mai au timp să meargă la sinagogă, pentru rugăciunea de seară. Iar pe măsură ce cuvântul se răspândea în comunitate, liderii n-au avut de ales, decât să se unească și să lupte până la moarte împotriva omului pe care l-au denunțat: eu, Zvi-Meir Speismann. Dar apa rece, domnilor, nu va stinge soarele.

Ați trimis la poliție informatori care să-i avertizeze în legătură cu cea mai mare amenințare la adresa imperiului: Zvi-Meir Speismann, un umil și totuși isteț evreu, care este

cu mult mai pătrunzător decât voi. Mai mult decât atât, tocmai mi s-a adus la cunoștință faptul că armata s-a alăturat acestei vânători. Am devenit inamicul public numărul unu al nației. N-a mai existat o amenințare atât de mare la adresa țarului încă de pe vremea lui Napoleon Bonaparte.

Ei bine, fiii mei, faptele voastre mi-au făcut dreptate. Stau dinaintea rugului aprins la care am tânjit, doar că de data aceasta nu rugul va arde, ci profetul. Trupul lui va fi mistuit, dragi discipoli, dar nu și spiritul său. Numele lui va fi pe buzele tuturor oamenilor din Motal. Se va întoarce la soția și la copiii lui pe aripi de glorie, pentru a îndrepta răul care li s-a făcut. Povestea a ajuns la final. Munca mea pe lumea aceasta s-a încheiat. Toată dragostea mea poporului căruia m-am dedicat și familiei mele, pe care am iubit-o mai mult decât orice pe lume.

Cu stimă,
Zvi-Meir Speismann
Un om simplu
Minsk, anul 5654

II

Călătoria de la barăci la Minsk, sub escortă militară, diferă foarte mult de aventurile de până acum ale fugarilor. În primul rând, au rămas doar trei. Nimeni nu știe unde se află Shleiml Cantorul. În al doilea rând, de data aceasta merg pe drumul principal, încet și cu încredere. Pasagerii somnoroși din căruțele care trec pe lângă ei se cutremură de frică imediat ce recunosc personajele caravanei care se apropie. Călătorii nevinovați privesc în lături, asemenea unor inculpați, în timp ce scandalagii își pleacă frunțile în semn de supunere. Toată lumea se crispează la vederea lor și respiră ușurată în clipa în care depășesc convoiul.

Căldura verii îi face pe oameni să-și descopere noi părți ale corpului, care altfel ar fi ignorate, dacă n-ar deveni umede și

lipicioase. În prima noapte, se opresc pe un câmp cultivat cu trestie de zahăr. Căpitanul garnizoanei, căpitanul Istomin, pune caleașca sub paza a doi gardieni și le permite celorlalți soldați să tragă un pui de somn pe pământ. Timpul de odihnă e prea scurt, caii sunt obosiți, iar căpitanul le spune celor două femei din caleașcă, lui Fanny și infirmierei, să-l acopere pe rănit cu o pătură. Doar una din ele îi urmează ordinul, Istomin fiind luat prin surprindere de indiferența celeilalte. Îi aruncă o privire autoritară, pe care o întâmpină cu ochii ei de lupoaică prădătoare. Se întreabă dacă ar trebui să facă uz de rangul său militar, dar, după câteva clipe de reflecție, își dă seama că ea ar putea refuza din nou, umilindu-l.

Ochii lui Fanny urmăresc spinarea masivă a căpitanului Istomin, în timp ce se depărtează de caleașcă, apoi se uită la uniforma de soră medicală cu care e îmbrăcată. A și pierdut șirul numeroaselor identități pe care și le-a luat pe parcursul acestei călătorii.

Ai putea crede că se simte vinovată din pricina situației dificile în care se află în acest moment. Dacă n-ar fi plecat din Motal la două ore după miezul nopții, o familie (chiar dacă una de tâlhari) ar fi fost încă în viață. Doi agenți, familiști, s-ar fi întors și ei acasă. Iar cei doi bărbați de lângă ea – unul suspendat între tărâmul morților și cel al viilor – ar fi continuat să-și ducă traiul, unul într-o tavernă dubioasă, celălalt într-o barcă, și nici unul nu ar fi riscat să ajungă în ștreang. Ea și-ar fi văzut de viața ei; Mende și-ar fi revenit în cele din urmă, iar Zvi-Meir Speismann – ei bine, poate că simplul fapt de a fi el însuși e o pedeapsă suficientă.

Cu toate astea, n-a luat în considerare posibilitatea de a se întoarce la Motal nici măcar în clipa în care agentul acela îi înfipsese o mână-n gât, în creierii nopții, iar ea îi simțise respirația umedă și fructată pe pielea obrajilor. Dacă va ajunge la Minsk, e sigură că se va întâlni din nou cu bărbatul acela din Ohrană, dar nici nu-i trece prin minte că ar putea să se ascundă de el. A trecut multă vreme de când nu mai știe dacă fuge de urmăritorii ei sau dacă se repede direct spre ei.

Infirmiera o privește dezaprobator. Pe unele femei le înfurie indolența altor femei. Percepând o foarte mică diferență, dacă este vreuna, între o lume în care există astfel de femei și o lume în care ele nu există, se întreabă: „Ei bine, e folositoare în vreun fel trândava asta?“ Și, de vreme ce ele consideră existența și utilitatea ca fiind unul și același lucru, trag concluzia că lipsa de utilitate le face să nu existe. Orice acțiune simplă – să acoperi un om cu o pătură, de exemplu – devine pentru ele un prilej de spectacol. Sora de lângă Fanny scutură păturile pe fereastra caleștii, împăturește de patru ori două dintre ele și le așază pe porțiuni diferite ale trupului lui Adamski. Apoi despăturește păturile, le întinde din nou peste trupul lui, netezește cutele și oftează. După care îi îngrijește rănile cu uleiuri și alifii, administrează preocupată doctorii și amestecuri de plante, scoțând și mai mult în evidență indiferența lui Fanny.

Fanny începe să se simtă ca și cum toată lumea ar fi împotriva ei: detectivii, soldații, gardienii, ofițerii, călăii, judecătorii. Chiar și tovarășii ei de călătorie. Dacă Adamski ar fi fost sănătos, n-ar fi fost capabil să se tempereze. Iar Jijek: n-a făcut decât să le încaseze în locul ei, încă de la începutul călătoriei. Cât privește familia? Trebuie că Natan-Berl e foc și pară. Probabil că nici nu se uită la locul ei rămas liber seara la masă. Se așază să ia cina, se joacă cu copiii, apoi se duce la culcare. În cazul în care numele ei e pomenit de cineva, se întoarce ca și cum ar fi auzit un cuvânt într-o limbă străină. Din punctul lui de vedere, câtă vreme nu se află acolo, ea nu există. Va spune ce are de spus abia în clipa în care se va întoarce. Gavriellah, fiica cea mare, n-o poate înlocui pe mama ei, oricât de sensibilă ar fi. Ceilalți copii ai săi, Doamne Dumnezeule, probabil că nu știu ce au de făcut cu furia pe care o simt. În timp ce Rivkah Keismann jubilează, cu siguranță.

Fanny își aduce aminte cum își trecea degetele prin părul Elishevei în fiecare seară, cum acoperea cu pătura picioarele lui David și cum se strecura în patul ei, simțind în oase că dezastrul era inevitabil. Viața nu poate rămâne liniștită atât de

multă vreme, știe foarte bine lucrul ăsta, iar pericolul nu e niciodată prea departe de casă. Lumea sa – lumea așezată, senină, minunată în care tânjește să ajungă din nou – a fost clădită pe o nedreptate la care ea a fost complice. Viața ei frumos rânduită a sfidat dreptatea, în timp ce continua să întoarcă privirea de la catastrofa care se desfășura la ușa sa. „Nu acum, Fannychka, nu acum, *Mamme* e obosită."

Așa că s-a închis în casă, a tras obloanele și a încuiat ușa. Era perfect mulțumită în regatul ei, mulțumindu-i Creatorului pentru soțul și copiii sănătoși pe care i-i dăruise. Era recunoscătoare pentru fiecare respirație a lui Mishka, copleșită de bucurie de fiecare dată când Gavriellah învăța un cuvânt nou în ebraică. Fără îndoială, tragediile care se abăteau asupra vecinilor lor aveau justificările lor. Mama ei o învățase asta. Neglijența, lipsa de atenție, nesocotirea limitelor și a regulilor; privind retrospectiv, orice catastrofă putea fi prevăzută. Iar trecutul este o profeție care ascunde crudul adevăr: Fanny nu deține nici un fel de control asupra nici unui lucru. Fannychka nu poate controla nici un blestemat de lucru. „Nu acum, Fannychka, *Mamme* e obosită."

Cât despre tine, Fanny Keismann, căderea ta a fost și ea prevăzută. Și au avut dreptate? Vreme de ani întregi, Mende insinuase că oamenii de la oraș luau în derâdere decizia lui Fanny de a trăi la țară, printre goimi. Sora ei îi tot spunea că orașul vrea ca familia Keismann să se întoarcă la turmă: cine doarme alături de câini, n-ar trebui să fie surprins când... Dar Fanny nu a răsplătit-o pe sora sa cu bunătate. Nu i-a spus lui Mende ce vorbeau oamenii despre soțul ei: că Zvi-Meir era doar un bufon care poza în geniu, un om care ar trebui să învețe o meserie, în loc să se pretindă a fi personalitatea neamului?

După ce Zvi-Meir a părăsit-o pe sora ei, bârfele au fost aproape imposibil de oprit. Fanny a fost forțată să asculte insultele care se spuneau, mai ales pe acelea rostite de femei. „Ce altceva se putea alege de un astfel de cuplu?" ziceau. La început, l-au învinovățit pe Zvi-Meir pentru faptul că era doar un ratat

fără speranță, deghizat în *tzaddik*. Apoi au început să enumere defectele lui Mande, unul câte unul. La urma urmei, o femeie vigilentă, hotărâtă și responsabilă nu-și lasă casa să se ducă de râpă. Au învinovățit-o pentru situația dificilă în care se afla, pentru faptul că era soție fără soț, ca și cum ea ar fi fost responsabilă pentru fuga lui Zvi-Meir. Lui Fanny îi venea să-și smulgă părul din cap în clipa în care a auzit asemenea calomnii.

Apoi a fost prea târziu. Mende aproape s-a înecat și a fost salvată din apele râului de Jijek, bărbatul pe care toți îl considerau a fi prostul târgului și care stă acum chiar lângă ea, ținându-l de mână pe peștele ăsta bătucit de prieten al lui.

Desigur, la porțile orașului Motal o așteaptă o predică aspră. Va fi cu siguranță ocărâtă pentru calea pe care a ales-o. Cum puteau două nedreptăți să-i facă dreptate surorii ei? O delegație de rabini ar fi putut să-l aducă pe Zvi-Meir înapoi, fără să lase în urmă un șir de cadavre. O scrisoare de la părinții lui ar fi putut ajunge mult mai departe decât fraternizarea ei cu tâlhari. De ce ai căutat aventura, Fanny Keismann? Dacă doar asta ai vrut, n-ar fi trebuit să pledezi fără rost cauza dreptății. Sunt sute de femei precum sora ta. De ce nu o pornești pe urmele fiecărui soț fugar din gubernia Grodno? Ai putea cel puțin recunoaște că ai acționat doar mânată de interesul propriu: la urma urmei, lumea nu se va schimba datorită ție. Dacă îți păsa atât de mult de sora ta, ai fi putut alege o altă cale. Iar dacă ai fost mânată de un alt motiv, a venit vremea să admiți asta. Pe scurt, ce a fost?

Nu știe. Singurul lucru pe care îl știe sigur e că acum e mult prea târziu pentru a mai da înapoi.

III

La finalul celei de-a treia zile a călătoriei lor, văd luminile orașului Minsk licărind în depărtare. Cu toate astea, comandantul garnizoanei le ordonă soldaților să campeze din nou.

Fanny e surprinsă de faptul că nu înnoptează într-un han, după o călătorie atât de lungă, cu dureri de spate, bărbi prăfuite, fețe murdare și gâturi uscate. Faptul că trebuie să doarmă pe pământul tare nu le îmbunătățește deloc moralul soldaților.

Mănâncă singurele legume care au mai rămas, în special dovlecei, și niște varză amară și ofilită, pe care au luat-o de pe câmpurile pe lângă care au trecut în drumul lor. Soldații stau separat de cei trei tovarăși și nu durează mult până ce dinspre ei încep să se audă hohote turmentate și fum de pipă. Un husar se apropie umil de Tatăl și îl invită să li se alăture. Jijek refuză, iar soldatul îi sărută mâna, îndesând un cârnat uscat, tutun și pesmeți în buzunarele hainei lui.

Sora medicală pregătește unul din corturi pentru prietenul lor rănit și le cere lui Fanny și Jijek să stea în celălalt cort. Jijek, în orice caz, nu are de gând să-l părăsească pe Adamski, iar lui Fanny nu-i surâde deloc ideea de a dormi singură. Privește în jur, agitată, sperând să-i capteze atenția lui Jijek. Fața lui nebărbierită e arsă de soare, din gura mutilată îi curg balele, iar ochii îi strălucesc în lumina slabă a lămpii.

— Te rog, doamnă Keismann, zice el, să stăm cu el!

Fanny răsuflă ușurată și intră în cortul șifonat și micuț. Se simte duhoare de rom și urină amestecată cu miros de bandaje și antiseptic. Jijek îi întinde o bucată de brânză și rupe cu dinții un pesmet, pentru a-l împărți pe din două. Își ronțăie bucata, după care se lasă tăcerea și nu se mai aud decât bătăile inimilor lor. Un fel de sentiment al comuniunii se strecoară în trupul greu încercat al lui Fanny, care se simte deodată copleșită de emoție. Cine ar fi crezut că va ajunge atât de departe?

— Jijek Breșov, zice în șoaptă, de ce ai venit cu mine?

— Îmi pare rău, doamnă Keismann, spune el deodată, fără să se uite la ea, ca și cum propoziția aceasta ar fi așteptat de mult să fie rostită, dar tu ai venit la mine.

— Mulți oameni vin la tine și, cu toate astea, doar pe mine m-ai ajutat.

— Vin mulți?

Jijek tușește tare.

— Îmi pare rău să spun asta, doamnă Keismann, dar nu a mai venit nimeni altcineva. Doar tu.

Înainte să adoarmă, el oftează și șoptește:

— Tu și cu el.

IV

Când se trezesc dimineața, își dau seama că au campat chiar la marginea orașului. Comandantul garnizoanei știe că, dacă în casele din apropiere s-ar fi aflat un țintaș, ar fi fost cu toții o pradă ușoară. Jijek se amuză glumind că, dacă orașul ar fi avut ziduri, iar o santinelă s-ar fi ușurat din punctul său de observație, acum ar fi fost uzi cu toții. Adamski își imaginează curtea casei lui și a Adei: fața ei asimetrică strălucește, sânii ei durdulii te invită să-i intri sub șorț. Două găini ciugulesc boabe, iar haine de diferite mărimi, de la unele de prunc la unele de bătrân, flutură în bătaia ultimei adieri de vară. Fiecare om cu gândurile lui.

Husarii sunt epuizați, trași la față, iar ridurile le sunt înnegrite de praf. În clipa în care comandantul le ordonă să strângă corturile și să se pună în mișcare, se uită unul la altul neîncrezători.

Intrarea în oraș se face fără peripeții. Fanny se gândește că ar fi fost întâmpinați cu aceeași indiferență și dacă ar fi purtat uniforme otomane. Câțiva funcționari cotcodăcesc precum cocoșii lângă stație. Câțiva cerșetori somnoroși încep să se trezească, privindu-i cu îngrijorare în timp ce trec pe lângă ei, ca și cum s-ar fi aflat pe un teritoriu al armatei. Muncitorii sosesc în oraș, sperând că vor găsi ceva de lucru. Fanny observă că printre ei sunt și mulți evrei.

Este de așteptat ca ei să fie lăsați de către comandant într-o tavernă, în timp ce soldații pleacă în căutarea lui Zvi-Meir Speismann. Dar nu se întâmplă așa. Pe măsură ce trece timpul, Fanny își dă seama că nu fac decât să colinde străzile fără nici un scop. Din când în când, doi călăreți se desprind de grup,

iar alți doi îi urmează. Acest vicleșug, bănuiește ea, este o măsură de precauție pe care și-o iau, asigurându-se astfel că nu sunt urmăriți.

Își încep căutarea în centrul orașului. Fanny privește cu ochi mari prin fereastra caleștii. Vede clădiri înalte, birouri și fabrici, numele unui teatru, apoi un altul, și câte o cafenea la fiecare colț. Când mai și lucrează oamenii ăștia? Și asta ce mai e – un omnibuz tras de cai? Pentru Dumnezeu! Și mirosul ăsta de umezeală, oare oamenii de aici au apă curentă? Iar clădirile sunt atât de înalte, un etaj nu le era de ajuns? Probabil au o priveliște... ce-i ăla? Ce pod impresionant!

Și evreii de aici arată altfel, cu pantofii lor lustruiți, cu bărbile frumos îngrijite și pălării la modă. Pentru numele lui Dumnezeu, unii dintre ei poartă căciuli de vizon, iar alții au chipie, ca niște goimi. Nimeni n-ar îndrăzni să umble așa prin Motal. Ia uite colo, bărbatul acela tocmai și-a scos un ceas de aur din buzunar, iar în spatele lui, un grup de evrei stă la taclale și face glume cu studenții de la universitate. Oare aici chiar e nevoie să-i întrebi pe oameni care le este religia, pentru a ști ce sunt?

Ies din piața mare, care e eclipsată de un palat – probabil al guvernatorului – și traversează un râu lat, care trebuie să fie Svislac, îndreptându-se spre partea de răsărit a orașului. În clipa în care observă că trăsurile sunt din ce în ce mai puține, că gropile din drum sunt din ce în ce mai multe, iar străzile devin din ce în ce mai înguste, își dau seama că probabil au ajuns în mahala, cunoscută și ca „mlaștina" din Minsk, *die Blotte*, cartierul evreiesc. Fanny e surprinsă de mizeria și sărăcia din jurul ei. În Minsk, i se spusese, sunt mai multe cantine decât săraci. Tot ce trebuie să facă un om flămând e să-și arunce privirea într-o direcție sau alta, și va găsi imediat pe cineva care să-l ajute: Mântuitorul celor Blajini, Gesturi Generoase, Locuințe Caritabile, Cortul lui Israel... Dar imaginea pe care o vede Fanny prin fereastra caleștii ei e una cu totul diferită: evrei aduși de spinare, copleșiți de lipsuri și doborâți de foame. Arată la fel ca mulțimile din Motal și din Grodno,

dar probabil că tocmai sărăcia îi face atât de greu de distins unii de alții. Două femei în vârstă se ceartă la colțul străzii, nereușind să-și împartă unicul client; ambele cară după ele coșuri cu castraveți ofiliți. Una strigă:

— Ai vândut deja doi astăzi, e rândul meu acum!

Interlocutoarea îi răspunde:

— Nu facem cu rândul aici, doamnă Gurevits, suntem la piață!

După încă un tur al sinagogilor, căpitanul Istomin se oprește lângă un grup de localnici, care nu pare să fi observat ciudata procesiune militară ce se apropie de ei. Căpitanul Istomin descalecă și se apropie de caleașcă.

— Ei bine, mormăie el către Fanny și Jijek, dați-vă repede jos și mergeți să întrebați de omul vostru. Noi rămânem pe-aproape.

Cu ochii lor adânciți în orbite și expresii năucite pe chip, Fanny și Jijek par să fi uitat de ce se află aici.

— Haideți! le zice căpitanul. Nu vreți să stăm noi de vorbă cu ei, nu-i așa? Ar lua-o la sănătoasa, strigând „*Gevalt!*" și ar ridica în picioare întreg orașul.

În mod neașteptat, Fanny și Jijek nu se mișcă.

— Sunt oamenii *voștri*! zice ofițerul pe un ton ridicat, iar evreii înghesuiți unii în alții ridică toți capetele ca unul.

Istomin își dă seama că trage atenția mai mult decât și-ar fi dorit, așa că adaugă în șoaptă:

— Uite ce e, n-avem de ales: nici un soldat nu poate vorbi cu vreunul dintre oamenii voștri, fără să stârnească ură și suspiciune. Așa stau lucrurile în Rusia. Ăsta e adevărul. Cum se va sfârși povestea voastră? Nu știu. Dar colonelul Pazhari mi-a încredințat această misiune, iar eu am de gând să o duc la bună îndeplinire. Acum, coborâți ușurel din trăsură și stați de vorbă cu oamenii ăștia, înainte să stârnească o răscoală.

Discursul căpitanului are efect. Fanny și Jijek coboară din trăsură. Grupul de evrei rămâne compact, oamenii se agață unul de altul, ca și cum ar fi deja arestați. Câțiva dintre ei ridică

scurt privirea, iar în clipa în care Fanny și Jijek se apropie, își vâră mâinile în buzunare și-și strâng caftanele în jurul corpului.

— *Sholem Aleichem*, începe Fanny, *a gute morgen*.

Grupul se retrage ca o singură ființă, oamenii împiedicându-se unul de celălalt în timp ce se dau înapoi.

Dacă s-ar fi apropiat de ei comandantul garnizoanei, ar fi știut cum să reacționeze. Dar o femeie neevreică, o doamnă cu păr blond și ochi scânteietori, care merge pe străzile lor și vorbește fluent idiș? N-au văzut în viața lor o asemenea corcitură.

— *Wart a minut! Halt!* Așteptați un minut, strigă Fanny, iar ei se întorc s-o privească, stânjeniți. Trebuie să vă întrebăm ceva.

— *Fragen?* repetă unul dintre ei, răsucindu-și nervos perciunii. Să puneți o întrebare? Nimeni nu pune întrebări, când are soldați alături. Armele sunt de ajuns.

Fanny încearcă să-i liniștească.

— Nu aveți de ce să vă faceți griji. Suntem de partea voastră.

Un bărbat în vârstă izbucnește în râs.

— Ești fie *meshugene*, complet nebună, fie o mincinoasă, zice el. Armata nu e niciodată de partea noastră. Armata e pentru porci. Și ce te face să crezi că suntem de aceeași parte cu tine?

— Îmi cer iertare, dar venim cu gânduri pașnice, spune Jijek Breșov.

În ciuda faptului că vorbește în polonă, își acompaniază cuvintele cu gesturi liniștitoare, iar grupul pare să-l înțeleagă.

— Vă rog să ne ascultați, zice el, nu vrem să vă facem nici un rău. Îl căutăm pe Zvi-Meir Speismann. Spuneți-ne unde se află, și o să ne vedem de drum.

Bărbații răsuflă ușurați.

— Zvi-Meir Speismann? Desigur, Zvi-Meir Speismann. Cine altul decât Zvi-Meir Speismann?

Repetă numele iar și iar. Cel mai bătrân dintre ei, ai cărui ochi mari par să-i fie cât jumătate din față, explică:

— E un nebun, un *meshugener*, un destrăbălat, e *shkotz*, un ticălos. N-ați văzut în viața voastră un om mai sărman, e înfri-

coșător. Trăiește pe străzi, printre șobolani. Spune încontinuu că e unul dintre *gedoylim*, dar toată lumea știe că nu e nimic mai mult decât un nimeni în drum. Nasul îi e mereu ridicat spre Ceruri, e insuportabil de arogant și nu scutește pe nimeni de prelegerile lui. E plin de ură față de marii erudiți ai Torei, convins că ilustra Ieșiva Volozhin nu e decât o adunătură de idioți. Repetă fără încetare o propoziție găunoasă, pe care o rostește ca pe o profeție – „Credința e păcat!", sau invers, cine mai știe... Întreaga lui teză are la bază povestea Grădinii Edenului, și nici un suflet de pe lumea asta nu a reușit să deslușească ce anume vrea el să transmită. Își petrece zilele umblând după femei măritate, bând *yash* și sfârșește adesea în câte o tavernă. Ăsta e Zvi-Meir pe care-l căutați? Vă rog! Mergeți în piața mică și întrebați de el pe aleile din jurul străzii Rakovias. Nu va dura mult și-l veți vedea în toată splendoarea lui. Pe el îl căutați? De ce n-ați spus așa de la bun început? Puteți să-l luați liniștiți!

Din cine știe ce motiv, lui Fanny i se face deodată milă de cumnatul ei. Tocmai ea, dintre toți oamenii, ar fi trebuit să se bucure că Zvi-Meir e considerat un prost. Dar acum, pentru Dumnezeu, ar prefera să-l salveze de gloata de turnători care se înghesuie în jurul lor. Imediat ce și-au dat seama că nu-i paște nici un pericol dacă vorbesc despre Zvi-Meir Speismann, au început să trăncănească, de parcă n-ar mai fi și mâine o zi. Nici nu le-a trecut prin minte să întrebe cine e femeia din fața lor, sau cine e bărbatul care le vorbește în polonă, ca să nu mai pomenim despre soldații care-i escortează. Toți cei din grup l-au trădat, fără să clipească.

— Mergeți în piața mică, spune din nou bătrânul, și dați imediat peste Speismann ăsta.

Ceilalți încuviințează, dând cu toții din cap, mândri că bătrânul vorbește în numele lor.

În timp ce omul savurează privirile admirative ale prietenilor lui și se bucură de aprobarea lor, Jijek observă mâna lui Fanny alunecând în josul rochiei, spre coapsă, așa că se grăbește s-o apuce de braț. Fanny e epuizată, lucru care ar putea explica

gestul ei pripit; până acum, n-a îndrăznit să scoată cuțitul în fața vreunui seamăn de-al ei. E limpede că nici n-a clipit când a măcelărit familia de bandiți, sau când a spintecat grumajii celor doi agenți, și, dacă ar fi scos cuțitul în tabăra militară, probabil că ar fi ucis și pe acolo fără ezitare. Dar acum simte nevoia să-l protejeze pe Zvi-Meir Speismann de propriul popor, o haită de lupi care tocmai s-au înfruptat din trupul lui. Cuvintele bătrânului au atins o coardă sensibilă tocmai pentru că sunt adevărate. O întrebase „Ce te face să crezi că suntem de aceeași parte?" Într-adevăr, e departe de a fi sigură că se află de aceeași parte a baricadei și, dacă nu e de partea lor, atunci de partea cui este? Acesta este motivul pentru care mâna ei s-a îndreptat spre cuțitul lipit de coapsă. Dacă n-ar fi fost Jijek, cine știe cum s-ar fi încheiat această întâlnire?

— Îmi cer scuze, mulțumesc, zice Jijek și o trage deoparte.

V

Tocmai în piața mică, unde mita funcționează de obicei, aud povești contradictorii legate de locul în care s-ar putea afla Zvi-Meir. Degetul unui vânzător de cartofi arată în direcția unei mici sinagogi din apropierea cimitirului. Un alt deget, de data aceasta al unui cerșetor chel, îi trimite la o cantină a Mântuitorului celor Blajini. Un *luftmensch* peste care dau întâmplător susține că a sosit în oraș doar cu o zi în urmă, venind din Vitebsk, și că nu știe absolut nimic despre ce se întâmplă prin părțile locului. Un băiat cu o legătură de cârpe zice că n-a auzit niciodată numele de Zvi-Meir Speismann. Banii pe care îi oferă în schimbul informațiilor nu sunt de nici un folos; poate ajută doar la sporirea confuziei. Atrag o turmă de cerșetori, fiecare străduindu-se să demonstreze că informațiile pe care le are de oferit merită să fie răsplătite. Abia după ce se învârt de câteva ori prin piață, observă un cerșetor care stă împreună cu câțiva bețivi la colțul unei străzi (asta dacă un șir

de colibe din lemn poate fi numită stradă), implorându-i pe trecători:

— Veniți să ascultați cuvintele unui om simplu, Zvi-Meir Speismann, care are puțină avere pe lumea asta, dar din gura căruia curge adevărul!

Fanny și Jijek se apropie de autodeclaratul profet. Șuvițe de păr încâlcite, asemenea unor tulpinițe ofilite, îi cad peste față, acoperindu-i ochii, dar Fanny recunoaște pe dată vocea cumnatului său, bărbatul care a distrus viața surorii sale. Contrar amintirilor ei, vocea lui Zvi-Meir e lipsită de sarcasm și îngâmfare, eliberată de dorința de a protesta și de a jigni.

— Veniți să ascultați cuvintele unui om simplu, îi cheamă el, iar Fanny observă o boccea desfăcută pe jumătate, așezată la picioarele lui, în care se văd o pătură subțire, câteva frunze de varză și o bucată de pâine veche.

Fanny se apropie de Zvi-Meir. Se trezește în fața unui profet transpirat, îmbrăcat în zdrențe, cu o pereche de pantofi rupți în picioare și duhnind a ceapă. Îi lipsesc trei degete de la mâna stângă. Jijek rămâne în spatele ei, nedorind să se amestece într-o afacere de familie care nu-l privește.

— Vino mai aproape și ascultă! o cheamă Zvi-Meir pe Fanny, cu capul plecat. Nu te teme, sunt un om simplu, numele meu e Zvi-Meir Speismann. Întreabă orice om din Minsk și îți va spune cine sunt. Îl poți invita și pe soțul tău, draga mea doamnă. N-ar trebui să se teamă de cuvintele mele, înțelepciunea lor vorbește pentru sine.

— Zvi-Meir, începe Fanny, nereușind să-i vadă ochii, prin perdeaua de păr lung.

— Da, Zvi-Meir e numele meu, poți întreba pe oricine. În public, îți vor spune că sunt un idiot, dar întreabă-i în particular, și atunci îți vor vorbi despre virtuțile mele. Pentru Dumnezeu, doamnă, au trimis după mine până și armata imperială. Și cine sunt eu? Numele meu nu are nici o valoare. Sunt un om simplu, ca tine, doamnă. Nu cer absolut nimic.

— Zvi-Meir, încearcă ea din nou, cu vocea tremurându-i.

— Chiar sunt Zvi-Meir, draga mea doamnă, aud înțelegere în vocea ta.

Întinde mâna mutilată spre ea, dezvăluind doar degetul mare și arătătorul.

— Toată lumea știe că e bine să te ții departe de Zvi-Meir. Cuvintele lui sunt periculoase, iar *gedoylim* refuză să-i dea dreptate. Și, cu toate astea, lumea vine să-l asculte. De ce? Pentru că adevărul nu are nevoie de aprobări; adevărul nu are nevoie de turme credule. Minciunile pot fi diseminate în mase, dar adevărul atinge inima fiecărui individ în parte. Dacă ai un suflet care tânjește după înțelepciune, atunci, la un moment dat, vei ajunge aici, la sala de învățătură a lui Zvi-Meir Speismann.

— Zvi-Meir, sunt eu, Fanny Keismann.

Dumnezeule bun! Prima scânteie din privirea lui o sperie. În spatele crustei de jeg și a părului plin de mizerie arde o pereche de ochi verzi, strălucitori și plini de râvnă. Fața îi e frumoasă, chiar dacă zâmbetul scoate la iveală câțiva dinți lipsă.

— Fanny Keismann? întreabă el în șoaptă, cu ochii plini de lacrimi. E și Mende cu tine? Și copilașii mei, Mirl și Yankele? Cât de dor îmi e de ei, o, Doamne, o, să fie oare adevărat? Renumele meu a ajuns atât de departe, până în Motal? Am devenit renumit până în guberniile Kobrîn și Grodno?

Fanny nu spune nimic. În mod ciudat, cuvintele lui o emoționează.

Brusc, se aude un zgomot venind dinspre acoperișul unei case aflate în apropiere. Un băiețel strigă:

— Zvi-Meir Speismann! Fugi! Au venit soldații!

Profetul ridică privirea și îi vede peste umărul lui Fanny pe căpitanul Istomin și pe soldații acestuia apropiindu-se de el. Un zâmbet larg îi cuprinde fața mutilată și începe să se legene înainte și înapoi, cufundat în rugăciune.

— În sfârșit, Fanny Keismann, șoptește el cu voce tremurătoare. Copiii mei vor avea un tată de care să fie mândri. Povestește-le cum au venit soldații să-l ia pe tatăl lor. Povestește-le cum tatăl lor a zguduit lumea cu învățăturile pe care le propovăduia. Trebuie să știe că tot ce am făcut a fost pentru

binele lor și că, deși suferă, nimic nu a fost în zadar. Și sărut-o pe mult iubita mea Mende, care probabil crede că am întristat-o fără motiv. Probabil crede că mi-am pierdut vremea prin bordeluri sau că am plecat în căutare de faimă și bani. Pentru Dumnezeu, Fanny, mi-aș fi putut justifica mult mai ușor decizia dacă aș fi deschis o fabrică de chibrituri. Ar fi fost mult mai simplu să-i conving de dragostea mea, dacă aș fi încercat să-i întrețin ca vânzător ambulant. Dar tot ce am cerut eu de la familia mea a fost înțelepciune și integritate. Trebuie să-i povestești lui Mende cum soțul ei a devenit teroarea celor corupți și lipsiți de bună-credință. O vei face?

Căpitanul Istomin se apropie, iar Zvi-Meir întinde brațele, pentru a fi încătușat.

— Nu mă tem de nimic, declară profetul. Sunt pregătit să plătesc prețul dreptății.

— Vino! îi spune ofițerul lui Fanny în polonă. Trebuie să plecăm. Ai obținut ce voiai de la acest om de nimic?

— Mai am nevoie de câteva clipe, răspunde Fanny.

Zvi-Meir întinde din nou mâinile, vârându-le sub nasul căpitanului Istomin, implorând să fie încătușat.

— Nu încerca să-mi iei apărarea, Fanny Keismann! Îi așteptam. Pentru Dumnezeu, îi aștept de ani de zile!

— Spune-i să-și ia mâinile jegoase din fața mea, mugește comandantul garnizoanei.

— Zvi-Meir, zice Fanny, întorcându-se din nou către cumnatul ei, am bătut tot drumul ăsta pentru a-ți cere să semnezi un act de divorț. Vii cu mine la șeful curții rabinice din Minsk și, în prezența lui, semnezi un document care să dovedească faptul că divorțezi de sora mea.

— Divorț? bâiguie Zvi-Meir. Ce vrei să spui prin divorț?

— Un *gett*, Zvi-Meir, vei semna un *gett*.

Zvi-Meir se scobește în nas, dar nu scoate nimic. Își vâră un deget în ureche, apleacă capul într-o parte și stă într-un picior, ca și cum ar încerca să-și golească urechea.

— Nu înțeleg.

Ridică tonul, de parcă s-ar adresa unei mulțimi.

— Cu un minut înainte să fiu spânzurat în piața publică, tu îmi ceri să semnez un *gett*, ca să divorțez de sora ta?

— Nimeni nu te va spânzura nicăieri, Zvi-Meir Speismann, zice Fanny încetișor.

— Fanny Keismann! tună profetul. Nu vezi armata care mă împresoară? S-a adunat o garnizoană de husari în piață fără nici un motiv? Cine crezi că i-a trimis aici?

— Eu, Zvi-Meir, spune ea. Eu i-am trimis.

— Tu? chicotește profetul. De când ai devenit general în armata țaristă?

— Zvi-Meir, zice Fanny, de data aceasta pe un ton care sună a implorare. Vino cu mine și semnează documentul!

— Un *gett*? tună el. De unde și până unde? Îmi iubesc copiii, și nici o soție nu e mai devotată decât Mende Speismann. Mi-aș da viața de dragul lor!

— Zvi-Meir! zice ea, apucându-l de braț. Urcă-te în trăsură, să mergem la rabin. Altfel, vii cu mine înapoi la Motal.

— Motal?

Ochii îi strălucesc, iar vocea i se înmoaie.

Se lasă la pământ și își ascunde fața în palme. Umerii îi tremură. Ridicând puțin privirea, își inspectează mâna schilodită.

— Cum să mă întorc la Motal? își întreabă el palmele. Copiii mei nu mă pot vedea în halul ăsta, un ratat cu acte în regulă, un cerșetor fără un ban în buzunar, bufonul orașului.

— Vino, Zvi-Meir.

Fețe curioase se înghesuie în jurul lor, în timp ce Fanny îl ajută să se ridice.

Părul lui Zvi-Meir cade pe spate, dezvăluindu-i fața udă, iar el începe să mormăie.

— Oare de ce le pune Dumnezeu interdicții acelora care nu sunt în stare să le înțeleagă? Adam a reflectat asupra interdicției, dar n-a reușit să-i înțeleagă magnitudinea. Cum ar fi putut? E ca și cum ai vedea o linie trasată pe pământ, care separă nimic de nimic, și ți s-ar spune „Nu trece dincolo de linia asta".

Stând aplecată asupra lui Zvi-Meir, Fanny începe să nu se mai simtă în largul ei. Tot mai mulți oameni se adună în jurul acestei scene bizare, nerăbdători să rezolve misterul: de ce a fost chemată o trupă atât de amenințătoare să captureze o frunză în vânt? Vagabonzi și negustori, bătrâni și copii, se adună cu toții, curioși să vadă ce se va întâmpla cu amărâtul de Zvi-Meir.

Căpitanul Istomin se apropie din nou de Fanny.

— Vezi ce-ai făcut? Imediat se va duce vorba prin tot cartierul.

Cu o mână pe mânerul sabiei, se întoarce către Zvi-Meir.

— Ridică-te! îi ordonă el, iar profetul întinde iar mâinile, implorând din nou să fie încătușat.

— Teme-te, Casă a lui Israel! strigă Zvi-Meir. Iată-mă, sunt eu, Zvi-Meir Speismann, dușmanul nației, omul a cărui înțelepciune îi amenință într-atât pe *gedoylim*, încât au chemat armata țarului să mă aresteze pentru crima de a lupta în numele adevărului și al dreptății!

— Zvi-Meir, zice Fanny pe un ton grav, vino cu noi să semnezi actul de divorț.

— Vor să mă facă să divorțez de adevăr, domnilor! Vor să semnez o mărturie falsă! Preaiubiți profesori și maeștri, nu voi semna niciodată această bucată de hârtie! Nu mă voi despărți niciodată de dreptate!

Mulțimea din jurul lor e din ce în ce mai mare, cu fiecare minut care trece. Curiozitatea e de nestăvilit. Oamenii au început să-și bage nasurile în trăsură, iar speculațiile sunt în floare. Drumul cailor e blocat de mulțime, iar căpitanul Istomin își scoate sabia și le ordonă celor adunați să se dea la o parte. Cei cinci husari ai săi, nefiind obișnuiți cu nesupunerea civililor, îi urmează exemplul.

În momentul acela, câțiva oameni din mulțime își scot caftanele negre, iar Fanny își dă seama că sunt înconjurați de polițiști sub acoperire, agenți secreți sadea, care-i înfruntă pe căpitanul Istomin și pe husarii lui. Au plasat țintași pe acoperișuri, au blocat toate străduțele și aleile din jur și au prins mulțimea într-o

capcană. Îi trag pe husari jos de pe caii lor într-o clipită, și nu unul, nici doi, ci trei ofițeri sar în caleașcă, imobilizându-i pe pacient și pe infirmiera lui. Căpitanul Istomin reușește să scoată pistolul, dar alți cinci agenți se năpustesc asupra lui, dezarmându-l. N-a fost tras nici măcar un singur foc de armă, nici un dinte n-a fost pierdut și nici un nas n-a fost spart în tot acest proces.

În ceea ce-i privește pe Fanny și Jijek, nimeni nu se apropie de ei. Peste douăzeci de polițiști îi înconjoară, iar comandantul lor îi ordonă lui Fanny să scoată cuțitul pe care-l poartă legat de coapsă și să-l așeze pe pământ. Informațiile lui sunt corecte, iar acum, peste douăzeci de gloanțe așteaptă în butoiașele armelor ațintite asupra lor, în cazul în care Fanny și Jijek, dar mai ales Fanny, ar face un gest suspect. Scoate cuțitul și-l așază pe pământ, Jijek ridică brațele în aer, semnalând astfel că se predă, timp în care patru matahale se năpustesc asupra lui și-l lovesc în stomac. Fanny se întoarce spre el, dar, anticipându-i mișcarea, una dintre brute o lovește cu pumnul în falca dreaptă. În timp ce se prăbușește pe pământ, chiar înainte de a-și pierde cunoștința, Fanny simte forța loviturii, care eliberează mai întâi un fel de durere metalică, apoi un fel de umilire și, în cele din urmă, o epifanie. Așteptase acest pumn întreaga ei viață, fără să-și dea seama de asta, iar acum, că a venit în sfârșit, în timp ce patru bărbați se reped să-i lege mâinile și picioarele, se simte incredibil de ușurată.

O clipă mai târziu, câțiva polițiști în uniformele lor pompoase apar de nicăieri. Din câte se pare, e o operațiune complexă, care a mobilizat peste două sute de oameni. Comandantul lor îi ordonă adjunctului să trimită un mesaj urgent la Motal: „Inspectorului Novak: I-am arestat pe suspecți: femeia, bărbatul, Adamski și Zvi-Meir Speismann. Câțiva soldați din unitatea lui Mișenkov, conduși de căpitanul Istomin, au fost reținuți și ei pentru interogatoriu. Suspectul descris ca «Scobitoarea» e în continuare dat dispărut, dar va fi reținut în curând. Convoiul va ajunge la Motal peste trei zile." Apoi își aprinde pipa și latră:

— La gară, să mergem!

MOTAL

I

În a nu știu câta dimineață petrecută în postul său, caporalul Shleiml Cantorul e trezit de o muscă enervantă, care se odihnește pe vârful nasului lui, dându-și seama că îi e foame. Seara dinainte a fost una specială. Nu mai avea decât o sticlă de *yash*, o coajă de cârnat (cașer, desigur), o jumătate de franzelă, trei pesmeți și un măr. Cantorul a apreciat că, dacă ar fi mâncat jumătate din ce avea la dispoziție, și-ar fi umplut stomacul, ceea ce s-a dovedit a fi o judecată corectă. Cu toate astea, nu-și putea lua gândul de la cealaltă jumătate...

Acum, că musca a fost alungată, iar capacul lăzii de mâncare e deschis, e pe cale s-o invite pe Olga – „Mâncăm ceva?" –, doar că nu mai e nimic de mâncare. Cantorul își privește companioana stânjenit. A fost luat pe nepregătite. Ea îl privește cu brațele încrucișate și gura strâmbă. E și așa suficient de rău că a trebuit să-l înlocuiască pe Oleg într-un colț atât de îndepărtat al taberei, ca să nu mai pomenim de căldura insuportabilă căreia trebuie să-i facă față, dar oare ceilalți se așteaptă ca santinela și tovarășa lui să supraviețuiască doar cu aer? La ce folosește o santinelă cu trupul slăbit? Dacă vrea să-și recapete puterile, cantorul trebuie să înfulece ceva cât mai curând posibil. Fără să se gândească la îndatoririle lui, se ridică, își întinde mădularele și își părăsește postul, trăgând-o pe Olga după el. Neobișnuită cu mișcarea, Olga se prăbușește. Dar cantorul nu e omul care să le întoarcă spatele celor dezavantajați sau schilodiți. Își ia iubita în brațe, asemenea unui mire, și se îndreaptă spre tabără, pentru a-și reface rezerva de mâncare.

Din nefericire, cantorul nu excelează nici la capitolul orientare, nici la cel referitor la capacitatea de a raționa. Își aduce

aminte că, atunci când a fost condus către postul lui Oleg, a mers în direcția soarelui. Prin urmare, trage concluzia că trebuie să se îndrepte spre soare pentru a se întoarce, așa că o pornește vesel la drum, în direcția greșită. Ce vor spune soldații când îl vor revedea, după tot acest timp? Ce vor spune când vor vedea că nu se întoarce singur, ci cu o tovarășă?

După un drum de o jumătate de zi „către tabără", cantorul ajunge la un fel de cocioabă care ar putea fi numită cârciumă. Caporalul intră cu Olga în brațe, observând imediat o atitudine plină de respect din partea celorlalți. Bărbații de aici n-ar îndrăzni niciodată să-i facă vreun rău, se gândește el, pentru că acum e îmbrăcat în uniforma armatei țarului. O așază pe Olga pe scaunul de lângă el, lovește cu palma în masă și strigă:

— Nu pot un caporal și-o doamnă să bea un păhărel în dugheana asta?

Hohotele de râs care urmează se aud până la Nesvij, poate chiar până la Baranovici, în cazul în care cineva are auzul ascuțit al unei bufnițe. Dar trecătorii obișnuiți nu au nevoie de puteri excepționale pentru a-și da seama că ceva se întâmplă la cârciumă, așa că se înghesuie să vadă spectacolul dat de un afurisit de evreu cu barba tunsă și perciunii tăiați, care pozează în soldat, căsătorit cu o scândură și dând ordine tuturor celor din jurul lui.

Nu mai e nevoie să spunem că stau la masă cu el, îi ascultă poveștile și-l lasă să adune o datorie uriașă la un joc de cărți pe care era sigur că avea să-l câștige. În clipa în care își dă seama că uniforma nu-l va mai scoate și din încurcătura asta, se oferă să-și răscumpere datoria cântând *Adon Olam* sau, poate, oprindu-se din cântat. Oamenii cărora le e dator preferă totuși să-i tragă o mamă de bătaie.

Cu se alege Shleiml? Cu foarte puțini dinți și sigur nu cu mâncare și băutură. E salvat doar de trecerea timpului, pentru simplu motiv că mujicii pleacă spre casele lor în cele din urmă, lăsându-l în plata Domnului. Shleiml Cantorul iese din cârciumă cu corpul acoperit de lovituri, fără uniformă sau galoane,

dar și fără a-i purta cuiva pică. Uneori ești sus, alteori jos, iar acum el e jos. Și ce dacă? Cel puțin o are pe Olga, chiar dacă și e ea e cam tăbăcită.

În zori, pe lângă el trece o căruță veche, încărcată cu cartofi. Cantorul o strânge în brațe pe Olga, se cațără în căruță, iar cei doi ajung curând în oraș. Aceia care trag repede concluzia că sufletele bune sunt o specie pe cale de dispariție ar trebui să se simtă rușinați, ereticii! Drept dovadă, în clipa în care se apropie de Baranovici, căruțașul îi strigă cantorului:

— Acum dă-te jos, netrebnicule!

Apoi aruncă după el cu o jumătate de pâine. Shleiml îi mulțumește țăranului pentru cursa gratuită și-și continuă pe jos drumul către Baranovici. Dar, din nefericire, Baranovici nu e cel mai bun loc în care să te afli, dacă ești concurentul direct al cantorului local, ca să nu mai pomenim de situația în care ești unul dintre cei patru suspecți de crimă, într-un oraș care forfotește de agenți secreți, cu toții puși pe jar de venirea ta.

Îndeajuns de naiv, cantorul nu consideră că ar avea vreo legătură cu crimele în chestiune. Temându-se mai mult de inamicul său profesional decât de lege, evită sinagoga și intră într-o tavernă de pe strada principală, sperând într-o întâlnire cu Doamna Noroc. De data asta, nu e lovit în plină figură. În schimb, e surprins să întâlnească mai multe perechi de ochi care înregistrează asemănarea dintre trăsăturile lui și cele ale bărbatului înfățișat pe afișele pe care scrie „căutat“, lipite prin tot orașul. Nu trece nici măcar o oră, și deja e încătușat și escortat spre biroul din Motal al inspectorului Novak, ținând încă în mâini două bucăți de scândură și o prelată.

II

Sunt momente în viața unei națiuni, se gândește colonelul Novak, care prevestesc căderea ei. Sfârșitul începe întotdeauna cu ceva minor, o mică scăpare, ceva ce ar fi dispărut dacă s-ar

fi acționat la timp. Cu toate astea, odată ce a căpătat rădăcini, devine aproape imposibil de eradicat, tentaculele sale ajungând până în cele mai îndepărtate gubernii ale imperiului.

Se presupune că armata și poliția, pecetea legii statului, se află de aceeași parte a baricadei: prima înfruntă amenințările venite din exterior, iar ce-a de-a doua, pe cele venite din interior. Acum își încordează musculatura atotputernică una în fața celeilalte, într-o înfruntare încrâncenată. În mod limpede, armata a încercat să-i adăpostească pe cei patru suspecți și nu există nici o urmă de îndoială asupra faptului că Pazhari a mințit în raportul întocmit despre „Jijek Adamski" și „Patrick Breșov". Mai mult decât atât, Novak a făcut câteva săpături în trecutul colonelului Pazhari, descoperindu-i adevărata ascendență. De ce? Ei bine, pur și simplu pentru că nu o mai făcuse nimeni înaintea lui. Pentru a avea un nepot, contele Alexandr Pazhari ar fi trebuit să aibă în primul rând frați; și avea, într-adevăr: o soră. Dar absolut nici un suflet din Sankt-Petersburg nu-și aducea aminte s-o fi văzut vreodată însărcinată pe sora lui Pazhari, care era adesea văzută în foarte multe cercuri. Beată? Categoric. Afișându-se fără perdea cu o prietenă pe nume Dușenka? Din când în când. Înșelându-și bărbatul? Multă atenție, soțul ei nu bănuiește absolut nimic. Dar însărcinată? O, nu, nici măcar corsetele din Sankt-Petersburg n-ar fi putut să-i ascundă sarcina. Prin urmare, contele Alexandr Pazhari din Sankt-Petersburg ar trebui pus sub supraveghere, deoarece, din cine știe ce motiv, n-a negat niciodată înrudirea aceasta mincinoasă cu ilustrul ofițer. Ca să fim sinceri, întreaga poveste a ieșit la lumină grație acestei descoperiri. În cele din urmă, întreg lanțul de evenimente care au legătură cu acest caz conduce spre un bărbat puternic și influent din capitală. Aceasta este singura explicație plauzibilă pentru care un fals nobil, devenit între timp un respectat ofițer de armată, a decis să-și pună în joc viața, de dragul a patru suspecți de crimă. Asta explică și de ce căpitanul Istomin, un ofițer cu un istoric impecabil, a ales să facă același lucru.

Pornind de la aceste date, se poate trage concluzia că Alexandr Pazhari este un conte decadent, care, din cine știe ce motive, este nemulțumit de ceea ce are. Cu un scop sau altul, a recrutat câțiva răufăcători pentru a semăna dezordine în gubernia Kobrîn. Ce e surprinzător la acest plan este faptul că a reușit să recruteze evrei, în ciuda prudenței lor obișnuite, ceea ce sugerează că le-a făcut, probabil, o ofertă pe care nu au putut-o refuza. Există tot felul de oameni, iar printre ei se află deopotrivă imbecili și intelectuali, care cred că *żyds* complotează să cucerească lumea. Novak va fi foarte dezamăgit dacă ancheta lui le va da dreptate acestor bufoni și genii. Din nefericire, deocamdată nu are altă teorie, însă teoriile pe care nu le are îl preocupă mai mult decât cea pe care o are. I-a scăpat oare ceva? Nu-și poate da seama. Cu toate astea, putem afirma cu certitudine că toți cei implicați în această poveste știau că sunt urmăriți de Ohrană, și totuși asta nu i-a împiedicat câtuși de puțin. Exact așa arată sfârșitul unei națiuni, momentul în care oamenii nu mai înțeleg legea ca fiind echivalentă cu dreptatea.

Dar de ce l-ar surprinde lucrul acesta? Nu trebuie decât să se uite la propriii oameni. E înconjurat de o ceată de cretini. Măcar Albin Dodek nu e și bețiv, dar toți ceilalți duhnesc a votcă și nici nu fac efortul de a acoperi mirosul cu suc de fructe. Își ard mațele cu cvas ieftin, apoi ies noaptea să facă arestări. Sunt incapabili de gândire, contemplare sau reflecție. Dacă li se ordonă să aducă la secție pe cutare și cutare, se duc și o fac, fără să pună nici un fel de întrebări. Și încă un semn al decăderii unei națiuni: numai nerozi umplând toate palierele poliției și ale forțelor de securitate.

Și ce să mai spunem despre comandantul suprem, Excelența Sa Feldmareșalul Gurko, stimatul guvernator? De ce Dumnezeu i-a încredințat lui un asemenea rol infect? De ce nu l-a invitat pe Novak nici măcar o singură dată la o audiență privată? Când l-a convins să accepte slujba, Gurko i-a spus:

— Piotr, am nevoie de tine aici. Știi de ce.

Și știa, sau cel puțin așa a crezut. Dar acum, domnule guvernator, acum nu mai înțeleg absolut nimic. Unde este respectul

care mi s-a promis? Nu respectul care vine odată cu salariul și statutul, ci respectul garantat de profesie? Nu sunt decât un soldat, feldmareșal Gurko, tot ce mi-am dorit vreodată în viața asta a fost să fiu soldat. Mereu am înfruntat alți soldați înarmați, asemenea mie. Cu steaguri fluturând în jurul meu. Dar în clipa în care am fost aruncat de pe cal și rănit la picior, am devenit un nenorocit de șobolan turnător.

Acum dușmanii mei au arme mult inferioare, acționează haotic și se agață cu tărie de un crez sau altul. Cum de s-a întâmplat asta? Îți imaginai că mă trimiți pe un alt fel de câmp de luptă? Sau știai deja, încă din clipa în care m-ai invitat în biroul tău și m-ai periat cu tot felul de lingușeli, observându-mi piciorul schilod, că un bărbat olog ca mine nu mai e bun decât pentru a se târî prin canalele de scurgere ale imperiului? Poate e adevărat, domnule Gurko, onorat guvernator, că nu m-ai invitat niciodată în biroul tău pentru că nu te poți uita în ochii unui șobolan? Mai există un semn care prevestește căderea iminentă a unei națiuni: comandantul care conduce ancheta e pe cale s-o ia razna.

— Domnule, zice Dodek, făcându-l să tresară. E pregătit!

— E pregătit? întreabă Novak, încercând să țină pasul. Cine e pregătit?

III

În clipa în care Novak își dă seama că onorabilul său oaspete este Shleiml Cantorul, moralul i se prăbușește în cele din urmă și scapă din mână bastonul. Până în acest punct, n-a aflat nimic nou în urma interogatoriilor care au avut loc la Motal, incluzând aici „conversația“ cu pustnicul ăla mut de Natan-Berl și monologul neînchipuit de vorbăreței Rivkah Keismann.

Novak nu are nici cea mai mică intenție de a-i întreba pe cetățenii Motalului despre colonelul David Pazhari, și cu siguranță va fi complet inutil să le pună vreo întrebare despre contele Alexandr Pazhari, de care nici măcar n-au auzit. De

fapt, e foarte puțin probabil ca vreunul dintre ei să fi întâlnit vreodată un nobil rus. Imediat ce aud rostindu-se numele orașului Sankt-Petersburg, încep să dea din mâini ca și cum ar fi gata-gata să se înece. Însăși pomenirea numelui capitalei li se pare respingătoare; în urechile lor, pare un cuvânt ciudat, dintr-o limbă pe care nici măcar n-o înțeleg.

În orice caz, nu are de ce să se plângă în privința localnicilor – evrei sau creștini –, care cooperează fără să cârtească. Mărturiile lor abundă în detalii care nici că l-ar putea interesa mai puțin pe Novak: evaziune fiscală, suspiciuni de insurecție, trădări și cine mai știe ce altceva. I-au turnat inclusiv pe cei care au relații extraconjugale, până la ultimul. Asta a dus la apariția unui paradox: localnicii, dorindu-și ca interdicția de circulație să fie ridicată și ca agenții Ohranei să plece, s-au întrecut în a-i da lui Novak informații care nu fac decât să-l convingă că prezența poliției secrete în Motal e cât se poate de necesară. Orașul, din câte se pare, nu e chiar atât de inocent cum părea la prima vedere. Există probe clare privitoare la existența unor visători la Palestina, iar la un moment dat a fost văzut în Motal chiar și un manifest comunist. Cetățenii oferă aceste informații, presupunând că Departamentul pentru Ordine și Siguranță Publică se va ocupa de problema pe care interdicția de circulație ar trebui s-o rezolve. Nici unul dintre ei nu-și imaginează că blocada e o fundătură și că Ohrana e preocupată de chestiuni complet diferite.

Reb Moishe-Lazer Halperin în special se arată foarte sârguincios și se dovedește a fi de mare ajutor. Într-adevăr, la început s-a simțit rănit și a fost reticent. Îi tratase pe Akim și Prokor ca și cum ar fi fost fiii lui. Alte orașe îi alungaseră, dar el deschisese cu generozitate porțile congregației sale pentru ei. Și cum îl răsplăteau? Semănaseră speranțe false în sufletul lui, apoi își scoseseră măștile și legitimațiile. Rușine să le fie, ticăloșii. Ce ticăloșie!

N-a durat mult până când rabinul și-a dat seama că, în calitatea lui de figură publică, nu își permite luxul de a se lăsa

pradă emoțiilor. Trebuie să-și protejeze comunitatea și să-și repare greșelile. Așa cum se întâmplă, Novak l-a prezentat autorităţilor ca reprezentant al cetățenilor. Rabinul merge din casă în casă, îi roagă pe credincioși să răspundă la întrebările care li se pun, îi ține la curent cu ultimele vești, după care se întoarce la Prokor, adică la Piotr Novak, și îi povestește tot ce știe.

Dacă cineva i-ar fi spus în urmă cu o săptămână colonelului Piotr Novak, comandantul Ohranei pentru districtele de nord-vest, că îi va interoga pe Yoshke Mendel, prăvăliașul, pe Schneider, croitorul, că va va stoarce răspunsuri de la Grossman, vânzătorul de batiste, că-l va înfricoșa pe Blumenkrantz, patiserul, că-i va vorbi pe un ton mieros lui Isaac Holz, vânzătorul de lemne, că va șopti la urechea lui Mordechai Schatz, proprietarul căruciorului cu cărți și că va zbiera la Simcha-Zissel Resnick, măcelarul (care, din cine știe ce motiv, nu se mai oprea din a trăncăni despre pofta de carne crudă a lui Mende Speismann) –, ei bine, i-ar fi răspuns să nu e în toate mințile. Nu-și pierde vremea cu astfel de interogatorii inutile. Pentru asta e bun Dodek, chiar dacă adjunctul lui e specialist în a păstra pleava și-n a arunca grâul. Cu toate astea, deși a stat de vorbă cu foarte mulți localnici, Novak nu reușește să pună laolaltă piesele, astfel încât să obțină o imagine coerentă, pe care cu certitudine n-o poate lega în nici un fel de Înălțimea Sa contele Alexandr Pazhari din Sankt-Petersburg.

Doar două familii din oraș refuză să stea de vorbă cu Novak, rămânând indiferente la amenințări și intimidare. Reb Moishe-Lazer Halperin le-a luat apărarea și l-a implorat pe inspector să nu le distrugă casele.

— Sunt două familii încăpățânate, le-a explicat el, și nu știu nimic despre cazul de față.

— Cum ar putea să nu știe nimic? a întrebat Novak furios. Sunt familiile Berkovits și Ambramson! Fiii lor sunt suspecții mei.

— Așa e, a zis rabinul, atingându-și fruntea și inima, dar familiile au pierdut orice legătură cu Pesach Ambramson și

Yoshke Berkovits încă de pe vremea când ei aveau doar doisprezece ani.

— Cum e posibil așa ceva? a întrebat Novak, dar a regretat imediat întrebarea, căci a fost urmată de o prelegere de o jumătate de oră din partea rabinului.

E greu să-ți amintești fiecare detaliu al revărsării de cuvinte a rabinului, dar se reține faptul că, în urmă cu foarte mult timp, aici a avut loc o tragedie teribilă. Autoritățile au smuls copiii evrei din familiile lor. Nici o familie nu și-ar fi trimis copiii de bună voie, lăsând în seama autorităților decizia de a alege cine să plece. Ar putea exista o misiune mai ingrată? După multe dezbateri, a fost anunțată hotărârea luată cu bună credință și fără părtinire.

— Dacă ar fi fost aleși copiii mei, zice rabinul, trecându-și degetele prin barba neîngrijită, nu i-aș fi predat? Dați-mi voie să v-o spun în felul următor, dragul meu domn, chiar dacă nu sunteți familiarizat cu Vechiul Testament: oare nu a renunțat Avraam la Isaac? La asta se reduce totul. Ei bine, a continuat rabinul, aceste două familii au refuzat să accepte decizia comunității. Am făcut toate eforturile posibile pentru a ne împăca. Dar ele au refuzat să uite și să ierte. Ar trebui să știți asta, inspectore Novak: fiecare evreu în parte este ca o za dintr-un lanț, suntem cu toții uniți printr-o legătură indestructibilă. Jijek Breșov și Patrick Adamski sunt zale care au scăpat din lanț. Familiile lor au înrăutățit lucrurile prin faptul că au ales să nege existența acestui lanț. Desigur, oamenii nu trebuie judecați în cele mei grele clipe ale vieții lor, dar, în acest caz, tristețea a amenințat să sfâșie materialul din care e țesută comunitatea noastră.

În timpul uneia dintre puținele sale erori de judecată, Novak pierde controlul. Ia patru agenți și dă buzna în casa familiei Berkovits. Tatăl, desigur, e mort de mult, iar în casă nu mai locuiesc decât mama și unul dintre frați. Doi agenți primesc ordin din partea lui Novak s-o interogheze pe mamă în fața fiului, pentru a stoarce de la ea cât mai multe informații, dar, spre surprinderea inspectorului, nu obțin de la ea absolut nimic.

Nu mai punem la socoteală faptul că nu primesc vreo informație nici de la fiu, nici măcar în clipa în care e silit să-și vadă mama pusă la pământ de doi cazaci, mamă al cărei chip rămâne în continuare imperturbabil. Bătrâna se află dincolo de orice frică, se gândește Novak. E doar o grămadă de riduri; viața a stors-o până la ultima picătură, nimic nu mai poate fi scos de la ea de acum înainte.

Novak are deodată revelația faptului că atunci când statul își zdrobește cetățenii, nu reușește decât să-i facă imuni în fața amenințărilor. În cazul în care statul vrea să-și asigure controlul absolut asupra cetățenilor săi, trebuie să le lase ceva de preț, o fărâmă de libertate de care să se agațe. Le poruncește agenților să părăsească imediat locuința familiei Berkovits și nu se mai obosește să meargă și la familia Ambramson.

În timp ce operațiunea continuă, Novak dă ordin ca, pentru moment, cartierul general să-i fie stabilit într-o casă din apropierea sinagogii, lăsând doar o cameră la dispoziția proprietarilor, familia Weitzmann. Odată Novak instalat, cetățenii orașului sunt chemați și interogați unul după altul, în curte. Akaki Akakievici, cunoscut anterior sub numele de Akim și care acum se prezintă cu numele real, Haim-Lazer, îi folosește lui Novak pe post de interpret. Inspectorul știe că, după ce îi va fi interogat pe toți ceilalți, va veni rândul interpretului să fie luat la întrebări. Ceva din zâmbetele, grimasele și tachinările frecvente ale lui Haim-Lazer îi dau lui Novak senzația că se află în mâinile cuiva care este oricum, dar nu supus, și care s-ar putea dovedi a fi chiar periculos.

— Ce crezi? îl întreabă Novak după interogatoriul lui Mihail Andreievici, căruțașul care a scos-o pe Fanny din Motal, în noaptea dispariției ei.

Nu doar că mărturia lui Mihail a fost complet nefolositoare, dar omul a tușit încontinuu, și nu s-a obosit să-și țină flegma pentru el.

— E de tot râsul, jubilează interpretul.

— Ce e de tot râsul la cinci cadavre? întreabă Novak.

— Nimic, răspunde repede Haim-Lazer, părând să-și aducă aminte că și pe el îl paște primejdia. Vreau să spun că oamenii ăștia n-au habar de nimic, trăiesc așa cum trăiau și străbunicii lor, în urmă cu o sută de ani.

— De ce nu le dai câteva dintre manifestele tale? îi sugerează Novak, dar știe că există un adevăr în observația interpretului său.

Acest mod de viață învechit, pe care-l observă în Motal, e sortit pieirii. Nu va ajunge nicăieri interogându-i pe trăsniții ăștia.

— Când toate astea se vor termina, plec la New York, zice pe neașteptate Haim-Lazer.

— New York? întreabă Novak. Cum se potrivește asta cu ideile tale socialiste?

— Nu se potrivește, răspunde Haim-Lazer, dar locul ăsta e condamnat.

Novak hotărăște să întrerupă interogarea localnicilor. Restul anchetei nu se conturează chiar atât de rău, per total. Colonelul Pazhari a fost convocat la Motal, pentru a depune „mărturie" cu privire la adăpostirea suspecților. Novak nu vrea să-l aresteze pe colonel cu o unitate înarmată stând în spatele lui, așa încât preferă să-l întâlnească pe Pazhari cât timp suspiciunile legate de persoana lui sunt încă neoficiale. Colonelul va sosi în Motal sigur pe sine, doar pentru a se trezi imediat pus în lanțuri.

Toți cetățenii au interdicție de liberă circulație. Nimeni nu poate să vină sau să plece. Cu toate astea, mujicii au voie să-și vadă de treburile zilnice – doar nu are nici un rost să pedepsești oameni nevinovați –, însă până și lor le sunt verificate documentele și le sunt percheziționate căruțele. Cele două familii luate în vizor, Keismann și Speismann, trăiesc sub o presiune constantă. Nu-i mai rămâne decât să captureze suspecții în Minsk.

Prin urmare, nu e de mirare că, în clipa în care suspectul e adus în fața lui Novak, iar inspectorul își dă seama că e Shleiml Cantorul, oftează disperat. Ce ar putea obține de la scobitoarea

asta, pentru numele lui Dumnezeu? La ce o fi bun cantorul ăsta imbecil, bețiv și fără minte? Ce-ar putea face cu pariorul ăsta compulsiv, pe care l-a salvat de la linșaj în taverna lui Adamski și care s-a pișat pe el în pat, lângă Fanny?

Nici nu i se spune bine să ia loc, că scobitoarea cere imediat ceva de mâncare: pentru el și pentru doamnă. Ce doamnă? se întreabă Novak, dar își dă imediat seama că presupusa companioană e fabricată din două bucăți de lemn și o prelată. Novak începe să se simtă stânjenit, înconjurat cum e de agenți. Un astfel de interogatoriu riscă să-i păteze reputația.

— Închideți-l, ordonă el. E complet inutil.

— Nu așa se vorbește cu un soldat, zice cantorul pe un ton cât se poate de serios, iar detectivii Ohranei prezenți în încăpere izbucnesc în hohote de râs.

— Luați-l! zice Novak, ridicând vocea. Și aruncați scândurile alea.

Dar Novak nu putea anticipa ceea ce avea să urmeze. Unii bărbați au o familie – soție și copii – pe care o îmbrățișează zi de zi. Și mai sunt bărbați asemenea lui Shleiml Cantorul, care au două bucăți de scândură și o prelată, care pentru ei înseamnă totul. Ei nu au fost destinați să crească sub aripa ocrotitoare a unei mame blajine și sub protecția unui tată. Din câte își pot aduce aminte, n-au cunoscut atingerea pielii pe piele decât atunci când și-au trecut copeicile dintr-o mână în alta, asta în cazul în care au avut noroc, dar mai ales când au încasat pumni și palme. Apoi, într-o zi, cantorul a fost trimis să păzească un post, iar acolo a întâlnit o duduiță încântătoare. Nu-i așa că e cea mai frumoasă doamnă asupra căreia i s-a odihnit vreodată privirea? E vorbăreață? Cu siguranță nu. Dar cine e Shleiml Cantorul, să se aștepte la ce e mai bun? Așa că și-a unit soarta cu a ei. Și chiar dacă e în mod sigur obișnuit să piardă, pe Olga nu e pregătit să o piardă, așa că se așază în genunchi și începe să plângă.

— Olga!

Sughițând, cu bale la gură și cu nasul curgându-i, cu ochii umflați de plâns și umerii tremurându-i, se tânguie:

— Olga!

Cum era de așteptat, mica scenă a lui Shleiml nu face decât ca hohotele audienței să se intensifice. Nu e nimic mai amuzant ca un bărbat care a căzut în locul cel mai de jos în care poate ajunge un om. Aproape că te simți obligat să râzi, altfel ai putea risca să te imaginezi în locul lui. Toată lumea râde, mai puțin Novak, care, din cine știe ce motiv, e mișcat de lacrimile cantorului. El, Novak, n-ar fi putut să plângă așa nici dacă ar fi vrut. El, Novak, n-ar fi putut să se bucure precum gazdele sale hasidice din Grodno. În viața lui nu există astfel de drame, nici la bine, nici la greu. E ca o casă abandonată și răvășită, fără mobilier, tocuri la ferestre sau dușumele; doar o structură, susținută de o fundație veche. Până și scobitoarea asta are un avantaj în fața lui, deși format din două scânduri și o prelată. La naiba, Novak, îți pierzi mințile? Le ordonă agenților să-i permită cantorului să-și păstreze mireasa.

Un mesager intră în încăpere, ținând în mână o telegramă. Novak o citește repede și zâmbește, un zâmbet care-i șterge toate îndoielile de până atunci. E zâmbetul succesului.

— Cei patru suspecți au fost capturați la Minsk, îi informează el pe agenți. Fanny Keismann, Jijek Breșov, Patrick Adamski și Zvi-Meir Speismann.

Camera răsună de aplauze, strângeri de mână și bătăi pe spate, iar Dodek îl privește uimit pe Novak.

— Ați reușit, domnule, zice el, bătându-l pe umăr.

Novak nu spune nimic, lovind podeaua cu batonului.

— Foarte bine, șoptește Shleiml Cantorul. Zvi-Meir ăsta va plăti în cele din urmă pentru faptele lui.

— Faptele lui?

Novak se îndreaptă de spate și se sprijină în baston, tot numai urechi.

— Ce știi tu despre faptele lui Zvi-Meir?

— Ei bine, se bâlbâie cantorul, e un ticălos, nu-i așa, Olga?

— Eliberați-l, ordonă Novak, și lăsați-ne singuri.

IV

Simțurile ascuțite ale lui Novak îi spun că ceea ce debitează scobitoarea poate fi ori foarte prețios, ori complet lipsit de valoare. Dar nici nu-i trece prin minte faptul că declarația cantorului se va dovedi de o valoare inestimabilă tocmai din pricina faptului că este complet lipsită de valoare.

Nu are nevoie de Haim-Lazer de data aceasta, pentru că, cel puțin, scobitoarea vorbește polona. Novak îl duce pe cantor la râul Iaselda. Cât timp durează discuția lor? Nu foarte mult. Novak începe prin a-l întreba despre legăturile sale cu banda, iar scobitoarea e oripilată de aluziile lui. În ceea ce-l privește pe el, cantorul, nu există nici o legătură. L-au cules de pe drum și au profitat de naivitatea lui. Ce treabă are el cu ei? Relația lor e precum aceea dintre oameni și vremea de afară. Atunci când primii sunt prezenți, apare întotdeauna și ce-a de-a doua, dar asta nu înseamnă că între ele există o relație de cauzalitate. Această metaforă îl surprinde pe Novak. Deși departe de a fi perfectă, nu e totuși ceva ce te-ai aștepta să auzi de la un idiot sadea.

— Și totuși, insistă Novak, de unde îl cunoști pe Zvi-Meir?

— Zvi-Meir? întreabă scobitoarea. Desigur, nu-l cunosc deloc.

— Cu toate astea, ai spus că e un ticălos, zice Novak.

— Un ticălos și un nemernic, spune cantorul. Fanny are dreptate să-l urmărească.

— Fanny?

— Cred că ăsta e numele ei, nu-i așa?

Ce ciudat, se gândește Novak, eu folosesc de obicei propoziția asta, „nu-i așa?“. Să fie oare mai mult în epava asta umană, decât se vede cu ochiul liber și, mai ales, decât se simte prin nări?

— Dar de ce-l urmărește? întreabă Novak.

Cantorul repetă întreaga poveste pe care a auzit-o în tabăra militară. Pe scurt, Zvi-Meir, un ticălos de prima mână, și-a părăsit soția și copiii și a fugit la Minsk. Fanny, femeia pe care onorabilul domn o urmărește, s-a dus după el să-l oblige să

semneze un act de divorț și s-o salveze pe sora ei de la o viață în singurătate. Dar el, cantorul, n-are nici o legătură cu toată povestea. Dacă faptul că e sărac reprezintă o infracțiune, atunci de ce nu arestează onorabilul domn toți cetățenii imperiului? În orice caz...

— Ajunge! îl întrerupe Novak, iar scobitoarea se oprește din vorbit și rămâne dreaptă ca un mesteacăn. Acum pleacă!

Cantorul bâjbâie de mai multe ori dintr-o parte în alta, se învârte în cerc, iar în cele din urmă alege o direcție la întâmplare. Ar putea fi împușcat pentru violarea interdicției de liberă circulație, se gândește Novak, dar totuși nu-l cheamă înapoi. Stând în mijlocul străzii principale a orașului, pustie acum, inspectorul privește în jur. Îi simte pe locuitori spionându-l din spatele obloanelor trase, hasidimii bătându-și joc de el de pe acoperișurile caselor, ciori negre pregătite să-i ciugulească ochii.

Se îndreaptă spre cimitirul evreiesc, apoi către drumul care iese din Motal. Un act de divorț? Pentru atâta lucru toată drama asta? Toți agenții Ohranei sunt în stare de alertă pentru o poveste ridicolă? Imposibil. Femeile nu-și părăsesc casele în toiul nopții, cu cuțite legate de pulpe, doar pentru a le da o lecție cumnaților lor rătăcitori. Mai mult decât atât, nimic din această poveste nu explică alte detalii ale anchetei. De ce a ales armata să-i țină partea? De ce au sărit în ajutorul ei niște oameni complet necunoscuți? Cum de a ajuns afacerea asta până la Înălțimea Sa Alexandr Pazhari? Probabil că povestea cu divorțul e doar o manevră.

Sau poate că... poate că explicația chiar e una simplă. O femeie a sărit în ajutorul nefericitei sale surori, apărându-se cu un cuțit de măcelar. Totuși, chiar dacă acesta ar fi adevăratul curs al evenimentelor, cum de s-a ajuns în acest punct? Din nou, de ce au ajutat-o toți acești străini? Cum a reușit o problemă neînsemnată ca aceasta să aducă împotriva celeilalte două dintre cele mai loiale forțe ale imperiului? Trebuie să mai fie ceva la mijloc. Trebuie.

Cu cât încearcă Novak mai mult să se împace cu povestea care i s-a spus, cu atât mai mult inima îi spune că s-a lăsat prostit. Afacerea asta nu are nici o subtilitate. Povestea e cât se poate de stânjenitoare. Fanny l-a plătit pe Jijek să i se alăture, iar după întâlnirea cu familia de tâlhari, s-au speriat și au apelat la ajutorul prietenului lui Jijek de pe vremea armatei, Patrick Adamski. Nenorocirea s-a transformat apoi într-o baie de sânge și au fost nevoiți să se refugieze în tabăra militară. Probabil că s-au folosit de vechile lor legături cu David Pazhari sau cu unul dintre ofițeri, reușind astfel să obțină o escortă până la Minsk. Mișenkov va profita cât de mult va putea de pe urma situației, Alexandr Pazhari va scăpa basma curată, din lipsă de dovezi, iar de el, Novak, cu ce se va alege? Cu deziluzii legate de revoluție.

Novak ridică privirea spre cer. Pe cerul toamnei se înghesuie norii. Acele pinilor zgârie vântul. Într-o săptămână, poate două, vor începe ploile, iar locul ăsta se va transforma într-o mare mlaștină. Se îndreaptă din nou spre Iaselda și se așază pe malul râului. De ce are nevoie un om pentru a merge pe ape? Dacă ar face un pas încrezător, ar putea evita înecul? De ce are nevoie un om pentru a se îneca în râu? Dacă și-ar scufunda capul în apă, oare nările i s-ar deschide? Asta chiar ar fi o blestemată de demisie!

În depărtare, Novak aude sunete de copite; se întoarce cu fața spre pădure și spre malul celălalt al râului. E oare posibil ca suspecții să fi ajuns deja de la Minsk? Dându-și seama că procesiunea se îndreaptă spre el, se ridică de pe mal, pentru a putea privi mai bine. Călăreții deshamă caii de la căruțe și își îndeamnă animalele să intre în apă. Dumnezeule, ăștia da călăreți pricepuți! Capetele animalelor plutesc deasupra apei, în timp ce înaintează spre mijlocul apei, până când reușesc să traverseze râul, cu tot cu călăreții lor în spinare. Surpriza lui Novak se spulberă în clipa în care îi recunoaște pe noii săi oaspeți.

Un bărbat grizonant, cu o mustață stufoasă, extravagantă, descalecă de pe armăsarul lui. Uniforma sa, ținuta somptuoasă

a unui general de grad înalt, e intimidantă. Cizmele îi sunt legate până la genunchi, mânerul sabiei îi strălucește deasupra tecii, iar patul puștii lui e poleit cu aur. Ce rus mândru! se gândește Novak. Chipul îi este neînfricat, are mustața unui luptător, privirea unui conducător, uniforma unui conte, bărbia îngrijit bărbierită (cât timp a trecut de când Novak s-a bărbierit ultima dată? Probabil că arată asemenea unui vagabond jegos). Ia te uită, Piotr, omul ăsta e tot ce ai fi putut să fii tu.

— Excelența Voastră, îi spune el guvernatorului Osip Gurko.

— Excelența Voastră? latră Gurko, ciufulindu-i părul lui Novak, ca și cum ar fi doi soldați umili. Noi doi înotăm în același rahat.

— Chiar așa, Excelența Voastră, zice Novak, zâmbind. Și totuși, rangul dumneavoastră mă obligă.

— Rang pe dracu'! Novak, bătrâne, dă-mi o îmbrățișare! Au trecut ani de zile! Știi cât mult mi-am dorit să te vizitez! Îi tot spun lui Arkadi, zice el, întorcându-se către unul dintre călăreți, al cărui nume trebuie să fie Arkadi, trebuie să-l vizităm pe Novak. Dar munca, dragul meu prieten, așa cum tu, dintre toți oamenii, știi cel mai bine, ne forțează să ne ținem nasurile-n piuă.

— Chiar așa, zice Novak, încuviințând.

— Ce-ai mai făcut?

— Nu prea multe.

— Nu prea multe? râde Gurko. Ai auzit, Arkadi? Mi-aș dori ca toată lumea să facă la fel de puține ca el. Cum îți mai e piciorul, bătrâne? Gurko îl bate pe umăr. E mai bine?

— E mai rău, zice Novak, iar zâmbetul i se stinge.

Însă Gurko izbucnește într-un nou hohot de râs.

— Ai auzit, Arkadi? E mai rău!

Novak a detestat dintotdeauna obiceiul lui Gurko de a repeta tot ceea ce spune în fața tuturor celor prezenți. Observă că numitul Arkadi nici măcar nu ridică privirea. Probabil că s-a obișnuit să fie folosit ca un fel de accesoriu retoric.

— Ai venit să ne întâmpini? întreabă Gurko.

— Da, domnule, minte Novak, întrebându-se cine anume îl implicase pe Gurko în această problemă. Răspunsul evident ar fi Dodek, însă o astfel de decizie ar presupune un grad de inteligență nespecific acelei creaturi lipsite de rațiune.

— Vino să facem o plimbare, zice Gurko, scoțându-și chipiul. Aș vrea să stăm puțin de vorbă.

Novak îl urmează. Înaintează de-a lungul malului, iar Gurko se oprește lângă un cireș golaș, inspectându-i ramurile. În timp ce stă lângă el, Novak observă deodată cât de mult s-au adâncit ridurile de pe fața guvernatorului. A îmbătrânit, fir-ar să fie! Mâinile care se ițesc din mânecile uniformei lui sunt zbârcite și palide, ca și cum tocmai ar fi năpârlit, asemenea unui șarpe.

— Numele tău e pe buzele tuturor, Novak, zice Gurko. Știai că se plănuiește o reorganizare masivă a regiunii? Vom avea nevoie de noi guvernatori, de primari; nu azi sau mâine, dar știi tu, când vine vremea... la timpul cuvenit. Anna ta va fi foarte încântată, la fel și băieții.

— Da, Excelența Voastră, mulțumesc, zice Novak cu o plecăciune. Anna va fi cu siguranță încântată.

— E vreo problemă, Novak? Pari ușor abătut.

— Totul e în regulă.

— Mă gândeam că vei fi fericit să auzi veștile.

— Foarte fericit, Excelența Voastră.

Gurko oftează.

— Ei bine, bătrâne, vrei să-mi povestești și mie ce s-a întâmplat aici?

Novak știe că a sosit momentul adevărului. I-ar plăcea să spună, „Nimic, Excelența Voastră, afacerea asta s-a dovedit a fi mult mai puțin serioasă decât am crezut la început. O evreică și-a ieșit din minți, atâta tot.“ Dar chiar și această frază ar fi falsă, pentru că Novak nu-și poate nega admirația față de suspecta principală, Fanny Keismann. Poate să-și separe sentimentele de concluziile investigației? Pe cine încearcă să păcălească? Cât de multă putere are de fapt? Dacă va îndrăzni să facă publică varianta lui, va avea de înfruntat ironia celor din

jur. Oamenii vor spune că și-a pierdut mințile, că nimic din versiunea lui nu corespunde probelor adunate pe parcursul anchetei. Este oare posibil ca o întreagă armată să se mobilizeze din pricina unui act de divorț? Un colonel a ales să ignore ordinele primite, doar pentru a vâna un soț fugar? Onoratul conte Alexandr Pazhari a mințit pentru a salva o evreică de la singurătate? Guvernatorul s-a obosit să bată atâta drum, doar pentru ca Novak să se facă de râs în fața lui? Prezența lui Gurko necesită elaborarea unei povești pe care s-o poată duce la Sankt-Petersburg.

În momentul acesta, Novak își dă seama că e neputincios. Nu deține nici un fel de control. Indiferent ce ar spune, singura versiune aprobată va fi, în mod necesar, aceea care va funcționa în beneficiul celor puternici și influenți. Contele Gurko se va întoarce la Sankt-Petersburg ca un erou, agenții Ohranei vor dovedi încă o dată eficiența poliției secrete, Novak își va păstra slujba și poate chiar va primi un post în serviciul civil (primar? Nu s-a imaginat niciodată îmbrăcat în altceva în afară de uniformă). Suspecții și complicii lor vor plăti prețul faptelor lor, fie în temniță, fie în Siberia, iar gloata își va ostoi mânia printr-un mic pogrom. Cât privește autoritățile, nu există decât o singură modalitate de a încheia în mod satisfăcător această poveste.

— Ei bine, dragul meu prieten?

Novak îi servește bunătățile. Gurko nu se aștepta la un asemenea festin. În timp ce povestea se derulează, Novak observă satisfacția de pe chipul lui Gurko. Iată ce-i spune inspectorul guvernatorului: contele Alexandr Pazhari, unul dintre consilierii cei mai apropiați ai țarului, care, conform spuselor unora, ocupă de multă vreme această funcție, în ciuda unei numiri oficiale, a mințit ani la rând în ceea ce privește legătura sa de sânge cu un înalt ofițer de armată, colonelul David Pazhari. Natura precisă a relației dintre cei doi bărbați e în continuare una neclară, dar ce *este* clar e faptul că Alexandr Pazhari are la dispoziția sa o forță militară impresionantă, pe care o poate folosi după bunul său plac. Cât timp cântărește

decizia pe care ar trebui s-o ia în privința acestei unități, contele trimite agitatori care să împrăștie ideile radicale ale unui *żyd* din Minsk, pe nume Zvi-Meir Speismann. Natura precisă a activităților lui Speismann urmează să fie elucidată, dar deocamdată se știe că adepții lui sunt gata să spintece gâtul oricui refuză să se supună învățăturilor sale. Crimele investigate – şi probabil că sunt și altele, despre care n-au aflat încă – au fost comise de Jijek Breşov și Patrick Adamski, doi foști evrei – ce altceva? – care au lăsat în urma lor o dâră de sânge. Din când în când, contele Alexandr Pazhari detașează, cu ajutorul colonelului David Pazhari, o mică unitate de soldați, care să-i ajute să-și ducă la îndeplinire nelegiuirile. Garnizoana care i-a escortat la Minsk, de exemplu, a fost trimisă pentru a asigura securitatea unei întâlniri secrete cu liderul lor, Zvi-Meir Speismann. E de bun seamă rezonabil să considerăm că Alexandr Pazhari așteaptă momentul oportun pentru a-și pune la treabă unitatea privată, pentru care cinci cadavre par o joacă de copii.

— Suntem pe marginea prăpastiei, conchide Novak. Iată cum se ridică o coloană formată din cei mai buni oameni ai noștri, nobili de prim rang din Sankt-Petersburg, consilieri ai țarului, care își formează armate private chiar sub nasul nostru. Vă vine să credeți așa ceva?

— Să cred?

Mustața stufoasă a lui Gurko tremură.

— Locuitorii Sankt-Petersburgului sunt niște șerpi, cu toții! Dacă ar fi după mine, i-aș alinia pe toți în fața plutonului de execuție.

— Ei bine, așa stau lucrurile.

În timp ce Gurko reflectează la cele auzite, fiecare fir din mustața pe care și-o mângâie cu degetele pare să-i sublinieze un nou gând.

— Dar cum rămâne cu femeia? întreabă el, iar Novak se îmbujorează, stânjenit. Cine naiba l-a ținut la curent pe guvernator cu detaliile anchetei?

— O, ea? Ea nu joacă cine știe ce rol. O oaie rătăcită. Un miel nevinovat.

— Dar am auzit că e prietenă bună cu cuțitul ei.
— Pp...păi, se bâlbâie Novak, asta am crezut la început... vreau să spun... fiind măcelăreasă... părea că are sens. Dar acum pare evident că bărbații sunt făptașii.
— O vreau și pe ea, Novak.
— Desigur, Excelența Voastră, nu avem de gând s-o eliberăm.
— Nu mă refer la eliberarea cuiva. Îi vreau pe toți atârnați în ștreang, fără dacă și să vedem...
— Sigur că da.
— Excelent. Sunt sătul de ei! Acești *żyds*... ei nu sunt ruși.
— Sigur că nu sunt.
— Nu sunt ca noi.
— Cum ar putea să fie ca noi?
— Sunt jegoși și trăiesc unii peste alții ca paraziții. Sunt needucați.
— Sunt de acord.
— Uită-te bine la noi, la cât de departe am ajuns. O națiune mândră. Oamenii își țin în sfârșit capetele sus. N-am luptat în zadar, Novak. Nu ți-ar pierdut piciorul în van.
— Sigur că nu.
Novak își pleacă privirea.
— De ce nu pleacă altundeva? Nu mai sunt și alte țări în lumea asta?
— Nu știu, domnule, poate se simt prea bine aici.
— Tocmai asta e problema. Toată povestea asta vine exact la momentul potrivit. Le va dovedi oamenilor că nu există decât o singură soluție.
— Desigur, Excelența Voastră.

V

Motal a fost transformat în Ohranaberg. Seamănă mai curând cu o academie de poliție sau cu o unitate militară. Ceea ce e surprinzător, de vreme ce ordinul de interzicere a liberei

circulații nu se aplică unei jumătăți a populației – creștinii –, care, din cine știe ce motiv, nu s-au grăbit să preia toate afacerile și să profite repede de pe urma faptului că evreii lipsesc. Piața e închisă și doar câțiva oameni ies din case. Motal a devenit un loc dezolant. Fără evrei, arată asemenea unei creaturi paralizate.

Agenții intră în case și ies cărând *kartoshkes* și sticle de *yash*. Din când în când iau cu ei și câte o lumânare galbenă, pe care gazdele o însoțesc cu un cadou potrivit, orice ar fi nevoie pentru ca musafirii nepoftiți să plece.

Reb Moishe-Lazer Halperin merge din casă în casă. Este singurul evreu căruia i se permite să încalce ordinul de restricție a circulației, obținând derogare direct de la Prokor, respectiv Piotr Novak. Rabinul se așteaptă să fie întâmpinat ca de obicei: cu masa întinsă, cu un colac gata să fie servit și ochii pregătiți să-i soarbă fiecare cuvânt. Dar acum, fețe lor, pentru Dumnezeu, fețele lor sunt atât de sumbre. Orașul e pe cale să fie lovit de dezastru; cu toții pot simți catastrofa iminentă.

Nu a durat prea mult, până ce toți au reușit să pună lucrurile cap la cap. Fără cine știe ce experiență în anchetarea criminalistică, au făcut legătura între dispariția lui Zvi-Meir Speismann și natura imprevizibilă și trecutul de măcelăreasă al lui Fanny Keismann, rezolvând astfel unul dintre cele mai complexe episoade din istoria Imperiului Rus.

— Dacă ar fi stat pe fundul ei, nimic din toate astea nu s-ar fi întâmplat. Și ce-a ieșit bun de aici? Și-a dezonorat familia, părăsindu-și casa în toiul nopții, numai Dumnezeu știe pentru ce, ca o fată bătrână lunatică.

Temându-se de privirea acuzatoare de care e în stare Rivkah Keismann, rabinul a evitat casa familiei Keismann, în care Mende s-a instalat împreună cu copiii ei. Rivkah Keismann îl învinovățește pe rabin pentru toate cele întâmplate. Dacă nu s-ar fi lăsat prostit de Akim și Prokor, Avremaleh și Pinchasaleh Rabinovits – nume false, asta e cât se poate de limpede –, orașul n-ar mai fi fost pus sub asediu. Rivkah nu i-a cerut mare lucru rabinului. Tot ce voia era ca fiul ei să-și unească viața cu

cea a surorii soției lui. Și ce a primit în schimb? O sabie deasupra capului. Cum poate ea părăsi lumea asta? Dumnezeu s-o aibă în pază, dar i-ar fi fost mai bine moartă.

Oamenii spun: Rivkah Keismann e o femeie puternică.

Adevărul este că Rivkah Keismann e pe punctul de a se prăbuși. Fiul ei șade la masă de dimineața până seara, cu capul în mâini. Nu-și poate mâna turmele, nu i se permite să repare țarcurile. Nu poate nici măcar să se ușureze fără să ceară permisiune. Din când în când, molfăie câte o bucată de pâine, fără brânză, părând că, din clipă în clipă, e gata să dea masa de perete și să se repeadă asupra agenților din fața casei. În tot timpul ăsta, Rivkah șade în fața lui și nu se clintește din loc. Se teme că, dacă l-ar scăpa o clipă din ochi, fiul ei va face un lucru pe care îl vor regreta cu toții.

Dar cum rămâne cu copiii? Dumnezeu s-o ajute! De necontrolat, sălbatici, exact ca mama lor. Cei mai mulți dintre copiii fac pe ei în clipa în care aud cuvântul „poliție". Dar copiii ăștia? Fug afară din casă, se ghemuiesc pe sub garduri și se ascund în tufișuri. Au impresia că toată povestea asta e doar un joc amuzant. Cât îi privește pe cei mici, ei sunt bine, atâta timp cât nu se lovesc. Nici măcar cel mai brutal dintre polițiști n-ar trata un copil ca pe un criminal. Dar Gavriellah, cea mai mare dintre toți? Are deja opt ani. „Fetele mari" de vârsta ei pot fi puse sub acuzația de conspirație. Și adevărul e că se face nevăzută cu orele. Unde se duce? Nimeni nu are nici cea mai vagă idee.

— Natan-Berl, unde e Gavriellah?

— Mmmm...hmmm... Gavriellah? O să fie bine.

Oamenii spun: Rivkah Keismann e o femeie acră.

Adevărul este că Rivkah Keismann a avut mereu dreptate. Fanny Keismann e piază-rea, iar acum toată lumea poate să vadă asta. Probabil că Rivkah ar fi trebuit să pună piciorul în prag încă din primul moment, dar ea încearcă mereu să le facă tuturor pe plac. Poate că asta e singura ei greșeală.

Mende Speismann se încuie în camera ei. E foc și pară. Cum a putut sora ei s-o umilească în felul ăsta, în fața întregului oraș?

Doamne Dumnezeule! Nu se descurca oare Mende chiar foarte bine fără Zvi-Meir Speismann? S-a comportat Mende asemenea nefericitelor ălora care trimit anunțuri josnice la *Hamagid*? A permis ea ca numele ei să apară în josul vreunul articol intitulat „Ajutor“ sau „Pierdut“? A cerut ea lumii întregi să se amestece în treburile sale intime?

Acum numele ei va fi peste tot, și nu în anunțuri, ci în articolele de știri; nu doar în *Hamagid*, ci și în *Hamelitz* și în alte ziare. Ce i-a făcut Mende surorii ei mai mici, ca să merite o asemenea tortură? E oare Fanny chiar atât de geloasă?

Mende nu e genul care se răzbună. Și cu siguranță nu e genul care să se răzbune pe copii. Singurul lucru care o preocupă acum e ca nici un copil să nu iasă din curte. Natan-Berl e împietrit. Rivkah Keismann e alături de ea cu sufletul, dar trupul ei nu are energia necesară pentru a alerga după nimeni. Așa că Mende a rămas singura care veghează ca un vultur asupra celor doi copii ai ei și asupra celor cinci nestemate ale surorii sale.

Doar Gavriellah reușește să scape privirii vigilente a lui Mende. Dacă și-ar fi căutat nepoata în spatele curții, n-ar fi găsit-o. Gavriellah începuse să petreacă ore întregi în afara casei, și nimeni din Motal n-ar fi putut ghici unde anume. Locul se află chiar în centrul orașului, de fapt, la un sfert de verstă distanță de piața mare. Cu toate astea, nimeni n-a observat-o. Și-a găsit o ascunzătoare într-un cuib de berze părăsit? Dacă nu, unde anume se duce?

Asemenea celorlalți copii, Gavriellah a cules frânturi ale poveștii, ba de ici, ba de dincolo. Dar, spre deosebire de ei, a înțeles pe deplin sensul acestor detalii și s-a străduit să afle cât mai multe despre Jijek, complicele mamei sale. S-a trezit luând partea familiilor Berkovits și Ambramson și a început să aibă puternice resentimente față de toți ceilalți.

Lui Leah Berkovits, o bătrână arțăgoasă, în vremurile ei bune, nu i-a venit să-și creadă ochilor când a deschis ușa și a descoperit în prag un copil de opt ani.

— Ce cauți aici, pușlama mică? a scrâșnit ea, confundând-o pe Gavriellah cu un băiat, de vreme ce vederea bătrânei – cum să spun asta – a cunoscut și vremuri mai bune.

— Am venit să stau cu voi, a răspuns Gavriellah, și tocmai asta a făcut.

Despre ce a vorbit Gavriellah cu Leah? Nu despre multe. Asemenea membrilor familiei Keismann, nici cei ai familiei Berkovits nu sunt prea vorbăreți. Ce au făcut, atunci? Ei bine, au făcut ce face majoritatea locuitorilor Motalului. S-au așezat pe scaune, s-au ridicat în picioare, au făcut curățenie, au mâncat, au citit, au visat cu ochii deschiși, au moțăit, au așteptat. Cu siguranță au făcut ele ceva, fără îndoială. La urma urmei, nici bătrâna și nici fiul ei nu i-au trântit fetei ușa în nas, așa cum făceau mereu cu toți ceilalți. Mai mult decât atât, i-au permis să-i spună lui Leah Berkovits „*Babushka*". Și nu doar atât, au lăsat-o să mângâie fața ridată a bătrânei, o față prin care lacrimile au săpat brazde incredibile.

— Am venit să stau cu voi, le-a spus Gavriellah, iar ei au lăsat-o să intre.

VI

Când se trezește, Fanny își simte obrazul arzând în locul în care a fost lovită. De fapt, o doare toată fața. Falca îi trosnește. Oare a pierdut vreun dinte? Nasul îi e amorțit. O fi rupt? Își simte capul ca și cum ar fi tras în sus de către cineva. Oare a fost drogată? Nu are cum să știe.

N-ar prefera să fie posesoarea unei fețe nelovite? Bineînțeles că da. Cu toate astea, în clipa asta e sigură că un om care nu a primit niciodată un pumn în față nu știe absolut nimic despre viață. Lovitura pe care a încasat-o nu doar că i-a mutilat chipul, ci a zguduit-o până în străfunduri. A pierdut complet orice urmă de control. Se afla la mila brutei care o lovea și care ar fi putut să-i dea un pumn și în celălalt obraz, dacă ar fi vrut. Dar lovitura aceasta a fost una cât se poate de corectă, o concluzie necesară a călătoriei ei.

Simte că o doare capul. A călătorit ore întregi într-o căruță șubredă, iar căruțașul n-a ratat nici o groapă. Trupul îi e legat într-o poziție inconfortabilă și e înghesuită între trei bărbați. Unul e încă inconștient, primind îngrijiri din partea infirmierei. La ce visează oare? Cine poate ști? Al doilea are o față care n-a mai fost atât de senină de ani întregi. Ținându-l încă de mână pe Adamski, nu e clar dacă e viu sau mort. În timp ce al treilea, ei bine, ceea ce se întâmplă acum nu e tocmai ce-și imaginase Zvi-Meir Speismann în clipa în care auzise că poliția și armata se află pe urmele lui. Ochii îi sunt ațintiți în podeaua căruței, iar pe buzele lui murmură o pălăvrăgeală lipsită de sens.

Fanny vede o altă căruță mergând înainte și ducându-i pe căpitanul Istomin și cei cinci husari masivi ai săi. Din câte a auzit, nimic din istoria excepțională a comandantului garnizoanei n-ar fi putut prezice faptul că, într-o bună zi, avea să fie acuzat de încălcare a ordinelor și revoltă. Acum, desigur, nici unul dintre actele sale de bravură în slujba imperiului nu-i va fi de nici un folos. Oamenii se înșală când cred că a fi un bun cetățean îți poate garanta siguranța. Nu e nevoie ca omul să înoate contra curentului decât o singură dată pentru a se trezi imediat în fața plutonului de execuție, umăr la umăr cu criminalii și trădătorii.

Doi cai nechează în spatele ei. Unul e sur, cu coamă neagră, iar firele albe din aceasta arată că e de multă vreme printre noi. E nemuritor. Nu există război la care să nu fi luat parte. Al doilea e un mânz care bate întruna din coadă. În noaptea în care a plecat, în timp ce traversa Iaselda și și-a dat seama că Jijek pregătise caii și căruța, a avut revelația faptului că această călătorie nu era doar despre ea. Acum e mândră de trupa pe care a adunat-o în jurul său, tipul de oameni spre care cei din oraș ar arăta cu degetul și ar spune, „Îi vedeți? Sunt exact opusul a ceea ce suntem noi". Ei bine, asta e armata ei. Și chiar dacă nici unul dintre ei nu ar admite, știe că, indiferent care

ar fi puterea care unește acest grup divizat și lovit, este exact ceea a reușit să stârnească valuri în întreg imperiul.

Are mintea întreagă sau e nebună? Nici că i-ar putea păsa mai puțin. E inundată de nenumărate emoții, dar nu regretă nimic. E conștientă de toate consecințele pe care le va avea de suportat, chiar și de faptul că își va pierde copiii, și cu toate astea nu-și dorește să dea timpul înapoi și să facă lucrurile altfel. Probabil o duc să-l întâlnească pe inspector. În ciuda incontestabilei sale poziții de inferioritate, de data aceasta va trebui să-i vorbească stând față în față, la lumina zilei, și nu în timp ce-i ține o mână înfiptă în gât. Întâlnirea aceasta, simte ea, va fi una de o importanță capitală. Știa că se vor întâlni din nou, după noaptea aceea, din taverna lui Adamski. Ce-i va spune? Nu știe. Dar de data aceasta îl va înfrunta de la egal la egal, chiar dacă nu mai are cuțitul. I se pare că e singura persoană din întregul imperiu cu care poate sta de vorbă.

Nu se așteaptă să schimbe vreo vorbă cu vreun evreu din Motal. Știe mult prea bine că fiecare, până la ultimul, e convins că și-a pierdut complet mințile. Comunitatea din oraș e o încarnare a iadului, de asta e sigură. Fiecare om ezită între individualitate și conformism, făcând tot ce-i stă în puteri pentru a gândi asemenea tuturor celorlalți. Nu vor fi niciodată independenți. Privesc orice formă de libertate ca pe o formă de rebeliune; unicitatea înseamnă devianță. Va fi oare ceva ce nu vor spune despre ea? Pentru Dumnezeu, ar trebui să se aștepte la ce e mai rău. Dar Natan-Berl nu-i va crede, și nici Gavriellah. Iar cei mici nu o vor abandona, indiferent cât de furioși ar fi. Ar putea foarte bine să fie nebună, dar știe că-i va revedea curând.

— Unde ne duc? șuieră Zvi-Meir o întrebare neașteptată, în mijlocul fluviului de prostii.

Fanny nu-i răspunde nimic, privindu-l pe Jijek, ai cărui ochi se alătură întrebării lui Zvi-Meir.

— Acasă, zice Fanny. Unde altundeva?

VII

Bunătatea nu e neapărat secondată de curaj. Dacă ar fi, le-am putea distinge între ele? Bunătatea se manifestă în tot soiul de forme, iar uneori, când e separată de curaj, oamenii nici măcar nu o recunosc ca atare.

Oamenii care văd lumea în alb și negru ar putea susține că primirea pe care locuitorii Motalului au făcut-o procesiunii venite din Minsk a fost una lipsită de bunătate. Mai exact, pentru prima dată de la instalarea restricțiilor de liberă circulație, cetățenii orașului și-au ridicat obloanele și au lansat o salvă de proiectile spre căruța în care se afla Fanny: bețe, coji de mere și tot felul de legume putrezite. Înainte să treacă la judecată, omul ar trebui să ia în considerare câteva lucruri. Tu ce ai face după o lungă săptămână în care îți e interzis să ieși din casă? Ce ai face dacă viața copiilor tăi ar fi în pericol? În primul rând, ai începe să cauți vinovații. Ei bine, în privința asta nu exista nici o urmă de îndoială: Fanny Keismann trăsese după ea tot orașul, într-o nebunie totală. În al doilea rând, ar trebui să-ți imaginezi că vei răsufla ușurat în clipa în care dezordinea provocată de Fanny e în sfârșit rezolvată, iar agenții Ohranei vor pleca din oraș. În al treilea rând, vei dori să-ți demonstrezi loialitatea față de autorități: atât pentru a te delimita de cei responsabili pentru cele întâmplate, cât și pentru a te asigura că poliția nu mai are nici un motiv să rămână în zonă. Pe scurt, cu toate aceste lucruri în minte, cine n-ar arunca în Fanny cu roșii stricate?

În orice caz, trebuie să adăugăm că, indiferent cât de dură ar fi fost primirea căruței cu prizonieri, lucrurile ar fi putut decurge mult mai prost. Oamenii ar fi putut arunca cu pietre în cei patru acuzați; în schimb, ei i-au bombardat cu coji de măr și bețe. Ar fi putut striga vorbe de ocară către căpetenia grupului; în schimb, și-au rostit reproșurile în șoaptă, în spatele ușilor închise. În orice alt loc, prizonierii ar fi ajuns la destinație cu fețele umflate de bătaie și hainele mânjite de gălbenuș.

În timp ce aici, doi dintre cei cinci husari au ridicat cojile de măr aruncate spre ei și le-au mâncat. Așa sunt evreii din Motal: ca nimeni alții.

S-o luăm pe Mina Gorfinkel, de exemplu. Unii spun că Yoshke Berkovits ar fi fost îndrăgostit de ea înainte să fie răpit din patul lui. Alții încă își aduc aminte cum plutea de fiecare dată când o întâlnea la piață. Unii ar jura că a visat toată viața la ziua în care o va revedea. Nimeni nu poate dovedi care dintre aceste afirmații e adevărată. În orice caz, au trecut aproape cincizeci de ani de la tragedia familiei Berkovits, iar Mina Gorfinkel cu siguranță n-a stat să-l aștepte pe Yoshke. S-a măritat la vârsta de cincisprezece ani și a devenit bunică douăzeci și cinci de ani mai târziu. Dar în clipa în care procesiunea a trecut prin fața casei ei, a deschis obloanele și a aruncat o privire spre deținuți.

— Cine sunt? au întrebat fiii ei.

Ar fi putut să le spună „Sunt niște criminali, niște escroci", la fel ca toată lumea, în schimb, ea a tras obloanele și n-a zis nimic.

În casa familiei Weitzmann, transformată acum în cartier general, colonelul Piotr Novak și restul ofițerilor de grad înalt așteaptă. Guvernatorul, feldmareșalul Osip Gurko, șade în spatele biroului, nerăbdător să se întoarcă la Minsk cu dovada clară a unui complot la adresa vieții țarului. Colonelul Piotr Novak stă lângă Gurko, încordat, așteptând sosirea nelegiuiților. Albin Dodek și Haim-Lazer sunt chiar în spatele lui. Nici unul din ei nu se bucură să se afle în prezența celuilalt. Haim-Lazer simte că se află de partea greșită a baricadei, fiind colaboratorul unui regim corupt, în timp ce Dodek e nemulțumit de faptul că e forțat să colaboreze cu un prizonier. Așezat la birou, cu spatele către ușă, se află un alt oaspete neașteptat: colonelul David Pazhari. Deocamdată crede că a fost chemat pentru a li se alătura anchetatorilor, dar în curând li se va alătura suspecților.

— O mare onoare, domnule, îi spune Novak lui Pazhari în clipa în care se întâlnesc. Nu-l întâlnești în fiecare zi pe

nepotul viitorului cancelar, adaugă el, așteptând reacția interlocutorului său.

Pazhari încuviințează, dar nu poate privi în ochii inspectorului. Novak presupune că Pazhari are mustrări de conștiință, însă adevărul e că acesta e luat prin surprindere de fața cadaverică a inspectorului și de trupul lui fragil. În Pasul Șipka întâlnise un colonel bine făcut, în timp ce omul din fața lui îi amintește de un castel din cărți de joc – dacă scoți una singură, întreg edificiul se va duce de râpă.

Deși știe că probabil este o idee proastă, Pazhari simte că nu poate repeta greșeala făcută în Pasul Șipka. Îl trage deoparte pe Novak și se uită direct în ochii inspectorului:

— *Voivode*, îi șoptește el la ureche, am luptat împreună la Șipka.

Fața lui Novak se luminează. A trecut foarte multă vreme de când nu i-a mai spus nimeni *voivode* – „comandante".

— Chiar am luptat?

Încearcă să-și ascundă bucuria. Deci mai există un bărbat în camera aceasta, în afară de Gurko, care l-a văzut pe adevăratul Novak. Un bărbat care știe că, orice s-ar întâmpla acum în cameră, nu va fi ceva ce ar fi plănuit Piotr Novak. Un bărbat care știe să facă diferența între Albin Dodek și Piotr Novak.

— O luptă pe cinste, zice Novak, ridicând vocea, dorind ca agenții lui să fie martorii discuției dintre doi veterani, vrând să le exemplifice cum arată adevăratul curaj.

— Vreau să vă spun că... zice Pazhari, coborând vocea. Călăream alături de domnia-voastră, când...

Multe pot fi spuse despre Novak, dar nu și că ar fi încet la minte.

— Vreme de ani întregi am regretat faptul că...

— Nu ai ce să regreți, spune Novak, cu o grimasă. Turcii au încasat-o mai rău decât piciorul meu, nu-i așa?

Dar acest schimb de replici îl lasă pe Novak profund tulburat. Pe de o parte, bărbatul acesta l-a văzut conducând în luptă un regiment de cavalerie. Pe de altă parte, același bărbat

l-a văzut târându-se pe pământ asemenea unei șopârle. Acest contrast – cum aș putea s-o spun – implora reconcilierea.

Gurko atinge umărul inspectorului.

— E totul în regulă, prietene?

Novak răspunde cu un zâmbet încrezător.

— Totul e perfect, Excelența Voastră.

În clipa în care prizonierii sunt aduși la cartierul general, Pazhari pălește la vederea căpitanului Istomin încătușat. Îi face lui Novak semn că vrea să stea puțin de vorbă, înainte ca lucrurile să scape de sub control. Comandantul anchetei încuviințează și se ridică în picioare, dar Albin Dodek face cu ochiul către patru dintre agenți, care fac un pas în față și-l dezarmează pe colonel. Surprins, Pazhari nu se opune. Deposedat de sabie și pistol, redevine David, băiețelul de la orfelinat. În clipa în care îl așază lângă căpitanul Istomin, începe să audă în minte „David, *mon chéri*, scumpul meu, giuvaierul meu, *mon petit*", după care începe să caute imediat o portiță de scăpare. În mod ciudat, e ușurat de faptul că bărbații care i-au fost aliați până acum o secundă s-au transformat în dușmani crânceni.

În acest moment, Novak nu mai e surprins de nimic. În mod limpede, deciziile nu-i mai aparțin, deși n-ar putea spune cine anume ia hotărârile în locul lui. În timp ce-și pleacă fruntea în fața lui Pazhari, colonelul înțelege că a ajuns la capătul drumului.

De la dreapta la stânga, suspecții aduși în biroul improvizat sunt: colonelul David Pazhari, căpitanul Istomin, cinci husari, Jijek Breșov, Fanny Keismann, Zvi-Meir Speismann, căpitanul Adamski (întins pe o targă), iar, din lipsă de spațiu, între ei e înghesuit Shleiml Cantorul, ținând în brațe două bucăți de lemn. Nimeni n-ar observa dacă ar ieși din cameră împreună cu Olga, și totuși rămâne pe loc.

— Ei bine, colonele Novak, începe feldmareșalul Osip Gurko, îi dăm drumul?

Novak știe că, indiferent pe care dintre suspecți l-ar interoga primul, va oferi toate dovezile pe care oamenii aflați de

cealaltă pate a biroului își doresc să le audă. L-ar putea prinde cu ușurință pe Pazhari în capcană cu imaginara relație de rudenie pe care n-a negat-o niciodată, i-ar putea acuza pe căpitanul Istomin și pe cei cinci husari de trădare, ar putea face presiuni asupra lui Jijek Breșov, care nu mai pare în toate mințile, ar putea plăti câțiva martori oculari care să depună mărturie împotriva lui Adamski și să prezinte ca probă chiar piciorul lui schilodit. Cât despre Shleiml Cantorul, ei bine, această fântână de informații nu are nevoie de nici un fel de încurajare.

Oricare dintre acești bărbați îi va oferi ceea ce-și dorește, dar el alege să înceapă cu Fanny. Știe că el este singurul dintre bărbații prezenți, incluzându-l aici și pe Gurko, capabil s-o înfrunte. Acesta e momentul pe care l-a așteptat întreaga lui carieră.

— Acum, doamnă Keismann, începe el pe un ton intimidant, te rog să identifici persoanele de față și să descrii natura relației tale cu ele.

Fanny nu spune nimic. E un moment dificil. Novak hotărăște că trebuie să-și rafineze întrebarea.

— O, hai! zice Gurko, ridicându-se în picioare, n-am timp de așa ceva. Trebuie să fiu la Minsk poimâine. Dă-le, pentru Dumnezeu, declarațiile, iar ei să le semneze.

— Declarații?! întreabă Novak pe un ton neutru. Ce declarații?

— Astea.

Adjunctul lui, Albin Dodek, îi înmânează documentele. Novak privește în jur, cuprins de spaimă. Din clipă în clipă – o simte – li se va alătura prizonierilor încătușați.

— Excelența Voastră, murmură Novak, cum rămâne cu procesul?

— Proces? întreabă Gurko surprins. Și cât timp va dura asta? Îți imaginezi că, în caz de urgență, când pericolul bântuie imperiul, ne putem permite să așteptăm finalizarea proceselor?

— Și totuși, zice Novak. Procesul este…

Nu-și poate încheia propoziția. Procesul este… ce? Ce naiba încearcă să spună? Nu știe. Și totuși, procesul e important, poate este chiar cel mai important dintre toate.

— Procesul poate scoate la iveală mai mulți complici, zice Novak în cele din urmă, alte celule.

— Asta e treaba ta, dragul meu Novak.

Tonul vocii lui Gurko s-a schimbat.

— N-am terminat aici, o, nu, nici pe departe, dar ce ne interesează în momentul de față e intimidarea.

Novak tace. Simte că viața lui atârnă de un fir de păr. Procesul i-a fost anulat, împotriva voinței sale. Nu se poate sfârși totul în felul acesta, fără un proces.

Deodată Fanny face un pas în față. Ochii ei de lupoaică devorează inimile tuturor bărbaților prezenți. Fiecare dintre ei simte că a fost servit cu o bucățică de moarte, cu un fragment de sfârșit. Aruncă pe podea documentul pe care tocmai l-a primit, așa-numita ei declarație, și spune pe un ton calm:

— Nu semnez nimic, până nu-mi văd copiii.

Novak e mulțumit. Acum colegii săi, și mai ales Gurko, vor înțelege cât de complicată este această anchetă. Credeau că pot îngropa cazul cu niște declarații false. Ei bine, nu cu o femeie ca asta.

— La naiba cu dorința ei, zice Gurko, după care adaugă spre Novak, îi falsificăm semnătura. Eșafodul e pregătit?

— Eșafodul? bâiguie Novak stupefiat.

Se întoarce spre fereastră și vede cinci spânzurători apărute peste noapte în piața orașului. Cum de nu le observase? Se ridică în fața lui asemenea unor copaci antici, sfidători. Cine a dat ordin să fie ridicate?

Pazhari face un pas în față și i se alătură lui Fanny.

— Pe el nu puteți să-l ucideți, zice arătând cu degetul spre Jijek Breșov. El este Tatăl.

— Tatăl, repetă Gurko. Tatăl cui?

— Nu are copii, spune Dodek. Am verificat.

Novak simte cum sângele i se scurge din obraji. Capul i se învârte. Tatăl! Cum de-i scăpase lucrul acesta? Familia Berkovits, cât de idiot poate să fie! Yoshke Berkovits, devenit Jijek Breșov, nu există nici măcar un singur soldat care să nu-i știe povestea!

De-asta au fost ajutați în tabără! Asta nu e câtuși de puțin o conspirație, ci un cod al iubirii și onoarei, un cod pe care și el însuși îl respecta în trecut.

Novak se întoarce spre Gurko.

— Domnule, începe el – un mod ciudat de a te adresa unui conte. Trebuie să ne amintim că stăm în fața lui Yoshke Berkovits, care nu este altul decât însuși Tatăl, aghiotantul generalului Radzețki. N-ar trebui să luăm decizii pripite.

— Habar n-am cine-i „Tatăl", rânjește Gurko. Dar generalul Radzețki a fost un idiot.

Obrajii lui Novak se îmbujorează. N-a mai fost niciodată umilit astfel în fața oamenilor lui, iar Gurko se apleacă spre el și îi șoptește la ureche:

— Știi, prietene, putem oricând să mai adăugăm o spânzurătoare.

Îl miroase pe Novak și strâmbă din nas, ca și cum n-ar fi decât un cerșetor bețiv, după care își ascunde dezgustul în spatele unui zâmbet larg, care se întinde de la un capăt la celălalt al magnificei sale mustăți.

— Și ei? intervine Dodek ca un idiot, făcând un semn cu capul în direcția lui Pazhari și a soldaților.

— Ei ar trebui escortați înapoi în tabără, răspunde Novak, și duși în fața curții marțiale.

— Nu e nevoie de așa ceva, zice Gurko, pot fi duși în fața curții marțiale chiar aici. Ai ceva de spus în apărarea ta? întreabă el, întorcându-se spre Pazhari.

Colonelul își pleacă privirea. Novak e uluit.

— Excelent, zice Gurko. Sunteți cu toții condamnați la moarte prin împușcare, ca niște trădători ce sunteți.

Lui Novak nu-i vine să creadă că aude ce aude. Totul se întâmplă atât de repede, încât nu poate rosti nici măcar un cuvânt înainte ca cei cinci husari, colonelul Pazhari și căpitanul Istomin să fie conduși către zidul unei case vechi, negre și joase, din imediata vecinătate. Comandantul plutonului de execuție strigă ceva, mintea lui Novak e învăluită în întuneric, apoi

focurile de armă taie aerul. Uitându-se cu coada ochiului pe fereastră, vede șapte soldați, inclusiv pe colonel, zăcând pe pământ, într-o baltă de sânge.

— Ai făcut o treabă minunată, dragul meu Novak, zice Gurko, bătându-l pe umăr. Am tulit-o la Minsk. Trimite-mi un raport după ce-i spânzuri.

— Desigur, Excelența Voastră, răspunde Dodek în locul năucitului Novak, iar Gurko se îndepărtează țanțoș.

Novak iese din casă și se îndreaptă șchiopătând spre Pazhari. Pe de o parte, aici zace un bărbat care l-a văzut conducând în luptă un regiment de cavalerie. Pe de altă parte, aici zace un bărbat care l-a văzut târându-se pe pământ ca o șopârlă. Cum pot fi reconciliate aceste două contrarii? Acesta este sfârșitul unei ere în ceea ce-l privește: o eră a ireconcilierii.

VIII

Dacă o crenguță nu vrea să fie spălată de apele unui râu, ce poate face în privința asta? Poate să roage sau chiar să implore apele râului să n-o ducă departe, cu ele. Dar râul n-are nimic de spus. Fiind un râu, curge neobosit și nu-i pasă dacă în curgerea lui înghite o crenguță sau un pui de veveriță.

Într-o astfel de situație se află biroul improvizat al lui Novak. În clipa în care feldmareșalul Gurko iese din încăpere, lucrurile nu mai pot fi oprite. Asemenea curgerii unui râu, agenții Ohranei nu se pot întoarce împotriva propriei naturi, iar după ce-i onorează pe cei cinci prizonieri condamnați rămași cu șuturi și lovituri de pumn, ies să adune spectatori pentru spânzurătoare.

În mai puțin de două ore, piața orașului e înțesată de cetățeni din Motal și din împrejurimi. Agenții dau buzna în case, târând afară femei și copii, lăsându-i doar pe creștini să aleagă dacă vor sau nu să-i asiste. Yoshke Mendel stă lângă prăvălia lui, bâiguind „multe mulțumiri“, după cum îi e obiceiul. Simcha-Zissel Resnick, târât afară din prăvălia care îi e și casă, și-a lăsat soția

și copiii într-o ascunzătoare. Doi informatori observă că familia nu e împreună cu el și-l întreabă unde se află. Prima bâlbâială îl face să se aleagă cu o palmă peste față, următoarea bâlbâială îl costă întreg conținutul buzunarelor, iar lacrimile lui îi determină pe agenți să se năpustească în casa măcelarului, să-i scoată în șuturi nevasta și copii, mânându-i spre piață, și să-i întoarcă apoi prăvălia cu susu-n jos, în căutarea celor mai bune bucăți de carne.

Reb Moishe-Lazer Halperin merge din casă în casă și îi roagă pe oameni să iasă.

— N-ați auzit ce-a pățit Simcha-Zissel? întreabă el. Nu încercați s-o faceți pe deștepții. În curând vom trece peste toate astea, cu ajutorul Domnului.

Faptul că s-au adunat cu toții în piața orașului ridică puțin moralul tuturor. Blumenkrantz îi face cu ochiul lui Schneider, Grossman îl tachinează pe Isaac Holz, întrebându-l dacă el a fost acela care le-a vândut polițiștilor lemnul pentru spânzurători. După ce au petrecut o săptămână izolați în case, înfruntă împreună aceeași soartă. Fiind o comunitate foarte strâns unită, știu că ofițerii de poliție și agenții nu se pot infiltra în rândurile lor, ceea ce este reconfortant. După o vreme, copiii își pierd răbdarea și încep să se joace de-a v-ați ascunselea. Se ascund pe după părinții lor, iar micuții aleargă liberi, râzând și strigând de bucurie. Sunt într-o dispoziție festivă. Nu e nimic în neregulă cu asta. Ce altceva ar putea face părinții lor – să le spună adevărul?

Două trăsuri își croiesc drum prin mulțime, escortate de agenți ai poliției secrete. Cei mai gălăgioși dintre oamenii aflați în apropierea lor trag cu ochiul înăuntrul lor și le spun și celor din jur ce au văzut. Într-o caleașcă stă biata Mende Speismann. E abominabil ce i-a făcut sora ei. Fanny a umilit-o public, i-a pătat reputația și a transformat-o în bătaia de joc a orașului. Nu există casă din guberniile Kobrîn și Grodno în care să nu se fi auzit despre necazul lui Mende Speismann. Acum îi ține lipiți de ea pe cei doi copii ai săi, fără să știe că ea, Yankele și

Mirl sunt pe cale să-l vadă pe Zvi-Meir pentru prima dată, după mai bine de-un an, în circumstanțe absolut funeste.

În cea de-a doua caleașcă se află Natan-Berl. Un urs atotputernic încătușat, care își ține capul plecat. Mama lui, Rivkah Keismann, oftează lângă fiul ei. Nu așa ar trebui să-și sfârșească zilele o *Bubbe.* Mai bine ar fi murit deja. Își trage forța din nevoia de a avea grijă de nepoți, chiar dacă cea mai mare dintre ei a dispărut. N-a mai văzut-o pe Gavriellah de ieri și e bolnavă de îngrijorare. Ce fetiță rebelă! Dar cum ar putea să nu fie? Urmează exemplul mamei sale, dacă nora asta a ei poate fi numită mamă. Ce fel de femeie le-ar face așa ceva copiilor săi?

Caleașca trece pe lângă Rochaleh Speismann, mama lui Zvi-Meir. Văzând figura lui Mende, își ridică ochii spre cer:

— Binecuvântat Tu cel Sfânt, am trudit o viață întreagă, și pentru ce? Dacă mi-ai pus deoparte un singur gest de bunăvoință pentru o viață întreagă de trudă, atunci ar fi bine să-l folosești acum: salvează-i pe cei sărmani! Salvează-l pe fiul meu din mâinile creștinilor și ai milă de nepoții mei!

Eliyahu Speismann încearcă și el să privească spre cer, dar spinarea lui încovoiată nu-i permite să vadă decât înainte. În încercarea lui, privirea i se oprește asupra celor cinci eșafoduri și a scăunelelor de sub fiecare ștreang.

IX

Execuția nu a fost planificată cum se cuvine. Eșafodurile au fost construite mult prea aproape de casa familiei Weitzmann, locul în care sunt ținuți prizonierii. Cvintetul are puțin timp să reflecteze asupra ultimelor clipe de viață, iar mulțimea nu are suficient spațiu pentru ovații și ocări. În loc să fie conduși prin mijlocul mulțimii, gardienii și prizonierii merg pe una din străduțele laterale. Cei care clipesc la momentul nepotrivit, din pricina soarelui orbitor, pierd cu totul trecerea procesiunii, iar

în clipa în care își redeschid ochii, descoperă că prizonierii sunt deja legați de stâlpi.

Novak stă deoparte și observă desfășurarea evenimentelor. Nu vrea să participe la organizarea execuțiilor, dar nu are nici puterea de a le opri. Îl privește pe Dodek alergând dintr-o parte în alta, fluturând tot felul de hârtii. Nu mai există nici o îndoială acum: altcineva, nicidecum Novak, e vedeta acestui spectacol. Călăii sunt, în mod limpede, începători. Ar fi surprins să vadă că știu cum să lege un ștreang. Acesta este începutul unei ere noi: totul trebuie făcut în mare grabă, în timp ce răbdarea e considerată lucrarea diavolului.

Această lipsă generală de grijă și organizare le oferă condamnaților mai mult timp pentru a-și încheia socotelile cu viața. Nu e nici un fast, nici o procedură specifică. Călăii le pun funiile în jurul gâturilor cu indiferența unor croitori care iau măsuri pentru o haină nouă. Scăunelele pe care stau prizonierii au fost adunate din diferite case, fiind de înălțimi și culori diferite. Un circ, asta e această execuție.

Dintre cei cinci, Shleiml Cantorul e singurul care se pierde cu firea în clipa în care îi este pus ștreangul de gât.

Încearcă să cânte *Adon Olam*, strigă „Ajutor!" către Olga și apoi se întoarce spre mulțime.

— El este Tatăl! strigă, arătând cu degetul spre Jijek Breșov. Tatăl!

Un Zvi-Meir Speismann supus nu-și caută din priviri soția și copiii. Înainte să fie capturat, terminase de compus ceea ce avea să fie ultima lui predică. Era una teribilă, un discurs de neuitat, cuvinte care aveau să intre în analele istoriei. Dar acum buzele lui sunt pecetluite, iar mâna lui simte spațiul gol lăsat de cele trei degete lipsă de la mâna cealaltă.

Patrick Adamski necesită tratament special. Doar pe jumătate conștient, nu poate sta în picioare decât dacă e susținut din ambele părți, dar protestează – nu văd și ei că Ada leagănă copilul în brațe, încercând să-l adoarmă? Șșșșș, liniște, vă rog! Oamenii sunt niște porci.

Jijek Breşov priveşte spre mulţime. Dar oare chiar o face? Ei bine, ochii îi sunt deschişi. Îşi pipăie cu limba cicatricea de la gură şi, dorindu-şi să poată fuma, îşi aduce aminte de cutia cu tutun care i-a fost furată pe drumul spre Telehanî. Această scenă ar trebui să-l înfricoşeze pe Jijek până la a-i îngheţa sângele în vene. Dar adevărul este că nu s-a mai simţit de foarte mult timp atât de liniştit. Când copilul Yoshke Berkovits a fost răpit în noaptea aceea blestemată de Leib Stein şi bătăuşii lui, a ştiut că între el şi Motal se căscase un hău. De o parte a abisului stăteau el şi fraţii Ambramson, în timp ce de cealaltă parte stăteau, ei bine, toţi ceilalţi şi toate celelalte. Omul se naşte în sânul unei familii. Copilul spune un cuvânt, apoi caută imediat validarea părinţilor. Se ridică în picioare şi priveşte spre ei, pentru a primi aprobare. De dimineaţa până seara, i se spune că el înseamnă totul pentru ei. Apoi, într-o bună zi, îşi sacrifică băiatul pentru Moloch. Părinţii lui sunt îndoliaţi, comunitatea simte că i-a fost tăiată o bucată din propriul trup, dar lumea continuă totuşi să se învârtă. Peste noapte, băiatul învaţă că lumea lui şi lumea cea mare şi largă nu sunt unul şi acelaşi lucru. E lăsat să atârne asemenea unui bandaj larg în jurul unei răni, aşteptând să fie dat la o parte.

Iar acum, Jijek îşi întoarce ochii albaştri şi liniştiţi către piaţă şi o recunoaşte în mulţime pe Mina Gorfinkel, copila de doisprezece ani. Îşi prinde vârfurile şuviţelor de păr şi-şi răsuceşte codiţele, având în braţe o păpuşă de cârpe, pe care mama sa a făcut-o special pentru ea. Fraţii mai mari ai Minei o tachinează, iar Yoshke vrea s-o ajute, însă îi e teamă de reacţia lor. Trupul lui e în flăcări ori de câte ori trece pe lângă ea şi ştie că n-o va dezamăgi niciodată. Familia lui va scăpa în cele din urmă de sărăcie, odată ce el va deveni un respectat erudit, care o va face mândră pe Mina. Arde de nerăbdare să se apropie de ea, dar se teme că limba nu-l va asculta. Apoi fata dispare. Nu-i nimic. Au în faţă o viaţă întreagă. Lumea îi va aduce împreună, pas cu pas, iar Motalul va sărbători unirea lor în sfânta taină a căsătoriei.

X

În absența discursurilor, a rugăminților sau a cuvintelor de despărțire (pentru Dumnezeu, fețele călăilor nu sunt nici măcar acoperite), nu este foarte clar când anume sosește momentul în care scăunelele sunt lovite cu piciorul și toată povestea asta ia sfârșit. De vreme ce nu a fost stabilită o oră clară a execuției, nimeni nu știe dacă sunt în întârziere sau nu. Apare zvonul că se caută un pictor sau un fotograf care să imortalizeze momentul, dar nimeni nu știe sigur.

Până și comportamentul spectatorilor e unul neconvențional. Unde sunt roșiile, torțele, ocările și batjocura? Stau cu gurile căscate, ca și cum ar asista la o licitație de diamante pe care nu și le vor permite niciodată. Novak e în mijlocul mulțimii, neputincios, concentrându-se asupra singurei imagini care-i oferă consolare: cea a lui Fanny Keismann.

Fanny nu caută o ocazie pentru a lovi. Cuțite sunt câte vrei, unele dintre ele chiar la îndemâna ei, dar nu vrea ca odraslele ei să fie martore la o încercare macabră de evadare, sortită oricum eșecului. Luată prin surprindere de turnura neașteptat de rapidă pe care au luat-o evenimentele, speranțele lui Fanny legate de o păsuire încep să se risipească, încetul cu încetul.

Observă brațul păros al lui Natan-Berl într-una dintre trăsuri. Acum fața lui se întoarce în cealaltă parte și se roagă la Dumnezeu ca mâna micuță pe care o vede pe pieptul lui să nu fie... ba da, este a Elishevei. Cea mai mică dintre fiicele ei șade în poala tatălui său, trăgându-l de cămașă. Natan-Berl arată spre ceva, dincolo de fereastra pe care poate fi văzută Fanny, pentru a distrage atenția copilei, care arată și ea cu degețelul și râde.

În zadar încearcă Fanny să surprindă privirea lui Natan-Berl. Acum îi distrează pe Mishka, David și Shmulke cu un joc ciudat, inventat pe loc, în care se folosește de cătușele din jurul mâinilor. Cei trei băieți sunt aplecați deasupra lanțurilor, încercând să-i smulgă cătușele din jurul încheieturilor. Agenții îi lasă să se joace. Natan-Berl ar face orice pentru a-i împiedica pe copii să-și vadă mama în ștreang.

Un nod greu își face loc în gâtul lui Fanny. Soțul ei dă dovadă de multă sensibilitate. Nici un copil nu ar trebui să-și vadă mama într-o astfel de postură. Dar, oricât de curajoasă ar fi, acum are nevoie de atenția lor. Sfidând orice ar fi considerat bun pentru copiii ei, strigă disperată, asemenea unei nebune:

— Mishka! Elisheva! David! Shmulke! Gavriellah!

Mulțimea amuțește. Toți ochii sunt ațintiți asupra caleștii în care se află familia Keismann. Copiii privesc neliniștiți pe fereastră. Visează, sau chiar au auzit vocea mamei lor? Îi strigă din nou:

— Mishka! Elisheva! David! Shmulke! Gavriellah!

Natan-Berl se uită fix în ochii ei; se vede limpede cât e de nefericit. Pe față i se citește furia, iar pumnii îi sunt încleștați. Fanny îi trimite o privire rugătoare. Ceva, numai Dumnezeu știe ce, a făcut-o să iasă din casă, la două ore după miezul nopții. De ce ea, dintre toți oamenii? Nu știe? Iar acum, sfidând orice rațiune, se aude strigându-și copiii. Trebuie ca ei să vadă că ea îi vede. Greșește oare? Probabil. Dar Natan-Berl e obișnuit cu greșelile ei.

Agitația care se stârnește le semnalează celor împuterniciți că ar fi bine să ducă lucrurile la bun sfârșit. Unul dintre băieți încearcă să iasă din caleașcă, în timp ce ofițerii de poliție se luptă să-i împiedice pe ceilalți doi să sară pe fereastră. Strigăte asurzitoare de „*Mamme, Mamme!*" sunt întâmpinate de „Mishka! Elisheva! *Mamme* e aici! Unde e Gavriellah?" Natan-Berl încearcă să-i liniștească. Dar copiii lui îl lovesc în timp ce dau să iasă din caleașcă, moment în care unul dintre polițiști merge prea departe. În vreme ce Mishka se strecoară afară pe fereastră, ofițerul îl prinde de gât și-i trage o palmă. Mulțimea își ține respirația. Șocat, Mishka privește în jurul lui, tremurând. Dându-și seama că întreg orașul e cu ochii ațintiți asupra lui, băiatul izbucnește în hohote sfâșietoare de plâns:

— *Mamme! Mamaleh!*

Fanny își mușcă limba, în timp ce Natan-Berl își sfâșie cămașa de pe el, în încercarea de a se elibera din cătușe. Ofițerii își duc mâinile la arme, iar situația scapă de sub control.

Fanny privește spre mulțime. Acum! Acum e momentul! Mintea ei cheamă mulțimea. Sunt treizeci de polițiști și poate de zece ori mai mulți agenți, dar voi sunteți peste o mie, la naiba! Nimeni nu se clintește. Rușinați, oamenii din piață se privesc unii pe alții cu blândețe, stând acolo, în soare, asemenea unei turme fără păstor. Bărbatul acela ciudat aruncă din când în când câte o privire furioasă către ofițeri, dar figura lui rămâne totuși impasibilă, iar postura, supusă. În clipa în care ștreangul e pus în jurul gâtului lui Fanny, aude: „Nu acum, Fannychka, nu acum. *Mamme* e obosită" și știe că nu doar mama ei e obosită, ci și că lumea întreagă e obosită. Mulțimea se încovoaie sub greutatea epuizării și a terorii. În ciuda enormei lor puteri colective, oamenii sunt mai slabi și mai supuși decât unul singur. Este oare posibil ca frica să nu fie doar o emoție care-i ia în stăpânire, ci mai curând o alegere, o alegere conștientă, care mătură totul în calea ei?

În timp ce funia îi zgârie pielea, Fanny încearcă să-și ignore resentimentele și să se concentreze asupra copiilor. Dar îi e imposibil să-și suprime ura față de butaforia umană din piață. Sângele îi fierbe în vene. Atâta vreme cât își pot deschide prăvăliile a doua zi, vor continua să asiste docili la execuții publice. Nu va trece nici măcar o zi, până când piața va răsuna din nou de tocmeala precupeților pentru ridichi și pasmanterie. Îi vor spune povestea între o tocmeală și alta.

— O femeie tulburată, vor trăncăni ei, încă din copilărie – adăugând o vorbă sau două și despre tovarășii ei, niște „rătăcitori și renegați".

Într-adevăr, așa stau lucrurile: cel care nu se va opune nu va fi rănit, iar cel care nu caută necazul nu-l va găsi. Dar Fanny Keismann? Nimeni nu i-a cerut să-și părăsească familia la două ore după miezul nopții.

Cu toate astea, execuția nu le aduce oamenilor ușurarea la care speraseră. Primul al cărui scăunel zboară de sub picioare e Shleiml Cantorul. Dar, fiindcă e atât de ușurel, gâtul scobitorii nu se frânge și, chiar dacă funia i se strânge în jurul traheii,

rămâne totuși în viață. Își smucește capul dintr-o parte în alta, explicându-le călăilor săi greșeala făcută.

— Așteptați puțin, puneți-mă jos, așteptați, e ceva în neregulă cu funia, doar o clipă, mă strânge de gât, ascultați o clipă, domnule, Olga! Așteptă, nu înțelegi, eu nici măcar... ei m-au luat... de ce ați strâns așa funia asta?

Încetul cu încetul, vorbăria se stinge.

— Ce... doar o clipă... e o greșeală... Olga... funia...

Al doilea la rând e Patrick Adamski. În ciuda stării în care se află, picioarele lui refuză să dea drumul scaunului. Călăul îl lovește cu piciorul și se retrage repede în spate, auzind de la mai mulți oameni povești despre urechi smulse și ochi scoși. Mobilizându-și forțele ascunse, Adamski se agață de scaun, imaginându-și cum copiii lui sar pe el și se agață e gâtul lui. Ce bucurie! Ada, stând alături de el, strălucește de bucurie! Casa e caldă și parfumată, iar în curând se vor așeza la masă. Unul dintre copii exagerează. Adamski simte că nu mai poate respira. Stai puțin, acesta nu e un copil. Cine a pătruns în casa lui? Oamenii sunt niște porci, pentru Dumnezeu, nu-i dau niciodată pace!

Cel de-al treilea la rând e Zvi-Meir Speismann, care refuză până la sfârșit să semneze actele de divorț. Cele trei degete lipsă îi permit să-și elibereze mâna din cătușe și reușește să apuce uniforma călăului său.

— Să distrug legătura matrimonială? îl întreabă. Pentru ce? Nu-i voi semna niciodată actele de divorț. Niciodată! scheaună el prin pătura de păr care-i cade pe ochi.

Cel de-al patrulea e Jijek Breșov. Pare că polițiștii au uitat cât de înalt și de bine clădit este. În clipa în care îi lovesc scaunul de sub picioare, tălpile lui aterizează direct pe pământ. Neavând de ales, trei agenți trag de ștreang, încercând să-l asfixieze. Ochii lui Jijek strălucesc, în timp ce-și linge cicatricea de la gură. N-a mai călcat prin piața din Motal de la vârsta de doisprezece ani, dar nimic nu s-a schimbat de atunci. Atunci, ca și acum, oamenii stăteau în piață, strigând:

— Sunteți niște hoți!

Atunci, ca și acum, se tânguiau și suspinau:

— Ucigașilor!

Întoarcerea lui nu e o încercare de a repara ruptura; este ultima lui evadare.

În copilărie, i-a fost răpit nu doar orașul, ci și limba. A uitat hoarde întregi de cuvinte. Când rabinul Schneerson, de la Societatea pentru Învierea celor Morți, îi aducea în tabăra militară scrisorile mamei sale, Jijek nu înțelegea de ce femeia i se adresa cu „băiatul meu“, care era „*meine zisalle*“, și cum de „*Mamaleh* e aici“, cum de putea pretinde că inima ei ardea de dorul lui? Citea iar și iar cuvintele și se simțea vinovat: ce fel de copil nu înțelege limba mamei sale? Se gândea să-i scrie înapoi, dar nu știa ce anume. Nu i-a trimis nici măcar o singură scrisoare.

Fanny Keismann e cea de-a cincea. Acum, din cine știe ce motiv, toată lumea se uită în cealaltă parte. Nu este nici atât de slabă ca Shleiml, nici atât de înaltă ca Jijek. Mâinile îi sunt legate, iar picioarele ei nu se pot agăța de scaun. Nu va fi nevoie de intervenții speciale în cazul ei. O singură lovitură dată scaunului, și gâtul i se va frânge. Iar apoi gata. Dar apoi începe să se simtă un miros ciudat. Cineva gătește cartofi? Chiar nu e momentul. O, nu. Ceva arde. Doamne Dumnezeule! Un nor negru, înțepător, se ridică dinspre Iaselda, iar o ploaie de sulf cade din cer. Călăii lasă frânghiile, iar Dodek le strigă agenților să-și scoată armele, în timp ce Novak privește un monstru de foc scuipând flăcări în toate direcțiile.

Flăcări uriașe se ridică deodată, aprinzând o stradă întreagă. Se aud explozii din casele incendiate, în timp ce fumul gros iese din ele asemenea unui demon.

— Sinagoga! strigă Reb Moishe-Lazer Halperin și aleargă direct spre infern.

Dar, înainte de a apuca să traverseze piața, acoperișul casei de rugăciune, *beit hamidrash*, se prăbușește peste inima adunării. Mulțimea se împrăștie, cuprinsă de panică. Un bărbat strigă:

— La râu!

Altul:

— La fântână!

Cineva își amintește că orașul Motal are o căruță de pompieri. Căldura impresoară mulțimea, sfidându-i pe cei mai curajoși, care încearcă să se apropie cu câteva găleți de apă. Părinții își apără copiii, acoperindu-le fețele cu cârpe, și o iau cu toții la fugă. Chiar și agenții și ofițerii de poliție, inclusiv călăii ad-hoc, o iau la sănătoasa. Numai unul dintre ei refuză să renunțe, cel care răspunde la numele de Albin Dodek. Comandantul lui, Piotr Novak, se află undeva în apropiere.

— Vino! îl cheamă el pe Novak, acoperindu-și fața pârjolită cu cămașa. Ajută-mă, trebuie să ne asigurăm că au murit toți cinci!

Novak nu se clintește.

— Legea e lege, urlă Dodek. Ajută-mă!

— Ai dreptate! Trage de prima funie, îi strigă Novak, apropiindu-se de adjunctul său. În timp ce Dodek apucă funia care este încă prinsă în jurul gâtului cantorului, Novak își scoate sabia și o înfige în pieptul adjunctului său, până când vârful ei iese pe cealaltă parte a trunchiului său de vită.

— Ce concluzie vei scrie acum în carnețelul tău? îl întreabă pe adjunct, care îl privește cu ochi împâcliți, căzând în genunchi.

13 august, 1894
Guvernatorului Poloniei, Feldmareșalul Osip Gurko

Înălțimea Voastră,

Vă aduc la cunoștință faptul că ancheta din orașul Motal a fost finalizată. La ordinele domniei-voastre, cei cinci suspecți au fost executați prin spânzurare, iar faptul a fost adus la cunoștința familiilor. În ciuda faptului că toți suspecții, inclusiv Zvi-Meir Speismann, sunt figuri lipsite de importanță, firul anchetei conduce spre eșaloanele superioare din Sankt-Petersburg, cu precădere spre contele Alexandr Pazhari. Pentru moment, cauzele rebeliunii și scopul ei rămân necunoscute, însă ancheta se mută de acum în capitală.

Soldații trădători au fost uciși de un pluton de execuție. Doi dintre ei erau ofițeri, iar unul avea rangul de colonel. Nu ar trebui exclusă nici implicarea general-maiorului Mișenkov în această poveste. Pe parcursul întregii anchete, acesta din urmă s-a aflat la Nesvij, vizitându-l pe consilierul Bobkov. Natura relațiilor dintre consilier și familia Radziwill se cere investigată.

Imediat după încheierea execuției a izbucnit un incendiu, iar flăcările au mistuit sinagoga și jumătate din strada principală a orașului. Din câte se pare, focul nu a fost pus. Așa cum bine se știe, căldura infernală și calitatea proastă a lemnului tind să favorizeze propagarea incendiilor. În orice caz, nu au existat victime, iar în viitorul apropiat evaluatorul local va întocmi un raport legat de modul în care

înaintează lucrările de reconstrucție. Desigur, toate cheltuielile vor fi suportate de comunitatea evreiască.

Locuitorii din Motal par să-și fi învățat lecția, dar agenții Ohranei își vor intensifica activitatea în zona mlaștinilor din Polesia.

În concluzie, pentru moment a fost dejucat un plan de atac violent la adresa siguranței cetățenilor. Se crede totuși că inamicul pândește încă din umbră și-și păstrează motivele foarte bine ascunse. N-ar trebui să fim luați prin surprindere, în cazul în care ni se va opune rezistență.

Cu stimă,
Colonelul Piotr Novak
Comandant al Ohranei în guberniile Grodno și Minsk

Scrisoarea oficială întocmită de Novak lămurește o problemă-cheie a anchetei. Ia adevărul, întoarce-l cu susul în jos și vei obține ceva pe placul lui Gurko. Pentru a-și mulțumi superiorul, Novak trebuie să schimbe cursul evenimentelor. Dacă ar fi vrut să întocmească un raport onest, ar fi scris următoarele:

În ciuda faptului că toți cei cinci suspecți au fost executați, nici unul dintre ei nu a murit. E adevărat, Shleiml Cantorul și-a pierdut cunoștința în timp ce lațul se strângea în jurul gâtului lui, având o foarte scurtă întâlnire cu Îngerul Morții. Dar, dacă l-ai vedea, nici n-ai spune că în urmă cu numai o săptămână atârna în ștreang. Locuiește în casa lui Fanny Keismann, delectându-se cu brânzeturi pe săturate, însă de data asta nu îl mai vezi sforăind cât e ziua de lungă, ci muncind pentru a-și câștiga traiul. Și nu, slujba lui nu e să deguste brânzeturile. Shleiml Cantorul are o slujbă adevărată: a înlocuit-o pe infirmiera lui Adamski și a devenit îngrijitorul urâtorului de evrei. Mai mult decât atât, de vreme ce familia Keismann nu merge niciodată la *shul*, cantorul le cântă tot mereu, pentru a compensa rugăciunile pierdute.

Rezultatul acestei stări de fapt e însă unul problematic. Pentru că, de vreme ce cantorul locuiește în casa familiei Keismann și a primit însărcinarea de a-l îngriji pe căpitanul antisemit, asta înseamnă că Adamski locuiește în casa lui Fanny, ceea ce ar fi absurd. Ei bine, o colibă din curtea casei Keismann e îndeajuns de departe? Imposibil. Să fie oare aceeași colibă în care a locuit Rivkah Keismann? Exact! Dar cum Dumnezeu a acceptat Fanny una ca asta? Ei bine, e simplu ca cineva să-și accepte propriile idei. Așa a hotărât Fanny să accepte pe arca ei această pereche minunată: un vagabond bețiv și un hangiu bătut măr. Dumnezeu să-i aibă pe toți în paza lui! Și Natan-Berl n-a avut nimic împotrivă? Ei bine, Natan-Berl se consideră suficient de norocos că acestea sunt singurele probleme pe care le are acum.

Ar trebui să presupunem că toți cei cinci parteneri de nelegiuiri s-au reunit în casa familiei Keismann? Aceasta este o întrebare ciudată. Oare Zvi-Meir nu are casa lui? De ce ar locui împreună cu familia Keismann? Când a fost dat jos de pe eșafod, Zvi-Meir s-a dus direct la casa părinților lui, fără să rostească o vorbă. A trecut de atunci o săptămână, și încă nu a pomenit nimic de Ieșiva Volozhin, nici de Adam și Eva și nici nu mai susține că păcatul e punctul culminant al credinței. Își caută de lucru de dimineața până seara. Între timp, la ordinele lui Mende, a curățat curtea, a plantat legume și a călătorit împreună cu fiul lor, Yankele, la Pinsk, pentru a cumpăra bălegar ieftin. Ieri l-a rugat pe învățător, *melamed*, să-i recomande tineri pe care să-i pregătească după-amiaza, promițând că le va preda materia conform tradiției, și nu conform „metodei“ sale. Își îmbrățișează copiii în fiecare seară și-și imploră soția să-l lase în patul ei. Mende Speismann nu-i arată nici o fărâmă de milă, Dumnezeu s-o ajute, și îi promite că totul va fi așa cum a fost în clipa în care Zvi-Meir va reuși să le găsească o casă doar a lor. Ce e drept e drept.

Nici Jijek nu locuiește împreună cu familia Keismann. În clipa în care s-a despărțit de ștreang, s-a dus direct acasă, pe râul Iaselda. Și-a scos hainele, a înotat de-a curmezișul apelor

liniștite și și-a găsit barca exact în locul în care o lăsase. Primul lucru pe care l-a făcut a fost să-și umple un butoi cu rom, după care a reînceput să vâslească de la un mal la altul. Primul client a sosit ieri și s-a oferit să-i plătească, dar Jijek a ignorat mâna întinsă și a vâslit mai departe, până pe malul celălalt.

Și Natan-Berl? Încă de la întoarcerea nevestei lui, s-a tot căznit să-și dea seama ce anume ar trebui să-i spună, dar, de fiecare dată când se ivește momentul, nu zice nimic. O poate convinge să nu mai facă niciodată așa ceva? Sigur că nu. Ea își admite nesocotința? Sigur că da. Și-a învățat lecția? Da, însă dacă va mai fi vreodată nevoie, va pleca din nou. Poate cineva să-i spună ceva acestei femei? Natan-Berl nu e omul care să se lase ușor, așa că, după o lungă tăcere, a declarat:

— Mama nu se mai întoarce în coliba din curte. Atât am avut de zis. Punct.

— Bine, i-a răspuns Fanny, după care n-a mai fost rostit nici un alt cuvânt.

Nu este clar dacă declarația lui Natan-Berl a venit ca un protest după ani întregi în care mama lui n-a fost tratată cum se cuvine, sau dacă a fost o încercare de a-i arăta ui Fanny cine poartă nădragii în casa lor. Indiferent care ar fi fost situația, Rivkah Keismann trăiește în sfârșit fericirea pe care o merită, la vârsta ei înaintată. Inițial a ezitat să se întoarcă în casa de nebuni a fiului și nurorii ei. Pe de o parte, nu mai e tânără și i-ar plăcea să părăsească lumea asta mai degrabă mai devreme, decât mai târziu. Pe de altă parte, nu-i poate lăsa singuri, în starea în care se află. Casa e murdară, iar copiii sunt indisciplinați. Până acum s-a străduit să-i facă pe toți fericiți, ceea ce a fost o greșeală. Dar ajunge de-acum! Le va arăta ea cum se conduce o gospodărie. Nora ei are multe de învățat. Într-adevăr, Rivkah Keismann nu e o femeie educată, dar are experiență cu carul.

— Mishka, nu umbla desculț prin casă! David, șterge apa pe care ai vărsat-o! Shmulke, ajută-ți bunica să facă ordine în casă! Elisheva, și cei mici pot da o mână de ajutor! Și Gavriellah – unde a dispărut iar? Dumnezeu să mă ajute, cresc pui de animale, nu copii! Uită-te la viața mea! Mi-ar fi mai bine moartă!

Cum rămâne cu soldații executați, cei conduși de colonelul David Pazhari? Novak nu se poate hotărî dacă au fost rebeli sau trădători. Dar vine o clipă în viața unui soldat, a fiecărui soldat, când justiția și ordinele primite se ciocnesc. Novak știe că nu e niciodată ușor, aveți încredere în el. La urma urmelor, primul lucru pe care îl învață un soldat este să creadă că justiția și executarea ordinelor reprezintă unul și același lucru. Dar, odată confruntat cu această dilemă, soldatul știe că, opunându-se la ceea ce-i dictează inima, se va transforma într-un laș. Pentru că nu doar moartea face victime, iar înfruntarea dușmanului nu e singura metodă de cuantificare a curajului. O inimă dreaptă poate mobiliza o armată întreagă, iar a lupta în numele ei poate fi la fel de fatal.

Cât privește focul – sau să-l numim incendiu? E greu de spus –, Novak știe că nu toți locuitorii Motalului au fost prezenți la execuții. Fiecare om din Motal știe precis cine a lipsit. În primul rând, familiile Berkovits și Ambramson. Când poliția a mers din casă în casă, pentru a-i scoate pe oameni în piață, au omis ambele familii. Ce ar fi putut face? S-o pălmuiască pe Leah Berkovits? Să-i răsucească brațul Mirkăi Ambramson? Cele două bătrâne i-ar fi privit cu dispreț și ar fi rămas așezate pe scaunele lor.

— Cine sunteți voi să ne spuneți ce să facem? Ni i-ați luat deja pe cei pe care-i iubeam. Amenințați o stâncă de neclintit cu pumnii? Foarte bine, n-aveți decât!

Că tot veni vorba despre familiile Berkovits și Ambramson, n-ar trebui să uităm strigătului lui Fanny: „Unde e Gavriellah?" Cel puțin trei informatori i-au raportat lui Novak că au văzut o fetiță de opt sau nouă ani intrând în casa familiei Berkovits în perioada în care fusese în vigoare ordinul de interzicere a liberei circulații. Puneți lucrurile cap la cap și veți intra în posesia unei concluzii plauzibile: o răzbunare volatilă întâlnește scânteia Keismann.

Un alt factor care ar trebui luat în considerare este traiectoria focului. Flăcările au izbucnit într-o casă de pe strada

principală, nu departe de gospodăria familiei Berkovits, îndreptându-se direct spre sinagogă. În timp ce multe dintre casele din apropiere au ars din temelii, altele au rămas neatinse. Focul a urmat o traiectorie precisă către *shul*, ca și cum cineva ar fi stropit casele cu o substanță inflamabilă, protejând însă locuințele polonezilor. Dar are Novak vreo certitudine în această privință? Nici nu mai contează. Oricum nu are nici o dovadă.

În orice caz, evreii din Motal sunt convinși că focul a fost pus de o gloată venită acolo cu gândul de a porni un pogrom. La urma urmei, dezastrul care s-a abătut asupra lor în ultima săptămână nu poate fi decât un amprenta persecuțiilor crunte din partea autorităților: o evreică s-a rătăcit de turmă, și deodată toți evreii sunt niște ucigași barbari. Doar de atât este nevoie, pentru a inflama imaginația mujicilor. Nu au nevoie de nici o dovadă, înainte de a începe să incendieze și să tâlhărească. De unde au venit? Există o mulțime de posibilități. Ce voiau? Sânge de evreu și lacrimi de copil.

În ziua care a urmat incendiului, oamenii din oraș s-au dus în piață, să evalueze pagubele produse de foc și costurile reparațiilor sinagogii. Reb Moishe-Lazer Halperin a instalat o *pushke* pentru donații în mijlocul pieței, iar oamenii s-au înghesuit să pună bani în cană. Probabil că gestul acesta a aprins o scânteie miraculoasă: într-o clipă, vânzătorii ambulanți au apărut ca prin minune, cărând după ei cărucioare pline cu fructe și legume. Au fost urmați de căruțe înțesate cu bunătăți, ceea ce le-a amintit tuturor nu doar că mai era puțin până la Șabat, dar și că se apropie *Yamim Noraim*, adică cele mai sfinte zile ale anului. Câteva prăvălii au fost deschise. Peștele de Șabat nu cade din cer, nu-i așa?

Oamenii din Motal și familia Keismann par să nu aibă nimic în comun unii cu ceilalți. Evreii orășeni locuiesc la oraș, iar cetățenii din Motal locuiesc în Motal. Nici relațiile dintre familiile Speismann și Keismann nu s-au dat pe brazdă. Mende nu o va ierta niciodată pe sora ei pentru ceea ce i-a făcut și îi vorbește încontinuu lui Zvi-Meir despre cât de disperată trebuie să fie o

soție ca să plece de acasă la ora două, după miezul nopții. Zvi-Meir șade în fața nevestei lui, citind ziarul și urmărind literele cu cele două degete rămase la mâna stângă. Paginile astea, știe Speismann, nu vor mai avea niciodată numele lui scris pe ele. Nici inteligența lui nu va mai face valuri. Dar, sincer acum, hârtia asta poate fi numită cu adevărat ziar? Standardele sunt atât de scăzute, e plină de înflorituri și de neghiobiile unor exhibiționiști dornici să devină celebri. Uită-te la anunțul ăsta: „Vocea unei soții fericite și împlinite", care dorește să-i mulțumească Binecuvântatului pentru faptul că le-a oferit cu atâta har și bunătate un acoperiș deasupra capului, ei și celor doi mult iubiți copii ai săi. Pentru numele lui Dumnezeu, păi așa se scrie? Foaia asta nu e bună decât pentru învelit peștele. Rușine tuturor acelora care-și pun numele într-o asemenea gazetă!

În noaptea precedentă, după rugăciunea de seară, membrii familiei Speismann au fost văzuți certându-se în mijlocul străzii. Și nu din motive legate de Tora. Mende a zis ceva, iar Zvi-Meir și-a acoperit urechile cu palmele. Mende a continuat să clămpănească, iar Zvi-Meir și-a pierdut cumpătul și a urlat:

— Taci, găină! Gata cu prostiile astea ale tale!

Ce s-a întâmplat? Nimeni nu știe. Dar, judecând după tonul aspru, epitetul „găină" n-ar trebui interpretat ca un nume de alint, plin de afecțiune.

Asta ar fi trebuit să scrie Novak, mai mult sau mai puțin, dacă ar fi vrut să spună adevărul despre anchetă, iar apoi ar fi adăugat:

În concluzie, Feldmareșal Osip Gurko, stimat Guvernator al Poloniei, nu a existat nici un atac la adresa siguranței personale a cetățenilor. Amenințarea pe care o avem de înfruntat nu ne este cunoscută, dar asta doar pentru că refuzăm să vedem lumea așa cum este.

Al dumneavoastră,
Piotr

Novak și interpretul său, Haim-Lazer, stau la intrarea în satul Upirava, la aproximativ șapte verste depărtare de Motal. Înainte să se întoarcă la Sankt-Petersburg, Novak vrea să stea de vorbă cu Fanny Keismann pentru ultima dată. Nu mai are nevoie de interpret, așa încât îl roagă pe Haim-Lazer să-l aștepte lângă trăsură.

— E atât de multă liniște aici, observă Haim-Lazer. Viața din Motal pare să-și reia încetișor cursul normal.

— Dacă asta e ceea ce crezi, spune Novak, în timp ce se îndepărtează șchiopătând, atunci înseamnă că n-ai învățat nimic.

— Mă lași aici nesupravegheat? strigă Haim-Lazer în urma lui.

— Trăiesc cu speranța că nu voi mai fi nevoit să te văd când mă întorc!

De la distanță, casa familiei Keismann seamănă cu cele din jurul ei, dar, când se apropie, Novak observă că a fost extinsă în partea din spate. Câteva găini ciugulesc în curte, gâștele își întind gâturile spre el, iar un câine ciobănesc cu un singur ochi le dă stăpânilor semnalul că se apropie cineva. Natan-Berl apare în ușă, ținând-o în brațe pe mezina Elisheva. Ursul îl recunoaște pe Novak și încearcă să-i citească expresia de pe chip. Înțelege repede că nu pe el îl caută inspectorul, apoi mormăie ceva, în timp ce-l poftește în curte.

Fanny vine la ușă, însoțită de Gavriellah. Natan-Berl o roagă să intre înapoi în casă, dar ea cuprinde mâna fiicei ei celei mari și o pornește spre poartă. Novak nu-și poate dezlipi privirea de la ochii fetei – ochii mamei ei, fără îndoială – și înaintează spre ele, de-a lungul gardului, sprijinindu-se în baston, până când ajunge la poartă.

— Vrei să intri? îl întreabă Fanny.

— Nu, spune Novak, surprins. Nu.

— Te așteptam, zice ea.

Novak nu spune nimic.

— Ai venit să mă arestezi? întreabă ea, țintuindu-l cu privirea.

Observând mişcarea mâinii ei stângi, îşi pregăteşte bastonul, pentru orice eventualitate.

— Nu, zice Novak, privind-o cu seriozitate. Nu am nici cea mai mică intenţie să-ţi fac rău, şi sper că nici tu.

Fără nici un avertisment, Fanny scoate cuţitul şi i-l întinde. Uluit, inspectorul priveşte lama micuţă pe care ea tocmai i-a aşezat-o în palmă. Nu-i vine să creadă că un obiect atât de mic a reuşit să taie atâţia grumaji, cu o aşa de mare precizie.

— De ce ai venit? îl întreabă Fanny, studiindu-i figura melancolică.

Ce vede? I-ar plăcea s-o întrebe. Un laş? Un mizerabil? Un beţiv? Un om cumsecade?

— Am venit să te avertizez, zice el.

Face o plecăciune şi îi dă înapoi cuţitul. Se aşteaptă ca ea să pună întrebarea evidentă: „Să mă avertizezi în legătură cu ce? Sau cu cine?“ Dar Fanny încuviinţează simplu. A înţeles.

Novak se întoarce şi pleacă, înaintând cu paşi ezitanţi, în timp ce bastonul abia reuşeşte să-i susţină greutatea corpului. Fanny îl urmăreşte cu privirea, strângând cuţitul în mână. Nu poate nici să-l arunce, nici să şi-l lege din nou de pulpă. O priveşte pe Gavriellah, care se uită la ea rugător, după care îi înmânează celui mai mare dintre copiii ei moştenirea pe care a primit-o de la tatăl său. Ochii fetiţei strălucesc de mândrie, iar Fanny îi zâmbeşte, înăbuşindu-şi lacrimile.

Întinderile Polesiei sunt revene, mestecenii se înalţă falnici spre cer, iar berzele planează pe deasupra câmpiilor strălucitoare. Pe sub toate acestea fierb mlaştinile negre, ale căror ape putrede se preling spre râuri. Nori îndepărtaţi vestesc sosirea ploilor de toamnă, după care totul va fi acoperit de zăpadă. Apele potopului au început să cadă cu multe ere în urmă, Fanny ştie, şi vor continua să cadă şi de data asta. Lumea e pe marginea prăpastiei, iar ceea ce s-a întâmplat în ultimele săptămâni nu înseamnă nimic, în comparaţie cu ceea ce va urma. Cu toate astea, nimeni nu se înghesuie să urce pe arcă, cât pământul e

încă uscat, iar declinul nu se simte deocamdată. Întotdeauna este timp pentru o minune, nu-i așa?

Pe drumul său spre Telehanî, Novak trece prin Motal și este martorul unei scene ciudate. Pe malul râului, Jijek șade în barca lui, cufundat în gânduri, ținând în mână o cană de rom. Lângă el stau doi cai: unul cu spinarea curbată, iar celălalt cu o coadă care bate mereu. Chiar dacă nu sunt priponiți, rumegă neabătuți la fânul din fața lor. O femeie foarte bătrână, cu fața zbârcită, își croiește drum către mal, la o oarecare distanță de Jijek. La început, Novak nu-și dă seama cine este, dar, pe măsură ce se apropie, recunoaște figura ridată a lui Leah Berkovits.

Armăsarul cel tânăr nechează, vechiul său prieten mârâie, iar uriașul cu gura mutilată o vede pe femeia care se apropie. Ai putea crede că Jijek sare în picioare, nerăbdător. La urma urmei, a așteptat s-o vadă vreme de ani de zile. Dar, când colo, nu se dezminte. Își așază cana pe banchetă și o ajută pe femeie să pășească în barcă. Nici ea nu spune nimic, ci se așază în fața bărbatului masiv. Nu se aude nici un „*meine zisalle*", nici un „băiatul meu", nici un „*Mamaleh* e aici".

Jijek vâslește de-a lungul apelor liniștite cu o figură lipsită de orice expresie. Când ajung la mijlocul râului, oprește barca, așa cum face cu toți pasagerii. Îi oferă o cană de rom din butoiul lui. Bătrâna se strâmbă, dar apoi se răzgândește, smulge cana cu mâna ei puternică și dă pe gât toată băutura. Jijek încuviințează și continuă să vâslească spre malul celălalt.

SFÂRȘIT

Cuprins

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.

În colecția **Raftul Denisei** au apărut

Romain Gary, *Promisiunea zorilor*
Yōko Ogawa, *Suspine tandre*
Lorenzo Marone, *Tentația de a fi fericit*
Boualem Sansal, *Satul neamțului sau Jurnalul fraților Schiller*
Ludmila Ulițkaia, *Scara lui Iakov*
Robert Musil, *Omul fără însușiri*
Heather Morris, *Tatuatorul de la Auschwitz*
Nikos Kazantzakis, *Grădina de piatră*
Dario Fo, *Ca din întâmplare, femeie. Regina Cristina a Suediei*
Ismail Kadare, *Palatul Viselor*
Ludmila Ulițkaia, *Soniecika. Înmormântare veselă. Minciunile femeilor*
Hanif Kureishi, *Nimicul*
Kurt Vonnegut, *Bun venit printre maimuțe*
Ann Patchett, *Comuniune*
Kate Morton, *Fiica ceasornicarului*
Paula McLain, *Hemingway și cu mine*
Rose Tremain, *Sonata Gustav*
Maja Lunde, *Istoria albinelor*
Nikolai Leskov, *Pelerinul vrăjit*
Didier Decoin, *Biroul pentru Grădini și Iazuri*
J.M. Coetzee, *Ținuturi în crepuscul*
Mo Yan, *Un lup atârna în cais, cu capul în jos*
Ludmila Ulițkaia, *Al dumneavoastră sincer, Șurik*
Vesna Goldsworthy, *Monsieur Karenin*
Jo Nesbø, *Macbeth*
António Lobo Antunes, *Până ce pietrele vor deveni mai ușoare ca apa*
Yi In-Hwa, *Imperiul fără de sfârșit*
Arundhati Roy, *Ministerul fericirii supreme*
Michel Houellebecq, *Serotonină*
Romain Gary, *Dincolo de limita aceasta biletul își pierde valabilitatea*
Ismail Kadare, *Mesagerii ploii*
Ryūnosuke Akutagawa, *Paravanul-Iad și alte povestiri*
R.J. Gadney, *Alo? Albert Einstein la telefon*
Matteo Strukul, *Giacomo Casanova. Sonata inimilor frânte*
Lionel Duroy, *Eugenia*

Susana Fortes, *Septembrie poate aștepta*
Care Santos, *Tot binele și tot răul*
Evgheni Vodolazkin, *Brisbane*
Eshkol Nevo, *Simetria dorințelor*
Yukio Mishima, *O dimineață de iubire pură*
Pauline Delabroy-Allard, *Povestea asta este despre Sarah*
Władysław Szpilman, *Pianistul.*
Amintiri din Varșovia 1939–1945
James Salter, *Tot ce este*
Colson Whitehead, *Intuiționista*
Melanie Benjamin, *Soția aviatorului*
Diane Setterfield, *A fost odată un râu*
Romain Gary, *Zmeie de hârtie*
Liu Zhenyun, *Nu mi-am omorât bărbatul*
Ismail Kadare, *Călărețul cu șoim*
Kurt Vonnegut, *Tabachera din Bagombo*
Zeruya Shalev, *Viața amoroasă*
David Foenkinos, *Către frumusețe*
Karen Viggers, *Soția paznicului de far*
Lorenzo Marone, *Mâine poate am să rămân*
Holly Ringland, *Florile pierdute ale lui Alice Hart*
Anuradha Roy, *Toate viețile pe care nu le-am trăit*
Melanie Benjamin, *Femei de Oscar*
Guzel Iahina, *Copiii de pe Volga*
Hiro Arikawa, *Memoriile unui motan călător*
Romain Gary, *Educație europeană*
Heather Morris, *Călătoria Cilkăi*
Ismail Kadare, *Generalul armatei moarte*
Yu Hua, *Ziua a șaptea*
Yōko Ogawa, *Înotând cu elefantul, în brațe cu pisica*
Roddy Doyle, *Zâmbește*
Sara Gruen, *Apă pentru elefanți*
Frances Mirrales, *Biblioteca de pe Lună*
Alan Hlad, *Lungul zbor spre casă*
George Saunders, *Pastoralia*
Paula McLain, *Soția din Paris*
Lisa Strømme, *Doamna Nobel*
Colson Whitehead, *Băieții de la Nickel*
Ji-min Lee, *Eu și Marilyn*

Grigori Slujitel, *Zilele lui Savelie*
Maja Lunde, *Istoria apelor*
Jeanette Winterson, *Frankisstein*
Boualem Sansal, *Trenul de Erlingen*
Annette Hess, *Casa germană*
Núria Pradas, *Aroma timpului*
Ludmila Ulițkaia, *Cazul doctorului Kukoțki*
Melanie Benjamin, *Doamna de la Ritz*
David Mitchell, *Conacul Slade*
Italo Svevo, *Viitorul amintirilor*
Ismail Kadare, *Dimineți la Café Rostand*
Eddy de Wind, *Auschwitz, ultima stație*
Jessie Burton, *Confesiunea*
Matteo Strukul, *Michelangelo ereticul*
Daniela Krien, *Iubirea în caz de urgență*
Anaïs Nin, *Henry și June*
Romain Gary, *Lady L.*
Ann Patchett, *Casa olandeză*
Lev Tolstoi, *Anna Karenina*
Kate Morton, *Grădina uitată*
Laura Imai Messina, *Ce încredințăm vântului*
Kate Morton, *Casa de lângă lac*
Maria Stepanova, *În amintirea memoriei*
Christian Escribà, Sílvia Tarragó, *Cofetăria cu miracole*
Ludmila Ulițkaia, *A fost doar ciumă*
J.M. Coetzee, *Moartea lui Isus*
Norris von Schirach, *Cei mai frumoși ani din viața lui Anton*
Evgheni Vodolazkin, *Istoria Insulei*
Cho Nam-joo, *Kim Jiyeong, născută în 1982*
Simona Lo Iacono, *Albatrosul*
Anaïs Nin, *Delta lui Venus*
Nikos Kazantzakis, *Ascensiunea*
Heather Morris, *Povești despre speranță*
Nick Bradley, *Pisica și orașul*
Anthony Doerr, *Despre Grace*
Kate Morton, *Casa de la Riverton*
Julie Orringer, *Portofoliul fugii*
Susana Fortes, *Iubirea nu e un vers liber*
Paula McLain, *Când stelele se întunecă*

Narine Abgarian, *Din cer au căzut trei mere*
Susan Choi, *Exercițiu de încredere*
Akira Mizubayashi, *Inimă frântă*
Laura Lindstedt, *Prietena mea Natalia*
Romain Gary, *Marele vestiar*
Yōko Ogawa, *Poliția Memoriei*
Etgar Keret, *Haide, zboară odată*
Care Santos, *Voi merge pe urmele pașilor tăi*
Guzel Iahina, *Trenul spre Samarkand*
Avni Doshi, *Zahăr ars*
Chris Cander, *Greutatea unui pian*
Lorenzo Marone, *Un băiat ca toți ceilalți*
Zülfü Livaneli, *Serenadă pentru Nadia*
Thomas Mann, *Moartea la Veneția*
Clarice Lispector, *Cea mai mică femeie din lume. Proză scurtă 1940–1964*
Yukio Mishima, *Confesiunile unei măști*
Nikolai Leskov, *Lady Macbeth din Mțensk*
Francesc Miralles, Ángeles Doñate, *Un ceai la capătul lumii*
Yukio Mishima, *Zăpada de primăvară*
James Salter, *Un joc și o desfătare*
Ismail Kadare, *Înfruntare la nivel înalt: Misterul convorbirii telefonice Stalin–Pasternak*
Anna Hope, *Așteptări*
J.M. Coetzee, *Așteptându-i pe barbari*
Melanie Benjamin, *Viscolul copiilor*
Maja Lunde, *Ultimii cai din stepă*
Yukio Mishima, *Cai în galop*
Heather Morris, *Trei surori*
David Foenkinos, *Familia Martin*
Alex Schulman, *Supraviețuitorii*
Teru Miyamoto, *Vis de primăvară*
Ingeborg Bachmann, *Malina*
Polly Samson, *Un teatru pentru visători*
Fiona Davis, *Leii de pe Fifth Avenue*
Quentin Tarantino, *A fost odată la Hollywood*
Yukio Mishima, *Îngerul decăzut*
Rose Tremain, *Insulele iertării*
Yaniv Iczkovits, *Fiica măcelarului*

Yaniv Iczkovits (n. 1975) este un scriitor și scenarist israelian, ai cărui bunici provin din Ungaria, Cehoslovacia și România. A fost admis la faimosul Program Interdisciplinar Adi Lautman pentru Studenți Excepționali al Universității din Tel Aviv și a petrecut un an la Universitatea din Oxford ca Chevening Fellow. A fost apoi lector la Facultatea de Filozofie a Universității din Tel Aviv timp de opt ani, iar după obținerea titlului de doctor la aceeași universitate a urmat studii postdoctorale la Universitatea Columbia. Primul său roman, *Puls* (2007), a fost distins cu Premiul pentru Debut al cotidianului *Haaretz*; următorul, *Adam și Sophie* (2009), a primit Premiul Prim-ministrului pentru Creație Literară, iar cu ***Fiica măcelarului*** (2015; Humanitas Fiction, 2022), cel de-al treilea roman al său, Iczkovits a câștigat în 2016 Premiul Agnon, acordat după o perioadă de zece ani, Premiul Ramat Gan, Premiul Fundației Poporul Cărții și a fost nominalizat la Premiul Safir în 2017. ***Fiica măcelarului*** i-a adus și consacrarea internațională, fiind în curs de publicare în 20 de țări: ediția italiană s-a clasat pe locul al treilea al Premiului Adei Wizo în 2019, iar cea în limba engleză a apărut cu titlul *The Slaughterman's Daughter* în 2020, publicațiile *The Economist* și *The Sunday Times* declarând-o una dintre cele mai bune cărți în traducere ale anului. În 2021, i s-a acordat Premiul Literar Wingate. Cel mai recent roman al lui Iczkovits, *Nimeni nu pândește Palo Alto* (2021), a fost de asemenea nominalizat la Premiul Sapir. Lucrarea *Wittgenstein's Ethical Thought*, bazată pe teza sa de doctorat, a apărut în limba engleză în 2012. Actualmente, Yaniv Iczkovits trăiește la Tel Aviv împreună cu soția și fiicele sale.

ISBN 978-606-097-041-5

